

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serkan PAMUK

YENİ KRONOLOJİ VE YENİ BULGULAR IŞIĞINDA
PHRYG SERAMİĞİ VE YAYILIM ALANI

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serkan PAMUK

YENİ KRONOLOJİ VE YENİ BULGULAR IŞIĞINDA
PHRYG SERAMİĞİ VE YAYILIM ALANI

Danışman

Prof. Dr. Gül IŞIN

Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Serkan PAMUK'un bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. R. Gül GÜRTEKİN DEMİR

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Gül IŞIN

Üye : Prof. Dr. Mustafa Bulba

Tez Başlığı: Yeni Kronoloji ve Yeni Bulgular Işığında Phryg Seramiği ve Yayılım Alanı

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi 19. Ocak/2021

Mezuniyet Tarihi : / / 2021

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yeni Kronoloji ve Yeni Bulgular Işığında Phryg Seramiği ve Yayılım Alanı” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Serkan PAMUK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Serkan PAMUK
Öğrenci Numarası	20185201002
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji
Programı	Klasik Arkeoloji
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Gül İŞİN
Tez Başlığı	Yeni Kronoloji ve Yeni Bulgular Işığında Phryg Seramiği ve Yayılım Alanı
Turnitin Ödev Numarası	1491983827

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 266 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 22/01/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 2

alıntılar dahil % 3 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

(imzası)
Prof. Dr. Gül İŞİN

İÇİNDEKİLER

PLANLAR LİSTESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
RESİMLER LİSTESİ	ix
ÇİZİMLER LİSTESİ	x
HARİTALAR LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ÖZET	xiii
SUMMARY	xiv
ÖNSÖZ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. Ondokuzuncu Yüzyıldaki Araştırmalar	5
1.2. Yirminci Yüzyıl ve Günümüzdeki Araştırmalar	12

İKİNCİ BÖLÜM PHRYGLER

2.1. Kökeni ve Siyasal Tarihi	16
2.2. Phryg Dini	22
2.3. Phryg Mimarisi ve Sanatı	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KRONOLOJİ

3.1. Eski Kronoloji	28
3.2. Yeni Kronoloji	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ANTİK KAYNAKLARA GÖRE PHRYGİA’NIN BÖLGELERİ

4.1. Büyük Phrygia	46
4.2. Phrygia Epiktetos/Küçük Phrygia	46
4.3. Phrygia Paroreios	51

4.4.	Phrygia Pacatiana.....	55
4.5.	Phrygia Salutaris	58

BEŞİNCİ BÖLÜM

PHRYG SERAMİĞİ

5.1.	Erken Phryg Seramiği (MÖ 950-800)	68
5.1.1.	KAP FORMLARI	69
5.1.1.1.	Kâseler.....	69
5.1.1.1.1.	Karineli Kâseler.....	70
5.1.1.1.2.	Omphalos Kâseler	71
5.1.1.2.	Testiler.....	72
5.1.1.2.1.	Yuvarlak Ağızlı Testiler.....	72
5.1.1.2.2.	Yonca Ağızlı Testiler	73
5.1.1.2.2.1.	Dar Boyunlu Yonca Ağızlı Testiler	73
5.1.1.2.2.2.	Küçük Yonca Ağızlı Testiler	73
5.1.1.2.2.3.	Geniş Yonca Ağızlı Testiler	74
5.1.1.2.3.	Akıtaçlı Testiler.....	74
5.1.1.2.4.	Akıtaçlı Süzgeçli Testiler	74
5.1.1.2.5.	Belirsiz Testiler	75
5.1.1.3.	Askos.....	76
5.1.1.4.	Günlük Kullanım Kapları.....	76
5.1.1.5.	Kaideler	77
5.1.1.6.	Amphoralar.....	77
5.1.1.6.1.	Dar Boyunlu Amphoralar.....	78
5.1.1.6.2.	Açık Ağızlı Amphoralar.....	79
5.1.1.6.3.	Küçük Amphoralar	81
5.1.1.6.4.	Çeşitli ve Belirsiz Amphoralar	82
5.1.1.7.	Kantharos Krater	82
5.1.1.8.	Depolama Kapları	83
5.1.1.8.1.	Alçak Boyunlu Depolama Kapları ve Dinoslar.....	84
5.1.1.8.2.	Yüksek Boyunlu Depolama Kapları	86
5.1.1.9.	Dışa Taşkın Kaplar.....	87
5.1.1.10.	Kazanlar	87
5.1.2.	SÜSLEMELER	88

5.1.2.1.	Boyasız Süslemeler	88
5.1.2.1.1.	Kazıma	88
5.1.2.1.2.	Çoklu Yiv Açma.....	89
5.1.2.1.3.	Desenli Kazıma Tekniği.....	89
5.1.2.1.4.	Bantlama.....	92
5.1.2.1.4.1.	Yatay Bantlama.....	93
5.1.2.1.4.2.	Desenli Bantlama	94
5.1.2.1.5.	Kabartma Çalışmalarının Özel Tipleri	94
5.1.2.1.5.1.	Dikey Şerit Düzenlemesi ve Diğer Gövde Kabartmaları.....	94
5.1.2.1.5.2.	Plastik Ekler	95
5.1.2.1.6.	Damgalama Tekniği	95
5.1.2.1.6.1.	Damgalama Motifi İle İlgili Kompozisyon	97
5.1.2.1.6.2.	1000-1001 Numaralı Depolama Kapları.....	97
5.1.2.1.6.3.	Üçgen Zikzak ve Diğer Devam Eden Desenler	98
5.1.2.1.6.4.	Diğer Üçgen Şeklindeki Damgalamalar	99
5.1.2.1.6.5.	Dairesel Damgalar	99
5.1.2.1.6.6.	Dörtgen Şeklindeki Damgalamalar: Kare, Dikdörtgen, Baklava Dilimi.....	100
5.1.2.1.7.	Serbest Form Tasarımları	101
5.1.2.2.	Boyama ile Yapılmış Süslemeler	103
5.1.2.2.1.	Bezeme Şemaları.....	106
5.1.2.2.2.	Zikzaklar.....	111
5.1.2.2.3.	Baklava Dilimi Sıraları.....	113
5.1.2.2.4.	Meanderler	114
5.1.2.2.5.	Girland ve Yarım Çemberler.....	116
5.1.2.2.6.	Işın Motifleri	116
5.1.2.2.7.	Stilize Burma Süsü	117
5.1.2.2.8.	Çapraz Tarama	117
5.1.2.2.9.	Dama Tahtası Motifi	118
5.1.2.2.10.	Eğik Dama Tahtası Motifi	119
5.1.2.2.11.	Kafes Motifi	120
5.1.2.2.12.	Baklava Dilimi Panelleri	120
5.1.2.2.13.	X-Paneller.....	122
5.1.2.2.14.	Yarım Daire Paneller	124

5.1.2.2.15.	Balıksırtı Deseni	124
5.1.2.2.16.	Dairesel Desenler	124
5.1.2.2.17.	Çeşitli Tasarımlar	125
5.2.	Orta Phryg Seramiği (MÖ 800-540)	125
5.2.1.	KAP FORMLARI	127
5.2.1.1.	Kâseler.....	127
5.2.1.1.1.	Düz kâseler	128
5.2.1.1.2.	Ayaklı Kâseler	128
5.2.1.1.3.	Omphalos Kâseler	129
5.2.1.1.3.1.	Düz Omphalos Kâseler	129
5.2.1.1.3.2.	Yiv ya da Oluk Desenli Omphalos Kâseler	130
5.2.1.1.3.3.	Taç Yapağı Desenli Omphalos Kâseler.....	130
5.2.1.1.4.	Kulplu Kâseler.....	131
5.2.1.1.5.	Emzikli Kâseler	131
5.2.1.1.6.	Akıtaçlı Kâseler	132
5.2.1.1.7.	Belirsiz Kâseler	132
5.2.1.2.	Testiler.....	132
5.2.1.2.1.	Yuvarlak Ağızlı Testiler.....	132
5.2.1.2.2.	Yonca Ağızlı Testiler	134
5.2.1.2.3.	Akıtaçlı Süzgeçli Testiler	135
5.2.1.2.4.	Belirsiz Testiler	137
5.2.1.3.	Askoslar.....	138
5.2.1.4.	Rhytonlar	139
5.2.1.5.	Özel Formlar	140
5.2.1.6.	Amphoralar.....	141
5.2.1.6.1.	Küçük Amphoralar	141
5.2.1.6.2.	Dar Boyunlu Amphoralar	142
5.2.1.6.3.	Açık Ağızlı Amphora ve Kraterler	143
5.2.1.7.	Depolama Kapları	144
5.2.1.8.	Dinoslar	146
5.2.1.9.	Kazanlar	147
5.2.1.10.	Kepçeler	150
5.2.1.11.	Arı Kovanları.....	150
5.2.1.12.	Gordion'dan Yıkım Sonrası Konteksten Kaplar	150

5.2.1.13.	Kaplar Üzerinde Görülen Phryg Grafittoları.....	151
5.2.2.	SÜSLEMELER	156
5.2.2.1.	Dikey Şerit Düzenlemesi.....	157
5.2.2.2.	Kesik Kabartma.....	157
5.2.2.3.	Üçgenler	157
5.2.2.4.	Zikzaklar.....	158
5.2.2.5.	Baklava Dilimi Sıraları ve Panelleri.....	158
5.2.2.6.	Meanderler	159
5.2.2.7.	Işın Motifleri	160
5.2.2.8.	Çapraz Tarama	160
5.2.2.9.	Dama Tahtası Motifi	162
5.2.2.10.	Eğik Dama Tahtası Motifi.....	163
5.2.2.11.	Kafes Motifi	164
5.2.2.12.	X-Paneller.....	164
5.2.2.13.	Balıksırtı Deseni	165
5.2.2.14.	İç İç Daireler.....	165
5.2.2.15.	Çeşitli Tasarımlar	166
5.2.2.16.	Çeşitli Hayvan Figürleri	166
5.2.2.17.	İnsan Figürleri	168
5.2.2.18.	Damgalamayla Yapılmış Süslemeler	168
5.3.	Geç Phryg Seramiği (MÖ 540-330).....	169

ALTINCI BÖLÜM

PHRYG SERAMİĞİNİN YAYILIM ALANI

6.1.	Ankara.....	171
6.2.	Eskişehir.....	176
6.3.	Kütahya	181
6.4.	Afyonkarahisar.....	183
6.5.	Konya.....	185
6.6.	Aksaray	188
6.7.	Balıkesir	190
6.8.	Bilecik.....	192
6.9.	Çankırı	193
6.10.	Karabük	194

6.11.	Kastamonu.....	195
6.12.	Antalya	197
DEĞERLENDİRME		202
SONUÇ		230
KAYNAKÇA.....		233
LEVHALAR DİZİNİ		246
L E V H A L A R		296
ÖZGEÇMİŞ		551

PLANLAR LİSTESİ

Plan 3. 1. Kale Höyüğünün Doğu Kesiminde Erken Phryg Kalesi (YHSS 6A). (Rose ve Darbyshire, 2011: 08, Fig. 0.7).....	35
Plan 3. 2. Orta Phryg Kalesi'nin Planı (YHSS 5). (Rose ve Darbyshire, 2011: 10, Fig. 0.9). 36	
Plan 3. 3. Erken Phryg Kalesi'nin Güneydoğu Çeyreğinde Geç YHSS Mimarisini Gösteren Plan. (Rose ve Darbyshire, 2011: 26, Fig. 2.1).....	39
Plan 3. 4. Orta Phryg (YHSS 5) C Binası'nın öncülü olan Erken Phryg Kalesi Bitmemiş Projesinin (YHSS 6A-DL) planı. (Rose ve Darbyshire, 2011: 162, Fig. 7.8).	42

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1. Eski Kronoloji-Yassıhöyük Stratigrafik Dizilimi (YHSS). (Sams ve Voigt, 2011: 165, Fig. 7.9).....	32
Tablo 3. 2. Eski Kronoloji-Tümülüs Dizilimi. (Voigt ve Young, 1999: 197, Tab. 1).....	33
Tablo 3. 3. Eski/Yeni Kronoloji Karşılaştırması. (Sams, 2013: 5, fig. 5.1.).	34
Tablo 3. 4. Yeni Kronoloji-Yassıhöyük Stratigrafik Dizilimi (YHSS). (Rose ve Darbyshire, 2011: 2, Tab. 0.1).....	44
Tablo 3. 5. Yeni Kronoloji-Tümülüs Dizilimi. (Sams ve Voigt, 2011: 166, Fig. 7.10).	45
Tablo 5. 1. Phryg Alfabesi. (Cursach, 2018: 34, Table 6).	152

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1. Gordion. Megaronların Rekonstrüksiyonu. (Rose ve Darbyshire, 2016: 9).	24
Resim 2. 2. Gordion’da Ele Geçirilen Yün Kumaşın Rekonstrüksiyonu. (Rose ve Darbyshire, 2016: 44).	25
Resim 3. 1. 1956’da Güneybatıya Bakan Erken Phryg Megaronu II’nin (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. Mozaik Zeminde Yanma İzleri Görülebilir. (Rose ve Darbyshire, 2011: 154, Fig. 7.1).	37
Resim 3. 2. 1961’de Güneybatıya Bakan Erken Phryg Megaronu III’ün (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. Bu, Kalede Kazılan En Büyük Megaron. (Rose ve Darbyshire, 2011: 156, Fig. 7.2).	37
Resim 3. 3. 1989’da Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Teras Binası’nın (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 157, Fig. 7.3).	37
Resim 3. 4. Batıya Bakan, 1965 Yılından, YHSS 6B Erken Phryg Binasını (Ön Plan) ve Megaron X’un 6B İçindeki Kazıları Gösteren Kale Höyüğü Fotoğrafı. (Rose ve Darbyshire, 2011: 07, Fig. 0.6).	39
Resim 3. 5. Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Kapısı Kompleksinin (YHSS 6A ve 6A-DL) Dış Görünüşü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 160, Fig. 7.6).	40
Resim 3. 6. Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Kapısı Kompleksinin (YHSS 6A ve 6A-DL) İç Görünüşü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 160, Fig. 7.7).	41
Resim 3. 7. 1956 Yılından Megaron I’in Antreroom Görüntüsü, Güneye Bakıyor. Solda Erken Phryg (YHSS 6A) Dış Avlusunun Döşeli Yüzeyinin Bir Parçası İzlenmekte. (Rose ve Darbyshire, 2011: 15, Fig. 1.1).	41

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çiz. 1. 1. Midas Anıtı. (Laborde, 1838: 76, Asia Minor III).....	6
Çiz. 1. 2. Bitmemiş Anıt. (Laborde, 1838: 77, Asia Minor VIII).	6
Çiz. 1. 3. Arezastis Anıtı. (Texier, 2002: 351, PL-59).	7
Çiz. 1. 4. Solon'un Mezarı. (Steuart, 1842: 02).	7
Çiz. 1. 5. Bahşeyiş Anıtı. (Steuart, 1842: 27).....	8
Çiz. 1. 6. Gerdek Kaya Mezar Anıtı. (Steuart, 1842: 32).....	9
Çiz. 1. 7. Atlı Mezar. (Steuart, 1842: 35).....	10
Çiz. 1. 8. Atlı Mezar. (Barth, 1960: 93).	10

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2. 1. Phryglerle Etkileşime Geçen Topluluklar. (Rose ve Darbyshire, 2016: 16).....	18
Harita 5. 1. Phryg Yazıtlarının Bulunduğu Merkezler. (Cursach, 2018).	155
Harita 6. 1. Ankara, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	175
Harita 6. 2. Ankara'daki Tümülüsleri Gösteren Kroki. (Tuna, 2007: 100).....	176
Harita 6. 3. Eskişehir, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	180
Harita 6. 4. Kütahya, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	182
Harita 6. 5. Afyonkarahisar, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	184
Harita 6. 6. Konya, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	188
Harita 6. 7. Aksaray, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	190
Harita 6. 8. Balıkesir, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	192
Harita 6. 9. Bilecik, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	193
Harita 6. 10. Çankırı, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	194
Harita 6. 11. Karabük, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	195
Harita 6. 12. Kastamonu, Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	197
Harita 6. 13. Lykia Bölgesi. Tümülüsler. (Tiryaki, 2016: 67, 69, 70; Res. 2, 6, 10).	200
Harita 6. 14. Antalya. Phryg Seramiğinin Yayılımı.....	201
Harita 7. 1. Tabal Ülkesi'nin Siyasi Sınırları. (Akçay, 2011: Har. 1).....	225
Harita 7. 2. Gordion ve Batı Plato Merkezli Phryg Seramiğinin Yayılım Alanları.....	226
Harita 7. 3. Alişar IV Geleneğinde Yapılmış Seramik Örneklerinin Yayılım Alanları.....	227
Harita 7. 4. Gordion ve Alişar IV Geleneğindeki Seramiklerin Yayılım Alanları.....	228
Harita 7. 5. Phryglerin Siyasi Sınırları. (Rose ve Darbyshire, 2016: 4).....	229

KISALTMALAR LİSTESİ

Abb.	Abbild
bk.	bakınız
cm	santimetre
Çev.	Çeviren
Çiz.	Çizim
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
Env.	Envanter
EPB	Early Phrygian Building
Fig.	Figür
GTD	Gordion Teras Dolgusu
GYT	Gordion Yıkım Tabakası
Har.	Harita
km	kilometre
Lev.	Levha
m	metre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
Meg.	Megaron
Omph.	Omphalos
Pl.	Plate
Res.	Resim
Tab.	Tablo
Taf.	Tafeln
vd.	ve diğerleri
yy	yüzyıl

ÖZET

Anadolu toprakları Antik dönem boyunca birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bu önemli topluluklarından birisi de MÖ 2. binyıl sonlarında bir göç hareketiyle Anadolu'ya gelen Phrygler'dir. Phrygler inanç sistemleri, sosyo-ekonomik ilişkileri, mimarisi, seramik üretimi, tekstil ve madencilikteki becerileri ve efsaneleri ile kısacası bıraktıkları maddi ve manevi kültürel mirası ile Anadolu'nun tarihsel süreci içinde ön plana çıkan topluluklardan biri olmuştur. Gordion'da yürütülen kazı çalışmaları, Phryglerin MÖ 10. yüzyılda güçlü bir merkezi krallık görünümü aldığını göstermektedir.

Eldeki tez çalışmasında amaç, Phryg seramiğinin gerek başkent Gordion'daki gerekse de diğer yayılım gösterdiği alanlardaki örnekleri ile birlikte ele alınıp, Erken Demir Çağı'ndan başlayarak Orta Phryg Dönemi sonlarına kadar devam eden süreçte tipolojileri ve kronolojileri değerlendirilerek güncel sonuçların bir bütün halinde sunulmasıdır. Phryg seramiği Anadolu'nun batı platosu merkezli olmak üzere, Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir. Fakat bu konuda şu ana kadar yapılan çalışmalar seramik yoğunluğuna göre oldukça sınırlı sayıdadır. Bu durum Phryg seramiği hakkında yapılan araştırma sırasında karşılaşılan zorluklardan biri olarak belirtilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu tez içerisinde Phryg seramiği, Gordion merkezli çalışılmıştır. Bu durumun ana sebebi Gordion'da yerleşim katmanlarının çok iyi bilinmekte olmasıdır. Diğer bir sebep ise Gordion'da karşımıza çıkan seramik geleneğinin MÖ 9. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar aralıksız devam etmesi ve benzer durumun Phryglerin birincil yerleşim yerlerinden olan batı platosundaki kentlerinde de görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Phryg seramiğinin yayılım alanını belirlemek için toplam 120 civarı buluntu veren merkez incelenmiştir. Bu merkezlerden 75 tanesi Kızılırmak'ın batısında, 45 tanesi ise doğusunda yer almaktadır. Kızılırmak'ın doğusu ile batısında karşılaşılan seramik geleneklerinin birbirinden farklı olmasından kaynaklı olarak, tez kapsamında varılan sonuçlarında değerlendirilmesiyle birlikte Phrygia'nın batı ve orta bölümlerinde görülen seramik geleneğinin Phryg seramiği için en temel şekilde kabul edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde karşılaşılan Alişar IV seramik geleneğinin her ne kadar Phryg seramiği ile benzer birçok noktası olsa da ayrıldığı noktaları da göz önünde bulundurarak şu an için Phryg seramiği kapsamında değerlendirilmemesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Frigler, Seramik, Çanak Çömlek, Gordion, Anadolu Demir Çağı.

SUMMARY
IN THE LIGHT OF NEW CHRONOLOGY AND NEW FINDINGS
PHRYGIAN POTTERY AND DIFFUSION AREA

Anatolian lands hosted many communities throughout the ancient period. One of these important communities is Phrygians who came to Anatolia with a migration movement at the end of the 2nd millennium BC. Phrygians have become one of the prominent communities in the historical process of Anatolia with their belief systems, socio-economic relations, architecture, ceramic production, textile and mining skills and legends, shortly with the material and intangible cultural heritage they left. The excavations carried out in Gordion shows that Phrygians took the appearance of a powerful central kingdom in the 10th century BC.

The aim of the current thesis is to examine Phrygian pottery together with its samples in both the capital city Gordion and other areas where it has spread and to present the current results as a whole by evaluating their typologies and chronologies from the Early Iron Age to the Hellenistic Period. Phrygian pottery is seen in many parts of Anatolia, centered on the western plateau of Anatolia. However, the number of studies carried out so far on this subject is quite limited in consideration to the ceramic density. This situation necessitates it to be mentioned as one of the difficulties encountered during the research on Phrygian pottery.

In this thesis, Phrygian pottery has been studied centered on Gordion. The main reason for this situation is that the settlement layers in Gordion are well known. Another reason is that the ceramic tradition that we encounter in Gordion continued uninterruptedly from the 9th century until the 4th century BC and a similar situation was observed in the settlements on the western plateau, one of the primary settlements of Phrygians.

In order to determine the spreading area of Phrygian pottery, totally 120 settlements that have ceramic findings were examined. 75 of these settlements are located in the west of Kızılırmak and 45 are in the east. Due to the difference between the ceramic traditions encountered in the east and west of Kızılırmak, with the evaluation of the conclusions reached within the scope of the thesis, it has emerged that the ceramic tradition seen in the western and central parts of Phrygia should be accepted in the most basic way for Phrygian ceramics. In addition, although ceramic tradition in Alisar IV encountered in the Kızılırmak Basin and in Tabal Country has many similar points with Phrygian ceramics, it should not be evaluated within the scope of Phryg ceramics for now, considering the points it differs from.

Keywords: Phrygians, Ceramic, Pottery, Gordion, Anatolian Iron Age.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması üç eğitim-öğretim dönemi boyunca sürdürülen zorlu ve ciddi bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bu sürece nasıl ulaşıldığından bahsetmek istiyorum. Phryg toplumunun seramik geleneklerini çalışma fikri, 2019 yılı Gordion kazı çalışmalarında bulunduğum süre içerisinde aklımda belirmeye başladı. Bu duruma kazı süresi boyunca devam ettirdiğim çizimler ve Phryg seramik buluntuları üzerinde yaptığım araştırmalar etkili olmuştur. Ayrıca Pennsylvania Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji Müzesi'nden Prof. Dr. Charles Brian ROSE ve Gordion Arşivcisi Gareth DARBYSHIRE'nin Phryg seramiğiyle ilgili uzmanlaşmam konusunda önerilerinin de katkısı büyüktür.

Seramik çalışmalarına karşı Akdeniz Üniversitesi'nde tamamladığım lisans eğitimimden itibaren büyük bir ilgi duymaktaydım. Bu ilgilim Akdeniz Üniversitesi'nde başladığım Yüksek Lisans eğitimimim ders aşaması sürecinde Prof. Dr. Mustafa BULBA'nın iki dönem boyunca verdiği lisansüstü dersleri çerçevesinde hazırladığım İonia seramik sanatı ile ilgili çalışmalarımı daha da pekiştirmiştir. Bu noktada, hem lisans hem de lisansüstü eğitim hayatımda ve de tez sürecinde benden yardımlarını esirgemeyen ve her attığım adımda beni cesaretlendiren ve destekleyen sayın Mustafa BULBA hocama en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Nihayetinde, Phryg seramiğine karşı duyduğum ilgi ve alaka lisans dönemimden itibaren danışmanlığımı yapan Prof. Dr. Gül IŞIN'ın da dikkatini çekmiş ve bu alanda uzmanlaşmam için ilk adımı atmıştır. Teze başladığım ve bitirdiğim andaki heyecanı, merakı ve de sevinci aynı şekilde danışmanım Gül IŞIN'ında paylaşması benim için gurur ve ilham vericiydi. Muazzam bir sürecin sonuna beraber geldiğimiz sevgili danışmanım Gül IŞIN'a destekleri ve yönlendirmeleri için en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez konusunun Phryg seramiği ile ilgili bir çalışma olacağı danışmanımla belirlenmişti fakat içeriğini yönlendirme konusunda tam bir fikir birliğinde bulunulamamıştı. Tam bu anda bizleri görüşleriyle yönlendiren ve tezin kapsamını belirleyen Lydia seramiği uzmanı Ege Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gül GÜRTEKİN DEMİR, tezin ilerleyen süreçlerinde de yönlendirmeleriyle tezin şekillenmesini sağlamış ve tez konusunda desteklerini esirgememiştir. Bu bağlamda görüşlerini bizimle paylaşan sayın Gül GÜRTEKİN DEMİR hocama en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Gordion kazılarında bulunduğum süreçte bana öğretileriyle bir hoca olan ve tez hazırlanırken beni daima destekleyip yardımlarını esirgemeyen, ayrıca metnin redaksiyonunu

da yaparak tezin şekillenmesinde önemli katkılar sağlayan Gordion kazı başkan yardımcısı Dr. Günsel ÖZBİLEN GÜNGÖR'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca tezi yazmaya başladığım andan itibaren hep yanımda olup destek veren ve bana tecrübeleriyle her zaman yol gösteren Perge kazılarının başkan yardımcısı ve Akdeniz Üniversitesi'nde de Araştırma Görevliliği yapan manevi abim sevgili Aytaç DÖNMEZ'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Antalya'da bulunduğum andan itibaren ve tez aşaması sürecinde de benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Akdeniz Üniversitesi'nde doktora yapan sevgili Hatice DEĞİRMENCİOĞLU'na, yine aynı üniversite de yüksek lisans yapan sevgili dostlarım Faruk Furkan YAŞA ve Yakup KAYA'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak beni bu günlere getiren ve benim için her koşulda mücadele veren sevgili annem Emine PAMUK ve sevgili babam Özer PAMUK'a emeklerinin karşılığını sunmaktan büyük onur ve gurur duyuyorum...

Serkan PAMUK
ANTALYA, 2021

GİRİŞ

Anadolu toprakları Antik dönem boyunca birçok topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Bu önemli topluluklarından birisi de Phrygler'dir. Phrygler inanç sistemleri, sosyo-ekonomik ilişkileri, mimarisi, seramik üretimi, tekstil ve madencilikteki becerileri ve efsaneleri ile kısacası bıraktıkları maddi ve manevi kültürel miras ile Anadolu'nun tarihsel süreci içinde ön plana çıkan topluluklardan biri olmuştur. Eldeki tez çalışmasında amaç, Phryg seramiğinin gerek başkent Gordion'daki gerekse de diğer yayılım gösterdiği alanlardaki örnekleri ile birlikte ele alınıp, Erken Demir Çağı'ndan başlayarak Orta Phryg sonuna kadar devam eden süreçte tipolojileri ve kronolojileri değerlendirilerek güncel sonuçların bir bütün halinde sunulmasıdır. Phryg seramiği Anadolu'nun batı platosu merkezli olmak üzere, Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir. Fakat bu konuda şu ana kadar yapılan çalışmalar seramik yoğunluğuna göre oldukça sınırlı sayıdadır. Bu durum Phryg seramiği hakkında yapılan araştırma sırasında karşılaşılan zorluklardan biri olarak belirtilmesini zorunlu kılmaktadır.

Gordion'da son yirmi yılda yapılan çalışmalarda Phryg kronolojisinin bilinenden bir yüzyıl daha geriye gittiği anlaşılmıştır, bu durum hem Phryg hem de Orta Anadolu Demir Çağı seramiği için oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda Phryglerin siyasi otoritelerini bilinenden daha erken dönemlerde sağladığını anlamaktayız. Tez kapsamında çalışılan bölgelerle ilgili araştırmalar Gordion ve Phryg üzerine yoğunlaştırılarak, "Orta Anadolu Demir Çağ Seramiği" yerine "Phryg Seramiği" terimi tercih edilmiştir. Bu tercihin yapılmasındaki ana neden Phryglerin başkenti Gordion'da karşımıza çıkan seramik geleneğinin MÖ 9. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar aralıksız devam etmesi ve benzer durumun Phryglerin birincil yerleşim yerlerinden olan batı platosundaki kentlerinde de görülmesinden kaynaklanmaktadır. Kızılırmak'ın batısıyla doğusu arasındaki seramik geleneğinde bazı farklılıklar görülmektedir: Alishar'ın IV. katmanıyla özdeşleşmiş silüet hayvan stili Kızılırmak'ın doğusunda yoğun bir şekilde görülürken, Gordion'da ya da Batı platoda ise sayıları oldukça azdır ve ithal edilerek bu yerleşimlere geldiği düşünülmektedir. Gordion merkezli bakıldığında, batı platodaki yerleşmelerde karşılaşılan seramik repertuarı birbiriyle paralellik sağlamaktadır. Her ne kadar doğu platosundaki seramik repertuarıyla da benzerlikler taşısa da bazı farklılıklardan dolayı ayrılmaktadır. Seramiklerin kimliğinin saptanmasında diğer önemli olan şey ise Phryglerin siyasi konumu ve siyasi yayılımıyla doğru orantılı gözükmektedir.

Bugüne kadar Phryg seramiğiyle ilgili yapılan çalışmaların yeterli olmamasından dolayı çok yavaş bir şekilde ilerleme katedilmektedir. Phryg seramiğiyle ilgili yapılan

araştırmalar, Gordion'daki Yıkım Tabakasıyla (MÖ 800 civarı) özdeşleşmiş olan Erken Phryg seramiği (Erken Phryg seramiği yeni kronoloji ile birlikte MÖ 950 ile 800 yılları arasında kapsamaktadır) üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat bu çalışmalar sadece Erken Phryg Kalesi'nden ve Erken Phryg tümülüs mezar buluntularından gelen örnekleri kapsamaktaydı. Yeni kronoloji ile gelen başka bir sorunsal da, eski kronolojide Erken Phryg olarak tarihlendirilen bazı tümülüslerin erken olmadığı ya da Orta Phryg olarak tarihlendirilmiş olanların da Erken Phryg şeklinde değişmesidir. Bu bağlamda yeni kronoloji temelinde Gordion'un Orta Phryg Kalesi ve tümülüslerinden gelen seramik örnekleri bir araya getirilerek Orta Phryg Seramiği oluşturulması amaçlanmaktadır.

Phryg seramiğinde, Trakya ve Suriye etkileri bilinmekle birlikte bunun yanında yerel, kendine özgü form ve tasarımları bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Anadolu'nun farklı bölgelerindeki kazı çalışmalarında, yüzey araştırmalarında ve kurtarma kazılarında ele geçen ve Phryg tanısı konulan çanak çömleğin karşılaştırmalarla incelenmesiyle birlikte arasındaki paralelliklerle bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Phryg seramiği bölümü oluşturulduktan sonra, Anadolu'nun birçok yerinde görülen Phryg seramiği örnekleri, Gordion örnekleriyle karşılaştırılarak Phryg seramiğinin bir yayılım haritası çıkarılması amaçlanmıştır. Phryg seramiği ile ilgili yapılan çalışmalar bir bütün oluşturacak şekilde kapsamlı olmadığı için bu tez çalışması Phryg seramiğinin erken ve orta dönemlerinin kapsamlı tanımı ile dokümantasyonunu sağlayarak, Phryglerin batı platosu merkezli seramik yayılım alanlarını da ele alarak Phryglerin seramik geleneklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Seramiklerin bulunduğu merkezler il haritaları yapılarak, Phryg seramiğinin nerelerde yayılım gösterdiği haritalar üzerinde işaretlenmiştir. Ele alınan plan ve yöntem içerisinde, Phryg seramiğinin yayılım alanının kapsamlı gözlemi ve tanımı sonrasında, mevcut veriler özellikle son elde edilen veriler ile karşılaştırılmış ve bunun yanında Phryg kültüründe görülen seramik buluntularıyla hangi yerleşimlere kadar ulaştığı saptanarak, Anadolu'daki Phryg etkinliklerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Mevcut verilere göre MÖ 2. binin sonlarına doğru Eskişehir, Kütahya, Ankara merkezli yerleşmeye başlayan Phryglerin MÖ 10-9. yüzyılda yaptığı özgün seramik örneklerini başkent Gordion'da görmeye başlamaktayız. Gordion ve çevresinden başlayan, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar başta olmak üzere görülen, Phryg veya Phryg etkili seramikler geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır. Fakat Phryg seramiğinin ulaştığı alanlar bir çalışma içerisinde, bir bütün olarak araştırılmamıştır. Ayrıca kültür coğrafyasını mimari verilerle takip etmek, üzerindeki yerleşim sürekliliği nedeniyle neredeyse imkânsız

görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, Phryg seramiğinin bütüncül bir şekilde ele alınmasıyla, Phryg seramiğini anlama-anlatma, geçmişten bugüne değişen şeyleri birleştirme ve Phryg seramiğinin yayıldığı alanların haritasını çıkararak Phryg kültürünün ulaştığı yerlerin detaylı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır.

Eldeki tez altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Araştırma Tarihçesine ayrılmıştır. Bu bölümde Phrygia coğrafyasında yapılmış olan ilk dönem çalışmalarından başlayarak günümüze kadar yapılmış olan araştırmalar, araştırmacılar ve bilim insanlarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Phryglerin kökeni, yayılım alanları, siyasi tarihi, politik ilişkileri, inanç sistemleri, efsaneleri, mimarisi, zanaat işleri gibi konular ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Köerte kardeşlerin Gordion'da başlattıkları kazı çalışmalarından itibaren Young ve ekibinin devam ettirdikleri kazı çalışmalarının da sonucuyla birlikte oluşturulan Gordion Phryglerinin “Eski Kronoloji”si ve ondan sonraki süreçten günümüze kadar gelen kazı çalışmaları sonuçları ve yapılan yeni analizlerle ulaşılan “Yeni Kronoloji” sine değinilmiştir.

Yayılım alanının büyüklüğü ve tarihsel süreçte farklı isimler ile anılması nedeniyle Phrygia'nın Bölgeleri başlığı altında dördüncü bir bölüm yapılmıştır. Bu bölümde, dönemsal adlandırmalar almış olan bölgeler beş alt başlık altında toplanmış, hem antik yazarların aktardığı bilgiler hem de 19.-20. yüzyıl ile günümüz araştırmacıların bu bölgeler ile ilgili çalışmaları bir araya getirilerek daha anlaşılır olması amaçlanmıştır.

Beşinci bölümde tezin asıl konusu olan Phryg seramiği erken-orta ve geç olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmış ve bu ana başlıklar altında, Phryg seramiğinin adlandırılması, tipoloji, bezeme elemanları ve şeması, kronoloji problemlerine değinilmiştir. Tezdeki Erken Phryg Seramiği Bölümü, Kenneth Sams'ın bu dönemle ilgili yaptığı yayınlara dayanmaktadır. Bu bölümde Erken Phryg Seramiği yeni kronolojiye uyarlanmış ve Sams'ın çalışmasının üzerine bazı örnekler eklenmiş veya çıkarılmıştır. Orta Phryg Seramiği alt başlığında ise Gordion'dan ve tümölüslerden gelen pişmiş toprak veya metal kap örnekleri biraraya getirilmiş ve Erken Phryg repertuarındaki kap form ve bezekleriyle karşılaştırmaları yapılarak Orta Phryg Seramiği'nde benzer ya da yeni unsurlar detaylıca incelenmiştir. Geç Phryg Seramiği alt başlığında ise zaten siyasi varlığı bitmiş olan Phryglerin, kültür taşıyıcılığından kaynaklı olarak devam eden seramik geleneklerine dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Altıncı bölümde ise bugüne kadar yapılmış olan kazı ve yüzey araştırma sonuçlarının yardımıyla, Phryg tanısı konulan seramik buluntuları beşinci bölümdeki Phryg seramikleriyle

karşılaştırılmış ve buluntu yerleri harita üzerinde işaretlenerek Phryg seramiği yayılım alanları görsel olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Değerlendirme ve sonuç bölümünde ise Phryg seramiği hakkında yapılan çalışmalar göz önünde tutularak, eski ve yeni veriler karşılaştırılarak, güncel sonuçlar bir bütün altında değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

1.1. Ondokuzuncu Yüzyıldaki Araştırmalar

19. yüzyılın başlarında, eldeki veriler Albay Martin Leake'in İstanbul'dan Mısır'a giderken Phryg kalıntılarını ziyaret ettiğini göstermiştir. Takip eden yıllarda birçok araştırmacı gezgin bölgeye seyahatler yapmıştır. Yüzyılın ilk yarısında, 1826 yılında Alexandre Laborde oğlu Leon Laborde ile, 1834'te Charles Texier ve 1837 yılında ise J. R. Steuart Anadolu'ya gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısına baktığımızda, 1858'lerde Barth, 1861 yılında ise G. Perrot gelmiştir. Ve diğer bir araştırmacıda o zamana kadar Phryglerin tarihi coğrafyasıyla ilgili en önemli çalışmayı yapmış Arkeolog W. Mitchell Ramsay'dir. 1881'de, 1884-1887 yılları arasında ve son olarak da 1907'de bölgede araştırmalar yürütmüştür. 1897 yılında ise J. G. C. Anderson, Phrygia'ya kapsamlı bir keşif için gelmiştir.

19 Ocak 1800 yılında Albay W. Martin Leake ve arkadaşları (General Koehler, Richard Fletcher, Profesör Carlyle, Kraliyet Ordusu'ndan Pink) Mısır'a gitmek için Kostantinopolis'ten ayrılmışlardır. Gizlenmek için Tatar kuryeleri gibi giyinmiş ve 30 attan oluşan bir kervanla yolculuğa başlamışlardır. Leake, yaptıkları bu yolculukları "Journal A Tour In Asia Minor, With Comparative Remarks On The Ancient And Modern Geography Of That Country" adıyla 1824 yılında yayınlamıştır¹.

Eskişehir'den Seyit Gazi'ye doğru devam ederken, kendilerine anlatılan bazı anıtları görmek için yoldan saparak vadiye inmişlerdir. Leake, vadinin Doğanlı adını taşıdığını, ancak Türkler tarafından "Pişmiş Kale" olarak adlandırılan eski bir sura ait kalıntıların var olduğunu söylemektedir. İlk olarak, Doğanlı Vadisi'nde yontulmuş büyük kayaları gördüklerinde, Yunanlıların yazısıyla taşıdığı küçük benzerliği de vurgu yaparak, Persler tarafından yapılmış olabileceğini düşünmüştür. Ama hemen sonrasında anıtlarda gördükleri yazıtların yazı karakterlerinin Yunan alfabesinin harflerine olan benzerliklerini de göz önünde bulundurarak bu eserleri Perslerin Anadolu'yu fethinden önceki Küçük Asya ülkelerinden Phryglerin yapmış olduğunu düşünmüştür. Leake'e göre, Phryg anıtları üzerinde karşılaşılan Yunan kültürüyle benzer ve farklı özellikler, Phryg-Yunan bağları açısından daha erken tarihlerden başladığını düşündürmüştür². Leake ve arkadaşlarının çizimini yapıp, yazıtını kopyalayarak çevirmeye çalıştıkları ve "Doğanlı Anıtı" olarak adlandırdıkları anıt, günümüzde "Midas Anıtı" ya da diğer adıyla Yazılıkaya olarakta bilinmektedir.

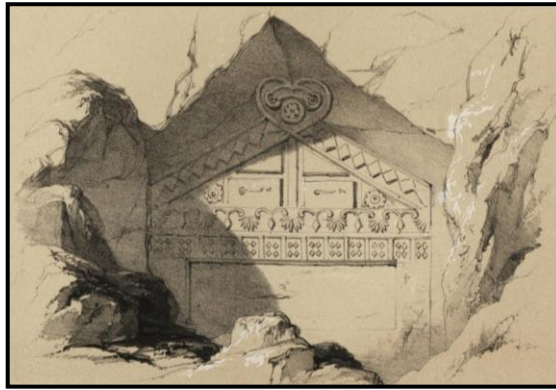
¹ Leake, 1824: 1-2.

² Leake, 1824: 24-28, 31-32.

Bir başka araştırma ekibi de yazar ve antikacı olan C. L. J. Alexandre de Laborde ile oğlu Leon Laborde'dir. Labordeler, Albay M. Leake'in 1824 yılında yayınlağı seyahatinde bahsettiğı anıtları bulmak amacıyla ekipleriyle birlikte 1826 yılında Midas Vadisi'nde kamp kurmuşlardır. Anıtı bulduktan sonra, L. Laborde Midas Anıtı'nın (**Çiz. 1.1**) ve vadinin çizimini yapmıştır. Albay Leake'in gözden kaçırdığını düşündükleri ikinci bir anıtı keşfetmiştir. Bu anıt, Phryg kaya cephesi işçiliğinin gözlemlendiğı fakat tam olarak bitirilmemiş durumda olan, günümüzde de "Bitmemiş Anıt" olarak tanımlanan yapıdır. Ayrıca L. Laborde bu anıtları mezar olarak tanımlamaktadır. L. Laborde, bitmemiş anıtında çizimini yapmış ve Anadolu'da babası A. Laborde ile birlikte yapmış oldukları seyahatlerini 1838 yılında "Voyage de L'Asie Mineure" adlı raporunda yayınlamıştır (**Çiz. 1.2**)³.

Çiz. 1. 1. Midas Anıtı. (Laborde, 1838: 76, Asia Minor III).

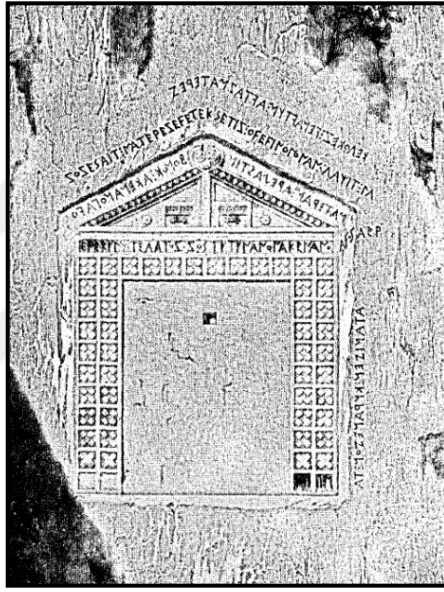
Çiz. 1. 2. Bitmemiş Anıt. (Laborde, 1838: 77, Asia Minor VIII).

Küçük Asya'yı gezen ve Phrygler hakkında da bize önemli bilgiler veren diğerk önemli bir araştırmacı da Fransız F. M. Charles Texier'dir. Texier, ilk gezisini 1833 ile 1837 yılları arasında, ikinci gezisini ise 1843 yılında gerçekleştirmiştir. Yaptığı bu araştırmaları "Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi" isimli üç ciltten oluşan bir kitapta yayınlar. Phrygleri, ikinci cildin altıncı kitabında "Phrygie et Galatie" başlığıyla anlatır⁴.

³ Laborde, 1838: 70-78.

⁴ Texier, 2002.

Texier, Midas Anıtı'nı daha önce Midas Vadisi'ne gelen Leon Laborde gibi Midas'ın Mezarı olarak düşünmüş ve incelemeleri sonuncunda da buranın kesinlikle Midas'ın Mezarı olduğu kanaatine varmıştır. Texier, anıtın detaylı tanımlamalarını ve çizimini yaptıktan sonra, anıtta bulunan Phrygce yazıtın da kopyasını çıkarmıştır. Daha sonra Midas Anıtı'na çok yakın bir mesafede olan, L. Laborde'nin keşfetmiş olduğu Bitmemiş Anıtı'nda çizimini yapmıştır. Yine vadide bulunan, Phryg kaya cephesi işçiliğinin önemli örneklerinden olan, bugün "Arezastis" ismiyle bildiğimiz başka bir anıtı keşfetmiştir. Texier, bu anıtın da çizimini yapmış ve üzerindeki yazıtı kopyalamıştır (**Çiz. 1.3**). Vadiye hâkim bir noktada bulunan Pişmiş Kalesi olarak adlandırılan tepede ve bunun gibi Phryg kalıntılarından olduğu birçok yerleşimde araştırmalar yapmıştır⁵.

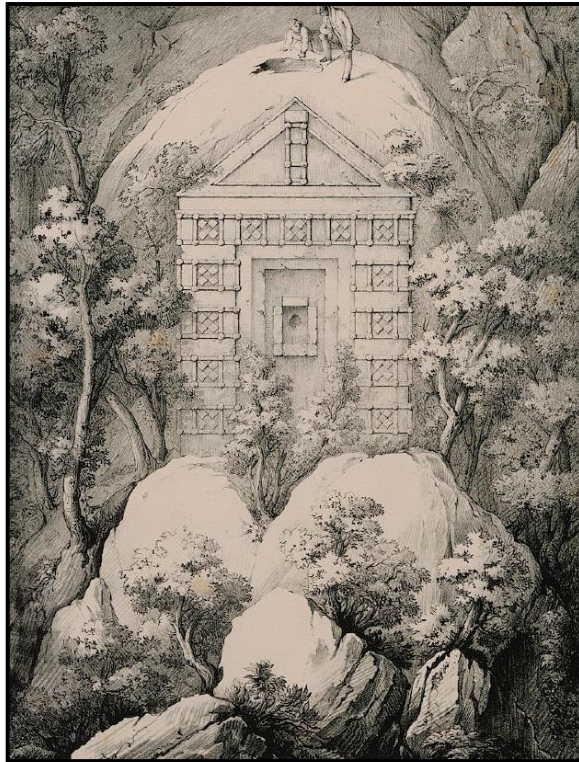
Çiz. 1. 3. Arezastis Anıtı. (Texier, 2002: 351, PL-59).

Çiz. 1. 4. Solon'un Mezarı. (Steuart, 1842: 02).

⁵ Texier, 2002: 345, 347, 349, 352, 357.

J. Robert Stuart, 16 Mart 1837 yılında Smryna'dan yola çıkarak Albay Leake'inde bahsettiği anıtları bulmak ve yeni keşifler yapmak için önce Kümbet Vadisi'ne, ardından Yazılıkaya Vadisi'ne ve son olarak Yapıldak Vadisi'ne giderek araştırmalar yapmıştır. Kümbet Vadisi'nde bulduğu anıtsal kaya mezarını inceleyerek çizimini yapmış ve kapının üzerinde bulunan yazıttan dolayı buraya “Solon’un Mezarı” (Aslanlı Mabnet olarakta bilinmektedir) demiştir (**Çiz. 1.4**). Yine Kümbet'te Phryg anıtı olarak tanımladığı yapıyı çizmiştir, biz bugün onu “Bahşeyiş Anıtı” olarak bilmekteyiz (**Çiz. 1.5**). Buradaki araştırmalarından sonra Yazılıkaya Vadisi'ne geçerek kendinden önceki araştırmacılar gibi Arezastis, Midas ve Bitmemiş Anıt'ın da incelemelerini ve çizimlerini yapmış, yazıtı olanları da kopyalamıştır. Stuart'ın Dor Tapınağı olarak tanımladığı yapı Yazılıkaya Vadisi'nde bulunan, Hellenistik Dönem özellikleri gösteren, Dor düzeninde yapılmış tapınak cepheli Gerdekkaya mezar anıtıdır, burada da incelemelerde bulunmuş ve mezarın çizimini yapmıştır (**Çiz. 1.6**). Yapıldak Vadisi'nde çalışmalarına devam ederken kayaya oyulmuş, karşılıklı duran iki at betimlemelerine sahip kaya mezarını bulmuş ve çizimini yapmıştır (**Çiz. 1.7**). Günümüzde bu çizimde bahsedilen yapının kalıntısına ulaşamamaktadır, büyük ihtimalle tahrip görmüş olmalıdır. Stuart, bu çalışmalarını 1842 yılında “A Description of Some Ancient Monuments, with Inscriptions, Still Existing in Lydia and Phrygia: Several of Which are Supposed to be Tombs of The Early Kings” başlığıyla yayınlamıştır⁶.

Çiz. 1. 5. Bahşeyiş Anıtı. (Steuart, 1842: 27).

⁶ Stuart, 1842: 1,5,8-9,11-12.

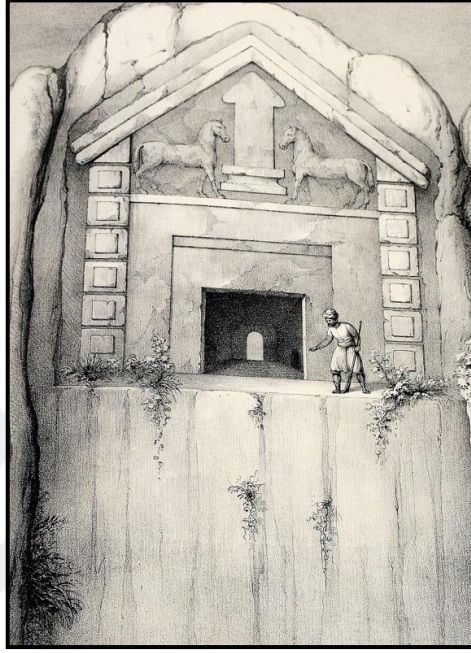
Çiz. 1. 6. Gerdek Kaya Mezar Anıtı. (Steuart, 1842: 32).

Heinrich Barth, daha önceki araştırmacıların bahsettiği Phryg kalıntılarını bulmak için 1858 yılında Küçük Asya'ya bir seyahat yapmıştır. Bu yolculuğunu, "Dr. H. Barth's Reise von Trapezunt Durch die Nördliche Hälfte Klein-Asiens Nach Scutari im Herbst 1858" başlığıyla 1860 yılında yayınlamıştır⁷.

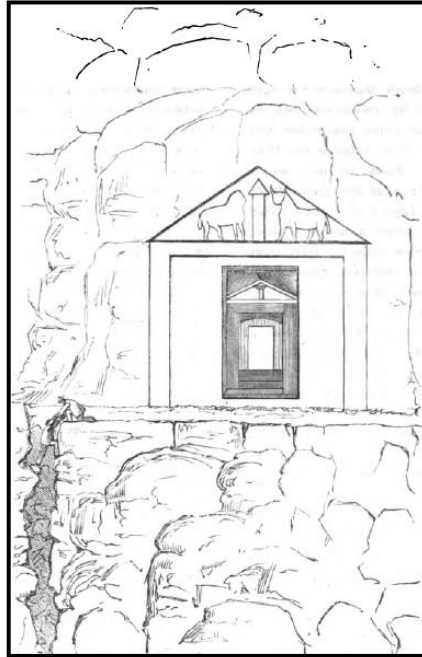
Seyahatinde Sakarya'dan Yassıhöyük'e geçerken büyük tümülüsleri görmüştür. Buradan Pessinus'a (Ballıhisar), Texier'in planında söz ettiği kalıntıları görmek için yola çıkmıştır. Ama daha sonra Kostantinopolis'e dönmek için fazla zamanı kalmadığını anlayınca rotasını Seyitgazi'ye ve Phryg anıtlarına giden düz yola çevirmek zorunda kalmıştır. Doğanlı'ya ulaşınca etrafta kaya kütleleri ve bunlara oyulmuş odalar görmüştür. Biraz daha ilerledikten sonra Dor tarzında oyulmuş ve yapının İskender'den önceye gitmediğini düşündüğü kaya mezarıyla karşılaşmıştır. Bu büyük ihtimalle Steuart'ında bahsettiği Dor nizamıyla yapılmış mezar olabilir. Barth, Phryg anıtlarının bulunduğu Yazılıkaya'yı bulmak için Pişmiş Kalesi'nde fazla oyalanmayarak yola devam etmiştir ve Midas Anıtı'na ulaşmıştır. Dr. Mordtmann ile anıttaki yazıtlar üzerine incelemeler yapmışlardır. Onlarda diğer öncülleri gibi burayı Midas'ın mezarı olarak düşünmüşler ve mezarın tabanının altında olabileceği fikrini öne sürmüşlerdir. Daha sonra Yapıldak Vadisi'ne doğru yönelmişler ve Kümbet Köyü'ne yaklaşmışlar. Steuart'ın raporunda geçen atlarla süslü mezarı bulmaya çalışmışlardır. Çok dik bir kayanın tepesinde olduğunu ve çıkıntılardan destek alarak zorlukla yukarı çıkabildiklerini söylemiştir. Mezarın girişinde kırılmış kaya parçalarıyla karşılaşmışlardır. Duvarın tamamen

⁷ Barth, 1860: 83, 86, 90-95.

kırıldığını ve mezar odasından kayalığın arkasına geçen bir giriş daha olduğunu fark etmişlerdir. Üçgen alınlıktaki süslemelerin çok fazla hasar aldığını ve tam olarak tanınmadığını, iki hayvanın arasındaki sivri uçlu sütunun fallik karakterde olduğunu anlatmıştır. İçeride tonozlu birinci odayla ve daha sonra ikinci bir odayla karşılaştıklarını, bu arka odanın çıkışında ise açık bir terasın onları karşıladığını aktarmıştır (**Çiz. 1.8**). Barth, Steuart'ın bahsettiği birkaç kalıntıyı daha inceleyerek Kostantinapol'e dönmüştür⁸.

Çiz. 1. 7. Atlı Mezar. (Steuart, 1842: 35).

Çiz. 1. 8. Atlı Mezar. (Barth, 1960: 93).

⁸ Barth, 1860: 83, 86, 90-95.

Georges Perrot, E. Guillaume ve J. Delbet, 1861 yılında Anadolu'ya yaptıkları seyahatlerinde Bithynia, Mysia, Phrygia, Galatia, Cappadokia ile Pontus bölgelerinde araştırmalar gerçekleştirmekle birlikte bazı kalıntıları da çizmişlerdir. Phrygia olarak ayrılan bölümde ise Solun'un mezarını, Pişmiş Kale ve birkaç kalıntıyı da yerinde görerek çizimini yapmışlardır. Perrot ve ekibi yaptıkları bu çalışmalarını 1862 yılında "Exploration Archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont" başlığıyla Paris'te yayınlamışlardır⁹.

Yüzyılın sonlarına doğru, 1880'li yıllarda İngiliz arkeolog W. Mitchell Ramsay, Anadolu'ya gelip araştırmalar yaparak, Eski Anadolu'nun coğrafyası hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Phrygia'nın yaylalarını, ovalarını, burada yaşamış ilk toplulukları, en eski çağlardan başlayarak Türklerin fethine kadar, sonradan adlandırılan isimleriyle, topografyası ve tarihi coğrafyasını epigrafik kanıtlara dayandırarak incelemektedir. Ramsay, araştırmalarını 1890 yılında "Küçük Asya'nın Tarihi Coğrafyası" ismiyle ve 1895 ile 1897 yıllarında ise iki kısımdan oluşan "Phrygia'nın Şehirleri ve Piskoposlukları I-II" isimleriyle yayınlamıştır¹⁰.

Ramsay, Kümbet Vadisi'ni güney ovalarından ayıran sıradağların güneyinde yer alan Phryg anıtlarını keşfetmiştir. Kayaviran ve Hayranveli Sultan köylerinin hemen kuzeyinde Köhnüş Vadisi'ndeki Aslan Taş Nekropolünü, Aslan Taş, Mal Taş ve Kırık Aslanlı Mezarı ile birlikte bulmuştur. Ramsay, bu anıtların açıklamalarını ve çizimlerini yaparak yayınında paylaşmıştır. Midas Anıtı'nın yapıldığı büyük kaya platosunu araştırmasından sonra Phryg Dönemi'nde platonun bir sur duvarı tarafından tahkim edildiği sonucuna varmıştır. Şehrin adı günümüze kadar gelmediği için buraya "Midas Şehri" adını vermiştir. Ramsay, Midas Vadisi'ne yaptığı daha önceki iki ziyarette, 1881 ve 1884'te eşi ve ekibiyle birlikte Midas Anıtı'nın yanına çadırlarla kamp kurmuştu. Ancak, 1887'de, Midas platosunu araştırmak üzere D. G. Hogarth ile birlikte döndüğünde, vadide yeni inşa edilen Çerkez köyü ile karşılaştılar. Bu köy daha sonra Midas Anıtı'ndan dolayı Yazılı Kaya olarak anılmıştır¹¹. Küçük Asya'daki hem Roma hem de Bizans ticaret yollarını ve yol sistemlerini incelemiştir. Güzergâhlar ve Ptolemy'nin bazı coğrafi yorumları da dâhil olmak üzere bölgedeki antik topografik ifadelerin güvenilirliğini de değerlendirmiştir. Küçük Asya'nın siyasi bölümlerini, şehirler ve piskoposluklar halinde incelemiştir. Bunları bir dizi harita ve tablolar ile desteklemiştir.

⁹ Perrot vd., 1862: 16-22.

¹⁰ Ramsay, 1890; Ramsay, 1895; Ramsay, 1897.

¹¹ Haspels, 1971: 12.

J. G. C. Anderson ise Phrygia’da kapsamlı bir keşif yapmak için 1897 yılında Anadolu’ya gelmiştir. Ramsay’in eleştirisi ve önerileri öncülüğünde Phrygia şehirlerini gezen Anderson birçok yerleşimde yazıtlar bulmuş ve bulduğu bu yazıtları kopyalayarak çevirilerini yapmıştır. Yaptığı çalışmaları “A Summer in Phrygia: I-II” başlığıyla makale olarak “The Journal of Hellenic Studies” te yayınlamıştır¹².

19. yüzyılda, gezginler ve araştırmacıların bir dizi çalışmaları neticesinde Phryg kültür varlığına dair izler ortaya konmuş ve o sürece kadar unutulmuş olan Phryg toplumu yeniden hakettiği tanınırlığa kavuşmaya başlamıştır. Phryglerin tam olarak bilinmesi ise Berlin-Bağdat demiryolu hattında çalışan mühendislerin Sangarios (Sakarya) Nehri üzerinde karşılaştıkları eski bir yerleşim yerine ait buluntuları bildirmesi üzerine Alfred Köerte’nin 1893 yılında Yassı Höyüğe bir ziyaret gerçekleştirmesi ile başlamıştır. Köerte, antik kaynaklarda bahsedilen Sangarios Nehri üzerinde bulunan eski bir Phryg başkenti hakkında söylenenlere dayanarak buranın Phryglerin başkenti Gordion olduğunu düşünmüştür¹³.

1.2. Yirminci Yüzyıl ve Günümüzdeki Araştırmalar

Daha sonra Alfred Köerte, kardeşi Gustav Köerte ile birlikte 1900’ yılında Gordion’a gelerek 3 ay süren bir kazı çalışması yapmış ve bulgularını 1904 yılında yayınlamışlardır. Köerte kardeşler, Höyük’te ve çevresindeki Köerte I-II-III-IV-V olarak adlandırdıkları tümülüslerde kazı çalışmaları yapmışlardır. Bunlardan Tümülüs K-III ve K-IV yeni kronolojik dizilimle birlikte MÖ 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmektedir. Phryg kralı Midas ve çıkan buluntulardan onun kronolojisi hakkında bir fikir edinmeye çalışmışlardır. Diğer bir önemli nokta ise Köerte kardeşlerin Tümülüs K-III’ü kazmasıyla birlikte ele geçen seramik örneklerinde Phryg çizgisel hayvan sitilinin varlığını görmeye başlamamızdır. Burada ele geçen fibulalar, bronz kaplar, ahşap mobilyalar, siyah perdahlanmış kaliteli ve boyamayla yapılmış seramikler Phryg malzeme kültürü için mihenk taşı oluşturmuştur. Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak Köertelerin çalışmaları hem Phryg siyasi yaşamının hem de Phryg kültürüyle birlikte özellikle seramiğin tanınması açısından kazıyla yapılmış ilk yayın olmuştur. Bu bağlamda daha sonraki Phryg araştırmaları da Köertelerin açtığı yoldan giderek daha önem kazanmıştır¹⁴.

1937 yılının bahar aylarına gelindiğinde ise İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü’nün müdürü olan A. Gabriel başkanlığında bir diğer önemli Phryg yerleşmesi olan Midas Şehrin’de kazı çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Emilie Haspels’de 1937’den II. Dünya

¹² Anderson, 1897: 396-397; Anderson, 1898: 81.

¹³ Köerte, 1897: 4-20.

¹⁴ Köerte ve Köerte, 1904.

Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar Midas Şehri kazılarının saha sorumlusu olarak kazılara katılmıştır¹⁵.

Midas Şehri kazı alanı, Eskişehir'in güneyinde, Anadolu yaylalarının kuzeybatı köşesinde siyah gri volkanik küllerden meydana gelen ve dar vadiler ile bölünmüş kayalık, Phryg Yaylaları adı verilen ulaşılması çok güç bir bölgedir. Daha sonraki çalışmalar ise 1948'de yine Fransız Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülmeye devam etmiştir. 1949 ve 1951 yıllarında Halet Çambel, İstanbul Üniversitesi'nden bir ekip ile kazıyı sürdürmüştür¹⁶.

Haspels'in 1946 yılında Halet Çambel'in asistanlığıyla Phrygia'nın yaylalarında araştırma için başlattıkları seyahatleri ise 1958 yılına kadar A. Akarca ve J. M. Hemelrijk'inde destek vermeleriyle birlikte toplamda dört araştırma gezisi ile yürütülmüştür. Haspels'in Phrygia'nın dağlık bölgelerinde gerçekleştirdiği gezi ve araştırmalar sonucunda yaylalarda bulunan Phryg kalıntılarının gerek fotoğraflarla gerekse çizimlerle kapsamlı dökümantasyonu gerçekleştirilerek yayınlanmıştır¹⁷. Emilie Haspels'in Phrygia'da zorlu şartlar altında gerçekleştirdiği önemli kazı ve araştırmaları, onu kendi tabiriyle 20. yüzyılın bir kaşifi olarak görmemizi sağlamıştır.

Gordion'daki modern kazılar ise 1950 yılında Pennsylvania Üniversitesi Müzesi desteğiyle, Rodney S. Young başkanlığında başlamıştır ve Young, kazıları 1973 yılına kadar 17 sezon boyunca sürdürmüştür¹⁸. Young döneminde gerçekleştirilen kazı çalışmaları, Kale Höyüğü'nün (Yukarı Şehir) doğu yarısına ve Aşağı Şehir'deki tahkimat sistemine odaklanmıştır. Kale'de uzun bir zaman dilimine yayılan arkeolojik süreklilik tespit edilmiştir. Ayrıca Young dönemi kazılarında, saray yapılarının yangın sonucunda tahrip olmuş geniş bölümleri kaldırılmış ve Yıkım Tabakası kral Midas ile ilişkilendirilerek MÖ 700 civarına tarihlenmiştir. Bununla birlikte Gordion çevresinde bulunan 26 tümülüs örneği incelenmiştir. Gordion'daki kazılar Rodney Young'ın ölümü üzerine 1974 yılında durmuştur. Keith DeVries yönetiminde bulguların incelenmesi ve yayın için çalışacak bir ekip kurularak kazı sonrası araştırmalar 1987 yılına kadar devam etmiştir. Fakat 1987'ye gelindiğinde yeni bir arazi çalışması olmadan cevaplanamayacak bir dizi sorun oluşmuştur. Bu sorunları çözmeye ve araştırmaların devam edebilmesi amacıyla 1988'de G. Kenneth Sams Gordion Projesi'nin başına getirilmiştir; Mary Voigt ise yeni kazı ve yüzey araştırmalarının arazi sorumlusu olmuştur. Sams ve Voigt dönemi çalışmalar iki kısma ayrılmış bir stratigrafik sondaj ile başlamış ve 1988'den 2002 yılına kadar 9 sezon sürmüştür. Bu zaman diliminde Kale

¹⁵ Haspels, 1971: 18.

¹⁶ Haspels, 1981: 1-3.

¹⁷ Haspels, 1971: VII-X, 18.

¹⁸ Young, 1951; Young, 1953; Young, 1955; Young, 1956; Young, 1957; Young, 1958; Young, 1959; Young, 1960; Young, 1962; Young, 1964; Young, 1966; Young, 1968.

Höyüğü'nün batısı da dâhil olmak üzere yerleşmenin az bilinen kısımları ve Aşağı Şehir ile Dış Şehir arasında kalan yerleşim bölgeleri kazılmıştır. Sonuç olarak ise Orta Tunç Çağı (MÖ yaklaşık 1500) ile başlayıp, Selçuklular Dönemi ile son bulan bir kronoloji kurulabilmiştir¹⁹. Daha sonra süreçte K. Sams ve C. Brian Rose (2006-2012) kazılara devam etmiştir. 2012 yılından itibaren ise Gordion'daki kazı çalışmaları C. Brian Rose'nun sorumluluğu altında yürütülmektedir.

Young'ın Gordion'daki kazılara başlamış olduğu 1950'li yıllardan itibaren gerek Gordion'dan gerekse tümölüslerden elde edilen seramik buluntuları, kazı raporlarında ve kazı sonuçlarında yayınlanmaya başlanmıştır. Bu süreçle birlikte Phryg seramiği merak konusu olmuştur ve Ekrem Akurgal'ın 1955 yılında yayınlanan “Phrygische Kunst” isimli çalışmasının Phryg seramiğini tanımamız açısından önemli yardımları olmuştur²⁰.

1981 yılında ise Gordion kazı ekibi üyelerinden K. DeVries, J. F. McClellan, E. L. Kohler, M. J. Mellink ve G. K. Sams'in de metinlerinin bulunduğu çalışma Rodney S. Young'ı onurlandırarak, E. L. Kohler editörlüğünde “The Gordion Excavations Final Reports, Volume I: Three Great Early Tumuli” başlığında yayınlanmıştır. Burada Gordion çevresindeki üç büyük ve önemli tümölüslerden (W, P, MM) gelen pişmiş toprak, metal, ahşap buluntu grupları tanıtılmakla birlikte tümölüslerden gelen Phryg kap örneklerini ele alması açısından önem taşımaktadır²¹.

Gordion'da Phryg seramiği konusunda ciddi çalışmaları yapmaya başlayan kişi 1970'li yılların başında G. Kenneth Sams'tir ve Erken Phryg seramiği konusunda ciddi bir yol katederek, 1950 ile 1973 yılı arasında Gordion'da ele geçen seramikleri yıkım sonrası kontekse (yıkım sonrası kontekste dahil) kadar incelemiş ve bu önemli çalışması 1994 yılında “The Gordion Excavations, 1950-1973, Final Reports, Volume IV: Early Phrygian Pottery” başlığı altında yayınlanmıştır²².

1995 yılında ise Vecihi Özkaya, belirlediği bazı seramik örneklerini Alişar IV stili kapsamında değerlendirerek “İÖ. Erken Birinci Binde Frig Boyalı Seramiği” başlığı altında doktora tezi olarak çalışmıştır²³.

Gordion çevresindeki daha küçük tümölüslerden gelen buluntular ise “The Gordion Excavations, 1950-1973, Final Reports, Volume II: The Lesser Phrygian Tumuli” adlı yayında Ellen L. Kohler tarafından çalışılmıştır²⁴.

¹⁹ Voigt, 2007: 66-67, 69.

²⁰ Akurgal, 1955.

²¹ Young vd., 1981.

²² Sams, 1994.

²³ Özkaya, 1995.

²⁴ Kohler, 1995.

Genel olarak Phryg seramiğiyle ilgili çalışmaları yukarıda bahsedilen yayınlar oluşturmaktadır. Akurgal'ın ve zkaya'nın çalışmaları içerisinde Kızılırmak Kavsı içerisinde görülen seramik geleneğine de yer verilmiş ve oradaki malzeme grubu Phryg olarak nitelendirilmiştir. Gordion'daki yayınlarda karşılaşılan seramik örneklerinin çoğunluğu ise Phryglerin batı platosu merkezli görülen seramik geleneğinde yapılmıştır. Bu sebeple araştırma tarihçesi içerisinde daha çok Gordion ve batı plato merkezli yayınlar sunulmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

PHRYGLER

2.1. Kökeni ve Siyasal Tarihi

Phryglerin, MÖ 13. yüzyılın sonu ile 12. yüzyılın başlarında gerçekleştiği düşünülen ve “Ege Göçleri” ya da “Kavimler Göçü” olarak da adlandırılan bir göç hareketi sonucunda Yunanistan’ın kuzeyinden Anadolu topraklarına geldiği düşünülmektedir²⁵. Bu göç dalgasıyla birlikte birçok etnik grup yer değişikliğine maruz kalmıştır. Antik yazarlardan Homeros²⁶ (MÖ 9.-8. yy), Herodotos²⁷ (MÖ 5. yy), Lydia’lı Xanthos²⁸ (MÖ 5. yy), Nymphis Herakleota²⁹ (MÖ 3. yy), Strabon³⁰ (MÖ 1.-MS 1. yy), Plinius³¹ (MS 1. yy) ve Stephanos Byzantios³² (MS 6. yy), eserlerinde Phryglerin Thrak kökenli bir halk olduğunu, Makedonia ve Thrakia üzerinden boğazları geçerek Anadolu’ya geldiklerini ve eskiden bu halka Brigler ya da Brygler denildiğini belirtmektedirler. Ayrıca Phrygce’nin Hint-Avrupa³³ dil ailesine mensup Grekçe ile olan yakın benzerliği de Phryglerin kökenlerinin açıklanmasındaki önemli veriler olarak karşımızda durmaktadır. Örnek olarak Phryg dilinde kullanılan *vanak* ve *lavagtas* gibi Phryg ünvanları, Miken dilindeki *wanax* (kral) ve *lawagetes* (askeri lider) sözcükleriyle yakından ilişkilidir. Dolayısıyla Phryg dili bu halkın Balkan ya da Thrak göçmeni olduğunun önemli bir göstergesidir. Phryglerin kökenine ilişkin bir diğer önemli veri ise çanak çömlek buluntularından gelmektedir. Tunç Çağı’ndan Demir Çağı’na geçerken hem Troia hem de Balkanlar’daki el yapımı çanak çömleklerle yakın paralelliklere sahip *Buchelkeramik*³⁴ ismiyle tanınan yeni bir tür çanak çömlek ortaya çıkmaktadır³⁵. Buchel seramik Gordion’da ise Erken Demir Çağ tabakasıyla bağlantılı kontekslerden ele geçmekte ve Troia VIIb katındaki kaba mallar ve Buchel seramiklerle benzerlikler göstermektedir³⁶. Phryglerin kökenine ilişkin hala devam etmekte olan birçok soru olsa da yukarıda açıklanan

²⁵ Sevin, 2001: 193-194.

²⁶ Homeros. Ilyada. II. 862.

²⁷ Herodotos. VI.45; VII.73.

²⁸ Xanthos. I. 37(5).

²⁹ Herakleota. III.16.18.

³⁰ Strabon. VII.3.2.25; X.3.16.

³¹ Plinius. Nat. V. 145.

³² Byzantios. 126. 12.

³³ Sevin, 2001: 194.

³⁴ Not: Buchel seramik, kaba hamurlu, yüzeyi griden siyaha değişen renklere sahip olup, perdahlıdır. Üzerlerinde bezeme olarak, buchel olarak adlandırılan yumrucuklar ve bu yumrucukların yanı sıra kazıma olarak yapılmış çizgiler, üçgenler, zikzak ve nokta sıraları ve ip baskıları kullanılmıştır. Bu seramiğin Anadolu’da en yoğun ele geçtiği merkez Troia’dır. Troia’da bu seramik VIIb2 (MÖ 1120-950) tabakasına özgüdür ve başka tabakalarda görülmez. Buchel seramiğin kökenine dair pek çok tartışma olmasına rağmen, genel olarak kabul edilen görüş, bu malzemenin güneydoğu Balkanlardan gelen bir göç dalgası ile bağlantılı olduğudur. (Polat 2002: 43).

³⁵ Berndt-Ersöz, 2012: 20, 21.

³⁶ Sams, 1994: 328.

temel sebeplerden yola çıkarak şu an için Balkan kökeninin ön planda olduğu açıkça görülmektedir.

Günümüzde Phryglerin yayılım alanı incelendiğinde Ankara'nın batısı, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar illeri³⁷ Phryglerin çekirdek yaşam merkezlerini oluşturmaktadır. Homeros, Phryglerin Sangarios (Sakarya) Nehri boyunca yerleşmiş olduklarını ifade etmektedir³⁸. Arkeolojik ve epigrafik bulgulara göre Phrygler, etki alanlarını Kızılırmak Kavsi içerisinde yer alan yerleşimlere kadar genişletmişlerdir³⁹. Bugün Phryglerin başkenti olarak düşünülen Gordion yerleşimi Sangarios Nehri'nin hemen yanında yer almaktadır. Gordion'da yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan anıtsal yönetim binaları ve Erken Phryg sur duvarları ve anıtsal kapısı da göstermiştir ki kuşkusuz Phryglerin başkenti Gordion'dur. Phryg kimliğiyle bütünleşmiş olan maddi kültür kalıntılarının batı platodaki yoğunluğu açısından da baktığımızda Phryglerle ilgili erken dönem anlatıcısı Homeros'un görüşünü desteklemektedir.

Phryg halkının tarihi, Phryg yerleşimlerinin ve kült merkezlerinin maddi kanıtlarına ve Phryglerin doğudaki komşuları olan Assurluların yazılı belgeleri ile eski Yunan⁴⁰ kaynaklarına dayanmaktadır. Phrygia'da bir devlet oluşumuna dair en eski kanıt Gordion'dan gelmektedir. Gordion'da Hitit yerleşmesi üzerinde bulunan Erken Demir Çağı'na tarihlenen (MÖ 1200-950 civarı) kalıntılar, Phryglerin MÖ 11. yüzyılda basit köy düzeninde yerleşik bir yaşamı benimsediklerini göstermektedir⁴¹. Gordion'daki erken dönemde görülen basit köy evi mimarisi, ani bir değişim geçirerek yerini özenle işlenmiş duvar işçiliğine sahip önemli taş yapılara (Megaronlar, Erken Phryg sur yapısı) bırakmaktadır. Mimarideki bu değişimin yaşanması, elit bir grup tarafından kontrol edilen merkezi bir devletin ortaya çıkışını işaret etmektedir. Mimarideki bu hızlı gelişme ölü gömme geleneklerine de yansımıştır ve üst düzey yönetici sınıf için yapılan tümülüs mezarların Gordion'daki ilk örneği MÖ 9. yüzyılda (Tümülüs W)⁴² ortaya çıkmakla birlikte MÖ 8. yüzyılda ise en zengin örneklerini vermektedir. Tümülüsler, içerisinde bulunan zengin malzeme gruplarıyla da seçkin bir sınıfın varlığını kanıtlamaktadır. Bütün etkenler birlikte ele alındığında ise anıtsal mimari ve yüksek kalitedeki lüks eşyalara sahip kent merkezinin varlığı, refah ve güçlü bir Phryg toplumunun varlığını göstermektedir⁴³.

Kral Midas'ın saltanatıyla birlikte Phrygia en zengin dönemlerini yaşamış ve Doğu-Batı dünyalarını birleştiren köprü görevi görmüştür. Gordion'un tarihi zenginliği büyük

³⁷ Sevin, 2001: 193.

³⁸ Homeros. İly. III.187.

³⁹ Tüfekçi-Sivas, 2007: 9.

⁴⁰ Berndt-Ersöz, 2012: 28.

⁴¹ Tüfekçi-Sivas, 2007: 9.

⁴² Young vd., 1981.

⁴³ Roller, 2011: 561-563.

ölçüde, Demir Çağı ve Arkaik dönemlerde (yaklaşık MÖ 950–540) Yakın Doğu’nun diğer büyük krallıklarıyla etkileşimde bulunmasında yatmaktadır. Söz konusu krallıkların her biri, Gordion ve Phrygleri farklı merceklerden gözlemlemiş ve bu komşu devlet ve imparatorlukların gücünün azalıp artmasına göre bölgenin karakteri de büyük oranda değişmiştir. Bazı ülke ve kavimler Phrygia’nın etkisi altında (**Harita 2.1**) kalmıştır⁴⁴.

Harita 2. 1. Phryglerle Etkileşime Geçen Topluluklar. (Rose ve Darbyshire, 2016: 16).

Antik kaynaklara göre Phryg kralı Gordios’tan sonra tahta oğlu Midas geçmiştir. Kral Midas antik batı kaynaklarında daha çok efsanevi kişiliğiyle ön plana çıkarken Assur kaynaklarında ise “Muşkili Mita” ismiyle tarihi bir kimlik sergilemektedir. Midas ile Mita’nın farklı kişiler olma ihtimali de bulunmakla birlikte şu an için ise aynı kişi olarak kabul görmektedir. M. J. Mellink bu durumla ilgili daha anlaşılır bir açıklama getirmiştir: “Batı dünyası (Balkanlar), krallığın Phrygli yönünü, doğu dünyası (Assur, Kuzey Suriye ve Urartu komşuları) ise krallığın kendilerine daha yakın olan Muşkili yönünü tanımaktadırlar”. Bu şekildeki bir yorumla batı ve doğu kaynaklarındaki Phryg-Muşki, Midas-Mita ayrımını açıklamaya çalışmıştır⁴⁵. Ayrıca Midas, Muşkili Mita olarak MÖ 718’den itibaren Assur kralı II. Sargon’un yıllıklarında görülmektedir⁴⁶.

⁴⁴ Rose ve Darbyshire, 2016: 16-17.

⁴⁵ Tüfekçi-Sivas, 2007: 10.

⁴⁶ Sams, 2007: 59.

Assurlular (Yeni Assur İmparatorluğu MÖ 911–612), özellikle Anadolu'nun güney doğusuna denk düşen sınırlardaki hakimiyet konusunda endişe duymaktaydılar ve bu tampon bölgede daha küçük krallıklar yaşamaktaydı. Urartular ve Phrygler sürekli olarak bu alandaki tampon devletlerle hem askeri hem de diplomatik açıdan sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. Phrygler, Assur topraklarına II. Sargon (MÖ 721–705) ve onun çağdaşı Midas'ın hükümdarlığı sırasında müdahale etmişlerdir. Daha sonraki yıllarda (MÖ 710/709) ise Midas beklenmedik bir şekilde Assur ile ateşkes yapmıştır⁴⁷.

Strabon, Phryg kralı Midas'ın Kimmer istilalarına bağlantılı olarak boğa kanı içerek intihar ettiğini aktarmaktadır⁴⁸. Gordion'da Rodney Young dönemi yapılan ilk kazılarda bir Yıkım Tabakası ile karşılaşmış ve bu yıkım antik metinlerden de yola çıkılarak Kimmerler tarafından yapılan bir istila ile ilişkilendirilmiş ve yaklaşık olarak MÖ 700 civarına tarihlenmiştir. Gordion'da son yapılan çalışmalarda ise Kimmerler tarafından yapılan bir istila olmadığı, aksine Gordion sakinlerinin yıkımdan hemen sonra 4-5 m dolgu oluşturarak Orta Phryg Kalesi'nin yeniden inşa faaliyetlerine başladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte Yıkım Tabakası'nın tarihi de 100 yıl geriye çekilerek MÖ 800 civarına tarihlenmiştir⁴⁹.

Assur İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Lydialılar, batı ve orta Anadolu'da egemen güç olarak Phryg topraklarında da hâkimiyet kurmuşlardır. Bu durum Phryg ve Lydia ilişkileri açısından önem teşkil etmektedir. MÖ 7. yüzyılda Phryglerin siyasi gücü azalmaya başlamıştır, buna rağmen Phryg kültürünün pek çok özelliği Lydialılar için saygıdeğer bir model olarak sahiplenilmiştir⁵⁰. G. Gürtekin-Demir, Phryglerin pişmiş toprak ve metal kaplarına ait (akıtaçlı süzgeçli testiler, Phryg tipi metal kâseler, tek kulplu testiler ile metal kaplarda karşılaşılan dikey kulplar ve makara şeklindeki ekler) birçok özelliğin, antik Ege'deki çeşitli yerleşim yerlerinde ele geçen çanak çömlekte de görüldüğünü ifade etmekle birlikte Lydialılar'ın Phryg çanak çömleklerinden esinlendiğini belirtmiştir. Phryg etkisine örnek olarak ise akıtaçlı süzgeçli testileri, Lydia versiyonu pişmiş topraktan olan Phryg metal kâselerini ve yuvarlak ağızlı tek kulplu testileri göstermiştir. Ayrıca Sardes'te üretilen yerel çanak çömleklerin geleneksel Phryg form ve dekorasyon özelliklerinden daha önce bilinenden çok daha fazla etkilendiğini vurgulamıştır⁵¹. Bir başka Phryg etkisini ise Lydia krallarının da benimsediği tümülüsler mezar geleneklerinden bilmekteyiz. Lydialı elit kesim bu ölü gömme geleneğini benimsemiş ve kendinden de yeni öğeler katarak devam ettirmiştir. Diğer Phryg

⁴⁷ Rose ve Darbyshire, 2016: 17-18.

⁴⁸ Strabon. I.3.21.

⁴⁹ Rose ve Darbyshire, 2011.

⁵⁰ Rose ve Darbyshire, 2016: 19-20.

⁵¹ Gürtekin-Demir, 2014: 235.

geleneklerini ise Yunan kaynaklarından öğrenmekteyiz⁵². Herodotos, Phrygia kralı Gordios'un oğlu Midas'ın üzerinde oturup ülkesini yönettiği tahtı Delphi'deki Apollon kutsal alanındaki hazine binasına armağan olarak gönderdiğini aktarmakla birlikte Midas'tan sonra armağan gönderen ilk "barbarın" ise Lydia kralı olduğunu ifade etmektedir⁵³. Midas'la ilgili geçen bir diğer efsanede ise Midas'ın sahip olduğu altın dokunuşundan kurtulması için, Lydia'nın başkenti Sardes'in batısında akan Paktolos Nehri'nde yıkanması telkin edilmiştir⁵⁴. Burada geçen Midas efsaneleri Phrygia'nın gücünün Lydia'ya aktarılması için bir araç olarak kullanılmıştır⁵⁵. Görüldüğü üzere Lydialılar, Phryg kültürünün birçok ögesine sahip çıkarak, bu kültürün Phryglerin siyasi hayatının bitmesinden sonra bile geniş bir coğrafya da uygulanmaya devam etmesine katkı sağlamıştır.

MÖ 7. yüzyıl, Phrygia tarihi için karanlık bir dönem olmakla birlikte tarihsel gelişmeleri belirlemeye çalışırken kullanılabilecek az sayıda kaynak bulunmaktadır. Şu ana kadar ele geçen kanıtlara göre Phryg Krallığı, Lydia'nın kral Gyges yönetimi altında önem kazandığı MÖ 7. yüzyıl ortalarına kadar Orta Anadolu'da baskın rol oynamıştır. Lydia Krallığı'nın Batı Anadolu'da giderek artan önemi, kral Gyges'in MÖ 665'te Assur kralıyla temas halinde olmasıyla ve MÖ 655'te Mısır Firavunu I. Psammatikos'la ittifak kurmasıyla da kanıtlanmıştır. Herhangi bir Assur ya da Urartu kaynağında, yaklaşık olarak MÖ 670 yılından sonra Phrygler'den bahsedilmemektedir. Lydia Krallığı'nın artık Batı Anadolu'da önemli bir konuma geldiği anlaşılmaktadır. Gordion ve diğer Phryg yerleşmelerinden gelen malzeme grupları Phryg toplumunun bu dönemde hala refah halinde olduğuna tanıklık etmektedir. Phrygia'nın muhtemelen MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında, kısmen Lydia hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır⁵⁶.

Antik yazarlardan Herodotos⁵⁷, Kimmer tehditini ortadan kaldırıp onları Küçük Asya'dan çıkaranın Lydia kralı Alyattes (MÖ 610-560) olduğunu belirtmektedir. Herodotos'un bu ifadesinden de yola çıkarak, Phrygia'yı geçip Küçük Asya'ya kadar dayanan Kimmer tehditini ortadan kaldıranın Lydialılar olmasıyla Orta Anadolu'daki egemen gücün de artık Lydia Krallığı'na geçtiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yine Herodotos'da⁵⁸ geçen başka bir pasajda; Halys (Kızılırmak) Nehri'nin batısında kalan ulusların (Kilikia ve Lykia'yı hariç tutarak) Lydia Kralı Kroisos'un (MÖ 560-546) egemenliğini tanıdığı belirtilmiştir. Herodotos'un isimlerini saydığı uluslar arasında Phrygler'de yer almaktadır. Bu bağlamda

⁵² Rose ve Darbyshire, 2016: 19-20.

⁵³ Herodotos. 1.14.

⁵⁴ Ovidius. XI. 85-196.

⁵⁵ Rose ve Darbyshire, 2016: 21.

⁵⁶ Berndt-Ersöz, 2012: 32.

⁵⁷ Herodotos. 1.16.

⁵⁸ Herodotos. 1.28.

Phrygler, Lydia egemenliğine girdiği anda aslında Phryg siyasi otoritesinin de artık tamamen sona ermiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Halys Nehri'nin doğusundaki Kerkenes Dağ'da (günümüzde Yozgat ili sınırları içerisinde) MÖ 650-600 yıllarına tarihlenen devasa ölçekte bir Phryg yerleşmesi bulunmaktadır. Buranın önemi Halys Nehri'nin batısından gelen Phrygler tarafından kurulmuş tamamen yeni bir şehir olması ve MÖ 7.-6. yüzyıllarda Phrygia'nın tarihsel gelişimi ile ilgili arkeolojik kanıtlar sunmasıdır. Phrygler Kerkenes'i kurduğu sırada Halys'in batısındaki bölgenin Lydia kontrolünde olduğu kesin olarak bilinmese de böyle büyük surlu bir şehir kurmalarındaki temel neden, Halys'in doğusunun Lydia kontrolünün dışında kalmasında aranabilir⁵⁹. Herodotos'un aktarımına göre Kroisos ordusuyla birlikte ırmağı (Halys?) aştıktan sonra Kappadokia'da Pteria denilen yöreye varmıştır ve burada Kyros'un ordusuyla savaşmıştır⁶⁰. Pteria olarak adlandırılan yerleşim yerinin lokasyonu henüz kesin olarak bilinmemekle birlikte antik yazarların aktarımına ve arkeolojik kalıntılara dayanarak Kerkenes Dağ'daki yerleşimin "Pteria" olabileceği düşünülmektedir. Kerkenes'teki arkeolojik kalıntılardan yola çıkarak şehrin MÖ 6. yüzyılın ortalarına doğru tahrip edildiği anlaşılmaktadır. Bu tahrip Herodotos'ta geçen, Kroisos'un Lydia-Pers savaşında Pteria'yı yakıp yıkmasıyla eşleşmektedir. Küçük Asya, MÖ 540 civarında Pers kralı Kyros tarafından ele geçirilince Phrygia da Akhaimenid İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur⁶¹.

Gordion'daki Orta Phryg Kalesi, Phryg maddi kültürünü MÖ 8. yüzyıldan MÖ 4. yüzyıla kadar geçen süre boyunca en iyi şekilde yansıtmıştır⁶². Perslerin 200 yıl boyunca hüküm sürdükleri ve Gordion'un Pers kontrolünde olduğu Geç Phryg olarak da adlandırılan dönemde, höyükte sadece birkaç yeni binanın inşa edildiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu yapılardan MÖ 500-490' yılları arasına tarihlenen ve toprağa yarı gömülü bu küçük yapı, üzerinde ayinle ilgili faaliyetlerde bulunuyormuş gibi görünen kadınların olduğu fresklerle süslenmesiyle dikkat çekmektedir⁶³. Perslerin döneminde Gordion, idari ve askeri bir merkez olarak Büyük İskender'in MÖ 334 yılındaki Anadolu'ya gelişine kadar varlığını sürdürmüş ve satraplığın merkezi olan Daskyleion'un taleplerini yerine getirmiştir. Ayrıca Gordion'da ana yerleşim alanına eklenmiş bir kale, sahip olduğu çok miktardaki Lydia çanak çömleğinden dolayı Lydia karakolu olarak düşünülmüştür. Bu karakol olasılıkla MÖ 6. yüzyılın ortalarında Persler tarafından yıkılmıştır. Büyük İskender'in MÖ 334'te başlayan seferinin sonucunda Pers İmparatorluğu sona ermiştir ve İskender'in Hellenleştirme politikasıyla birlikte Phryg

⁵⁹ Berndt-Ersöz, 2012: 33.

⁶⁰ Herodotos. 1.76.

⁶¹ Berndt-Ersöz, 2012: 35.

⁶² Sams, 2007: 57.

⁶³ Rose ve Darbyshire, 2016: 13.

kültürünün birçok karakteristik ögesi kaybolmaya başlamıştır. Bu dönemle birlikte ne Phryg dilinde yazıtlar ne de Phryg maddi kültürünü temsil eden buluntular ile karşılaşılır⁶⁴.

Phryg yayılım sahası içinde Gordion başta olmak üzere Halys'in doğusunda yer alan Alacahöyük, Alishar, Boğazköy, Kaman Kalehöyük, Kerkenes Dağı (Pteria?), Maşathöyük ve Pazarlı ile batısında yer alan Dorylaion, Daskylaion, Midas Şehri gibi merkezlerde ve Phryg tümölüslerinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar sayesinde Phryg tarihi ile kültürel kimliği her geçen gün daha da aydınlanmaktadır⁶⁵.

2.2. Phryg Dini

Phryg kült uygulamasının birçok özelliği belirsizliğini korumaktadır. Phrygce olarak yazılmış birkaç metin, Yazılıkaya-Midas Anıtı gibi kült anıtlarında bulunmaktadır ancak Phryglerin kült uygulamalarına dair çoğu bilgi, insan ve hayvan formunda yapılmış kült figürlerinden, kaya üzerine oymalı cephelerden, basamaklı anıtlardan ve idoller de dâhil olmak üzere Phryg kültürünün fiziksel kalıntılarından gelmektedir. Bazı Phryg kült yerleri Midas Şehri ve Pessinus'ta olduğu gibi kentsel ortamlarda bulunurken bazıları ise yerleşimlerin olmadığı izole yerlerde bulunmaktadır. Birçok kült nesnesi sonraki kontekstlerde de yeniden kullanılmış olarak bulunduğu ve genellikle kaya anıtlarının da yüzeyleri oldukça aşınmış olduğu için tarihlemeler zorlaşmakta ve kronolojik olarak bir sorun olmaktadır. Buna rağmen Phryglerin büyük kült anıtlarının çoğunun MÖ 9. yüzyıldan 6. yüzyılın başlarına kadar olan Phryg kültürünün ana gelişme döneminde yapılmış olması daha muhtemel görünmektedir⁶⁶.

Phrygler olasılıkla çok sayıda tanrı ve tanrıçaya tapınım göstermişlerdir ama bunlardan yalnızca biri insan biçiminde tasvir edilmektedir. Bu tanrıçanın adı, "Anne" anlamına gelen "Matar"dır. Matar ismi birçok Phrygce yazıtta, genellikle tanrıçayı tanımlayan bir lakapla birlikte görülmektedir. Phryg dilinde "dağ" anlamına gelen "Kybeleia", tanrıçanın en sık kullanılan lakabı olarak karşımıza çıkmaktadır⁶⁷. Matar; insanoğlunun yaşam kaynağı, doğanın, doğurganlığın ve bereketin simgesi olarak görülmektedir. Phryg Vadileri'ndeki anıtsal ya da küçük ölçekli kült anıtları, Ana Tanrıça Matar Kybeleia'ya duyulan saygı ve bağlılığın en güzel kanıtları olarak durmaktadır⁶⁸. Phryg tanrıçası Matar her zaman ayakta duran ve ileriye doğru bakan olgun bir kadın görünümünde verilmektedir. Ayrıca tanrıça, üzerinde uzun bir elbise ve başında özenle hazırlanmış süslü bir başlık (başlığın arkasından

⁶⁴ Sams, 2007: 57-58.

⁶⁵ Tüfekçi-Sivas, 2007: 12.

⁶⁶ Roller, 2011: 570.

⁶⁷ Roller, 2007: 141.

⁶⁸ Tüfekçi-Sivas, 2007: 13.

aşağıya doğru bir duvak inmektedir) ile betimlenmektedir. Tanrıça, elinde tanrısallığına işaret eden bazı objeler taşımaktadır: içki kabı veya kâsesi, yırtıcı kuş ve nar. Tanrıça Matar'ın çoğu tasvirleri, taş ortostat bloklarına veya doğal ortamdaki kayalara oyulmuş kabartmalardır. Bu kült kabartmalarının büyük bölümünde tanrıça, dikdörtgen bir yapının kısa kenarındaki kapı eşiğini anımsatan mimari bir öge içinde görülmektedir. Bahsi geçen kült kabartmaları, Boğazköy, Ankara, Gordion ve Dağlık Phrygia Bölgesi'nden bilinmektedir⁶⁹.

Tanrıça, dikdörtgen bir yapıya yerleştirilmiş açık bir kapıya benzeyen mimari bir çerçeve içerisinde düzenli olarak tasvir edilmiştir. Bunun dışında ise kabartma olarak yapılmış bir mimariyi işleyen tasvirler, bizlere gerçek Phryg yapılarında da var olan özellikleri aktarmaktadır⁷⁰. Örnek olarak Gordion'da karşılaşılan Megaronlar ve ahşap kirişler Phryg mimarisinde yaygın olarak kullanılmıştır.

Gordion'da ana tanrıçayı tasvir ettiği düşünülen birkaç taştan yapılmış heykel bulunmakla birlikte bunlardan birinde ise tanrıçaya şahinler eşlik etmektedir. Ele geçen diğer şahin heykelleri ise tanrıça için adaklar ya da onun kültüyle ilişkili tılsımlar gibi görülmektedir⁷¹. Ankara ve çevresinde ise MÖ 7. yüzyıla tarihlenen ve Matar kültüyle ilişkili olarak at, boğa, sphenks, grifon gibi betimlemelerin yer aldığı ortostatlar bulunmuştur. Ayrıca Bahçelievler ve Etlik'te tespit edilen Matar kabartmaları da, Matar kültünün Ankara'da önemli derecede tapınım gördüğünün birer kanıtı niteliğindedir⁷².

Phryg kültünün bir diğer tipik olan özelliğini ise sıkça görülen kayalara oyulmuş basamaklı anıtlar oluşturmaktadır. Bazı örneklerde genellikle üç ilâ beş basamaktan meydana gelirken, bazı örneklerde ise bu basamaklar üstte basit insan uzuvları görünümüne sahip bir disk şeklinde son bulmaktadır. Bu figürlerin ya da idollerin Phryg panteonundaki bir başka tanrıyı temsil ettiği düşünülmektedir. İdollü ya da idolsüz basamaklı anıtlar, Ana Tanrıça Matar'ın bulunduğu yapı cephelerinde daha yaygın görülmektedir. Basamaklı anıtlar ve idoller üzerinde nadiren yazıt görülmektedir, dolayısıyla da buralarda tapınım gösterilen tanrının adı bilinmemektedir. Antik yazarlar Phryglerin "Baba" adını verdiği bir tanrıya taptıklarını ve onu bir hava tanrısı ile ilişkilendirdiklerini aktarmakla birlikte bu tanrının Ana Tanrıça'nın erkek partneri olabileceği düşünülmektedir. Basamaklı anıtların ve idollerin sayıca yoğunluğuna bakıldığında, bu tanrının da yaygın bir şekilde tapınım görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bütün basamaklı anıtlar yerleşim yerlerinin içinde veya çevresinde yer almamaktadır, bazen uzak noktalarda da görülmektedir⁷³.

⁶⁹ Roller, 2007: 141-142.

⁷⁰ Roller, 2011: 572.

⁷¹ Sams, 2007: 57.

⁷² Metin, 2007: 95.

⁷³ Roller, 2007: 145.

2.3. Phryg Mimarisi ve Sanatı

Phryg mimarisi ve sanatı, Batı Anadolu’da ve Küçük Asya’daki Yunan kentlerinde yaygın olan görsel üsluplara büyük katkı sağlayan kendine özgü bir karaktere sahiptir. Phryg mimarisindeki en karakteristik biçimi kısa kenarda tek girişli uzun dar dikdörtgen bir yapı olan Megaron’dur. Megaron, terim olarak Yunan mimarisinden bilinmekle birlikte Phryglerde karşılaşılan Megaronun kökleri ise Anadolu’da MÖ 3. bin yıla kadar uzanan bir yapı türüdür. Megaron, Gordion ve Kerkenes Dağı örnekleriyle de kanıtlandığı üzere, bunlar yönetici seçkinler için bir ikamet veya toplantı salonu olarak hizmet vermiş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Gordion’daki Megaron planına sahip yapılar, gıda hazırlama ve tekstil üretimi gibi faydacı amaçlar için de kullanılmıştır⁷⁴. Gordion, Erken Phryg İç Kalesi’nin yaklaşık MÖ 820’de nasıl görünüyor olabileceğine dair rekonstrüksiyonda Kapı Bina kompleksi (önde) ve megaronlar yapıları (**Resim 2.1**) görülebilmektedir⁷⁵.

Resim 2. 1. Gordion. Megaronların Rekonstrüksiyonu. (Rose ve Darbyshire, 2016: 9).

Phrygler denilince mimari olarak akla gelen bir diğer önemli unsur ise tümülüslerdir. Devasa büyüklükte ağaç kütüklerin bir araya getirilerek kare ya da dörtgen bir form verilmesinden oluşan mezar odaları, ölen kişi bu odaya konulduktan sonra yine kütüklerle kapatılan bir çatı mimarisinden oluşmaktadır. Herhangi bir giriş ya da çıkış kapısı olmayan bu mezar yapıları ölü defin edildikten sonra bir daha açılmamak üzere tonlarca toprak kütlesiyle doldurularak bir tepe görünümünü almaktaydı. Tümülüs mezar mimarisi Phryglerin başkenti olan Gordion’un çevresinde bilinen 200’den fazla örneğiyle Phryg seçkinlerin mezar yapıları

⁷⁴ Roller, 2011: 568.

⁷⁵ Rose ve Darbyshire, 2016: 9.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı boyutlar gösteren bu tümülüs mezarlar, Erken Phryg Dönemi'nde MÖ 9. yüzyılda inhumasyon (Tümülüs W, G, X, Y, Q ve S) gömütler şeklinde ilk örneklerini vermeye başlarken MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında ise kremasyon (Tümülüs F, K ve K-I) gömütlerin de görülmeye başlamasıyla birlikte Hellenistik Dönem içlerine kadar Gordion'da uygulanmaya devam etmiştir⁷⁶.

Dokumacılık, Gordion'da ele geçen tekstil ürünlerinden de anlaşılacağı gibi Phryg toplumu için önemli bir yere sahipti. Gordion'da kazısı yapılmış dokuz Teras ve seri üretim atölyesinden ele geçen kumaş parçalarından ve binlerce tekstil üretim aletinden yaklaşık 300 kadının Teras'ta çalışabilecek durumda olduğunu anlamaktayız. Bu devasal Teras kompleksinin endüstriye ev sahipliği yapması için kasıtlı olarak inşaat edildiği düşünülmektedir. Gordion İç Kale Höyüğü'nde ve civardaki tümülüslerde in-situ halde yüzlerce tekstil parçası ele geçirilmiştir. Phryg seramiklerinde karşılaşılan çok çeşitli ve ayrıntılı yapılmış açık-koyu renkli geometrik desenler muhtemelen tekstil motiflerinden (Resim 2.2) aktarılmıştır⁷⁷.

Resim 2. 2. Gordion'da Ele Geçirilen Yün Kumaşın Rekonstrüksiyonu. (Rose ve Darbyshire, 2016: 44).

Phryglerde görsel sanatlar ilk olarak MÖ 9. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Erken Phryg Gordion'undan bir dizi ortostat kabartması gibi erken örnekler, hem üslup hem de konu bakımından Yeni-Hitit kabatma heykellerinin kapsamlı etkisini göstermektedir. Ancak kısa süre sonra belirgin bir Phryg stili ortaya çıkmaya başlamıştır. Aslan figürü Phrygler için popüler bir konu olmakla birlikte Erken Phryg Gordion'unda, Phryg yaylalarındaki mezar heykellerinde, Aslantaş ve Yılantaş kabartmalarında da karşılaşılmaktadır. Phryg repertuarında az sayıda insan figürü örneği bilinmektedir ve bunlar genellikle kült nesneleriyle ilişkilendirilmiştir. İnsan figürünün en sık görülen örneklerini Phryg ana tanrıçasının temsili oluşturmaktadır⁷⁸.

Antik dönemde Phrygleri tanımlanma yollarından biri de, üst kısmı öne doğru düşmüş olan yumuşak koni biçimli başlıktır. Genellikle Phryg başlığı olarak adlandırılan bu başlık,

⁷⁶ Liebhart, 2013: 129-148; Liebhart vd., 2016: 627-648; Liebhart, 2019.

⁷⁷ Rose ve Darbyshire, 2016: 44-46.

⁷⁸ Roller, 2011: 569.

antik çağda Yakın Doğu veya Orta Asya'dan herhangi bir grup insanın belirleyici özelliği haline gelmiştir. Sonuç olarak Troyalılar, Persler, İskitler ve Amazonlar gibi çeşitli karakterlerin yanı sıra Roma askerlerin çok sevdiği Mithras ve Anadolulu ana tanrıça Kybele'nin eşi Attis gibi tanrılar da bu başlığı taşıyordu⁷⁹.

Müzik, Phryglerin en büyük miraslarından biri olmakla birlikte Yunanlar ve Romalılar arasında yüksek sesli enerji dolu müzikleriyle ve *aulos* (çifte kaval) isimli yerel müzik aletleriyle tanınmaktadırlar. Her ne kadar Klasik Dönem'de yaşamış Platon ve Aristo gibi karşıt görüşe sahip kişiler, aulos ve Phryg müziğinin yasaklanmasını istemiş olsalar da Phryg makamının⁸⁰ çeyrek tonları, antik Yunan ve Roma müzisyenleri tarafından çok kullanılan gamlardan biri olmaktadır. Gordion'da yürütülen kazı çalışmalarında müzik aletleri ve müzisyen betimlemeleri ele geçirilmiştir. Kaplumbağa kabuğundan yapılan lirlerin de aralarında bulunduğu telli çalgılar, Gordion'daki evlerde en azından Orta Phryg Dönemi kadar erken bir zamanda kullanılmaktaydı⁸¹.

Phrygli zanaatkârlar, çanak çömlek, bronz, demir, ahşap, fildişi ve gümüş gibi materyallerdeki el işçiliği hünerleriyle Phryg görsel sanatlarını yansıtmaktadırlar. Phrygler de geometrik süslemeye karşı yoğun bir ilginin olduğu anlaşılmaktadır. Phryg tümülüs mezarlarında ele geçen ahşap mobilyalarda, desenli tasarımlar oluşturan muazzam el işçilikleri görülmektedir. Geometrik desenler sadece seramik ve ahşap sanatıyla kalmayıp, Gordion'daki mozaikle yapılmış yer döşemesinde ve de tekstil alanında da yaygın olarak kullanılmıştır. Geometrik tasarımların karmaşıklığı, yüksek düzeyde işçilik ve estetik duyarlılığın kanıtını sunmakta ve bazı durumlarda ise kült sembolizmi de içerebilmektedir⁸².

Ayrıca Phrygler, kemer, fibula ve çeşitli kaplar için de kullanılan bronz başta olmak üzere metal eşyalarda da başarılı olmuşlardır. Bunlar, çok yüksek kalitede bir işçiliği sergilemekle birlikte fibulalar ve kemerler göz önüne alındığında Phryglerin giysilerdeki detaylara olan ilgisi dikkat çekicidir. Gordion'da ele geçen hayvan başlı situlalar ve kazan ekleri gibi bazı bronz örnekler incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu ve Asur sanatı ile paralellikler bulmaktadır. Phrygia'da MÖ 6-5. yüzyıllarda, Yunan etkisi görsel sanatların önemli bir özelliği haline gelmiştir. Bu örnekler, Yunan görsel stiline, MÖ 6. ila 4. yüzyıllar arasında Phrygia'nın görsel sanatlarına giderek daha fazla entegre olduğunu göstermektedir.

⁷⁹ Rose ve Darbyshire, 2016: 41.

⁸⁰ "Phryg makamı" ismi, modern müzik teorisinde Flamenko müziğine ayırt edici sesini veren ikinci derece bemol sese sahip minör gam için kullanılmaktadır.

⁸¹ Rose ve Darbyshire, 2016: 46-47.

⁸² Roller, 2011: 569.

Bu süreç ise MÖ 4. yüzyılın sonlarına doğru Phrygia'nın Makedonlar tarafından fethiyle daha da hızlanmıştır⁸³.

⁸³ Roller, 2011: 570.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KRONOLOJİ

3.1. Eski Kronoloji

Köerte kardeşler, Phryg Krallığı'nın başkenti olarak düşündükleri Gordion'un yerini tespit etmek için, yazınsal kanıtların olmamasına rağmen Yassı Höyük'teki yapıların bunun için uygun olduğunu düşünmüşlerdir. Höyük ve çevresindeki yerleşim alanları, Gordion'un antik metinlerdeki konumunun tanımlarıyla uyuşmuş ve bu coğrafi bağlantı arkeolojik buluntularla desteklenmiştir⁸⁴. Gordion'daki ilk kazılar, Alfred ve Gustav Köerte kardeşler tarafından 1900 yılında başlatılmıştır. Höyük'te ve Köerte I-V olarak adlandırdıkları tümölüslerde kazı çalışmaları yapmışlardır. Kazıdan ele geçen buluntulardan Midas ve Midas'ın kronolojisi hakkında bir fikir edinebileceklerinin düşüncesindeydiler. Bu çalışmalarını yaparken Assur yazılı kaynaklarını esas alarak kronolojilerini bu temel üzerine oturtmaya çalışmışlardır. Köerte kardeşler, II. Sargon Dönemi metinlerinden yola çıkarak, Piskopos Eusebius'un Midas'ın ölümü için kabul ettiği MÖ 696-695 yıllarını ve Kimmerlerin MÖ 7. yüzyıl başlarında Phrygia'yı istila etmesiyle ilgili metinleri temel alarak, bu olayların Midas'ın intiharı ile ilişkilendirilmesini doğrulamaya çalışmışlardır⁸⁵. Köerte kardeşler Gordion'da sadece bir sezon kazı çalışmasını yürütebilmişlerdir, bu bağlamda savlarını daha sağlam temele oturtabilecek kanıtlara da ulaşamamışlardır.

1950 yılına geldiğimizde ise Gordion'daki modern kazılar Rodney S. Young başkanlığında başlamış ve 1973'e kadar devam etmiştir⁸⁶. Young, Phrygia'nın erken tarihinin büyük bir bölümünün varsayımsal olduğunu öne sürmüş ve Gordion'da yapılan kazının amacının Phryg Krallığı'nın zirvesinde olduğu belirsiz döneme ışık tutarak, Phrygler'den daha önce ortaya çıkmış olan Hitit İmparatorluğu ile olan ilişkisinin ne durumda olduğu anlayabilmek ve antik Yunan kültüründe en büyük yayılmanın yapıldığı dönemde Phryglerin rolünü belirleyebilmek amacıyla, ilk araştırma hedeflerini belirlemiştir. Machteld Mellink, Phryglerle ilgili bir ilk kronoloji oluşturmak için 1950 yılında höyüğünün doğu yarısının ortasında, bir sondaj yapılarak yüzeyden 16 m inmiştir. Bu sondaj bir arkeolojik diziliş oluşturmak için kullanılmış ve Tunç Çağı'ndan Hellenistik Dönem'e kadar uzanan altı tabaka gözlemlenmiştir. Young ise Yassı Höyük'ün batı yarısında ve ana kazı alanında Roma ve Ortaçağ Dönemleri'ne ait kalıntılar bulmuş ama bu dönemler kronolojik dizine dâhil

⁸⁴ Voigt, 2009: 219.

⁸⁵ Köerte ve Köerte, 1904: 20-4, 23, 98.

⁸⁶ Young, 1951; Young, 1953; Young, 1955; Young, 1956; Young, 1957; Young, 1958; Young, 1959; Young, 1960; Young, 1962; Young, 1964; Young, 1966; Young, 1968.

edilmemiştir. Mellink'in açmasındaki ilk seviye, görülen madeni paralarla birlikte iyi bilinen bir seramik grubu tarafından Helenistik Döneme verilmiş ve bu seviyenin altında Perslere atfedilen ikinci bir seviyeyle karşılaşmıştır. Phryglerin ilk defa görüldüğü üçüncü seviyede ise Phryg tarzı bir yapıya rastlanılmıştır. Kırılmış kiremitler ve molozlar üzerindeki enkazda kül ve cüruflar gözlemlenmiş ve bunun olasılıkla MÖ 7. yüzyılın başında Kimmer istilasından kaynaklanan bir yıkımı işaret ettiği düşünülmüştür⁸⁷.

Young, arkeolojik olarak en etkileyici buluntuların, sitenin siyasi ve sanatsal yüksekliğinin, batıdan gelen metinler ve efsanelere uzanan metinlere dayandığı dönemi temsil ettiğini düşünerek, 1953 yılında yerleşmeyi çevreleyen surlarda giriş kapısının kazısını yapmıştır. Buradan elde edilen kanıtlar, kapı yapısının Pers İmparatorluğu Dönemi'nden çok daha erken olduğunu göstermiş ve kapı tamamen taştan inşa edildiği için, büyük bir güçle birlikte gelen refah döneminin eseri olarak görülerek, Phryg Krallığı'nın en büyük genişleme dönemine (MÖ 8. yüzyılın sonuna) verilmiştir⁸⁸.

Young tarafından 1950, 1953 yılı kazı sezonlarındaki yapılan çalışmalar sonucunda büyük bir tahribat tabakası ile karşılaşıldığı kesin olarak anlaşılmış ve buna sebep olarakta Kimmer istilaları desteklenmiştir⁸⁹. Gordion'da Geç Tunç Çağı-Demir Çağı geçişi ile ilgili depolar büyük ilgi görmekle birlikte Anadolu'da benzersiz olan iyi derecede korunmuş Yıkım Tabakası, binalarının altında kalmıştır. Young bu nedenle çalışmalarını, Hitit-Phryg ilişkilerini araştırmak için küçük bir sondaj ile Yıkım Tabakası üzerine yeniden odaklanmıştır⁹⁰. 1955 ve 1968 yılları arasında yaptığı kazılarda ise, Megaron I ve Megaron II'nin önüne düşen Yıkım Tabakası'nın çanak çömlek ve diğer eserler ile dolu yanmış enkazıyla karşılaşmıştır ve bunlardan yola çıkarak MÖ 7. yüzyılın başlarındaki Kimmer istilalarının Gordion'daki binaları tahrip ettiği sonucuna ulaşmıştır⁹¹.

Young, Phryg Seviyesi ile Kimmerler arasında önerilen bağlantı için desteği, 1955 kazı sezonunda, kil altında kalan binalarda, yanık iziyle ilgili bol miktarda kanıt ele geçirdiği zaman bulmuştur. Sadece bir yapıya yapılan sondajlarda, kesin bir tarih oluşturmak için kullanılabilecek arkeolojik kanıtlar sağlayan geniş bir çanak çömlek serisiyle karşılaşmıştır. Young, bu çanak çömlekleri genel olarak MÖ 700 yıllarına tarihlenen Köerte kardeşlerin kazdığı Tümülüs K-III'le karşılaştırmıştır. Gordion'daki Phryg yapılarını tahrip eden şeyin, MÖ 7. yüzyılın başlarında gerçekleşen Kimmer istilasının bir sonucu olduğu ve Tümülüs K-

⁸⁷ Young, 1950: 196-201.

⁸⁸ Young, 1955: 1-18; Voigt, 2009: 224.

⁸⁹ Young, 1950: 196-201; Young, 1955: 1-18.

⁹⁰ Voigt, 2009: 219.

⁹¹ DeVries, 2011: 14.

III çanak çömleklerinin yaygın olarak kabul edilen tarihlenmesi konularında bir fikir birliği sağlanmıştır⁹².

Young, 1957 yılında büyüklüğü dolayısıyla Midas'ın mezarı olduğundan şüphelendiği MM (Midas Mound) tümülüsünü kazmıştır. Mezar odasında II. Sargon Dönemi (MÖ 721-705) Assur bölgesinde de görülen aslan başlı bir situla bulmuş ve bunu Sargon'un hükümdarlık dönemine veya biraz öncesine tarihlenmesi gerektiğine karar vermiştir. Kendini, böyle zengin bir mezarın Kimmer felaketi zamanında veya sonrasında mümkün olamayacağına ikna etmiştir⁹³.

1959'da G. Roger Edwards, üç kazı sezonu boyunca saha sorumlusu olarak çalışarak, Yıkım Tabakası'nın kazı işlerini kolaylaştırmayı ve Kimmer sonrası kalıntıları temizlemeyi amaçlamıştır. Yıkım Tabakası ile yeniden inşa arasındaki planda ilgi uyandıran benzerliklere dikkat çekmiştir. Bu mimari sürekliliği kabul etmek için yeniden inşanın "Orta Phryg" dönemi olarak yeniden adlandırılmasını önermiştir. Machteld Mellink, Aşağı Şehir tahkimat sisteminin duvarları üzerinde üç yapılaşma aşaması bulmuştur. Bir alanda görülen en eski duvar, kömür içeren kerpiç tuğlalardan inşa edilmiştir. Phrygler, Kale Höyük'ün doğusunda, hızla geçici bir tahkimat sistemi kurmuşlardır. Taş sur duvarları yerine, yaklaşık 6.10 m ve 9.14 m yüksekliğinde kerpiç duvar örmüşlerdir⁹⁴. Mellink, Kimmer istilasından sonra yeniden yapılanma için Phrygia'nın Lydia İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmesinden sonra, yani MÖ 6. yüzyılın ilk yarısını düşünmüştür⁹⁵.

Erken Phryg kapısında ve höyüğün neredeyse tüm alanında görülebilen, 5 m'ye kadar derin bir toprak dolgusu ve 9.5 m derinliğe kadar da moloz dolgusu gözlemlenmiştir. Voigt, yangından önce inşa edilen dolgular, teraslar ve drenajın, durdurulmuş bir proje gibi olmadığını ve Orta Phryg'in yeniden inşasında ilk aşama olarak görülebileceğini söylemiştir. Bu yeni bina projesinde kalın kil dolgusu, derin moloz temeller ve yeniden inşa edilmiş kaleye özgü duvarcılık tarzı olan taş blok duvarlar kullanılmış ve Orta Phryg Dönemi'nde kullanılan şehir kapısı içindeki alan için yeni bir zemin katı oluşturulmuştur⁹⁶.

1974 yılında Young'ın ani ölümü üzerine Keith DeVries, Gordion Kazı Yöneticisi olmuştur. DeVries, önceliğinin 1987 yılına kadar denetlediği işin büyük veri grubunu analiz etmek ve yayınlamak olduğuna karar vermiştir. 1988 yılında ise G. Kenneth Sams kazı yöneticisi olarak atanmış ve Young'ın bulduğu materyallerin yayınlanmasına devam etmiştir.

⁹² Voigt, 2009: 225.

⁹³ Young, 1958: 139-154; DeVries, 2011: 15.

⁹⁴ Young, 1960: 227-243; Voigt, 2009: 225-226.

⁹⁵ DeVries, 2011: 17.

⁹⁶ Voigt, 2009: 226-227.

M. Voigt, Yassı Höyük'teki kazı çalışmaları için belirlenen temel hedeflerden birinin de gelişmiş bir stratigrafik ve kronolojik dizilim oluşturmak olduğunu vurgulamıştır⁹⁷.

Voigt'a göre, 1988-89 yılında yapılan stratigrafik sondaj, Erken Phryg/YHSS 6A tabakasındaki yangından sonra yeniden yapılanma sürecinin, en azından Teras Binası II'de başladığına dair bir kanıt sağlamıştır. Phryglerin, yangından sonra haftalar veya aylar içinde, Teras Binası II'nin duvarlarını tek bir düzlem halinde düzleştirmeye çalıştıkları düşünülmüştür. Düz bir platform sağlamak için, taş döşeme ve yanmış tuğla parçalarını odanın ortasında toplayarak ve bu aşamalardan sonra hazırlanan düzlemli yüzeyin üzerine kalın bir dolgu atılarak ve dolgunun içine kaba duvarlar (Bina I:II) bulunan Orta Phryg/YHSS 5 yapısı için moloz temeller yerleştirildiğini gözlemlemiştir⁹⁸.

1987-1997 yılları arasında, höyüğün etrafındaki alanlarda yapılan yoğun bir yüzey araştırmasıyla toplanan veriler ve kazıdaki veriler ışığında, değişen ekonomik ve politik gücün farklı bir ölçüsünü sağlamıştır. Gordion, Erken Phryg/YHSS 6A dönemlerinde nispeten daha küçük bir yerleşim alanı sağlamaktaydı. 1988-1997 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen verilere dayanarak, Orta Phryg şehrinin yapım tarihinin MÖ 7. yüzyılın ilk çeyreği gibi bir zamana yerleştirilmiş ve ilk oturan insanların Phryg dili konuşanlar olduğu düşünülmüştür. YHSS 5/Orta Phryg'in ilk zamanlarında çanak çömlek üzerinde alfabetik grafiti örnekleriyle karşılaşmıştır. Ancak, MÖ 7. yüzyıl şehrinin sadece rutin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda gelişmekte olan bir şehir ekseninde olmasına rağmen, Gordion veya onun yöneticileri ile ilgili tarihsel bir metin kaydı bulunamamıştır⁹⁹.

Tarihlendirme kriterleri olarak ele geçen buluntuların incelenmesi, stratigrafik veriler ve antik metinlerin verdiği bilgilerin yanında, teknolojinin sağladığı verilerden de faydalanılmıştır. Young ve meslektaşları da teknolojiden faydalanmak istemişler ve 1951 yılında kurulmuş olan Pennsylvania Üniversitesi radyokarbon laboratuvarına analiz için ilk örnekleri göndermiştir. Yıkım Tabakası'ndan gelen en erken buluntu türü kömür olmakla birlikte büyük standart sapmalarla 5800'ün yarı ömrü hesaplanmış ve MÖ 700 yılıyla tutarlı tarihler elde edilmiştir¹⁰⁰.

Sonuç olarak Young'ın 1950-1973 yılları arasındaki kazıları sırasında bir dizi sağlam kronolojik kanaat ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Erken Phryg Kalesindeki en büyük yıkım, MÖ 7. yüzyılın başlarında Kimmer saldırılarıyla olmuştur. İkinci olarak, MM tümülüsü yaklaşık MÖ 725-718 arasına tarihlendirilmiştir. Hisar, yeniden inşa edilmemiştir. Aşağı kent

⁹⁷ Voigt, 2009: 219.

⁹⁸ Voigt, 2009: 228.

⁹⁹ Voigt, 2009: 229.

¹⁰⁰ Voigt, 2009: 221.

ve onu koruyan tahkimat sistemi Erken Phryg Kalesi'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Gordion ekibi, aşağı kent yapılarının yıkımdan kısa bir süre sonra yapılıp yapılmadığını ya da Lydia egemenliği döneminin bir ürünü olup olmadığına dair bir karara varamamıştır. Bu kronolojik sonuçların en önemlisi Erken Phryg yıkımının MÖ 700 civarına tarihlendirilmesi olmuştur¹⁰¹. DeVries ise Gordion'daki tahrip katmanındaki yapıların tamamen aynı tarihte olmasını ve yapıların zeminlerinde bulunan çok sayıdaki eseri, Orta Anadolu Demir Çağı kronolojisinin belirleyicisi olduğunu ifade etmiştir¹⁰².

Voigt, Phryg Gordion'un anlaşılması için kritik öneme sahip iki büyük Demir Çağı bağlamı bulunduğu ve bunlardan ilkinin Yassı Höyük Stratigrafik Dizilimi'nde (YHSS), Erken Phryg Dönemi veya 6A Aşamasını sonlandıran nedenin “Yıkım Tabakası” olduğunu söylemiştir. Young'ın ekibinin tahribat için, birkaç antik metine dayanarak yaklaşık bir tarih belirlediğini ve bu tarihin de MÖ 700 civarı olduğunu belirtmektedir. İkinci bağlam olarak ise, 6A/Tahribat Seviyesi kalıntılarının üzerinde inşa edildiğini, çok daha büyük ve mimari olarak daha ayrıntılı bir şehir olan Orta Phryg Dönemi veya YHSS 5 olarak bilinen bu evrenin başlangıç tarihinin birkaç kez değiştiğine dikkat çekmektedir. Ancak 1988'de birçok bilim insanı Orta Phryg Gordion'unun başlangıcını MÖ 7. yüzyılın sonlarına yerleştirmiştir¹⁰³.

YHSS Evre	Dönem Adı	Yaklaşık Tarihler
1	Ortaçağ	MS 10-12. yüzyıl
2	Roma	MS 1. yüzyıl – 3. yüzyıl
3	Hellenistik	MÖ 330-150
4	Geç Phryg	MÖ 550-330
5	Orta Phryg	MÖ 700-550
6	Erken Phryg	MÖ 950-700
7	Erken Demir Çağı	MÖ 1100-950
9-8	Geç Tunç Çağı	MÖ 1400-1200
10	Orta Tunç Çağı	MÖ 1600(?) -1400

Tablo 3. 1. Eski Kronoloji-Yassıhöyük Stratigrafik Dizilimi (YHSS). (Sams ve Voigt, 2011: 165, Fig. 7.9).

Ayrıca Phryg tümülüsleriyle ilgili E. Kohler detaylı bir çalışma yapmıştır. 1980 yılında “Gordion'daki Orta Phryg Dönemi'nin Kremasyonları”¹⁰⁴ ve 1995 yılında da “Küçük

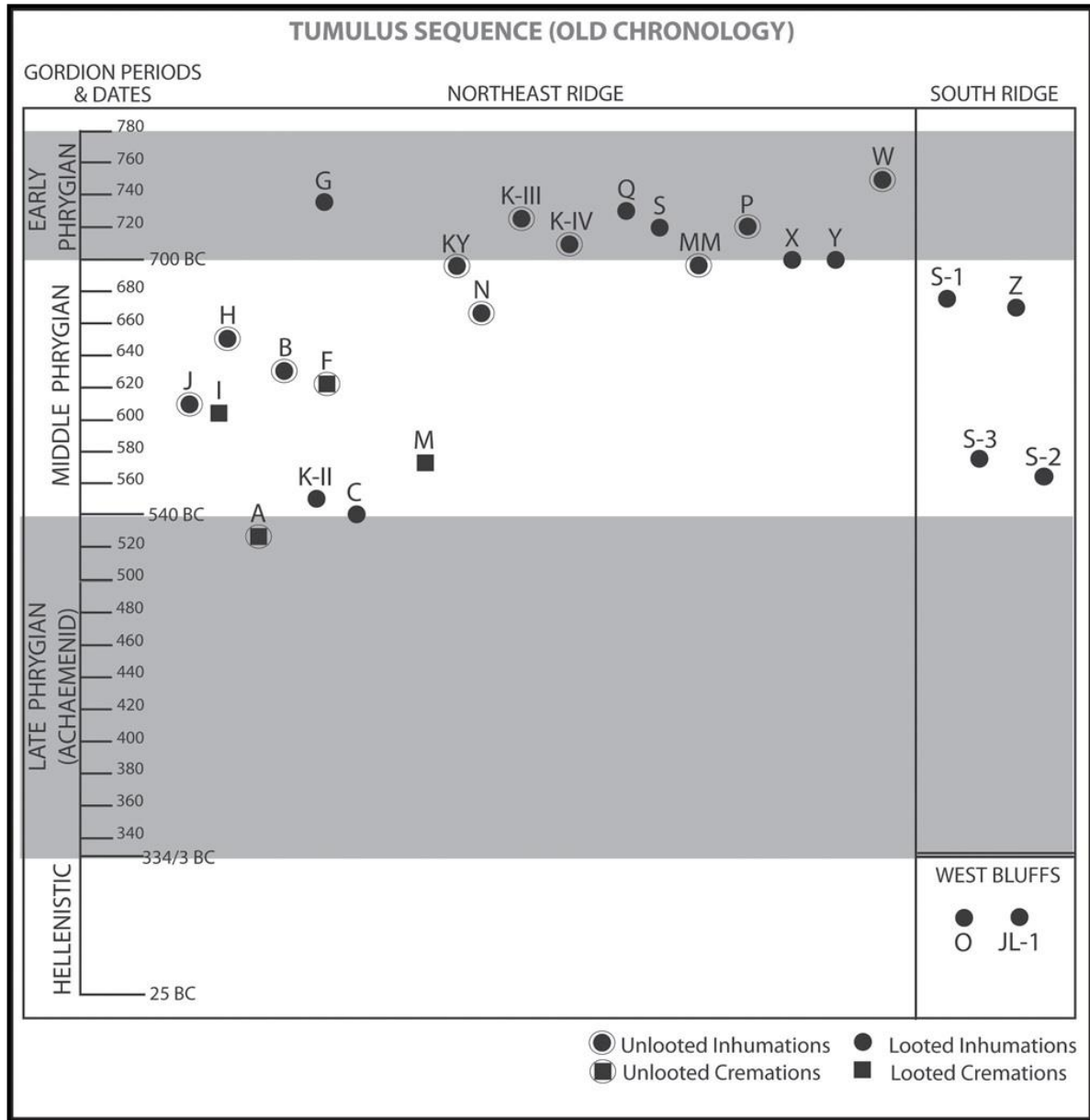
¹⁰¹ DeVries, 2011: 19.

¹⁰² DeVries, 2011: 13.

¹⁰³ Voigt, 2009: 220.

¹⁰⁴ Kohler, 1980.

Phryg Tümlüsleri”¹⁰⁵ başlıkları altında yayınladığı çalışmalarında tümlüsleri eski kronolojiye göre tarihlendirmesinin yanında yeni verileri de kullanarak tarihlendirmeler yapmıştır. Tümlüslerin tarihsel dizilimleri, eski kronolojileri ile birlikte tablo halinde verilmiştir. **(Tablo 3.2)**. Son olarak, M. Voigt ve C. Young, 1999 yılında yaptıkları bir yayında Gordion’un stratigrafik dizilimini, tablo halinde, **(Tablo 3.1)** detaylı bir şekilde aktarmışlardır¹⁰⁶.

Tablo 3. 2. Eski Kronoloji-Tümlüs Dizilimi. (Voigt ve Young, 1999: 197, Tab. 1).

¹⁰⁵ Kohler, 1995.

¹⁰⁶ Voigt ve Young, 1999: 197.

3.2. Yeni Kronoloji

M. Voigt, Yıkım Tabakası'nın kazılarında gelen örnekleri tarihlenmesi için radyokarbon analizine göndermiş ve bu da sonuç olarak bu seviye için yeni bir kronolojiye yol açmıştır. Yıkım Tabakası'ndan gelen şaşırtıcı sonuçlardan sonra, Tümülüs MM'de (Midas Tümülüsü olarak bilinen mezar) ardıc kütüklerinin kesildiği tarihi netleştirmek için yeni bir radyokarbon analizi yapılmış ve yeni bir tarihleme alınmıştır. Ayrıca, Güney Kiler'in (South Cellar) tarihlemesinde de önemli bir rol oynayarak, yeni tarihlemesini MÖ 400'lerden MÖ 700 civarına yakın bir konuma geri çekmiştir. Yeni tarihlemede, Keith DeVries'in önemli seri çalışmaları ve Cornell Üniversitesi'ndeki Wiener Laboratuvarı'nda yapılan analizler sonucunda, Gordion'un tarihindeki önemli olayların artık genel olarak nasıl görüldüğü daha iyi anlaşılmıştır¹⁰⁷. Erken Phryg Yıkım Tabakası'na ait organik malzemenin (tohum ve sazların) yeni yüksek hassasiyetli radyokarbon tarihlendirmesi yöntemi ile elde edilen tarih, R. Young'un düşündüğünden 100 yıl daha erkene giderek MÖ 800 civarını vermiştir¹⁰⁸. Yeni tarihlemeyle ilgili bazı sonuçlar ve eski/yeni kronoloji karşılaştırması aşağıda tablo olarak (Tablo 3.3) listelenmiştir¹⁰⁹.

Eski Kronoloji	Yeni Kronoloji
Tümülüs W (MÖ 750 civarı)	Tümülüs W (MÖ 850 civarı)
Tümülüs K-III (MÖ 730 civarı)	Tümülüs K-III (MÖ 780 civarı)
Tümülüs P (MÖ 720 civarı)	Tümülüs P (MÖ 770 civarı)
Tümülüs MM (MÖ 700 civarı)	Tümülüs MM (MÖ 740 civarı)
Yıkım Tabakası (MÖ 700 civarı)	Yıkım Tabakası (MÖ 800 civarı)
Clay layer / Yeni Kale (MÖ 7. yüzyıl)	Clay layer / Yeni Kale (MÖ 8. yüzyıl)
Güney Kiler (MÖ 400 civarı)	Güney Kiler (MÖ 700 civarı)

Tablo 3. 3. Eski/Yeni Kronoloji Karşılaştırması. (Sams, 2013: 5, fig. 5.1.).

Gordion'un kronolojik tablosu, uzun zamandan beri Yakın Doğu'nun en önemli arkeolojik alanlarından biri olmasına sebep olmuştur. İyi korunmuş bir "Yıkım Tabakası" na (Destruction Level) sahip olmasından ötürü Gordion, tarihin kilit bir olayı olmuş ve bu bağlamda kronolojileri sağlam olmayan arkeolojik alanlara stratigrafik bir çerçeve

¹⁰⁷ Sams, 2013: 58.

¹⁰⁸ Rose ve Darbyshire, 2016: 69.

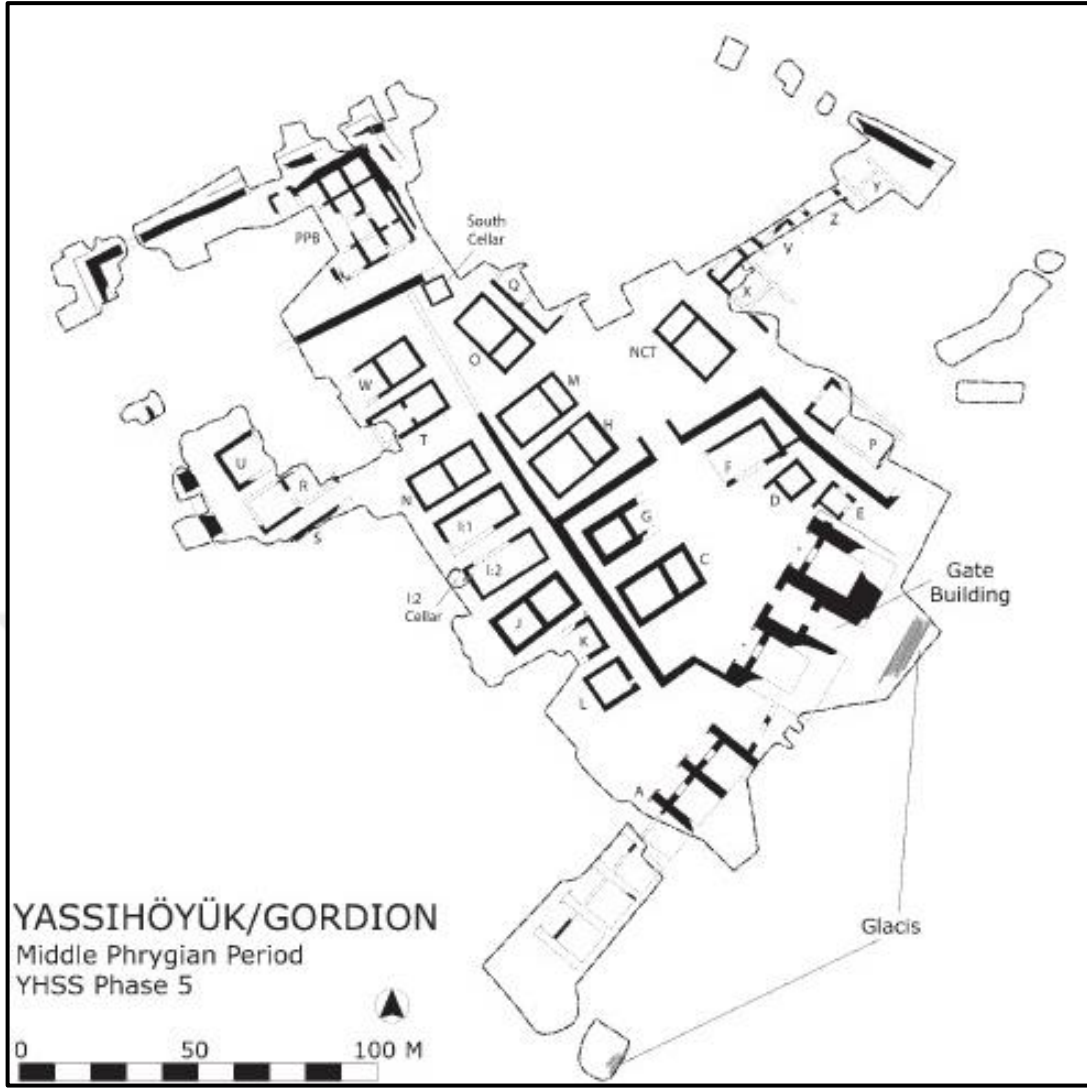
¹⁰⁹ Sams, 2013: 5, fig. 5.1.

sağlamıştır. Gordion, Erken Tunç Çağı'ndan günümüze uzanan ve en az beş bin yılı kapsayan birçok arkeolojik kanıtı sunmuştur. Bu kalıntılar içerisindeki iyi korunmuş stratigrafik katmanlar, bu süre içerisinde gerçekleşmiş olan bir seri yapım ve yıkım olaylarını göstermektedir. Gordion'un Demir Çağı evresi çok dikkat çekicidir, bu süre içerisinde Gordion, Phryg Krallığı'nın merkezi olmuş ve burada bulunan arkeolojik kalıntılar Anadolu Demir Çağı'nı araştıranlar için ana bir kaynak oluşturmıştır. Fakat yeni veriler Gordion'un Demir Çağı kronolojisinde radikal bir değerlendirmeye, değişime ve tartışmaya konu olmuştur¹¹⁰.

Plan 3. 1. Kale Höyüğü'nün Doğu Kesiminde Erken Phryg Kalesi (YHSS 6A). (Rose ve Darbyshire, 2011: 08, Fig. 0.7).

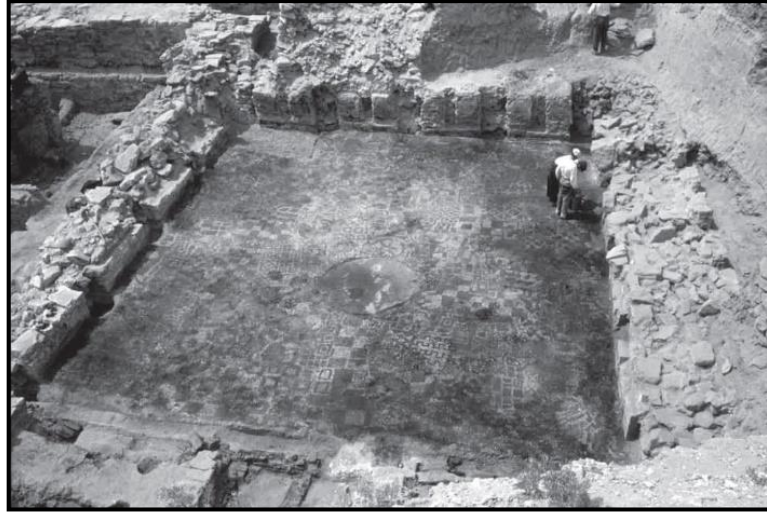
¹¹⁰ Sams ve Voigt, 2011: 169.

Plan 3. 2. Orta Phryg Kalesi'nin Planı (YHSS 5). (Rose ve Darbyshire, 2011: 10, Fig. 0.9).

Gordion'un Demir çağını etkileyen iki tarihsel değişiklik üzerinde durulmuştur: Erken Phryg Kalesi'nin (**Plan 3.1**) yıkımının MÖ 700 yıllarından, MÖ 800 yıllarına çekilmesi ve MM Tümülsü'ndeki ahşap mezarı çevreleyen ardıc kütüklerinin kesim tarihinin, önceden düşünülenlerden daha önceki bir tarihe, yani MÖ 740 yılına çekilmesidir. Bu iki önemli tarihe radyokarbon ve dendrokronoloji teknikleri kullanılarak ulaşılmıştır. Yeni tarihleme Gordion Kalesinin, Assur kayıtlarında MÖ 8. yüzyılın sonlarına kadar rastlanılmayan Kimmerler tarafından tahrip edilmediğini ve II. Sargon tarafından Muşkili Mita olarak tanınan Midas'ın mezarının MM Tümülsü olamayacağını (çünkü Midas MÖ 709'da hala yaşıyordu) göstermiştir. Erken Phryg Kalesinde bulunan ahşaplardaki en geç ağaç halkasının bile yaklaşık MÖ 850 yıllarına tarih vermesi de, yeni "Yıkım" tarihini desteklemiştir¹¹¹.

¹¹¹ Sams ve Voigt, 2011: 155.

Resim 3. 1. 1956'da Güneybatıya Bakan Erken Phryg Megaronu II'nin (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. Mozaik Zeminde Yanma İzleri Görülebilir. (Rose ve Darbyshire, 2011: 154, Fig. 7.1).

Resim 3. 2. 1961'de Güneybatıya Bakan Erken Phryg Megaronu III'ün (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. Bu, Kalede Kazılan En Büyük Megaron. (Rose ve Darbyshire, 2011: 156, Fig. 7.2).

Resim 3. 3. 1989'da Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Teras Binası'nın (YHSS 6A ve 6A-DL Dönemleri) Görünümü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 157, Fig. 7.3).

Yeni kronoloji, Gordion'u ve Phryg kültürünü daha genişletilmiş bir zaman dilimine yerleştirmiştir. Kale, etkileyici anıtsal mimarisiyle MÖ 9. yüzyıl boyunca ayakta olmalıdır. Hatta kale içindeki diğer yapılarla birlikte birden fazla inşa evresi olduğu düşünülen yapının günümüze ulaşan kalıntılarının Eken Phryg dönemi içinde son yapı evresini temsil ettiği bilinmektedir. En eski anıtsal yapılar arasında en az bir yapıda bulunan kabartma heykeller, MÖ 10. yüzyılın sonları ve MÖ 9. yüzyılın başlarındaki Yeni-Hitit dünyasıyla yakın ilişkiler içinde olduğunu göstermiştir. Bir sonraki ana inşa evresinde, Megaron II'nin tabanı detaylı bir desene sahip olan çakıl mozaïği ile kaplıdır (**Resim 3.1**) ve bu bağlamda bulunan mozaik aynı tip mozaiklerin şimdiye kadar bilinen en erken örneği olmuştur. Megaron II'nin iç alanı, 9.75 metredir ve neredeyse bir Assur taht odasının genişliği kadar büyüklüktedir. Sams ve Voigt, Megaron III'ün merkez koridorunun genişliğinin (7.25m), kendisinden bir yüzyıl sonra ortaya çıkan Yunanistan'daki en erken anıtsal tapınakların koridorlarından bile daha geniş olduğunu ifade etmektedir (**Resim 3.2**). Teras Binası da MÖ 9. yüzyıla tarihlendirilmiş ve toplam uzunluğu 100 m'nin üzerinde olan sekiz Megaron tipi birimin bir araya gelmesinden oluşmuş (**Plan 3.1, Resim 3.3**) bina Anadolu Demir Çağı'na ait bilinen en büyük yapıdır. Teras Binası'na bakan ancak kazısı bitirilmemiş olan Kesik Kil (CC) Binası'nda ona yakın bir ölçüde olması muhtemel olarak düşünülmüştür. Genel olarak, Erken Phryg Dönemi'nin inşa programları, Phrygia yöneticilerinin MÖ 9. yüzyılda Batı Anadolu'da zaten sahip oldukları güç ve servetin kanıtı olmuştur¹¹².

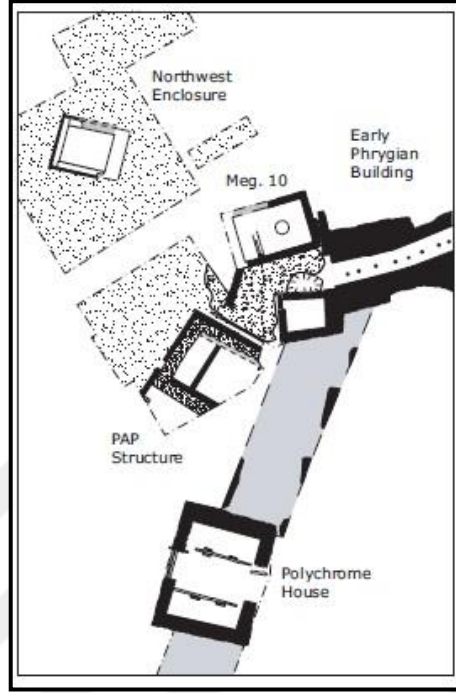
Gordion'da MÖ 800 yılındaki yıkımın sebebi ne olursa olsun, Phryglerin bu olayın arkasından yeniden inşa programını hemen başlattıkları görülmüştür. Eski kaleden çok daha görkemli bir yer olarak inşa edilen, MÖ 4. yüzyıla kadar surlu yapısıyla devam eden yeni kalenin bir kısmı taştan, daha yüksek ve geniş bir yokuş ile çevrelenmiş ve eskisinden daha uzun ömürlü olmuştur (**Plan 3.2**). Orta Phryg Kalesi'ndeki inşa faaliyetlerinin ilk dönemi iddialı gözükmeyle birlikte MÖ 8. yüzyılın büyük bir kısmında da devam ettiği düşünülmüştür. Bu bağlamda, MM Tümülsü'nde gömülü olan kişinin Phrygia'nın tahtına genç bir kral olarak yaklaşık MÖ 780 yılında çıkmış olduğu ve bu yeniden yapılanmada önemli bir rol oynamış olabileceği ve hatta Midas'ın da yapılan bu inşa çalışmalarının bir kısmından sorumlu kraliyet gözetmeni olduğu ileri sürülmüştür¹¹³.

Gordion'da Tunç Çağı'nı takip eden süreçteki yerleşime ait evlere ve bu evlerde de Erken Demir Çağı'nın el yapımı seramikleriyle karşılaşılmasıdır. Bu bağlamda bölgeye yeni bir ögenin, Phryglerin ya da Phrygce konuşan kimselerin geldiği ve bu olayın MÖ 11. yüzyıldan daha sonra olamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu evreden sonra, yine mütevazı bir yapı olan Yanık

¹¹² Sams ve Voigt, 2011: 155.

¹¹³ Sams ve Voigt, 2011: 156.

Saz Evi (Burnt Reed House) evresi gelmektedir. Burada çarkta yapılmış (Erken Demir Çağı devetüyü renkli seramikler) ve Phrygia'nın çömlekçilik geleneğinin başlangıcını oluşturan seramikler bulunmuştur. Yanık Saz Evi'nde ele geçen buluntular üzerinde yapılan radyokarbon tespitleri, binanın MÖ 10. yüzyılın sonlarında yıkılmış olabileceğini gösteren veriler sunmuştur¹¹⁴.

Plan 3.3. Erken Phryg Kalesi'nin Güneydoğu Çeyreğinde Geç YHSS Mimarisini Gösteren Plan. (Rose ve Darbyshire, 2011: 26, Fig. 2.1).

Resim 3.4. Batıya Bakan, 1965 Yılından, YHSS 6B Erken Phryg Binasını (Ön Plan) ve Megaron X'un 6B İçindeki Kazıları Gösteren Kale Höyüğü Fotoğrafı. (Rose ve Darbyshire, 2011: 07, Fig. 0.6).

¹¹⁴ Sams ve Voigt, 2011: 158.

Erken Phryg Kalesi'nin, (YHSS 6B) 8 m kalınlığında bir sur duvarı bulunmakta (**Plan 3.3**) ve yerleşimin doğu ucunda Erken Phryg Binası (Early Phrygian Building) olarak bilinen ilk sur kapısı inşa edilmiştir (**Resim 3.4**). Bu inşaat projesi, Gordion'daki güçlü bir otoritenin varlığını belirtmiş olmakla birlikte MÖ 900'ü gösteren bir tarih böylesine önemli bir değişim için biraz geç olarak görülmüştür. İlk sur sisteminin inşasından sonra “Çok Renkli Sur Kapısı” (Polychrome Gate House) adı verilen ikinci bir kapı, Erken Phryg Binası'nın güneyinde bir yerde surların kesilmesi ile ortaya çıkmıştır. Sur kapısının içindeki alan, Erken Phryg Binasının toprakla kapatılması ve yapının yıkılmasını da içeren geniş bir yeniden yapılaşma programının uygulanması kararından etkilenmiştir. Bu projenin 850 yılına tarihlenmesinin nedeni olarak, MÖ 9. yüzyılda Gordion'da yer alan bütün faaliyetleri kapsayabilmesi gösterilmiştir. Bu yeni yapılmış projesi, kuzeydoğu'da Erken Phryg Binasının üzerinde ve de yeni yapılmış projesi sırasında yıkılmaktan kurtulmuş olan Megaron X'a tam denk gelmeyen ama yanında kurulmuş olan Megaron IX'un inşasını da kapsamıştır. Toprak doldurma işlemlerinin sonunda Megaron IX ve X'un önündeki bütün alan taş bir döşeme ile kaplanmış ve PAP yapısının kalıntılarını kapatmıştır. Yapılan bu değişiklikler, MÖ 9. yüzyılın ortalarındaki daha büyük bir projenin yalnızca bir parçası olarak görülmüştür. Güneydoğudaki sur kapısı (**Resim 3.5-3.6**), kuzeyinde ve güneyinde geniş bir avludan ve doğu-batı istikametinde taştan yapılmış geniş bir rampadan oluşturulmuştur¹¹⁵.

Resim 3. 5. Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Kapısı Kompleksinin (YHSS 6A ve 6A-DL) Dış Görünüşü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 160, Fig. 7.6).

¹¹⁵ Sams ve Voigt, 2011: 159.

Resim 3. 6. Kuzeybatıya Bakan Erken Phryg Kapısı Kompleksinin (YHSS 6A ve 6A-DL) İç Görünüşü. (Rose ve Darbyshire, 2011: 160, Fig. 7.7).

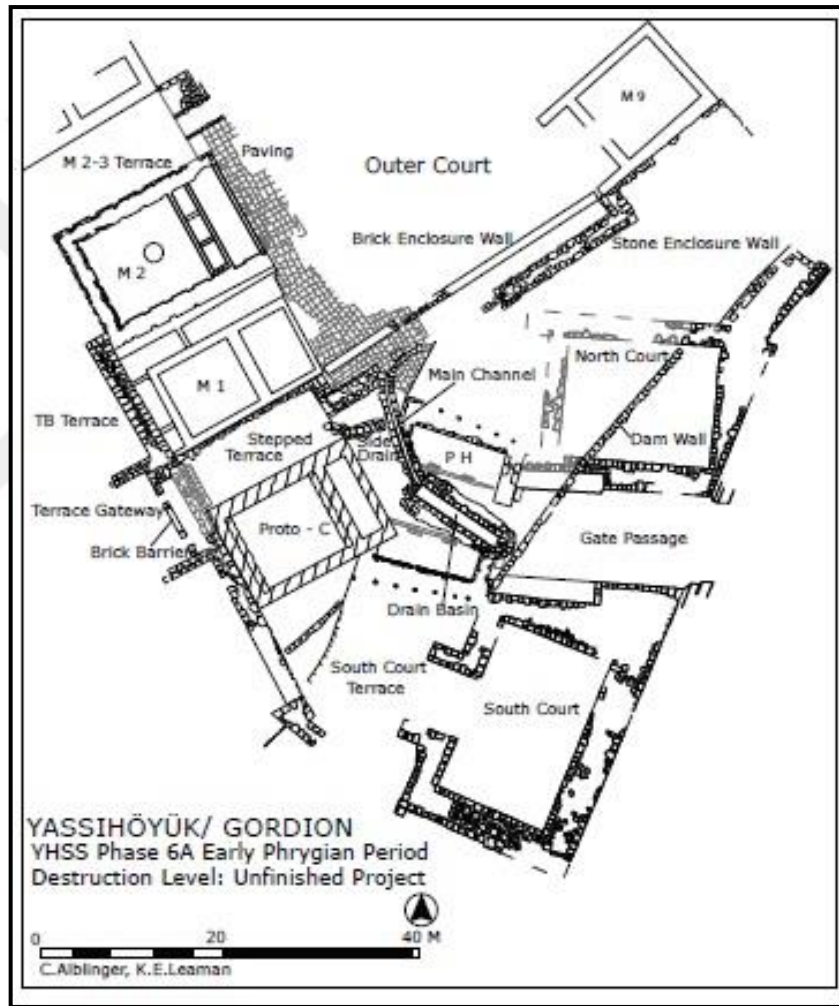

Resim 3. 7. 1956 Yılından Megaron I'in Anteroom Görüntüsü, Güneye Bakıyor. Solda Erken Phryg (YHSS 6A) Dış Avlusunun Döşeli Yüzeyinin Bir Parçası İzlenmekte. (Rose ve Darbyshire, 2011: 15, Fig. 1.1).

Yeni kapı kompleksinin inşasıyla neredeyse aynı zamanda, yaklaşık MÖ 850'de, taşla döşenmiş avlunun güneybatı tarafında, Megaron IX ve X'a bakacak şekilde Megaron I ve II inşa edilmiştir (**Resim 3.1, 3.7**). Megaron IX ve X'un önündeki plak kaplaması, Megaron I ve II'ye uzanmaktadır, ancak taş döşem ile son iki Megaron arasındaki kronolojik ilişki kesin olarak tespit edilememiştir. İç avluya bakan büyük ve görkemli bir şekilde döşenmiş olan Megaron III'ün ön duvarı, kabaca Megaron I ve II ile aynı hizada olduğu görülmüştür. Megaron III'ün yapım tarihi stratigrafik olarak tespit edilememiş olsa da, genellikle diğer binalara yakın genel bir tarih önerilmiştir (**Resim 3.2**). Aynı zamanda inşa edilen bu Megaronların ve avluları ayıran duvarın, aynı anda yapıldığı ya da aynı anda faaliyette oldukları düşüncesi, bu mimari öğelerin hemen güneybatısında yer alan bir yapı projesi olan

Büyük Teras ile olan ilişkisiyle gösterilmiştir. Bu terasın yapım biçimine bakılarak Megaronların daha önceye tarihlenebileceği ileri sürülmüştür. Büyük Teras ve üzerindeki Teras Binaları ve CC Binası yapıları MÖ 825 dolaylarına tarihlenmiştir **(Resim 3.3)**¹¹⁶.

MÖ 9. yüzyılın sonlarına doğru höyüğün görünümünde büyük bir değişiklik yapıldığı ve höyüğün en azından doğu kısmında Erken Phryg Dönemi'ne göre 4-5 m daha yükseltilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu projenin hazırlıklarına MÖ 800 yıllarında yer almış olan yangın zamanında başlanmış olduğunu düşünülmüştür. Bu bağlamda Teras Alanı ile Dış Avlu arasındaki geçişin kapatılmış olduğu ve bir kısmı sökülmiş olan Sur Kapısı kompleksine kil ile molozdan oluşan bir dolgu yığmaya başlamış oldukları gözlemlenmiştir **(Plan 3.4)**¹¹⁷.

Plan 3. 4. Orta Phryg (YHSS 5) C Binası'nın öncülü olan Erken Phryg Kalesi Bitmemiş Projesinin (YHSS 6A-DL) planı. (Rose ve Darbyshire, 2011: 162, Fig. 7.8).

MÖ 800 yılında çıkan yangında, I-IV numaralı Megaronlar, Teras ve CC Binası tahrip olmuş; Megaron V neredeyse hiç zarar görmemiş; IX-XII numaralı Megaronların ise yandığına dair hiçbir kanıt bulunamamıştır. Yangının sebebi bilinmemekle birlikte yerleşimin

¹¹⁶ Sams ve Voigt, 2011: 161.

¹¹⁷ Sams ve Voigt, 2011: 171.

şiddete maruz kaldığına dair bir kanıta ya da Yıkım Tabakası'nda bir iskelete ulaşılammıştır. Höyük'te yangın çıktığında çalışan insanlar kaçmaya fırsat bulabilmişlerse de arkalarında öğütme taşlarının üzerinde tahıllar, dokuma tezgâhlarında tamamlanmamış parçalar ve yarı kesilmiş bir sığırı da bırakmışlardır¹¹⁸.

Yangının bir saldırıdan kaynaklanmadığına dair daha güçlü bir kanıt mevcuttur. Gordion katmalarında, Phryglerin yangından hemen sonra yarım milyon metre küplük toprağı Erken Phryg Kalesi'ne doldurdukları tespit edilmiş ve Erken Phryg Dönemi planının hemen aynısını yeniden inşa edebilecek insan gücü ve kaynakların olduğu düşünülmüştür **(Plan 3.2)**. Orta Phryg Dönemi'ne ait binalar terk edildikten sonra hem duvarlar hem de zeminler talan edildiğı için, Orta Phryg binalarında gerçekleştirilen faaliyetlerin kesin olarak belirlenmesi mümkün olmamıştır. Mantıksal açıdan bakılarak, Phrygler, yerleşimlerini yangından önceki işlevselliğini aynı çizgide devam ettirecek şekilde ve yangından önceki şekline yakın bir biçimde yeniden kurmuşlardır¹¹⁹.

Yıkım Tabakası'ndan çıkan binlerce buluntu içerisindeki birçok seramik tipleri ve süsleme stilleri, bronz eşyalar ile birçok demir eşya bize MÖ 9. yüzyılın sonlarındaki Phryg maddi kültürü hakkında bilgiler sunmakla birlikte Phryg ekonomisinin MÖ 800 yılında dahi gelişkinliğinin göstergesi olmuştur. Yıkım Tabakası'ndaki lüks eşyalar, Phrygia'nın MÖ 9. yüzyıl sonlarında yabancı topluluklarla olan iletişimlerine de bir pencere açmış ve bu iletişimin sonucunda yerel üretim için gerekli olan ham madde ticaretini ve de belki soylular arasında gerçekleşen bir hediye değişiminin olduğunu da göstermiştir. Bu egzotik koleksiyonun buluntuları arasında, yerel stilde mobilya için yapılmış fildişi kakmaları ve Kuzey Suriye stilinde yapılmış yine fildişinden bir koşum takımı da yer almıştır. Güneydoğudan gelmiş daha mütevazı ithal eşyalar arasında cam boncuklar ve cam sırlı küçük bir testiye de rastlanmıştır. Yıkım Tabakası'ndan gelen binlerce seramik buluntunun arasında batı ile ilişkileri gösterebilecek Hellen dünyasına ait ithal seramik ele geçmemiştir¹²⁰.

Sonuç olarak Orta Phryg Kalesi'nin, Kimmerlerle ilişkilendirilebilecek bir felaketin izlerini taşımadığı görülmüştür. Ancak, kaleden biraz daha uzaktaki kuzeydoğu yamaçlarında bulunan Orta Phryg çağına ait evlerin MÖ 7. yüzyılda yandığı ve terk edildiğı saptanmıştır. Klasik metinlerden yola çıkarak, Kimmerler, gerçekten Gordion'a Midas adlı bir kralın saltanatı sırasında saldırmışlarsa, belki bu evler bu saldırının kanıtı olabileceğı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Son verilerin ışığında, MÖ 700 yılında Gordion'da gerçekleştiğı düşünülen bir düşman saldırısı olmadığı, MÖ 800'de, yani 100 yıl öncesinde gerçekleşmiş ve kontrolden

¹¹⁸ Sams ve Voigt, 2011: 162.

¹¹⁹ Sams ve Voigt, 2011: 163.

¹²⁰ Sams ve Voigt, 2011: 172.

çıkmiş bir yangın tahribatı olduğu anlaşılmıştır. Yeni kronoloji, elli yıldan fazla süren sürekli kazı ve araştırmaların sonucunda varılan önemli bir keşif olmuştur. Burada varılan sonuçlar farklı disiplinlerin ortak çalışmaları sonucu elde edilmiş bilimsel verilere dayanmaktadır: radyokarbon ve dendrokronoloji analizlerinden elde edilen sonuçlar stratigrafi, arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklardan elde edilmiş olan bilgiler ile beraber incelenmiştir. Bu kanıtları bir araya getirerek Gordion’a yeni bir bakış açısı ile yaklaşmanın gereği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Phryg tümölüslerindeki definlerin kesin ve yaklaşık tarihlemeleri de yeni kronoloji ile değişmiştir (**Tablo 3.5**). Tümölüsler, Gordion yerleşiminin yakın çevresi ile Sakarya Vadisi’nin yükseltilmiş yanlarında tespit edilmiş ve yaklaşık olarak 150 civarında tümölüsün olduğu kaydedilmiştir. 2019 yılında daha yeni kazısı yapılan tümölüsle birlikte toplam 41 tümölüsün kazısı gerçekleştirilmiştir. En yaygın gömü şekli, MÖ 9. yüzyıl ortalarında başlayan Demir Çağı inhumasyonlarıdır. Kremasyon gömüler ise MÖ 7. ve 6. yüzyıllar arasında bilinmekte olup tümölüslerin geç Hellenistik Dönem’e kadar devam ettiği tespit edilmiştir¹²¹.

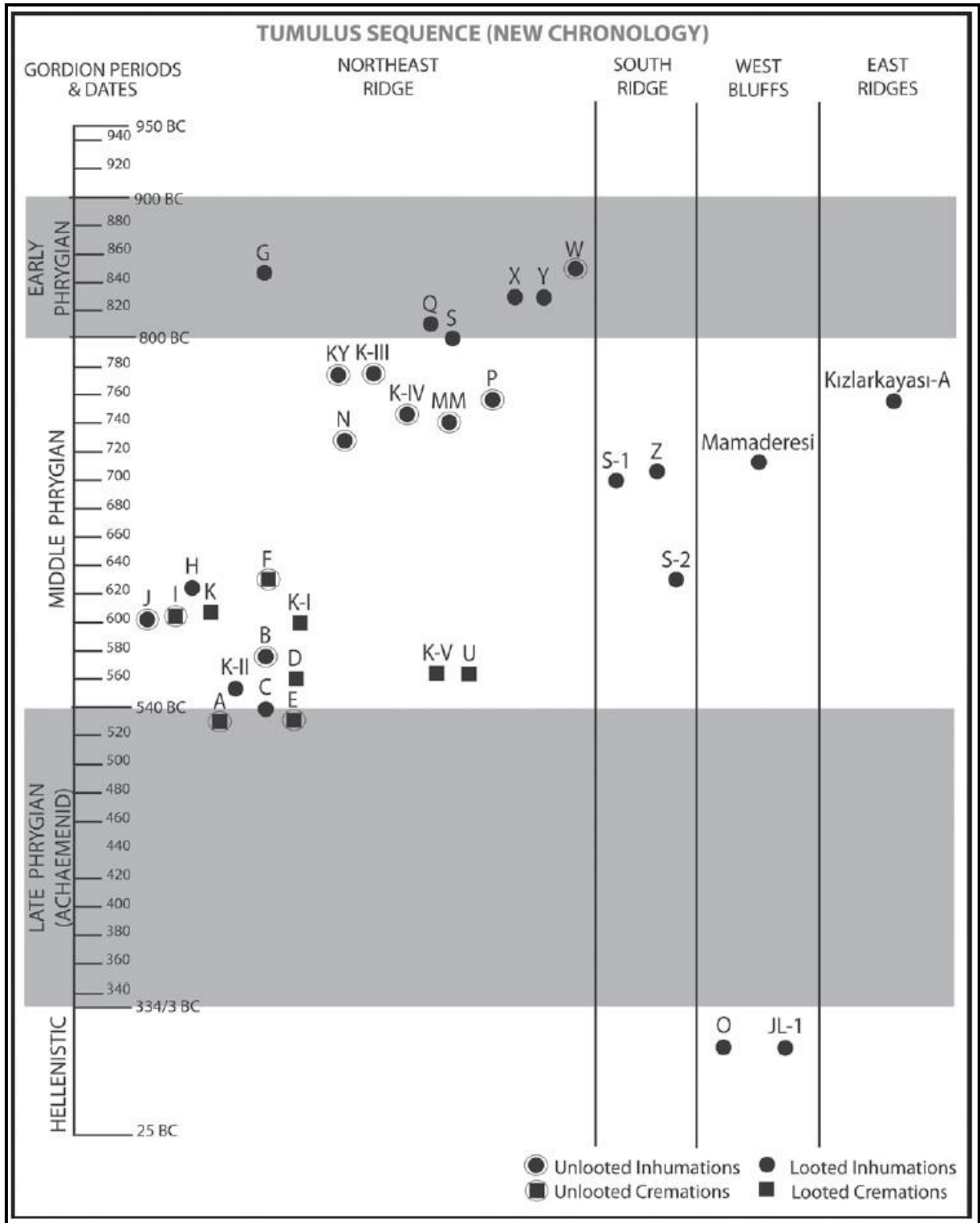
Son olarak, B. Rose ve G. Darbyshire 2011 yılında yeni kronoloji ile ilgili Gordion’un stratigrafik dizilimini, bir tabloda (**Tablo 3.4**) detaylı olarak vermiştir¹²².

YHSS Evre	Dönem Adı	Yaklaşık Tarihler
0	Modern	1920’den itibaren
1	Ortaçağ	MS 10-15. yüzyıl
3	Roma	MS 1-4. yüzyıl
3A	Geç Hellenistik	MÖ 260(?)-100
3B	Erken Hellenistik	MÖ 333-(?)260
4	Geç Phryg	MÖ 540-333
5	Orta Phryg	MÖ 800-540
6A-B	Erken Phryg	MÖ 950-800
7A-B	Erken Demir Çağı	MÖ (?)1100-900
9-8	Geç Tunç Çağı	MÖ 1600-(?)1100

Tablo 3. 4. Yeni Kronoloji-Yassıhöyük Stratigrafik Dizilimi (YHSS). (Rose ve Darbyshire, 2011: 2, Tab. 0.1).

¹²¹ Sams ve Voigt, 2011: 164.

¹²² Rose ve Darbyshire, 2011: 02.

Tablo 3. 5. Yeni Kronoloji-Tümülüs Dizilimi. (Sams ve Voigt, 2011: 166, Fig. 7.10).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK KAYNAKLARA GÖRE PHRYGIA’NIN BÖLGELERİ

4.1. Büyük Phrygia

MÖ 5-4. yüzyıllarda yaşamış olan Xenophon, Pers istilasından sonra Phrygia’nın satraplıklara ayrıldığını ve siyasal anlamda bölgenin ilk kez bölündüğünü aktarmıştır. Bu bağlamda Perslerin verdiği isimler neticesinde Phrygia’da idari anlamda Büyük Phrygia adlandırması ortaya çıkmıştır¹²³. Strabon, Midas’ın yaşamış olduğu Phrygia bölgesine Büyük Phrygia (Phrygia Magna) denildiğini ve bunun bir kısmının Galatia hâkimiyetinde olduğunu ifade etmiştir¹²⁴. MÖ 1-MS 1. yüzyıllarda yaşamış olan Romalı tarihçi Livius’ta, eserinde Büyük Phrygia’dan söz etmiştir¹²⁵. MS 2. yüzyılda yaşamış olan coğrafyacı Ptolemaios’da, Strabon’un Phrygia Epiktetos’un kentleri arasında gösterdiği yerleşimleri (Aezani, Nacolea, Cotiaeum, Midaeum, Dorylaeum), Büyük Phrygia bölgesinin kentleri olarak belirtmiştir¹²⁶. Ayrıca Stephanos Byzantinos’ta (MS 6. yüzyıl), Ankyra şehrini Büyük Phrygia sınırları içerisindeki bir Galat şehri olarak belirtmiştir¹²⁷.

19. yüzyıl araştırmacılarından Gardner ise Phrygia tarihi ile bağlantı kurarak Küçük Asya’yı üç bölgeye ayırmıştır. Birinci bölgeyi, İzmir’in çevresindeki Sipil Dağı olarak, ikinci bölgeyi Meander (Büyük Menderes) ve Sangarios (Sakarya)’un çıktıkları noktaları içine alan Büyük Phrygia (Greater Phrygia) olarak ve üçüncü bölgeyi de Troia bölgesi olarak ifade etmiştir¹²⁸. V. Sevin’de Büyük Phrygia’nın yüksek ovalarıyla batıdaki Ege bölümünün geniş vadileri arasında bir sınır oluşturduğunu belirtmiştir¹²⁹.

Ramsay ise son Bizans tarihçilerinin, Büyük ve Küçük Phrygia terimini yeni bir anlamda kullanmaya başladıklarını ifade etmiş ve sonraki Büyük Phrygia tabirinin hiçbir siyasi esasa dayanmadığını ileri sürmüştür¹³⁰.

4.2. Phrygia Epiktetos/Küçük Phrygia

Epiktetos sözcüğü “ilaveten kazanılmış, ilaveten fethedilmiş” anlamına gelmekte olup, Strabon, bu terimin MÖ 2. yüzyılda Pergamon ve Bithynia krallıklarının arasında gerçekleşen savaşların sonucunda ortaya çıktığını aktarmıştır. Olympos’un (bugünkü Uludağ) etrafındaki

¹²³ Xenophon. An. I: 9.7; Xenophon. Kyr. I. 5.2.3.

¹²⁴ Strabon. VIII. 1.

¹²⁵ Livius. XXXVIII. 14-15 ve 39.

¹²⁶ Ptolemaios. Geog. V. 2.22-23.

¹²⁷ Sevin, 2001: 201-202.

¹²⁸ Gardner, 1892: 34, 35, 44.

¹²⁹ Sevin, 2001: 199.

¹³⁰ Ramsay, 1960: 165.

ve Hellespontos üzerindeki bölgeyi ise Küçük Phrygia, Phrygia Hellespontos ile Phrygia Epiktetos olarak adlandırmakla birlikte buranın Mysia civarında bir yer olduğunu ve kıyıya ulaşmadan Askania (İznik) gölü ile topraklarının doğu kısmına doğru uzandığını belirtmiştir. Strabon, Epiktetos terimi kullanan ilk kişi olmakla birlikte Phrygia'nın bölgelerinden, Epiktetos'un sınırlarından da bahsetmiştir ve bölgenin başlıca kentlerini Aezani, Nacolea, Cotiaem, Midaem ve Dorylaem olarak tanımlamıştır¹³¹.

Sencer Şahin, Phrygia Epiktetos'u, (yani Pergamon Krallığının MÖ 184 yılında Bithynia'lılardan savaş yoluyla aldığı bölge) kuzeyde Mudurnu (Modrene) ve Mudurnu Suyunun (Gallos) bir bölümüne kadar, kuzeydoğuda ise Bithynia'nın doğu sınırına, yani antik Krateia (Gerede) kentine kadar uzanmakta olduğunu, batıda ise İznik Gölü'nün güneyine kadar sokularak denize ulaşmaksızın Prusa ad Olympum'u (Bursa) batısında bırakarak güney yönünde devam etmektedir şeklinde tanımlamıştır¹³².

V. Sevin, Aizanoi, Nakoleia, Kotiaion ve Dorylaion gibi bölgenin kentlerinden yola çıkarak yörenin Kütahya ilinin güneyinden, kuzeyde İznik Gölü'ne, kuzeydoğuda da Mudurnu ve hatta Gerede'ye kadar ilerleyen bir alanı kapladığını ifade etmiştir¹³³. E. İznik ise Phrygia Epiktetos bölgesini, en genel hatlarıyla, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında Afyon'un kuzeyini, Eskişehir'in güney ve batısı ile Kütahya'nın doğusunu içine alan bölge olarak ifade etmiştir¹³⁴. Wissowa, Epiktetos'un (Επικτετών) bölge olarak Hellenistik Dönemdeki oluşumundan sonra MÖ 2. ve 1. yüzyıllara tarihli Aizanoi'da sikke basıldığını ve bütün Epiktetos yerleşimler için geçerli olduğunu ifade etmiştir¹³⁵.

Phrygia Epiktetos sınırları içerisinde Mysia ve Troia bölgelerine ait 34 şehir gösterilmiştir. Aizanoi (Çavdarhisar), Nakoleia (Seyitgazi), Kotiaion (Kütahya), Dorylaion (Eskişehir), Midaion (Eskişehir Karahöyük Köyü), Kadoi (Kütahya Gediz ilçesi) Phrygia Epiktetos'a ait şehirler olarak verilmiştir¹³⁶. Bazı büyük Epiktetos yerleşimleri ve lokasyonları ve de içerisinde bulunan daha küçük yerleşimler aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Dorylaem, Strabon'un¹³⁷ da belirttiği gibi Phrygia Epiktetos merkezlerinden birisi olmakla birlikte epigrafik malzeme, kentin adının en eski şekliyle "Dorylaion" olarak okunduğunu göstermiştir. Ramsay, Hellenistik Dönemden başlayıp Roma egemenliğinde devam eden uzun barış sürecinde, halkın Dorylaem ovasına yerleşme eğilimi gösterdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda MÖ 1. yüzyıldan itibaren ovalarda korunmasız yerleşimler ortaya

¹³¹ Strabon. XII.3.1; XII.3.4; XII.3.7; XII.4.1; XII.4.3; XII.4.5; XII.5.2; XII.8.1; XII.8.3; XII.8.10; XII.8.12.

¹³² Şahin, 1986: 266.

¹³³ Sevin, 2001: 198.

¹³⁴ İznik, 2006: 34.

¹³⁵ Wissowa, 1919: 827.

¹³⁶ Texier, 2002: 273; Ramsay, 1960: 157.

¹³⁷ Strabon. XII.8.12.

çıkmağa başlamış ve eski ismi devam etmekle beraber şehrin konumu değişmiştir¹³⁸. Dorylaeum'un asıl merkezi olarak kabul edilen Şarhöyük, Eskişehir ilinin 3 km kuzeydoğusunda, Porsuk çayının güneyinde kurulmuştur¹³⁹.

Dorylaeum bölgesinde yapılan çalışmalar sonucunda birçok epigrafik veri ele geçmiştir. Bu yazıtlarda karşılan bazı yerleşim isimleri şöyledir: Eskişehir'in 20 km güneyinde, bugünkü Avdan köyünde bulunan altı yazıtta *Marlakko* (Μαρλακκου) yerleşim adıyla karşılaşılmıştır. Yine Eskişehir'de bulunan küçük mermer bir bomos üzerindeki yazıtta *Aklean* (Ακλεανοί) ve diğer iki yazıtta ise *Kronosmegalos* (Κρανοσμεγαλου) yer adı görülmüştür. İlkburun köyünde bulunan bir stel üzerindeki yazıtta *Trikomia* (Τρικωμία), Avdan'da bulunan bir yazıtta da *Masike* (Μασικη) ve yine Avdan'daki diğer bir yazıtta da *Vezaion* (Οβεζαιων) yer ismi tespit edilmiştir. *Menothas* (Μηνοθαδος) yer ismi ise, Ayvacık'da bulunan mermer bir stel üzerindeki yazıtta görülmüş¹⁴⁰, bununla birlikte yine Avdan'da ele geçen bir bomos üzerindeki yazıtta *Koroseanos* (Κοροσεανοί) yer ismiyle karşılaşılmıştır¹⁴¹.

Frei, Dorylaeum bölgesinde lokalize edilen, Avdan yakınlarındaki *Marlakkon* ve Süpüren yakınlarındaki *Oueza* dışında, diğer yerleşimler için belirli bir lokalizasyon yapmanın oldukça zor olduğunu vurgulamıştır. Bu yerleşimlerin isimlerini ise: *Abaeus*, *Akleanos*, *Ammiteanos*, *Gordenos* (Bizans döneminden), *Kimeliaeus*, *Koraitenus*, *Koroseanos*, *Kournaitenos*, *Kreouerenos*, *Masikenos*, *Mezeanos*, *Sakleanos*, *Taileanos*, *Abeokometes* ve *Neokometes* olduğunu aktarmıştır¹⁴².

E. İznik, Nacolea yerleşiminin ismiyle, Seyitgazi civarında ele geçirilmiş yazıtlardan birinin üzerinde, *Nacol.* (*Nacoleis*) şeklinde; diğer parçada ise *Nacoleis* ve Grekçe yazılmış bir onur yazıtı ve de bir adak stelinde de *Νακολεα* ile karşılaşıldığını belirtmiştir¹⁴³. Ramsay, birçok yazıttan gelen verilerle kentin konumunu bugünkü Seyitgazi sınırları içine vermekle birlikte merkezinin Sangarios Nehri'nin bir kolu olan Parthenios Suyu (Seyit Su) üzerinde yer aldığını söylemiştir. Ayrıca Nacolea'yı, kuzey Phrygia ve Galatia'nın batı sınırında konumlamış, kuzeyinde ve doğusunda Sangarios Nehri tarafından sulanan büyük bir vadinin uzandığını ve de kenti, Dorylaeum'un güneyinde Apameia'ya giden yolun üzerinde, güneyde

¹³⁸ Ramsay, 1960: 89-90.

¹³⁹ Darga, 1993: 481.

¹⁴⁰ Cox ve Cameron, 1937: 4, 24, 48; no 7, 87, 124, 127, 172, 175, 253.

¹⁴¹ Haspels, 1971: no 144.

¹⁴² Frei, 1990: 190.

¹⁴³ İznik, 2006: 125.

Prymnessos, Dokimeion, Synnada ve Euphorbium gibi merkezlerle çevrilmiş olarak tarif etmiştir¹⁴⁴.

Ramsay, 19. yüzyılın sonunda yaptığı toponim çalışmalarında çevrede gördüğü yazıtlar üzerinden giderek Nacolea arazisi dâhilindeki köyleri; *Serea*, *Vekrokome*, *Santabaris*, *Kakkabas* ve *Ryma* (Ρυμιοξ) olarak belirtmiştir. Arap Ören ve Kaymaz arasında olduğunu düşündüğü *Mantalos* (Μανταλος) yerleşmesiyle ilgili de iki yazıt kopyalamıştır¹⁴⁵. Cox ve Cameron, yirminci yüzyılın ilk yarısında yaptığı araştırmalar sonucunda, Ramsay'ın belirlediği merkezlere ek olarak Nacolea'daki yerleşim isimlerinin bir kısmını daha eklemişlerdir. *Τουιτηνος*, *Κολιανοκομητης*, *Σκαλατηνοι*, *Οθεκροκομητισσα*, *Αβαζηνοξ* ve *Βαβαετης*, Seyitgazi'de bulunan yazıtlar üzerinde geçen köy isimleridir. Seyitgazi'nin Ayvalı Köyü'nde buldukları sunak üzerindeki yazıtta *Abbokome* (Αββοκωμη) bir köy yerleşmesi olarak anlaşılmış ve *Abbokome* köyünün lokasyonunu Bağlıca Köyü veya onun yakınlarındaki bir yer olarak düşünmüşlerdir. Ayvalı'da bulunan bir bomos yazıtında *Ptolemenoi* (Πτολεμνοι), Süpüören'de bulunan bir bomos yazıtında *Vezaeitai* (Ουεξαειται) ve yine Süpüören'de bulunan bir stel üzerindeki yazıtta da *Aouaidos* (Αουαδιοξ) yer isimleriyle karşılaşmışlardır¹⁴⁶.

20. yüzyılın ikinci yarısında yaptığı toponim çalışmalarında Haspels, Yazılıkaya'da bulunan bir bomos üzerindeki yazıtta *Nητηνος* ve bir mezar steli üzerindeki yazıtta da *Βευδουσοικεινος* sözcüklerinin etnik köy isimlerini işaret ettiğini belirtmiştir. Orhaniye Köyü'nde bulunan bir yazıtta geçen *Malenoi* (Μαληνων) yerleşiminin Roma Döneminde “*Malos*” “*Malenoi*” olarak adlandırılan köy olduğunu düşünmüştür. Yazılıkaya'da bulunan bir yazıtta *Benneuke* (Βεννευεκη), Yeniköy'de bulunan bir stel üzerindeki yazıtta *Kellenoi* (Κελλενοι), Akoluk'ta ele geçirilen bir bomos üzerindeki yazıtta *Pontana* (Ποντανη), Sandık Özü'ndeki bir bomos üzerindeki yazıtta *Meneane* (Μενεανη), Aşağı Ilıca'da ele geçirilen hem mezar yazıtı hem de onur yazıtı olan eser üzerinde *Mazikenon* (Μασικενων) ve yine Aşağı Ilıca'da ele geçirilen bir bomos üzerindeki yazıtta *Knioerenoi* (Κηιουερηνοι) yer isimlerini tespit etmiş ve bunları etnik köy isimleri olarak düşünmüştür. Ayrıca Akoluk'ta ele geçirilen bir yazıtta *Pontanos* (Ποντανηνοι) isimli bir köy yerleşimiyle karşılaşmış ve lokalizasyonunu Kümbet Vadisi'nin kuzeyine yapmıştır. Haspels, bunlara ek olarak iki merkez daha saptamıştır, bunlardan birincisi *Oines*, ikincisi de Seyrecek civarındaki bir

¹⁴⁴ Ramsay, 1882: 119, 120.

¹⁴⁵ Ramsay, 1960: 150, 156.

¹⁴⁶ Cox ve Cameron, 1937: no 150, 157, 208, 209, 213, 216, 217R.14, KB.6.

yerleşim yeri olmuştur. *Μειρη* (Meros/Kümbet) ve *Ορκιστως* (Orcistos) yerleşimlerini de bölgenin diğer önemli merkezleri olarak tanımlamıştır¹⁴⁷.

Midaëum (Μῖδαεῖον) yerleşimi de Strabon tarafından Phrygia Epiktetos kentlerinden birisi olarak gösterilmiştir¹⁴⁸. Plinius ise eserinde Phrygia'nın en ünlü kentleri arasında Μῖδαεῖον şehrine yer vermiştir¹⁴⁹. Ramsay, Midaëum'un lokasyonunu, Dorylaeum'dan Pessinus'a giden bir yol üzerinde, yakınında Sangarios Nehri'nin aktığı ve Tembris Nehri kenarında kurulmuş bir yer olarak ifade etmiştir. Ayrıca Midaëum ile Orcistos arasında yaklaşık 45 km civarında bir yol olduğunu ve Efes ile Roma ticaretinde önemli yeri olan Amorion yolunun da Midaëum'dan geçtiğini belirtmiştir¹⁵⁰. Cox ve Cameron ise, Midaëum için en uygun lokasyonun, Tembris Vadisi'ndeki Karahöyük'ün olabileceğini düşünmüşlerdir¹⁵¹.

Cotiaëum kenti, genel olarak kabul edilen görüşe göre bugünkü Kütahya kentine konumlandırılmıştır¹⁵². Haspels, Cotiaëum'un kuzeye doğru olan sınırının belirsiz olduğunu belirterek, doğudaki sınırı için ise Kümbet Vadisi'nde bulunan bir yazıttan yola çıkarak tahmin yürütmüştür¹⁵³. Ramsay, Cotiaëum'un MÖ 2. yüzyıldan başlayarak, diğer Epiktetos merkezlerine paralel bir gelişim süreci izlediğini ama asıl önemini Bizans dönemindeki toprak düzenlemeleri sonucunda Phrygia Salutaris bölgesinde kalıp, bir piskoposluk merkezi olduktan sonra kazandığını belirtmiştir¹⁵⁴.

Yazıtlar üzerinden bölgedeki yerleşim isimleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ramsay, Yalnızsaray'da bulunmuş, MS 2. ya da 3. yüzyıla tarihli bir stel üzerindeki yazıtta geçen *Trikomia* (Τρικωμία) yer ismini tespit etmiştir¹⁵⁵. MAMA X ekibi, Pesemit'te bulunan mermer bomos üzerindeki yazıtta geçen *Erkseanoi* (Ερξήανοι), isminin etnik bir köy adı olduğunu ve Pınarbaşı'nda bulunan bir stel üzerindeki yazıtta da *Aragokome* (Αραγοκωμή), yer adının geçtiğini ifade etmiştir. Yine Pınarbaşı Köyü'nün 5 km kadar güney batısında bulunan MS 2. yüzyılın yarısına tarihli bir yazıtta geçen *Sporeni* (Σπορης) antik köyünün Pınarbaşı'na konumlanabileceği yönünde görüş bildirmişlerdir¹⁵⁶. Drew-Bear, *Iskome* (Ισκομή) yerleşiminin günümüz lokasyonunun Karaağaç Ören olarak kabul edilmiş olsa da, bunun yerine Appia bölgesinde olduğunu belirtmenin daha tutarlı bir görüş olacağını ifade

¹⁴⁷ Haspels, 1971: 178, 183-184, 193, Ek-III, no 5, 14, 18, 51, 98, 105, 110, 131, 135, 139, 152, 153.

¹⁴⁸ Strabon. XII.8.12.

¹⁴⁹ Plinius. V.41.145.

¹⁵⁰ Ramsay, 1960: 230-333, 252, 263.

¹⁵¹ Cox ve Cameron, 1937: no 60.

¹⁵² İznik, 2006: 214.

¹⁵³ Haspels, 1971: I, 185.

¹⁵⁴ Ramsay, 1960: 94, 98, 156, no 2.

¹⁵⁵ Ramsay, 1887: 503, 513-514.

¹⁵⁶ Cox vd., 1993: xxi, no 25, 325, 344.

etmiştir¹⁵⁷. Farklı araştırmacılar tarafından *Cotiaeum* bölgesinde geçen yerleşimler genel olarak bu şekilde verilmiştir.

Diğer bir kent olan *Aizanoi* ise Strabon tarafından Phrygia Epiktetos bölgesine dâhil edilmiştir¹⁵⁸. *Aizanoi*, günümüzde Örencik Ovası olarak bilinen ve denizden yüksekliği yaklaşık 1000 m olan ve batı Anadolu'nun tam merkezinde yer alan yüksek platoda konumlanmakla birlikte batısında Koca Dağ, doğusunda ise Tava Dağ ile çevrelenmiştir¹⁵⁹. Ayrıca diğer bir Epiktetos merkezi olan *Cotiaeum*'un 40 km güneybatısında, Cadi'nin 25 km kuzeydoğusunda, Appia'nın yaklaşık 40 km kuzeybatısında, Alia yerleşmesinin batısında, Rhyndakos (Koca Su) Çayı'nın Pankalas denilen kolu üzerinde konumlanmıştır¹⁶⁰. MAMA ekibi, Sulla'nın (MÖ 1. yüzyıl) Anadolu'da bulunduğu dönemde *Aizanoi*'un bir "kome" ya da bir "koloni" olduğunu düşünmüşlerdir¹⁶¹. Ramsay ise, *Aizanoi*'un rahipler tarafından kurulan kutsal bir kent olduğunu öne sürmüştür¹⁶².

Araştırmacılar, *Aizanoi*'da ortaya çıkan buluntular doğrultusunda, kentin kırsal kesimini oluşturduğunu düşündükleri bazı merkezlerin isimlerini saptamışlardır. Bunlar yazıtlarda geçen *Moigenos* (Μοιγηνος), *Zingotos*, *Kouaenos* (Κουανωι), *Gona* (Γοναυος) ve *Eukarpeia* (Ευκαρπευς) yerleşimleridir¹⁶³.

4.3. Phrygia Paroreios

Phrygia Paroreios bölgesi, Phrygia Epiktetos sınırları içerisinde anılmakla birlikte¹⁶⁴, Appianos ise Phrygia Magna içerisinde vermiştir¹⁶⁵. Paroreios, MS 400'lerden sonra Phrygia Pacatiana ve Phrygia Salutaris sınırları içerisinde yer almıştır¹⁶⁶. Strabon, Phrygia Paroreios bölgesini tanımlarken başlangıcında *Holmi* (Çay) kentinin bulunduğunu, doğu-batı aksında dağ silsilesine sahip olduğunu ve dağların eteklerinin her iki yanında geniş birer ova olarak uzandığını, sonlarına doğru ise *Laodikeia Katakekaumene* kentinin yer aldığı aktarmıştır¹⁶⁷. Ayrıca *Amorium*'un bir kısmını, *Eumeneia*, *Synnada*, *Laodikeia*, *Apameia*, *Kybotos* ol *Aphrodisias*, *Kolossae*, *Themisonium*, *Synaos*, *Metropolis*, *Peltae*, *Tabai*, *Eukarpeia* ve *Lysias* kentlerini Phrygia Paroreia içerisinde tanımlamıştır¹⁶⁸.

¹⁵⁷ Drew-Bear, 1976: no 12.

¹⁵⁸ Strabon. XII.8.12.

¹⁵⁹ Cox vd., 1988: xvii.

¹⁶⁰ Ramsay, 1975: II, 515; Cox vd., 1988: xvii.

¹⁶¹ Cox vd., 1988: xviii.

¹⁶² Ramsay, 1960: 58.

¹⁶³ Cox vd., 1988: xxii, no 23, 53, 60, 66-67, 72.

¹⁶⁴ Strabon. XII.8.13.

¹⁶⁵ Appianos. 276.

¹⁶⁶ Cramer, 1832a: 10.

¹⁶⁷ Ramsay, 1887: 488-489; Strabon, XIV. 2. 29.

¹⁶⁸ Ramsay, 1887: 489; Strabon. XII.8.13.

Charles Texier, Phrygia Paroreia'yı, Pisidia'nın dağları boyunca devam eden, Sultan Dağı ile Emir Dağı'nın arasında uzanan kısım olarak aktarmış¹⁶⁹. Haspels de Phrygia Paroreios'un İshaklı ya da Çay'a kadar uzayarak batıdaki sınırını oluşturduğunu ifade etmiştir¹⁷⁰. Veli Sevin'de, bu tanımlamaya paralel bir tanımlama yaparak, Paroreios'u göller bölgesinin kuzeyinde, Sultan Dağı ile Emir Dağları arasında uzanan yüksek vadi olarak lokalize etmiştir¹⁷¹. Mutlu ise genel bir tanımlama yaparak, Phrygia Bölgesi'nin yaklaşık güneydoğusunda, Pisidia'nın kuzey kesiminde, Sultan Dağı ile Emir Dağları'nı da kapsayan, *Holmi* ile *Laodikeia Katakekaumene* arasında ve Sultan Dağı'nın her iki yanında kuzey-batı güney-doğu yönünde uzanan yüksek vadi olarak tanımlamıştır. Ayrıca hem Phryg hem Pisidia unsurların birlikte görüldüğü *Killania* Ovası'nı, kültürel anlamda bir geçiş bölge özelliği göstermesi sebebiyle Phrygia Paroreios Bölgesi'nin güney sınırını oluşturabileceği düşünmüş ve Paroreios'un doğuda Phryg unsurların görüldüğü *Lake Tatta*'nın (Tuz Gölü) batısındaki *Axylos* Ovası'na kadar uzanabileceğini öne sürmüştür¹⁷². Dağların eteklerinde her iki tarafta geniş bir ovanın bulunduğu yer olarak tanımlanan bu coğrafyada *Philomelion*, *Antiockheia*, *Holmi* (Çay), *Polybotos* (Bolvadin'in güney batısı), Doğanhisar, Tuzlukçu, Kadınhanı, Sarayönü ve Altınekin gibi şehirler Phrygia Paroreios bölgesi sınırları içinde yer almıştır¹⁷³.

Strabon, Sultan Dağı eteklerinde kurulan Antiockheia'yı tanımlarken, Phrygia Paroreios'daki "Pisidia yakınındaki" ismini kullanmış ve burayı Pisidia'nın Phrygia sınırında tepe üzerinde kurulmuş bir şehri olarak tanımlamıştır¹⁷⁴. Antiockheia (Ἀντιόχεια), Yalvaç modern kentinden yaklaşık 60 m yükseklikte, tepenin doğusunda bir kanyonun içinden akan antik Anthios'un (Akçay-Yalvaç Çayı) üzerinde, verimli bir platoda konumlanmıştır¹⁷⁵. Mitchell-Waelkens, Roma'nın İmparatorluk Dönemi'nden gelen epigrafik malzemeye bakarak, kuzey doğusunda Sağır ve güney doğusunda Gelendost'a kadar olan köylerin Antiockheia'ya ait olduğunu aktarmıştır¹⁷⁶. Ramsay, Apameia, Antiockheia gibi Hellenistik Dönem'de kurulan birçok şehrin birer medeniyet ve yeni idarenin merkezi yapmak amacıyla kurulduğunu, ortak özellik olarak da bir ova kenarında yüksek bir tepe üzerine inşa edildiklerini belirtmiştir¹⁷⁷. Bu yerleşim Roma kolonisi "Antiockheia ad Pisidia", "Antiockheia Parva" ve "Antiockheia Pisidia" isimleriyle de adlandırılmıştır¹⁷⁸. MS 3. yüzyılda ise resmi

¹⁶⁹ Texier, 2002: 275.

¹⁷⁰ Haspels, 1971: 149.

¹⁷¹ Sevin, 2001: 198.

¹⁷² Mutlu, 2015: 9-10, 12.

¹⁷³ Bahar-Koçak, 2004: 33.

¹⁷⁴ Strabon. XII.3.31; XII.8.14.

¹⁷⁵ Ramsay, 1924: 175.

¹⁷⁶ Mitchell-Waelkens, 1999: 2-4.

¹⁷⁷ Ramsay, 1960: 163.

¹⁷⁸ Mitchell-Waelkens, 1998: 11.

ismi “Colonia Antiochia” olmuş ve MS 372 yılına kadar Pisidia’nın başkenti olarak kalmıştır¹⁷⁹. Kent, Bizans Dönemi’nde daha çok dini kaynaklı oluşan önemiyle tanınmaktadır¹⁸⁰.

Paroreios’un güney taraflarında, *Limnai*’nin de (Eğirdir Gölü) kuzey kıyılarında yer aldığı düşünülen fakat tam olarak yeri tespit edilememiş *Lysias* (Karacaören) kenti, Seleukos’un (MÖ 312-280) generallerinden Lysias tarafından kurulmuştur¹⁸¹. Seleukos’un MÖ 280 yılındaki ölümünden sonra güneydoğu Phrygia’ya egemen olan General Lysias’ın sülalesinin ikinci kentinin ismi *Philomelion* (Φιλομήλιον) olmakla birlikte bu kentin de ismini Lysias’ın babası ya da oğlu olabilecek bir Philomelos’tan aldığı düşünülmüştür¹⁸². Bu bağlamda Ramsay’de, kentin isminin Hellenistik Dönem öncesinde hiç bilinmediğini ifade etmiştir¹⁸³. V. Sevin, *Philomelion*’dan bahsederken, Phrygia Paroreios Bölgesi’ndeki iki önemli merkezden biri olarak değinmiştir¹⁸⁴. Strabon ise kenti, Phrygia Paroreios dağ yakınında, Antiokheia’nın kuzeyinde bir platoda tamamıyla ovada yer alan bir yerleşim olarak tanımlamıştır¹⁸⁵. Sarre ise *Philomelion*’un bugünkü Akşehir’den daha yukarıda ve Phrygia Paroreios’un Synnada dairesine bağlı bir kasaba olduğunu söylemiştir¹⁸⁶. Günümüz araştırmacılarından Belke-Mersich *Philomelion*’u, Antiokheia’nın 21 km uzağına, Sultan Dağı’nın kuzeybatı yamaçlarına, Efes’in ticaret yolu üzerine konumlamıştır¹⁸⁷.

Ramsay, *Tyraion* (Τυραίων) kentinin Philomelion’dan Ikonion’a giden yol üzerinde olduğunu, Turaghan veya Duraghan olarak bilindiğini ve Piskoposluk listelerinde de kentin adının *Tyraion* olarak geçtiğini belirtmiş¹⁸⁸ ve kentin konumunu Ilgın ile Kadınhanı arasına vermiştir¹⁸⁹. Strabon ise bu kenti, Paroreia Bölgesi’nin Lycaonia tarafındaki ucu olarak tanımlamıştır¹⁹⁰. Mitchell-Waelkens, kentin, Sultan Dağı’nın doğusunda Philomelion ve Laodikeia kentleriyle birlikte Hellenistik Dönem’de kurulduğunu söylemiştir¹⁹¹. *Tyraion* kenti, Philomelion ile birlikte Hristiyanlık Dönemi’nde Pisidia Bölgesi piskoposluk merkezlerinden olmuştur¹⁹². Ramsay, *Tyraion* kentinde Cappadocia üslubunda bir abide ve hiyerogliflere rastlandığını ve burasının bir zamanlar büyük bir şehir konumunda olduğunu ve

¹⁷⁹ Ramsay, 1924: 173, 175.

¹⁸⁰ Ramsay, 1960: 446.

¹⁸¹ Talbert, 2000: 969.

¹⁸² Sevin, 2001: 200-208.

¹⁸³ Ramsay, 1960: 151.

¹⁸⁴ Sevin, 2001: 207.

¹⁸⁵ Strabon. XII.8.14; XIV.2.29.

¹⁸⁶ Sarre, 1998: 26.

¹⁸⁷ Belke-Mersich, 1990: 359.

¹⁸⁸ Ramsay, 1932: 154.

¹⁸⁹ Ramsay, 1887: 491.

¹⁹⁰ Strabon. XIV.2.29.

¹⁹¹ Mitchell-Waelkens, 1999: 1.

¹⁹² Sevin, 2001: 208.

sonradan Laodicia Combusta ve Philomelion şehirleri tarafından gölgede bırakıldığını öne sürmüştür¹⁹³.

Thymbrion (Θύμβριον) kenti ise Ramsay' göre, Doğanhisar yakınında¹⁹⁴, Doğanhisar'la Argıthan'dan geçen Karneios Çayı civarında Hadrionopolis'in eski ismi bilinmektedir. Ayrıca Philomelion'un kuzeyindeki Midas Menba'nın, Thymbrion arazisi dâhilinde olduğunu, Thymbrionlular'ın ise ilerleyen dönemlerde Philomelion'a taşındıklarını ifade etmiştir¹⁹⁵. Drew-Bear, Phrygia Paroreios olarak adlandırılan coğrafyada yer alan *Thymbrion*'un kalıntılarının geniş bir alana yayıldığını, bulunduğu tepenin çevresinin ise sur duvarları ile çevrili olduğunu ve sur duvarları ile kulelerin Hellenistik Dönem'e tarihlendirildiğini belirtmektedir¹⁹⁶.

Holmi (Ολμοι) kentinin konumlandırılmasıyla ilgili Belke-Mersich, Afyonkarahisar'ın Çay ilçesinin bulunduğu yere işaret etmiştir¹⁹⁷. Ramsay ise Phrygia Paroreios içerisinde, Synaada ile Philomelion kentleri arasında, bölgenin en batı ucunda yer alan bir kasaba olduğunu ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde kentin tekrar kurularak dönemin kraliçesinin ismi olan Julia adını aldığını bildirmiştir¹⁹⁸.

Ramsay, Piskoposluk listelerinde de yer alan bir diğer Paroreios kenti olan *Polybotos*'un (Πολυβοτος) lokasyonu için Amorion'dan güney batıya giden yolların üstünde yer aldığını ifade etmiştir¹⁹⁹. Belke-Mersich ise *Polybotos* kentini, modern Bolvadin ilçesinin yaklaşık 4.82 km güney batısına yerleştirmiştir²⁰⁰.

Laodikeia Katakekaumene (Λαοδίχεια Καταχεκαυμένη)²⁰¹ kenti, kaynaklarda Lycaonian Laodicea²⁰² olarak ta tanınmıştır. Anderson, Amorion'dan Akşehir Gölü'nün kuzeyinden devam eden ve Piribeyli'den Konya'ya uzanan yol üzerinde olduğunu söylemiştir.²⁰³ Drew-Bear, kentin, deniz seviyesinden yaklaşık 200 m yükseklikte olduğunu ve kuzeydoğusunda Kara Dağ ile, güneyinde Gelik Tepe ile birlikte kuzeybatıda Milas Dağları'na doğru bir görünüm içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Kente *Laodikeia Katakekaumene* denilmesinin sebebini ise, Ladik'in yakınında bulunan Kurşunlu köyü

¹⁹³ Ramsay, 1960: 38.

¹⁹⁴ Ramsay, 1887: 491.

¹⁹⁵ Ramsay, 1960: 42-43, 151.

¹⁹⁶ Drew-Bear, 2004: 107-108, TAY.

¹⁹⁷ Belke-Mersich, 1990: 292-293.

¹⁹⁸ Ramsay, 1887: 490, 491.

¹⁹⁹ Ramsay, 1960: 255.

²⁰⁰ Belke-Mersich, 1990: 363.

²⁰¹ Strabon. XIV.2.29.

²⁰² Robinson, 1927: 26.

²⁰³ Anderson, 1899: 292-293.

çevresindeki kurşun madeninin işletilmesi için çevredeki ormanların kesilip bölgenin çıplaklaştırılmış olmasıyla açıklamıştır²⁰⁴.

Belke-Mersich, *Prymnessos* (Πρυμνησσός) kentinin, Afyonkarahisar merkezin 8 km güneyinde, Ayvalı Deresi ağzında kurulmuş olduğunu ve modern Süğlün kasabasında yer aldığını bildirmiştir²⁰⁵. Drew-Bear, *Prymnessos* kentinin Bizans ve Selçuklular için önemli bir kent ve askeri üst konumunda olduğunu ifade etmiştir²⁰⁶.

Harrison, *Amorion* (Ἀμόριον) kentinin lokasyonunu verirken, Afyonkarahisar'ın Emirdağ ilçesinin yaklaşık 14 km doğusundaki Hisar Köy bitişiğinde bulunan bir Phrygia Paroreia kenti olarak açıklamış ve Roma Dönemi'nde bir koloni olmasa bile önemli bir kasaba olduğunu vurgulamıştır²⁰⁷. Lightfoot, kentin, Bizans Döneminde "Anatolikon Thema'sının" merkezi olan en geniş en önemli kentlerinden birisi olduğunu aktarmıştır²⁰⁸.

Pissia kenti'nin yeri kesin belli olmamakla birlikte Calder, Kurşunlu Dağ'daki Piribeyli'deki kilisede bulunan eserlerin buranın *Pissia* kenti olduğu üzerine kuvvetli kanıtlar sunduğunu ileri sürmüştür²⁰⁹.

Anderson, *Selmae* kentini, Phrygia Paroreios'un kuzey doğusunda yer alan Eşme Ovası'ndaki birkaç köy yerleşiminden biri olarak tarif etmiş ve konumunu günümüzde Kuzören yerleşimine vermiştir²¹⁰.

4.4. Phrygia Pacatiana

MS 3. yüzyıl ortalarından, MS 4. yüzyılın başlarına kadar devam eden birleştirilmiş Phrygia ve Caria'nın şehirlerinin birleşiminden meydana gelen bölgeye *Phrygia Prima* ve daha sonra Bizans çağında da *Prygia Pacatiana* olarak adlandırmalar getirilmiştir²¹¹. Bölge, adını Konstantin zamanında doğuda vali olan Pacatianus'tan almıştır²¹². Anadolu'da MS 4. yüzyıl ortalarında yeni yönetim bölgeleri oluşturulurken kurulan *Phrygia Pacatiana* Bölgesi'nin sınırlarının belirlenmesi sırasında Cotiaeum'daki pagan toplulukların yoğunluğu da göz önünde bulundurulmuştur²¹³.

Justinianus Dönemi'nden sonra, Hierapolis kenti, din ve sivil idari bakımından önem kazanmıştır. Bu bağlamda Phrygia bölgesi ile Pacatiana bölgesi birbirlerinden ayrıldıktan

²⁰⁴ Drew-Bear, 2000: 248.

²⁰⁵ Belke-Mersich, 1990: 364-365.

²⁰⁶ Drew-Bear, 2001: 98, 100.

²⁰⁷ Harrison, 1988: 175.

²⁰⁸ Lightfoot, 1998: 301, 305.

²⁰⁹ Calder, 1956: xx.

²¹⁰ Anderson, 1899: 298.

²¹¹ Cox vd., 1988: xxvi, xxviii, no 87 ve P100.

²¹² Texier, 2002: 275

²¹³ Ramsay, 1931: 11-12.

sonra ortaya çıkan yeni bölgeye de *Phrygia Hierapolitana* adı verilmiştir. Hierapolis, MS 6. yüzyıldan sonra Aizanoi dâhil birçok yerleşimi kontrolüne geçirmiştir²¹⁴.

Hierocles'in MS 535 yılından önce, I. Justinianus Dönemi'nde yazdığı düşünülen coğrafi kaynak niteliği taşıyan "Synecdemos"ta (Συνέκδημος), Bizans İmparatorluğu'nun 64 idari birimi ve 912 kenti aktarılmıştır. Ludovicus Augustus Burckhardt'ın, 1892 yılındaki "*De Hieroclis Synecdemii Codicibus Commentatio*" isimli çalışmasında, Hierocles'in *Synecdemos* adlı eserine kendi yorumlarını da katıp Latince olarak yayınlamıştır. Hierocles'in, Phrygia Pacatiana'ya bağlı olarak aktardığı toplam 38 yerleşim yeri bulunmaktadır ve aşağıda görüldüğü gibi bir liste halinde verilmiştir²¹⁵.

665	1	Λαοδίχεια	(Laodikeia)	
	2	Ἱεράπολις	(Hierapolis)	
	3	Μόσυνα	(Mosyna)	
	4	Ἄττυδα	(Attyda)	
	5	Τραπεζούπολις	(Trapezoupolis)	
666	1	Κολόσαι	(Kolosai)	
	2	Κερετάπα	(Keretapa)	
	3	Θεμεσόνιος	(Themesonios)	
	4	Οὐαλέντια	(Oualentia)	
	5	Σάναος	(Sanaos)	
	6	Κονιούπολις	(Konioupolis)	
	7	Σιτούπολις	(Sitoupolis)	
667	1	Κράσσος	(Krassos)	
	2	Λούνδα	(Lounda)	İsabey
	3	Μόλτη	(Molte)	
	4	Εὐμένεια	(Eumeneia)	İşıklı
	5	Σιβλία	(Siblia)	Gümüşsu
	6	Πέπουζα	(Pepouza)	Bidez?
	7	Βριάνα	(Briana)	Gürpınar?
	8	Σεβαστή	(Sebaste)	Selçikler
	9	Ἰλούζα	(İlouza)	
	10	Ἀκμῶνα	(Akmona)	Ahatköy
668	1	Ἀδιοί	(Adioi)	
	2	Ἰουχαρθάξ	(İoucharathaks)	

²¹⁴ Ramsay, 1975: I, 109-110.

²¹⁵ Burckhardt, 1892: 19-20; ayrıca bk. (Ramsay, 1887: 464-465)

3	Διόκλια	(Dioklia)
4	Ἀρίστιον	(Aristion)
5	Κίδυσσος	(Kidyssos)
6	Ἀππία	(Appia)
7	Εὐδοκίας	(Eudokias)
8	Ἀζάνοι	(Azanoi)
9	Τιβεριούπολις	(Tiberiupolis)
10	Κάδοι	(Kadoi)
11	Θεοδοσιανά	(Theodosiana)
12	Ἀγκύρα	(Agkyra)
13	Σύναος	(Sunaos)
14	Τεμένου Θύραι	(Temenou Thyrai)
15	Τανόπολις	(Tanopolis)
16	Πολυχεριανούπολις	(Polycherianoupolis)

Ramsay, Eudokias'ı, Hierocles'in verdiği sıraya göre, Pacatiana'nın kuzey sınırına, Apia ile Aizanoi'nin arasına koymuştur²¹⁶. Phrygia Şehirleri ve Piskoposlukları'nı yazarken Motella (Yeşiloba) yerleşimini, Bizans döneminde Metelloupolis ismiyle anılan, Phrygia Pacatiane'ye bağlı bir piskoposluk olarak ifade etmiştir²¹⁷. Ayrıca bu merkez Thiounta (Gözler) yerleşimi ile birlikte Hierapolis'in kuzeyindeki kasabaları oluşturmuşlardır. Bu kasabaların doğusundaki Hyrgaleis ovasında Peltai (Çivril yakınları) ve yine ovanın kuzeydoğu ucunda Bergama kralı II. Eumenes (MÖ 197-159) tarafından kurulan Eumeneia, Hristiyanlık döneminde Phrygia Pacatiana bölgesine bağlı birer piskoposluk merkezi olarak geçmiştir. Daha kuzeyde, piskoposluk merkezlerinden biri olan Bria (Gürpınar?) ile Leonnaia kasabaları ve ovanın doğu kıyısında MÖ 20 yılında Augustus tarafından kurulmuş Sebaste (Selçikler) kenti Phrygia Pacatiana'ya bağlı merkezler olmuştur. Hemen kuzeyde Palaiosebaste (Eldeniz), yine kuzeye doğru Sindros çayının bir kolunda Akmonia (Ahatköy), hemen aşağısında da Keramon Agora ve kuzey uçtada Panasion (Banaz) bu bölgedeki diğer yerleşmeler arasında sayılmıştır. Dindymos (Murat) dağının güney ve güneydoğu eteklerinde bulunan Doiantos (İslamköy) ile Alia (Kozviran Asar) için bu bölgenin son kasabaları olarak yer verilmiştir²¹⁸.

²¹⁶ Ramsay, 1960: 158.

²¹⁷ Ramsay, 1888: 276-277.

²¹⁸ Sevin, 2001: 206-207.

4.5. Phrygia Salutaris

Ramsay, erken Bizans dönemlerinde Phrygia Hellespontia'dan çok az bahsedildiğini ve Phrygia'nın geri kalan kısmının iki vilayete ayrılıp, Prima ve Secunda (Birinci ve İkinci) olarak, MS 400 yıllarına doğru da Magna ve Parva (Büyük ve Küçük) olarak isimlendirildiklerini söylemiştir. MS 360 yıllarından itibaren ise Pacatiana ile Salutaris olarak anılmaya başlandığını ve MS 5. yüzyıl içinde bu son isimlerin tamamen kabul görerek diğer adlandırmaların ortadan kalktığını ifade etmiştir. Ayrıca Ramsay, Kotiaion, Praipennisais, Akioenos, Lykaones, Broozos, Stektorion, Eukarpia, Aurokra kentlerini Phrygia Salutaris'in sınır şehirleri olarak tanımlamıştır²¹⁹.

Hristiyanlık Dönemi'nde, Lysias (Karacaören), Eukarpia, Synnada (Şuhut) ve sularını Eber Gölü'ne akıtan Kaystros (Akarçay) suyu nedeniyle Kaystros Pedion adıyla anılan Akarçay Havzası'nın yukarısındaki Polybotos (Dura Yeri) ile birlikte Phrygia Saloutaria piskoposlukları arasında anılmıştır²²⁰.

Cotiaeum, Bizans Dönemi'ndeki toprak düzenlemeleri sonucunda Phrygia Salutaris bölgesinde kalmış ve burada büyük bir piskoposluk merkezi kurulmuştur. Her ne kadar VIII. ve IX. piskoposluk listelerinde Synnada kentine bağlı bir piskoposluk merkezi olarak gösterilmişse de bu geçici bir dönem olmuştur²²¹.

Hiorecles'in "Synecdemos" adlı eserinde Phrygia Salutaris'e bağlı olarak aktardığı toplam 22 yerleşim yeri bulunmaktadır ve aşağıda görüldüğü gibi bir liste halinde verilmiştir²²².

676	8	Εὐκαρπία	(Eukarpia)
	9	Ἱερόπολις	(Hieropolis)
	10	Ὅστρους	(Hostrous)
677	1	Σεκτόριον	(Sektorion)
	2	Βρούξος	(Brouksos)
	3	Κλήρος Ὁρίνης	(Kleros Horines)
	4	Κλήρος Πολιτικῆς	(Kleros Politikes)
	5	Δεβαλικία	(Debalikia)
	6	Λυσίας	(Lysias)
	7	Σύναδα	(Synada)
	8	Πρυμνησός	(Prumnesos)

²¹⁹ Ramsay, 1887: 470-472; Ramsay, 1960: 163-164.

²²⁰ Sevin, 2001: 200, 208.

²²¹ Ramsay, 1960: 94, 98, no 2.

²²² Burckhardt, 1892: 23-24; ayrıca bk. (Ramsay, 1887: 474-475).

	9	Ίψος	(İpsos)
	10	Πολυγωτός	(Polygotos)
	11.12	Δοκήμιον μητρόπολις	(Dokemion metropolis)
	13	Μήρος	(Meros)
678	1	Νακολία	(Nakolia)
	2	Δορύλλεον	(Dorylleon)
	3	Μεδάιον	(Medaion)
	4	δήμου Λυκαῶν	(demou Lukaon)
	5	δήμου Αὐρακλεία	(demou Aurakleia)
	6	δήμου Ἀλαμάσσου	(demou Alamassou)
	7	δήμου Πρυπνίασα	(demou Proupniasa)

Ramsay, Kaborkion kentinin, en son hazırlanan piskoposluk listelerinde Phrygia Salutaris'e ait bir piskoposluk olarak gösterildiğini²²³ ve bununla birlikte birinci piskoposluk listelerinde yer alan Kaderona²²⁴ ile Kademna²²⁵ kentininde Phrygia Salutaris'te bir piskoposluk olarak verildiğini ifade etmektedir.

²²³ Ramsay, 1960: 234.

²²⁴ Ramsay, 1960: 273.

²²⁵ Ramsay, 1960: 501.

BEŞİNCİ BÖLÜM

PHRYG SERAMİĞİ

Bu bölümün oluşturulmasındaki temel amaç, dönemsel olarak Phryg seramiğini anlamamızdaki yayınların yetersizliği olmuştur. Ayrıca tezin bölümlerinden biri olan Phryg seramiğinin yayılım alanının irdelenebilmesi için başvuru kaynaklarının yeterince açıklayıcı olmaması ve Phryg seramiklerinin bir arada olduğu bütüncül bir çalışma bulunmaması nedeniyle, Phryg tanısı konulan seramiklerin karşılaştırılma yapılabilmesi güç bir durum almıştır. Bu bölümde; form, bezek, yerel ve yabancı etkiler açısından Phryg seramiği, yoğun olarak erken ve orta dönemleri incelenerek, bütüncül bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

Phryg seramiğinin, Gordion merkezli oluşturulmasındaki amaç ise, neredeyse 120 yıl öncesinden başlayan kazı çalışmalarıyla birlikte yapılan araştırma sonuçları neticesinde, Phryg mimarisini, sanatını, sosyal ve siyasal yapısını bir bütün olarak bir arada bulabilmemizden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Gordion'un güvenilir bir stratigrafi vermesi, Phryglerin seramik kronolojisi açısından da daha sağlıklı sonuçlar sunacağını göstermektedir.

Erken Demir Çağı'nda karşımıza çıkan bu seramik gruplarını, bir etnik kimliğe ya da bir bölgeye atfeden farklı bakış açılarıyla inceleyen çalışmalar olmakla birlikte yapılan çalışmalarda fikir bütünlüğü taşımamaktadır. Orta Demir Çağı, Alişar IV seramiği ve Phryg seramiği gibi ayrımlar yapılmaktadır. Gordion merkezli ve Ekişehir, Kütahya, Afyonkarahisar yoğunluklu, Anadolu'nun batı platosunda görülen bu seramik gruplarının farklı bir kimliği tanımladığı görülebilmektedir. Form ve bezek açısından kendine özgü yerel özellikler göstermektedir. Kızılırmak Kavsi'nde karşılaşılan, Alişar IVc tabakasıyla özdeşleştirilen seramik gruplarıyla farklılıklar bulunmakla birlikte bezeme ve form açısından da bazı benzerlikler de görülebilmektedir. Tez kapsamında Phryglerin yoğun olarak yerleştiği batı platosu ve Phryglerin başkenti Gordion'da bulunan seramik repertuarı, Phryg seramiği için temel alınmıştır.

Gordion'daki "Yıkım Tabakası" (Destruction Level), Erken ve Orta Phryg kültür tabakalarının ayrılmasındaki en başlıca noktayı oluşturmaktadır. Gordion'daki Erken Phryg Dönemine ait seramik çalışmaları, Gordion'un eski kazı başkanı K. Sams tarafından form ve bezek açısından detaylı bir şekilde incelenmiş ve yayınlanmıştır. Bu bağlamda, Erken Phryg seramiği bölümü, K. Sams'in çalışması örnek alınarak oluşturulmuştur. Orta Phryg seramiği üzerine ise yalnızca çok kaliteli az sayıdaki parça, tekil olarak yayınlanmıştır. Bu nedenle

Orta Phryg Kalesi'ndeki seramikleri de bütüncül bir şekilde bilmemekteyiz. Bu tez kapsamında Orta Phryg seramiği bölümünde ulaşmayı planladığımız amaç, K. Sams tarafından çalışılmış olan Erken Phryg seramiğini form ve bezek açısından temel alarak, kronolojik olarak tarihlendirilmesi yapılmış olan yaklaşık 15 tümülüstün (K-III, KY, P, K-IV, MM, N, Z, S-1, S-2, H, J, K-I, B, K-II ve C) gelen metal, pişmiş toprak vs. kapların form ve bezek örneklerini incelemek ve genel bir Orta Phryg seramiği şablonu hazırlamaktır.

Geç Phryg seramiği olarak ele aldığımız bir diğer altbaşlıkta ise, siyasal olarak ortadan kalkmış Phryg Krallığı'nın arkasında bıraktığı ve o coğrafya insanları tarafından devam ettirildiği anlaşılan kültür taşıyıcılığından kaynaklı Phryg seramik buluntularının genel bir inceleme içerisinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gordion'da, Erken Phryg Kalesi'nin yıkılması sonucunda, Demir Çağı Anadolu için önemli stratigrafik ve kültürel bir olay ortaya çıkmaktadır. Kalenin anıtsal binaları yandığı sırada, Phryg maddi kültürünün canlı bir resmini sağlayan ve içerik bakımından çok zengin kalıntılar günümüze ulaşmıştır²²⁶. Son zamanlardaki kronolojik gelişmeler sayesinde, uzun zamandır MÖ 700 olarak bilinen yıkım tarihi, artık radyokarbon analizleri ile belirlenen yeni Gordion kronolojisi sayesinde MÖ 800 civarına yerleştirilmiştir. Bu durum Yıkım Tabakası'nın Phryglerin yok olduğu tarih olmadığını, aksine MÖ 9. yüzyılın sonlarına doğru, yangının hemen sonrasında büyük bir yapılaşma hareketine dönüştüğünü göstermiştir²²⁷. Yıkım Tabakası'ndan gelen çanak çömlek ve diğer buluntulara bakıldığında, bunların büyük miktarda ve dikkate değer çeşitlilikte olduğu görülmüştür²²⁸. Gordion Demir Çağı'nın Yeni Kronolojisi, Orta Anadolu'da ve ötesinde önem taşımakla birlikte seramik bakımından örnek verilecek olursa Alishar IV tipi figüratif boyamalar Gordion'da MÖ 800 yılına denk gelen Yıkım Tabakası'nda ve daha önceki Erken Phryg Kalesinde görülebilmektedir²²⁹.

Sams, Gordion'un boyalı seramiğinin tek bir yere bağlı kalmadığını, aksine Kuzey Suriye'nin Yeni-Hitit merkezlerine kadar uzanan daha büyük ve birbirleriyle ilişkili bir Anadolu Demir Çağı geleneğinin bir parçası olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Ayrıca bu geometrik geleneğin hem coğrafi hem de biçimsel olarak en az üç gruba ayrılabilceğini ifade etmiştir. Batı platosunda Gordion'la birlikte Ankara, Midas Şehri ve Konya'da görülen boyalı seramiklerin birinci grubu oluşturduğunu ve bölgede ki çanak çömleğin direk olarak Phryg kimliğiyle adlandırılabilceğini vurgulamıştır. İkinci grubu oluşturan Doğu platosundaki boyalı seramiğin ise Kızılırmak (Halys) Nehri kıvrımında bulunan Boğazköy ve Alishar başta

²²⁶ Sams, 1994: 2-7.

²²⁷ Sams, 2013: 57.

²²⁸ Sams, 1994: 187-192.

²²⁹ Sams, 2013: 306.

olmak üzere Kültepe, Hacıbektaş ve Aksaray yakınlarındaki Göllüdağ'da yoğun olarak görülmekle birlikte tüm bu doğu bölgesinin Phryg olarak adlandırılmasının kuşkuyla olduğuna dikkat çekmiştir. Bu geometrik geleneğin en doğuda ki Yeni-Hitit ve Arami şehirlerinde de temsillerinin bulunduğunu ve üçüncü gruptaki boyalı çanak çömleğin en çok Karkamış ve Malatya'nın Yeni-Hitit merkezlerinde görüldüğünü belirtmektedir²³⁰. Phryg seramiği ilgili yapılan çalışmaların geneline bakıldığında Doğu ve Batı Phryg seramiği olarak bir ayrım dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi olarak bazı formlar ve vazo süsleme teknikleri ön plana çıkmaktadır. Doğu Phrygia olarak tanımlanan bölgede "silüet hayvan stili", Batı Phrygia olarak tanımlanan bölgede ise "çizgisel hayvan stili" yaygın olarak görülmektedir. Mellink'te Batı Phrygia ve Doğu Phrygia'nın seramik olarak ayrı birimler olduğunu vurgulamaktadır²³¹.

Erken Demir Çağı, birbirinden farklı küçük çanak çömlek alanlarına ayrılmış gibi görünmektedir. Kaplar genellikle el yapımı olmakla birlikte çark yapımı mallar ise sadece Kaman Kalehöyük'te Erken Demir Çağı IId tabakasına kadar varlığını sürdürmektedir. Önceki Hitit mallarının aksine bu kaplarda boya ya da kazıma bezekler görülmektedir. Henüz Erken Demir Çağı'na tarihlenen bir çanak çömlek atölyesi henüz bulunamamıştır. Ele geçen buluntu grupları ev üretimini düşündürecek kalitede yapılmıştır. Orta Demir Çağı'nda çömlekçi çarkı yeniden (MÖ 10. yy'ın sonu-9. yy'ın başı) ortaya çıkmaya başlar. Kızılırmak Kavsi içindeki alanda, Alishar, Boğazköy, Kaman Kalehöyük, Maşathöyük ve diğer birçok yerleşimde yapılan kazılarda ele geçen çanak çömlekte geometrik süslemeler ve hayvan betimlerinin olduğu koyu mat boyalı buluntular yoğunluktadır. Bu çanak çömlek geleneğinin batı sınırı, Konya'dan başlayıp, Tuz Gölü üzerinden geçerek kuzeye doğru Kızılırmak'ın yatağını takip etmektedir²³². Gordion'un doğusunda, Kızılırmak Bölgesi'nde ve Tabal'da bulunan Demir Çağı yerleşimlerinin seramik geleneğinin Alishar IV stilinde olduğu genel itibarıyla bilinmektedir. Stil, temel olarak; silüet hayvanlar, konsantrik çemberler ve diğer geometrik tasarımların ortasında bulunan hayat ağacı motifi ile karakterize edilmekle birlikte bu stil Boğazköy, Kültepe ve Maşat Höyük gibi sitelerde yoğun olarak görülmektedir. Daha uzaklarda ise Aslantepe/Malatya ve Suriye Kargamış'da bulunan Yunus mezarlığından tanınmaktadır²³³. Bu stil Gordion'da nadir görülmekle birlikte varolan örneklerin çoğunluğunda kil sonrası kontekslerden bilinen yaklaşık bir düzine kap oluşturmaktadır²³⁴. Öte

²³⁰ Sams, 1971: 277-278.

²³¹ Mellink, 1954: 168.

²³² Genz, 2007: 133.

²³³ Sams, 2013: 61.

²³⁴ Sams, 1994: 163-164.

yandan tipik Phryg gri seramik buluntuları da MÖ 8. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş Kızılırmak Kavsi içerisinde görülmeye başlanmaktadır²³⁵.

Alişar'ın Demir Çağı tabakası, von der Osten tarafından IVcM (MÖ 11.-9. yüzyıl), IVbM (MÖ 9.-8. yüzyıl) ve IVaM (MÖ 7.-6. yüzyıl) olarak üç mimari evreye bölünmüş ve burada karşılaşılan çanak çömleklerde üç ana gruba ayrılmıştır. Alişar çanak çömleği, boyalı mal, basit mal ve kaba mutfak kapları şeklinde gruplara ayrılmakla birlikte hamur özelliklerine göre de ince ve kaba örnekler şeklinde değerlendirilmiştir. Osten, Alişar'daki kaba örnekleri, genel itibarıyla Demir Çağı'nın erken dönemlerine (IVcM), ince örnekleri ise geç dönemlerine (IVbM-IVaM) tarihlendirmiştir²³⁶.

E. Akurgal, Kızılırmak Kavsi içerisinde ve çevresinde yer alan tüm yerleşimleri, Phryg kültürünün yayılım alanı içerisinde değerlendirmiş ve Alişar IVcM evresi seramiklerini Erken Phryg Stili (MÖ 750/730'a kadar), IVbM evresi seramiklerini Geçiş Stili (MÖ 750-725) ve Olgun Phryg Stili (MÖ 730-600), IVaM evresi seramiklerini ise Geç Phryg Stili (MÖ 600-200) olarak adlandırmıştır²³⁷. Akurgal, Hellen Geometrik vazolarında görülen bezemeler üzerinden yaptığı karşılaştırmalarla Phryg sanatını Geometrik Dönem Hellen sanatından aldığı etkilerle biçimlendiğini belirtmiştir. O yıllarda yapılan çalışmaları baz alarak, Phryg eserlerinin MÖ 750 yılından önceye tarihlenemeyeceğini düşünmüştür²³⁸. Akurgal'ın Hellen etkileriyle açıklamaya çalıştığı benzerliklerin temelinde Alişar IV silüet hayvan stilindeki seramikler bulunmaktadır ve Akurgal, Alişar IV seramiklerinin MÖ 775-725 yılları arasına tarihlendiği "Attika Olgun Geometrik" geleneğinden etkilendiğini belirtmektedir²³⁹.

V. Özkaya, Gordion'un doğusunda, Kızılırmak Kavsi içinde ve güneyinde kalan yerleşimleri Doğu Phryg yerleşimleri olarak, Kızılırmak'ın batısında kalan yerleşimleri ise Batı Phryg yerleşimleri olarak tanımlamıştır²⁴⁰. Silüet hayvan stilinin en erken örneklerini Alişar IVcM, IVbM katmanında yer alan kraterler oluşturmaktadır²⁴¹. Boğazköy Büyükkale'nin ikinci katmanındaki (Alişar'ın IV. katmanına yakın bir tarih) buluntular arasında çok sayıda silüet hayvan figürleriyle, kraterler üzerinde karşılaşılmıştır²⁴². Özgüç tarafından, Alişar kraterlerinin "tam eşi" olarak tanımlanan silüet hayvan stilinin örnekleri Maşat Höyük'den de bilinmektedir²⁴³.

²³⁵ Genz, 2007: 133.

²³⁶ Osten, 1937: 339, 350-352.

²³⁷ Akurgal, 1955: 3, 8, 10, 15; Akurgal, 1988: 191-195.

²³⁸ Akurgal, 1955: 22-25.

²³⁹ Akurgal, 1955: 33.

²⁴⁰ Özkaya, 1995: 32-36, 71-77.

²⁴¹ Osten, 1937: 306-309.

²⁴² Opificius, 1965: 85-87.

²⁴³ Özgüç, 1978: 43, Lev. 79, 4a-c.

V. Özkaya, Alishar, Boğazköy, Maşat Höyük, Kültepe ve Çalapverdi'yi Doğu Phryg seramiği kapsamında incelenen silüet hayvan stiline yoğun olarak görüldüğü merkezler arasında saymaktadır. Boyalı seramiğin erken örneklerine bakıldığında hamurun kaba ve kalın, yüzey renginde ise grimsi sarı ve kırmızısımsı sarı arasında değişen renkler kullanılmıştır. Boyalı seramiklerde astar ve perdahlama uygulamalarıyla karşılaşılrken, günlük kullanım kaplarında ise genellikle kabaca düzeltilmiş bir yüzey uygulaması görülmektedir. Alishar IV tipi çanak çömleğin sonraki periyotlarında, seramikte kullanılan hamurun incelendiği ve katkı maddelerinin azaltıldığı tespit edilmiştir. Boyalı çanak çömleğin genel olarak karşılaşılan bir diğer özelliği de, yüzey renginin devetüyü ve sarının tonlarında yapılması olmuştur. Vazo yüzeylerindeki motiflerde tercih edilen renk ise genel itibariyle kahverengi olmuş ama çok az olmakla birlikte siyahda kullanılmıştır²⁴⁴.

V. Özkaya, Alishar IV tipi seramiklerde görülen bezemelerin, genellikle gövdenin üst kısmında, gövdenin en şişkin noktasından başlayarak yukarıya doğru, karın, omuz ve boyun kısımlarında karşılaşıldığını ifade etmektedir²⁴⁵. En yaygın görülen bezekler ise; metoplar, meander motifleri, dalgalı çizgiler, iç içe çemberler, zikzaklar, dama bezekleri, kelebek panelleri, kuşlar, ağaçlar, eşkenar dörtgenler ve ışın motifleri olmuştur²⁴⁶.

Bu boyalı seramikleri çalışan araştırmacılar, bu seramik grubuna çeşitli adlandırmalar getirmekle birlikte; Akurgal²⁴⁷ “Erken Phryg Stili”, Mellink²⁴⁸ “Phryg Boyalı Seramiği”, Von der Osten²⁴⁹ “Hitit Sonrası Seramik”, Mellaart²⁵⁰ “Alishar IV seramiği” ve Özkaya²⁵¹ ise “Phryg Seramiği” ifadesini kullanmıştır. Herman Genz'e göre, MÖ 8. yüzyıldan 7. yüzyıla geçişte başlayan Geç Demir Çağı ile birlikte Orta Anadolu'nun doğu kesimindeki çanak çömleklerde değişim görülmektedir. Mat boyalı bezeme kaybolmakta ve yerini çoğunlukla polikrom süslemelere bırakmaktadır. Genel olarak ise boya bezemelerin giderek azaldığını ve bunun yerine batı geleneğinde (Gordion ve batı plato) yapılmış gri, siyah ve kırmızı perdahlı malların daha sık görüldüğünü ifade etmektedir²⁵².

Sams, Köerte kardeşlerin 1900 gibi erken bir tarihte Gordion'daki Tümülüs K-III'ü kazmasıyla birlikte Phryg çizgisel hayvan sitilinin varlığını görmeye başladığını ve aynı tarzdaki örneklerin 1941 yılında Konya Alaeddin Tepe Höyüğü'nden de alındığını bildirmiştir. Sams, ayrıca çizgisel sitilin Anadolu'nun batı platosunun bir ürünü olduğunu

²⁴⁴ Özkaya, 1995: 30-35, 36, 37.

²⁴⁵ Özkaya, 1995: 45.

²⁴⁶ Özkaya, 1995: 45-57; Bossert, 2000: 145-162.

²⁴⁷ Akurgal, 1955: 129.

²⁴⁸ Mellink, 1954: 168.

²⁴⁹ Osten, 1937: 350.

²⁵⁰ Mellaart, 1955: 115.

²⁵¹ Özkaya, 1995: 18-23.

²⁵² Genz, 2007: 134.

vurgulamaktadır²⁵³. Phryg boyalı seramiğinin genel özelliği kapların yüzey renginin açık, bezemede kullanılan renklerin ise kahverengi tonlarında verilmiş olmasıdır. Çark yapımı buluntular çoğunluğu oluşturmakla birlikte çarksız örneklerle de karşılaşmıştır. Phryg boyalı seramiğinin hamur renginde, herhangi bir standart renk izlenememektedir. Hamur renginde grimsi siyah, kırmızı ve devetüyü gibi renkler görülmektedir²⁵⁴. Seramikler çok kaliteli ve iyi perdahlanmış olmakla birlikte yüzey renkleri açık kahverengi ve krem renklerinde verilmiştir. Bunun gibi örnekler, Demir Çağı'nın başlarında platoda bilinen en iyi boyalı buluntular olarak dikkat çekmiştir. Çizgisel hayvan stiliyle ilgili örnekler hariç, boyalı dekorasyon tamamen geometrik bezekte uygulanmıştır. Form olarak en sık iki tipik Phryg kabı görülmektedir; akıtaçlı süzgeçli testi ve geniş yuvarlak ağızlı tek kulptu testidir. Gordion'daki çizgisel hayvan motifleriyle yapılmış örnekler (**Lev. 189a, 190a, 190c, 191a, 191b**) genel olarak büyük ve cidarları 3-4 cm'i bulan kalın yapıda boyalı kaplardır. Yüzeye boyalı tasarımların uygulanabilmesi için ince bir kil tabakası verilmiştir²⁵⁵.

Hayvanlar üst gövde de ve boyunda yatay yüzeylere yerleştirilmiş panellerde (**Lev. 142c, 143a, 143b, 188e, 190b**) görülmektedir. Sams, bu figürlerin geometrik özellikler gösteren bir seramik boyama okulunda yapıldığını düşünmüştür. Kap yüzeyinde, bir alanı diğerinden ayıran dar şeritler ve bir hayvanı diğerinden ayıran ince paneller görülmekle birlikte Gordion'daki çağdaş boyalı kapların büyük çoğunluğunda geometrik stile gönderme yapan çizgisel tasarımlar gözlemlenmiştir. Sams, bu büyük kapların, Alişar IV stiline bazı kraterlerinde görülen ana panel şemasının aksine, üst gövdesinde çok geniş hayvan panellerine sahip olduklarını söylemiştir. Hayvanların sunumu, biçimi ve detayları gibi bir araya gelen çeşitli unsurların uyumlarıyla birlikte homojen bir stil oluştururlar. Sams, çizgisel çizim tarzının en kuvvetli faktörlerden biri olduğunu belirtmiştir. Ana şekil, profilli dış çizgilerin içine çizilir ve bununla birlikte şekil, panelin yüksekliği ile genişliğini dolduracak biçimde yerleştirilir. Birçok hayvan, çok geniş boyalı kaplarda yürüme halindeyken çizilmiştir. Resmedilen bu hayvanların bacaklarının duruşları ise kalıplaşmıştır; dört ayaklı hayvanlarda ön ayağın ileri atılmasıyla arka yakın ayakta öne doğru atılmıştır. Figürlerin hareketlerinde bazı çarpıcı kompozisyonlar gözlemlenmiştir; aslanlar boğalara saldırırken, şahinler bir geyik üstünde dans ya da kavga ederken. En çarpıcı olanı da, bir aslanın göğsüne yapışmış çift ağızlı balta figürü olmakla birlikte bir insana dair olgunun tüm stil içindeki nadir görülen bir oluşumu olmuştur²⁵⁶.

²⁵³ Sams, 1974: 169, 170.

²⁵⁴ Özkaya, 1995: 77, 79.

²⁵⁵ Sams, 1974: 170, 175.

²⁵⁶ Sams, 1974: 175-176.

Sams, Yıkım Tabakası'ndan gelen, silüet hayvanlara sahip bir kraterin de (**Lev. 69a**), doğu stilinin etkisi altında olduğunu ifade etmektedir²⁵⁷. Ayrıca bu stilin ve doğuda görülen varyantlarının üretimi için, alt zamansal sınırın belirsizliğini koruduğunu, ancak Gordion'dan gelen kanıtların şu an için MÖ 9. yüzyıldaki bir başlangıcı işaret ettiğini ortaya koymaktadır²⁵⁸. Yıkım Tabakası'ndan gelen, genel olarak nadir görülen, boyalı, küçük hayvan panellerine sahip akıtaçlı süzgeçli bir testiye (**Lev. 41a**) dikkat çekmiştir²⁵⁹.

Sams'a göre çizgisel hayvan stili, mevcut kanıtlardan yola çıkarak, Batı Anadolu platosundan, yani Phryg topraklarından kaynaklanmaktadır. Ona göre stil doğudaki Alişar, Boğazköy, Kültepe ve diğer komşu bölgelerde tamamen bilinmemektedir. Orada, Alişar IV stili olarak bilinen ünlü silüet resim geleneği hâkim olmuştur. Sams, iki stilin birbirini dışladığını belirtir; her ikisinde de keçi ve geyik bulunması haricinde sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için gerçek bir zemin tespit edilememiştir. Sams, Gordion Phryglerinin doğu silüet stilinin farkında olduklarını ve örneklerinin sitede de bulunduğunu vurgulamıştır. Doğuda yaygın olarak görülen silüet stili belki de başkent Gordion'da çok fazla popülerlik kazanamamıştır. Sams, çizgisel stilin Phryglerin batı platosunda ortaya çıktığını, yakın doğuda benzer bir resim repertuarının görülmediğini ve Geç Tunç Çağı Anadolu'sunda bu tarzın öncülünün olmadığını vurgular. Çok fazla yerleşmiş bir stil olmasına rağmen, Kuzey Suriye sanat dünyasından gelen etkilere yönelik kavrayışları nedeniyle de formların kendi türevleri olduğunu gösteren bol miktarda kanıtla karşılaşmıştır. Sams'a göre Kargamış, Zincirli ve Malatya şehirleri arasında karşılaştırma yapabilmek için en zengin malzemeyi sağlamakla birlikte Tell Halaf, Sakçegözü ile Karatepe'de bazı önemli kanıtlar sunar. Ayrıca Phryg platosuna, Kuzey Suriye'nin hayvan formlarının tanıtılmasının ancak fildişi ve bronz gibi küçük sanatlar yoluyla olabileceğini vurgular²⁶⁰.

Sams, Kuzey Suriye'nin heykeltıraşlık repertuarındaki faunal işleyişin, Phrygia'nın çizgisel stilinde görülen tüm hayvanlarda pratik olarak bulunabileceğini vurgular. Aslanlar, boğalar son derece popülerken; keçi ve dişi ya da erkek geyik az sıklıkla görülmüştür. Sams, aynı hayvanların Suriye Nimrud fildişi grubu da dâhil olmak üzere Kuzey Suriye taşınabilir sanatında en popüler konular arasında olduğuna dikkat çeker. Şahin figürü, Phryg boyalı stilinde profil görünümünde tasvir edilmiştir, ancak Hitit hiyeroglif yazıtlarında sıklıkla görülen bir sembol olarak tanınmıştır. Duruş ve kompozisyonda da dikkate değer birkaç paralellik görülmekle birlikte bunlar çok genel bir yapıya sahip olup, hem Phryg hem de

²⁵⁷ Sams, 1994: 162-163.

²⁵⁸ Sams, 2013: 62.

²⁵⁹ Sams, 2013: 58-59.

²⁶⁰ Sams, 1974: 181.

Kuzey Suriye hayvanlarında karşılaşılan yürüyen figürlerin tercih edilmesidir. Daha az genel olarak karşılaşılan durum ise dikdörtgen bir panelin içinin tamamen doldurularak oluşturulan tek bir hayvan motifidir. Sams, Gordion'da görülen büyük boy boyalı kaplardaki çoklu kompozisyonların konularındaki uygulamaların, Kuzey Suriye sanatını andırdığını ifade etmektedir. Kuzey Suriye heykeltıraşlığında ve fildişi oymacılığında sık karşılaşılan bir kompozisyon olan aslanın boğaya saldırma sahnesi de Gordion'da bilinmektedir (**Lev. 189a, 190c**)²⁶¹.

Mellink ise Phryg monokrom kaplarının yoğun olarak görüldüğünü belirtmiştir. Phryg çanak çömleğinin griden siyaha doğru renk değişimi sağladığını ve az ya da çok perdahlı çeşitleriyle Phryg gri mal olduğunu görmekteyiz. Bu gri mal boyalı örneklerden daha fazla görülmektedir. Gri malda yapılmış buluntularda karşılaşılan plastik süslemeler dikkat çekmektedir. Bunlar arasında baskı ve damgalama teknikleriyle yapılmış süslemeler en karakteristik olarak karşımıza çıkmaktadır²⁶². Gordion'da "Brown on Buff"²⁶³ buluntuları veya stilistik çevresine benzeyen başka örnekler ise MÖ 9. yüzyıldan itibaren Gordion ve çevresinden bilinmektedir.

Kaplarda görülen form ve detaylarda, Phrygler, başka kültürlerle arasında çok önemli paralellikler taşısa da, kaplardaki omuz işleyişi de önemli bir husus olmuştur. Malatya, Kargamış ve Zincirli'den heykeli yapılmış hayvanların çoğunda, Phryg boyalı hayvanlarda düzenli olarak bulunan forma oldukça benzer hilal şeklinde omuz kullanımı görülmüştür. Omuz formuna ek olarak, Phryg çizgisel stilinde, Kuzey Suriye sanatının etkisine ters düşen ikinci bir detay özelliği belirlenmiştir. Bu detay aslanlar ve boğalar üzerinde görülen, kafanın arkasında bulunan, yarım daire şeklindeki yaydır (**Lev. 142c, 143b, 190a, 190c**). Tümüls P'den gelen bir kapta görülen sphenks tasviri tüm özellikleriyle, Gordion'daki boyalı hayvan tasvirlerinden ayrılarak, tamamen Kuzey Suriye sanatını yansıtmıştır. Sams'e göre Phryg boyalı hayvanları ve Kuzey Suriye sanatı arasındaki birçok paralellik örneği incelendiğinde, genel hayvan formları ve bunların birleşimleri gibi özelliklerin, aralarındaki bağlantı için tek başlarına kanıt oluşturmamaktadır. Bununla birlikte hilal şeklindeki omuz, aslan ve boğa başlarındaki yarım daire ve kuş başlı kuyruğu olan sphenks daha spesifik gözükerek, Kuzey Suriye'nin Phrygia üzerindeki sanatsal etkisini daha fazla göstermiştir. Sams, eski kronolojide, bu unsurların hepsinin MÖ 8. yüzyıl öncesinden itibaren Kuzey Suriye

²⁶¹ Sams, 1974: 182.

²⁶² Mellink, 1954: 167.

²⁶³ Brown on Buff seramik grubunun en büyük özelliği zarif bej üzerine kahverengi firnis boyayla yapılmış bezemelerin ön plana çıkmasıdır. Tez çalışması içerisinde "zarif bej üzeri kahverengi" terminolojisi telaffuz edildiği zaman çok uzun bir cümle olduğu için literatüre geçtiği şekli olan "Brown on Buff" terimi tercih edilmiştir.

sanatından tanındığını ve 8. yüzyılda da kullanılmaya devam ettiğini düşünmüştür²⁶⁴. Yeni kronolojiye göre ise bu unsurların çok daha öncesinden Gordion’da bilindiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

5.1. Erken Phryg Seramiği (MÖ 950-800)

Gordion’daki buluntular, Phryg monokrom seramiğinin üretim teknikleri hakkında ayrıntılı bilgi sağlamaktadır. EPB I ve NCT IVb’den Yıkım Dönemi’ne kadar el yapımı monokrom seramik geleneğinin varlığı bilinmektedir. Erken Phryg El Yapımı korpusu, sadece şekillendirme yöntemi ile değil, aynı zamanda çeşitli detay ve dekorasyon özellikleriyle de kaplar üzerinde dikkat çekmektedir. Yapısı genellikle kaba, yüzeyleri koyu veya açık renkte olabilmekte, en yaygın kap formlarını ise düz ve karineli kâseler oluşturmaktadır. Dekorasyon öncelikle kazıma, çentikleme ve basit damgalardan meydana gelmiştir. Çark yapımı seramikler ise Phryg seramik repertuarında daha geniş bir yer tutmaktadır. El yapımı seramikler genel özellikleri itibarıyla “kaba mallar” olarak tanımlanmaktadır. Pişirme derecelerinden kaynaklı renk farklılıkları gösteren Phryg el yapımı monokrom seramiklerinin genel renk tonu koyu gri ve siyahken, bu renk grubunu açık renkli ve alacalı seramikler izlemekle birlikte el yapımı seramiklerin pek çoğunda yoğun mika katkısı görülmektedir²⁶⁵. Monokrom seramikler, Phryg kültür evrelerinin tamamında bilinmekle birlikte Erken Phryg Döneminde gri ve siyah renkli kaplar yaygın olarak görülmektedir²⁶⁶. Ayrıca Gordion’da, gri seramiğin kullanım oranı, YHSS 6 ve YHSS 5’te yüzde sekseni bulmaktadır²⁶⁷.

Oldukça geniş bir repertuara sahip olan çark yapımı seramiklerin önemli bir bölümü, Yıkım Tabakası’ndaki büyük yangından dolayı, renklerinin ayırt edilmesi güç bir durum almıştır. El yapımı seramiklerden farklı olarak çark yapımı seramiklerde, boyalı Phryg seramikleri de görülmektedir. Gri seramikler ise daha açık tonlarda olacak şekilde pişirilmektedir. Genel olarak bakıldığında çark yapımı monokrom seramiklerin kendi içinde üç alt gruba ayrıldığı görülmektedir. Bunlar; gri seramikler, açık renkli seramikler ve gri alacalı seramikler olarak izlenmiştir²⁶⁸.

Çark yapımı Erken Phryg seramikleri içinde büyük grubu boyalı seramikler oluşturmuştur. Monokrom seramikler ile yapısal yönden büyük benzerlikler göstermesine karşın boyalı seramikler çok daha geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Boyalı seramiklerde

²⁶⁴ Sams, 1974: 183, 184, 186, 189.

²⁶⁵ Sams, 1994: 19, 22-23.

²⁶⁶ Çınaroğlu, 1982: 53-55.

²⁶⁷ Henrickson, 2005: 124; Sams, 1994: 33.

²⁶⁸ Sams, 1994: 31, 34-36.

zemin rengi olarak kırmızı, sarımsı kahverengi ile devetüyü en sık tercih edilen renk tonları olarak dikkat çekmektedir²⁶⁹.

Erken Phryg seramiğinin çark yapımı şekilleri, minyatür boyutlardan 1 m'ye ulaşan boyutlardaki muazzam kaplara, zengin ve çeşitli bir repertuar ortaya koymaktadır. Yedi standart kategori, malzeme grubunu oluşturur: kâseler, yuvarlak ağızlı testiler, yonca ağızlı testiler, akıtaçlı süzgeçli testiler, tek kulplu kullanışlı kaplar, amphoralar ve küçük depolama kapları. Ağızları eksik olan dar boyunlu testiler, amphora veya depolama kapları gibi parçalı olan kaplar belirsiz bir grup oluşturmaktadır. Genellikle sadece gövde parçaları ile temsil edilen daha küçük boyutlardaki belirsiz kaplar, çeşitli kaplardan birine ait olabileceği için “belirsiz kaplar, çeşitli kaplar” olarak sınıflandırılmıştır. Kaplardaki standart kategoriler, genellikle forma ve/veya boyuta göre alt bölümler içerebilmektedir. Yonca ağızlı testiler, dar boyunlu veya geniş ağızlı olmakla birlikte hem küçük hem de büyük boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Amphoralar ve küçük depolama kapları, elde kolayca tutulan küçük kaplardan, önemli boyut ve ağırlıktaki kalın cidarlı kaplara kadar geniş bir ölçek aralığına sahiptir. Çömlekçiler, genellikle boyalı ve çok daha fazla sayıda karşılaşılan monokrom kaplar yapmışlardır. Monokrom kaplarda, genellikle düzgün konturlar ve çeşitli keskin işlenmiş özellikler görülmektedir. Benzer şekilde, desenli kazıma ve damgalama, boyalı seramiklerde yaygın olarak bilinmemektedir. Kapların bitiminde meydana gelen benzer bir ayrım, neredeyse sadece monokrom mallarda ışıltılı mika parçacıklarının kullanılmasıdır²⁷⁰.

5.1.1. KAP FORMLARI

5.1.1.1. Kâseler

Pişmiş toprak kâseler, erken dönem tümülüs mezarlarda yaygın bir şekilde görülmemektedir²⁷¹. Tümülüs W'de bronz düz kâselerden beş örnekle karşılaşmaktayız ve burada üç örneğe yer verilmiştir. Birinci kap (**Lev. 1a**), ince yapılı, altı düz, derin bir oluk üzerinde keskin bir şekilde genişletilmiş bir kenara sahiptir ve ağzın altındaki derin oluk, bu kâsenin dövme tekniğinde yapıldığını göstermektedir. İkinci kap (**Lev. 1b**), dudak kısmı hafifçe kalınlaştırılmış ve yuvarlak bir yapıya sahiptir. Üçüncü bronz örnek (**Lev. 1c**) ise ağır bir yapıya sahiptir ve Young, bu kabın döküm olduğunu ifade etmektedir²⁷².

Pişmiş toprak kâseler ise Gordion'da yoğun bir şekilde görülmektedir. Erken Phryg kâseleri, tipine bakılmaksızın, yapı, ölçek ve orantılarda genel bir homojenlik göstermektedir. Çoğu kâse 20 ila 30 cm çapında, ince veya orta-ince kil olup, hem dış hem de iç yüzeylerde

²⁶⁹ Sams, 1994: 36-37, 52-69, 137, 138

²⁷⁰ Sams, 1994: 41.

²⁷¹ Sams, 1994: 43.

²⁷² Young vd., 1981: 206-207.

bir dereceye kadar perdahlanmıştır. Kalın yapıda olan kâseler genellikle, yaklaşık 35 ila 50 cm arasında değişen çaplara sahip orantılı olarak genişletilmiş kâselere ayrılmıştır. Çapı 20 cm'den daha az olan kâseler nadir olmakla birlikte çoğunlukla Yıkım Tabakası öncesi kontekslerle (**Lev. 1d-1h**) sınırlanmıştır. Yıkım Tabakası öncesindeki tabakalardan gelen kâselerin büyük çoğunluğu koyu pişirilir, ancak EPB V'in başlangıcından itibaren birkaç tip mika parçacıklı mallardaki üretimi göstermektedir (**Lev. 1i-1j, 2a-2f**). Boyalı kaplar nadir olmakla birlikte en iyi düz ağızlı kâselerde görülmektedir. Boyut veya tipe bakılmaksızın, kâseler genel olarak benzer şekilde orantılı ve nispeten sığdır, iç derinlikler normalde çapın üçte biri ile dörtte biri arasında değişmektedir. Birkaç oluklu kâse dışında düz kenara sahip az sayıda kâsenin kulpu veya kulpları bulunmaktadır (**Lev. 2g-2k, 3a-3d**). Ağızlara sadece bir kulp veya kulpların eşlik ettiği bazı boyalı kâselerde görülür (**Lev. 3e, 4a**). Erken Phryg dizisindeki büyük kâseler, formun günlük hayatta ne kadar önemli olduğunu göstermektedir²⁷³.

5.1.1.1.1. Karineli Kâseler

Karineli (oluklu) kâse, Phryg çömlekçilerinin çok çeşitli formlarda ürettiği birkaç seramik türünden birisidir. Yıkım Tabakası'ndan gelen pek çok örnekte görüldüğü gibi, tipin kriterlerini sağlayan üst profil omurgalı olarak, üst gövde ve ağız arasında oluşturulmuştur. Ana tip, genel olarak kâseler gibi devam etmekle birlikte alt gövdeler üstlerindeki genellikle açısız konturlara uygun olarak, az çok düz bir çizgide bulunmaktadırlar. Phryg çömlekçileri normalde üstteki oluşuma yönelik üç ayrı ve çok genel yaklaşımdan birini izlediğinden, pratikte tüm örnekleri birlikte açıklayan, çok sayıda geniş kategori veya "sınıf" tespit edilmektedir. "Sınıf 1" kâseler, doğrudan karinenin hemen üzerinde genişleyen üst gövdelere ve ağızlara sahiptir, bu nedenle, üç sınıfın içinde en açık ve en sığ olanları olarak sayılmaktadırlar (**Lev. 4b-4d**). "Sınıf 2" kâseleri (**Lev. 4e-4f**), en çok sayıda olmakla birlikte çeşitlilik göstermiştir ve genellikle aşağıya doğru belirgin bir açıda olan belirgin üst gövdelere sahiptirler. Ağız kısımları bir dereceye kadar genişler ve birçok örneğe, kesitte dik açılı Z görünümü vermektedir. En büyük değişken faktör üst gövdenin profilidir, yani doğrudan karinenin üstündeki uygulamadır. Çünkü ya eğimde ya da dikey olarak olabilmekte veya düz ya da sığ içbükey çizgi (**Lev. 4g, 5a-5b**) alabilmektedir²⁷⁴.

"Sınıf 3" kâseler, Sınıf 2'dekilerle alt gövdeden üst gövdeye keskin bir açı değişimi paylaşırlar, ancak genişleyen bir kenar yerine genellikle omurgalı veya doğrudan olanlara sahiptirler. Üst gövdeler çoğu durumda dikey veya hafif eğimlidir (**Lev. 5c-5e**). Çok az

²⁷³ Sams, 1994: 43.

²⁷⁴ Sams, 1994: 44-45.

karineli kap bu üç sınıfın dışında kalmaktadır (**Lev. 5f-5g**). Aynı zamanda, sınıflar arasında sadece bir avuç dolusu örnek bulunmaktadır. Genel olarak, keskin bir şekilde şekillendirilmiş, genellikle abartılı profillere yapılan vurgu, Orta Anadolu'daki zamanın bir Phryg özelliği veya en azından doğu platosundaki çağdaş çömlekçiler tarafından uygulanmayan bir kâse üretim özelliği gibi görünmektedir. Sınıf 1 kâseler önce EPB IIb'de, ardından Sınıf 2 ile birlikte EPB III'te görünmektedir. Sınıf 1 ve Sınıf 2, EPB V'de Sınıf 3 ile birleşmekte ve hepsi Teras dolgusunda ve Yıkım Tabakası'nda bulunmaktadır²⁷⁵.

5.1.1.1.2. Omphalos Kâseler

Omphalos kâseler, Tümülüs W'de yoğun bir şekilde görülmektedir. Toplam 15 bronz kâsenin hepsi bir kazanın içinde (**Lev. 51a**) ve bazıları birbiri içine istiflenmiş şekilde bulunmuştur. On beş omphalos kâseden ikisi kabartma bezemeli (**Lev. 7a-7b**), biri içeride yivli (**Lev. 8a**), beşi çevresinde çıkıntıları olan düz tipe sahip (**Lev. 8b, 9a-9c**) ve iki örneğin ise çıkıntı veya başka süsleri bulunmaz (**Lev. 9d-9e**)²⁷⁶.

Tümülüs W'deki kabartma desenli omphalos (**Lev. 7b**) üzerinde görülen çekiç izleri ve dekorasyonun yaprakları arasındaki küçük asimetrliler, bunun dövülmüş bir bakır kâse olduğunu göstermektedir. Net bir desende birbirine geçmiş altı kat baklava dilimi şeklinde kabartma bezemeli yaprakları dikkat çekmektedir (**Lev. 7b**). Bir tarafı çok aşınmış olan diğer kabartma desenli omphalosun ise, dövme ile yapılmış tersten bir kabartma yerine dökme tekniğinde yapıldığı düşünülmektedir (**Lev. 7a**). Dış kısmın kabartma dekorasyonu, içinde mükemmel pürüzsüz ve düz olan ağız hariç içi boş olarak görünürken, yaprakların üst kısımlarının üzerindeki dış kabartma yaylarında, yuvarlatılmış iki yatay sırtın altında sürekli bir tarak görünümü oluşturmaktadır (**Lev. 7a**)²⁷⁷.

İçeride yivli omphalos kâsenin yüzeyi ise neredeyse düz, ağız dışı doğru eğik, ağır döküm görünümünde olmakla birlikte toplam sekiz tane oval yiv bulundurmaktadır (**Lev. 8a**). Bunların yanı sıra Tümülüs W'de düz omphalos kâselerde görülmektedir (**Lev. 8b, 9a-9c**). Yine W'de çekiçle dövülerek yapılmış, çıkıntısı olmayan iki adet omphalos kâse ile karşılaşılmıştır (**Lev. 9d-9e**)²⁷⁸.

²⁷⁵ Sams, 1994: 44-45.

²⁷⁶ Young vd., 1981: 203.

²⁷⁷ Young vd., 1981: 204.

²⁷⁸ Young vd., 1981: 205-206.

5.1.1.2. Testiler

5.1.1.2.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler

Yuvarlak ağızlı testinin ana tasarımı basit ve esnektir; belirgin şekilde omuzlu bir gövdeden yükselen nispeten uzun ve geniş boyuna sahip olan kapalı bir kap olmakla birlikte gövdeye ve ağızın tepesine gelecek şekilde genellikle üç veya dört parmak sığacak kadar büyük bir halka oluşturan tek bir kulba sahiptir (**Lev. 11c-11e**). Kalede ilk kez EPB IIb'de (**Lev. 18g-18i**) tespit edilmesinden sonra, formun çoğunluğu Yıkım Tabakası kontekslerinde bulunmaktadır (**Lev. 11f-15f**). Ayrıca Yıkım Tabakası'ndan gelen sayısız örnekte, hem saray hem de çalışma ortamlarında formun popülerliğine işaret etmektedir ve aynı zamanda Phryg çömlekçilerinin form tasarımı uygulamalarında çok çeşitli örnekler sunduğunu göstermektedir. Yuvarlak ağızlı testiler, boyutlarına bakılmaksızın, her zaman ince veya orta-ince kil kalınlıklarına sahip olmakla birlikte monokrom örneklerde genellikle mika-film yüzeyler görülmektedir. Form ayrıca göreceli olarak yüksek bir boyama sıklığı gösterir ve diğer bazı türler (örnek olarak yonca ağızlı testiler) gibi boyalı örnekler, monokrom muadillerine göre daha az zarif ve ayrıntılı formda yapılmaktadır (**Lev. 15g-22d**). Yuvarlak ağızlı testilerde damgalı dekorasyon ile nadir karşılaşılmaktadır (**Lev. 10a**). Ayrıca şu ana kadar sadece bir kaptta (**Lev. 10b**), sadece tek bir desenli kazıma örneği tespit edilmiştir²⁷⁹.

Kronolojik bağlamda, Erken Phryg Dönemi tümülüslerinden gelen yuvarlak ağızlı testilerde önemli bir yer tutmaktadır. En erken tümülüs olan W'den yuvarlak ağızlı, metalden yapılmış bir testi ele geçmiştir (**Lev. 11b**)²⁸⁰. Tümülüs G'den ise küçük bir testi (**Lev. 10c**) üzerinde dekoratif kabartma çalışması görülmekle birlikte yine G'den gelen diğer bir yuvarlak ağızlı testi (**Lev. 10d**) üzerinde de önemli boya bezemelerle karşılaşılmıştır. Son olarak Tümülüs Y'de karşılaştığımız yuvarlak ağızlı testi yüzeyinde görülen siyah parlak boyama, öncülleri açısından dikkat çekmektedir (**Lev. 11a**)²⁸¹.

Yuvarlak ağızlı testi, kökeni fark etmezsiniz, Demir Çağı boyunca İç Anadolu'da geniş bir dağılıma sahip olmuştur. Kızılırmak (Halys) bölgesindeki Alişar IV dönemi kentlerinin bazıları doğu platosuna özgü gibi görünen zengin çeşitlilikler sağlarken, bazıları da Gordion'daki yuvarlak ağızlı testilerin form ve boyutlarına paralel özellikler göstermektedir. Ayrıca büyük yuvarlak ağızlı testilerin, doğu platosunda belirgin bir şekilde bulunmaması dikkat çekmektedir. Sams, bu büyük testilerin Ankara'da, Gordion'da ve Midas Şehri'nde görülmelerini, karakteristik olarak Phryg tipi olmasıyla açıklamaktadır²⁸².

²⁷⁹ Sams, 1994: 52.

²⁸⁰ Young vd., 1981: 202.

²⁸¹ Sams, 1994: 52.

²⁸² Sams, 1994: 53.

5.1.1.2.2. Yonca Ağızlı Testiler

Standart Erken Phryg repertuarında, her biri ayrı bir şekil veya en azından bir alt grup olarak düşünülecek şekilde, birbirinden farklı yonca ağızlı testinin iki farklı tipi vardır. Birincisi, çapı gövdesinden oldukça daha az olan, dar, genelde belirgin bir boyuna sahip olan çok kapalı bir kap olmakla birlikte ikincisi ise düşük-açık ağızlı olan geniş yonca ağızlı bir kaptır (**Lev. 23a-23d**). Dar boyunlu yonca ağızlı testiler arasında form çeşitliliği görülmektedir. Yonca ağızlı testinin ön kısmında görülen, damla şeklindeki oluklu ağızı elde etmek için ağızın sıkıştırılması gerekmektedir. Testilerin gövdeler geniştir ve tek kulp, gövdeden yayvan yonca ağzına kadar uzanmaktadır. Küçük testiler, genellikle ince mallar olarak formda belirli bir uyum sergilerken, bazen en büyük kategoriye alınan testiler (**Lev. 23e-25f**) genellikle kaba olup, ölçekleri ve ağırlıkları için de işlevsel olarak uygun değişiklikler göstermektedir²⁸³.

5.1.1.2.2.1. Dar Boyunlu Yonca Ağızlı Testiler

Kâseler ve yuvarlak ağızlı testilerin tipleri gibi dar boyunlu yonca ağızlı testiler de, EPB II ve EPB III'te gelişmiş ileri bir aşamada bulunmaktadır. Sams, Erken El Yapımı'nda dar boyunlu kapların bilinmediği gibi, form içinde paralellik bulunmadığını ve Balkan kökenli olma olasılığında bulunmadığını ifade etmiştir. Yonca ağızlı testiler, Assur Kolonisi döneminden itibaren MÖ 2. binyıldaki Anadolu çanak çömleklerinin bir formu olmakla birlikte yonca formu ise Phryg testileri ile benzerdir. Sams, Phryg çanak çömleğindeki formun daha erken ve yerli formlarda devam etmesinin mümkün olduğunu ve de yonca ağızlı testilerin, Grek, Kilikya ve Kıbrıs'taki Demir Çağı repertuarlarının standart bir bileşeni olduğunu ifade etmiştir²⁸⁴.

5.1.1.2.2.2. Küçük Yonca Ağızlı Testiler

Küçük yonca ağızlı testiler, önemli sayıda elipsoidal form göstermektedir (**Lev. 25g-27e**). Küresel (**Lev. 27f-27j**), oval (**Lev. 27k-27p**) ve piriform²⁸⁵ testiler (**Lev 27r-28g**) ise genellikle tekil olarak ortaya çıkmaktadır. Orta boy yonca ağızlı testiler, biçimsel olarak homojen bir grup oluşturmaz. Bazı kaplar, küçük tiplerin daha büyük ölçekli versiyonları (**Lev. 26n, 28h-29a**) olarak, bazıları da büyük yonca ağızlı testilerin küçük yorumlamaları (**Lev. 29b-29h**) olarak, diğerleri ise orta boy aralığına özgü gibi görünen formlar (**Lev. 29i-**

²⁸³ Sams, 1994: 57.

²⁸⁴ Sams, 1994: 58.

²⁸⁵ Armut biçimli.

30a) göstermektedir. Sams, testilerin bir varyasyondan ziyade daha çok özel bir tip gibi görüldüğünden, daha geniş bir üretime sahip olabileceklerini vurgulamaktadır²⁸⁶.

5.1.1.2.2.3. Geniş Yonca Ağızlı Testiler

Geniş yonca ağızlı testi, ayrı bir sınıf oluşturmaktadır. Boyun orantılı olarak yaklaşık iki kat daha geniş ve daha kısadır. Bu nedenle, yonca genellikle doğrudan omuzun üstünde durmaktadır. Geniş ağız nedeniyle, yonca kısmı genellikle sapın karşısında geniş bir ağız oluşturmak için her iki tarafta hafifçe öne doğru sıkıştırılmıştır. Tasarımı bu özellikleri ve aynı zamanda genel olarak standartlaştırılmış gövde ve tutamak biçimleri nedeniyle, çoğu geniş ağızlı yonca testilerle genel bir ailesel benzerlik göstermektedir (**Lev. 23c-23d, 30b-30h**). Geniş ağızlı yonca testiler, diğer küçük formlarına kıyasla nispeten düz ve basit olmakla birlikte gövdeleri geniş elipsoidal formdadır. Hafif eğimli ve yuvarlak tipler de ortaya çıkmaktadır, ancak dar boyunlu yonca ağızlı testilerde bulunan belirgin bantlar nadir görülmektedir (**Lev. 23c-23d, 30c, 31a-31b**). Sams, geniş ağızlı yonca testinin akla yatkın öncüllerinin olmadığını ve bundan dolayı formun batı platosundaki Phryglere ait olan bir seramik buluşu olduğunu ifade etmiştir²⁸⁷.

5.1.1.2.3. Akıtaçlı Testiler

Her biri tek bir oluk ağız parçasından oluşan boyanmış (**Lev. 31c**) testilerin, Gordion'da görülen örnekleri genel olarak farklı bir ürün yelpazesine sahiptir (**Lev. 31d-31e**). Megaron III'ten (**Lev. 31f**) ve TB II'den (**Lev. 32a**) gelen boyanmış örnekler, Gordion'daki formun en iyi korunmuş çark yapımı temsilcileridir. İki testinin gövdeleri formda benzer ve akıtaçlar nispeten az bir eğim açısına sahiptir, ancak hem akıtaçlı ağzın hem de kulpun tasarımları oldukça farklıdır²⁸⁸.

5.1.1.2.4. Akıtaçlı Süzgeçli Testiler

Akıtaçlı süzgeçli testiler, Erken Phryg ve daha sonraki çanak çömlekçilerin en belirgin formlarından birisi olmakla birlikte ağzın sağına 90° veya daha az dikey bir şekilde yerleştirilmiş bir kulp taşımaktadır. Süzgeçli testi, EPB V ve Teras dolgusunda nadir olarak ortaya çıkar ve yaklaşık 25 örneğin bulunduğu YıkımTabakası'nda da (**Lev. 39g, 43b**) nadir bulunur. Bu örneklerin büyük bir kısmı Megaron III ve TB IV yapısından gelmektedir. Süzgeçli testi, evlerdeki günlük yaşantıdan ziyade, lüks unsurunu temsil etmektedir²⁸⁹.

²⁸⁶ Sams, 1994: 60.

²⁸⁷ Sams, 1994: 62.

²⁸⁸ Sams, 1994: 64-65.

²⁸⁹ Sams, 1994: 67-68.

Tümölüs W’de dört adet akıtaçlı süzgeçli testi ile karşılaşılmış ve bunlardan biri metal (**Lev. 39a**), diğer üçü ise pişmiş topraktan yapılmış kaplardır: *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış “Tip 3” testisi (**Lev. 40a**), bikrom (**Lev. 43c**) testi ve sonuncusu da siyah boyanmış bir “Tip 2” testisidir (**Lev. 38d**)²⁹⁰. Ayrıca Tümölüs X’te bir adet boya bezekli akıtaçlı süzgeçli “Tip 1” testisi görülmektedir (**Lev. 38a**)²⁹¹.

Örnekler incelendiğinde üç tip akıtaçlı süzgeçli testi ile karşılaşılmıştır. “Tip 1”, standart formdaki küçük yuvarlak ağızlı bir testidir (**Lev. 38b-38c**). Gordion’da en çok bulunan “Tip 2” testileridir ve genellikle geniş ağızlı yonca testiler gibi boyutlara sahiptirler (**Lev. 39b-39i**). Bazı Tip 2 örnekleri, omuz kulplarına sahip olan geniş ağızlı yonca testilerinden farklıdır (**Lev. 39f-39h**). Yıkım Tabakası’nda en yaygın bir şekilde karşılaşılan Tip 3 testileridir (**Lev. 42a-42f**) ve bilinen en büyük süzgeçli testilerde bu grupta yer almaktadır (**Lev. 41a, 42g**). Yüksekliği 21.3 cm olan akıtaçlı süzgeçli Tip 3 testisinin karmaşık bir şekilde boyanmış olan süslemelerinde iki sıra hayvanlı paneli bulunmaktadır: boyun kısmında beş adet şahin ve gövdesinde de dört adet keçi ile bir aslan figürü vardır (**Lev. 41a**). Erken Phryg katmanlarında altı boyalı örnek (**Lev. 39d, 41a, 42g-43b**) görülmektedir. Sams, akıtaçlı süzgeçli testinin, Erken Phryg Döneminde Anadolu’da nadir görüldüğünü; Tip 1 olarak adlandırdığı grubun örneklerini ise Gordion’dan başka bir yerden bilinmediğini; fakat Tip 2 grubunun Alışar ve Boğazköy’den de tanındığını ifade etmiştir. Tip 3 grubundaki testiler ile MÖ 12. yüzyıldan Demir Çağı’na kadar Filistin ve Levant’ta yaygın olarak kullanılan süzgeç ağızlı testiler arasında yakın benzerlikler görülmektedir. Güneydoğu ile yakın paralellikleri olmayan Tip 1 ve 2 grupları Anadolu gelişmeleri olarak kabul edilmektedir²⁹².

5.1.1.2.5. Belirsiz Testiler

Ağızları eksik olduğu için belirli bir gruba dâhil edilemeyen testiler mevcut olmakla birlikte Sams bunları “Belirsiz Testiler” başlığı altında toplamıştır (**Lev. 33d**). Bilinen tiplerin orantılı dağılımı göz önüne alındığında, hepsinin olmasa da çoğunluğunun yuvarlak ağızlı veya yonca ağızlı olduğunu düşünmektedir. CC 2’den (**Lev. 33e**) gelen örnek, alışılmadık bir piriform gövde sergilerken, TB 4’ten (**Lev. 33f**) gelen örnek ise abartılı bir gövde formu göstermektedir. Bazı örnekler dalga çizgi stilinde dekore edilmiştir (**Lev. 33g-33h**), bazılarında ise merdiven ve zikzak motifleri görülmektedir (**Lev. 33i-34b**). Ayrıca Yıkım

²⁹⁰ Young vd., 1981: 202, 212-213.

²⁹¹ Sams, 1994: 67-68.

²⁹² Sams, 1994: 67-68.

Tabakası'ndan gelen, tamamı boyanmış olan birkaç testi de “Belirsiz Kaplar” başlığı altında sınıflandırılmıştır (**Lev. 35b-37g**)²⁹³.

5.1.1.3. Askos

Askos formları sıvı tutmak için iyi bir şekilde tasarlanmakla birlikte formdaki en büyük fark, genellikle dik bir sepet kulpunun takıldığı bir boyun olmaktadır (**Lev. 32b**). Akıtaçlı testilerde olduğu gibi, askoslarda Gordion ve çevresinde nadir görülmektedir ve Yıkım Tabakası'ndan önce Gordion'da karşılaşılmamıştır. Gordion'da bilinen tekil örnekler ise TB (**Lev. 33a**) ve CC yapılarından gelmektedir. Tamamı boyanmış askos (**Lev. 32c**), temel tasarım açısından homojen bir seri oluşturur. Kaplar, yüksek boyunlara sahiptirler ve dört küçük ayağın üzerinde durmaktadırlar (**Lev. 33b**). Ayrıca en az beş kapta özgün, boyalı dama tahtası motifi ile karşılaşılmıştır. Biçimsel olarak ve dekorasyondaki benzerliklere rağmen, nadir görülen dikdörtgen gövdeli, farklı tasarımlı bir Phryg tipi (**Lev. 33c**) olarak görülmektedir. Her ne kadar biçim bakımından farklı olsa da, hepsi esasen aynı tasarım konseptini takip etmektedir. Dökme veya içme için delinmiş bir ağız ve arkada ortalanan bir doldurma deliğine sahiptirler. Sams, bu formların askosdan esinlenmiş olabileceğini ifade etmektedir²⁹⁴.

5.1.1.4. Günlük Kullanım Kapları

Günlük kullanım kapların tasarımına baktığımız zaman; geniş bir gövde, geniş bir boyun ve en az iki veya üç parmakla kavranacak kadar büyük dayanıklı bir kulpla karşılaşmaktayız (**Lev. 43d**). Biçimi, sadece kaba mallarda yürütülen küçük ve orta aralıktaki tek standart çarkla yapılmış formdur. Yanık tabakasından gelen örneklerin ağız yüksekliği 6 ila 25 cm arasında değişiklik göstermektedir. Grubu en iyi temsil edenler, yaklaşık 10 ila 13 cm arasında yüksekliğe sahip olan küçük kaplardır (**Lev. 43e-43f**). Daha büyük kapların çoğu, yaklaşık 14 ila 18 cm yüksekliğinde olmakla birlikte orta büyüklükte bir sınıf (**Lev. 43g-43i**) oluştururken, sadece birkaç örnekle temsil edilen büyük bir kategori yaklaşık 21 ila 25 cm (**Lev. 44a-44b**) arasında değişmektedir. Bu kaplarda genel olarak görülen oval formların (**Lev. 43e-43h, 44a-44e**) yanında, elipsoidal ve diğer formlarla da (**Lev. 43d, 43i, 44f-44i**) karşılaşılmaktadır²⁹⁵.

Huni formundaki rhyton çeşidi, Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 45a**) tek bir parça örnekle bilinmektedir. En dikkat çekici olan örnek ise, TB IV'ün ön odasında bulunmuş, benzersiz

²⁹³ Sams, 1994: 66-67.

²⁹⁴ Sams, 1994: 65-66.

²⁹⁵ Sams, 1994: 70-71.

“yudumlama kadehi” (**Lev. 46a**)’dir. Dayanıklı kavisli kulp, kavrama için çok uygun olmakla birlikte tasarımın genel olarak tekiliği, bir ithal ürün olarak düşünülmesine yol açmıştır. Kendi başına tekil olmasına rağmen, küçük bir grup yudumlama kâsesinde bazı paralelliklere sahiptir. Yine Gordion’da bulunan boyalı bir örnekte (**Lev. 47a**), Yıkım Tabakası öncesinin bir ürünü gibi gözükmemektedir. Gordion dışında, yudumlama kaplarına en yakın örnekler, yine Anadolu’da Demir Çağı yerleşimlerinden Porsuk ve Kültepe’de karşılaşılmaktadır. Ayrıca Porsuk III’ün yuvarlak ağızlı bir testisi, kulpun uzunluğu boyunca uzanan bir yudumlama tüpüne sahiptir²⁹⁶.

5.1.1.5. Kaideler

Kapların üzerine oturtulduğu kaideler, Erken Phryg Döneminde nadir görülmektedir, çünkü çoğu kap tek başına ayakta durmalarını sağlayacak geniş kaidelere sahiptir. Gordion’da görülen yirmi civarı örneğin yaklaşık yarısı Megaron III’ten gelmektedir ve tekrar Yıkım Tabakası’na kadar karşılaşılmamaktadır. Yıkım Tabakası’ndan bir örnek sehpa görünümüyle benzersiz bir tasarımı taşımaktadır (**Lev. 50a**). Üç ayağı bir halkayı destekleyen tasarıma sahip kaide (**Lev. 47b**), kaleden bilinen tripod demir ayaklıkları (**Lev. 47c**) andırmaktadır ve TB 3’te bulunan beş benzer kaideden biri durumundadır. Bu benzer kaideler, üzerinde durması muhtemel kapların eşlik etmediği, destek kapları veya kullanışlı kaplar da dâhil olmak üzere bazı orta boy kapalı formlara sahip olabilmektedir. Başka bir kaide (**Lev. 48a**), açık ve at nalı formuyla üstte arkada ve uçlarda yükseltilmiş tepe görünümüyle, belirgin bir şekilde farklı bir tasarımı temsil etmektedir. TB1’den bir örnek (**Lev. 48b**) ise, taban ve ağız oluşturmak üzere her iki uca yayılan uzatılmış, boru şeklinde bir gövdeden oluşmaktadır. Megaron III’ten gelen iki örnek (**Lev. 48c-48d**) ise tasarımlarıyla, Gordion’da bilinen en büyük çömlek kaidelerinin küçük bir versiyonu gibi görünmektedir²⁹⁷. Sams, içi boş silindirik bir görünüme sahip kaidelerin amphoralar için tasarlanmış olabileceğini ifade etmektedir (**Lev. 48e-49b**) ve bunu bir örnekle açıklamaya çalışmıştır (**Lev. 49c**). Kaideler üzerinde hem damgalı hem de boyalı dekorasyonu birlikte gösteren örnekler Erken Phryg’te nadir bilinmektedir (**Lev. 48c-48e**)²⁹⁸.

5.1.1.6. Amphoralar

Amphoralar o kadar büyük boyutlarda ve birbirinden farklı formlarda ortaya çıkarlar ki, hepsi de temel olarak karşılıklı kulplarıyla kapalı kaplar olmasına rağmen, Phrygler

²⁹⁶ Sams, 1994: 74-75.

²⁹⁷ Sams, 1994: 76.

²⁹⁸ Sams, 1994: 77.

tarafından tek bir formdan daha fazlası olarak görülmüştür. Bu nedenle Sams, temel tipolojiyi oluşturduğunu düşündüğü dört genel kategoriye ayrı ayrı ele almaktadır. Bunlar; küçük amphoralar, kantharos kraterler, büyük dar boyunlu amphoralar ve kraterleri içeren büyük açağızlı amphoralardır. Bazı amphoraların bu alt bölümlerin hiçbirine uymadığı, bazılarının ise sınıflandırma yapılamayacak kadar parçalı olduğu görülmektedir²⁹⁹.

Büyük, genellikle kaba mallı amphoralar küçük tiplere göre çok daha fazla görülmektedir. Büyük amphoraların hemen hepsi dar boyunlu ya da açağızlı iki geniş kategoriden birine aittir. Küçük yonca ağızlı testilerde olduğu gibi, bu iki sınıflandırma başlıca ayırt edici özellikler olmakla birlikte az sayıda örnekte boyun genişliği açısından (**Lev. 57b, 58b, 62b**) birbirine yakın durmaktadır. Bu iki büyük form serisi birkaç açıdan birbiriyle benzer olmasından dolayı büyük miktarda olan parçalanmış malzeme tipolojik olarak belirsizliğini korumaktadır³⁰⁰.

5.1.1.6.1. Dar Boyunlu Amphoralar

Dar boyunlu amphoralar, kulp ayarının temelinden kaynaklı olarak boyundan kulplu ve omuzdan kulplu olarak çeşitlere ayrılmaktadır. Yıkım Tabakası'nda bulunan boyunlu amphoralar, genellikle omuzdan kulplu olanlardan çok daha büyük ve uzun gövdelere (**Lev. 56b-56e**) sahipken, omuzdan kulplu olanlar ise daha kısa ve geniş olarak karşımıza çıkmaktadır (**Lev. 57c-57f**). Kaleden ve tümülüslerden gelen dar boyunlu amphoralar genellikle kaba mal görünümündedirler. Ayrıca Erken Phryg Kalesindeki örnekler genellikle düzleştirilmiş veya perdahlanmış yüzeylere sahiptir (**Lev. 56d, 59b**). Desenli kazıma (**Lev. 56f, 58b**) ve damgalama (**Lev. 59b**), dar boyunlu amphoralar arasında nadir görülmektedir. Yıkım Tabakası'ndan gelen boyunlu amphoraların yükseklikleri genel olarak olarak yaklaşık 50 ila 70 cm arasında (**Lev. 56b-56d, 56f**) bulunurken, omuzdan kulplu amphoraların yüksekliği ise yaklaşık 20 ila 40 cm aralığında (**Lev. 57a-57f**) değişmektedir. Bir örnek (**Lev. 57h**), 75 cm'den daha fazla bir yüksekliğe sahip olmakla birlikte alışılmadık kabartma süslemeler taşımaktadır³⁰¹.

Kalede, boyundan kulplu amphoralar, genellikle elipsoidal veya oval uzatılmış gövdeler gösterirken, omuzdan kulplu amphoralar ise elipsoidal formlar göstermektedir. P ve III'ten daha önceye tarihlendirilen Tümülüs W'de görülen örnekler oval bir form sergilemektedir. W'den gelen tabanı düzleştirilmiş, uzun oval gövdeli, dışa eğik ağızlı ve

²⁹⁹ Sams, 1994: 77.

³⁰⁰ Sams, 1994: 79-80.

³⁰¹ Sams, 1994: 80.

kulplarında kabarıya³⁰² benzer şekildeki eklentilere sahip dar boyunlu bir amphora dikkat çekmektedir (**Lev. 55a**). Tümüls W'den gelen dar boyunlu amphoralar içerisinde iki omuzdan kulplu örnek haricinde (**Lev. 55c-55d**), diğer amphoralar boyundan kulplu bir form sergilemektedir (**Lev. 55b, 55e**)³⁰³.

Hem kalede hem de tümülüslerde, boyunlar, genişlik ve yükseklik açısından önemli ölçüde değişmekle birlikte ortak bir yön olarak görünen özellik, genişçe dışa doğru yayılan veya ters dönmüş ağzın öne çıkmasıdır. Açık ağızlı amphoralarla karşılaştırıldığında, özellikle kalede, çıkıntılı tiplerin oranı daha düşük görülmektedir (**Lev. 56c, 56f, 57h**). Bilinen tek bir istisna dışında (**Lev. 57h**), dar boyunlu amphoraların ağız kısımları yaklaşık 20 cm çapından fazla olmamaktadır. Genellikle kısa ve dayanıklı kemer kulplar, her iki çeşitte de klasiktir, fakat zaman zaman yuvarlanmış ve çift yuvarlak tutamaklarda ortaya çıkabilmektedir (**Lev. 56d, 57d**). Baz alınan parmak boşlukları her iki çeşitte de yaygın olmakla birlikte ancak kulp tasarımının diğer incelikleri bakımından boyunlu amphoralarda farklılaşmaktadır (**Lev. 55a, 56a, 56c, 56e**). Gordion'da, yıkım döneminin öncesinde, sadece omuzdan kulplu örneklerle de karşılaşmıştır. Polychrome House (EPB VII)'ın yanındaki barakadan gelen boyalı örnek (**Lev. 58c**) yabancı kökenli gibi görünmektedir. EPB VII'den gelen örnek ise Alişar IV stilinde boyanmıştır (**Lev. 59a**). Erken Phryg Kalesi'ndeki Megaron IV'te, omuzdan dört kulpa sahip (**Lev. 58a**), dama motifiyle bezenmiş, boyalı bir örnek bilinmektedir. Tümüls W'den gelen kabın (**Lev. 55d**) omuz üzerinde yatay kulplarla karşılaşmıştır ve Yıkım Tabakası'nda ise buna paralel örnekler tespit edilememiştir. Sams'a göre, onların oval, ters-kıvrık biçimleri muhtemelen şeklin gelişiminde daha erken bir aşamayı temsil eder. Gordion'da bilinen dar boyunlu amphoraların en büyüğü TB IV'ten gelen muazzam dört kulplu (**Lev. 57h**) örnek olmakla birlikte bu kap 75 cm'den daha fazla yüksekliğe sahiptir ve bu kadar büyük bir kap için, cidarı oldukça ince (1.3 cm) verilmiştir. Ayrıca omuzda, kabartma olarak verilen desenler de dikkat çekici görünmektedir³⁰⁴.

5.1.1.6.2. Açık Ağızlı Amphoralar

Bu grupta, boyun çapı ile ilgili yapılan temel ayrımla birlikte kendi içerisinde alt gruplar oluşturularak; geniş boyunlu amphoralar (**Lev. 62c, 63f-63g 65a, 65c**) ve daha açık bir çeşidi olan krater (**Lev. 62g-62h, 62k-63a, 65d, 67a**) olarak ayrılmıştır. Açık ağızlı amphoralar, daha küçük formlar arasında çok fazla görülen çeşitlilik ve detaylandırmayı, diğer büyük Phryg formlarından daha fazla yansıtmaktadır. Açık ağızlı amphoralar, yıkım

³⁰² Kabara, bir çeşit iri başlı çivi demek. Bu tür kullanımlar metal ya da mobilya işçiliğinde görülen çivi kullanımlarının seramiğe yansımış halleri olabilir.

³⁰³ Young vd., 1981: 214-215.

³⁰⁴ Sams, 1994: 81-83.

öncesi kontekslerden iyi tanınmakla birlikte yanmış kaledeki dar boyunlu amphoralardan daha fazla miktarda ve çeşitli formlarla bilinmektedir (**Lev. 60a**). Megaron IV'te en az üç örnekle karşılaşılrken, Megaron III'te ise sadece bir krater (**Lev. 67a**) tespit edilmiştir. Geniş boyunlu amphoralar ve kraterlerin, genellikle kalın veya orta kalınlıkta yapıya, bazılarında ise daha ince yapıya sahip oldukları görülmektedir. Hem yüksekliği hem de çapı yarım metreyi aşan örneklerde, genellikle 1 ila 1.5 cm'den (**Lev. 62k-63a**) fazla olmayan ince cidarlarla karşılaşılmaktadır. Yıkım Tabakası'ndan oldukça fazla sayıda örneğin açık renkli (**Lev. 62d, 62i-63b**), birkaçının ise gri renkte (**Lev. 62b, 63d, 63j**) olduğu görülmüştür. Boyalı kapların oranı yüksek olmakla birlikte (**64d-71b**), desenli kazıma (**Lev. 63f-63i**) ve kap yüzeylerine uygulanan damgalama (**Lev. 63j-64c**) tarzında yapılan bezemede sıklıkla görülmektedir³⁰⁵.

Geniş boyunlu amphoralar ve kraterler arasında tipolojik bir ayırım yaratan şey, boyun formunun şeklidir (**Lev. 62e, 63f, 65b, 66a**). Krater olarak sınıflandırılan kaplar, nispeten daha geniş boyunlara ve ağızlara sahip görünmektedir (**Lev. 62g-62i, 62k, 65d**). Kraterlerin boyunları genellikle uzun ve belirgin olmakla birlikte birçok durumda profilde yaklaşık olarak dikey durmaktadır (**Lev. 62g, 63k, 65d, 67a**). Geniş boyunlu amphoraların boyunları, kraterlerin aksine, daraltılmış ve dar ağızlarına doğru da inceltilmiş görülmektedir. Değişken konturlar ve oval gövdeler, pratik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmakla birlikte çıkıntılı ağızlar ise neredeyse genel olarak kullanılmaktadır. Kulplar, genellikle küçük halkalar oluşturarak, ya tamamen omuzda durmakta ya da omuzdan boynun bir noktasına uzanmaktadır. Dar boyunlu amphoraların aksine, tutma yerinin ayarı tipolojik bir önem oluşturmamaktadır. Yatay kulplar bazen kendiliğinden (**Lev. 64a**) bazen de dört kulplu düzenlemede dikeylerle kombinasyon halinde meydana gelmektedirler (**Lev. 62j-63b**). Büyük örneklerin bazılarında, forma özgü gibi görünen tutamaç ve ayrıntılandırma görülmektedir (**Lev. 62k-63d, 64c**). Gordion'daki açık ağızlı amphoralar, genellikle zeminlerde, bazen diğer büyük kaplarla ve bazen de yakınındaki kâseler ve kullanışlı kaplarla birlikte dik olarak bulunmuştur³⁰⁶.

Phryg açık ağızlı amphoraların arka planına bakıldığında, dar boyunlu amphora çeşitlerinde de görüldüğü gibi, genel tasarım büyük ölçüde antik çağda çok yaygın kullanıldığı için sorunlu olarak kalmaktadır. Truva VI-VII katmanlarında görülen örnekler, MÖ 2. binyıl Anadolu'sundaki en yakın paralelliklerden bazılarını sunmaktadır. Hepsi krater olarak sınıflandırılmış olsada, bazılarının kulpları yoktur ve bu nedenle Gordion'daki amphora benzeri depolama kaplarına benzemektedir. İç Anadolu'da geniş boyunlu amphoralar genellikle boyut olarak birbirine benzemekte ve Assur Koloni dönemi gibi erken bir zamanda görülmekle birlikte birçoğu daha sonra Phryg formunda karşılaştığımız ağızlara

³⁰⁵ Sams, 1994: 83-84.

³⁰⁶ Sams, 1994: 83-84.

benzer şekilde çıkıntı yapmaktadır. Boğazköy’de Seviye 4 ile 2 arasındaki bazı parçalar, Phryg krateri tarzında geniş, dikey boyunlara sahip olmakla birlikte benzerliklerin daha ileri gidip gitmediği ise net olarak bilinmemektedir. Suriye-Filistin’de, kraterler ve orantılı olarak ilişkili tipler, Geç Bronz Çağ’dan Demir Çağı’na kadar yaygın olarak görülmektedir. Kargamış’daki Yunus mezarlığında görülen kraterler, kremasyon definde en sık kullanılan formlar olarak bilinmektedir. Kraterler, Alishar IV döneminin merkezlerinde de sevilen bir form olarak karşılaşılmaktadır. Çoğunluğu, genellikle Gordion’daki örneklerle benzer ve birçoğu da Phryg tiplerine paralel olarak göze çarpan, dışa eğik, çıkıntılı ağızlara sahiptir. Bu tür ağızlar, Porsuk IV’ün krateroid kapları arasında karşılaşılmamakla birlikte genellikle Alishar IV’le bağdaşan Porsuk’un sonraki üçüncü döneminden gelen kraterler üzerinde düzenli olarak görülmektedir. Sams, Doğu platosundaki tipolojik olarak tanımlanabilir örneklerin büyük çoğunluğunun, geniş boyunlu amphoraların aksine kraterler olduğunu ve bu nedenle de ikinci tipin öncelikle bir Phryg tasarımı olmasının mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Alishar IV döneminin kraterleri ile Gordion’daki kraterler arasında görülen yakınlıkların, aralarındaki resmi bir ilişkinin varlığına işaret ettiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda TB 8’den Alishar IV stilini yakından takip eden bir kap (**Lev. 69a**) örnek olarak gösterilmektedir. Yıkım öncesi kontekslerde açık ağızlı amphoralara ilişkin iki tam örnek (**Lev. 59g-59h**) ve en az genel tipi gösterecek kadar iyi korunmuş birkaç parça dikkat çekmektedir (**Lev. 60b-61a**). Boyalı dekorasyondan dolayı, depolama kaplarından ziyade amphora olarak kabul edilen birkaç büyük kapta açık ağızlı tipe sahiptir (**Lev. 59c-59f, 61b-61f, 62a**)³⁰⁷.

Dar boyunlu depolama kapları, kapalı amphoraların kulpsuz versiyonlarını yansıtmaktadır. Benzer şekilde, geniş boyunlu depolama kapları ve geniş boyunlu amphoralar, öncelikli olarak kulpların olup olmamasından dolayı farklılık göstermektedir. Dahası, eski formun hemen hemen tüm ele alınan örnekleri gibi ağızlara (**Lev. 85a-85b**) sahip olduğu bilinmektedir³⁰⁸.

5.1.1.6.3. Küçük Amphoralar

Ağız yüksekliği yaklaşık 15 cm’nin altında olan küçük boyutlu amphoralar nadir görülürken, çoğu geniş boyunlu olmasına rağmen form bakımından karışık bir tür oluşmaktadır. Küçük amphoralar, Erken Phryg dizininde, Teras dolgusundan (**Lev. 52a**) el yapımı boyalı bir örnekle, TB IV’den üç örnekle, TB III’den ve CC 2’den ise birer örnekle bilinmektedir. Form açısından bakıldığında dar bir boyunu bulunan küçük amphora (**Lev. 52b**), en aykırı gibi görünen örnek durumundadır. Diğer küçük amphoraların kısa, geniş

³⁰⁷ Sams, 1994: 85.

³⁰⁸ Sams, 1994: 86.

boyunları ve genellikle benzer boyutları bulunmaktadır, ancak kulpların tiplerindeki uyumsuzluk nedeniyle, kaplar yakın bir aile ilişkisi duygusu taşımamaktadır. Örneğin omuz kulpları, dışa eğik ağız kenarı (**Lev. 52c**) ya da yatay kulplar (**Lev. 52d, 52f**) bazı farklılıklardandır³⁰⁹. TB IV'te bulunan istisnai bir örnek (**Lev. 52e**), küçük yuvarlak ağızlı bir testi boyutlarında işlenmekle birlikte bir kantharos krater ile normal bir krater arasındaki melez bir görünümü yansıtmıştır. Bu küçük amphoranın kulpları üzerinde bulunan makara formundaki eklentiler ve yine kulp bölümünden sarkan dairesel halkalar çok dikkat çekici olmakla birlikte bunlar tamamen dekoratif amaçlı yapılmıştır³¹⁰.

5.1.1.6.4. Çeşitli ve Belirsiz Amphoralar

Gordion'dan birkaç amphora farklı tipler göstermektedir ve bu nedenle standart tipolojinin dışında kalmaktadır (**Lev. 72a-72e**). Sams, bu örnekleri “Çeşitli ve Belirsiz Amphoralar” başlığı altında toplamış ve EPB III'ten gelen bir parçayıda (**Lev. 72a**), Phryg amphorasının ilk örneği olarak belirtmiştir. Gövde üzerindeki yatay geniş oyuklarıyla, metal işleme taklitlerini andırması yönüyle dikkat çekmektedir. CC 3'ten gelen örnekler (**Lev. 72c, 72e**), çok farklılık göstermektedir. Birinci örnek, daha sonraki Phryg dönemlerinde yaygın olarak kullanılacak olan büyük bir depolama kabı formunun, uzun ve geniş boyunlu bir öncülü gibi görünmektedir. Ayrıca daha önce amphoralarda görülmemiş yüksek halka ayağıyla da diğer örneklerden ayrılmaktadır. İkinci örnek ise doğrudan omuza yerleştirilmiş düşük ağız kenarıyla, kulp yerinin üzerindeki kabaraya benzer bir parçayla, sadece depolama kaplarından bilinen bir özelliği sergilemektedir³¹¹.

5.1.1.7. Kantharos Krater

“Kantharos krater” terimi, ikinci bir kulpla birlikte büyük yuvarlak ağızlı bir testiye çok benzeyen özel bir amphora türünü ifade etmektedir ve Yıkım Tabakası'na kadar iki form kesin olarak tanımlanamamıştır. Kantharos kraterlerin gövdeleri her zaman ovaldir, uzun boyunlar ise gövde ile boy ve genişlik açısından oldukça tutarlı bir oransal ilişki sürdürmektedir (**Lev. 53a-54a**). Bant ağızlar, büyük yuvarlak ağızlı testilerde bulunan birkaç tipten biri olmakla birlikte kantharos kraterler başka bir çeşitlilik göstermemektedir. Yıkım öncesi örneklerinin ise neredeyse hepsinin bantlı formlara sahip olması dikkat çekmektedir. Yıkım Tabakası'nda görülen kantharos kraterlerin çoğunluğunda zengin geometrik bezeme repertuarları ile karşılaşılmaktadır. Sams, kantharos kraterin, MÖ 2. binyıl Anadolu'sunda

³⁰⁹ Sams, 1994: 77.

³¹⁰ Sams, 1994: 78.

³¹¹ Sams, 1994: 90.

emsalinin görülmediğini, Demir Çağı'ndaki tek güvenilir belgenin ise Gordion'dan bilindiğini ifade eder³¹².

5.1.1.8. Depolama Kapları

Depolama kapları, kapaklı ve kulpsuz simetrik kaplardır. Genellikle yarım metreden daha yüksek olan büyük depolama kapları ya da oldukça küçük boyutlu daha taşınabilir kaplar görülmektedir. Depolama kapları, tek bir tasarım standardı göstermediğinden, dar boyunlu (**Lev. 87a**) ve geniş ağızlı (**Lev. 87b**) tipler olarak ayrılırken, üst gövdede ki düzenlemenin durumuna göre daha da alt gruplara ayrılabilir.

Depolama kapları, Erken Phryg Döneminde üç çeşit olarak ortaya çıkmakla birlikte tipolojik açıdan bir ölçüde, amphoralara paralel olarak gitmektedir. Dar boyunlu depolama kapları, aralarında çeşitli olmasına rağmen, dar boyunlu amphoraların kulpsuz benzerleri olarak duran tek bir sınıf (**Lev. 82d-82h, 88d**) olarak kabul edilmektedir. Geniş ağızlı depolama kapları ise, düşük boyunlu formlar (**Lev. 83a-83e**) göstermekle birlikte bazıları devasa dinosları andıran fakat form açısından geniş boyunlu amphoralarla benzerlikleri olan daha belirgin boyunlu kaplar arasında ayrılmaktadır (**Lev. 84a-84b, 85a-85b**). Yıkım Tabakası'nın neredeyse tüm birimlerinde depolama kaplarıyla karşılaşmaktadır. Megaron IV'te, üç çeşidi de temsil eden, bina içinde veya bina ile ilişkili olarak, dokuz adet depolama kabı bulunmuştur (**Lev. 82g, 83d, 84b-86b, 88d**). Diğer saray birimlerinden Megaron III'te bir tane (**Lev. 82f**), Megaron II'de ise ana odanın köşesinde başka bir örnekle karşılaşmıştır (**Lev. 82d**). Megaron I'in arkasındaki depoda bulunan bir kabın (**Lev. 83b**) yarısından fazlası ise tahılla dolu olarak bulunmuştur. Tahıl, ayrıca kaleden başka bir depolama kabından da (**Lev. 84a**) bilinmektedir. Kazı esnasında, kapların çoğunluğunun, doğrudan zemine yerleştirilmiş veya hafifçe batmış gibi konumlandığı gözlemlenmiştir. W ve G tümülüslerinin her birinde tek bir dar boyunlu depolama kabı bulunmuştur³¹³.

Sams'a göre depolama kapları, büyük amphoralar gibi Phryg çömlekçilerinin büyük kaplardaki beceri ve hünerinin bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır. Kaplar, kaba ancak iyi sıkıştırılmış ve dayanıklı bir yapı sergilemekle birlikte kalın cidarlara sahiptirler. Tümülüslerden gelen depolama kaplarının tamamı gri, kaleden gelen kapların ise birkaç tanesi gri renktedir (**Lev. 82e, 82g, 83a**). Birçok örnekte damgalamayla karşılaşmış ve damgalama ile birlikte şekle özgü gibi görünen bir çeşit desen bantlaması oluşmuştur (**Lev. 82c, 83e, 85a-86b, 87c-88f**). Yıkım Tabakası'ndaki ölçülebilir depolama kapları, yarım metreden daha yüksektir ve bu nedenle genellikle boyunlu amphoralar ve açık ağızlı amphora ailesinin en

³¹² Sams, 1994: 79.

³¹³ Sams, 1994: 97.

büyük üyeleri ile karşılaştırılabilmektedir. Çoğunluğunun yüksekliği, yaklaşık 60 ila 80 cm arasında değişmektedir. Tümüls W, G ve P'de görülen depolama kapları ise, kaledeki örneklerden biraz daha küçük yükseklikler vermektedir. Ölçek ve yapıdaki genel benzerliklerin dışında, depolama kaplarının tüm çeşitleri, genellikle düz tabanlı ve geniş gövdeli olmakla birlikte oval ya da elipsoidal formlar, genellikle tabana doğru belirgin bir koniklik göstermektedir. Depolama kaplarına özgü, ancak formun içinde evrensel olmayan, hemen hemen her zaman üst gövde de ikili veya dörtlü olacak şekilde plastik makaraya benzer eklentiler görülmektedir (**Lev. 82h-83c, 84c-86b, 88d**). Sams'a göre, düzenli makara şeklinde olan bu destekler, bu tür formların halka kulplu kâseler üzerindeki tutamak yuvaları olarak işlev gördüğü bronz işçiliğinden bir uyarlamayı temsil etmektedir. Dar boyunlu ve belirgin geniş boyunlu depolama kaplarının, her iki tipinin de MÖ 2. binyıl Anadolusunun kulpsuz depolama kapları arasında benzerlerinin bulunmadığını; ayrıca Alişar IV döneminin doğu platosundaki repertuarlarında da görünmediğini belirtmektedir. Bununla birlikte Kargamış'taki Yunus mezarlığından dar boyunlu bir depolama kabının bilindiğini, ancak Hama'danın güneyindeki türün daha yaygın olduğunu ve Phryg versiyonunun aksine genellikle boyandığını vurgulamıştır³¹⁴.

Düşük boyunlu depolama kapları, kulplu ve kulpsuz olarak, Hitit İmparatorluğu'nun sonuna kadar, 2. binyıl Anadolu'sunda bol miktarlarda ve benzer boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Gordion, ayrıca Tunç Çağı dağılımından örnekler vermektedir. Sams'a göre, Erken El Yapımı'nın daha büyük Grup 1 kapları, MÖ 2. binyıl tipleri ile çark yapımı Phryg formu arasında bir bağlantı oluşturmaktadır. Doğu platosunda, genel olarak Alişar IV döneminde, Gordion'un düşük boyunlu depolama kaplarını anımsatan, ancak kulplu büyük kaplar, Alişar ve Porsuk'un yayınlanmış örnekleriyle bilinmektedir. Kulpların, herhangi bir boyuttaki delik ağızlı kaplarla kombinasyonu, genellikle dönem boyunca doğu platosunun bir özelliği gibi görünmektedir³¹⁵.

5.1.1.8.1. Alçak Boyunlu Depolama Kapları ve Dinolar

Büyük depolama boyutlarından küçük olan kapların çoğunluğu; düşük, kısaltılmıştır veya boyun içermemektedir. Çoğunluğu, iki elle kolayca taşınabilecek bir boyuta sahip olmakla birlikte özellikle geniş gövdeli ve düşük ağızlılar, düşük boyunlu depolama kapları (**Lev. 76c-76i, 78a-78c**) veya dinolar olarak sınıflandırılmaktadır (**Lev. 73a-73f, 76j-77d, 79a-80d**). Tek elle tutulabilen küçük depolama kap çeşitleri genellikle daha büyük örnekleri yansıtmaktadır (**Lev. 73g-73k, 74c-76b**). Sams, küçük depolama kaplarının, Yıkım

³¹⁴ Sams, 1994: 98.

³¹⁵ Sams, 1994: 99.

Tabakası'nın öncesinde görülmediğini ifade etmektedir. Yanmış kalede, küçük depolama kapları öncelikle CC 1-2 ve TB 2-3'ten bilinirken, büyük depolama kaplarının ise CC ve TB birimleri arasında daha yaygın olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Saray salonlarından Megaron III'te üç adet dinos formu görülmektedir (**Lev. 77a, 77d, 79a**), ancak Megaron I ve IV'ün arkasındaki depolarında da her biri sırasıyla küçük ve büyük birer adet dinos vermiştir (**Lev. 75d, 79d**). Tümülüs X ve Y'nin her birinde ise iki adet dinos ile karşılaşmıştır³¹⁶.

Gordion'daki örnekler, boyut ve çeşitliliğe göre farklılık göstermektedir. Küçük depolama kaplarında, orta-ince veya ince yapı görülmektedir. Daha büyük örnekler arasındaki dinoslar ise genellikle ince veya orta-ince; boyanmış veya monokrom düşük boyunlu depolama kapları da genellikle orta-kaba mallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Gordion'da koyu renkte pişirilmiş örnekler, çoğunluğun boyandığı yıkım öncesi kontekslerde nadir görülmekle birlikte Yıkım Tabakası hem dinos hem de Megaron III'ten gri olan iki monokrom örnek vermektedir (**Lev. 77a, 77d**)³¹⁷.

Küçük depolama kaplarının (**Lev. 73g-73k, 74c-76b**) yüksekliği yaklaşık 5 ila 11 cm arasında değişmekte ve yaklaşık 8 cm (**Lev. 73g-73k**)'nin altına düşen minyatür örnekler, kendisinden biraz daha büyük örneklerden ayrılmaktadır. Daha küçük minyatür örneklerin iç hacmi 100 ila 220 ml (**Lev. 73g, 73i, 73k**) arasında, biraz daha büyük örneklerin iç hacmi ise 430 ila 530 ml (**Lev. 75a-75b, 76a-76b**) arasında değişmektedir. Daha büyük düşük boyunlu depolama kapları ve dinoslar, bazı içsel kalıplar belli olsa da, genellikle yaklaşık 15 cm'den 35 cm yüksekliğe kadar uzanmaktadır. Hem kale hem de mezarlardan gelen dinoslar, 19 ila 26 cm aralığında yüksekliklere sahip görünürken, düşük boyunlu depolama kapları, genellikle yaklaşık 15 ila 21 cm arasında değişmektedir. Her iki çeşitte de birincil istisnai durumlar görülsede, ortalamadan daha büyük boyutlu bazı boyalı örneklerde bilinmektedir (**Lev. 78a, 78c-79a, 80b**). Tahmini ağız çapının 31 cm, yüksekliğinin ise yaklaşık 50 cm olduğu düşünülen, parçalanmış boyalı bir dinos (**Lev. 79d**), Sams'a göre türünün en büyüğüdür. Düşük boyunlu depolama kapları ve standart boyutlu dinoslar, büyük ölçüde sadece tasarım farklılıkları taşımaktadır. Genel olarak, düşük boyunlu depolama kaplarının düz tabanları, kısa boyunları ve genişleyen ağızları vardır. Dinolar ise, normalde ayaklıdır ve çoğu durumda doğrudan omzuna dayanan, genellikle dışa eğik ağız taşımaktadır (**Lev. 74a-74b**). Düşük boyunlu depolama kaplarının gövdeleri çeşitli formlar içerirken, dinolar ise genellikle geniş ve tamamen yuvarlak elipsoidler veya küreler içermektedir (**Lev. 76j, 79b**)³¹⁸.

³¹⁶ Sams, 1994: 91.

³¹⁷ Sams, 1994: 92.

³¹⁸ Sams, 1994: 92.

MÖ 2. binyıl Anadolu'sunda, “delik ağızlı” saklama kapları, kulplu ve kulpsuz, düşük, geniş boyunlu depolama kapları görülmektedir. Kilikya’da, Tarsus’taki Erken ve Orta Demir Çağı repertuarları form ve ölçek olarak Gordion’un dinoslarına benzer miktarda “pithoid depolama kapları” içermektedir. Ayrıca K. Sams, dinosların, Kilikya’dan Orta Anadolu’ya gelme olasılığının zayıf olduğunu ifade etmektedir³¹⁹.

Genel olarak Alishar IV döneminde doğu platosunda, dinoslar ve ilgili depolama kapları, Gordion’dakinden daha az yaygın görülmelerine rağmen, çeşitli merkezlerde de ortaya çıkmaktadır. Buna istinaden en iyi ve en yakın ilişki, Gordion ve Ankara’dakilere çok benzeyen gri maldan dinosların olduğu hem Boğazköy’deki yerleşim kontekslerinde hem de gösterişsiz definler için kullanılan kül urnelerinde görülmektedir. Sams’a göre, dinosların hem Boğazköy’de hem de Phrygia’daki mezar kontekslerinde görülmesi, önemli bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Porsuk III’te karşılaşılan, Gordion’dakilere benzer, bazıları kulplu çok sayıda kaba kapların varlığını, genel tipin doğu platosunda oldukça yaygın olduğuyula açıklamıştır. Porsuk’un bazı kapları, Gordion’un üst profildeki düşük boyunlu depolama kaplarına çok benzemekle birlikte hiçbirinde dışa eğik ağız tipleri görülmemektedir³²⁰.

5.1.1.8.2. Yüksek Boyunlu Depolama Kapları

Boyunlu depolama kaplarının en erken örneklerinden biriyle Tümülüs W’de³²¹ karşılaşılmıştır (**Lev. 86c**). Pişmiş topraktan yapılmış bu kap, mika katkılıdır ve geniş bir elipsoidal gövdeye sahiptir, kabın kaidesi ise bir dayanma yüzeyi oluşturmak için altta düzleştirilmiştir.

Yıkım Tabakası’nda, örneklerin tümünün TB ve CC birimlerinden geldiği, boyunlu depolama kaplarının ayrı bir koleksiyonunu vermiştir. Kapların çoğunluğu, düşük boyunlu depolama kapları ve dinoslarla karşılaştırılabilir boyutlar vermektedir. Üç örnek (**Lev. 81a, 81c-81d**), kaba çanak çömlek yapımı depolama kaplarından oluşan küçük bir üretim grubu gibi görünmektedir. Gövde formları biraz farklı olsa da, her bir kabın, bir bazal çıkıntıdan yükselen ve belirgin bir kenarla bitirilen, oldukça kısa ve geniş bir boyunu bulunmaktadır³²².

Karşılaşılan boyalı örnekler şekilsel çeşitliliği arttırmaktadır (**Lev. 81g-82b**). Boyalı bir örnek (**Lev. 81g**), yukarıda bahsedilen kaplardan birine (**Lev. 81c**) benzer olmakla birlikte daha inceltilmiş ve daha geniş bir gövdeye sahip, ayrıca dinoslardaki gibi çıkıntılı bir ağıza

³¹⁹ Sams, 1994: 93.

³²⁰ Sams, 1994: 94.

³²¹ Young vd., 1981: 213.

³²² Sams, 1994: 96.

sahiptir³²³. Ayrıca bahsedilen bu depolama kaplarının dışında çeşitli belirsiz kaplarda görülmektedir (**Lev. 81e-81f**).

5.1.1.9. Dışa Taşkın Kaplar

Phryg çömlekçileri, en büyük kaplarda çok çeşitli formlarda çıkıntılı ve çıkıntısız ağız uygulamaları yapmışlardır. Bu tür ağızlar, Erken Phryg dizisinde bol miktarlarda bulunmaktadır. Çıkıntılı ağızlar, Demir Çağı sırasında, Phryg çömlekçiliğinin sürekli olarak görülen özelliklerinden biri haline gelmiştir. Çıkıntısız türlerden önemli ölçüde daha çok görülen çıkıntılı örnekler, çoğunlukla büyük amphoralar ve depolama kaplarıyla sınırlandırılmıştır. Tipin daha küçük formlar üzerinde, özellikle de dinoslarda görülmesi, büyük kaplardan alınan bir taklit olarak yorumlanmıştır. Sams, Phryglerin pratik uygulaması haline gelen çıkıntılı ağızların, Demir Çağı Anadolu'su için yeni bir uygulama olmadığını; çıkıntılı ağızların batıda Troya VI-VIIB'de, Orta Anadolu'da ise Assur Kolonisi ve Eski Hitit dönemlerinden zaten bilinen bir uygulama olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Gordion'da, çıkıntılı ağızlara sahip kaplar, MÖ 14. ve 13. yüzyıllara tarihlenen Megaron X'un yedinci ve beşinci katmanlarından da bilinmektedir³²⁴.

Sams, çıkıntılı ağızlara sahip kapların, Phryglerin doğu platosundaki çağdaş çömlekçilerle ortak bir özelliği olduğunu ve Gordion ile Alişar IV merkezleri arasındaki yakın bir ilişkiyi gösteren birkaç seramik özelliğinden birisi olduğunu vurgulamaktadır³²⁵.

5.1.1.10. Kazanlar

İki kazan, Tümülüs W mezar odasının güneydoğu köşesinde yan yana bulunmuştur ve her birinin içinde daha küçük adaklarla kaşılaşmıştır: TumW 1'de (**Lev. 50b**) daha ince malda çanak çömlek kaplar, TumW 2'de (**Lev. 51a**) ise TumW 1'in batısına doğru daha küçük bronzlar, siyah boyanmış testi ve iki ahşap disk. Kazanlar açıkça bir destek için halka sehpa olmadan doğrudan zemine yerleştirilmiştir. Her ikisi de mezar odasının çatısının çökmesiyle kötü bir şekilde ezilmiştir; kaplar birçok parçaya bölünmüş, ancak büyük ölçüde içleri doldurulmuş nesneler yüzünden ve kısmen de her ikisi de etraflarında büyük tomarların bulunduğu ince bez kumaşla sarılmış olduğu için şeklini korumuştur. Kulplardaki boğa başlı eklentiler (**Lev. 50b-51a**), kazanların bir çift olarak yapılmış gibi olduğunu göstermektedir³²⁶. Metal kazanları, tümülüslerin haricinde sağlam ele geçirmek zor bir durumdur, sebebi ise

³²³ Sams, 1994: 97.

³²⁴ Sams, 1994: 101.

³²⁵ Sams, 1994: 102.

³²⁶ Young vd., 1981: 199.

kalede tahrip etkenlerinin daha fazla olmasıdır. Ayrıca kazanlar, Orta Phryg tümülüslerinde nispeten daha yoğun olarak görülmektedir.

Ayrıca Tümülüs W’de iki tanede küçük kazan ile karşılaşılmıştır. TumW 3 (**Lev. 51b**) ve TumW 4 (**Lev. 51c**) kazanlarını, mezar odasının çökmesi sonucu tamamen ezildiği için bir araya getirmek mümkün olmamıştır. Tutamak yerlerinde ise boğa yerine bu sefer kuş eklentileri görülmüştür ve kazanlar yine bir çift olarak yapılan her ayrıntıda birbirine benzemektedir. Çok ince yapıya sahip olan kapların, ağızları kalınlaşmış ve hafifçe içe doğru eğimli olarak üstte düzleştirilmiştir. Kuş eklentilerine, yayılmış bir kanat açıklığına ve altta kare şeklini alan kısa kuyruklara sahiptirler³²⁷.

5.1.2. SÜSLEMELER

5.1.2.1. Boyasız Süslemeler

Gordion’daki kaplar üzerinde görülen boyasız dekorasyon, kazımayla yapılmış yatay yiv açmadan, ayrıntılı damgalama programlarına kadar çok çeşitli teknikler içermektedir. Bu tekniklerin arasında desenli kazıma, bombelenme, bantlama, seyrek örgü, şekillendirilmiş kabartma ve plastik süsleme bulunmakla birlikte çoğunluğu monokrom çanak çömlek üzerinde görülmektedir. Genel bir kural olarak, bir kapta sadece tek bir çeşit basit boyasız bezeme, yiv açma veya bombelenme ile karşılaşılmaktadır. Damgalama, kap yüzeyindeki yükseltilmiş bantlarda (**Lev. 10a, 59b, 82c**) sıklıkla görülürken, damgalama ve desenli kazıma, her biri çıkıntılı bombelenme ile kombinasyon halinde ortaya çıkabilmektedir (**Lev. 29k, 46a, 56f, 63f-63g, 83e**)³²⁸.

5.1.2.1.1. Kazıma

Kap pişirilmeden önce yapılan kazıma, kullanımı yaygın olmamış gibi görünse de, Erken Phryg Döneminde tekrar eden bir uygulamadır. Kap yüzeylerinde iki tür kazıma görülmektedir: yarım düzine kadar yakından aralıklı, yatay çizgilere kadar çoklu yiv açma ve daha detaylı, düz çizgili ve eğrisel tasarımlardan oluşan desenli kazıma. Her iki kazıma tekniği de erken dönem tümülüslerinde karşılaşılmamaktadır. Erken dönemlerde kullanılan daha basit bir kazıma tekniğiyle EPB III’te karşılaşılmıştır, desenli kazıma ise daha geç eklenmiş gibi görülmektedir³²⁹.

³²⁷ Young vd., 1981: 201.

³²⁸ Sams, 1994: 113.

³²⁹ Sams, 1994: 113.

5.1.2.1.2. Çoklu Yiv Açma

Çoklu yiv açma işleminin erken dönemlerde ortaya çıkmasının sebebi olarak, Erken El Yapımı çanak çömlek uygulamasını sürdürmüş olabileceği düşünülmektedir. Teknik, EPB III'ten (**Lev. 10c, 72a**) sonra, EPB V, Teras dolgusu (**Lev. 92e**) ve örneklerin büyük çoğunluğunun geldiği Yıkım Tabakası'nda takip edilebilmektedir. Çeşitli boyutlarda yuvarlak ağızlı ve yonca ağızlı testiler, çoklu yiv açma tekniğinin görüldüğü başlıca kaplardır³³⁰. Bu teknikte dekore edilmiş diğer formlar arasında; kâseler (**Lev. 2j**), küçük depolama kapları (**Lev. 76e, 76h, 78a, 81c**) ve bir testi bulunmaktadır. Büyük amphoralar ve depolama kapları daha az tercih edilmiştir ve çoklu yiv açma nadiren boyamayla birlikte verilmiştir (**Lev. 78a**). En azından bazı durumlarda, çentikli bir alet (**Lev. 29e, 82h**) tarafından oluşturulan, çoklu yiv açma çoğunlukla düzgün bir şekilde yürütülmekle birlikte genellikle omuz veya boyun kısmında konturun kilit noktalarında göze çarpmaktadır. Yonca ağızlı testilerde bezemenin uygulandığı yer olarak, düşük omuz tercih edilmiştir (**Lev. 24a, 24j, 27k**), yuvarlak ağızlı testilerde ise çoklu yiv açma, düşük boynun etrafında bir tür yaka oluşturabilmekte (**Lev. 11d, 13h, 13s**) veya boynun orta kısmını vurgulayabilmektedir (**Lev. 13o, 13t, 14s, 19c**)³³¹.

5.1.2.1.3. Desenli Kazıma Tekniği

Desenli kazıma, çoklu yiv açma gibi, köklerini Erken El Yapımı çanak çömlekten aldığı düşünülmekle birlikte burada çarkta yapılmış olan malzeme grubuna benzer tasarımlar görülmektedir. Sams'a göre, çarkta yapılmış Phryg seramiğindeki desenli kazımanın erken kullanımı için Megaron X-2'den gelen ve her ikisi de gri mal olan iki kulp parçasını göstermektedir (**Lev. 90a-90b**). Kulplarda desenli kazıma kullanımı, çarkta yapılmış seramiklerde istisnai bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (**Lev. 24k**). Yıkım Tabakası'nda görüldüğü gibi, kapların gövdelerindeki desenli kazıma tekniğinin tipik Phrygia kullanımı, Teras dolgusunda (**Lev. 59h, 89a, 90c, 90e, 90f**), Megaron IV I (**Lev. 90g**) ve PN 3 ile erken kontekslerde sınırlı olmaktadır (**Lev. 90d**). Sams, desenli kazımanın Orta Anadolu'daki bir Phryg özelliği olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Desenli kazıma tekniği, Gordion'un haricinde, Midas Şehri'nde görülmekle birlikte bazı motiflerin Gordion'dakilere paralel olarak ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ancak doğu platodaki Alişar IV merkezlerinde böyle bir dekorasyon uygulamasıyla karşılaşılmamıştır. Desenli kazımayı, batı da Aeolis Geometrik çanak çömleğinin karakteristiği olarak, doğuda ise Urartu etkisinin muhtemelen rol oynadığı Malatya'daki Syro-Hitit Seviye II'nin temel bir özelliği olarak aktarmaktadır³³².

³³⁰ (**Lev. 10c, 11d, 13o, 13s-13t, 14s, 19c, 24a, 27k, 27s**)

³³¹ Sams, 1994: 113.

³³² Sams, 1994: 114.

Desenli kazıma tekniği, genel olarak büyük kaplarda görülmekle birlikte neredeyse tek istisna olan TB 1'den gelen yudumlama kadehinde de görülmüştür (**Lev. 46a**). Değişken tipte büyük amphoralar üzerinde, en sık desenli kazıma tekniği ile karşılaşılmaktadır (**Lev. 56f, 58b, 59h, 63f-63i, 64c, 89a**). Nadiren kaplar üzerinde tek bir kazımayla yapılmış tasarımdan daha fazlası görülmektedir (**Lev. 5h, 91a**), normal uygulamada tasarım sadece bir kez, genellikle kazıma çizgilerle tanımlanan dar bir bölgede veya omuzun bir noktasında açık bir alanda (**Lev. 24r-25a, 44a, 58b, 63f-63g**) yapılmaktadır. Kabın boyun kısmında ise nadiren desenli kazıma görülür (**Lev. 59h, 63h**). Tasarım, zaman zaman çoklu yiv açma (**Lev. 82h, 90j**) ile arttırılarak, birkaç durumda damgalama ile birleştirilmiş (**Lev. 64c, 90d, 91a**) ancak asla boyaya ilave olarak kullanılmamıştır. En büyük kaplarda kazıma ile yapılmış çalışma, genellikle damgalı dekorasyonda paralel (**Lev. 56f, 63i, 64c, 90c, 90e-90f, 90h**) bir şekilde yükseltilmiş bantlarla sınırlıydı; bantlama ile bağlantılı olarak tasarım bazen tekrarlanmıştır (**Lev. 56f, 63i, 90e**)³³³.

Desenli kazıma kullanılan motifler, az ve genellikle basit uygulamalarla yapılmıştır. Bunlar; dalgalı çizgiler, balıksırtı, zikzaklar, iç içe “V” biçimli şeritler (chevrons), üçgenler ve birkaç ünik desendir.

Dalgalı çizgi süslemesi, Phryg ressamlığında en çok bilinen uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Dalgalı çizgiler, genellikle yakın aralıklar halinde, çok çizgili kümeler olarak oluşturulmuştur; tek dalgalı çizgiler ise, sadece Yıkım Tabakası'ndan bir dizi tek kulpla kullanılan çanak ve depolama kaplarında görülmektedir (**Lev. 44a**)³³⁴.

Balıksırtı süslemesi, aynı zamanda kaplar üzerinde boyama olarak görülmekle birlikte kazıma olarak yapılan örneklerde ise motif çoğunlukla yatay bir şerit üzerinde bulunmaktadır. Kazıma olarak yapılmış balıksırtı süslemesi, Teras dolgusunda, alışılmadık bir dekoratif bant sistemi ile bağlantılı olarak iki büyük kap (**Lev. 90c, 90e**) üzerinde görülmektedir. Sade bantlardaki balıksırtı süslemesi ile Megaron IV'ten gelen iki büyük amphora (**Lev. 56f, 63i**) üzerinde de karşılaşılmış ve daha sonra yıkım döneminde de devam etmiştir. Yıkım Tabakası'ndan gelen yudumlama kadehi (**Lev. 46a**) ise, kazımayla yapılmış olan balıksırtı motifinin en süslü görüntüsünü taşımaktadır. Burada, formun nadirliği kadar dikkat çeken bir başka durum ise balıksırtı deseninin, kadehin tutma yeri hariç, tüm çevresini kapsayan yanal olarak uzatılmış bir dama tahtası motifinin blokları içerisine yapılmasıdır³³⁵.

İç içe V biçimli şeritler ve zikzaklar daha az görülmektedir. CC2'den gelen karineli kâse (**Lev. 5h**), baklava dilimi panelleriyle dönüşümlü olarak, ağız yüzeyinde en basit formda

³³³ Sams, 1994: 114.

³³⁴ Sams, 1994: 115.

³³⁵ Sams, 1994: 115.

iç içe V biçimli şeritlere sahiptir. İç içe V biçimli şeritler, Teras dolgusundan gelen bir amphorada (**Lev. 89a**) ve PN 3'ten gelen büyük bir kapta biraz daha ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkmaktadır, ayrıca PN 3'ten gelen örnekte üçgen zikzak damgalama motifide (**Lev. 90d**) bulunmaktadır. Her ikisinde de, kazımayla yapılmış motif, hemen hemen aynı gibi görünmekle birlikte oldukça derin kesilmiş, sola doğru yönelmiş, eşit aralıklı, iç içe V biçimli şeritlerden oluşur ve her üçüncü veya ikinci çift arasında da benekli noktalar sırası bulunur. Dekorasyonun birbiriyle olan benzerliği, iki kabın tek bir kaynağın ürünü olabileceğini ve bunlarla ilişkili olarak, Megaron IV'te dar boyunlu bir amphora ve Megaron IV'ün kuzey batısına doğru yanmış enkazda bulunan büyük bir kap dikkat (**Lev. 90i**) çekmiştir³³⁶.

Kazıma ile yapılmış zikzak motiflerinin diğer örnekleri az görülmektedir. Terrace dolgusundan gelen büyük bantlı bir kapta, tek çizgili bir versiyon oluşmuştur, ancak Yıkım Tabakası'ndan daha erken karşılaşılmamıştır. Yıkım Tabakası'nda görülen karineli bir kâsenin ağız kısmında oluşan paneller içindeki baklava dilimi motifleri, ara ara noktalı bir şekilde doldurulmuştur (**Lev. 5h**). Teras dolgusundan bir kap parçası üzerinde de (**Lev. 90f**) basit bir baklava dilimi motifleriyle karşılaşılmıştır. Sams'a göre bu, yerel repertuardaki kazıma motifinin bilinen tek örneğidir. Bazı tasarımlar (**Lev. 5h, 90j**), *Brown on Buff* işçiliğinde bulunan noktalı desenleri anımsatmaktadır (**Lev. 41a, 52f**). Boyama ayrıca TB 4'ten gelen (**Lev. 91a**) bir panel içindeki kazımayla yapılmış çift çizgili zikzak için paralellik sağlamakla birlikte burada meydana gelen tüm üçgenler muhtemelen çapraz tarama ile yapılmıştır. Üçgenler, büyük yuvarlak ağızlı bir testi ve Yıkım Tabakası'ndan büyük belirsiz bir kapta görülmektedir (**Lev. 10b, 90h**). Bu kazıma ile yapılmış tasarımdan sepet örgüsüne doğru adım için, motifin dizideki tek oluşumu, Teras sonrası M4 1'den gelen parçadaki (**Lev. 90g**) yükseltilmiş bantta görüldüğü gibi, asılı üçgen alanlardaki tarama yönünü değiştirmek için yapılan basit bir uygulamadır. Taranmış üçgenler gibi, sıra tasarımı da yerel boyamada bulunmamaktadır³³⁷.

Sams'a göre Phryg desenli kazıma tekniği, boyamayla yapılmış süslemelerden esinlenmiştir. Bu nedenle, bazı boyalı motifler, ya kopya edilmiş ya da değiştirilmiştir. Desenli kazıma tekniğinin kullanılması ve uygulanmasında gözlenen özellikler, tekniğin tamamen popüler dekoratif ortamları taklit ettiğini, fakat yine de kendi içerisinde ayrı bir gelenek olarak durduğunu ortaya çıkarmıştır. Ressamlar, bir motif seçip, onu bir kapta sadece bir noktada yaparken, genellikle çeşitli tasarımlar kullanmışlardır, bazende farklı seviyelerde bir veya daha fazlasını tekrarlamışlardır. Ressamlar, ayrıca kazımadaki yaygın uygulama gibi, tüm alanların, genellikle omuz ve boyun bölgelerinin dekoratif doldurulmasını tercih

³³⁶ Sams, 1994: 115.

³³⁷ Sams, 1994: 116.

etmişlerdir. Dahası, kap yüzeyine uygulanan boyalı tasarımların kapsamı geniş olmakla birlikte bireysel motifler bileşimde genellikle karmaşık yapılmıştır. Desenli kazıma ise, nispeten basit formların sınırlı olarak kullanıldığı bir repertuarı sunmaktadır (**Lev. 91e**)³³⁸.

Phryg çömlekçiliğinde en yaygın uygulamalardan biri olan çıkıntı yapma (ridging), süsleme için çeşitli şekillerde kullanılmıştır. En sık karşılaşılan, kap yüzeyinde bir veya daha fazla kademe de belirgin bir şekilde ayarlanmış ve genellikle çıkıntılı bir köşe veya sivri bölümlere düzgün şekilde kırılmış yatay çıkıntılardır. En azından EPB IIb kadar erken bir tarihte, tek çıkıntı yapma yaygın olarak, çeşitli form ve büyüklükteki kaplarda omuzdan boynu eklemli göstermek için basit bir mimari uygulama olarak kullanılmıştır (**Lev. 12s-13a, 23c, 39i, 42d, 53b, 56b, 81c-81d, 83c, 89b**). Yıkım Tabakası'ndan bazı kaplar, çoğunlukla yonca ağızlı testiler olmak üzere, bir veya daha fazla örneğe sahiptir (**Lev. 25a, 27r, 29j-29k, 30a, 56e**)³³⁹.

Boynun tabanından bir noktaya veya birkaç seviyeye yerleştirilen yatay çıkıntılar, biraz daha dekoratif bir unsur oluşturmaktadır. Çoklu yiv açma ve diğer bazı boyasız bezeme türleri gibi, bu tip çıkıntılar neredeyse sadece monokrom çömleklerin bir özelliği olmakla birlikte yuvarlak ağızlı ve dar boyunlu yonca testiler, büyük amphoralar ve depolama kapları gibi çeşitli formlarda sıklıkla görülmektedir. Çeşitli form öğelerini vurgulamaya ve tanımlamaya yarayan çıkıntı çalışmasının odak noktası, pratik olarak boyun kısmı tercih edilmiştir. Tek çıkıntılardan oluşan şemalar en yaygın görülenler olmakla birlikte daha az sıklıkta ise, bazen birden fazla yiv açmaya benzeyen, ancak yükseltilmiş bantlar üzerinde kazıma ile oluşturulmuş yakın çıkıntılar serisi vermektedir (**Lev. 60b**). Büyük kaplardaki tek çıkıntılar, zaman zaman yapılan eğimli çentik açma sayesinde daha fazla vurgulanmıştır (**Lev. 63c, 63i-63j, 85a-85b, 86b**)³⁴⁰.

Erken Phryg çark yapımı çanak çömleklerinde gerçek desenli çıkıntının bilinen tek örneği, TB 4'ten gelen büyük dar boyunlu amphoranın omzundaki (**Lev. 57h**), çoklu çıkıntı gruplarının içinde bulunan belirgin dalgalı çizgi veya eğrisel zikzaklardır. Her biri düzleştirilmiş kabara şekliyle sonlanan tasarımın sarkık kuyrukları, bazı ilgili kraterler (**Lev. 64a-64b**) üzerindeki ayrıntılı kulp izlerini hatırlatmaktadır³⁴¹.

5.1.2.1.4. Bantlama

Genellikle belirgin ve bazen düzgün bir şekilde kırılmış kabarık bantlar, en sık büyük amphoraların ve depolama kaplarının gövdelerinde, basit yatay şerit olarak görülmektedirler.

³³⁸ Sams, 1994: 116.

³³⁹ Sams, 1994: 116.

³⁴⁰ Sams, 1994: 117.

³⁴¹ Sams, 1994: 118.

Yıkım Tabakası'nda, bir kap üzerinde sayısı dörde kadar çıkan geniş aralıklarla karşılaşılmıştır. Dikkate değer sayıda örneğe sahip olan birkaç çeşit desen bandı da bilinmektedir. Bu grupların kendileride süslenebilmekte ya da genellikle damgalama veya desenli kazıma için alanlar oluşturmaktalar. Sams, Phryg çömlekçilerinin bantları takviye bir ölçüt olarak kullandıklarını, yapılan uygulamaların genellikle dekoratif ve tamamladıkları boyun çıkıntılarınıninkine benzer bir mimari rolde olmasının daha kuvvetli bir ihtimal olduğunu ifade etmiştir (**Lev. 56f, 64a-64b**)³⁴².

5.1.2.1.4.1. Yatay Bantlama

Yatay bantlama, Anadolu Bronz Çağı'ndaki büyük kaplarda yaygın olarak kullanılmış olmakla birlikte Gordion'un Eski Hitit mezarlığından ölü gömme pithoslarında iyi yerel emsaller bulmaktadır. Beycesultan II'deki, büyük depolama kaplarında karşılaşılan bantlara, genellikle desenli kazıma ve damgalama tekniklerinin eşlik etmesiyle, kendine yakın öncüller sağlamaktadır. Sams, Gordion'daki Demir Çağı bantlama bezemesinin, daha önceki Anadolu uygulamalarını devam ettirdiğini, ama belge olarak yetersiz kaldığını vurgulamıştır. NCT IVb'de düzenli bantlama yoktur ve damgalı bantlama örneğiyle (**Lev. 91b**) beraber EPB V'e kadar (EPB diziminde) görünmemektedir. Bununla birlikte tüm Teras'tan, hepsi bantlar üzerinde damgalama veya kazıma ile süslenmiş çok sayıda büyük bantlı kap bilinmektedir (**Lev. 82c, 90f, 92a-92c**) ve benzer şekilde dekore edilmiş örnekler M4 I'de de bulunmuştur (**Lev. 59b, 90g**). Yatay bandın uygulanmasında kapların karın veya omuzlarında tek bir bant ile karşılaşılmaktadır. Ancak malzeme parçalanmış olduğu için, daha sonra Yıkım Tabakası'nda görülenler gibi çok bantlı şemaların herhangi biri veya hepsi olup olmadığını bilmek mümkün olmamaktadır. Tümüls W'deki omuzlu amphora (**Lev. 55d**), bu kanıtı güçlendirmektedir. Kap, iki adet karında ve bir adette omuzda olmak üzere üç banda sahiptir ve daha sonraki şemalar için yakın bir emsal niteliğindedir. Ayrıca yıkım öncesi kontekslerde kanıtı bulunmayan, süslenmemiş bantların erken kullanımını da kanıtlamaktadır. Yonca ağzılı bir testi, sadece Yıkım Tabakası'nda bilinen küçük kaplar üzerindeki nadir bantlama uygulamasını belgelemektedir, ancak önde gelen bandın doğrudan karına yerleştirilmesi ile diğer birkaç örnekten oldukça farklı görünür. Yıkım Tabakası'ndaki, büyük kaplarda görülen yatay bantlama ise, boynun çıkıntı yapmasından daha az görülmekle birlikte kural olarak bu yaygın birleşimle birlikte gövde de ortaya çıkar. Bantlar, özellikle büyük, boyunlu amphoralar

³⁴² Sams, 1994: 118.

için tercih edilmekte gibi görünmektedir (**Lev. 56a, 56c-56d, 56f**), diğer büyük amphora türlerinde ve depolama kaplarındaki kullanımda herhangi bir tutarlılık göstermemektedir³⁴³.

Sayı olarak bir ila dört arasında değişen bantlar, daha önce Tümülüs W'de (**Lev. 55d**) olduğu gibi en sık karın ve/veya omuzda bulunmaktadır (**Lev. 56a, 56c, 56e-56f, 83e**); birkaç durumda, bantlama alt gövdeye de uzanır (**Lev. 56d, 64a-64b**). Bazı kaplardaki bantların hepsi düzdür (**Lev. 56a, 56c-56e, 82d**) ve bazen düz bantlar daha da aşağı doğru yerleştirilmektedir (**Lev. 56f, 64a-64c, 72b, 83e**). Dekorasyonla birlikte genellikle üçgen zikzak damgalama, bazen daha küçük şekillerde yapılmış bantlar (**Lev. 10a, 29k**) ve ayrıca bazı seyrek örgü (**Lev. 48c-48e**) uygulaması görülmektedir³⁴⁴.

5.1.2.1.4.2. Desenli Bantlama

Phryg desenli bantlaması, Teras Dolgusu'na kadar kesin olarak kanıtlanamamıştır. Teras dolgusunda, açık bir şekilde, iki Phryg tipi desenli bantlama, ortaya çıkmıştır. Biri sadece burada, desenli kazımayla yapılmış gri mal olan iki büyük kaba ait, tek gövdeli çanak çömlek parçaları ile kanıtlanmıştır (**Lev. 90c, 90e**). Her iki parça da bantlı dekorasyonun genel programını gösterecek kadar korunmamıştır. Hepsi damgalı depolama kapları olarak kabul edilen bir dizi bantlı kap, Teras Dolgusu'nda (**Lev. 87c-87d**), M4 II (**Lev. 88a**) ve Yıkım Tabakası'nda görülmüştür (**Lev. 88b-88f**). Daha eski ve daha büyük tiplerde küçük dikdörtgen ve üçgen damgalama, iç içe çemberler ve daha sonra azalan baklava dilimi, yıkım öncesi ve yıkım kontekslerinde kullanılan farklı tipte damgalama motifleridir. Yıkım Tabakası'nda, aynı baklava dilimi damgasının, dört ayrı kapta kullanıldığı tespit edilmiştir³⁴⁵.

5.1.2.1.5. Kabartma Çalışmalarının Özel Tipleri

Erken Phryg korpusu, yivlere, çıkıntılara ve bantlara ek olarak, her biri birkaç örnekten daha fazla olmayan, bir dizi başka dekoratif teknik içermektedir. Genel olarak bu tür çalışmalar nispeten geç bir gelişme olarak gözükmektedir, çünkü Godion'da hiçbiri EPB V'ten önce bilinmemektedir, çoğunluğu ise Tümülüs K-III ve Yıkım Tabakası'ndaki gruptur.

5.1.2.1.5.1. Dikey Şerit Düzenlemesi ve Diğer Gövde Kabartmaları

Gövde de oluşturulan dikey şerit düzenlemesi, EPB V'ten *Brown on Buff* işçiliğinin küçük bir örneğinde görülmektedir (**Lev. 95d**). Parça, korunmuş olduğu sürece, hem teknik hem de dekorasyonda eşleşir ve TB 4'ten gelen küçük amphora (**Lev. 52f**), Teras dolgusunda

³⁴³ Sams, 1994: 118.

³⁴⁴ Sams, 1994: 119.

³⁴⁵ Sams, 1994: 119.

örneği bulunmayan EPB V ile Yıkım Tabakası arasındaki birkaç bağlantıdan biri durumundadır. Bu küçük amphoranın üzerindeki şerit düzenlemesi, her biri bir kemerleme deseni oluşturan çizgiler arasına noktalar yapılarak, boyalı bir taslakla vurgulanmıştır. Tümülüs G’de bulunan küçük yuvarlak ağızlı bir testide de (**Lev. 10c**), çizgiler arasına noktalar yapılarak, aynı tür bir şerit düzenlemesi oluşturulmuştur. Bu küçük çeşitliliğin dışında, Megaron VI’nın zemininden gelen kırmızı üzeri koyu (dark on red) malda yapılmış bir parçada çok sayıda konik kaburga ile (**Lev. 97d**) karşılaşmıştır ve aynı kaburga formu TB 4’ten gelen orta boyuttaki bir depolama kabındakiyle de (**Lev. 81e**) benzetilmektedir. Ayrıca bu kap (**Lev. 81e**), boyasız kabartma tekniğinin bilinen tek örneğidir. Boyama, Alişar IV’te de benzer dikey kaburgalar üzerinde görülmekle birlikte bazı örnekler ise Gordion’da görülen çizgiler arasına noktalar yapılarak uygulanan taslağın aynısıdır. Çizgiler arasındaki noktaların revaklı konturu, Alişar, Kültepe ve Eski yapar’daki kaplarda da görülürken, Alişar, Maşat ve Porsuk’taki diğer çeşitli desenler kuşkusuz gerçek kaburgaları anımsatmaktadır. Bu kaburga şeklindeki kaplar orijinalinde metal kapların kopyaları olmakla birlikte aynı türden kaplarla Tümülüs MM’de de yoğun bir şekilde karşılaşmıştır³⁴⁶.

5.1.2.1.5.2. Plastik Ekler

Plastik ekler, en çok kulplar ile bağlantılı olarak yaygın kullanılmakla birlikte genellikle destek ve makara gibi veya birleşme noktalarındaki perçin kafalarının benzerini yapmaktadır. İkinci olarak karşımıza çıkan uygulama, birkaç kâse (**Lev. 2g, 3e**) ve depolama kaplarında sürekli olarak gördüğümüz, yarım destekleyici eklerdir. Diğer plastik ek parçaları ise az ve nadir görülmektedir. Oyma süsler, daha bol bir şekilde, büyük kraterlerin (**Lev. 64a-64b**) kulplarında ve omuzlarında kullanılırken, boyunlu amphorada (**Lev. 56e**) tüm kulp eklerini kuşatan, küçük hafif konik kabaraya benzer bir süsleme bulunmaktadır. Erken Phryg Döneminin birkaç kabında plastik figürler görülmektedir; TB 4’ten gelen yudumlama kadehinde (**Lev. 46a**) bir kuş kabın kulpunu sonlandırır ve CC 3’ten gelen depolama kabının (**Lev. 84c**) parçalarındaki aslan (?) protomu ise çok farklı bir şekilde verilmiştir³⁴⁷.

5.1.2.1.6. Damgalama Tekniği

Seramik damgalama tekniği, sadece desenle yapılmış bir dekorasyon tekniği olarak boyamadan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Erken Phryg Kalesi’ndeki tüm kontekslerden, sadece 65 adet damgalama tekniğiyle yapılmış seramik bilinmektedir ve bunların da yaklaşık üçte ikisi Yıkım Tabakası’ndan gelmektedir. Basit üçgenler ve dairelerden, düz çizgili veya

³⁴⁶ Sams, 1994: 120.

³⁴⁷ Sams, 1994: 122.

eğrisel tasarımın daha ayrıntılı formlarına (**Lev. 100d-108e**) kadar, yaklaşık otuz ayrı damgalama tipi tespit edilmiştir (**Lev 109a-111f**). Dönem içerisinde ise yalnızca bir adet figüratif damgalama örneğiyle karşılaşmıştır (**Lev. 101a**). EPB V, damgalama tekniğinin, ortak üçgen zikzak deseni (**Lev. 59c**) ve S-spiralliyle (**Lev. 91b-91c**) birlikte iki tipini bulundurduğu üç kap örneğiyle en eski konteks durumundadır. Bir düzineden fazla damgalı tipe sahip olan Teras dolgusu, dört kere damgalama yapılmış kaplarıyla, Yıkım Tabakası'nda bulunan çeşidin önizlemesini vermektedir. Megaron V zemininin altından gelen tek damgalamaya sahip örnek, içerik açısından Teras'tan daha erken olduğu düşünülmektedir. Teras dolgusunun ardından M4 I ve II'den birer örnek gelirken, diğer birkaç damgalı parça tipolojik gerekçelerle nispeten geç değerlendirilen kontekslerden gelmiştir (**Lev. 89c, 90d**)³⁴⁸. Tüm damgalama programları için, en iyi örnekleri sunan Yıkım Tabakası'ndaki çoğu yapı, en az birer örnek vermiştir. Megaron IV, sayısı ondan az olmayan, tanınmış kapların bazıları da dâhil olmak üzere, damgalama yapılmış kaplarıyla dikkat çekmektedir³⁴⁹. Megaron IV'teki damgalama tekniğiyle yapılmış çanak çömlekler, desenli kazımayla yapılmış gibi, büyük amphoralar (**Lev. 59c, 89d, 59b, 63j-64c, 72b, 72d**) ve depolama kaplarının (**Lev. 82c, 83e, 85a-86b, 87c-87d, 88a-88f**) üzerinde görülmektedir (**Lev. 93a-93b**). Daha küçük kap formları üzerine yapılan damgalama uygulamaları da büyük kapların etkisini yansıtmaktadır³⁵⁰.

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, çok çeşitli dekoratif tiplerde yapılmış seramik üzerindeki damgalama tekniği, Demir Çağı Anadolu'sunda bir Phryg özelliği olarak öne çıkmaktadır. Bu tür etkileyici damgalama tekniği uygulamaları, Gordion'un haricinde Midas Şehri'nden iyi bilinmektedir ve burada görülen hem tipler hem de damgalama tarzı olsun Erken Phryg başkentinde görülen örneklerle birçok ortak noktaya sahiptir. Phrygia damgalama tekniği benzerinde uygulamalar, daha çok süs tasarımları olarak, Yunan Oryantalizan döneminde, pithos-amphora üretiminin yaygın bir parçası haline gelmiştir. Sams, damgalama tekniğinin, Phryg çömlekçiliğinin belirgin bir özelliği olduğunu ve Gordion'un etkileyici dekorasyon repertuarının başlıca emsallerini Balkanlarda, özellikle de Trakya Ovası'nda bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Balkanlarla olan bu paralelliklerinden uzak birkaç damgalama motifini, Phrygia'daki repertuarın sürekli gelişimi olarak yorumlamıştır. EPB V'den önce Gordion'daki kaplar üzerinde damgalama tekniğinin görülmemesi büyük bir boşluk yaratmıştır ama damgalamayla dekore edilmiş seramik örnekleri, Assur Kolonisi dönemine kadar erken bir tarihte gerçekleşmektedir. Batı

³⁴⁸ Sams, 1994: 123.

³⁴⁹ Sams, 1994: 124.

³⁵⁰ Sams, 1994: 125.

Anadolu’da ise Beycesultan II’deki büyük kaplar üzerinde de oldukça düzenli bir uygulama olarak damgalama tekniği görünmektedir³⁵¹.

5.1.2.1.6.1. Damgalama Motifi İle İlgili Kompozisyon

Tek bir kapta kullanılan ayrı ayrı damgalamaların sayısı, Yıkım Tabakası’ndan gelen depolama kabında (**Lev. 85a**), bir ila maksimum yedi arasında değişmektedir. Teras dolgusundan gelen bir depolama kabında (**Lev. 82c**), dört farklı motif korunmuştur. Bununla birlikte çoğu birleşik damgalama durumlarında, genel olarak iki damgalama tipi³⁵² kural olarak görülmüş ve birkaç kapta ise üç tane (**Lev. 85b-86a, 89d, 92e**) kullanılmıştır. Kap yüzeyindeki düzenlemeler, aynı kap üzerinde oluşan çok çeşitli şemaları içerebilmektedir. En basit olanı, tüm seçilen alan boyunca bir veya daha fazla satırda, tek bir damganın tekrar tekrar gösterilmesidir. Bu, küçük tek daire damgalamaları (**Lev. 26m, 83e, 93c, 94e**) için normal bir durumdur ve diğer bazı tiplerde de (**Lev. 64c, 72d, 82c**) görülebilmektedir. Üçgen zikzak, damgalama da tekrarlayıcıdır; ancak karşıt, devam eden bir motif (**Lev. 93a**) oluşturan, üçgen görüntüsü veren sıralar oluştuğunda. Daha büyük, süslü üçgenler bazen, benzer şekilde defalarca damgalanırken (**Lev. 88f, 91f, 93c**), büyük bir kraterde, küçük düz dikdörtgen bir damga yüzlerce kez dama tahtasının bir kabartma bandını oluşturmak için uygulanmıştır (**Lev. 64a**). Daha büyük devam eden bir tasarımda, tek küçük bir damgalama kullanılarak, sırasıyla noktalı baklava dilimleri ve X’lerin birden çok sıraya tekrar tekrar damgalandığı (**Lev. 92b**) görülmektedir³⁵³.

5.1.2.1.6.2. 1000-1001 Numaralı Depolama Kapları

Erken Phryg çömlekçiliğinde damgalama tekniğinde yapılarak korunmuş en ayrıntılı programlar, Sams’in 1000 (**Lev. 85a**) ve 1001 (**Lev. 85b**) olarak numaralandırdığı, Meg. IV’ten gelen depolama kaplarında görülmektedir (**Lev. 100d-103c, 106d, 108c**). Sırasıyla, birinci kabın korunan yüzeylerinde yedi farklı damgalama (**Lev. 100d-103c**), ikinci kapta ise (**Lev. 85b**) iki farklı damgalamayla yapılmış, üçte birinde düz üçgenlerin oluşturduğu, toplam 65 damgalama motifi tespit edilmiştir. İkinci kabın (**Lev. 106d**) alt gövdesinde karşılaşılan, bir sıra boyunca tekrarlanan S spiralleri hariç, depolama kaplarındaki tasarımlar çok benzerdir. Her ikisinde de, bir tasarımın tekrar yapılma sayısı; sırasıyla iki ila sekiz (**Lev. 85a**) ve üç ila on iki (**Lev. 85b**) arasında değişmektedir. Daha iyi korunmuş birinci kapta ki (**Lev. 85a**) damgalamaların düzenlenmesi önemlidir; keçiler genellikle bir sırada dört adet

³⁵¹ Sams, 1994: 124.

³⁵² (**Lev. 26m, 63j, 72b, 86b, 88a, 88d, 93c, 94c**)

³⁵³ Sams, 1994: 125.

olarak, S-spiralleri de beş veya altı arasında ve konsentrik at nalları üç veya dörtlü çift sıralar halinde görülmektedir, X panellerine baktığımız zaman ise genellikle üçün tek veya çift sıralarında bulunmamaktadır. Konsentrik at nalları ve X panelleri, omuzun bir noktasında, bir desteğin hemen altında, çift sıra halinde kullanılmıştır (**Lev. 102c**). Tek bozulmamış bölgede, her biri dört ila sekiz kere görülen, 11 grup için yedi damganın altısı, kabın omuz kısmında kullanılmıştır (**Lev. 100d-103c**). İkinci kaptaki görülen gruplarda (**Lev. 85b**), S-spiraller üçlü ve dörtlü şekilde görülürken, konsentrik at nalları ise bir defa beşli ve yine her bir altılı çift sırasında görülmektedir³⁵⁴.

5.1.2.1.6.3. Üçgen Zikzak ve Diğer Devam Eden Desenler

Kabartmalı zikzak oluşturmak için karşısında, kademeli sıralara damgalamayla yapılmış küçük, düz üçgenlerin kullanımı, Assur Koloni döneminin başından itibaren MÖ 2. binyıl Anadolusundan bilinmektedir. Üçgen zikzak motifi, Yunanistan'da, MÖ 10. ve 9. yüzyılda Lefkandi'deki kalathoslarda ve daha sonra Aeolis'teki geometrik seramikte görülen, Karanlık Çağ'da çok az bilinen damgalamayla yapılmış desenlerdendir. Yunanistan'ın kuzeyinde ise, tasarımın yarısı olan düzgün üçgenlerin tek sırası, Balkan repertuarında oluşmuştur. İster türetilmiş ister bağımsız olarak formüle edilmiş olsun, üçgen zikzak uygulaması, Gordion'da EPB V'de ortaya çıkan en erken damgalamalama motiflerinden birisi konumundadır (**Lev. 59c**). Yıkım öncesi kontekslerde (**Lev. 90d, 91g**), birkaç başka olaydan sonra, yaklaşık yirmi kap üzerinde görülen motif, yanmış kaledeki en yaygın tek kullanılan damgalama tipi olarak karşımıza çıkmaktadır (**Lev. 10a, 26m, 27j, 29k, 33d, 48c-48e, 63k, 64b, 91a, 93a, 94e**). Üçgen zikzak motifi, Orta Anadolu'da Gordion'un haricinde Midas Şehri'nde bulunmuştur, fakat Phryglerin doğu platosunda karşılaşılmamıştır³⁵⁵.

Meg. III'ten gelen bir yonca ağızlı testi (**Lev. 29k**), her biri omuz ve boynun ortasında olmak üzere, üçgen zikzak motifinin iki şeritini taşımaktadır. Meg. III'ten gelen bazı kap kaidelerindeki (**Lev. 48c-48d**) kafes örgüsü zikzağı, daha büyük ve daha farklı bir şekilde kullanılmıştır, bir başka kaide ise (**Lev. 48e**) tekli üçgen zikzak şeridine benzer bir uygulamaya sahiptir. Normalde, üçgen zikzak bir kaptaki tek damgalı tasarım olarak ortaya çıkmakla birlikte birkaç durumda küçük kaplarda kullanıldığı bilinen, damgalı tek dairelerle (**Lev. 26m, 94e**) birleştirilmektedir. Ayrıca bu ikilinin kombinasyonu, Hitit seramiklerinde ve Troya VIII'de de bulunmaktadır³⁵⁶.

³⁵⁴ Sams, 1994: 126.

³⁵⁵ Sams, 1994: 127.

³⁵⁶ Sams, 1994: 128.

5.1.2.1.6.4. Diğer Üçgen Şeklindeki Damgalamalar

Üçgen damgalama, genellikle üçgen zikzak için kullanılanlardan daha büyüktür ve dekoratif doldurma motiflerine sahip olmakla birlikte “azalan üçgenler” ve “iç içe V biçimli üçgenler” olmak üzere iki temel tipi barındırmaktadırlar (**Lev. 104d, 105c-105d, 109a-109c**). Azalan üçgenler standartlaşmış bir durum sergilerken, iç içe V biçimli üçgenler hem boyut hem de doldurma açısından çeşitlilik göstermiştir. Yerel olarak motif, Teras dolgusunda (**Lev. 87d, 91f**), M4 II’de (**Lev. 88a**) ve Yıkım Tabakası’ndan (**Lev. 88f**) tek bir kap üzerinde görülmektedir. Yaklaşık 1.5 cm uzunluğundaki damgalar, daha büyük formda oyulmuş iki veya üç adet üçgene sahip olmakla birlikte minik üçgen merkezler ya oyulmuştur (**Lev. 88f, 105d**) ya da öylece bırakılmıştır (**Lev. 91f, 104d**). Boyamayla yapılmış süslemelerde ise yakından karşılaştırılabilir bir örnek bilinmemektedir³⁵⁷.

5.1.2.1.6.5. Dairesel Damgalar

Dairesel damgalar birkaç çeşitte oluşur ve bir yandan tek ve “iç içe çemberler” olarak, diğer yandan ise dairesel bir şekillendirme içinde çeşitli doldurma süslemelerine sahip olanlar olarak da sınıflandırılabilir (**Lev. 93b, 104a-104b, 105c, 109d-109g**). Damgalama ile yapılmış çemberler ve onların iç içe katları, hem Balkanlarda hem de Anadolu’da öncüllerini bulmaktadırlar. Benzer şekilde tek veya iç içe formlar, MÖ 2. binyılda Anadolu’da ortaya çıkmaktadır, en yaygın tip ise, herhangi bir kazıma ile yapılmış bağlantı elemanı olmayan dizinlere veya alanlara damgalanmış sade, tek bir çemberdir. Sams’e göre, Gordion’daki tek çemberli damgaların çoğu, daha çok erken Anadolu damgalarına benzemektedir. Yaklaşık yarım cm çapındaki bu tip damgalar, Teras dolgusunda (**Lev. 92a**) ve Yıkım Tabakası’ndan gelen yarım düzine kaptan, TB 1’den biri hariç hepsinde (**Lev. 26m, 83e, 93c, 94e**) görülmektedir³⁵⁸.

Bu küçük damgalamayla yapılmış çemberler, Gordion’da, genellikle tek, yatay sıralarda görülmekte birlikte Teras dolgusunda, bir kap (**Lev. 92a**) üzerindeki yükseltilmiş bir bantta bir zikzak oluşturmaktadır. Çemberler, TB 4’ten gelen bir depolama kabının (**Lev. 83e**) bantları üzerindeki birkaç sırada çoğalmaktadırlar. İki damgalama tipi olan “çember” ve “üçgen zikzak”ın birlikte kapların omuz kısımlarında düzenli ayrı şeritler halinde uygulandığı örneklerle de karşılaşılmıştır (**Lev. 94e**). Tek çember damgalamanın, başka bir motifle birlikte TB 5’ten gelen bir kap üzerinde kullanılmıştır (**Lev. 93c**). Burada çemberlerin haricinde, yatay bant üzerinde küçük iç içe V biçimli üçgenler kullanılarak, zikzak desen formu oluşturulmuştur. İç içe çember damgalamaları ise, 2-2.5 cm çapında ve bir pergel yardımıyla

³⁵⁷ Sams, 1994: 129.

³⁵⁸ Sams, 1994: 129.

yapılmış beş veya daha fazla azalan halka dizilerinden oluşmaktadır. Motif, Balkanlarda ve erken Anadolu’da, Phryg vazo boyamacılığında olduğu gibi daha az iç içe çemberden meydana gelmektedir. Meg. V’ten gelen büyük bir kabın (**Lev. 91e**) boyun kısmının içinde iç içe çember motifi görülmekte ve bu iç içe halkaların sayısı beşi bulmaktadır. Yanmış kalede, yaklaşık yarım düzine kapta, iç içe çemberler bilinmektedir. Teras dolgusundan ise bir amphoranın (**Lev. 104c**) kulp kısmında, sıkıca sarılmış ve iyi yapılmış bir spiral damgayla karşılaşmıştır. Yıkım Tabakası’ndan farklı bir örnekte (**Lev. 108d**), iç içe at nalları ile dönüşümlü gruplar halinde damgalamayla yapılmış motifler gözlemlenmiştir. Çember bir çerçeve içinde görülen bir X motifi, Erken Phryg dizisinde bir kez, M4 1’den gelen bir amphoranın (**Lev. 59b**) üst omuz bandında iki sıra halinde gerçekleşmektedir (**Lev. 104a, 109e**)³⁵⁹.

5.1.2.1.6.6. Dörtgen Şeklindeki Damgalamalar: Kare, Dikdörtgen, Baklava Dilimi

Erken Phryg Döneminde, bilinen birkaç düzine dörtgen şeklindeki damgalamalar arasında en sık tekrarlanan, iki temel tipte bulunan “X paneli” motifidir. Motif, vazo boyamasında da yaygın görülmektedir. NCT IVa’dan (**Lev. 91d**) ve Teras dolgusundan birer örnek üzerindeki “X paneli” motifi aynı tiptedir ve yıkım döneminden önce görülen tek örnek olarak bilinmektedir. Meg. IV’ten gelen çoklu damgalama motifleri yapılmış bir kap üzerinde de Teras dolgusundan gelen örnekteki benzer “X paneli” bulunmaktadır: panelin içerisindeki üçgen alanların her birinde “iç içe V biçimli şerit” oluşturulmuş ve tam merkezde ise bir köşeden diğer köşeye düzgün çizgilerle X yapılmıştır (**Lev. 100d**). Bu tip, Yıkım Tabakası’nda, Meg. IV dışında bilinmemekle birlikte burada sadece iki depolama kabı üzerinde görülmektedir: birinci örnekte (**Lev. 105b, 109h, 109j**) kullanılan iki adet X paneli damgalamasından biri diğer kapta (**Lev. 85a**) bahsedilen formda yapılmıştır. Geniş çizgilerle yapılmış, üç adet X paneline sahip kap ise (**Lev. 109i**) üçgen alanların iç içe V biçimli şeritle doldurulduğu başka bir versiyonudur. Gordion’un Erken Phryg X panellerinden sadece biri (**Lev. 104b**) bu kadar çok paralellik göstererek Midas Şehri’nde de görülmüştür. NCT IVa’dan gelen damgalama motifinde ise, panelin her köşesi yuvarlatılmış ve her üçgende üç adet iç içe V biçimli şeritle doldurulmuştur (**Lev. 91d**)³⁶⁰.

Diğer dikdörtgen şeklindeki damgalamalarla daha az karşılaşılmaktadır. Teras dolgusundan gelen, çoklu damgalama yapılmış bir kap, zikzak ve iç içe V biçimli dişli kenar sırasıyla, diğer tasarımlarla birlikte dikey çiftler halinde uygulanmıştır (**Lev. 82c**). Teras dolgusundan (**Lev. 87c**) gelen bir kap, dikey bir çizgi tarafından bölünmüş taramayla küçük

³⁵⁹ Sams, 1994: 130.

³⁶⁰ Sams, 1994: 130.

bir damgalamaya sahipken, M4 II'den gelen kap (**Lev. 104d, 109k**) ise, tek sıra balıksırtı desenine sahip bir damgalama başka bir azalan üçgenler içeren bir motifle birlikte kullanılmıştır. “S-kıvrımlar”, Meg. IV'ten gelen bir amphorada, merkezi işaret eden iki karşıt grupta yerleştirilmiş 4.5 cm uzunluğundaki “iç içe V biçimli şerit/tek sıra balıksırtı” deseni ile birlikte aynı bant üzerinde uygulanmıştır (**Lev. 108b, 109l**). Repertuarda, damgalamayla yapılmış, bilinen en büyük desenlerden biri olan dikdörtgen şeklindeki motif, TB 4'ten yaklaşık 3 cm kalınlığında cidara sahip bir kap üzerine yapılmıştır (**Lev. 94b**). Kap üzerindeki iki ayrı panel içerisindeki damgalar kısmen korunmuştur, “iç içe V biçimli şeritler” iç içe yarım daireler oluşturacak şekilde, biri ayakta ve diğeri asılı olarak bir sıra takip etmişlerdir. Sams' göre, Erken Phryg çanak çömlek damgalama uygulamasında görülen yardımcı tasarımlar, dekoratif çerçevede genellikle sınır görevi gördüğü için, vazo boyama sanatından ilham almış olabilir³⁶¹.

“Baklava dilimi” şeklindeki damgalamalar, Teras dolgusunda iki ve Yıkım Tabakası'nda üçte farklı çeşitte oluşmaktadır. Teras dolgusundan gelen örnek, yatay bir bant üzerinde, devam eden bir tasarım şeklinde sade baklava dilimi deseni sergilemektedir (**Lev. 92e**). Yine Teras dolgusundan başka bir kabın (**Lev. 92b**) omuz kısmına, eşit ölçüde (yaklaşık 1 cm uzunluğunda) yüzlerce adet damgalama ile yapılmış küçük noktalı baklava dilimi desenleri dikkat çekici tekil bir örnektir ve benzer bir uygulama kabartmalı üçgen zikzakların içindeki noktalarda (**Lev. 93a**) görülmektedir. “Azalan baklava dilimli” desenler, Yıkım Tabakası'ndan önce görülmemektedir: Meg. IV'teki depolama kabı üzerindeki motif, damgalı bantta üçlü formda meydana gelirken, diğeri örnek üzerinde dörtlü biraz daha büyük bir damga baklava dilimleri (**Lev. 88d**) ve bunların haricinde üç depolama kabında daha kullanılmıştır (**Lev. 88b-88c, [88e, 105a]**). Yerel vazo boyamacılığında baklava dilimi motifi yaygındır, fakat damgalamada bulunan azalan tasarım vazo boyamada görülmemekle birlikte ne de boyamadan bilinen devam eden sıra oluşumları da damgalamada kullanılmamaktadır³⁶².

5.1.2.1.7. Serbest Form Tasarımları

Erken Phryg seramik damgalama repertuarında, geometrik veya dairesel alanlarda bulunmayan, çok çeşitli serbest şekil tipleri bulunmaktadır. Desenlerin büyük çoğunluğu kıvrımsaldır ve bazılarında çağdaş vazo ressamlarının standart desen repertuarının dışına çıkan sarmal form elemanlarıyla karşılaşılmaktadır. Erken Phryg kontekslerinden yaklaşık on kap üzerinde bilinen, en tekrarlayan serbest form tipi, 3 ila 5 cm uzunluğu arasında uygulanmış olan “S-spirali”dir (**Lev. 106d-107a**). EPB V'den iki farklı “S-spirali”

³⁶¹ Sams, 1994: 131.

³⁶² Sams, 1994: 131.

damgalaması (**Lev. 91b-91c**) bilinmektedir, üçgen zikzak dışında, kontekste temsil edilen tek damgalı motiftir ve dolayısıyla ortaya çıkan en dekoratif Phrygia baskı tasarımlarının en erkeni durumundadır. İlişkili “S-kıvrımı” (**Lev. 82c**) ve bazı diğer sarmal form tiplerinin ilk olduğu (**Lev. 104c, 106c**) Teras dolgusundan tek bir örnek bilinmektedir. Kalan örnekler ise, en büyük yoğunlaşma olan Yıkım Tabakası’ndan (**Lev. 94a, 107b**), Meg. IV’ten alınmıştır (**Lev. 107a, 107c, 101c, 106d**). Meg. IV’ten gelen bir amphora (**Lev. 63j**), Teras dolgusundan gelen diğer örnekte kullanılan ile aynı S-sarmal damgasını (**Lev. 107a, 110f**) taşımaktadır. Büyük bir “iç içe V biçimli üçgeni” olan amphoradaki (**Lev. 107a**) diğer damgalama motifi, Teras dolgusunda tek yakın paralele sahiptir. Sams, Anadolu’daki bu dönem boyunca görülen, herhangi bir ortamdaki S-sarmalı deseninin esasen bir Phryg özelliği olduğunu ifade etmiştir³⁶³.

Phryglerin “S-sarmalları”, oluşum yöntemine bağlı olarak en az üç çeşitte ortaya çıkmaktadır. Yıkım Tabakası’ndan en basit ve üç farklı damgalama ile en iyi bilinen, bir sarmalın kancalı merkezinden diğerine olan tek ve sürekli devam eden bir çizgide gerçekleştirildiği örnektir (**Lev. 106d, 107b, 110d-110e, 110h**). En dikkatli şekilde yapılan, depolama kabı, her iki uçta tam dört dönüşe sahiptir (**Lev. 101c**). En az bir seramik üreticisi, sadece Meg. IV’ten gelen örnekte görülen, S-sarmalının değişime uğramış bir temel taslağını kullanmıştır: bir dizi çapraz dikişi andıran uygulama, sarmalın uç noktalarında çevrelenmiş daire içinde “X” le ile sonlanmıştır (**Lev. 107c**). Gordion’daki diğer ortamlardaki S-sarmalları az görülmektedir. S-sarmalları, genellikle tek sıralarda biraz yatık olarak görülür ve kap yüzeyindeki alanlarda diğer damgalarla birlikte bulunmamaktadır (**Lev. 91b, 94a, 101c, 107a**)³⁶⁴.

Gordion’daki diğer Erken Phryg “S-kıvrımları” çoklu çizgilidir. Desenin tasarımı, Teras dolgusundan bir kap üzerinde, kıvrık uçları sahip dört çizgili bir versiyon olarak ortaya çıkmaktadır (**Lev. 108a**). Meg. IV’teki amphora ise, damganın tüm çerçevesini doldurmayan ince çizgi kıvrımlarını taşımaktadır (**Lev. 108b**). Her iki damgada doğru, açık uçlu paralel “S” dir ve bu nedenle diğer S-kıvrımı çeşidinden kolayca ayırt edilebilmektedir. S-kıvrımın bu tipi, Gordion’da, Yıkım Tabakası’ndan daha erken bir tarihte görülmemiştir ve bilinen iki damgalamadan biri ise büyük bir kabın üzerine uygulanmıştır (**Lev. 108e**). S-kıvrımları, her zaman yatay olarak damgalanmıştır ve bu nedenle yönelim bakımından çoğu S-sarmallarından farklıdır. S-sarmalı ve dairesel bir alan içindeki basit sarmal dışındaki sarmal form tasarımları nadir görülmektedir (**Lev. 104c, 106b**). Teras dolgusundan gelen bir kap üzerinde, Sams’in “spiral fans” olarak adlandırdığı damgalama tipi, çok dikkat çeken bir

³⁶³ Sams, 1994: 131.

³⁶⁴ Sams, 1994: 132.

tasarım sergilemektedir: desen, simetrik çiftler halinde, tek bir damganın iki yüzü gibi uygulanmıştır (**Lev. 106c**). Repertuardaki en zarif damgalama ile yapılmış tasarımlardan birinde, sadece Meg. IV'ten bilinen “gözlük sarmalı” deseninde karşılaşılmaktadır (**Lev. 103c**)³⁶⁵.

Diğer bir damgalama ise Phryg seramik desenlerinin genel repertuarında paralelleri olmayan, nadir karşılaşılan “iç içe at nalları” motifidir. S-sarmalları ve S-kıvrımlarından sonra, Yıkım Tabakası'nda toplam üç kap üzerinde görünen serbest form kategorisinin tek tasarımıdır. “İç içe at nalları” motifi, bazı depolama kaplarının her birinde ayrı bir damgalamayla yapılmaktadır (**Lev. 103b, 108c-108d, 111c-111d**). Benzer, ancak oval bir çerçeve içine alınarak yapılmasıyla farklılık gösteren, başka bir “iç içe at nalları” motifi, dairesel sarmallarla birlikte tekrar tekrar kullanılmıştır (**Lev. 94c, 106b**). Diğer birkaç serbest form türü benzersizdir. Erken Phryg Döneminden bilinen en büyük damga, her biri yaklaşık 8 cm genişliğinde dört adet iç içe “W” şeklindeki çizgilere sahip olandır ve bu motif Teras dolgusundan bir bant üzerinde tekrar tekrar damgalanmıştır (**Lev. 92c**). Erken Phryg dizisinde bilinen tek figürlü damgalama ise bir depolama kabı üzerinde, birbirini takip eder şekilde yapılmış keçi motiflerinde (**Lev. 101a, 111f**) görülmektedir³⁶⁶.

5.1.2.2. Boyama ile Yapılmış Süslemeler

Gordion'daki Phryg seramik boyamacılığı, kullanışlı kaplar ve depolama kapları hariç tüm standart formlar üzerinde görülmekle birlikte çok çeşitli şema ve motifler kullanılmıştır. Birçok kreasyon sadece bir ya da iki tür olarak bilinmektedir. Bununla birlikte diğerlerinin önemli bir kısmı, bazen her ikisi tarafından, stil veya kumaşla yakından bütünleşen daha büyük gruplara girmektedir. Gordion'da, geç kontekslerden, Teras dolgusundan küçük bir amphora (**Lev. 52a**) ve Yıkım Tabakası'ndan gelen geniş ağızlı bir testiden (**Lev. 31d**) el yapımı boyalı kapları bilinmektedir. Geniş ağızlı testi, Yıkım Tabakası'ndan daha erken olmayan bir tarzdaki “iç içe V biçimli üçgen” deseniyle boyanmıştır³⁶⁷.

Sams, iç içe V biçimli üçgen ve askosların dama tahtası deseni ile boyanmasının, Anadolu'da sadece Phryglerde görüldüğüne dikkat çekmiş ve bu bağlamda desenlerde görülen paralelliklerin ise Grek'lerin Teselya bölgesinde bulunduğunu vurgulamıştır. Phryg ressamlığında olduğu gibi, yatay olarak hizalanmış dekorasyon ve şekil arasında güçlü bir ilişkiyi göstermekle birlikte batıda çeşitli açılardan kompozisyon olarak Gordion'daki uygulamalardan farklılıklar göstermektedir. Motifler, Erken Phryg ressamlığında ortaya çıkan

³⁶⁵ Sams, 1994: 133.

³⁶⁶ Sams, 1994: 133.

³⁶⁷ Sams, 1994: 134.

desenlerin birçoğunu içermektedir, ancak bazıları pratikte herhangi bir geometrik geleneğin ana tasarımlarıdır. Bu nedenle, her biri kolayca tasarlanmış basit dama tahtası deseni, çapraz tarama deseni ve sade baklava dilimi sıraları her yerde ve her zaman karşılaşılan motiflerdir. Benzer şekilde, çapraz tarama ile yapılmış üçgenler, geometrik düşüncenin ortak bir ürünü olmakla birlikte kuzey Yunanistan'da genellikle sarkık şekilde olup, Phryg pratiklerinden 180 derece farklılık göstermektedirler. Yatık dama tahtası motifi, Gordion ve Kuzey Yunanistan'da aynı çeşitlilikte görülürken, Phryglerin doğu platosunda ise nadir tercih edilmektedir. Benzer şekilde, Gordion'da kullanılan bir "X panel" deseni, Avrupa'daki örneklerle paralellik sağlamaktadır, ancak Anadolu'nun başka bir yerinde karşılaşılmamaktadır³⁶⁸.

Kompozisyonel yaklaşım ve tasarımların kullanımında temel farklılıklar görülmektedir. Ayrıca bazı Phryg tasarımları, Balkan kökenli olsa da göreceli olarak erken başlayan genel form çeşitliliği Balkan repertuarlarıyla büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Phryg ve Grek ressamlığı arasındaki benzerlikler, büyük ölçüde benzer dekorasyon kavramlarından ve zengin geometrik süslemenin genel etkisinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Phryg kapları, *Brown on Buff* işçiliğinin süslü sınıfı dışında, neredeyse her zaman karın bölgesinin altında tamamen rezerve bırakılmakta ve Greek çalışmalarına benzemeyen dekoratif uygulamaları içermektedir³⁶⁹.

"Dalgalı çizgi" stili (**Lev. 97a-97c, 97g**) ve *Brown on Buff* sınıfı, her biri kendine özgü, ayrıntılı çanak çömlek damgalamasıyla birlikte Phryg materyal kültürünün en belirgin ve karakteristik özellikleri arasında durmaktadır. Bu aynı stiller ve olası Makedon yakınlıklarıyla bilinen "iç içe V biçimli üçgenler", Phrygia'nın batı platosunda geniş çapta düzenlenen gelenekleri temsil etmektedir. Bununla birlikte çoğu boyayla yapılmış stil ve aynı zamanda çok sayıdaki tekil oluşumlarda sadece Gordion'dan bilinmektedir³⁷⁰.

Gordion'da, boyalı çanak çömlek EPB IIB'den itibaren kullanılmaya başlanmıştır ve buradaki boyama, büyük yuvarlak ağızlı bir testi parçasında görülmüştür (**Lev. 18h**). EPB IIB'den bir başka boyanmış testi, Phryg çömlekçilerinin kendilerini bireysel bir şekilde ifade etmeye başladıklarının bir göstergesi olan yerli "dalgalı çizgi" stiline en yaygın varyasyonu taşıyan ilk örnek, kalın çizgi ve çok ustaca uygulanmayan iç içe çemberlerle, alışılmadık bir şekilde yapılmıştır (**Lev. 36c**). Yine EPB IIB'den gelen yuvarlak ağızlı bir testi parçasında (**Lev. 89b**), kalın çizgi ve dalgalı çizgi görülmekle birlikte aynı basit omuz şeması Yıkım Tabakası'ndan gelen bir başka yuvarlak ağızlı testi üzerinde tam eşleşme sağlamıştır (**Lev.**

³⁶⁸ Sams, 1994: 134-135.

³⁶⁹ Sams, 1994: 135.

³⁷⁰ Sams, 1994: 136.

18b). EPB IV'ün tek seramik ürünü ise “dalga çizgili” dinostur (**Lev. 73a**). EPB V'te, yaklaşık otuz boyalı kap bulunmuştur, bu kabaca Teras dolgusundan gelen boyalı örneklerle eşit sayıdadır. Bu ana kontekslerin her birinde, boyalı malların temel kategorilerinin tamamı onaylanmıştır: hem monokrom hem de bikrom tasarımları ile birlikte devetüyü, kırmızı, sarımsı kahverengi ve astar boyası³⁷¹.

Konteksler, boyanmış şekil ve dekorasyon yaklaşımlarının çoğunluğunu ve ayrıca Yıkım Tabakası'nda oluşacak bireysel stilleri ve motifleride içermektedir. Alışar IV tipi bazı kaplarla karşılaşılmış (**Lev. 96e-96f**) ve EPB V'te belirgin şekilde en az bir boyalı tipin taklit edildiği görülmüştür (**Lev. 95d**). Yıkım Tabakası'ndan, TG deposu hariç tüm büyük yanmış birimler arasında değişen oranlarda dağılmış, yaklaşık iki yüz boyalı kap bilinmektedir. Meg. III yirminin üzerinde boyalı örneğe sahipken, diğer birimler en fazla yaklaşık bir düzine içermekteydi³⁷².

“Dalgalı çizgi” stili, Erken Phryg repertuarında en sık boyamayla yapılmış şekil olmakla birlikte EPB IIb'de (**Lev. 89b**), EPB V-VI'da (**Lev. 15g-15i**) ve Teras dolgusunda (**Lev. 15j-15k**) yuvarlak ağızlı testide görülmüştür. Yıkım Tabakası'ndan “dalgalı çizgi” stili ile yapılmış, yaklaşık kırk boyalı örnek bilinmektedir (**Lev. 15k-16k, 17b-18f**). Boyayla yapılmış bezemeye sahip büyük yuvarlak ağızlı testi örnekleri, sadece Yıkım Tabakası'ndan bilinmektedir (**Lev. 19e-19f, 20a-22b, 22d**); ancak bu stile veya kantharos kraterlerine ait olan belirsiz boyalı örnekler, daha küçük yuvarlak ağızlı testilerle paralel bir stratigrafik dağılım göstermektedir (**Lev. 18g-18i, 19g, 22c**). Daha sonra küçük ve orta büyüklüğe sahip olan, dar boyunlu yonca ağızlı testilerin boyama sıklığı dikkat çekmektedir. Boyanmış yonca ağızlı kap, ayrıca Teras dolgusundan bilinirken, yanmış kale ise yaklaşık yirmi örnek (**Lev. 26n-27e, 27p, 28e-28g, 28i-29a, 29g-29h**) vermiştir. Toplam sayı, çoğu yonca ağızlara sahip olduğu düşünülen belirsiz testilerle, önemli ölçüde daha da artırılabilir (**Lev. 33g-34b, 36d-37h**). Büyük yonca ağızlı testiler nadiren boyanmıştır (**Lev. 25f**), ancak uygulama EPB V'te başlamıştı. Geniş ağızlı yonca testiler, Teras oluşumu (**Lev. 89e**) sırasında da boyanmakla birlikte Yıkım Tabakası'ndan gelen yaklaşık yarım düzine örnekle bilinmektedir (**Lev. 30h**). Çeşitli tipteki testiler birkaç boyalı örnek içermektedir (**Lev. 31d, 35a**)³⁷³.

Akitaçlı süzgeçli testiler, genel olarak sınırlı sayıda görünmesine rağmen, orantılı bir şekilde iyi temsil edilmektedir. Bu formdaki testiler, EPB V'teki örnekle beraber boyanmaya başlamış ve yanmış kalede bilinen beş boyalı örnek (**Lev. 39d, 41a, 42g-43b**), bu seviyedeki toplam kapların yaklaşık beşte birini oluşturmuştur. Bunlardan ikisi Tümüls W'den (**Lev.**

³⁷¹ Sams, 1994: 136.

³⁷² Sams, 1994: 136.

³⁷³ Sams, 1994: 137.

40a, 43c) ve en az biri Tümüls X'ten (**Lev. 38a**) bilinmektedir. Mezarlardan gelen bazı örnekler hariç (**Lev. 38a, 43c**), tümü *Brown on Buff* işçiliğindeki süslü sınıfa aittir. Kaleden (**Lev. 41a**) ve sonraki kontekslerden bazı kaplar, akıtaçlı süzgeçli testilerdeki boyama sanatını popüler bir hale getirmiştir³⁷⁴.

Amphoralar ve küçük depolama kapları, boyalı diğer standart formlar olmakla birlikte ressamların, özellikle bazı kap çeşitlerini boyamayı tercih ettiği görülmektedir. Neredeyse tüm boyalı amphoralar ve kantharos kraterleri de dâhil olmak üzere açıkagızlı formlardır. Eski tip kanthoras sadece Yıkım Tabakası'nda (**Lev. 53c-54a**) görülmüştür. Boyama ile yapılmış açıkagızlı amphoralar, EPB V (**Lev. 59d-59e**) ve Teras dolgusunda (**Lev. 61c-62a**), diğer örnekler ise nispeten geç PN3'te (**Lev. 59f**) ortaya çıkmaktadır. Yanmış kale, bu şekilde dekore edilmiş bir düzineden fazla örnek vermiştir, ayrıca kraterler geniş boyunlu amphoralardan biraz daha fazla görülmektedir (**Lev. 64d-71b**). Diğer çeşitlerin boyalı amphoraları nadir görülmektedir (**Lev. 52f**). Sams, EPB VII ve Yıkım Tabakası'nda bulunan üç büyük omuzdan kulplu amphoranın, kesinlikle ithal edildiğini düşünmüştür (**Lev. 58a, 58c-59a**). Küçük depolama kapları arasında boyama için tercih edilen, dinos ve ilgili düşük boyunlu küçük depolama kabıdır. Birincisi EPB IV (**Lev. 73a**), Teras dolgusu (**Lev. 73e-73f**) ve EPB VII'den (**Lev. 73d**) bilinmektedir, EPB V'teki örneklerin (**Lev. 73b-73c**) ise düşük boyunlu küçük depolama kapları olabileceği ifade edilmiştir³⁷⁵.

Erken Phryg Döneminde, büyük kâseler çok olmasına rağmen, yalnızca bir düzine kâse üzerinde boyalı dekorasyonla karşılaşılmıştır. Dışa doğru yayılan ağızlı kâseler ise, EPB V (**Lev. 6b**), Teras dolgusu (**Lev. 6a**) ve Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 6c-6d**) sınırlı sayıda bilinmektedir. Teras dolgusundan ve Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 89f**) birkaç belirsiz örnek haricinde, diğer boyalı kâselerin çoğu "Sınıf 1" veya "Sınıf 2" ye ait düz ağızlı kâselerdir. Erken Phryg seviyesindeki kâselerde, istisna olarak kulplar ve/veya ağızlarla (**Lev. 3a-3b, 3e, 4a**) karşılaşılmakla birlikte tümülslerden ve yıkım sonrası kontekslerden "Sınıf 2" kâselerinin bazıları *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmıştır. Yıkım döneminde ressamların, birkaç büyük kaide (**Lev. 48e-49c**) ve farklı tasarımlardaki kaplar üzerinde de çalıştıkları görülmektedir (**Lev. 45a, 47a**)³⁷⁶.

5.1.2.2.1. Bezeme Şemaları

Bahsedilen formların dekorasyonunda, ressamlar hem kompozisyon hem de motif seçiminde önemli farklılıklar ortaya koymaktadırlar. Bununla birlikte çoğu kabın

³⁷⁴ Sams, 1994: 137.

³⁷⁵ Sams, 1994: 137.

³⁷⁶ Sams, 1994: 138.

dekorasyonunu, sıra veya panel tasarımı yatay alanlar şeklinde yapmıştır. Bu ressamalar için, tasarladıkları dekoratif şemalarında, kapların omuz kısımlarını kullanmak önemli bir unsur olmakla birlikte şekle bağlı olarak boyun ve/veya karın da birincil dekoratif alanlar olarak kullanılmıştır. Normalde, her süsleme şeması için tek bir alan kullanılmıştır, ancak bazı ressamalar bir alanı iki veya nadiren üç ayrı sıraya bölmektedir (**Lev. 61f, 27c, 35a, 37d-37g, 42g, 66a, 67b, 69a, 71b**). Kapların, alt gövdeleri ve ayak ya da kaideleri ise nadiren boyanmıştır (**Lev. 40a, 100b**)³⁷⁷.

Ayrıca Phryg yorumunun iyi bir örneği, kapların omuz kısımlarında genellikle çapraz tarama ile yapılmış üçgenlerin yaygın kullanılmasında görülmektedir. Gordion'da “çapraz tarama ile yapılmış üçgenler” çeşitli şekillerde yaklaşık altmış örnek içerirken, doğu platosundaki ressamaların pek ilgisini çekmemiştir. Üçgen deseni ile Kuzey Suriye'deki, özellikle Hama'da da, bir omuz uygulaması olarak daha büyük bir düzenlilikle ortaya çıkmaktadır. Sams, bu durumu, Kuzey Suriye ile Phrygia arasında doğrudan bir seramik bağına gösteren, birkaç özellikten biri olarak yorumlamıştır. Hem zikzak hem de baklava dilimi desenleri, Alişar IV çevresinde sık olarak görülmektedir. Gordion ressamaları, kapların omuz kısımlarında “üçgen” desenini kullanmadıkları yerlerde, genellikle “zikzak” veya “baklava dilimi” sırası desenlerini kullanmışlardır (**Lev. 18b, 18f, 29g-29h, 43b, 78b-78c**). Paneller, kaplarda omuz süslemesi olarak daha az yaygındır (**Lev. 28g, 29a, 35c**). Bununla birlikte kabın omuz kısmı dik ve düz olduğunda, genellikle kraterlerde olduğu gibi, paneller alana oldukça iyi uyum sağlamaktadır (**Lev. 54a, 65d, 67a, 68a**)³⁷⁸.

En az sıklıkla birincil dekorasyon alanı karındır ve esas olarak geniş alan sağlayacak kadar büyük dinoslar ve testiler gibi tam gövdeli şekiller üzerinde yapıyordu. Çoğu durumda, genellikle alt omuz üzerine kayan bu hafif kıvrımlı alan için panelli bölgeler seçilmiştir (**Lev. 34a-34b, 73d, 80a, 81b**). Kulplar ve akıtaçlılar, genel olarak alansal düzenleri devam ettirmiştir ve nadir durumlarda, ressamalar, alanların kulplarla ilişkilendirilmesinde sıradışı yaklaşımlar denemiştir (**Lev. 29h, 66a, 80d**). Çoğu ressam tarafından uygulanan genel bir kural, tek bir alanın değişmeyen sıra motifi veya paneller içermesi ve iki türün birlikte karıştırılmamasıydı. Bununla birlikte paneller bir alan içinde çeşitli tiplerde olabilmektedir. Bu dekoratif mantığın bir başka prensibi, istisnalar olmasına rağmen, aynı birincil tasarımların alandan alana tekrarlanmamasıdır (**Lev. 18f, 22d, 35a, 37c**). Bu bağlamda en uygun olmayan kaplardan biri, kapak üzerindeki motif sırası dâhil olmak üzere toplamda üç ana motif alanı üzerinde, 45 adet 11 ayrı panel tasarımı taşıyan Meg. III'ten kapaklı kraterdir

³⁷⁷ Sams, 1994: 138.

³⁷⁸ Sams, 1994: 138.

(**Lev. 67a**). Diğer örnekte ise kabın omuz kısmının her iki tarafında üç panel tipi görülmektedir (**Lev. 65d**)³⁷⁹.

Çeşitli yardımcı uygulamalar, genellikle Phryg vazo ressamlığını işaret eden zenginlik hissine çok katkıda bulunmaktadır. Basit desenler, dalgalı çizgiler, baklava dilimleri ve düz zikzaklar, dar alanları ve genellikle de daha büyük alanları ayırmakta veya sınırlandırmaktadır. Ayrıca ağızları süslemeye, en büyük çaptaki noktaları vurgulamaya ve omuzdan boyuna ince geçişleri işaretlemeye tercih edilmektedir. Büyük ve orta boyuttaki kaplarda, ağızların üst kısımları genellikle daha genel bir özelliğine göre bantlanmış veya başka bir şekilde dekore edilmiştir³⁸⁰. Ağızların iç kısımları, özellikle kulp bağlantılarında, zaman zaman süsleme yapılmıştır³⁸¹. Kulplardaki motifler, basit çizgiler, ışınlar veya eğik çizgilerden bantlara ve geniş bantlardaki diğer daha düşünülmüş tasarımlara kadar değişmektedir (**Lev. 17c-17e, 18a, 20a, 28g, 28l-28m, 29h, 54a, 64d, 65d, 69a, 95c, 96a-96b, 99c, 99e**)³⁸².

EPB Iİb'den bir kabın omzundaki (**Lev. 89b**) basit düz ve dalgalı çizgilerin kombinasyonu da sıradışıdır, şema yıkım süreci içinde devam etmiştir (**Lev. 18b**). Yıkım öncesi kontekslerden birkaç başka kap, kompozisyon olarak farklı görünmektedir (**Lev. 96g, 97i**). Yanmış kalede, amphoranın (**Lev. 65a**), üst omuzdaki sıra dışı iç içe yarım daire biçimlerinin tasarım olduğu seyrek bir şema göstermektedir (**Lev. 97f**). Yıkım Tabakası'ndan bir krater (**Lev. 70a**), dalgalı çizgilerin boyunda paneller veya sıra tasarımı yerine kullanılmıştır. Bazı kaplar, motifler için tasarımların meydana geldiği kompozisyon formatından daha farklıdır (**Lev. 22b, 100a**). Birkaç boyalı kap ortak kalıbın dışındadır: bazen yivli (**Lev. 47a**) ve diğer örnekte (**Lev. 75d**) olduğu gibi kabartma dekorasyonunu ve doğu platosunda benzerleri olan birkaç çıkıntılı veya taç yapraklı vazoları tamamlamak için boya kullanılmıştır (**Lev. 52f, 95d, 97d**). Yıkım Tabakası'ndan gelen askosların yüzeyinin neredeyse tamamı dama tahtası (**Lev. 32b, 33c**) motifiyle bezenmiştir, bu uygulama Gordion'da veya çağdaş Anadolu'nun başka bir yerinde gerçek bir benzeri olmayan bir tasarım konseptini göstermektedir. Kabaca çağdaş olan en yakın paralel ise kuzey Teselya'daki Marmariani'den bir askostur³⁸³.

Dekorasyonda temel yaklaşımı EPB V takip ederken, EPB Iİb'den gelen bir parça (**Lev. 18h**) üzerinde zikzak sınırına sahip olan panelli boyunla karşılaşılmıştır. Öte yandan, ayrı boyama stilleri, bazıları ortak ilkelere çok yakın olmakla birlikte bazıları ise neredeyse

³⁷⁹ Sams, 1994: 139.

³⁸⁰ (**Lev. 6e, 52f, 61f, 65d, 68a-69a, 73b-73c, 73e-73f**)

³⁸¹ (**Lev. 15h, 17d, 17g, 27p, 28l-28m, 29h, 52f, 96b**)

³⁸² Sams, 1994: 139.

³⁸³ Sams, 1994: 140.

tamamen farklı, çeşitli kompozisyon yaklaşımları sergilemektedir. Örneğin merdivenler ve zikzaklar ve Çok Renkli Ev stilleri (Polychrome House styles), özellikle omuz üçgenlerinin kullanımında geleneklere oldukça sadıktır. Bununla birlikte hepsinden en farklısı, “dalgalı çizgi” stili ve *Brown on Buff* işçiliğinin süslü sınıfıdır. Sade “dalgalı çizgi” ve figüral olmayan *Brown on Buff*, açık alanları işgal eden büyük alanların aksine, çok sayıda dar bölgeye ortak bir vurgu yapmaktadır ve böylece boyalı tasarıma farklı bir Phryg yaklaşımı gibi görünen şeyleri yansıtmaktadırlar. EPB IIb tarafından kanıtlanmış olan dalgalı çizgiler ve eşmerkezli çemberlerin kombinasyonu, Phryg yaklaşımının bir varyasyonudur ve sade dalgalı çizgi stili ile genel uygulama dışında çalışan bazı ressamaları etkilemiş gibi görünmektedir³⁸⁴.

Motifler

Gordion’daki ressamalar, temel motif tiplerinde sınırlı olmakla birlikte genel olarak geometrik gelenekler sergileyen, geniş çeşitlilik ve kombinasyonlara açık olan geometrik tasarımların bir repertuarını uygulamışlardır. Birincil dekorasyon olarak kullanılan sıralı tasarımlardan, üçgenler, baklava dilimleri, zikzaklar ve kıvrımlar yaygın olmakla birlikte ana panel şemalarını ise baklava dilimleri, X’ler, kafesler ve eğik dama tahtası motifleri oluşturmaktadır. Popüler motif olan düzenli dama tahtası ve çapraz tarama, panel veya sürekli alansal desen olarak uygulansa da, her ikisi de genellikle panel olarak daha sık tercih edilmiştir. Temel kategorilerdeki çeşitlilik dikkate değerdir. Erken Phryg repertuarında, her biri alt değişkenleri olan üç farklı şekilde işlenmiş üç üçgen tipi, zikzakta neredeyse yirmi varyasyon ve baklava dilimi sırası için biraz daha az tip kullanılmıştır. Genellikle karmaşık olan diğer motifler sadece bir veya iki kez ortaya çıkmaktadır. Yardımcı tasarımlar bazen birincil sıra kategorilerinden, baklava dilimleri ve zikzaklardan alınır, ancak ikincil tasarımların en yaygın olanı dalgalı çizgidir. Çeşitli şekillerde kullanılan tekli elemanlar, doldurma motifleri, ayırıcılar veya sıralı iç içe çemberlerde tekrarlananlar (neredeyse her zaman pergel ile çizilmiş), Phryg ressamalarının favori desenleri arasında görülmektedir. Sadece ithal edilen Alişar IV amforalarında aynı kapta farklı sayıda daireye sahip setler meydana gelmektedir. Ayrıca doğrusal tasarımlar, düz kenarların yardımıyla hassas bir şekilde gerçekleştirilmektedir³⁸⁵.

Üçgenler

Üç ana çeşitten en popüler olanı, neredeyse sadece omuz süsü olarak kullanılan çapraz çizgili Tip 1 üçgendir. Gordion’da görülen ana motiflerin en yaygın olanı olmasına rağmen, çapraz-çizgili üçgenler, Alişar IV bölgesinde kapların omuz bölümlerinde nadir

³⁸⁴ Sams, 1994: 139.

³⁸⁵ Sams, 1994: 140.

görülmektedir.³⁸⁶ Tip 1A üçgeni, Gordion'da en sık yinelenen alt değişkenlere sahiptir (**Lev. 61c, 67b**) ve üçgenler arasındaki alanlarda ara sıra görülen iç içe çemberler dışında hiçbir şey yoktur. Çapraz çizgili üçgenler, Gordion'da, EPB V zamanına kadar kapların omuz kısımlarında (**Lev. 96d, 96h, 99b**) görülmektedir ve genellikle Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 18c, 20b, 22d, 25f, 53e, 64d, 80b**) örneklerle bilinmektedir. Ayrıca Tümülüs G'den gelen büyük yuvarlak ağızlı testide de Tip 1A üçgenleri ile karşılaşılmıştır (**Lev. 10d**). Yıkım Tabakası'ndan dar boyunlu yonca ağızlı bir testi, Tip 1A'nın büyük asılı üçgenler arasında daha küçük asılı üçgenleri de olan bir sıranın bilinen tek oluşumudur (**Lev. 44j**)³⁸⁷.

Tip 1'in herhangi bir düzenlilikle ortaya çıkan diğer tek alt çeşidi, iç içe V biçimli şeritlerin merdiven şeklinde tarama yapılarak üçgenden üçgene uzanan ve bazen daha küçük iç içe V biçimli şeritlerin eşlik ettiği 1B'dir (**Lev. 112a**). Gordion'un haricinde doğrulanmamış olan varyasyon, Phryg özelliği olarak gözükmektedir. Tip 1B üçgen sırası, Teras zamanında ortaya çıkan Polychrome House stiline ayırt edici bir özelliği olmakla birlikte ayrıca doğrudan stilde olmayan Yıkım Tabakası'ndan birkaç örnek üzerinde de görülmektedir (**Lev. 21a, 44k**). Polychrome House stilinde boyanmış bir kantharos kraterde (**Lev. 53c**), omzun bir tarafında, 1B alanının karşısında, üçgenleri birleştiren dalgalı çizgilerle bir sıra oluşmaktadır. Tip 1 üçgen sıralarının diğer varyasyonları ve sıra şeklindeki oluşumların dışındaki çapraz tarama ile yapılmış üçgenler genellikle nadir görülmektedir³⁸⁸.

Yıkım Tabakası'ndan birkaç tekli üçgen örneği bilinmektedir: küçük boyunlu depolama kabında (**Lev. 81h**) ve başka bir kap parçası üzerinde (**Lev. 99a**) zikzak çeşitliliği ile üçgeni çevreleyen hayat ağaçları betimleriyle birlikte görülmektedir. Sams, bu örneklerin Alişar'la yakın benzerlikler sunduğunu ve ithal edilmiş olabileğini ifade etmiştir. Tip 2 veya iç içe V biçimli şerit üçgeni adını taşıyan Phryg stiline, A ve B olarak ayrılan iki alt grubu Gordion'un dışında bulunmaz ve TB 8 Grubunda sadece bir örnekte, iç içe V biçimli şeritlerin oluşturduğu üçgenler bulunmaktadır (**Lev. 17d, 112b**)³⁸⁹.

Tip 3 üçgenler (**Lev. 112c**), yıkım öncesi kontekslerden tek bir kap üzerinde, Yıkım Tabakası'nda ise neredeyse bir düzine kap üzerinde bilinmektedir. Tip 3'ün tasarımı, bir zikzakın yatay ikiye bölünmesiyle oluşturularak, her ikisi de ortak bir taban çizgisine sahip bir sıra ayakta ve bir sıra asılı üçgenle bitirilmiştir. Tip 3 kendi içinde A (**Lev. 6d, 19g, 69a, 81g**) ve B (**Lev. 17c, 29h**) olarak ayrılmıştır. Tip 3A'dan bir örnek (**Lev. 18f**), kırmızı dolgulu üst üçgenlere sahiptir. Bazen ikizkenar yamuk şeklindeki alanlar iç içe çemberler (**Lev. 6d, 18f**,

³⁸⁶ Sams, 1994: 140.

³⁸⁷ Sams, 1994: 141.

³⁸⁸ Sams, 1994: 141.

³⁸⁹ Sams, 1994: 141.

69a) çizmektedir ve sadece bir kez ilave üçgenler (**Lev. 29h**) taşımıştır. Diğer üçgen tiplerinden farklı olarak, kapların boyun ve omuz kısımlarında da (**Lev. 19g, 69a, 81g**) ortaya çıkmakla birlikte sadece bir kap üzerinde her iki alanda da tekrarlanmıştır (**Lev. 18f**). İnce Çizgili Buff ressamaları, bu tipi ikincil rolde de kullanmışlardır: bir kabın kulp kısmının altında (**Lev. 37c**) ve büyük yuvarlak ağızlı bir testinin (**Lev. 20a**) gövde kısmında, sıradışı çok desenli panellerle birlikte birkaç şeritten biri olarak. Yıkım Tabakası'ndan, dışa doğru yayılan ağızlı kâse, (**Lev. 6d**) ağız yüzeyindeki düzenli tip 3A üçgeni ile dikkat çekmektedir. Sams'a göre, tasarımın Gordion'daki çeşitli kaplar üzerinde temel olarak kullanılması bir Phryg önceliğidir. Motifin Greek Geometrik Sanatı'nda nadiren kullanılmasının Phryg eserleriyle herhangi bir bağlantısı olup olmadığı, diğer paralel tasarımlarda olduğu gibi belirsizliğini korumaktadır. Tip 3A üçgenleri, Naxos Geç Geometrik döneminde de kullanılmıştır³⁹⁰.

5.1.2.2.2. Zikzaklar

Yaklaşık bir düzine zikzak motifi çeşidinden, çoğu sadece bir veya iki kez ortaya çıkmaktadır. En basit ve en yaygın olanı, tek çizgi zikzaktır, belki de yardımcı bir uygulama olarak “dalgalı çizgiye” düz çizgili bir alternatiftir. Tip, EPB IIb'de (**Lev. 18h**) görünür ve EPB V (**Lev. 18g, 73b**) ve Teras dolgusu (**Lev. 73f, 97e**) boyunca devam eder, ayrıca birkaç kaptaki ikincil dekorasyon olarak olduğu Yıkım Tabakası'na kadar görülmektedir (**Lev. 27p, 28g, 28m, 66a, 99a**). Fine-Line Buff malında, bazı büyük yuvarlak ağızlı testilerin ağız kısımlarında düzgün, çift çizgili versiyonuyla karşılaşılmaktadır (**Lev. 19g, 20a**). Daha iddialı zikzaklar, kabın sadece omuz veya boyun kısmında birincil dekorasyon olarak görülebilmektedir. Zikzakların bacaları, ya genellikle doldurulmuş çift çizgi ya da birkaç çizgidir, oluşturdukları üçgen alanlar çeşitli şekillerde ele alınabilir ya da boş bırakılabilir (**Lev. 113a-113b**)³⁹¹.

Yıkım öncesi kontekslerden gelen kaplardaki diğer zikzaklar, en basit ve en karmaşık yapılanlardan biridir. Teras dolgusundan gelen bikrom örnek, özenle hazırlanmış ve karmaşık bir tasarıma sahiptir (**Lev. 15j**). EPB VII'den gelen, Alişar IV stilinde boyanmış amphora ise (**Lev. 59a**), içerik açısından alanlarda iç içe çemberlerden başka bir şeyi olmayan, düz, kalın çubuklu bir çeşitlilik sergileyen en eski olan Tip 1 zikzağıdır (**Lev. 113a**). Yıkım Tabakası'nda, Tip 1 zikzak, yaklaşık yarım düzine kaptaki birincil dekorasyon olarak ortaya çıkar ve TB 8 Grubundaki ressamalar tarafından özellikle tercih edilmektedir (**Lev. 17d, 28m, 37e, 100c**). Yıkım Tabakası'ndan daha önce bilinmeyen karışık zikzaklar, alt alanda çapraz tarama ile yapılmış üçgenleri ve üstte iç içe çemberlerin üçlüsü olan Tip 2'yi içermektedir

³⁹⁰ Sams, 1994: 141.

³⁹¹ Sams, 1994: 142.

(**Lev. 113a**). Tip 2 zikzak, sadece Yıkım Tabakası'nda açıkagızlı amphora üzerinde bulunmaktadır (**Lev. 69a**). Çemberi olan veya olmayan tip ise, doğu platosunda ve belki de Malatya'da görülmektedir³⁹².

Karışık zikzakların kullanımı, Suriye-Anadolu koininin özellikle ayırt edici bir özelliği olmakla birlikte gelenek içindeki temel unsurlardan biri olarak durmaktadır. Bu ışık altında, Gordion'daki en erken örnek, EPB V'den yuvarlak ağızlı testi (**Lev. 15h**) üzerinde görülen, dağılımı doğu platosuna kadar uzanan Tip 3 (**Lev. 113a**) zikzağıdır ve bu tip Malatya'da ve Kargamış'taki Yunus mezarlığında da bilinmektedir. Sams, EPB V'den gelen bu kabın Fine-Line Buff malı olduğundan, kesinlikle Phryg olduğunu ifade eder. Tip 3 zikzak, hem alt hem de üst alanları tamamlayan çapraz tarama üçgenlerle, daha zengin varyasyonlar arasındadır. Zikzaklar, Yıkım Tabakası'nda, başka bir yuvarlak ağızlı testinin boyun kısmında tekrarlanır (**Lev. 18a**) ve burada iç içe çemberler eklenerek daha ayrıntılı hale getirilir. Sams, bunu bir Phryg dokunuşu olarak yorumlar. Tümülüs G'den taçlandırılmış yuvarlak ağızlı testi, boynundaki zikzakta kalın çubuklardan ziyade çapraz tarama tipte bir varyanta sahiptir (**Lev. 10c**)³⁹³.

Başka bir çeşit olan Tip 4 zikzağı (**Lev. 113b**), aynı Tip 1 gibi, TB 8 Grubunun bazı kaplarında (**Lev. 37g, 69a**) bilinmektedir, ancak Yıkım Tabakası'nda daha geniş bir dağılıma sahip olduğu gözlemlenmiştir (**Lev. 18a, 71a, 81h**). Çoklu çizgili bacaklarıyla, bazen bir kenarı yaklaşık yirmi (**Lev. 18a**) âdeti bulan Tip 4 zikzağı, doğu platosundan Hama'ya kadar koine'de yaygın görülmektedir. Küçük bir depolama kabı üzerinde, çapraz tarama ile üçgenler oluşturmak için üstte ve altta kesişen çizgilerden yapılmış, her aralıkta iç içe çemberlere sahip zikzak, Tip 4'ün başka bir versiyonudur (**Lev. 78c**). Zikzak çeşitliliği, doğu platosunda çemberler olsun veya olmasın tekrarlanmaktadır. Alişar IV bölgesinden ithal edilmiş olduğu düşünülen bir kap üzerinde, temel olarak üst omuzda aynı zikzak tipi görülmekle birlikte bacakları oluşturan çizgiler arasındaki dış aralıklar, sağlam bir şekilde doldurulmuştur (**Lev. 99a**). Alişar'dan bir kâsenin ağız kısmında yakın bir paralellik vardır. Doğu platosunda benzerleri olan başka bir tür, TB 8 Grubu içindeki birkaç kapta görülen merdivenli zikzaktır (**Lev. 17c**). Yıkım Tabakası'ndan yakın paralellikten yoksun olan tek çeşit, boynunda çok sayıda nokta ve çizgiden oluşan yuvarlak ağızlı testi parçasıdır (**Lev. 17h**)³⁹⁴.

³⁹² Sams, 1994: 142.

³⁹³ Sams, 1994: 142.

³⁹⁴ Sams, 1994: 143.

5.1.2.2.3. Baklava Dilimi Sıraları

İki kesişen zikzak tarafından oluşturulan baklava dilimi sıraları, ana çizgilerin tek veya çift olmasına bağlı olarak basit veya karışık olarak sınıflandırılmaktadır. Her ikisinde de, esas olarak baklava dilimlerinin doldurulmasında çeşitlilik görülürken, bazı karışık tiplerde ise ortaya çıkan üçgen alanlar da belirlenmiştir. Zikzaklar gibi, baklava dilimi sıraları da koinin genel bir özelliği olmakla birlikte ancak bazı tipler her yerde uygulanabilecek kadar basit yapılmıştır. En basit baklava dilimi sıraları, dalgalı çizgilerin veya basit zikzakların kolayca uygulanabileceği yüzeylerde kullanılmıştır. Bu, özellikle bir düzineden fazla örnekle Erken Phryg Döneminde en sık görülmekte olan Tip 1 veya yekpare baklava dilimi sırası (**Lev. 112d**) için geçerlidir. Tip, hem EPB V (**Lev. 59d**) hem de Teras dolgusunda (**Lev. 61d, 97h**) yardımcı bir bölgede ve Yıkım Tabakası'nda (**Lev. 18d, 21a, 35b, 53d**) görülmektedir. Doğuda aynı şekilde yekpare ve diğer çeşitli basit baklava dilimi sıraları kullanılmıştır. Ancak Gordion'da Tip 1, özellikle bazı Phrygia boyama üsluplarında bir panel uygulaması olarak yapılmıştır. İnce-çizgi devetüyü (Fine-Line Buff) ve merdivenler-ve-zikzaklar (Ladders-and-Zikzaks) stili, bu üsluplara özgü çok şeritli panellerde yekpare baklava dilimi olarak kullanılmıştır. Tasarımın sıklıkla yardımcı bir alan oluşturduğu Polikrom Evi (Polychrome House) stili ise, genellikle daha büyük paneller arasındaki aralayıcılar olarak, dar baklava dilimlerinin dar dikey şekillerine sahiptir. Bu motifin uygulandığı dikey şeritler, bir kap üzerinde paneller halinde bulunmaktadır (**Lev. 75d**)³⁹⁵.

Basit Tip 2 veya çapraz taramayla yapılmış baklava dilimleri motifi (**Lev. 112d**), EPB V'deki açık ağızlı amphorada (**Lev. 59e**), yine EPB V'teki kırık bir parçada (**Lev. 95a**) ve daha sonra EPB VI'daki yuvarlak ağızlı bir testinin omuz kısmında (**Lev. 15g**) görülmektedir. Tip 2 çeşitliliği, Yıkım Tabakası'nda nadir görülmekle birlikte bazı örnekler ince-çizgi devetüyü panellerinden bilinmektedir (**Lev. 20a, 37c, 81g, 98b**). Sams'a göre, Tümülüs W'de (**Lev. 40a**) görülen üçüncü bir çeşit olan kesikli baklava dilimi sırası, Phryg ürünü gibi görünmektedir. Yıkım Tabakası'ndan küçük bir amphorada, "Brown on Buff" malında görülen baklava dilimi sırasının içi noktalamarla doldurulmuştur (**Lev. 52f**)³⁹⁶.

Yıkım Tabakası'ndan daha erken görülmeyen basit baklava dilimi sıralı çeşitlerden en dikkat çekici olanı, Megaron III'ten gelen kaplarda görülmektedir: ilk kabın gövdesinde yatay bir bant üzerinde tek sıra halinde ara ara içleri çapraz tarama ile doldurulmuş olarak (**Lev. 18a**) ve ikici kap ise bir panel içerisinde dikey çoklu sıralar halinde yapılmış (**Lev. 79a**). Dar boyunlu yonca ağızlı testinin boyun kısmında, basit içi boş baklava dilimi sırası uygulanmıştır (**Lev. 44k**). Ayrıca EPB V'den iki kap üzerinde de, karışık bölgesel motiflerden oluşan

³⁹⁵ Sams, 1994: 143.

³⁹⁶ Sams, 1994: 143.

paneller içerisinde baklava dilimi motifleriyle karşılaşılmaktadır (**Lev. 44j, 59d**). Akıtaçlı süzgeçli testi (**Lev. 43b**) ve düşük boyunlu küçük depolama kabı üzerinde (**Lev. 78b**) alışılmışın dışında baklava dilimi motifi görülmektedir. Karışık baklava dilimi sıraları, karışık zikzaklar gibi, en azından Anadolu’da ve Kargamış’ta temsil edildiği gibi, koinenin özellikle ayırt edici bir özelliğidir. Gordion ve Alışar IV merkezleri birlikte çok çeşitli örnekler vermiştir³⁹⁷.

Teras dolgusundan gelen bir kap üzerindeki (**Lev. 62a**) baklava dilimleri ve üçgenlerin her biri merkezi olarak yerleştirilmiş bir noktalama içermekle birlikte ayrıca Yıkım Tabakası’ndan gelen bikrom amphora da (**Lev. 66a**), üzerindeki baklava dilimi motifleriyle, birinci kabın farklı bir varyasyonunu oluşturmaktadır. PN 3’ten açık ağızlı amphora parçası üzerinde görülen baklava dilimi motifi (**Lev. 59f**), Gordion’da tekrar tekrar görülen tek karışık tipin bilinen en eski örneğidir. Yıkım Tabakası’ndan gelen bir kap parçası (**Lev. 98a**), aralıksız baklava dilimleri ve çapraz taramayla yapılmış üçgenlere sahipken, Fine-Line Buff malında yapılmış kap (**Lev. 20a**), boynundaki içi çapraz taranmış baklava dilimleri ile, onun bir versiyonuna benzemektedir. Tümülüs X’ten gelen, akıtaçlı süzgeçli testi üzerinde, merdivenli X’lere sahip baklava dilimi sırası (**Lev. 38a**), Polikrom Evi tarzındaki tasarımlarla ilişkilendirilmiştir. Bu tür “baklava dilimi sıralı paneller”, Gordion’da nadir olmakla birlikte Erken Phryg Dönemine (**Lev. 80c**) ait düşük boyunlu küçük bir depolama kabında iki farklı çeşitte ve özellikle yuvarlak ağızlı bir testinin boyun (**Lev. 16h**) kısmında üç farklı anlatımla görülmektedir. Baklava dilimi sıraları motifi, damgalama ve bazen de ahşap kakmada tekrar eder ve her durumda oluşum tekniği, boyamada görülenden farklıdır³⁹⁸.

5.1.2.2.4. Meanderler

Meanderler ve birkaç meander formu (sürekli olmayan) tasarımlar Erken Phryg boyama repertuarında sınırlı sayıda olmakla birlikte ve *Brown on Buff* işçiliğinde tekrarlayan bir çeşitlilik hariç tutulursa, yaklaşık yarım düzine kap üzerinde, birkaç tipi görülmektedir. Meander motifi, Kuzey Suriye, Kilikya ve Kıbrıs’ta yerli repertuarlarda nadir görülmektedir. Batıda, Greek Geometrik çanak çömlekçiliğine baktığımızda ise meander motifi, burada yaklaşık MÖ 900’lü yılların başlangıcından itibaren bilinmekte ve ana desenler arasında görülmektedir. Greek repertuarındaki bazı tipler, Gordion ve diğer Anadolu merkezlerinden de bilinmektedir. Sams, Anadolu’daki meanderler için genel kabul edilen ilham kaynağının

³⁹⁷ Sams, 1994: 143.

³⁹⁸ Sams, 1994: 144.

Greek dünyası olduğunu, fakat Tunç Çağı Balkan meanderlerinin de Phryg bağlamında dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir³⁹⁹.

Gordionda'ki yıkım öncesi kontekslerden, meanderlere ilişkin kanıtlar yetersizdir. EPB V'den gelen bir örnek üzerinde bir meander oluşturabilecek belirsiz bir çizgi ve nokta deseni görülmektedir (**Lev. 96g**). Teras dolgusundan gelen bir parça üzerindeki alan, bir labirent oluşturan tek çizgili, "T" ve "L" gibi benzersiz bir desen taşımaktadır (**Lev. 62a**). Tümülüs W'deki herhangi bir malzemede ne meander motifi ne de ilgili tasarımlar ortaya çıkmamaktadır. Bu mezarın önemi, yaklaşık MÖ 850 gibi erken bir zamana tarihlendirilmesidir ve meander motifi için kronolojik bir öneme sahip olabileceği düşünülmüştür. Yıkım Tabakası'ndan birkaç tip ürün yelpazesini tamamlamaktadır⁴⁰⁰.

Sams'in Tip 1 olarak adlandırdığı tasarım, Gordion'da en sık tekrarlanan meander motifidir; sadece *Brown on Buff* işçiliğinin süslü sınıfında ve onun genişletilmiş stilistik çevresinde yardımcı bir uygulama olarak kullanılan, tek çizgili kanca çeşididir (**Lev. 113c**). Ana motif, Greek Geç Geometrik çanak çömleğinde, benzer bir ikincil fonksiyona sahip olmakla birlikte bu tasarımla uzun süre kullanılmıştır. Anadolu'da, Tip 1 meanderler, Halys bölgesinden bilinmemekle birlikte güneyde Porsuk III'te daha sık görülen tasarımlardan birisidir. TB 3'ten büyük yuvarlak ağızlı testinin boynun kısmında, altta ve üstte karşılıklı içi boş kanca sıraları ve bu kancaların uç kısımlarını içine alan bir "J" şekli görülmekte ve meander motifinin dışında kalan alanlar ise çapraz tarama ile doldurulmaktadır (**Lev. 21a**). Bu bağlamda TB 3'teki kap üzerinde görülen Phryg meanderi ve Rhodos tipi için yakın benzerleri, Gordion'un ahşap kakma tasarımlarında ortaya çıkmaktadır: Sams, bunların aynı zamanda daha basit meander planlara dayandığını ve Greek dünyasıyla gerçek bir eşdeğeri olmadığını, bunların daha çok Anadolu özellikli olduğunu ifade etmiştir⁴⁰¹.

Tip 2 (**Lev. 113d**), Greek'ten basit bir türev olarak görülmesi, daha kolay olan kanca meanderlerdir (**Lev. 27c, 36a, 54a, 66a**). Motif, esasen ortodoks tipinin negatif bir versiyonudur ve vurgu meanderin yerine kancalara veya L'lere verilmektedir. Tasarım Greek'te, Attik ve Orta Geometrik II'den, yani MÖ 8. yüzyılın ilk yarısından daha önce görülmemekle birlikte Geç Geometrik döneminde ise Doğu Greek'te dâhil olmak üzere diğer bölgelere yayılmıştır. Tip 3A-B meanderi ise, TB1'den bir kâse üzerinde (**Lev. 3e**) görülmektedir; üzerindeki iki ilişkili motif, kendilerinden veya çevreleyen boşluktan sürekli, kesintisiz bir desen oluşturmaları için farklı bir kanca tasarım oluşturmaktadır (**Lev. 113e**). Kaptaki 3A meanderi, iki içe doğru dönüşü olan çapraz taranmış bir meander kanca

³⁹⁹ Sams, 1994: 144.

⁴⁰⁰ Sams, 1994: 145.

⁴⁰¹ Sams, 1994: 145.

şeklindeyken, 3B ise bir şekilde bitmemiş veya ayrık bir ortodoks meanderine benzeyen 3A'nın çift versiyonudur. Yine Yıkım Tabakası'ndan bir kap üzerinde karşılaşılan meander, Tip 3A'nın ikinci bir örneğini taşımaktadır (**Lev. 98d**)⁴⁰².

5.1.2.2.5. Girland ve Yarım Çemberler

Diğer sıra motifleri, birincil dekorasyon olarak nadiren kullanılmaktadır. Askıda girland, iç ağızların üzerinde ve diğer yardımcı rollerde oldukça sık görülmesine rağmen (**Lev. 15h, 28l-28m, 36d, 64d**), arasıra ana alanlarda önemli bir tasarım olarak ortaya çıkmakta ve bazen farklı düzenlemelerde küçük daireler eşlik etmektedir (**Lev. 17f, 22b, 78c**). En ayrıntılı olanı, gevşek girlandların iç içe çember kümelerini kapladığı ve aşağıda eğrisel üçgenler oluşturduğu kabın, boyun kısmında görülmektedir (**Lev. 22b**). Doğu platosunda, girlandlar, dışa doğru yayılan ağızlı kâselerde ve ağzın iç kısımlarında bulunan ortak bir yardımcı özelliktir⁴⁰³.

Girlandlarla ilişkili başka bir desen, Teras dolgusu ve Yıkım Tabakası'ndan birkaç büyük kapta oluşan, pergelle çizilmiş, büyük iç içe yarımçemberlerdir (**Lev. 65a, 97f**). Yarımçember deseni, Erken Phryg ressamlığında bilinen herhangi bir tam iç içe çemberden daha büyüktür ve bu nedenle yapılabilimleri için özel pergeller gerektirmekteydi. Yıkım Tabakası'ndan testiler üzerinde, kulpların altında dik ve tek başına meydana gelen büyük, elle çizilmiş setlerde yarım çember biçimlerinin farklı bir kullanımı bulunmaktadır (**Lev. 33i, 34a**). Yarım çemberler, Euboea ve Kikladlar'da MÖ 9. yüzyıldan itibaren görüldüğü gibi, Greek Geometrik seramiklerinin bir özelliğini hatırlatmakta ve bu şekilde dekore edilmiş kapların Kilikya ve Levant'ta, özellikle Tarsus'ta tanınmış ithalatlar olması önemli bir bağlam sayılmaktadır⁴⁰⁴.

5.1.2.2.6. Işın Motifleri

Işın motifi, doğu platosunda çokça kullanılan ve Alişar IV stiliyle bağlantılı olarak sık sık görülen bir desendir. Alişar IVc'de zaten bilinmekteyken, ayrıca Boğazköy, Kültepe ve Maşat Hüyük ışınları, Demir Çağı'nın en eski kontekslerinde görülmektedir. Kargamış'taki Yunus mezarlığından, genellikle Orta Anadolu'dan bir ithalat olduğu düşünülen yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde tek bir örnek bilinmektedir. Genellikle bir alanda kesintisiz, tekrarlayan bir tasarım olarak ortaya çıkan ışınlar, üçgen tabanıyla genellikle dik açılı ve genellikle tepeden yükselen iğne benzeri bir antenle standart bir form göstermektedir. Yıkım

⁴⁰² Sams, 1994: 145-146.

⁴⁰³ Sams, 1994: 147.

⁴⁰⁴ Sams, 1994: 147.

Tabakası'ndan, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış akıtaçlı süzgeçli bir testinin oluklu ağız kısmının üzerindeki köprüde, göze çarpmayacak bir şekilde Alişar IV tipi ışınlar ile karşılaşmaktadır (**Lev. 41a**). Ayrıca Teras dolgusunda ele geçen küçük bikrom bir amphoranın boyun kısmında yer alan ışın motifinin de Alişar tipinde olduğu görülmektedir (**Lev. 52a**)⁴⁰⁵.

Birkaç Phryg ressamı, bir Alişar IV sanatçısına alışılmadık gelecek, ışın motifi formlarını ve şemalarını kullanmıştır. TB 7'den gelen bir krater üzerinde ışınlar, doğuda sıklıkla uygulandığı gibi boyun kısmında oluşmaktadır (**Lev. 68a**). Buradaki kap, her ne kadar doğu paralellikleri olan bir taslak olsada, ışınların üçgen şeklindeki tabanlarının içi, ya boş ya da çapraz taramayla yapılmakta ve ışınlar arasında görülen kıvrımlı çizgiler Halys bölgesinden bilinmemektedir. Yıkım Tabakası'ndan birkaç kapta görülen, içi doldurulmuş ve genellikle dik açılı dikit ışınlarda, farklı bir tipi oluşturmaktadır (**Lev. 65d, 98c**). Neredeyse her zaman kesintisiz bir dizi oluşturan doğu ışınlarının aksine, Gordion'dakiler düşük alanlarda gruplar halinde ve panelli bir parça (**Lev. 98c**) dışındaki tüm parçalarda, aralıklı iç içe çemberler veya Malta haçları ile kullanılmıştır. Yıkım Tabakası'nda, belki de doğu ışınlarından esinlenen nadir bir ışın motifi, Polychrome House stili içinde iki kez bir sıra olarak ve yine büyük yonca ağızlı testide görülmüştür (**Lev. 25f, 35b**)⁴⁰⁶.

5.1.2.2.7. Stilize Burma Süsü

Erken Phryg seramiğinde, birbirine geçmiş basit S desenlerinden oluşan ve “Runing Dog” olarak adlandırılan “stilize burma süsü” ile Yıkım Tabakası'ndan bir testinin boyun kısmında sadece bir kez karşılaşmaktadır (**Lev. 89g**). Sams, kabaca bir burma süsü yaklaşımı olarak tasarlandığını düşündüğü motifin, Alişar'da ve aynı zamanda Doğu Greek'te dâhil olmak üzere MÖ 8. yüzyılın çeşitli Greek Geometrik okullarında sık sık görülmekte olduğunu belirtmektedir⁴⁰⁷.

5.1.2.2.8. Çapraz Tarama

Üçgenler ve diğer tasarımlar için en yaygın dolgu elemanı olarak kullanılan çapraz tarama deseni, Erken Phryg ressamlığının en popüler motiflerinden biri olarak durmaktadır. Dama tahtası motifi gibi çapraz tarama motifide, bir sıra veya panel tasarımı olarak ve genellikle biçimlendirici görevde yardımcı motif şeklinde kullanılmıştır. Genellikle sıkça örülmüş olan “Tip 1” düz çapraz tarama deseni en sık görülürken, onun noktalı bir versiyonu

⁴⁰⁵ Sams, 1994: 147-148.

⁴⁰⁶ Sams, 1994: 148.

⁴⁰⁷ Sams, 1994: 148.

olan “Tip 2” de sık bir şekilde olmasa da görülmektedir (**Lev. 115c**). Tip 2, Gordion dışında çok az görülmesinden dolayı, bir Phryg tipi olarak düşünülmüştür. EPB IIb (**Lev. 18h**) tarafından sunulan, Tip 1 çapraz tarama panelleri EPB V (**Lev. 15ı, 18ı**) ve Teras dolgusunda (**Lev. 18k-18l, 61f, 97e**) sürekli artan sayılarda görülmekle birlikte motif, Yıkım Tabakası’nda görülen en yaygın panel tiplerinden biri olarak sayılmaktadır (**Lev. 18b, 20b, 32a, 65d, 67a, 68a, 79a**). Teras dolgusundan itibaren, hem standart panel tasarımında, hem de dar devam eden alanlarda, Tip 1 çapraz tarama kullanılmıştır (**Lev. 37a, 73d**). Çapraz taramalar, çoğunlukla yan pozisyonlarda verilmiştir (**Lev. 35a, 37f**), istisnai örnekleri de bulunmaktadır (**Lev. 80b**). Ayrıca bir açık ağızlı amphoranın kulp kısmında da çapraz tarama deseniyle karşılaşılması (**Lev. 64d**)⁴⁰⁸.

“Tip 2” veya noktalı çapraz tarama deseni, Süslü *Brown on Buff* sınıfının ve genişletilmiş çevresinin karakteristik bir tasarımıdır. Tip 2, *Brown on Buff* işçiliğinde, hem devam eden alanlarda hem de panellerde meydana gelirken, büyük kraterler serisinde sadece panellerde oluşmaktadır. Bunun dışında, noktalı çapraz tarama nadir ve panellerle sınırlıdır. Bununla birlikte çapraz tarama, bikrom (bikrom) bir testinin boyun kısmında (**Lev. 36d**) EPB V kadar erken bir süreçte ortaya çıkmaktadır, buradaki çapraz tarama çizgilerinin içindeki kırmızı nokta şeması, başka bir erken kap olan bikrom (bikrom) süzgeçli testiye (**Lev. 43c**) paralel gitmektedir. Gordion’da, Yıkım Tabakası’nda görülen örnekler de sınırlı sayıdadır (**Lev. 67a, 75d, 100b**)⁴⁰⁹.

5.1.2.2.9. Dama Tahtası Motifi

Dama Tahtası, Erken Phryg repertuarında çeşitli miktarda oluşmaktadır, bazıları daha ayrıntılı olmakla birlikte en popüler olanı ise, içi dolu ve boş karelerin değiştiği “Tip 1” ana tasarımıdır (**Lev. 114d**). Tip 1 dama tahtası motifi, Anadolu ile Suriye’de geniş ve yaygın dağılıma sahiptir. Sams, Tip 1’i kendi içerisinde A, B ve C olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Gordion’da, temel ve en yaygın versiyonu “Tip 1A” oluşturmaktadır, tek noktalı boşluklarla “Tip 1B” seyrek bir çeşitlilik oluştururken, “Tip 1C” ise neredeyse tamamen *Brown on Buff* boyamacılığında bulunan ince uzun şekliyle meydana gelmektedir. Tip 1C, Gordion dışında bilinmemektedir, ancak Tip 1B, Alishar’da ve Assur öncesi dönemde Tarsus’ta görülmektedir. Yıkım Tabakası’ndan daha önce, Tip 1A dama tahtası panelleri, hem EPB V hem de Teras dolgusunda (**Lev. 61e-61f**) oluşurken, EPB VI’dan açık ağızlı testi parçası (**Lev. 15g**) ise merdiven ve zikzak motifleriyle birlikte sık kullanımın bir örneğini taşımaktadır. Yıkım Tabakası’nda, bir düzineden fazla kap üzerinde, Tip 1A dama tahtası motifi görülmektedir

⁴⁰⁸ Sams, 1994: 148.

⁴⁰⁹ Sams, 1994: 149.

(**Lev. 18c, 28m, 32a, 33i, 44j, 45a, 53e, 75d**); Tip 1B dama tahtası motifi ise, sadece iki kap üzerinde bulunmaktadır (**Lev. 53c, 66a**). Ayrıca Tip 1B, ilk olarak, EPB VII'deki Alişar stilinde boyanmış bir amphora üzerinde görülmektedir (**Lev. 59a**). İki renkli mallarda, her iki çeşit de doğu platosunda ve Tarsus'ta olduğu gibi, alternatif siyah ve kırmızı dolu karelere (**Lev. 29a, 66a**) sahip olabilirken, büyük yuvarlak bir ağızlı testi ise (**Lev. 22a**) hemen hemen benzer kafesli bir karma dama tahtası motifi taşımaktadır. *Brown on Buff* sınıfı dışında, neredeyse tamamı dama tahtası motifleriyle bezenmiş askosları hatırlatan bir diğer kap, devam eden sıra deseni olarak düz dama tahtası olan tek testidir (**Lev. 89h**). Benzer şekilde, dama tahtası motifinin Tip 1C'nin *Brown on Buff* sınıfı dışındaki tek kullanımı, sıradışı motif karışımına sahip yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde görülmektedir (**Lev. 16h**)⁴¹⁰.

Tip 1 varyasyonları dışında karşılaşılan diğer dama tahtası motifi, "Tip 2" dir ve bu tipte, kareler boyayla doldurulmak yerine çapraz tarama (veya bazen kafesli) ile doldurulması tercih edilmiştir (**Lev. 114d**). Bazı durumlarda ise kare boşluklara, Tip 1B'yi anımsatan nokta şekli uygulanmıştır. Teras dolgusundan gelen dinos (**Lev. 73f**), yıkım döneminden önce Gordion Şehir Höyüğü'nde Tip 2'nin tek kesin örneğini taşımakla birlikte boşlukların noktayla doldurulduğu iki kaptan biridir, diğeri ise Tümülüs G'den gelen büyük yuvarlak ağızlı testidir (**Lev. 10d**). EPB IV (**Lev. 95b**) ve EPB V'den (**Lev. 95c**) Fine-Line Buff kabı, aynı mala sahip olan başka bir kaptaki büyük bir panelde, Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 20a**) gelen bir kap üzerinde olduğu gibi Tip 2 dama tahtası motifine sahiptir. Yıkım döneminden diğer örnekler nispeten az bilinmektedir (**Lev. 28g, 37h**). Özellikle, omuzdan kulplu bir amphora üzerindeki büyük dama tahtası motiflerinin içerisine yerleştirilmiş dama tahtası motifleri çok dikkat çekmekle birlikte Sams, bunun bir ithalat ürünü olduğunu düşünmektedir (**Lev. 58a**). Yıkım Tabakası'ndan, bir krater (**Lev. 65d**) ve büyük yuvarlak ağızlı bir testi (**Lev. 20b**) üzerinde de dama tahtası motifi ile karşılaşılmıştır. EPB V'den bir ağız parçası üzerindeki, sepet örgüsü dama tahtası da erken boyanmış korpusta, tekil olarak bilinmektedir (*Brown on Buff*) (**Lev. 69a**)⁴¹¹.

5.1.2.2.10. Eğik Dama Tahtası Motifi

Eğik dama tahtası motifi, içi boyayla doldurulmuş "Tip 1" ve içi çapraz taramayla doldurulmuş "Tip 2" olmak üzere, iki temel çeşitte bulunmaktadır (**Lev. 115a**). Her ikisi de doğu platosunda nadir görülmekle birlikte Balkanların Kuzeybatı Geometrik çanak çömleğinde yaygın olarak kullanılmıştır. "Tip 1" eğik dama tahtası motifi, Şehir Höyüğü'nde, yıkım öncesi dönemde, sadece M4 III'ten bir *Brown on Buff* kabında (**Lev. 96c**) ve Yıkım

⁴¹⁰ Sams, 1994: 149.

⁴¹¹ Sams, 1994: 149-150.

Tabakası'nda ise yaklaşık yarım düzine kapta panel tasarımı (**Lev. 17e, 28g, 67a, 79a, 100b**) olarak görünmektedir. “Tip 2”, en erken örneğini Tümülüs G'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi (**Lev. 10d**) üzerinde göstermektedir, kalede ise Yıkım Tabakası'ndan çeşitli kaplar üzerinde (**Lev. 37h, 67a, 81h, 98c**) bilinmektedir. Birkaç nadir veya benzersiz tasarım eğik dama tahtası motifidir, ancak işleyişte çoklu baklava dilimi desenlerini hatırlatmaktadır⁴¹².

5.1.2.2.11. Kafes Motifi

Dik dama tahtası motifi gibi oluşturulmuş ancak tüm kareleri aynı şekilde olan kafesli paneller, yaklaşık bir düzine Erken Phryg kabında görülmektedir. En basit çeşitlilik olan “Tip 1” kafesli panel, tüm karelerinin içi boş bırakılmış bir ızgara sistemini andırmaktadır (**Lev. 115b**). Gordion'da, yıkım döneminden önce bir kez, EPB VII'den Polikrom Evi dinosu üzerinde (**Lev. 73d**), Yıkım Tabakası'nda ise iki kap üzerinde (**Lev. 17g, 28l**) karşılaşılmaktadır. Daha erken, Tümülüs W'de, *Brown on Buff* süzgeçli testisi (**Lev. 40a**) üzerinde, kulp ve akıtaçın arasındaki küçük bir panelde, noktalı bir çeşit olarak tespit edilmiştir. Her iki versiyon da, özellikle noktalı olanı Alishar'dan bilinmektedir ve Gordion'un Orta Anadolu'da başka bir yerde bilinen kafesli tiplerin sadece biridir. Teras dolgusundan bikrom bir kap üzerinde (**Lev. 99f**), çapraz tarama karelere sahip bir “Tip 2” kafes motifi (**Lev. 115b**) görülmektedir. Ayrıca motif, Megaron III'ten monokrom, kesik kenarlı küçük kareleri kırmızı ve aynı tasarıma sahip bir kap üzerinde kullanılan, on bir panel tipinden birini kapsamaktadır (**Lev. 67a**)⁴¹³.

5.1.2.2.12. Baklava Dilimi Panelleri

Neredeyse bir düzine çeşitli sahip baklava dilimi paneller, Erken Phryg resminde, en büyük ve en çeşitli motif ailesini oluşturmaktadır. Ressamlar, iki standart yaklaşımdan birini kullanmışlardır: eğik dama tahtası gibi çoklu baklava dilimi şeması ve “çapraz ve baklava dilimi” olarak adlandırılan çok daha yaygın bir yöntemle. İkincisi, büyük bir X ve baklava dilimi ile birlikte bir paneli dört küçük tam baklava dilimine ve ayrıca dört tarafın her birinde de bir çift yarım baklava dilimine ayırmaktadır (**Lev. 113f-114b**). Çapraz ve baklava dilimi panel, özellikle Phryg ressamı tarafından tercih edilmiş gibi görünse de, aynı zamanda doğu platosunda, Kargamış ve Hama kadar uzaktaki genel koine de tercih edilmektedir. Gordion'da görülen belirli çeşitlerin çoğu, sitenin ötesinden bilinmemektedir. Gordion'daki

⁴¹² Sams, 1994: 150.

⁴¹³ Sams, 1994: 150.

yıkım öncesi kontekslerde, Teras dolgusu ve EPB VII’de (**Lev. 37a, 58c, 73d**) çapraz ve baklava dilimi paneller ile karşılaşılmıştır⁴¹⁴.

“Tip 1” baklava dilimi panelleri, dar boyunlu amphora (**Lev. 58c**) dışında, hepsi Polikrom Evi stilinde ve Tip 1B üçgen sırası gibi bu modun özelliği olan çeşitli motiflere sahip olarak görülmektedir (**Lev. 113f**). Merkezi yığılmış baklava dilimleri çapraz çizilirken, yan üçgenler, bazen içinde daha küçük olanlarla birleştirilen merdivenli iç içe V biçimli şeritlere dönüştürülmektedir. “Tip 2” baklava dilimi panelleri, belirsiz bir testi üzerindeki (**Lev. 37a**) her iki panelde de ortak bir özellik olan, merdivenli çapraz ve baklava dilimi olan tamamen açık bir formda ortaya çıkmıştır (**Lev. 113f**). Tip 2, Polikrom Evi tarzında boyanmış birkaç kapta (**Lev. 17b**) ve modun dışında başka bir kap üzerinde (**Lev. 16h**) ve Tümülüs G’den gelen, baklava dilimi ve üçgenlerin her birinin tek bir nokta içerdiği geniş yuvarlak ağızlı testi üzerinde (**Lev. 10d**) görülmektedir. TB8 Grubunda yuvarlak ağızlı bir testi (**Lev. 17e**) Tip 2, Yıkım Tabakası’ndan bir örnek ise (**Lev. 53d**) görüldüğü gibi merdivenli Xs ve iç içe V biçimli şeridiyle, “Tip 3” baklava dilimi paneline sahiptir (**Lev. 113f**). Megaron IV’ten başka bir omudan kulplu amphora üzerindeki (**Lev. 58a**) üzerindeki belirsiz çoklu baklava dilimi tasarımı ile karşılaşılmaktadır⁴¹⁵.

Bişimsel olarak Tip 1’e benzeyen, “Tip 4” baklava dilimi panelleri, dar boyunlu bir amphora (**Lev. 58c**) üzerindeki ikinci çapraz-baklava dilimi panelinden bilinmektedir (**Lev. 114a**). Bu tipin, doğu platosunda ve Kuzey Suriye’de de paralellikleri olmakla birlikte örnekleri Gordion’daki Yıkım Tabakası’nda devam etmektedir (**Lev. 17g, 28l-28m, 70a**). Kapların ikisi TB 8 Grubu’nda (**Lev. 28l-28m**) bulunurken, açık ağızlı amphora’daki Tip 4 paneline ise (**Lev. 70a**) Alishar IV stilini hatırlatan siluet figürlü resim eşlik etmektedir. “Tip 5” baklava dilimi paneli ise, Tip 4’ün her iki taraftaki yarım üçgenlerin de çapraz tarama deseniyle yapılmış olduğu bir varyasyonudur (**Lev. 114a**). Bu versiyon, Yıkım Tabakası’na kadar (**Lev. 53e-54a, 81g**) yerel olarak görünmemekle birlikte Tip 4 gibi doğu platosunda ve Karkamış’ta da bulunmaktadır. Yıkım döneminde ilk olarak ortaya çıkan bir diğer çeşitlilik, tüm baklava dilimi ve sıra dışı üçgenlerin çapraz tarama olduğu bir tasarım olan “Tip 6” (**Lev. 114a**) baklava dilimi panelidir (**Lev. 17e, 29a, 66a, 95b**). Fine-Line Buff kabında (**Lev. 20a**), iyi hazırlanmış çoklu baklava dilimi panel, uzatılmış baklava dilimleriyle aynı tasarımda, koinin içinde başka bir yerde bulunmamaktadır. Son olarak “Tip 7” baklava dilimi paneli ise, Yıkım Tabakasından, birkaç kabın üzerinde görülmektedir; baklava dilimlerinin içi, diğer

⁴¹⁴ Sams, 1994: 151

⁴¹⁵ Sams, 1994: 151.

tiplerde görülen çapraz tarama deseni yerine boyayla doldurulmuştur (**Lev. 6c, 18b, 114b**) ve başka bir kap üzerinde Tip 7'nin ikinci bir varyasyonu ile karşılaşılmaktadır (**Lev. 68a**)⁴¹⁶.

Çoklu baklava dilimli paneller, kaplar üzerinde, çapraz ve baklava dilimi tiplerinden daha nadir oluşmaktadır. Sams'a göre, başka yerlerde az olmaları, motifin büyük ölçüde bir Phryg özelliği olduğunu göstermektedir. Çoklu baklava dilimi panellerini, *Brown on Buff* buluntusunda çalışan ressam, baklava diliminin içerisine çoklu noktalar şeklinde, en sık kullanmışlardır (**Lev. 114c**). Motifin, Gordion'da tekrarlandığı bilinmemekle birlikte çeşitliliğin, Büyükkale II ve Maşat III'te, Phryg etkisi altında olduğu düşünülen yakın benzerleri bulunmaktadır. İç baklava dilimlerin olmadığı açık bir varyasyon ise, "Brown on Buff" içindeki, bir süzgeçli testi (**Lev. 41a**) üzerinde kulp ve akıtaç arasında görülmekte, bir benzeri ise yine Megaron III'ten büyük yuvarlak ağızlı testiden bilinmektedir (**Lev. 20b**). Yıkım Tabakası'ndan, bikrom yonca ağızlı testi üzerinde ise motifin biraz farklı bir varyasyonu görülmektedir (**Lev. 29a**)⁴¹⁷.

5.1.2.2.13. X-Paneller

X panelleri Gordion'da, önemli çeşitte miktarda bulunmakla birlikte ancak panellerin çoğu bir veya iki kereden fazla görülmemektedir. Tek veya çift çizgilerden (**Lev. 92d**) oluşan motif, hem X'in kendisinin hem de ortaya çıkan dört üçgenin işlenmesi ile değişmiştir. Ayrıca koinenin diğer bölgelerinde de görülen X-panellerinin, Gordion dışında temsil edilen çeşitleri az miktarda bulunmaktadır. Doğu platosunda, motif genellikle, kulpların üzerinde veya üstünde görülür (**Lev. 59a**) ve bu durumdaki kelebek panellerine bir alternatif niteliğindedir. Bununla birlikte Gordion'daki kullanımlar daha az yerleştirilmiştir ve kulplardaki X'lerin örnekleri az sayıdadır. Bazı tipler, Kuzeybatı Geometrik ressamlığında paralellikler bulmuştur. EPB V, *Brown on Buff* kabı üzerinde görülen, her bir üçgen alanda, çift iç içe çembere sahip, çizgiler arasındaki noktalardan oluşan tek bir X paneline sahiptir (**Lev. 15i**). Son özellik, aynı zamanda hem yerel olarak hem de doğu platosunda X'lerin içi boyayla dolu tipte ortaya çıkmaktadır (**Lev. 65d**), ancak X'in şekli, bir çemberin merkezi kesişimi işaretlediği TB 8 grubunda, sadece bir kap üzerinde tekrar görülmektedir (**Lev. 28m**)⁴¹⁸.

Teras dolgusundan, Erken Phryg ressamlığındaki en yaygın X-paneli tipine iki örnek verilmektedir: kalın tek çizgili olarak veya araları boyayla doldurulmuş çift çizgi olarak (**Lev. 96a**). Burada tekrarlanan bir kulp uygulaması olarak meydana gelmektedir (**Lev. 96a**) ve Sams'a göre, Alişar'daki genel plana özellikle yakın bir paralellik sağlamaktadır. Gordion'da,

⁴¹⁶ Sams, 1994: 151.

⁴¹⁷ Sams, 1994: 152.

⁴¹⁸ Sams, 1994: 152.

bir kulpu süsleyen X panelinin diğer tek örneği ise, Tümülüs G'den yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde görülmektedir (**Lev. 10c**). İçi boyayla dodurulmuş X, Teras dolgusundan bir kraterin boyun kısmında düzenli bir panelde, farklı bir şekilde bulunmaktadır. Tasarım her ne kadar bir kulbun üzerinde olmasa da, yine de Alişar IV kraterlerinde aynı tipin kullanımını hatırlatmaktadır⁴¹⁹.

Basit X panelinin paralellikleri olmayan farklı bir kullanımında, tek sıralı bir form olarak, teğet panellerde bir tür yardımcı sıra uygulaması olarak tekrarlanmaktadır. Bu şema, EPB VI'dan parça üzerinde, Megaron V'in (Teras öncesi) tabanından gelen bir parça üzerinde (**Lev. 96i**) ve PN 3 açmasındaki başka bir parça üzerinde ise tek noktalı alanlarla oluşmaktadır (**Lev. 99d**); Yıkım Tabakası'nda merdivenler ve zikzaklar stilinin nadir bir özelliğidir (**Lev. 33i, 34b**). Benzer olan basit X'ler, küçük bir depolama kabında (**Lev. 75d**), merdiven deseniyle birlikte dikey sıra halinde sıralanmış olarak ve dar boyunlu yonca ağızlı bir testide örgü deseniyle birlikte bulunmaktadır (**Lev. 44j**). Yıkım öncesi konteksten EPB VII amphorası, çift çizgili X motifinin içerisine çapraz tarama deseni uygulanan tek bir X panelini taşımaktadır (**Lev. 58c**). Tip, yine Yıkım Tabakası'ndan küçük bir depolama kabında (**Lev. 81g**) ve Tümülüs G'den yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde (**Lev. 10c**), çift panel formatında gerçekleşmiştir. Yıkım Tabakası'nda, bir veya iki kere, X panelinin birkaç tipi daha oluşmaktadır. Kap üzerindeki tek panel uygulaması olarak, yuvarlak ağızlı bir testinin boyun kısmında (**Lev. 18d**), X'in merkezi belirginleştirilerek, kalın çift çizgili bir X kullanılmıştır: hem Alişar hem de Kargamış'ta daha sade bir versiyonu meydana gelmiştir. Ayrıca çapraz tarama deseni ile yapılmış üçgen alanlara sahip, X panelleri de görülmektedir (**Lev. 54a, 67a, 89g**). Bir depolama kabının ressamı ise panelin içine çok çizgili bir X çizmiştir, sırayla, çizgilerin geniş X merkezinde kesişmesiyle birlikte dama tahtası deseni oluşmuştur (**Lev. 79a**). X paneli, yıkım Tabakası'ndan başka bir kabın omuz kısmının her iki yanında, toplam altı panelde, dama tahtası ve çapraz tarama deseni ile birlikte ortaya çıkmıştır (**Lev. 65d**). Aynı uygulama, bu sefer X'i oluşturan çift çizgi içinde, küçük yonca ağızlı bir testi üzerinde görülmüştür (**Lev. 27b**)⁴²⁰.

Gordion'da, kelebek paneller EPB VII'den daha önce görünmemektedir (**Lev. 58c**). Kızılırmak modasına paralel bir kulp motifi olarak yanmış kaleden iki krater üzerinde (**Lev. 65d, 69a**) oluşmaktadırlar. İkincisi, Alişar IV stiline çok yakındır ve kelebeklerin kullanımındaki doğu pratiği ile tutarlılık göstermektedir⁴²¹.

⁴¹⁹ Sams, 1994: 152.

⁴²⁰ Sams, 1994: 153.

⁴²¹ Sams, 1994: 153.

5.1.2.2.14. Yarım Daire Paneller

Yarım daire içeren paneller, yaklaşık yarım düzine kapta görülmekle birlikte yıkım dönemi öncesinden bilinen tek örnek ise Teras dolgusundan gelmektedir (**Lev. 96j**). Sams, yarım daire panellerinin Gordion'da nadir olduğunu ama başka yerlerde daha da az görülmesinden dolayı, motifin Phryg özelliği olarak görüldüğünü ifade etmiş ve 3 tipe ayırmıştır. “Tip 1” (**Lev. 116a**), panelin iki tarafında birbirinden ayrı ikişer adet yarım daire motifinden oluşmaktadır ve panelin içi yarım daireler hariç çapraz tarama deseni ile doldurulmuştur: TB 1'den kantharos krater (**Lev. 54a**) ve bir diğer kap parçası üzerinde aynı şekilde değişmeden tekrarlar. Ayrıca kantharos krater üzerinde, ikinci bir “Tip 1” yarım daire panelinin içi çapraz taralı varyasyonunu taşımaktadır. “Tip 2” (**Lev. 116a**), panel içinde her yöne bir tane gelecek şekilde konulmuş iç içe yarım dairelerden oluşmaktadır ve iç içe yarım daireler nokta sırası ile doldurulmuştur; TB1'den (**Lev. 22c**) ve başka bir parça üzerinde görülmektedir. Son çeşit olan “Tip 3” (**Lev. 116a**) ise, iki yönde elle çizilmiş iç içe yarım dairelerden ve orta kısımdaki çapraz tarama deseninden oluşmaktadır; Megaron III'ün kapaklı kraterinde (**Lev. 67a**) ve CC 3'ten bir testi üzerinde (**Lev. 37h**)⁴²².

5.1.2.2.15. Balıksırtı Deseni

Balıksırtı basit bir desen olarak, EPB V ile bir kap üzerindeki dar dikey şeritler halinde ortaya çıkmıştır (**Lev. 59d**). Yıkım Tabakası'nda dikey düzenleme ile tekrarlanmaktadır (**Lev. 20a, 27b, 37e, 67a, 71b, 79a**). Yatay balıksırtı panelleri (**Lev. 116b**) ise bir kraterin boyun kısmında görülmektedir (**Lev. 65d**). Balıksırtı deseninin Phryg sanatında daha geniş bir zemine sahip olması, hem çanak çömlek hem de ahşap üzerinde kesik bir tasarım olarak kullanılmasıyla açıklanmaktadır⁴²³.

5.1.2.2.16. Dairesel Desenler

Boyama sanatında, düz tek ve iç içe çemberler dışındaki dairesel motifler ile nadir karşılaşılmaktadır. CC 2'den küçük yonca ağızlı testinin (**Lev. 28g**) omuz kısmındaki pergelle çizilmiş daire, altı yapraklı bir rozeti andırmaktadır. Elle çizilmiş bir rozet (**Lev. 100b**), nadir bir zemin dekorasyon örneği olarak görülmekle birlikte Yıkım Tabakası'ndan kantharos krater üzerindeki, büyük bir panelde merdivenli iç içe çember parçası olarak işlev görmektedir (**Lev. 54a**). İkinci örnekteki halka benzeri bu tür, Doğu platosunda, Gordion'da olduğu kadar sık bulunmaktadır. Bununla birlikte bu parçalarda yaygın olan, Erken Phryg

⁴²² Sams, 1994: 154.

⁴²³ Sams, 1994: 154.

seramiğinde sadece damgalı bir desen olarak ortaya çıkan tekerlek uygulamasıdır (**Lev. 93b, 109f**)⁴²⁴.

5.1.2.2.17. Çeşitli Tasarımlar

Birkaç motif, büyük ölçüde veya tamamen belirli bir boyama stiline özgüdür. Örneğin merdivenler ve zikzaklar panelleri (**Lev. 116d**) bu tarzın dışında bulunmazken, Malta haçı (**Lev. 116f**) yalnızca dolgu tabakasındaki *Brown on Buff* çevresinde oluşmaktadır. İkinci stile neredeyse özel olan, koyu dolgulu veya noktalı iç içe V biçimli şerit dizileridir, ancak basit, tek dizeli bir versiyon, bu stil çevresinin dışında bir kulp uygulaması olarak birkaç kez görünmektedir (**Lev. 16h, 96b**)⁴²⁵. Bunların dışında kelebek ve ağaç motifleride görülmektedir (**Lev. 116c, 116e**).

5.2. Orta Phryg Seramiği (MÖ 800-540)

Yeniden inşa edilmiş Phryg Kalesi'nin altında bulunan kil tabakasının oluşumu, yeni kronolojiye göre, MÖ 8. yüzyılın büyük bir kısmını almıştır. Yeni kaleye ait önemli bir yığıntı olan Güney Kiler (South Cellar) MÖ 400 civarına değil, yeni kronoloji ile yaklaşık olarak MÖ 700 yılına tarihlenmiştir. *Brown on Buff* işçiliğindeki seramik buluntularına Yıkım Tabakası'nda ve daha önceki Erken Phryg katmanlarında az olarak rastlanmaktadır. Bu tipin, en çok örneği yeni kaleden gelmektedir. Hayvan şekilleri içeren küçük ve büyük panolar gözlemlenmiş olsa da bej üzeri kahverengi kapların çoğu figüratif panolar içermemektedir. Bunun yanında, kil tabakasından sonraki katmanlarda, bazı büyük ve kaba kapların, *Brown on Buff* işçiliğindeki kaplara benzer özenli bir şekilde, kapların omuzlarında görülen geniş figüratif sahnelerle ve kapların boyunlarında görülen tek hayvanlı panolarla dekore edilmiş olduğu saptanmıştır. Buna paralel bir duruma parlatılmış simsiyah perdahlı seramiklerde rastlanmaktadır. Bu teknik, Erken Phryg Kalesinde çok nadir görülmekle birlikte şimdi sırasıyla MÖ 780 ve 770 yıllarına tarihlenen K-III ve P tümölüslerinde bol miktarda bulunmaktadır. Bu tekniğe her iki defin yerinde değişik tiplerde ve Erken Phryg Kalesi'nde bulunmayan kabartmalar eşlik etmektedir. Kabartmasız veya kabartma süslü siyah perdahlanmış seramikler Orta Phryg Kalesi'nde kullanılmaya devam edilmiştir⁴²⁶.

Erken dönem çalışmalarında, çizgisel hayvan stiliyle yapılmış seramikler için, MÖ 7. yüzyılın başları önerilmekteyken, Gordion'un son dendrokronolojik sonuçları ile birlikte bu

⁴²⁴ Sams, 1994: 154.

⁴²⁵ Sams, 1994: 155.

⁴²⁶ Sams, 2013: 306.

tarih yaklaşık bir yüzyıl geriye çekilmiştir⁴²⁷. Sams, *Brown on Buff* işçiliğindeki örnekler kapsamında değerlendirilen bu bezeme tekniğinin öncü örneklerinin, MÖ 9. yüzyıla kadar inebileceği de belirtmektedir⁴²⁸.

Sams, Orta Phryg için anlaşılmaz olan durumun, genel olarak hayvanlı hayvansız örneklerin çoğunluğunun büyük kil dolgusunun döşenmesinden sonraki konteksten gelmesi olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda burada küçük ya da büyük hayvan panellerini taşıyan kaplarla karşılaşmış (**Lev. 188d, 188e**), ancak çoğunluğun hiç hayvan figürü taşımadığı da görülmüştür (**Lev. 117b**). Kil tabakasının sonrasında çıkan bu seramik topluluğunda, omuzda ve boynundaki tek hayvan panelleriyle birlikte iki veya daha fazla figürün eklendiği, muazzam büyük sahneleri sergileyen stilde dikkat çekmiştir (**Lev. 189a, 190a**). Sams, bu durumu, Tümülüs P'den gelen büyük figürlü panellere sahip olan kapların ötesinde karşımıza çıkan bir gelişme olarak ifade etmiş ve Yıkım Tabakası'ndan gelen, yaklaşık MÖ 800 civarına tarihlenen tek figürlü örneğin, figüral grubun bilinen en eski örneği olduğunu belirtmiştir⁴²⁹.

Phryg boyalı çanak çömlek sınıfı, özellikle MÖ 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Tümülüs K-III ve P'den gelen örneklerle iyi bilinen *Brown on Buff* işçiliğindeki kaplardır⁴³⁰. Tümülüs K-III'den gelen örneklerde küçük paneller içerisinde hayvan figürleriyle karşılaşmıştır. Tümülüs K-III'ten biraz daha geç tarihli olan Tümülüs P'deki kaplarda hayvanlar daha ince ayrıntılı olarak büyük paneller içerisine yerleştirilmiştir (**Lev. 142c, 143b**)⁴³¹. Tümülüs K-III ve P'de bulunan muazzam kapların, Orta Phryg Dönemi'nin başlarında, dönemin soylu mezarlarında yoğun olarak tercih edilen bir moda olduğu düşünülmüştür, fakat MÖ 740 civarına tarihlendirilen Tümülüs MM'de ise gösterişli çanak çömlek çeşitleriyle karşılaşmamıştır. Bundan dolayı bu durumun simsiyah perdahlanmış, monokrom çanak çömlekle paralel bir durum oluşturduğu tespit edilmiştir. Yine Tümülüs K-III ve P'de, parlaklığı ve gerçek siyah renk koyuluğu bakımından, Yıkım Tabakası boyunca Erken Phryg dizisinde nadir olarak görülen kaliteli perdahlanmış siyah çanak çömleklerle (**Lev. 155c**) karşılaşmıştır⁴³².

Sams, çizgisel hayvanları, MÖ 9. yüzyılın Erken Phryg gelişmesi olarak görürken, kaliteli siyah perdahlanmış kapları ise Erken Phryg sonrası, yani MÖ 8. yüzyılın Orta Phryg gelişmeleri olarak ifade etmektedir. Orta Phryg Yeni Kalesi'nin kil sonrası kontekslerinde,

⁴²⁷ Toteva, 2007: 38; Sams, 2012: 69.

⁴²⁸ Sams, 2012: 69.

⁴²⁹ Sams, 2013: 59.

⁴³⁰ Sams, 1994: 165-173.

⁴³¹ Sams, 2013: 58-59.

⁴³² Sams, 1994: 35.

kaliteli perdahlanmış siyah çanak çömlekler bol miktarda bulunmakla birlikte bununla bağlantılı olarak Tümülüs K-III ve P’de mevcut olan kapları andıran kabartma işlemleriyle de karşılaşmıştır (**Lev. 156a**). MÖ yaklaşık 700 civarında, Güney Kiler’den gelen çok sayıdaki örneklerle birlikte bu gelişmelerin MÖ 8. yüzyılda hızlandığını ve sonraki kontekslerden elde edilen bulguların da incelenmesiyle, bu kaliteli perdahlanmış siyah çanak çömleklerin en azından MÖ 5. yüzyıla kadar üretilmeye devam ettiğini ifade etmiştir⁴³³.

5.2.1. KAP FORMLARI

MÖ 800-540 yılları arasına tarihlenen Orta Phryg Dönemi’nde form gruplarında artış görülmekle birlikte akıtaç ve yonca ağızlı testiler, tabaklar, kâseler, amphoralar, vazolar, kraterler, kaideler, askoslar ve rythonlar bu dönemin yaygın kullanım gören formları arasındadır. Çınaroğlu, Orta Phryg Dönemi’nde siyah malların sayısının arttığını ve gri renkli seramiklere sayıca yakınlığını vurgulamaktadır⁴³⁴. Bikrom seramikler ise Gordion’da MÖ 9. yüzyıl ortalarından MÖ 6. yüzyıla kadar yoğun olarak kullanılmıştır. En erken örnekleride Tümülüs W’den ele geçmiştir⁴³⁵.

5.2.1.1. Kâseler

Kâseler, Orta Phryg Dönemi’nde de yaygın olarak kullanılan kap formları olmakla birlikte kendi içerisinde de bazı farklılardan kaynaklanan özelliklerden dolayı ana kategorilere ve bazı ana kategorilerde alt kategorilere ayrılmaktadır. Ana kategorileri; düz, ayaklı, omphalos, kulplu, emzikli, akıtaçlı ve kabartmalı kâseler oluşturmaktadır. Bunlardan omphaloslu kâse; düz omphalos, yivli/oluklu omphalos ve taç yaprağı desenli omphaloslu kâse şeklinde alt kategorilere ayrılmaktadır.

Pişmiş toprak kâseler, Gordion’da yoğun bir şekilde görülmekle birlikte Orta Phryg Dönemine tarihlendirilen tümülüs mezarlarda daha az yoğunlukta görülmektedir. Tümülüslerde genel olarak metal kaselerle karşılaşmıştır. Orta Phryg tümülüslerinden MM’de, büyük miktarda bronz kâseler görülmektedir ve benzer tarzda öncülleri ise Erken Phryg Döneminde Tümülüs W’den bilinmektedir.

Tümülüslerde boyalı kâseler nadir olmakla birlikte genellikle düz bir yüzeye sahip ya da kabartmalı şeklinde örnekler yoğunluktadır. Tümülüs III’teki kazandan ve birçok servis kâsesinden anlaşılabacağı gibi, muhtemelen büyük kâseleri, geniş bir kullanımı olan servis ve yemek kapları olarak kullanmışlardır.

⁴³³ Sams, 2013: 60.

⁴³⁴ Çınaroğlu, 1982: 56-89.

⁴³⁵ Young vd., 1981: Tum W 62.

5.2.1.1.1. Düz kâseler

Gordion kent merkezinden ele geçen düz kaseler (**Lev. 118h-118j**) ise siyah parlatılmış kaliteli kaplar olarak Orta Phryg seramiği içerisinde yerlerini almaktadırlar. Kil sonrası konteksten gelen (**Lev. 117b**) bir örnek ise *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış ve Tümülüs K-III'ten gelen (**Lev. 117a**) *Brown on Buff* buluntusuyla çok yakın bir paralellik sağlamaktadır. Gordion kent merkezi haricinde ise Gordion çevresindeki tümülüslerde de düz kaseler ele geçmiştir.

Tümülüs K-III'de (**Lev. 118a**) hafif yükseltilmiş kaideye sahip iki adet düz kâse görülmektedir. İlk örnek, Erken Phryg Teras dolgusundan gelen bir başka örnekle form bakımından benzerlik göstermektedir (**Lev. 1h**). İkinci örnek (**Lev. 117a**) ise 6 cm yüksekliğinde, 22 cm çapında, açık bej üzeri kahverengi malda yapılmış, boya bezemeli kâsedir. Diğer on iki seramik kâse gibi bu kâse de, büyük bronz kazanın içinde ele geçirilen seramik içki setinin bir parçası olarak bulunmuştur⁴³⁶.

Tümülüs P'de ise dökme işlemlle yapılmış iki düz kâse (**Lev. 118b-118c**) mevcuttur. Bunlardan birinin ağız kısmında görülen asma delikleri diğerinde görülmemektedir⁴³⁷. Tümülüs MM'de derin, dışbukey tabanlı, iki adet düz kâse tespit edilmiştir (**Lev. 118d-118e**). Bu tarz derin düz kâseler ile Tümülüslerde az miktarda karşılaşılmaktadır⁴³⁸.

Tümülüs N'de de iki adet kırık bronzdan yapılmış düz kâse parçaları ile karşılaşılmıştır (**Lev. 118f-118g**). Bunlardan birincisi yaklaşık yarım küre şeklinde olmakla birlikte diğerinin ise ağız kısmı hafifçe dışa dönük ve derin bir form sergilemektedir. Tümülüs Z'den hafifçe içe doğru çevrilmiş ağız kenarlı, ağız gövde geçişinde keskin geçişli bir oluğa sahip kâse (**Lev. 119a**) ise Gordion'daki Yıkım Tabası'ndan paralelliklere sahiptir. Tümülüs H'de pişmiş topraktan yapılmış, düz tabanlı, siyah parlak yüzeyli kâse (**Lev. 119b**) ile yüzeyi oldukça iyi düzleştirilmiş ve ağzın kenarında sıvı akacak kadar bir çıkıntısı olan kâse (**Lev. 119c**) görülmektedir. Tümülüs C'den gelen pişmiş topraktan yapılmış, tamamen siyah fırınlanmış bir kâse (**Lev. 119d**) yatay olarak içte ve dışta perdahlanmıştır, bir diğer kâse (**Lev. 119e**) örneği ise düz ağız kenarına ve siyah ince cilalı bir yüzeye sahiptir⁴³⁹.

5.2.1.1.2. Ayaklı Kâseler

Ayaklı kâseler, çok sıklıkla olmasa da tümülüslerde karşılaşılan buluntu grupları arasındadır. Orta Phryg'in erken tümülüslerinden K-III'te 3 adet (**Lev. 119f-119h**) pişmiş

⁴³⁶ Rose ve Darbyshire, 2016: 111; Köerte, 1904: 60-61, 66.

⁴³⁷ Young vd., 1981: 17.

⁴³⁸ Young vd., 1981: 147.

⁴³⁹ Kohler, 1995: 33, 34, 49, 53, 86, 88, 161.

topraktan yapılmış ayaklı kâse tespit edilmiştir⁴⁴⁰. Bunlardan birinci örnek profilli bir dudak yapısı sergilerken, diğer ikisi pürüzsüz bir yapıdadır. Kâselerin ayak formlarından ve gövdenin keskin yukarı çıkışlarından dolayı, Sams'ın sınıflı kâse tipleriyle uyuşmamaktadır. Bu bağlamda bu sınıflandırılmamış kâselerin birbirleriyle benzer özelliklerinden kaynaklı olarak Orta Phryge özdeşleşen bir tip olarak ortaya çıktığı ya da yabancı etkilerden kaynaklı olduğu düşünülebilir. Tümülüs P'den gelen bir başka örnek **(Lev. 120a)**, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış ayaklı kâsedir. Yüksek bir ağız formuna sahip olmakla birlikte geniş ve dar boya bantlarıyla içte ve dışta dekore edilmiştir⁴⁴¹. Bu kâse tipide, Sams'ın sınıflı kâse tiplerinden bilinmemektedir.

Karineli kâselerle de ayaklı kâseler gibi tümülüslerde çok fazla karşılaşılmaz. Yıkım Tabakası'ndan gelen pek çok örnekte görüldüğü gibi tipin kriterlerini sağlayan üst profil omurgalı olarak üst gövde ve ağız arasında oluşturulmuştur. Tümülüs Z'den iki **(Lev. 120b)** ve Tümülüs S-I'den gelen yine iki karineli kâse bilinmektedir **(Lev. 120c)**⁴⁴².

5.2.1.1.3. Omphalos Kâseler

Omphalos kâseler, Orta Phryg tümülüs mezar buluntuları arasında yoğun bir şekilde karşılaşılan form tipini oluşturmaktadır. En fazla Tümülüs MM'de görülmekle birlikte kendi içerisinde sade, yiv ya da oluk desenli ve taç yaprağı desenli olarak ayrılmaktadır **(Lev. 124a, 133b)**.

5.2.1.1.3.1. Düz Omphalos Kâseler

Kronolojik olarak yer verecek olursak Tümülüs K-III'te iki adet düz omphalos kâse ile karşılaşılmıştır **(Lev. 120d-120e)** ve birinci kâsenin iç kısmındaki bombenin etrafında üç adet etrafını dolanan çıkıntı bulunmaktadır⁴⁴³. Benzer öncül örnekleri ise Erken Phryg tümülüslerinden W'de görebilmekteyiz **(Lev. 9a-9c)**. Tümülüs P'den **(Lev. 120f-121d)** altı adet düz omphalos kâseye baktığımızda, bu kaplarda K-III'te gördüğümüz gibi iç kısımdaki bombenin etrafında çıkıntılara sahip bir form sergilemektedir. Tümülüs mezarlarda, kâseler bakımından en zengin konumda görünen MM, buradaki toplam onüç adet düz omphalos kâselerin yoğunluğu açısından da dikkat çekicidir **(Lev. 122a-123f)**⁴⁴⁴. MM'deki kaplar, ilk olarak Tümülüs W'den bildiğimiz ve devamında K-III ile P'de de karşılaştığımız kâselerin iç

⁴⁴⁰ Koerte, 1904: 66.

⁴⁴¹ Young vd., 1981: 37.

⁴⁴² Kohler, 1995: 125-140, 155-161.

⁴⁴³ Köerte, 1904: 73.

⁴⁴⁴ Young vd., 1981: 15-16, 143-147.

kısımındaki bombelenmenin etrafında toplanan çıkıntıları devam ettirmiştir. Bu çıkıntılar kabın iç yüzeyine genel olarak ikili, üçlü ve dörtlü gruplar şeklinde yansımıştır.

5.2.1.1.3.2. Yiv ya da Oluk Desenli Omphalos Kâseler

Omphalos kâselerin bir diğer varyasyonunda, kabın iç ağız kısmından yine içerdeki bombelenmiş alana kadar devam eden yiv/oluk sırasıyla şekillendirilmiş kâse tipidir. Yivler aralıksız yatay bir şerit halinde bombelenmenin olduğu merkeze kadar süreklilik göstermektedir. Bu şablonun bir örneğiyle Tümüls P’de karşılaşmaktayız (**Lev. 125a**). Mükemmel pürüzsüz bir dış yüzeye ve kabın iç kısmında sekiz adet geniş ve yatay oluğa/yive sahiptir. Tümüls MM’den incelediğimiz yedi adet yivli omphalos kâse (**Lev. 125b-126e**) ise neredeyse dik bir ağız formu vermektedir. Sırasıyla beş, yedi, altı, beş, dört, sekiz ve altı yatay olarak sıralanmış, kimi sığ kimi geniş yivler görülmektedir⁴⁴⁵. Yivli kâse, MM’den neredeyse 140 yıl sonraya tarihlendirilen Tümüls J’de bir örnek ile karşımıza çıkmaktadır (**Lev. 127a**). Bombelenmenin etrafında dört adet keskin çıkıntı ve sonrasında ağıza kadar devam eden en az yedi yatay yiv sırası göze çarpmaktadır. Ayrıca yine Tümüls J’den (**Lev. 127b**) pişmiş topraktan yapılmış, boyalı bir omphalos kâse kaidesi ile karşılaşılmaktadır. Kaide kısmında görülen yatay yivler çok derin olmamakla birlikte gümüş mikalı ince bir kile sahiptir. Hamur, soluk devetüyü rengine, yüzey ise siyahtır⁴⁴⁶.

5.2.1.1.3.3. Taç Yapağı Desenli Omphalos Kâseler

Bir diğer omphalos kâse varyasyonunu da taç yapağı desenli omphaloslar oluşturmaktadır. İlk örnekleriyle, Gordion’un tümüls mezarlarından W’de karşılaşılmamasıyla birlikte Orta Phryg’de ise ilk defa Tümüls P’den bilinmektedir (**Lev. 127c**). Formu temel olarak yarım küre şeklindedir ve dikey bir ağıza sahiptir. Ağızın dış yüzeyi etrafında yatay şekilde dolanan beş adet sığ yiv bulunmaktadır. Kabın dış yüzeyine bakıldığında iki bölgede yüksek kabartma dekorasyon sırası görülmektedir. Kabın yapısı oldukça ağırdır ve kabartma dekorasyonu oldukça düzenli olduğu için kâsenin dövülerek değil, döküm tekniği ile yapıldığını göstermektedir. Yine Tümüls P’de bulunan (**Lev. 128a**) ve yapıldığı malzeme açısından ayrı bir önem taşıyan kabartmalı cam kâse dikkat çekmektedir. Erken Phryg mezarlarında, en azından kaplarda kullanılan malzeme bakımından daha öncesinde görülmemektedir. Bu bağlamda Tümüls P ile birlikte ilk defa şeffaf/renksiz camdan yapılmış bir kap ile karşılaşılmıştır. Kabın dış merkezindeki oyuktan yayılan 32 adet taç yaprak kabartması ağız kenarına doğru uzanmaktadır. Young bu kâse için, Assur’da gelişen cam

⁴⁴⁵ Young vd., 1981: 15, 141-143.

⁴⁴⁶ Kohler, 1995: 61, 70.

endüstrisi ile paralellikler sağladığını ve muhtemelen oradan bir ithalat olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle sadece mezarın tarihlenmesiyle ilgili değil, 8. yüzyıldaki Phrygia'nın dış ilişkileri konusunda da önemli bir buluntu olarak yorumlamaktadır. Tümülüs MM'de ise 27 civarı kabartmalı omphalos kâse (**Lev. 129a-132e**) görülmektedir⁴⁴⁷. Orta Phryg tümülüslerinin en büyüğü olan MM'de bu kadar yoğun bir şekilde kabartmalı omphalos kâse olması, cenaze töreninde yapılan sunumla ilişkilendirilmiştir⁴⁴⁸. Orta Phryg Döneminin sonlarına tarihlendirilen Tümülüs J'den (**Lev. 133a**) ise bir adet kabartmalı omphalos kâse ele geçmiştir⁴⁴⁹.

5.2.1.1.4. Kulplu Kâseler

Tümülüs P'den gelen (**Lev. 134a**) çift kulplu kâse, dışbukey tabanlı ve üstte düz bir ağız profili sergiler. Kulplar, bronz pimlerle kaba bağlanır ve pimlerin uçları dövülmüştür. Yine P'den gelen (**Lev. 135b**) bir kâse, Phryglerin ahşap işçiliğindeki hünelerini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ahşaptan yapılmış kâsenin ağız kısmında, bronz kulplu kâselerde görülen kulbu destekleyen yatay eklentiler görülmektedir. Bununla birlikte mezarda bulunan ince bronzdan yapılmış halka kulplarda bu ahşap kâse ile ilişkilendirilmiştir⁴⁵⁰.

Tümülüs MM'de bulunan kulplu kâselerden üçü (**Lev. 134b-134d**), ağız kenarından yukarı kalkmış sabit bir çift kulp sergilerken, bir kap (**Lev. 135a**) ise yukarı kaldırılmış sabit halka kulplara sahiptir. Öte yandan Tümülüs MM'den gelen 15 civarı kâse (**Lev. 135c-138d**), dış kenarın altına bronz bir şerit ek olarak yapılmış ve her iki şeridin orta kısımlarına denk gelecek şekilde makara benzeri destekler konulmuştur. Bu makara görünümlü desteklerin içinde ise halka şeklindeki kulplar yer almaktadır⁴⁵¹. Makara görünümlü destek kulplar, Erken Phryg Kalesi'nden depolama kaplarından da tanınan bir eklemedir (**Lev. 86a-b, 87c, 88a-b, 88d**). Benzer bir örnek daha Tümülüs J'den gelmiştir (**Lev. 138e**)⁴⁵².

5.2.1.1.5. Emzikli Kâseler

Emzikli kap örnekleri, Erken Phryg'ten itibaren bilinmekle birlikte Phryglerde farklı kap formları üzerinde de görülebilmektedir. Orta Phryg Döneminde ise Tümülüs P'den gelen pişmiş topraktan yapılmış, siyah perdahlanmış, iki örnek karşılaşılmaktadır. Birinci örnek (**Lev. 138f**), kâsenin iç kısmından ağız üzerinde yükselen boru şeklinde bir ağızlığa sahip olmakla birlikte düz ağız formuyla tabana doğru sürekli kıvrılan bir form sergilemektedir.

⁴⁴⁷ Young vd., 1981: 14, 32, 131-141.

⁴⁴⁸ Liebhart, 2019.

⁴⁴⁹ Young vd., 1981: 60.

⁴⁵⁰ Young, 1957: 319-331; Young vd., 1981: 14, 17.

⁴⁵¹ Young vd., 1981: 126-130.

⁴⁵² Kohler, 1995: 64.

İkinci örnekte (**Lev. 139a**) siyah perdahlanmış bir yüzeye sahiptir ve birinci örneğin aksine yatay ve dikey pozisyonlarda konumlandırılmış iki adet kulp taşımaktadır. Kabın ağız kısmından yukarı çıkan ağızlığa, kabın iç zemininden gelen süzgeç deliklerinden sıvı aktarımı sağlanmaktadır.

5.2.1.1.6. Akıtaçlı Kâseler

Akıtaçlı kâseler, tümülüslerde yoğun bir şekilde görülmemekle birlikte tümülüs MM'den (**Lev. 139b-140a**) ise iki örnek bilinmektedir. Bu kâseler bir akıtaç ağıza ve akıtaç ağızın karşı noktasına gelen alanda ağızın kenarında beliren yatay bir kulpa sahiptirler. İkinci örnekte farklılık olarak on küçük yuvarlak şekilli süzgeç delikleri bulunmakla birlikte bu yuvarlak kâse dışbukey form sergilemektedir⁴⁵³. Tümülüs MM gibi MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihli diğer bir tümülüs olan Z'de de (**Lev. 140b**) akıtaçlı bir kâse bulunmaktadır. Tümülüs Z'deki akıtaçlı süzgeçli kâse MM'de görülen akıtaçlı süzgeçli kâse ile benzer bir form sergilemektedir⁴⁵⁴. Kâselerin, akıtaç ve tek kulp açısından benzer özellikler gösteren öncüllerine ise Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 3e-4a, 6e**) üç kap üzerinde karşılaşmaktayız.

5.2.1.1.7. Belirsiz Kâseler

Sadece ağız ve gövdenin, bir kısmının profilinin alınabildiği kırık parçalar mevcuttur. Kap yüzeyinde benzer kabartmalar görüldüğü için bu grup, belirsiz kâseler olarak incelenmiştir. Tümülüs Z'den gelen (**Lev. 140c**) bir kâse parçasındaki taç yaprak uçlar, dış kısımda kabartma olarak verilmiştir. Bu kap üzerinde görülen uygulamaların tümü, Tümülüs MM'nin taç yapraklı kâselerinde de bulunmaktadır. Tümülüs Z'den gelen (**Lev. 140d**) bir kırık parça, Tümülüs S-I'den (**Lev. 140e-140f**) gelen iki ve S-II'den gelen (**Lev. 141a**) yine iki kırık parça da dikey taç yaprak kabartma sıraları görülmektedir. Bu bağlamda Tümülüs Z, S-I ve S-II'deki bu parçalar benzer kabartma şemasını taşımaktadır⁴⁵⁵.

5.2.1.2. Testiler

5.2.1.2.1. Yuvarlak Ağızlı Testiler

Yuvarlak ağızlı testiler, Erken Phryg Kalesi'nde yoğun olarak kullanılan bir formdur. Benzer uygulamalarla Orta Phryg Dönemi'nde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Genel form olarak, omuzlu bir gövdeden yükselen uzun ve geniş bir boyuna ve ağızın tepesine gelecek

⁴⁵³ Young vd., 1981: 40, 124.

⁴⁵⁴ Kohler, 1995: 158.

⁴⁵⁵ Kohler, 1995: 125, 144-145, 159.

şekilde tek bir kulpa sahiptir. Orta Phryg Dönemi tümülüslerine baktığımızda K-III'ten dört, P'den beş, N'den bir ve H'den ise iki adet yuvarlak ağızlı testiyle karşılaşmaktayız.

K-III'ten gelen **(Lev. 141b)** ilk örnek pişmiş topraktan, açık tonlarda bir yüzeye ve siyahımsı kahverengi tonlarında da boya bezeklere sahiptir. Geniş bir ağız, yuvarlak olmayan dik bir kulp ve ayaksız bir form sergilemektedir. Form olarak benzer özellikler gösteren öncüle ise Yıkım Tabakası'nda karşılaşılmaktadır **(Lev. 18a)**. K-III'ten gelen **(Lev. 141c)** ikinci örnek ise oldukça yüksek bir ayağa, diğerlerine oranla daha küçük bir boyuna ve geniş yuvarlak bir ağıza sahiptir. Kap yüzeyi siyahımsı gri bir renk sergilerken, geniş dikey oluklar iki yatay kabartma bandla bölünmüştür. Form bakımından öncüllerini ise Yıkım tabakası'ndan gelen başka bir yuvarlak ağızlı testide bulmaktadır **(Lev. 19c)**. Üçüncü kap **(Lev. 141d)**, Köerte'ye göre bir önceki örnekle aynı formu göstermektedir. Fakat daha dikkatli inceleğinde farklılıklar görülebilmektedir: dışa açılan daha geniş bir ağız, daha uzun bir boyun ve daha küçük bir ayak. Yine bu kabında benzer formda öncülüne Yıkım Tabakası'nda karşılaşılabilmektedir **(Lev. 12a, 12o)**. K-III'ten gelen **(Lev. 141e)** sonuncu yuvarlak ağızlı testi ise geniş bir gövdeye, hafifçe dışa doğru bükülmüş bir dudağa sahip olmakla birlikte benzer form gösteren öncülüne Megaron V'in zemin dolgusu altından gelen **(Lev. 11e)** bir kapta rastlanmaktadır⁴⁵⁶.

Tümülüs P'den gelen **(Lev. 142a)** birinci yuvarlak ağızlı testi ince yoğun mikalı bir kildedir ve kırmızımsı kahverengi pişirilmiştir. Dolgun elipsoidal bir gövdenin altında hafifçe genişleyen düşük halka ayağı ile birlikte düz, geniş boyunlu ve hafif çıkıntılı yuvarlak ağızlı bir form sergilemektedir. Form bakımından Yıkım Tabakası'ndan **(Lev. 12f)** diğer bir yuvarlak ağızlı testi ile paralel özellikler göstermektedir. İkinci kap **(Lev. 142b)**, kırmızı üzeri siyah (black on red) malında, orta ince kilde ve siyah mat bir boyayla yapılmış parlak bir yüzeye sahiptir. Form olarak oval gövde, uzun ağız, uzun boyun ve düz bir taban görülmektedir. Form ve bezeme şeması olarak neredeyse birebir benzerlerine Yıkım Tabakası'ndan **(Lev. 16i-16j)** iki örnek üzerinde karşılaşılmaktadır. Ayrıca Tümülüs P'de üç adet *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yuvarlak ağızlı testi bilinmektedir **(Lev. 142c-143b)**.⁴⁵⁷ Form ve bezeme şeması özellikleri açısından birbirlerine benzemektedirler: yüksek bir boyun, oval bir gövde ve halka ayak. Bu üç örnekte form olarak Yıkım Tabakası'ndan **(Lev. 12a)** başka bir yuvarlak ağızlı kaba daha yakındırlar, fakat kulplar farklılık göstermektedir. Testilerden birinde **(Lev. 142c)** aslan, boğa, dağ keçisi ve geyiklerin bulunduğu büyük boyutlu hayvan panelleri resmedilmiştir. Geometrik süslemeler arasında hepsi Phryg motiflerini karakterize eden, dama tahtası, tarama, iç içe daireler, baklava dilimi

⁴⁵⁶ Köerte, 1904: 59, 64-65, 74.

⁴⁵⁷ Young vd., 1981: 35-36, 39.

desenleri, sarkık üçgenler ve kafesleme görülmektedir. Ayrıca iki adet Malta haçı, kulp desteklerinin uçlarını süslemektedir⁴⁵⁸.

Tümülüs Z'den ise ince kile sahip, az mikalı ve siyah boya ile iyi parlatılmış, yuvarlak ağızlı kap bilinmektedir (**Lev. 144a**). Elipsoidal bir gövdesi olan kap, içi boş yüksek bir ayağa sahiptir. Omuz altında yatay olarak sığ yivler görülmektedir. Young, Gordion'da bulunan çanak çömlekteki tüm yivli örneklerin, Yıkım Tabakası'ndan sonra meydana geldiğini ifade etmektedir. Tümülüs Z'deki bu örneğin ağız bölümü kayıp olduğu için formun genel hatlarından yola çıkılarak yuvarlak ağızlı testi olarak değerlendirilmiştir⁴⁵⁹. Bu bağlamda en azından kabın yüksek ayak formundan yola çıkarak, Yıkım Tabakası buluntuları arasında (**Lev. 11f**) benzer nitelikte bir örnek karşılaşılmıştır.

5.2.1.2.2. Yonca Ağızlı Testiler

Yonca ağızlı testilerin, Erken Phryg repertuarında karşımıza çıkan farklı alt gruplarını Orta Phryg tümülüslerinden gelen yonca ağızlı testilerde de görebilmekteyiz. Genel olarak geniş ağızlı ve geniş boyunlu ya da dar boyunlu olarak iki ana formun içerisinde birkaç çeşitlilik görülmektedir. Yonca ağızlı testilerde görülen tek kulp, gövdeden ağıza doğru uzanmaktadır. Ayrıca ebat bakımından da farklılıklar görülmekle birlikte büyük yonca ağızlı testiler genellikle kaba olup, küçükler ise ince mallar olarak formda uyum sağlamaktadır.

Geniş yonca ağızlı testilerin boyunları da orantılı olarak daha geniş ve daha kısa bir form göstermektedir. Orta Phryg Dönemi tümülüslerinden gelen en erken geniş yonca ağızlı örneğini, K-III'te görmekteyiz (**Lev. 144b**). Alçak bir ayak, geniş ve kısa bir boyun ve de elipsoidal bir gövde formuna sahiptir⁴⁶⁰. Ayrıca form açısından Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 23b**) gelen bir kapla benzer özellikler taşımaktadır. Tümülüs H'den (**Lev. 144c-144d**) iki, Tümülüs J'den (**Lev. 145a**) ise bir geniş yonca ağızlı testi bilinmektedir⁴⁶¹.

Dar boyunlu yonca ağızlı testiler, Orta Phryg tümülüslerinde daha fazla miktarda görülmektedir. İlk örneklerinin geldiği Tümülüs P'de iki adet bronzdan ve iki adette pişmiş topraktan yapılmış dar boyunlu yonca ağızlı testi ile karşılaşılmıştır. Metalden yapılmış kapların (**Lev. 145b-145c**) huni şeklini andıran boyunları, omuzun üzerinde keskin bir açıyla buluşmakla birlikte kaplar düz bir kaide ve küresel bir gövdeye sahiptir. Diğer iki kap (**Lev. 145d-145e**) ise orta ince kalınlıkta bir kile, siyah boyayla yapılmış parlak bir yüzeye, yüksek omuzlara ve priform bir gövdeye sahiptirler. Ayrıca metalden yapılmış kaplardan biriyle (**Lev. 145b**), pişmiş topraktan yapılmış örneklerden birisi (**Lev. 145d**) form olarak birbirlerine

⁴⁵⁸ Rose ve Darbyshire, 2016: 151.

⁴⁵⁹ Kohler, 1995: 160-161.

⁴⁶⁰ Köerte, 1904: 65.

⁴⁶¹ Kohler, 1995: 49, 52, 60.

benzemektedirler. Yıkım Tabakası'ndan da (**Lev. 28ı**) öncülleriyle karşılaşılmaktadır. Tümüls MM'de ise on adet (**Lev. 145f-147d**) dar boyunlu, metalden yapılmış büyük testiler görülmektedir. Bronz döküm olan bu kaplar, küresel bir gövde, dar bir boyun ve yonca bir ağız taşımaktadırlar⁴⁶². Ayrıca pişmiş topraktan yapılmış iki adet (**Lev. 148a-148b**) dar boyunlu ve yonca ağızlı testi de Tümüls H'den gelmektedir⁴⁶³.

Sams, testilerin daha geniş bir üretime sahip olabileceklerini ifade etmektedir⁴⁶⁴. Tümüls MM'de büyük yonca ağızlı testiler görüldüğü gibi, kullanım amacına yönelik daha küçük boyutlarda yonca ağızlı testilerde de karşılaşılmaktadır. MM'den (**Lev. 149a-151e**) toplam ondokuz adet metalden yapılmış küçük yonca ağızlı testi bilinmektedir. Bu testilerde genel olarak ortaya çıkan form, düz bir tabana yayılan kaide, küresel bir gövde, geniş bir boyun, geniş yonca ağız ve Phryg tipinde bir adet kulp tutamaklarıdır⁴⁶⁵.

5.2.1.2.3. Akıtaçlı Süzgeçli Testiler

Erken Phryg'de, akıtaçlı süzgeçli testiler ile EPB V, Teras dolgusu, Yıkım Tabakası ve Erken Phryg tümülslerinde karşılaşılmıştır. Sams, akıtaçlı testilerin günlük yaşantıdan ziyade bir lüks unsuru olduğunu belirtmekle birlikte Phryg yöresinde önemli bir popülerlik kazandığını ve Orta Phryg Döneminin birçok örneğinde Tümüls K-III'teki stilden türediğini ifade etmiştir. Akıtaçlı testiler arasındaki bazı farklılıklardan kaynaklanan ayrılıklar olduğu için üç tip altında incelenmiştir⁴⁶⁶. Birinci tip, küçük yuvarlak ağızlı bir testi olmakla birlikte akıtaç da ağzın hemen altından yana doğru verilmiştir. İkinci tipte, elips bir gövde ve kısa bir boyun görülmektedir. Üçüncü tip ise, genel olarak uzun bir boyun ve uzun bir akıtaç ile birlikte verilmektedir.

Yıkım Tabakası sonrası kontekslerden, bir adet kaliteli siyah perdahlanmış Tip 3 testisi⁴⁶⁷ (**Lev. 156a**) ve iki adette *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boya bezekli testi (**Lev. 156b-156c**) parçaları bilinmektedir⁴⁶⁸. Sadece akıtaç kısımları mevcut olan testi parçaları, tam olarak hangi tipe girdiği bilinmese de, büyük ihtimalle kaliteli *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış olmasından dolayı öncülleri gibi "Tip 3" testisi olarak yorumlanabilmektedirler.

Akıtaçlı testilerin çeşitliliği ve yoğunluğu açısından, Orta Phryg Döneminin erken Tümülslerinden K-III önemli buluntular vermektedir. Tümüls K-III'te toplam 17 tane akıtaçlı testi ile karşılaşılmış ve bunlardan 8'inin boyalı olduğu görülmüştür. Tip olarak ele

⁴⁶² Young vd., 1981: 12-13, 38-39, 114-116.

⁴⁶³ Kohler, 1995: 51, 52.

⁴⁶⁴ Sams, 1994: 60.

⁴⁶⁵ Young vd., 1981: 116-121.

⁴⁶⁶ Sams, 1994: 64-65, 67-68.

⁴⁶⁷ Sams, 2013: 60, 65.

⁴⁶⁸ Sams, 1994: 67-68.

alındığında ise bir adet “Tip 1” (**Lev. 152a**), beş adet “Tip 2” (**Lev. 152b-153c**) ve dokuz adette “Tip 3” (**Lev. 156d-159b**) testisi bulunmaktadır⁴⁶⁹. Bunlara ek olarak K-III’te, bu tiplere benzemeyen, ağızdan yükselen akıtaça sahip iki kap daha görülmektedir. Birinci örnek (**Lev. 160b**) yüksek kulp, küresel gövde ve nadir görülen bir dar boyun formu sergilemekle birlikte *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, üzerinde farklı boya bezekleri bulunan kaliteli bir kap olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaplarda hayvanların veya bu örnekte olduğu gibi şahin benzeri kuşların betimlendiği paneller bulunmaktadır. Birinci kap gibi pişmiş topraktan yapılmış ikinci örnekte (**Lev. 161a**) kulp hariç, birinci kapla benzer bir form sergilemektedir. Ayrıca metalik parlaklığa sahip, koyu gri renkte bir yüzey rengine sahiptir. Diğer kaptan farklı olarak hafif yüksek, halka bir ayağı bulunmaktadır⁴⁷⁰.

Akıtaçlı süzgeçli testiler, Tümülüs P’de yedi örnekle bilinmekle birlikte bunların hepside elips gövdeleriyle “Tip 2” görünümü sergilemektedir. Kaliteli bir şekilde siyah boyayla perdahlanmış kaplardan dördü kabartmasız (**Lev. 153d-154c**), üçü ise kabartmalı (**Lev. 155a-155c**) olarak yapılmıştır. İki kap, form ve dekorasyon açısından birbirinin kopyaları gibidirler (**Lev. 155a-155b**)⁴⁷¹. Gordion’daki kazılarda Orta Phryg katmanında bir adet gri malda yapılmış akıtaçlı süzgeçli Tip 2 testisi bulunmuştur (**Lev. 154d**)⁴⁷². Bunun haricinde ise yine kaledeki Güney Kiler’de (South Cellar) yapılan kazılarda, siyah perdahlanmış, kabartma bezeklere sahip akıtaçlı süzgeçli bir testi ele geçmiştir (**Lev. 154d**)⁴⁷³.

Tümülüs MM’den gelen akıtaçlı süzgeçli testiler, “Tip 3” özellikleri göstermektedirler. Birinci testi (**Lev. 159c**), dışa açılan yayvan ağızlı, uzun boyunlu, küresel bir gövde ve düz hafif yüksek kaide formuna sahiptir. Kabin kulp ve akıtaç kısmı sonradan eklenmiş ve bunların haricinde kap tek parça olarak çekiçle dövülerek yapılmış görünümü vermektedir. Ağızdan nerdeyse kaideye kadar inen uzun bir kulp taşımakla birlikte akıtaç kısmı ise 45 derecelik bir açıyla konumlandırılmıştır. İkinci testi (**Lev. 160a**) ise bir kapağa sahip olduğu için, bu özelliğiyle diğerlerinden farklılık göstermektedir. Kabin gövdesi halka bir taban üzerinde küresel olarak oturur vaziyettedir⁴⁷⁴.

Tümülüs S-1’den gelen (**Lev. 162b**) kap pişmiş topraktan yapılmış, mikalı ince bir kile sahip olmakla birlikte form olarak düz bir kaide, elipsoidal bir gövde ve dışa açılan geniş bir ağız göstermektedir. Geniş akıtaç kısmı, kaideden ağız seviyesine kadar gelmektedir. Tümülüs H’den gelen bir kap (**Lev. 161b**) ise, form olarak Tümülüs K-III’ten gelen (**Lev.**

⁴⁶⁹ Köerte, 1904: 56-64.

⁴⁷⁰ Rose ve Darbyshire, 2016: 55; Köerte, 1904: 54-55, 61.

⁴⁷¹ Young vd., 1981: 40-41.

⁴⁷² Voigt vd., 1997: 50.

⁴⁷³ Young, 1966: 267-278.

⁴⁷⁴ Young vd., 1981: 113-114.

160b) akıtaçlı testi ile benzerlik göstermektedir. Tümölüs H'den gelen testide farklılık olarak ise daha kısa bir akıtaç ve hafif yüksek bir ayak dikkat çekmektedir. Birde kapalı oluk ağız elde etmek için akıtaç kısmının başlangıç noktası hafif bükülmüştür. İnce mikalı gri bir kile ve yüzey olarak ise siyah parlak bir yüzeye sahiptir. Küçük boyutta, küresel gövdeli ve silindirik dar bir boyun formunu taşımaktadır⁴⁷⁵.

Tümölüs B'den gelen (**Lev. 161c-162a**) iki adet akıtaçlı testi, birbirleriyle aynı formu taşımakla birlikte hatta boyama alanı ve yapılan boya bezek şeması ile de benzer özelliklere sahiptir. Direk ağızdan çıkan bir akıtaç bulunan bu kaplar, düz bir kaideye, elipsoidal bir gövdeye ve omuzdan ağıza doğru daralan bir boyuna sahiptir. Kaideden akıtaçın uç kısmına doğru gelen S eğrisi net bir şekilde görülebilmektedir. Bu kaplarda figüratif bezeme mevcuttur: siyah boyayla yapılmış konturların içerisinde karşılıklı at ve kurt figürleri. Figürler, beyaz boyayla yapılmış bir yüzeyin üzerinde siyah boya ile verilmiştir. Figürleri bu şema içerisinde boyama geleneği ile Erken Phryg'de karşılaşılmamaktadır. Bununla birlikte Orta Phryg'in büyük bir bölümünde de görülmemektedir. Sams, bu kapları Erken Demir Çağı'nda Vergina gibi Makedon mezarlıklarında bulunan testilerle ilişkilendirmiştir⁴⁷⁶.

5.2.1.2.4. Belirsiz Testiler

Bilinen formların dışına çıkan tekil örnekte testiler olduğu gibi, formu tam olarak anlaşılamayan testilerde görülmektedir. Bazı örnekler ise kaide, kulp gibi detaylardan testi oldukları anlaşılmış, ama hangi grup içerisine dâhil edileceği anlaşılamamıştır. Bu bağlamda, bu örnekler belirsiz testiler başlığı altında tanıtılmaya çalışılmıştır.

Gordion'un Orta Phryg Kalesindeki Güney Kiler'de bir adet kaliteli siyah perdahlanmış, baklava dilimi şeklinde kabartma desenlere sahip, yüksek ayaklı ve gövdesinin üst kısmı bulunmayan testi ele geçmiştir (**Lev. 162c**). Bu testi kalitesiyle birlikte 8. yüzyıl siyah perdahlanmış kapların devamı niteliğinde görüntü sergilemektedir⁴⁷⁷.

Tümölüs K-II'den (**Lev. 162d**) gelen bir testi, kırık parçalarına rağmen tam bir profil vermekle birlikte buna rağmen Gordion'da bilinen gruplara uyum sağlamamaktadır. Düz bir kaide, küresel bir gövde ve asıl farklı belirleyicisi olan çok küçük bir ağız yapısına sahiptir ve siyah boyayla yapılmış yatay bantlar görülmektedir⁴⁷⁸. Tümölüslerde görülen testilere ek olarak, tam olmayan kırık testiler bulunmaktadır. Tümölüs S-1'den iki adet (**Lev. 162e-162f**)

⁴⁷⁵ Kohler, 1995: 52, 137.

⁴⁷⁶ Kohler, 1995: 20.

⁴⁷⁷ Young, 1966: 267-278.

⁴⁷⁸ Köerte, 1904: 118.

gri malda yapılmış testi, Tümülüs J'den ise 3 adet (**Lev. 163a-163c**) boyama yapılmış kırık testiler görülmektedir⁴⁷⁹.

5.2.1.3. Askoslar

Askos formları, Erken Phryg Dönemi'nden itibaren Gordion'da bilinmektedir. İlk örneklerini Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 32b, 33b-33c**) vermekle birlikte daha sonra ise Orta Phryg tümülüslerinden sadece P'de görülmüştür. Sıvı tutmak için tasarlanmış bu törensel kaplar, tümülüs P'de iki farklı formda ortaya çıkmaktadır. Kaplar, dört küçük ayağın üzerinde durduğu gibi, yüksek tek ayaklar üzerinde de durmaktadır. Form bakımından farklı olsalar da doldurma ve boşaltma delikleri ile hepsi aynı tasarım konseptini takip etmektedirler. Ayrıca üç örnekte, neredeyse kabın bütün yüzeyini saran, boyalı dama tahtası motifi ile karşılaşılmıştır.

Tümülüs P'den kaz formlu iki adet askos bilinmektedir ve bunların birbirleriyle bir çift oldukları düşünülmüştür. Fakat bilinçli olarak yapılmış ufak farklılıklar görülmektedir. Birinci örnek (**Lev. 163d**) neredeyse dik bir boyuna, sıg gövdeye, uzun bir boya ve badem şeklindeki gözlere sahipken, ikinci örnek (**Lev. 164a**) ise daha derin bir gövdeye, öne eğik bir boyuna ve yuvarlak gözlere sahiptir. Her iki kazın gövdeleri, yükseltilmiş ağız ile üst kısmı açık bir şekilde ve yuvarlak gövdeli olarak yapılmıştır. Ayrı olarak modellenen kafalar, boyunlar, kuyruklar ve kaideler daha sonra ilave edilmiştir. Boyunlar içi boş tüplerdir ve böylece sıvılar gagalardan dökülebilmektedir. Kap, üstteki geniş açıklıktan sıvıyla doldurulmakta ve sıvı burun deliklerinden geçerek kesintisiz bir akış sağlamaktadır. Her iki kapta *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmıştır ve neredeyse tüm yüzeyleri dekoratif desenlerle boyanmıştır. Gövde ve kaide mat kırmızımsı sarı renkte iyi bir şekilde boyanmıştır; ağzın üst yüzü dönüşümlü olarak boyanmış ve ayrılmıştır. İç kısımlarda boya kullanılmamıştır. Gövdenin alt kısmı, kazın yüzdüğü suyu canlandırmak için paralel içbükey çizgilerle ve paralel dalgalı çizgilerle boyanmıştır.⁴⁸⁰

Tümülüs P'den gelen diğer üç askos kap ise dört küçük ayağın üzerinde durmaktadır. Form olarak bir hayvanı veya bir kuşu tasvir etmektedir, ancak tam olarak türü tespit edilememiştir. Ayrıca kapların hepsi kap yüzeyine göre adepte edilmiş dama motifiyle dolu olmakla birlikte hepsinin gövdelerinin üzerinden uzun boyunlarına doğru gelen birer adet kulpları mevcuttur. Üçü de ağızları hariç, tamamen kapalı kaplardır. Bu kaplardan ikisi (**Lev. 164b-165a**) oval bir gövde formuna sahip ve açık bej üzeri kahverengi malda yapılmışken, üçüncü örnek (**Lev. 165b**) ise diğerlerinden daha yuvarlak bir gövde formunda ve kırmızı

⁴⁷⁹ Kohler, 1995: 69, 138-139.

⁴⁸⁰ Young vd., 1981: 33.

üzeri siyah malda yapılmıştır. Üçüncü askosun formuna çok benzeyen bir başka askos, Erken Phryg Yıkım Tabakası'ndan bilinmektedir. Orta Phryg seramiğinde, Erken Phryg form ve bezeklerinin süreklilik gösteren örnekleriyle genellikle karşılaşılmaktadır. Bu örneklerin dışında Young, tümülüs P'den gelen (**Lev. 165c**) diğer bir kabı vazo olarak yorumlamıştır. Ama kabın formuna baktığımızda yonca ağız, halka gövde ve tek kulp görülmekle birlikte genel formu bir askosu andırmaktadır. Kap kaba mikalı, orta ince kalınlıkta, açık kahverengi bir kile sahiptir ve kap yüzeyi ise siyah perdahlanmıştır.⁴⁸¹

5.2.1.4. Rhytonlar

Pişmiş toprak veya metalden yapılmış hayvan formlu kaplar Anadolu coğrafyası için yabancı olmamakla birlikte boyalı örnekler Koloni Çağı'nda Orta Anadolu'da yaygın görülmektedir. Aynur Özfirat, bu kapların Doğu Anadolu yüksek yaylasında, Güney Kafkasya ve İran Azerbaycan'ında, Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak özel bir yer aldığını belirtmektedir.⁴⁸² Gordion'da ise en erken rhyton formu, Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 45a**) tek bir parça örnekle bilinmektedir. Orta Phryg Döneminde bu sayı biraz daha artmakla birlikte tümülüslerden sadece P'de dört adet rhyton görülmektedir. Bunlardan biri (**Lev. 165d**) boynuz formu sergilerken diğer üç kap ise sırasıyla koç (**Lev. 166a**), keçi (**Lev. 166b**) ve geyik/boğa (**Lev. 167a**) formu taşımaktadır. Koç formlu rhyton black-on-red malda yapılmıştır, diğer üçü ise kaliteli siyah boya ile perdahlanmıştır. Young⁴⁸³, hayvan formlu üç örneği testi olarak belirtmiş olsada, bu formu taşıyan kaplar birçok araştırmacı⁴⁸⁴ tarafından rhyton olarak kabul edilmiştir.

Koç formlu rhytona (**Lev. 166a**) baktığımızda, ince kırmızı bir kil ve kırmızı yüzeyi üzerinde siyah boya görülmektedir. Dört ayak üzerinde uzatılmış bir gövde formu ve sırtın ortasında yükseltilmiş bir ağız formuna sahiptir. Kuyruktan başlayan tutma kulpu, boynun gövde ile birleştiği noktada son bulmuştur. Önde kabaca modellenmiş boyun ve bir koç başı bulunmakla birlikte koçun burun delikleri sıvı akıtılması için kullanılmıştır. Koçun kıvrıkcık boynuzları tam bir döngü oluşturmaktadır. Kabın gövdesi bantlarla çevrilmiştir ve bu bantların en üst ve alt kısmında birer adet dalgalı çizgi bulunmaktadır. Bunların arasında ise kabın bir yüzünde üç yatay sıra kafes motifi, diğer yüzünde ise geniş bir dama tahtası motifi yapılmıştır. Boyun ve göğüs kısmında iç içe daireler görülmekle birlikte bu iç içe dairelerde merdiven motifi uygulanmıştır.

⁴⁸¹ Young vd., 1981: 34, 39.

⁴⁸² Özfirat, 2006: 585.

⁴⁸³ Young vd., 1981: 36, 38.

⁴⁸⁴ Bk. Özfirat, 2006: 585-588.

Keçi formulu rhytonda (**Lev. 166b**) mika parçacıklı ince bir kile ve iyi perdahlanmış siyah bir yüzeye sahiptir. Bir önceki örnek gibi, kabın gövdesi kısa dört ayak üzerinde durmaktadır. Sırtın ortasında hafif yükseltilmiş bir ağızla çevrili küçük doldurma deliğine sahiptir. Kuyruk, doldurma deliğinin arkasında birleşmek için yukarı doğru kıvrılarak ve bir ilmek sap oluşturmaktadır. Ön tarafta ise boynuzlar, omuzun her iki tarafına temas ederek başka bir tane tutma yeri yaratmıştır. Ayrıca diğer kapta olduğu gibi burun kısmında dökme deliğine sahiptir. Gözler, halka şeklinde damgalama tekniğiyle yapılmıştır. Aynı zamanda, iki sıra halinde halka damgalama, boynun etrafını dolanacak şekilde uygulanmıştır.

Young, üçüncü rhytonu (**Lev. 167a**) geyik ya da boğa formulu olabileceğini ifade etmektedir. Fakat boynuzların şekillendirilmesinden dolayı kesinlikle bir boğa formunu göstermektedir. Boğa formulu rhyton, orta ince kalınlıkta, açık kahverengi bir kile sahip olmakla birlikte yüzeyi ise siyah perdahlanmıştır. Bu kapta dört kısa ayak üzerinde durmakta ve elipsoid gövde formu taşımaktadır. Diğerlerinde olduğu gibi sırt kısmında doldurma ve burun kısmında ise boşaltma deliği bulundurmaktadır. Gözler, halka şeklinde damgalama tekniği ile yapılmıştır. Ayrıca kafanın arkasından başlayıp kuyrukta son bulan bir kulpa sahiptir. Son örnek ise yine tümülüs P'den (**Lev. 165d**), Orta Phryg Döneminde benzersiz bir örnek olan boynuz formundaki rhytondur. Mikalı, açık kahverengi ince bir kile sahiptir, yüzey ise siyah boyayla perdahlanmıştır. Boynuz formundaki içme kabı, alttan kapalı olmakla birlikte ağız kenarında dışa kalınlaştırılmış bir bant kenarı görülmektedir.⁴⁸⁵

Aynur Özfirat, Sadberk Hanım Müzesi'nde sergilenen keklik formulu ve Hakkâri'deki bir mezardan gelen kuş formulu bir rhytonu yayınlamıştır. Bu örnekler, Tümülüs P'den gelen hayvan formulu rhytonlarla bazı benzerlikler sunmaktadır. Bunlar, sırtta doldurma ve burun kısmındaki akıtma delikleriyle birlikte halka şeklindeki kazımayla yapılmış bezemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tümülüs P örnekleri MÖ 780-770 civarına tarihlenirken, Özfirat ise yayınladığı eserleri Son Tunç Çağı-Erken Demir Çağı dönemine tarihlemiştir.⁴⁸⁶ P'deki rhyton örnekleri Phryglare özgü bir tasarım gibi dursa da, genel olarak hayvan formulu rhytonların MÖ 2. binden itibaren bilinen bir uygulama olduğu da görülmektedir.

5.2.1.5. Özel Formlar

Tümülüs P'de biri (**Lev. 167b**) kalın turkuaz mavisi camsı sırlı, diğeri (**Lev. 167c**) ise ince mat mavi Mısır hamuru ile kaplanmış iki testicik bulunmuştur. Bunlara ek olarak birde şekilli iki kulpa sahip tabak-kâse karışımı bir form sergileyen Mısır mavisi kapla karşılaşılmıştır (**Lev. 167d**). Young, bu kapların kesinlikle yerel bir üretim olmadığını,

⁴⁸⁵ Young vd., 1981: 36, 38, 39.

⁴⁸⁶ Özfirat, 2006: 585-588.

muhtemelen Suriye ve Fenike'den gelen bir ithalat ürünü olduğunu ifade etmektedir. Bu kaplar, Phrygia ile Doğu medeniyetleri arasında bir bağlantı olduğunu kanıtlaması açısından da önem taşımaktadır.⁴⁸⁷

Tümülüs MM'de ise biri aslan başlı (**Lev. 168a**) biri ise koç başlı (**Lev. 168b**) olmak üzere iki adet bronz situla görülmektedir. Her ne kadar hayvanlar farklı olsada birbirleriyle eş olarak düşünülebilirler. Situlalar, iç kısımda içbükey yuvarlak taban göstermektedirler. Ağız kenarlarında iki adet eklenti bulunmaktadır ve bu eklentiler kazanlarda olduğu gibi birbirleriyle bir sapla bağlantı oluşturarak tutma yeri yapılmıştır. Young, hayvan formlarından ve stillerin kaynaklı olarak situlaların Gordion'da yapıldığını düşünmektedir. Ama ilave ederek Assur situlalarından ilham aldığını da belirtmektedir.⁴⁸⁸

5.2.1.6. Amphoralar

Sams, amphora genel başlığı altında, Phryg seramiği için temel tipolojiden yola çıkarak dört kategori oluşturmuştur. Bunlar; küçük amphoralar, kantharos kraterler, büyük dar boyunlu amphoralar ve kraterleri içeren büyük açık ağızlı amphoralardır.⁴⁸⁹ Orta Phryg Seramiği içerisinde incelenen tümülüslerden gelen amphora örnekleri de yine bu şema içerisinde gruplandırılmaya çalışılmıştır. Orta Phryg tümülüslerinde küçük, dar boyunlu ve açık ağızlı amphoralar daha yoğunlukta görülmektedir.

5.2.1.6.1. Küçük Amphoralar

Orta Phryg tümülüslerinde karşımıza çıkan küçük amphoraların çoğu MM'den gelmektedir. Dar boyunlu amphoraların aksine genel olarak görülen form, geniş bir boyun, dışa doğru sarkık bir ağız ve piriform bir duruştur.

Tümülüs MM'den (**Lev. 169b-169d**) toplam altı adet küçük amphora bilinmektedir. Bir bütün olarak sağlam ele geçmiş örneklerin yükseklikleri ise 24 ile 26 cm arasında değişmekle birlikte bu kaplar pirifom gövde yapısına sahiptirler. Genel olarak geniş bir boyun, dışa yayılan ağız kenarı ve düz bir kaide görülmektedir (**Lev. 169e**).⁴⁹⁰

Tümülüs S-I'den, iki adet gri malda yapılmış, geniş ağızlı küçük amphora bilinmektedir. Birinci örneğe baktığımızda düz bir kaide, küresel bir gövde ve dışa doğru genişleyen bir ağız kenarı formu sergilemektedir (**Lev. 169f**). Diğer küçük amphora ise düz bir kaideye, geniş oval bir gövdeye, kısa geniş bir boyuna ve hamur olarak ise mika katkılı

⁴⁸⁷ Young vd., 1981: 30-31.

⁴⁸⁸ Young vd., 1981: 122-123.

⁴⁸⁹ Sams, 1994: 77.

⁴⁹⁰ Young vd., 1981: 175.

kaba bir kile sahiptir (**Lev. 169g**). Kohler, bu amphorayı Tümüls MM'den gelen (**Lev. 169b-169d**) küçük amphoraların kategorisine almıştır.⁴⁹¹

Omuzdan kulplu, siyah perdahlı, iki küçük amphorada Tümüls B'den (**Lev. 169h-169i**) gelmektedir. Her iki amphora, form olarak birbirlerine benzemektedirler: hafif iç bükey düz bir kaide, neredeyse küresel bir gövde, kısa ve geniş bir boyun, kulplar halka şeklinde. Muhtemelen kaplar birbirine çift olması için bu şekilde yapılmıştır. Bu tarz çift bir uygulama öncülü olan Tümüls MM'de (**Lev. 169b-169c**) görülebilmektedir. Küçük nüans farklılıklarının dışında ise form olarak tamamen Tümüls S-I'deki (**Lev. 169f**) küçük amphorayla ciddi paralellikler taşımaktadır.⁴⁹²

5.2.1.6.2. Dar Boyunlu Amphoralar

Erken Phryg seramiğinde de açıklandığı gibi dar boyunlu amphoralar, kulp ayarının temelinden kaynaklı olarak, boyundan kulplu ve omuzdan kulplu olarak çeşitlere ayrılmaktadır. Boyunlu amphoralar, genellikle omuzdan kulplu olanlardan çok daha büyük ve uzun gövdelere (**Lev. 56b-56e**) sahipken, omuzdan kulplu olanlar ise daha kısa ve geniş olarak görülmektedir (**Lev. 57c-57f**).⁴⁹³ Orta Phryg öncesi Yıkım Tabakası'ndan gelen boyunlu amphora örnekleri incelendiğinde ortalama olarak yükseklikleri yaklaşık 50 ila 70 cm arasında değişmektedir. Tümülslerden gelen örnekler incelendiği zaman genel olarak Erken Phryg'de görülen amphora yüksekliklerinin yine devam ettiği gözlemlenmektedir. Tümülslerdeki amphoralarda ortak bir özellik olarak karşımıza çıkan durum, Erken Phrygde olduğu gibi genişçe dışa doğru yayılan veya ters dönmüş ağız kısmının formudur. Kulp tasarımı olarak kısa ve dayanıklı kemer kulplarla birlikte yuvarlak çift kulplarda görülmektedir.

Sams, Tümüls K-III ve P'de görülen, omuzdan kulplu büyük amphoraların gövdelerinin de elipsoidal bir form gösterdiğini ifade etmektedir.⁴⁹⁴ Tümüls K-III'ten gelen (**Lev. 169a**) dar boyunlu küçük amphora, elipsoidal bir form sergilemektedir. Her iki kulpda kırık olan kap, 42 cm yüksekliğe sahiptir.⁴⁹⁵ Yine K-III'ten gelen (**Lev. 170a**) omuzdan kulplu dar boyunlu amphora ise 70 cm yüksekliğe sahip olmakla birlikte kalın bir cidara ve siyahımsı gri renkte bir yüzeye sahiptir.⁴⁹⁶ Tümüls KY'de iki adet gri malda yapılmış, omuzdan kulplu ve dar boyunlu amphora bilinmektedir. Form olarak düz bir kaideye, oval bir

⁴⁹¹ Kohler, 1995: 136-138.

⁴⁹² Kohler, 1995: 17.

⁴⁹³ Sams, 1994: 80.

⁴⁹⁴ Young vd., 1981: 214-215.

⁴⁹⁵ Köerte, 1904: 54.

⁴⁹⁶ Köerte, 1904: 53-54.

gövdeye ve dışa doğru yayılan ağızlara sahiptirler. Young, kulpların benzer yerleştirilmesinden ve aynı uzun dar boyundan dolayı, KY'den gelen bu amphoraların K-III'ki örneklerle (**Lev. 169a**) yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Birinci örnekte (**Lev. 170b**) dekorasyon olarak üçgen zikzak damgalamayla yapılmış bant süslemesi görülürken, ikinci örnekte (**Lev. 170c**) omuz üzerinde yatay olarak kazıma ile yapılmış dalga çizgi deseni görülmektedir.⁴⁹⁷ Damgalamayla yapılmış desenlerin öncülleriyle Erken Phryg'de yoğun olarak karşılaşmaktayız. Tümülüs KY'de de görülmesinden dolayı, bu teknikle yapılmış kap üzeri süslemelerin Orta Phryg'de de devam ettiği anlaşılmaktadır.

Tümülüs P'den gelen toplam on dört boyunlu amphoradan sadece biri haricinde diğerleri siyah boyayla perdahlanmıştır. Birinci amphora (**Lev. 171a**), ince mikalı, kırmızımsı kahverengi bir kile sahip olmakla birlikte düz kaideli, küresel gövdeli ve genişçe dışa yatık ağız kenarlı bir form taşımaktadır. Ayrıca ikinci olarak incelen örnekte (**Lev. 171b**) benzer özellikler göstermektedir. Üçüncü amphora (**Lev. 171c**), ilk iki örnekle benzer olarak mika parçacıklarına, kırmızımsı kahverengi bir kile ve düz bir kaideye sahip olmakla birlikte dolgun elipsoidal gövdesiyle ise onlardan ayrılmaktadır. Ayrıca her iki kulpun üzerinde de Erken Phryg Dönemi kaplarından bilinen kabaraya benzer eklemelere sahiptir. Sonraki iki amphorada (**Lev. 171d-171e**) elipsoidal bir form sergilemekle birlikte diğer örneklerde olduğu gibi kırmızımsı kahverengi bir kil taşımaktadır. Bunlara ek olarak Tümülüs P'den incelenen (**Lev. 172a**) dört amphora daha benzer form ve hamur özellikleri göstermektedir.⁴⁹⁸

Orta Phryg Döneminin geç tarihli tümülüslerinden olan K-II'te ise bir adet dar boyunlu amphora parçaları görülmektedir (**Lev. 171f**). Sarımsı tonlarda bir hamur rengine sahip ve boyun kısmında siyah boyayla yapılmış dalgalı bir çizgi taşımaktadır.⁴⁹⁹

5.2.1.6.3. Açık Ağızlı Amphora ve Kraterler

Açık ağızlı amphoralar, krater formu ile yoğun benzerlikler gösterdiği için ayırım yaparken bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu grupta, boyun çapı ile ilgili yapılan temel bir ayırım görülmektedir. Sams, geniş boyunlu amphoralar ve kraterler arasında tipolojik bir ayırım yaparken, kabın boyun formunun (**Lev. 62e, 63f, 65b, 66a**) şekline dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kraterlerde, daha geniş boyun ve ağız görüldüğünü (**Lev. 62g-62i, 62k, 65d**) ve kraterlerin genelde profilde yaklaşık olarak dikey durduğunu ifade etmiştir (**Lev. 62g, 63k, 65d, 67a**). Geniş boyunlu amphoraların boyunları ise kraterlerin aksine, daraltılmış ve dar ağızlarına doğru da inceltilmiş görülmektedir. Açık ağızlı amphoralar, yıkım öncesi

⁴⁹⁷ Kohler, 1995: 80.

⁴⁹⁸ Young vd., 1981: 44-45.

⁴⁹⁹ Köerte, 1904: 117-118.

kontekslerden itibaren bilinmekle birlikte Yıkım Tabakası'nda da yoğun bir şekilde ele geçmiştir. Geniş bir boyuna sahip amphora ve kraterlerin, genellikle kalın veya orta kalınlıkta yapıya, bazılarında ise daha ince yapıya sahip oldukları görülmektedir.

Orta Phryg Tümülüslerine baktığımızda açık ağızlı amphora ve kraterler ile Tümülüs P, S-I ve H'de karşılaşılmaktadır. Tümülüs P'de form olarak dışa çekik kalınlaştırılmış ağız kenarlı, geniş ağızlı, geniş boyunlu, oval gövdeli ve düz kaideli, siyah boyayla parlatılmış üç adet krater bilinmektedir (**Lev. 172e**). Birinci örnek (**Lev. 172b**) mika parçacıklı açık kahverengi bir kile, ikinci örnek (**Lev. 172c**) kaba kırmızımsı kahverengi bir kile ve son örnek (**Lev. 172d**) ise sarımsı kırmızıdan soluk kahverengiye çalan bir kile sahiptir⁵⁰⁰. S-I'den gelen kabın (**Lev. 173a**) sadece kulp ve gövdesinin bir kısmı muhafaza edilebilmiştir. Kap, gri malda yapılmış ve gümüş mika ile kaba kum katkılı bir hamur yapısına sahiptir. Form olarak omuz dik eğimle gelir ve hafif iç bükey boyun ile birleşir. Tümülüs H'den gelen (**Lev. 173b**) amphora ise form olarak geniş oval bir gövdeye, kısa geniş bir boyuna ve dışa doğru açılan bir ağız kısmına sahiptir.⁵⁰¹

5.2.1.7. Depolama Kapları

Depolama kapları, Erken Phryg Döneminden itibaren iyi bilinen örneklerle sahiptir. Genel olarak, kapaklı, kulpu olmayan ve kendi başına ayakta durabilen bir form sergilemektedir. Erken Phryg'den bildiğimiz gibi yarım metreyi aşan büyük depolama kapları olduğu gibi günümüzdeki kavanozların işlevinde de düşünebileceğimiz, taşınabilir küçük depolama kapları da görülmektedir. Depolama kapları, Sams tarafından, dar boyunlu (**Lev. 87a**) ve geniş ağızlı (**Lev. 87b**) tipler olarak ayrılmaktadır.⁵⁰² Orta Phryg Tümülüslerine baktığımız zaman tip olarak geniş ağızlı ve dar boyunlu depolama kapları görülmektedir. Bunun yanında büyük boyutlarda kaplarla karşılaşıldığı gibi küçük boyutta depolama kaplarıylada karşılaşılmaktadır.

Tümülüs P'den gelen (**Lev. 173c**) geniş boyunlu depolama kabı kırmızımsı sarı bir kile sahiptir. Form olarak küresel bir gövde, düz bir taban ve dışa çekik bir ağız kenarı görülmektedir. Omuz üzerinde ise kabartma şeklinde düzenlenmiş yatay iki bant bulunmaktadır.⁵⁰³

Gri malda yapılmış küçük bir depolama kabı ise Tümülüs N'den (**Lev. 173d**) gelmektedir. Düşük halka kaideli, geniş küresel gövdeli, geniş boyunlu ve hafif dışa doğru yayılan bir form taşımaktadır. Form olarak bakıldığında zaman Tümülüs MM'de karşımıza çıkan

⁵⁰⁰ Young vd., 1981: 43.

⁵⁰¹ Kohler, 1995: 53, 137.

⁵⁰² Sams, 1994: 97.

⁵⁰³ Young vd., 1981: 46.

boyunlu dinosa (**Lev. 177f**) benzer bir form taşımaktadır. Aralarındaki fark ağız ve kaide kısmında görülmekte, onun dışında ise çok benzerlerdir. Ayrıca Tümülüs N'deki bu kap, kendinden sonraki bir sürece tarihlendirilen Tümülüs H'den (**Lev. 174c**) gelen bir kapla daha yakın paralellikler göstermektedir. Young, N, H ve Z Tümülüslerinden gelen benzer depolama kaplarının MM'deki dinosun tipinden türediğini ifade etmektedir. Tümülüs Z'de (**Lev. 173e**) ise boyunlu, geniş ağızlı ve küçük depolama kapları görülmektedir. S-1 tümülüsünden (**Lev. 174a**) gri malda yapılmış, düşük boyunlu küçük bir depolama kabı gelmektedir. Form olarak düz bir kaide ve küresel bir gövde sergilemektedir. Bu bağlamda, S-1'den gelen bu depolama kabıda, MM'deki dinosun (**Lev. 177f**) form tipini yansıtmaktadır. Ayrıca S-1'den daha sonraki bir süreçte yapılmış olan Tümülüs B'deki depolama kaplarıyla da (**Lev. 176a-176b**) önemli benzerlikleri sunmaktadır. Tümülüs S-2 (**Lev. 174b**) ve H'de (**Lev. 174c**) birer adet düşük boyunlu küçük depolama kabıyla karşılaşılmıştır. Ayrıca Tümülüs H'den gelen depolama kabının omuz kısmında kazımayla yapılmış bir dekorasyon bulunmaktadır. Tümülüs J'den (**Lev. 174d-175a**) ise sekiz adet dar boyunlu depolama kabıyla karşılaşılmıştır.⁵⁰⁴

K-I tümülüsünden (**Lev. 175b-175d**) üç adet küçük depolama kabı görülmektedir. Bunlar kaba ve gri ile kahverengi tonları arasında değişen hamur özellikleri göstermektedir⁵⁰⁵. Tümülüs B'den ise toplam dört adet dar boyunlu küçük depolama kabı bilinmektedir. Bu kaplardan üçü (**Lev. 175e-176b**) gri malda yapılmıştır ve form bakımından küresel gövdeleriyle birbirlerine benzerdir. Son örnek (**Lev. 176c**) ise oval formda yapılmıştır, ayrıca omuzdan itibaren üst kısmı kırık ve bikrom boyama uygulanmıştır. Krem rengi zemin üzerine mat boyalı bir geometrik şekillerle yapılmış dekorasyon görülmektedir. Her ne kadar MÖ 6. yüzyıla ait bir tümülüsden gelen bir kap olsa da, K. Sams bu kabı, Yıkım Tabakası'nda ve daha sonraki kontekslerde oluşan boyalı depolama kabı sınıfına yerleştirmektedir⁵⁰⁶. Bu bağlamda Orta Phryg Döneminde seramiklerde karşımıza çıkan form veya boyalı-boyamasız süslemelerin, Erken Phryg Döneminin takipçisi olarak uygulanmaya devam ettiği ortaya konmaktadır.

MÖ 6. yüzyıla tarihli diğer bir tümülüs olan K-II'de bir depolama kabı (**Lev. 176d**) bulunmuştur. Bu depolama kabını diğerlerinden farklı kılan tek özellik ise içerisinde ölü külü ve tam olarak yanmamış bazı kemik parçaları bulunmasıdır. Köerte kardeşler tarafından yaptırılan analiz sonuçlarına göre ise bir çocuğa ait olduğu tespit edilmiştir⁵⁰⁷. K-II, iyi

⁵⁰⁴ Kohler, 1995: 49, 63, 88, 136, 146, 152-155.

⁵⁰⁵ Köerte, 1904: 134, 136.

⁵⁰⁶ Kohler, 1995: 17, 19, 22.

⁵⁰⁷ Köerte, 1904: 122.

boyanmış kapların bulunduğu bir mezar olmakla birlikte kremasyon bir gömüyü bulundurması sebebiyle bizlere geç dönem mezarları hakkında bilgi vermektedir.

5.2.1.8. Dinoslar

Tümülüslerdeki dinos örnekleri, boyut ve çeşitliliğe göre farklılık göstermektedir. Tümülüs X ve Y'den gelen dinoslar ince yapıda, P'dekiler en iyi orta kalınlıkta, MM'nin düşük boyunlu depolama kapları ve dinosları ise ince ila kaba yapısıyla birlikte görülmektedir. Erken tümülüslerden diğer birçok monokrom kap gibi, mezar depolama kapları da gri mallardır⁵⁰⁸. Orta Phryg tümülüs mezarlarından gelen dinoslar az sayıda olmakla birlikte en çok P ve MM tümülüslerinde karşılaşılmaktadır.

Tümülüs P'de (**Lev. 177a-177c**) toplam dokuz adet siyah boyayla perdahlanmış dinos kap ele geçmiştir. Elipsoidal gövde formuna sahip olanlar ağırlıkta olmakla birlikte küresel ve oval bir gövdeye sahip örneklerde görülmektedir. Mikalı, kırmızımsı kahverengi hamur özellikleri gösteren dinoslar yoğunluktadır. Halka ayaklılarla karşılaşıldığı gibi düz kaideli örneklerde mevcuttur. Kapların çoğunluğu ise kaliteli siyah boya ile perdahlanmıştır. Yine form olarak, kapların düşük boyuna ve dışa dönük ağız kenarlarına sahip olduğu görülmektedir. Tümülüs MM'de pişmiş topraktan yapılmış toplam onsekiz çanak çömlektir onikisi dinos, altısı ise küçük amphoradır. Hepsisi mezarın güneybatı tarafında, her birinde altışar olmak üzere, üç büyük bronz kazanın içine, karışık halde yerleştirilmiş olarak bulunmuştur. Bununla birlikte dinosların üç tanesi yüzeylerinde Phryg grafitisi taşıdığı için diğer dinoslardan ayrılmaktadır: birincisi Phryg alfabetik yazıtı (**Lev. 206b**), ikincisi balıksırtı yada çam ağacı deseni (**Lev. 178a**) ve üçüncüsü ise kaide altında kazımayla yapılmış bir X (**Lev. 177e**) taşımaktadır. Dinoslar ince ve kaba hamur arasında önemli ölçüde farklılık gösterirken, yüzey rengi belirgin bir şekilde açık kahverengi ile birlikte siyah renkte perdahlanmıştır. MM'de, form olarak düz kaideli, küresel gövdeli dinoslar (**Lev. 177d-177g**) görüldüğü gibi, ayaklı ve elipsoidal gövdeli (**Lev. 177h-177i**) dinoslarda görülmektedir. Genel olarak kısa bir boyun ve hafif dışa doğru açılan bir ağız formu sergilemektedirler. Hamur olarak ise mika parçacıklı, kaba ve kırmızımsı kahverengindedirler⁵⁰⁹.

Tümülüs Z'den gelen beş dinos (**Lev. 178b**) kabından biri boyalıdır. Form olarak küresel bir gövdeye, dışa doğru eğik geniş bir ağız kenarına sahip olan boyalı dinos (**Lev. 178c**), kırmızımsı devetüyü rengi üzerine siyah boyayla paneller içerisine geometrik desenler

⁵⁰⁸ Sams, 1994: 92.

⁵⁰⁹ Young vd., 1981: 42, 173-174.

uygulanmıştır. Ayrıca küresel gövdelere sahip üç adet dinosta, tümülüs S-2’de **(Lev. 179a-179b)** görülmektedir⁵¹⁰.

Tümülüs J’den gelen **(Lev. 179c)** bikrom , plastik süslemelerde sahip olan dinos dikkat çekmektedir. Form olarak elipsoidal bir gövdeye, geniş dışa dönük kalınlaştırılmış bir ağıza ve düz bir kaideye sahiptir. Kabartma olarak, kabın omuz kısmında üç adet kertenkele görülmektedir ve bunların yüzeyleri geometrik desenlerle boyanmıştır. Ayrıca boyama olarak, kısmen korunmuş paneller içerisinde, kremi yüzey kaplamasının üzerine geometrik motifler, lir, insan ve kaz figürleri görülmektedir. İnsan figürlerinden üçü ellerini havaya kaldırmıştır, biri ise liri çalmaktadır.

5.2.1.9. Kazanlar

Kazanlar, içine yiyecek ve içeceklerin konduğu çok pahalı kaplar olduğu için yalnızca en zengin olanlar tarafından bunlara sahip olunabilmekteydi. Soyluların düzenlediği, çok sayıda misafirin ağırlandığı şöenlerin olmazsa olmazıydılar. Bu kapların mezarlara konması, Phryg yöneticilerinin zenginliğini ve sosyal statüsünü vurgulamaktadır. Gordion’da karşılaşılan kazanların çoğu Phrygia’da üretilmiştir. Ancak, bazıları başka bir yerde yapılmış, kraliyet hediyesi ya da savaş ganimeti olarak elde edilmiş olabilmektedir.⁵¹¹

Phryg tümülüslerinde bulunan kazanlar, bizlere ölü gömme ritüelleri ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Olasılıkla ölen kişi için mezara konulmadan önce yapılan ritüelde kullanılan daha küçük kapların bir kısmı mezar kapatılmadan önce büyük kazanların içerisine yerleştirilmiş. Bu bağlamda Erken Phryg tümülüslerinden W, Orta Phryg tümülüslerinden ise K-III, P ve MM gibi bazı mezarlarda büyük kazanların içerisine daha küçük kaplar doldurulmuştur. Örneğin MM tümülüsündeki dinoslar ve küçük amphoralar, kazanların içerisinde bulunmuştur. Tümülüslerde yoğun olarak metalden yapılmış kazanlarla karşılaşılsa da istisnai olarak pişmiş topraktan yapılmış kazanlarda görülmektedir.

Kazanlar, genelde geniş ağızlı, geniş gövdeli, kendi kaidesi üzerinde durabilen ya da metalden yapılmış üç ayaklar üzerine oturan bir form sergilemektedir. Kazanlar, taşınmalarında kolaylıklar sağlayan kulplar açısından çeşitlilik göstermektedir. Ağız altına yapılmış eklentilerin içerisinden geçen kulplar yoğunluktadır. Bunlar büyük örneklerde ikili, dörtlü tutamaklar şeklinde görülmekle birlikte daha küçük kazanlardanda bilinmektedir. Farklılık olarak ise küçük kazanlarda, yarım daire şeklinde bir metal çubuğun bir kulptan diğer kulpa bağlantı yapılarak tek kulp gibi kullanılmasıdır. Bu durum, günümüz bakraçlarından da bilinen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı kazanların ağız

⁵¹⁰ Kohler, 1995: 146, 160.

⁵¹¹ Rose ve Darbyshire, 2016: 82.

kenarları boğa başı, siren veya insan başlı protomlar eklenerek süslenmekle birlikte bu eklentiler kazanın ağız kenarlarına perçinlerle monte edilmiştir. Ayrıca Gordion'da boğa başı protomu, erken Phryg Tümülüslerinden W'den de bilinmektedir.

Gordion'da, Erken Phryg tümülüslerinden itibaren başlayan ve Orta Phryg Dönemi tümülüslerinde de görülen kazanların ağız kenarlarına eklenti olarak yapılmış hayvan protomları, Phryglerin çağdaşları olan Urartu ve Assur gibi krallıklarda sunu, ritüel kabı olarak yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Urartu ve Assur merkezleriyle karşılaştırıldığında, başkent Gordion'da şu ana kadar tespit edilen kazanların çok mütevazı bir sayıda (yaklaşık 40-50 civarı) olduğu görülmektedir.

Tümülüs K-III'te ikisi pişmiş topraktan, altısı bronzdan yapılmış toplam sekiz adet kazan bulunmuştur. Pişmiş topraktan yapılmış bu iki kazan, sadece tümülüs K-III'ten bilinmektedir. Kazanlardan biri (**Lev. 179d**) bağımsız şekilde ayakta duramayacak bir form sergilerken, diğeri (**Lev. 179e**) belirgin yuvarlak bir kaideye sahiptir. Kulplarda ise bronz kazanlardan alınmış bir taklit olan, sabit olmayan, halka kulplar mevcuttur. Bronz kazanlardan (**Lev. 180a**) birisi, metalden yapılmış bir üç ayak üzerinde durmakla birlikte alışık olunmadık şekilde bir kapağa sahiptir. Kazanın çevresi 2.68 m uzunluğunda, boyu ise 50 cm yüksekliğinde olarak oval bir gövde formu sergilemektedir. Halka kulpların oturduğu aplikler korunmuştur. Kapağın tutma yerinde ise tek parçadan yapılmış iki hayvan figürü bulunmaktadır. K-III'te görülen diğer bronz kazanlarda (**Lev. 180b-181a**) oval bir gövde formuna sahip olmakla birlikte kazanların çevreleri ise 71 cm ile 114 cm arasında değişen uzunluklara sahiptir. Ayrıca diğer örneklerde olduğu gibi halka kulpları bulunmaktadır.⁵¹²

Tümülüs P'de, iki adet kulpsuz büyük ve üç adet kulplu küçük olmak üzere toplamda beş bronz kazan tespit edilmiştir. Kulbu olmayan kazanlardan en büyüğü (**Lev. 181b**), demirden yapılmış bir üç ayağın üzerinde durmaktaydı. Kazanın içerisinde ahşaptan oyulmuş hayvan figürleri ve mutfak kapları bulunmuştur. Oval gövdeli, yuvarlak tabanlı ve kalınlaştırılmış ağızlı bir form göstermektedir. İkinci kulpsuz büyük kazanda (**Lev. 181c**) form olarak diğer büyük kazanla benzer özelliklere sahiptir. Küçük kazanlar (**Lev. 181d-181e**) ise ovala yakın form sergilerken, ağızın hemen altında bulunan T şeklindeki eklere halka kulplar takılmıştır ve bu iki küçük kazan (**Lev. 181d-181e**), birbirlerinin benzeri olarak yapılmışlardır.⁵¹³ Tümülüs K-IV'te ise üç adet bronzdan yapılmış kulpsuz kazan (**Lev. 181f-181g**) görülmektedir. Bunlar oval form yapılarıyla Tümülüs K-III'teki (**Lev. 180a-180b**) bronz kazanları andırmaktadır.⁵¹⁴

⁵¹² Köerte, 1904: 67-71.

⁵¹³ Young vd., 1981: 11-12.

⁵¹⁴ Köerte, 1904: 100-101.

Orta Phryg tümülüslerinden gelen kazanlara bakıldığında en yoğun görüldüğü yer olarak kaşımıza tümülüs MM çıkmaktadır. Tümülüs MM'den, üç büyük ve on küçük olmak üzere toplamda onüç adet kazan bilinmektedir. Büyük kazanların her biri, metalden yapılmış üç ayaklar üzerinde durmakta ve kazanların hepsi içlerine yerleştirilen çanak çömlek kaplarıyla dolu bulunmuştur. 43.5 cm yükseklikteki birinci büyük kazan (**Lev. 182a**), form olarak üstte düz ve hafif çıkıntılı bir ağıza ve oldukça yuvarlak bir gövdeye sahip olmakla birlikte ağız kenarına yerleştirilmiş iki adet boğa protomu eklentisini taşımaktadır. Eklentilerin her birinde, serbestçe dönebilen bir taşıma halkasını tutmak için arkasında bir halka soketi vardır.⁵¹⁵ Bu kazan, Midas Höyüğü içinde bulunan bu türdeki üç kazandan biri olmakla birlikte boğa boynuzları antik Yakın Doğu sanatında tanrısallık sembolü olarak çok uzun zamandan beri kullanılmaktadır. Boğa, kutsal bir hayvan olarak kabul edilip, aralarında Yunan tanrısı Zeus ve Mısır tanrısı Apis'in de bulunduğu, bölgedeki pek çok toplumun baş tanrılarıyla bağdaştırılmaktadır.⁵¹⁶

MM'den gelen ikinci büyük kazan (**Lev. 183a**) ise dört adet siren protomlu eklentilere sahiptir. Ama taşıma halkalarını tutan soketler olmasına rağmen dördünde taşıma halkaları bulunmamaktadır. Ağız üzerinde yükselen, kuş şeklindeki eklentilerle bir araya getirilen büstler, genellikle kadın olarak algılanır ve daha uygun bir ifadeyle sirenler olarak insanların başlarını ve omuzlarını temsil etmektedir. Sirenlerin profildeki anlatımları ve oyulmuş detaylardaki çeşitli varyasyonlar her birine bireysellik kazandırmakla birlikte ölçülerindeki farklar ise her birinin kendi kalıbında ayrı ayrı döküldüğünü ve ikinci bir döküm için kullanılmadığını göstermektedir. 51.5 cm yüksekliğe sahip üçüncü büyük kazanın (**Lev. 184a**) ağız kısmı, gövdeyle beraber dökülmüştür ve form olarakta ikinci örnekle birbirlerine benzerdirler. Taşıma halkalarının hepsi sağlam bir şekilde üzerinde durmaktadır ve ağız kısmında iki adet siren ve iki adette sakallı iblis protomlu eklentiler görülmektedir. Siren ve iblis uygulamaları, kendine doğuda paralellikler bulmaktadır. Genel itibarıyla metal kazanlar, Anadolu, Yakın Doğu ve Akdeniz ülkeleri toplumlarında MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda yaygın bir kullanım alanı bulmuştur⁵¹⁷. Ayrıca siren ve iblis figürinleri dekoratif olmalarının yanında, sembolik bir anlamda içerisinde taşıyarak, huşu uyandırmak ve ölünün korunmasını sağlamak için kullanılmaktaydılar⁵¹⁸.

MM'den gelen küçük kazanlardan iki tanesi hariç (**Lev. 185a-185b**) hepsi küresel bir gövdeye ve ağızın hemen altında bulunan T şeklindeki eklentilere sahiptir (**Lev. 185c-187d**).

⁵¹⁵ Young vd., 1981: 102.

⁵¹⁶ Rose ve Darbyshire, 2016: 83.

⁵¹⁷ Young vd., 1981: 104-110.

⁵¹⁸ Rose ve Darbyshire, 2016: 85.

Küçük kazanların altı tanesinde (**Lev. 185c-187b**), eklentilerdeki delik aparattan geçen halka tutma yerleri görülmekle birlikte dört kazanda (**Lev. 185a-185b, 187c-187d**) ise halka kulp yerine eklentileri birleştiren tek bir bakraç tutma yeri uygulanmıştır. Ayrıca bakraç tipi tutma yerlerine sahip kazanlardan ikisinin eklenti yerlerinde boğa protomları bulunmaktadır⁵¹⁹.

Tümülüs J'de, birinin (**Lev. 188a**) sadece ağız ve kulp bölümünün bir kısmının, diğerinde (**Lev. 188b**) ise sadece eklentiyle birlikte tek bir halka tutamağının korunduğu iki adet kazan bilinmektedir. Tümülüs B'de ise J'den gelen kazanlara daha yakın özellik gösteren bir adet lebes kazan parçaları (**Lev. 188c**) görülmektedir⁵²⁰.

5.2.1.10. Kepçeler

Orta Phryg Dönemi'nde Gordion ve çevresindeki tümülüslerden bronz ve gümüş kepçeler ele geçmiştir. Bunlar, göze çarpar bir şekilde Phryg stilinde yapılmıştır. Bu kepçeler içecekleri ya da pişirilen yemekleri kazanlardan kâselere aktarmak için kullanılmakla birlikte soylu şölenlerinin ise olmazsa olmaz nesnelerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır⁵²¹. Kepçelerin, Gordion tümülüslerindeki dağılımına baktığımızda Tümülüs K-III'te (**Lev. 201a**) bir, Tümülüs P'de (**Lev. 201b-201c**) iki, Tümülüs K-IV'te (**Lev. 201d**) bir ve Tümülüs MM'de (**Lev. 201e-201f**) ise iki adet tespit edilmiştir.

5.2.1.11. Arı Kovanları

Arı kovanları, Gordion kent merkezinde yapılan kazı çalışmalarında ele geçmiştir (**Lev. 202a-202b**). Bu kapları diğer açık ağızlı büyük kaplardan ayıran en önemli özelliklerinden birisi kabın içerisinde üçgen formunu andıran çok sayıda çıkıntılara sahip olmasıdır. Bu çıkıntılar olasılıkla bal mumunun sabit durabilmesi için yapılmış destek elemanlarıdır. Form olarak geniş ağız ve geniş omuz çıkıntısına sahip olan pişmiş topraktan yapılmış kovanlar kaideye doğru daralmaktadır. Ayrıca Gordionlu Phryglerin arıcılık yaptıklarına dair başka önemli bir kanıt ise Tümülüs MM'den ele geçen halka kulplu bronz kaselerin yazıtlı kısımlarında tespit edilen bal mumu örnekleridir.

5.2.1.12. Gordion'dan Yıkım Sonrası Konteksten Kaplar

İlk örneklerinin Erken Phryg Dönemi'nde görüldüğü *Brown on Buff* stilinde boyanmış kaplar, Yıkım Tabakası sonrası kontekstlerde, MÖ 8. yüzyılın ilk yarısında yoğun bir şekilde görülmektedir. Bir seri örnekte karşılaşılan, muazzam bir şekilde boyanmış amphoralar,

⁵¹⁹ Young vd., 1981: 110-112.

⁵²⁰ Kohler, 1995: 19, 63-64.

⁵²¹ Rose ve Darbyshire, 2016: 95.

Brown on Buff işçiliğinin stilistik etkisinde figürlü ve geometrik motifler taşımaktadırlar. Üst gövdeden ve yukarıdan (**Lev. 189a, 194a-195c, 195e**) kabaca iki düzine parça arasında üç ayrı ağız ve bir kulbun izlerini koruyan bir parça görülmektedir (**Lev. 194b**). Geniş gövdeler, uzun, geniş boyunlar ve çıkıntılı ağızlar göz önüne alındığında, hepsinin krater olduğu düşünülmüştür. Ağızlar (**Lev. 189a, 194e, 195e**) yaklaşık 70 ila 80 cm çapında olmakla birlikte cidar kalınlıklarının da 2 ila 3 cm arasında değiştiği görülmektedir (**Lev. 63d**). Bazı boyalı tasarımların olduğu parçalarda (**Lev. 194c, 195b-195c**) sadece üst boyundaki kısımlar ele geçmiştir (**Lev. 189a, 194e**)⁵²².

Yıkım sonrası kontekslerden, *Brown on Buff* stilinde boyanmış, formu kesin olmamakla birlikte amphora (**Lev. 193e-193g**) ya da krater (**Lev. 193h**) olduğu düşünülen, yaklaşık 1 ila 1.5 cm cidar kalınlığına sahip bazı parçalarda da aynı stilistik iç içe daireler görülmektedir⁵²³.

5.2.1.13. Kaplar Üzerinde Görülen Phryg Graffitoları

Gordion'da Phryg dilinde yazılmış graffito örnekleri pişmiş toprak buluntulardan metal, ahşap ve taş malzemeden yapılmış buluntu gruplarına kadar birçok eser üzerinde tespit edilmiştir. Bu bağlamda Gordion'da ve çevresindeki tümölüslerde ele geçen pişmiş topraktan ve metalden yapılmış kap formları üzerinde karşılaşılan Phryg graffito örnekleri açıklanmaya çalışılmış ve son paragrafta ise Cursach'ın Phryg dili ile ilgili genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir. Tez kapsamında değerlendirdiğimiz kaplar üzerinde görülen graffito örnekleri R. Young'ın çalışmasından⁵²⁴ alınmış ve yeni veriler çerçevesinde bazı yazıtların okunuşu yeniden düzenlenmiştir.

Ayrıca Phryg dili ile ilgili yapılan ilk alfabe çalışmalarında dilin 17 harften oluştuğu anlaşılmıştır. Ele geçen yeni verilerinde değerlendirilmesiyle birlikte artık Phryg diline 19 harften oluşan bir sınıflandırma önerisi getirilmiştir. Kap formları üzerinde karşılaşılan Phryg graffitolarının daha iyi anlaşılması için son veriler ışığında hazırlanmış olan Cursach'ın Phryg alfabe tablosu (**Tablo**) aşağıda verilmiştir⁵²⁵.

Gordion'da kırmızı perdahlanmış seramik parçasının üzerinde Phrygce yazılmış bir graffito⁵²⁶ (**Lev. 203a**) ele geçmiştir. Yatay bir sırayı takip eden harflerde “bunu yazdı” anlamına geliyor olabilecek “ENEPARKES” kelimesi bulunmaktadır. Ayrıca bunun

⁵²² Sams, 1994: 88.

⁵²³ Sams, 1994: 90.

⁵²⁴ Young, 1969.

⁵²⁵ Bk. (Cursach, 2018: 31-35).

⁵²⁶ Karalanmış yazı.

altındaki iki sıranın hiç kullanılmamış olması da yazıtın bitirilmemiş olduğunun bir göstergesi gibi durmaktadır⁵²⁷.

Tümülüs MM'den (**Lev. 203b**) halka kulplara sahip bronz bir kase üzerinde, kulplardan birinin hemen sol yanına denk gelecek şekilde 11 harften oluşan soldan sağa doğru yazılmış “SI↑IDOSAKOR” kelimesi yer almaktadır⁵²⁸. Harflerin işlendiği yüzey bal mumundan oluşmaktadır. Olasılıkla mezar sahibi defnedilmeden önce cenaze töreninde, hızlı bir şekilde yapılmış bir uygulama olarak düşünülebiliriz. Belki cenaze törenine katılan davetlilerin isimleri veya sıfatları da olabilir. Bu tarz bal mumu üzerine yapılan graffitolar tekil örnekler olmamakla birlikte metal eserler üzerinde karşılaşılabilmektedir.

No.	Dextroverse	Sinistroverse	Transcription	Phoneme
1	A	A	a	/a/ /a:/
2	B 8	B 8	b	/b/
3	Γ	Γ	g	/g/
4	Δ Λ	Δ Λ	d	/d/
5	E E	E E	e	/e/ /e:/
6	F	F	v	/w/
7	I	I	i	/i/ /i:/
8	K Υ V T	K Υ V T	k	/k/
9	L	L	l	/l/
10	M	M	m	/m/
11	N	N	n	/n/
12	O	O	o	/o/ /o:/
13	P	P	p	/p/
14	R	R	r	/r/
15	S X X X	S X X X	s	/s/
16	T	T	t	/t/
17	Y	Y	u	/u/ /u:/
18	J X	J J	y	/j/
19	↑ Φ T	↑	↑ Φ T	/z/ [zd] ?

Tablo 5. 1. Phryg Alfabeti. (Cursach, 2018: 34, Table 6).

Tümülüs MM'den gelen (**Lev. 203c**) diğer bir bronz örnek üzerinde de bal mumu yüzey üzerine uygulanmış bir graffito örneği bulunmaktadır. Biz bunu da “ATA” olarak okuyoruz. Bu ibareye benzer şekilde kullanımlara Gordion'da siyah perdahlanmış kaselerin kaide kısmında (**Lev. 204a-204b**) rastlanmaktadır. Diğer bir örnekte (**Lev. 204c**) ise

⁵²⁷ Rose ve Darbyshire, 2016: 104.

⁵²⁸ Young, 1969: 262.

“ATTAS” kelimesi yer almaktadır. Gordion’da yuvarlak ağızlı perdahlanmış bir testi parçası üzerinde **(Lev. 204d)** sadece “-ATA-“ yazısı okunmaktadır. Parça kırılmış olduğu için yazıtın başında ve sonunda nasıl devam ettiği bilinmemektedir. Kapalı bir kabın alt gövdesine ait düşünülen bir örnekte ise **(Lev. 204e)** yazıtın korunan kısmında soldan sağa doğru “-ATASKEK-“ yazmaktadır⁵²⁹.

Bir pithosa ait omuz parçası üzerinde **(Lev. 205a)** yazıtın korunan kısmında sağdan sola doğru “ES-“ ifadesi görülmektedir. Başka bir kap parçası üzerinde **(Lev. 205b)** ise yine sağdan sola doğru yazılan tam olarak korunmuş “TATES” kelimesi yer almaktadır. Olasılıkla “TATES” kelimesiyle ilişki diğer kırık seramik parçaları üzerinde de tam olmayan yazıtlarla karşılaşmaktayız. Bu graffito örnekleri incelendiğinde soldan sağa doğru “-ATE-“ **(Lev. 205c)**, “-ATES“ **(Lev. 205d)** ve yine “-ATES“ **(Lev. 205e)** şeklinde okunmaktadır⁵³⁰.

Yüzeyi siyah perdahlanmış bir kase parçasının kaidesinde **(Lev. 205f)** sağdan sola doğru yazılmış “BABA” kelimesi ile karşılaşılmıştır. Gerek Gordion’da gerekse Phryg buluntularının ele geçtiği başka sitelerde kase üzerine yapılan graffito örneklerinin genellikle kaselerin kaide kısmına uygulandığı görülmüştür. Gordion’da kapların kaide kısmında karşılaşılan graffito örnekleri kaliteli siyah perdahlanmış kaplar üzerinde soldan sağa doğru “YUVAYAROS” **(Lev. 207a)** ve “ESTATOIAVUN” **(Lev. 207b)** kelimesi ile yer almaktadır⁵³¹.

Gordion’da bulunan kuzey yapısının zemininin altında ele geçen derin bir kase parçasının üzerinde ise üçüncü harfinin tam olarak okunamadığı “KERNO” veya “KERMO” **(Lev. 206a)** şeklindeki Phrygce yazıtlarla karşılaşmıştır. Harfler kap yüzeyine ya fırınlanmadan önce ya da fırınlandıktan sonra kazıma tekniğiyle yapılmaktadır. Fırınlamadan sonra yapılmış bir yazıtta siyah perdahlanmış bir depolama kabı parçasının üzerinde soldan sağa doğru “AGADIS” **(Lev. 206b)** şeklinde ve gri malda yapılmış her iki tarafı kırık başka bir kap parçası üzerinde ise “OSTOIPITAVE” **(Lev. 206e)** şeklinde kap yüzeyine kazınmıştır. Tümülsüz E’den gelen bir seramik parçası üzerinde de fırınlamadan sonra yapılmış “EYTA” **(Lev. 206c)** kelimesi görülmektedir⁵³².

Halka kulplu bronz bir kase üzerindeki üç harfli bir yazıt ise “UVD” **(Lev. 206d)** şeklinde okunmaktadır. Üç harfli diğer bir yazıtta “ISE” **(Lev. 206f)** kelimesiyle karşılaşmıştır. Yonca ağızlı bir testinin kulp kısmının hemen yanında sadece üç harfinin korunduğu yazıtta ise “VAY-“ **(Lev. 207d)** şeklinde okunan harfler görülebilmektedir. Bir

⁵²⁹ Young, 1969: 262, 281, 284.

⁵³⁰ Young, 1969: 282, 284, 292.

⁵³¹ Young, 1969: 271, 281, 289.

⁵³² Young, 1969: 270-271.

başka seramik parçasında da korunmuş harfleriyle “-AES” (Lev. 212c) yazısı bulunmaktadır⁵³³.

Gordion’da ele geçen diğer seramik parçaları üzerinde ise soldan sağa doğru “UKLIYAS” (Lev. 207c), “PLORIATA-“ (Lev. 208a), “MIDAS” (Lev. 208b), “TUVATIS” (Lev. 208c), “VOINES” (Lev. 208e), “BABİY-“ (Lev. 208f), “-VEKASTOSK-“ (Lev. 208g), “-OIKAVOS” (Lev. 212b), “-ESSERVASBO-“ (Lev. 212d) şeklindeki yazımlar görülmekle birlikte sağdan sola doğru da sadece beş harfin korunduğu “-EVEIS-“ (Lev. 208d) okunabilmektedir⁵³⁴.

Bu Phryg graffitolu kapların içerisinde iki pithos kap ilgi çekicidir. Kapların üzerinde “BENAGONOS” (Lev. 209a) ve “IOSAIS” (Lev. 209b) kelimeleri tam olarak okunabilmektedir. Bununla birlikte pithosların kapasitelerini gösteren ve pergelle yapılmış olduğu anlaşılan dairesel semboller görülmektedir. Dairesel sembollerin tam ortasında pergelin oturduğu sabit nokta bulunmaktadır. Bu daireler birinci pithosta dört adetken ikincisinde ise beş tam ve bir yarım olacak şekilde kap yüzeyine uygulanmıştır⁵³⁵.

Özellikle pişmiş topraktan yapılmış kapların kulp kısımları Phryg graffitolarının kap yüzeyinde yoğun olarak görüldüğü alanlardan birisini oluşturmaktadır. Orta Phryg repertuarında birçok kabın kulp kısmında yazıtlarla karşılaşmıştır. Özellikle kaliteli siyah perdahlanmış kap yüzeylerine fırınlamadan sonra kazımayla yapılmış Phryg graffitoları çok fazla sayıdadır. Tez kapsamına alınan kulp üzerine yapılan yazıtlarda sadece birinde sağdan sola doğru yazılan tamamı korunmuş halde “NOIEVOS” (Lev. 109c) kelimesi okunmaktadır. Diğer incelenen graffitolu örneklerde ise harfler soldan sağa doğru yazılmıştır. Yüzeyi siyah perdahlanmış testilerin kulp kısmında “DUMASTAEIA” (Lev. 210a), “AGIPEIA” (Lev. 210b), “-KUPOLAS” (Lev. 211a), “TVITENOPOLA-“ (Lev. 212a) ve “VOINESOSURIIENOISKU-“ (Lev. 211b) şeklinde okunan Phrygce yazıtlar bulunmaktadır⁵³⁶. Bunlardan 211b levha numaralı yazıtın orta kısmında yer alan bir harf üzerinde karalama yapılmış ve o harfin alt kısmına S okunuşunu veren harf yapılmıştır. Olasılıkla yanlış bir harf kullanımını bu şekilde düzeltmeye çalışmışlar. Bu alt başlık altında Gordion ve çevresindeki tümölüslerden ele geçen kaplar üzerinde karşılaşılan Phrygce graffito örnekleri genel haliyle sunulmaya çalışılmıştır. Graffito örnekleri çok fazla sayıda bulunmaktadır, burada verilenler ise küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Phryg dilinin hala çözölememiş olması karşılaşılan kelimelerin ne anlama geldiği konusunda da bizleri çaresiz

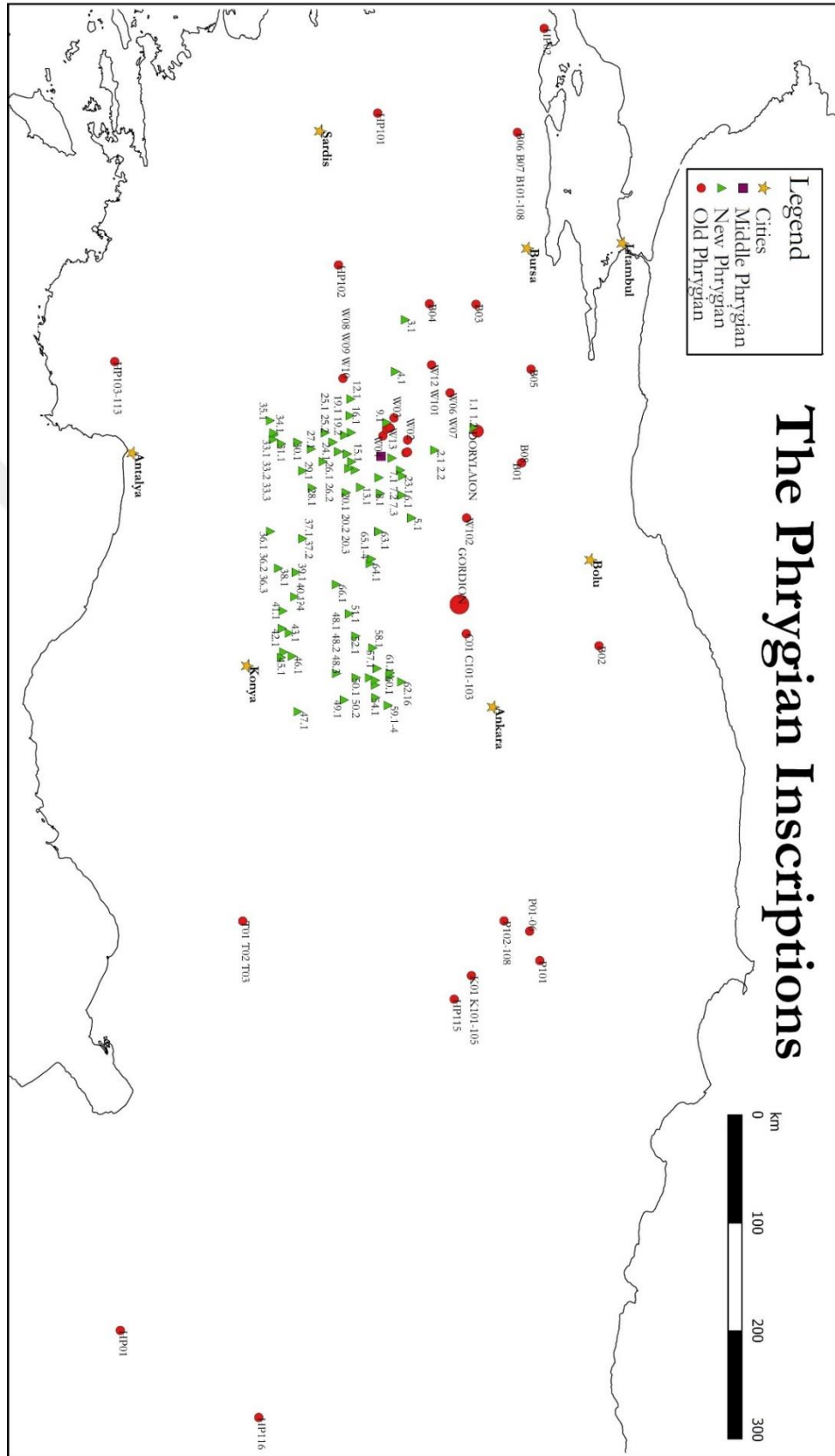
⁵³³ Young, 1969: 262, 270, 287, 292.

⁵³⁴ Young, 1969: 284, 286, 288-289, 291.

⁵³⁵ Young, 1969: 272.

⁵³⁶ Young, 1969: 286-289.

biraktırmaktadır. Az sayıda kelimenin ne anlama geldiği bilinmektedir ve bunları genel olarak isimlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Harita 5. 1. Phryg Yazıtlarının Bulunduğu Merkezler. (Cursach, 2018).

Son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında B. Cursach, doktora tezi kapsamında Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ele geçmiş toplam 513 yazıtla Phryg dilini MÖ 8. yüzyıldan başlayarak Roma İmparatorluk dönemine kadar ele alarak bu dil hakkındaki bilgilerimizin güncel bir görünümünü sunmaktadır. Birçok kelimenin dilbilgisi kategorisinin bilinmediğini, birçoğunun ise yazıtların parçalanmasından kaynaklı olarak anlaşılamadığını ve yalnızca bir kere geçen kelimelerin de fazla sayıda olmasının Phryg dili için karşılaşılan problemler arasında olduğunu belirtmektedir. Bunlara ek olarak ise Gordion'dan gelen Phryg grafitto örneklerinin çoğunun Anadolu repertuarlarından ödünç alınmış gibi görüldüğünden, çoğu durumda dil hakkında yetersiz bilgi sağlayan birçok izole kişisel isimler içerdiğini ifade etmiştir. Bu sebeple Phrygce kelimelerin çoğu açıklanamamıştır. Phrygce'de kökeni bilinmeyen, açık paralellikleri olmayan birçok kişisel isimde bulunmaktadır. Cursach, bilinen kelimelere dayanarak, şu an için tanımlanmış Phryg sözlüğündeki kelimelerin çoğunun Proto-Hint-Avrupa'dan miras alındığını varsaymakla birlikte bazı kelimelerin ise Anadolu'nun yerel dillerinden ödünç alınmış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Anadolu coğrafyasının Phrygce yazıtların içeriği için çeşitli paralellikler sağladığını ve bu nedenle Phryg sözlüğüne sadece etimolojik bir anlayışla yaklaşılmaması gerektiğini önemle vurgulamaktadır⁵³⁷. B. Cursach, Anadolu'da Phrygce grafittoaların ele geçtiği merkezleri belirleyerek bunları eski ve yeni Phryg yazıtları olarak iki kategori altında toplayarak Phrygce dilinin yayılım haritasını (**Harita 5.1**) oluşturmuştur.

5.2.2. SÜSLEMELER

Motiflerin paneller içerisinde kap yüzeylerine işlenmesi Phryg ressamaları tarafından çok sık şekilde yapılan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken Phryg Dönemi'ndeki örneklerden de anlaşılacağı gibi geometrik desenler kap yüzeylerinde gerek panel uygulaması olarak gerek serbest şekilde yoğun olarak karşılaşılmaktadır. Panel içerisinde verilen geometrik desenlerin haricinde ise hayvan figürleri de bulunmaktadır. Orta Phryg Dönemi'ne gelindiğinde panel içerisinde görülen geometrik desenlerin yanında hayvan figürlü panellerinde daha yoğun bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Erken Phryg seramik repertuarından bir çok boyamayla yapılmış süslemenin Orta Phryg Dönemi'nde de kap yüzeylerine uygulanmaya devam edildiği tespit edilmiştir.

⁵³⁷ Cursach, 2018: 345-346.

5.2.2.1. Dikey Şerit Düzenlemesi

Yıkım sonrası kontekslerden gelen *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bazı kaplarda (**Lev. 198a-198b**), çizgiler arasına noktalar yapılarak şerit düzenlemesi görülmekle birlikte her iki parçada üzerindeki boyalı program ile diğerlerinden önemli ölçüde farklılıklar yansıtmaktadır⁵³⁸.

5.2.2.2. Kesik Kabartma

Kulpların ve köprülerin üzerinde özellikle küçük ölçekli desenli bantlamaların yer aldığı, kendine özgü bir kesme kabartma tipi yer almaktadır (**Lev. 155a-155b**). Bu özellik ile Tümülüs P ve K-III'ten gelen, bazı kapların oluklu ağızlarındaki köprüler üzerinde karşılaşılmıştır (**Lev. 153b, 155c**). Uygulama, her biri küçük delikli kare sıralarla süslenmiş, yarım daire ve setlerin çeşitli kombinasyonları ile karakterize edilmiştir. Sams, bu uygulamanın görüldüğü kaplarda ki farklılığa dikkat çekerek, bunun tek bir çömlekçi veya bir atölyenin ürünü olduğunu düşünmüştür⁵³⁹.

5.2.2.3. Üçgenler

Tümülüs K-III'teki (**Lev. 156d-156e**) iki adet akıtaçlı süzgeçli Tip 3 testilerinin omuz kısımlarında, Tip 2 (**Lev. 112b**) şeklindeki iç içe üçgenler ana süsleme olarak yapılmıştır. Tümülüs J'den (**Lev. 199c**) bikrom bir kap parçası üzerinde ise Tip 3A (**Lev. 112c**) üçgeni görülmektedir.

Gordion civarındaki tümülüslerde “iç içe V biçimli” üçgenlerle, diğer üçgen desenlerine oranla daha fazla karşılaşılmaktadır. Tümülüs K-III'ten gelen (**Lev. 141b**) yuvarlak ağızlı kaliteli bir testinin boyun kısmından ağız kısmına kadar olan bir alanda, özellikle vurgulanmaktadır. Askıda ve zemin çizgisi üzerinde görülen “V” biçimli üçgenlerin arasına, içerisi noktalarla doldurulmuş şerit şeklindeki zikzak deseni eşlik etmektedir. K-III'ten gelen (**Lev. 157c**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir testi üzerinde ise dikey bir şerit halinde verilen iç içe V biçimli üçgenler, diğer bir testide (**Lev. 158b**) yatay halde verilmiştir. Ayrıca dikey şerit halinde verilmiş üçgenlerle Tümülüs B'den (**Lev. 176c**) bir kabın omuz kısmında da karşılaşılmıştır. Yıkım sonrası konteksten gelen (**Lev. 156b**) akıtaçlı süzgeçli bir Tip 3 testisinin ise korunmuş akıtaç bölümünde tek sıra halinde verilmiş iç içe V biçimli üçgenler görülmektedir. Yıkım sonrası kontektesten gelen (**Lev. 156c**) bir diğer testinin akıtaç kısmında ise dama tahtası motifi paneli ile birlikte iç içe V biçimli üçgenler bulunmaktadır. Yine yıkım sonrası konteksten gelen iki adet kabın ağız kısımlarında da, yatay

⁵³⁸ Sams, 1994: 120.

⁵³⁹ Sams, 1994: 122.

şeritler şeklinde uygulanmış iç içe V biçimli üçgenler de görülmektedir (**Lev. 194e, 195e**). Tümüls P'den ise iki adet kaz formu askosun (**Lev. 163d-164a**) kanatları dikey olarak iç içe V biçimli sütunla ikiye bölünmüştür.

5.2.2.4. Zikzaklar

Zikzak sırası desenleri, Erken Phryg seramiği çalışmaları neticesinde K. Sams tarafından toplam dört tipe (**Lev. 113a-113b**) ayrılmıştır. Burada yapılan ayrımlarda bu dört tip üzerinden gerçekleştirilmiştir. Gordion'da yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir kap üzerinde de zikzak motifinin çeşitliliği (**Lev. 198d**) görülürken, bir düz kâsede ise, üçgenler genel stille tutarlı olmakla birlikte içerisinde noktalamalara veya merdivenli eklemelere yer verilmiştir (**Lev. 117b**). Zikzak sırası, Tümüls K-III'ten gelen *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir kâsede (**Lev. 117a**), "Tip 3" zikzak sırasının bir varyasyonu şeklinde görülmektedir. Tümüls P'den (**Lev. 143b**) yuvarlak ağızlı bir testinin boyun kısmında ve Tümüls H'den (**Lev. 199a**) bir kabın gövde parçasında "Tip 3" zikzak sırası ile karşılaşılmaktadır. "Tip 1" zikzak sırası ise tümülslerden sadece S-1'den (**Lev. 198e**) gelen bir kap parçasından bilinmektedir.

5.2.2.5. Baklava Dilimi Sıraları ve Panelleri

K. Sams, baklava dilimi sıralarını kendi içerisinde basit (Tip 1, Tip 2) (**Lev. 112d**) ve kompleks (**Lev. 112e**) olarak ayırmıştır. Basit olarak ayrılanlar, desenin alt ve üst sınır çizgisinden gelen zikzak deseninin ortada birleşmesiyle oluşmaktadır. Baklava dilimlerinin içlerinin tamamen boyalı veya tamamen taramayla dolu olması da tiplerin ayrımını belirlemektedir. Kompleks şeklinde olan baklava dilimi sıraları ise basit tiplerin her ikisini de kapsamaktadır. Ek olarak ise baklava dilimleri birer baklava dilimi içerisinde daha verilmiştir ve dilimler birbirleriyle ve sınır çizgileriyle buluştukları yerde yine baklava dilimi andıran içi dolu noktalar uygulanmıştır. Tip 1 baklava dilimi sıralarına Tümüls K-III'ten yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde (**Lev. 141b**), yıkım sonrası konteksten (**Lev. 195g**) ve tümüls H'den (**Lev. 198f**) ise birer kap parçası üzerinde karşılaşılmıştır. Tip 2 baklava dilimi sıraları, sadece yıkım sonrası konteksten gelen üç adet kap parçası üzerinde görülmektedir (**Lev. 190b, 192a, 193c**). Basitlerin haricinde kompleks baklava dilimi sırası ise, Tümüls K-III'ten gelen (**Lev. 158b**) akıtaçlı süzgeçli bir Tip 3 testisi üzerinde üç defa tekrarlanmaktadır.

Sams, baklava dilimi panellerini ise kendi içerisinde sekiz ayrı tipe (**Lev. 113f-114c**) ayırmıştır. Orta Phryg Dönemi seramiği içerisine alınan örnekler incelendiğinde bu tiplerden yalnızca iki tanesi görülebilmektedir: Tip 5 ve çoklu baklava dilimi paneli olarak bilinen Tip 8. Tip 5 baklava dilimi paneli, panel içerisinde bir sıra çapraz tarama deseniyle yapılmış

baklava diliminden ve bir sırada boş bırakılmış baklava dilimlerinden oluşmaktadır. Tip 5 baklava dilimi paneli, Tümülüs Z'den (**Lev. 178c**) dinos bir kabın ve Tümülüs B'den de (**Lev. 200b**) bikrom bir kap parçasının üzerinde görülmektedir. Ayrıca yıkım sonrası konteksten bir kap parçası üzerinde Tip 5 baklava dilimi panelinin bir varyasyonu bulunmaktadır (**Lev. 190c**). Yine yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir kabın üzerindeki baklava dilimi sırası motifinin içi, çoklu noktalamayla doldurulmuş ve bir panel içerisine yerleştirilmiştir (**Lev. 193h**). Çoklu baklava dilimi paneli, bir panel içerisine çapraz taramalar yapıp, daha sonra baklava dilimleri yerleştirilmekte ve her dilimin içerisine noktalar doldurularak yapılan bir uygulamadır, bununla birlikte bir kap üzerinde açık bir şekilde bir bölme paneli olarak ortaya çıkmaktadır (**Lev. 189a**). Çoklu baklava dilimi panelleri, Erken Phryg repertuarından birkaç örnekle bilinmekle birlikte Orta Phryg'te ise yaklaşık sekiz adet kabın üzerinde görülmektedir. Çoklu baklava dilimi panelleri, Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış düz bir kâse (**Lev. 117a**) ve akıtaçlı süzgeçli iki adet testi (**Lev. 157b, 158a**) üzerinde karşılaşılmaktadır. Tümülüs P'den (**Lev. 142c**) ise yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde ve yıkım sonrası kontekstende (**Lev. 189a, 194a, 194e, 195a**) bazı kap parçaları üzerinde görülmektedir.

5.2.2.6. Meanderler

Meander motifleri, Gordion ve civarında en erken, Erken Phryg Dönemi kapları üzerinde bilinmektedir. Sams, seramikler üzerinde görülen meander motiflerini üç tipe ayırmakta ve bununla birlikte üçüncü tipide kendi içerisinde 3A ve 3B olarak sınıflandırmaktadır. Erken Phryg repertuarında en sık tekrarlanan Tip 1 (**Lev. 113c**) meanderinin, aynı şekilde Orta Phryg seramik repertuarında da en yaygın kullanılan meander tipi olduğu görülmektedir. Tip 1 meanderi, tek sıra halinde devam eden, içleri boş kancayı anımsatan bir görüntü sergilemektedir. Orta Phryg kapları üzerinde incelenen meander motifinin, birkaç kap (**Lev. 152b, 200d**) hariç genel olarak *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kaplarda bulunması, motifin zenginliğini göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Gordion'da yıkım sonrası konteksten gelen Tip 1 meander motifleri daha çok yoğunluktadır. Bir kâsenin tondo kısmını tek sıra halinde çevrelemekte (**Lev. 117b**) ve kırık bir testi üzerinde bulunan panellerin ise hemen alt ve üst kısmında birer (**Lev. 188e**) sıra halinde bulunmaktadır. Krater formunu taşıyan bir kabın ağız kısmında (**Lev. 194e**), iki ayrı süslemenin ortasındaki ayırıcı bir süsleme olarak kullanımı ilede karşılaşılmaktadır. Formu belirsiz olan (**Lev. 193c-193d, 193f, 194a, 195c, 196e**) bazı kap parçaları üzerinde de Tip 1 meander sırası görülmektedir.

Tümölüs P'deki (**Lev. 143a**) uygulanişı ise dikkat çekicidir: yuvarlak ağızlı testinin ağız kısmını ve paneller içerisinde verilen hayvan ve sphenks figürlerinin hemen üzerinde devam ederek kabın etrafını çevrelemektedir. Tümölüs K-III'te ise toplam üç adet akıtaçlı testi üzerinde Tip 1 meanderi ile karşılaşmaktayız. Birinci testide hemen omuz üzerinde (**Lev. 157b**), ikinci testinin akıtaç ağzının iç kısmında (**Lev. 158b**) ve üçüncü testinin ise omuz kısmında paneller içerisinde bulunan şahin figürlerinin hemen altında ve üstünde (**Lev. 160b**) tek sıra halinde iki kere verilmektedir. Tümölüs K-III'ten (**Lev. 117a**) düz bir kâsenin iç kısmında görülen meander motifi ise tek kanca yerine her biri iki kancalı verilmiş Tip 1 meanderinin varyasyonundan oluşmaktadır. Tümölüs K-II'den gelen (**Lev. 200d**) kap parçası üzerinde görülen meander motifide Tip 1 meanderin bir varyasyonu gibi görülmektedir. Yine tümölüs K-III'ten gelen (**Lev. 152b**) kırmızı üzeri siyah malda yapılmış akıtaçlı süzgeçli bir testi üzerinde görülen meander motifi, Sams'in meander tiplerinden hiçbirine uymamaktadır.

5.2.2.7. Işın Motifleri

Işın motifi, doğu platosunda çokça kullanılan ve Alişar IV stiliyle bağlantılı olarak sık sık görülen bir desendir. Alişar IVc'de zaten bilinmekteyken, ayrıca Boğazköy, Kültepe ve Maşat Hüyük ışınları, Demir Çağı'nın en eski kontekstlerinde görülmektedir. Kargamış'taki Yunus mezarlığından, genellikle Orta Anadolu'dan bir ithalat olduğu düşünülen yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde tek bir örnek bilinmektedir. Genellikle bir alanda kesintisiz, tekrarlayan bir tasarım olarak ortaya çıkan ışınlar, üçgen tabanıyla genellikle dik açılı ve genellikle tepeden yükselen iğne benzeri bir antenle standart bir form göstermektedir. Yıkım sonrası konteksten gelen Alişar IV stiliyle yapılmış ışın motifi, bu bağlamda değerlendirilmektedir (**Lev. 196b**).⁵⁴⁰

Erken Phryg repertuarında Yıkım Tabakası'ndan gelen birkaç kapta görülen, içi doldurulmuş ve genellikle dik açılı dikit ışınlar, diğerlerinden farklı bir tipi oluşturmaktadır (**Lev. 65d, 98c**). Orta Phryg Dönemi içerisinde de karşılaştığımız, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kap parçalarında görülen ışın motifleri de benzer nitelikte tekrarlayan özellikler taşımaktadır (**Lev. 189a, 194c, 194e, 195b**).

5.2.2.8. Çapraz Tarama

Erken Phryg ressamlığının popüler motiflerinden biri olan çapraz tarama, Orta Phryg Dönemi seramiği içinde yoğun olarak tercih edilen motiflerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Motif, genel olarak diğer motiflere yardımcı bir eleman gibi kullanılmış olsada,

⁵⁴⁰ Sams, 1994: 147-148.

ana desen olarak kullanımı da örnekler üzerinden bilinmektedir. Sams, çapraz tarama motifini iki kategoriye (Tip 1, Tip 2) (**Lev. 115c**) ayırmıştır. Tip 1 düz çapraz tarama motifi, Gordion haricinde birçok yerde görülmekle birlikte geniş bir kullanıma sahiptir. Tip 2 noktalı çapraz tarama motifi ise Erken Phryg ressamlığında çok sık bir şekilde görülmesede, Orta Phryg Dönemi içerisinde 25 civarı örnekle yoğun bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tip 1 örneklerinin Erken Phryg Dönemi içerisinde yoğun olarak görülüp, sonrasında yoğun olarak Tip 2 örnekleriyle karşılaşılması dönem sanatının popülerliği açısından da değerlendirilebilir.

Tip 1 çapraz tarama motifi için, Gordion civarındaki tümölüslerden incelenen toplam beş örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki, tümölüs K-III'ten (**Lev. 141b**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde panel olarak karşımıza çıkmaktadır. Tümölüs Z'deki (**Lev. 178c**) bir dinos üzerinde ana panellerden biri olmakla birlikte yine tümölüs H'den (**Lev. 148a**) dar boyunlu yonca ağızlı bir testi üzerinde de iki ana desenden biri olarak yedi ayrı panelde görülmektedir. Ayrıca tümölüs J'den (**Lev. 199b**) bikrom bir parça üzerinde yardımcı desen olarak uygulanmıştır. Son olarak ise tümölüs K-I'den (**Lev. 200a**) bir kırık parça üzerinde Tip 1 çapraz tarama motifi bilinmektedir.

Tip 2 noktalı çapraz tarama motifi, en çok Orta Phryg Kalesinde görülmekle birlikte tümölüslerde ise azımsanamayacak sayıda örnek yalnızca K-III ve P mezarlarından bilinmektedir. Üç örnek (**Lev. 193b-193d**) haricinde tüm noktalı çapraz tarama motifleri, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmakta ve kaledeki noktalı çapraz tarama motiflerinin ise hepsi yıkım sonrası konteksten gelmektedir. Kaleden ilk örnekte (**Lev. 117b**), kâsenin iç kısmında ağızın hemen altını çevreleyen desen şeklinde verilmekle birlikte ikinci örnekte (**Lev. 189a**) ise kabın boyun kısmındaki hayvan panelleri arasında, ayırıcı yardımcı eleman olarak kullanılmıştır. Motif, bazı kap parçaları üzerinde sıra desen halinde görülmekte (**Lev. 193b-193d, 194c, 196c, 197a, 198a**), bazı parçaların üzerinde ise panel halinde verilmektedir (**Lev. 194e, 197b-197c**). Bir kabın sadece kulp bölümünde bulunan örneklerde vardır (**Lev. 188e**). Kaleden incelediğimiz son örnek üzerinde, noktalı çapraz tarama motifinin bir varyasyonunu görmekteyiz: paneller halinde çapraz tarama yerine düz tarama uygulanmıştır (**Lev. 188d**).

Tip 2 noktalı çapraz tarama motifinin tümölüs K-III'teki kaplar üzerinde yoğun kullanımı dikkat çekicidir. Bir kâse (**Lev. 117a**) üzerinde ana desenlerden biri olarak dört panelde işlenmiştir. Birbirine eş olarak yapılmış olabilecek iki adet akıtaçlı testi gövdesinin ve kulp kısmının neredeyse tamamını ana desen olarak kaplamakta (**Lev. 157a-157b**), kulbun gövdeyle birleştiği alanda ise dama tahtası motifi ile çoklu baklava dilimi paneli yardımcı eleman olarak ona eşlik etmektedir. Motifin kap yüzeyini neredeyse kaplayacak şekilde verilmesi yine K-III'ten, daha uzun ve düz gelen bir akıtaça sahip testi üzerinde görülmektedir.

(**Lev. 157c**). Kabın boyun kısmında bir şerit halinde verilmesiyle birlikte ayrıca hayvan panellerini ayıran yardımcı eleman olarakta bir kullanımı görülmektedir (**Lev. 158a**). Başka bir örnekte ise testinin sadece akıtaç kısmının iç ve dış yüzeyinde kullanılmaktadır (**Lev. 158b**). K-III'ten gelen son örnekte, testinin omuz kısmında yer alan hayvan panellerinin altında, geniş bir sıra halinde kabı çevrelemektedir (**Lev. 160b**). Motifin uygulandığı diğer bir tümülüs olan P'de üç örnek karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca motif, K-III'te bir örnek hariç hepsi akıtaçlı testiler üzerinde görülürken P'de ise yuvarlak ağızlı testiler üzerinde bulunmaktadır. P'den (**Lev. 142c**) birinci örneğe baktığımızda, kabın boyun ve gövde kısmında bulunan panel sıralarının arasında ve de hemen ağız altında sıra halinde verilmektedir. Diğer örneklerde ise kabın boyun kısmında iki sıra halinde (**Lev. 143a**) ve ağız kısmının hemen altında omuzda bulunan sıra ile devam etmektedir (**Lev. 143b**).

5.2.2.9. Dama Tahtası Motifi

Dama tahtası motifi, “Tip 1” çapraz tarama motifi gibi evrensel bir geometrik desen olarak geniş bir yayılım alanına sahip olduğu görülmektedir. Gordion'da en erken örnekleri ile Erken Phryg Döneminde karşılaşılmakla birlikte Orta Phryg Dönemi içerisinde de gerek kalede gerekse tümülüslerde yoğun olarak buluntu gruplarına rastlanılmaktadır. Motifi karakterize eden özellik, düz tarama ile yapılmış kare veya dörtgen boşlukların içinin bir dolu bir boş şeklinde verilmesidir. K. Sams, Erken Phryg seramiğini çalışırken dama tahtası motifini kendi içerisinde ortaya çıkan bazı farklılıklardan dolayı iki tipe ayırmıştır (**Lev. 114d**) ve bununla birlikte “Tip 1” dama tahtası motifini de kendi içerisindeki çeşitlikten kaynaklı olarak 1A, 1B ve 1C şeklinde gruplandırmıştır. “Tip 1A” dama tahtası motifi klasik bir görüntü sergilerken, “Tip 1B”de ise buna ek olarak boş karelere tek bir noktalama uygulanmıştır. “Tip 1C” dama tahtası motifi 1B'den farklı olarak içerisinde noktalama bulundurmaz ve asıl belirleyici özellik olarak dikdörtgen kareler taşır. “Tip 2” dama tahtası motifi de karelerin içerisinde sırayla bir boş ve birde çapraz taramayla dolu olmasıyla meydana gelmektedir. Orta Phryg seramiği içerisinde incelenen örnekler arasında “Tip 1B” (**Lev. 160b**) ve “Tip 2” (**Lev. 176c**) dama tahtası motifi yalnızca birer kere görülmektedir.

Orta Phryg içerisinde Gordion'da en yaygın görülen tip ise, Erken Phryg repertuarında olduğu gibi “Tip 1A” dama tahtası motifidir. Yıkım sonrası konteksten gelen örneklerin çoğunluğu kırık gövde parçaları (**Lev. 156c, 192d, 195b-195c, 198a**) üzerinde görülmekle birlikte bazı örnekler ise kap yüzeyine uygulanmış hayvan panellerini birbirinden ayıran yardımcı desen (**Lev. 188e, 197a**) olarak kullanılmıştır. Ayrıca yıkım sonrası konteksten gelen bir kulp üzerinde (**Lev. 192b**) süsleyici olarak, diğer bir örnekte (**Lev. 194e**) ise panel

olarak yapılmıştır. Gordion civarındaki tümülüslerden gelen “Tip 1A” dama tahtası motifi, kaledeki örneklerden biraz daha fazladır. Panel olarak en çok tekrarlandığı örnek ise sekiz defa ile tümülüs K-III’ten gelen (**Lev. 117a**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kâsedir. K-III’ten iki adet akıtaçlı süzgeçli testide ana desenin bittiği yerde sınır elemanı olarak (**Lev. 157a-157b**), birinde ise gövde üzerine işlenmiş ana desenlerden biri olarak (**Lev. 158a**) karşımıza çıkmaktadır. Tümülüs P’den gelen (**Lev. 164b, 165a-165b**) askoslara baktığımız zaman, dama tahtası motifinin kabın tüm yüzeyini kaplayan tek bir desen olarak işlenişi nedeniyle dikkatleri çekmektedir. Dama tahtası motifinin bu tarzda işlenişi Erken Phryg Döneminden (**Lev. 32b, 33b-33c**) birkaç kap yüzeyinden de bilinen bir uygulamadır. P’den gelen diğer “Tip 1A” dama tahtası motifleri ise, kabın boyun (**Lev. 142c**) ya da gövde (**Lev. 143b**) kısmında bulunan hayvan panelleri arasında yardımcı eleman olarak kullanılmıştır. Tümülüs J’den gelen (**Lev. 179c**) örnek şaşırtıcıdır: dama tahtası motifi, boyalı bir dinos kabı üzerinde kabartma olarak verilmiş kertenkele motifinin boyun kısmına boya ile yapılmıştır. Tümülüslerden gelen son “Tip 1A” dama tahtası motifi ise tümülüs B’den (**Lev. 199d**) bir parça üzerinde görülmektedir.

“Tip 1C” dama tahtası motifi ile karşılaşılan örneklerin yarısından fazlası tümülüslerden gelmektedir. K-III’ten örnekler, bir kâse üzerinde iki panel olarak (**Lev. 117a**), akıtaçlı süzgeçli testiler üzerinde ise sırasıyla boyun, akıtaç ve kulp kısmında süslemeler (**Lev. 157a-157b, 158a-158b**) olarak oluşmaktadır. Tek bir örneğe sahip tümülüs P’deki (**Lev. 143b**) yuvarlak ağızlı testinin boyun kısmında yatay şerit olarak bulunmaktadır. Şehir merkezinde karşılaşılan örneklerin hepsi ise yıkım sonrası konteksten (**Lev. 156b, 193f, 198c**) bilinmektedir. Bu örneklerden (**Lev. 192c**) bir tanesi ise hayvan panellerini ayıran yardımcı motif olarak kullanılmıştır.

5.2.2.10. Eğik Dama Tahtası Motifi

Eğik dama tahtası motifi, Erken Phryg repertuarından yaklaşık bir düzine örnekle bilinmekle birlikte Orta Phryg tümülüslerinde ise hiç karşılaşılmamıştır. Orta Phryg Kalesinden yayınlanmış seramik gruplarında ise yalnızca bir örnek karşımıza çıkmaktadır. Sams, bu motifi iki tipe ayırmaktadır: “Tip 1” eğik dama tahtası motifi, paneller içerisine çapraz taramayla yapılmış karelerinin içinin boyayla doldurulmasıyla, “Tip 2” ise eğik karelerin boyayla değil çapraz taramayla doldurulmasıyla oluşmaktadır. Gordion’dan yıkım sonrası konteksten (**Lev. 193g**) gelen sadece bir örnek, panel içerisinde “Tip 1” eğik dama tahtası motifini taşımaktadır.

5.2.2.11. Kafes Motifi

Kafes motifi, basit şekliyle dama tahtası motifini örnek alan bir tasarıma sahiptir. Kendi içerisinde karşılaşılan bazı farklılıklardan dolayı K. Sams tarafından üç tipe ayrılmıştır. “Tip 1”, en temel haliyle sadece iç boş karelerden oluşmaktadır ve Gordion’da yapılan yayınlar üzerinde sadece Erken Phryg seramiğinde karşımıza çıkmaktadır. “Tip 2” kafes panelinde ise karelerin içerisi çapraz taramayla doldurulmakla birlikte karelerin birbirleriyle kesiştikleri uç noktalarda içi dolu küçük kare noktalar uygulanmıştır. Bu tip, Orta Phryg seramiği içerisinde sadece bir örnekle tümülüs P’den koç başlı bir rhyton üzerinde ana motif olarak kullanılmıştır (**Lev. 166a**). Motifin düz tarama yapılması sonucu ortaya çıkan karelerin içerisine tekrar bir karenin yapılması ve içerisinde çoklu noktalarla doldurulmasıyla birlikte “Tip 3” kafes motifi ortaya çıkmaktadır. Bu tip ise, tümülüs P’den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yuvarlak ağızlı testilerin üzerinde hayvan panellerini ayırmak (**Lev. 142c**) ya da boyunda sınır çizgisi (**Lev. 143a**) oluşturmak için yardımcı motif olarak tasarlanmıştır. Yıkım sonrası konteksten gelen *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir kırık kap parçası üzerinde, yine hayvan panelinin bitiminde yardımcı eleman olarak ayırıcı panel şeklinde (**Lev. 190c**) görülmektedir.

5.2.2.12. X-Paneller

Erken Phryg repertuarında kap yüzeyinde damgalama tekniği (**Lev. 109h-109j**) ile yapılmış örneklerde sahip X-Paneli motifi, Orta Phryg içerisinde ise sadece boyamayla yapılmış örneklerle bilinmektedir. Motif genel itibarıyla panel içerisinde kalın tek bir çizgi olarak ya da araları boyayla doldurulmuş çift çizgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Paneldeki X motifinin tek başına uygulandığı örnekler olduğu gibi buna ek olarak yardımcı motiflerinde kullanıldığı örnekler görülmektedir.

Yıkım sonrası konteksten Alişar tarzı bir amphora (**Lev. 196b**) üzerinde, doğu platosunda yaygın görülen, ama Erken Phryg ressamı tarafından uygulanmadığı bilinen bir tür X paneli taşımaktadır; köşelerin her birinde merkezi bir kum saati ve üçgenler vardır. X paneline benzer şekilde içe doğru kıvrımlı kenarları olan kelebeği anımsatan bir motif oluşmuştur (**Lev. 116c**). Doğu platosunda ve Alişar IVc kadar erken bir zamanda, motif ampore kulplarında ve boynun üst alanında yaygın kullanılmaktadır.⁵⁴¹

Gordion civarındaki tümülüslerden toplam dört kaptan X-Panel motifi ile karşılaşılmıştır. İlk örneğin görüldüğü tümülüs K-III (**Lev. 158a**), *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış akıtaçlı süzgeçli testidir. Motif, testinin kulp kısmının hemen altındaki büyük bir

⁵⁴¹ Sams, 1994: 153.

panelin içerisinde küçük onaltı panel halinde görülmekte ve X motifi basit tek çizgi şeklinde onaltı kere tekrarlanmaktadır. Tümüls J'den (**Lev. 199b**) gelen bikrom bir kap parçası üzerinde ise X-Paneli, içi taralı dikey kum saatini anımsatan bir şekilde verilmiştir. X'in sağ ve sol yanında kalan içi boş üçgenler ise iç içe yarım dairelerle bezenmiştir. K-II'den gelen (**Lev. 200e**) gövde parçası üzerinde, J'deki örneğe benzer bir X-Paneli motifi görülmektedir, farklı olarak dikey yerine yatay şekilde verilmiş içi taralı kum saati motifine benzemektedir. Ayrıca X-Panel burada ana desenlerden birisi olarak birden fazla panelde karşılaşılmıştır. Motifin son olarak görüldüğü örnek ise yine tümüls K-II'den gelen (**Lev. 200c**) olasılıkla bir testiye ait kulp parçası üzerinde, araları boyayla doldurulmuş çift çizgiler olarak bulunmaktadır.

5.2.2.13. Balıksırtı Deseni

Balıksırtı deseni, kaplar üzerinde yatay ya da dikey şeritler halinde verilebildiği gibi şeritsiz düzenlemeler halinde de uygulanmaktadır. Orta Phryg seramiği içerisinde Tümüls P'den iki ve kalede ise yıkım sonrası konteksten bir örnekle karşımıza çıkmaktadır. Tümüls P'den gelen (**Lev. 163d-164a**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış iki adet kaz formu askos kabının kanat ve kuyruk bölümlerinde, büyük kaz tüylerini temsil etmesi amacıyla, paralel çizgiler arasında, merdivenli balıksırtı deseni sıraları uygulanmıştır. Yıkım sonrası konteksten (**Lev. 195b**) gelen örnekte ise bir panel içerisinde iki sıra halinde balıksırtı desenleriyle karşılaşılmaktadır.

5.2.2.14. İç İçe Daireler

İç içe daireler, geniş bir coğrafyaya yayılmış, ressamı tarafından sevilerek uygulanan ve yoğun bir şekilde kap yüzeylerinde karşımıza çıkan, genellikle yardımcı veya doldurma motifi olarak kullanılan bir desendir. Erken Phryg repertuarında genel olarak ikili ve üçlü iç içe daireler şeklinde karşımıza çıkmakla birlikte yine Orta Phryg Dönemi içerisinde de yoğunluğunu göstermiştir. Boyama yapılmış örneklerin stil ve şemalarında tekdüzelik görülmekle birlikte yine de gruplaşma ve ilişkilendirme yapılabilmektedir. Ayrıca nadir olmakla birlikte yıkım sonrası konteksten (**Lev. 195h**) bir kap parçası üzerinde dörtlü iç içe daireler ile karşılaşılmıştır. Doldurma motifi olarak ikili veya üçlü iç içe dairelerin seçimine özellikle önem verilmektedir, çünkü ikisinin Erken Phryg repertuarında, tek bir kapta birleştirildiği örnekler bilinmemektedir. Ama Orta Phryg seramiği içerisinde yer alan, yıkım sonrası konteksten (**Lev. 192a**) gelen bir kap üzerinde hem ikili hem de üçlü iç içe daireler görülmektedir. İç içe dairelerle, yoğun olarak yıkım sonrası kontekste karşılaşmakla birlikte ayrıca tümülslerden de (**Lev. 141b, 142c, 143a-143b, 157a, 160b**) yaklaşık yarım düzine

ikili örneklerle rastlanılmaktadır. Yıkım sonrası konteksten gelen iç içe daireler, ikili (**Lev. 188e-189a, 191a-191c, 192a, 193g-193h, 194a-194c, 195g, 195i, 195k, 197d**) ve üçlü (**Lev. 190a-190c, 194d-194e, 195d**) olarak ayrılmaktadır. İç içe üçlü daireler grubu, yalnızca yıkım sonrası kontekstlerden bilinmekle birlikte üçlü daireler genel olarak aynı boyutta yapılmaktadır. Ayrıca daireler, dış çevrenin hemen hemen aynı noktasına gelen hafif dağınık bir görüntü vermektedir. Tek bir ressamın elinden çıkmış gibi görünen bu durum, başka bir kabın (**Lev. 194e**) boyun kenarını süsleyen üçlü dairelerde de görülmektedir.

5.2.2.15. Çeşitli Tasarımlar

Gordion'da ve çevresindeki tümülüslerde çok sık görülmeyen ama kaplar üzerindeki uygulamasının Erken Phryg'den itibaren devam ettiği çeşitli tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları; “kelebek paneli”, “Malta haçı”, “hayat ağacı” ve “rozet” motifleridir. Tümülüs H'den (**Lev. 148a**) gelen dar boyunlu yonca ağızlı testi yüzeyinde çapraz tarama motifi ile birlikte en temel formuyla ana desen olarak işlenmiş yedi adet kelebek paneli ile karşılaşılmaktadır. Diğer kelebek paneli ise tümülüs K-III'ten (**Lev. 157b**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yandan kıtacaklı süzgeçli bir testinin kulp kısmının hemen altında iki panel halinde bulunmaktadır. Malta haçı motifi, yıkım sonrası konteksten gelen *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kap parçaları üzerindeki, paneller içerisinde doldurma motifi olarak (**Lev. 190b, 192a, 197a**) ya da panel içerisinde ana motif olarak (**Lev. 194e, 195b**) yer almaktadır. Yakındoğu sanatından çok iyi tanınan ve hayat ağacı olarak adlandırılan diğer bir motif ise yine yıkım sonrası konteksten (**Lev. 195h, 195j**) gelen kap parçaları üzerinde ve tümülüs H'den (**Lev. 198g**) gelen bir parça üzerinde görülmektedir. Ayrıca Yıkım sonrası kontekste (**Lev. 189a, 191b, 196c**) tespit edilen dairesel rozetler, kap yüzeyine doldurma motifleri şeklinde uygulanmıştır. Son olarak ise Gordion kent merkezinden gelen polikrom kap parçalarında (**Lev. 199e**) beyaz zemin üzerine koyu bir boyayla aşağıya bakan diş sırasını anımsatan desenler uygulanmıştır.

5.2.2.16. Çeşitli Hayvan Figürleri

Kap yüzeylerinde genel olarak geometrik boya bezekleri kullanan Phryg ressamaları, istisnai olarak Erken Phryg Dönemi içerisinde boyamayla yapılmış hayvan figürlerini kullanmışlardır. Boyamayla yapılmış hayvan figürleri, Erken Phryg repertuarında yalnızca dört kap üzerinde görülmektedir: EPB VII'den (**Lev. 59a**) bir ve Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 41a, 69a, 70a**) üç. Yıkım Tabakası'ndan gelen (**Lev. 41a**) testi üzerinde aslan, yaban keçisi ve şahin figürleri, paneller içerisinde ana motifler olarak verilmiştir. Orta Phryg Döneminde kullanılan hayvan figürlerinin ise kap yüzeylerinde Phryg ressamaları tarafından yoğun bir

şekilde sevilerek uygulandığı anlaşılmaktadır. Gordion ve civarında görülen örneklerin yaklaşık yarısı yıkım sonrası konteksten, diğer yarısı da tümülüslerden gelmektedir. Kap yüzeylerinde en çok karşılaşılan hayvan figürü şahin olmakla birlikte onu aslan, geyik, keçi ve boğa takip etmektedir. Tavşan, at, çakal, kertenkele, kaz ve balık gibi hayvan figürleri ise vazolar üzerinde bir veya iki kez görülmektedir.

Şahin figürü, tümülüs K-III'ten gelen *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış akıtaçlı testiler üzerinde paneller içerisinde tek başına (**Lev. 158a, 160b**) veya avını yakalamış ağzında tutar şekilde (**Lev. 158b**) betimlenmektedir. Figürün yoğun olarak görüldüğü yeri ise Gordion'daki yıkım sonrası konteksten gelen örnekler oluşturmaktadır. Panel içerisinde yine avını ağzında tutar şekilde (**Lev. 188d**) ya da iki şahini bir geyiğin üzerinde birbirleriyle kavga ederken (**Lev. 191b**) görebilmekteyiz. Ayrıca şahin figürünün doldurma motifleriyle birlikte bir panel içerisinde verildiği örneklerle de karşılaşılmaktadır (**Lev. 192a, 193g-193h, 197a**).

Phrygler tarafından heykel, seramik ya da ahşap sanatında uygulanan aslan figürlerinin ortak bir karakteristik özelliği bulunmaktadır: ağız açık ve dil dışarı sarkık. Aslan figürü, Orta Phryg repertuarında tümülüslerden bir, yıkım sonrası konteksten ise dört kap üzerinde görülmektedir. Tümülüs P'den gelen (**Lev. 142c**) örnek *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yuvarlak ağızlı bir testi üzerinde karşılaşılan hayvan panellerinden birisidir. Bu kap Gordion için aslan figürünün bütün detaylarıyla görülebildiği tek örnektir. Yıkım sonrası konteksten gelen aslan figürleride yine panel içerisinde (**Lev. 188e**) verilmekle birlikte ya başka bir hayvanın üzerinde yürür vaziyette (**Lev. 189a**) ya da bir boğaya saldırır vaziyette (**Lev. 190c**) betimlemelere sahiptir. Yıkım sonrası konteksten (**Lev.190a**) gelen son aslan figürü ise diğer örneklerden ayrılmaktadır. Burada aslanın boynuna saplanmış bir çift ağızlı balta görülmektedir. Bu insan elementinin ilk defa bir kap yüzeyine yansıtılması açısından önemli bir sahne olarak karşımıza çıkmaktadır.

Geyik figürleri Gordion'da iki farklı tipte görülmektedir: birinci tip Gordion'dan (**Lev. 142c, 143a, 191b**), diğeri ise Alişar yöresinden bilinen silüet tarzda yapılan (**Lev. 195f, 195i**) geyik motifidir. Alişar IV stiliyle yapılmış olasılıklı ithal edilmiş örnekler, yıkım sonrası konteksten gelmektedir. Gordionlu ressamaların ürettikleri örnekler ise tümülüs P'den (**Lev. 142c, 143a**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış yuvarlak ağızlı testiler üzerinde paneller halinde ve yıkım sonrası konteksten (**Lev. 191b**) bir kap parçası üzerinde karşılaşılmaktadır.

Yaban keçisi figürü yıkım sonrası konteksten (**Lev. 189a**), tümülüs K-III (**Lev. 158a**) ve P'den (**Lev. 142c, 143a**) *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kaplar üzerinde bir veya iki kez paneller halinde tekrarlanmıştır. Boğa figürü ise Erken Phryg kapları üzerinde

bilinmemekle birlikte Orta Phryg'te, biri yıkım sonrası konteksten (**Lev. 190c**) diğer ikisi ise tümülüslerden (**Lev. 142c, 143b**) olmak üzere üç örnekle karşılaşılmıştır.

Yukarıda bahsedilen hayvan figürlerinin haricinde çok olmamakla birlikte diğer hayvan figürleride kap yüzeylerinde birkaç kez görülmektedir. Tavşan figürü tümülüs K-III'te (**Lev. 158b**) ve tümülüs B'de (**Lev. 161c**); at ve çakal figürü ise yine tümülüs B'de ikiz kaplar üzerinde (**Lev. 161c, 162a**); kertenkele ve kaz figürüde tümülüs J'den (**Lev. 179c**) aynı kap üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Orta Phryg repertuarında sadece bir defa bilinen balık figürü ise yıkım sonrası konteksten gelmektedir.

5.2.2.17. İnsan Figürleri

Erken Phryg seramik repertuarında ya da Orta Phryg Kalesinden ele geçen yayınlanmış seramik örneklerinde insan figürü ile karşılaşılmamıştır. Phryg kapları üzerinde insan figürleri sadece tümülüs J'den (**Lev. 179c**) gelen bikrom bir dinos kap üzerinde görülmektedir. Kap yüzeyindeki insan figürleri bir ritüel anını anımsatan bir şekilde işlenmişlerdir. Giysisi diğer insan figürlerinden farklı olan kişi liri çalmakla birlikte diğer üç insan figürünün de ritüele eşlik ettiği anlaşılmaktadır. Asıl şaşırtıcı olan şeyi ise bu sahne içerisinde iki tane kaz figürünün verilmesi oluşturmaktadır. Yıkım sonrası konteksten gelen bir kap üzerindeki balta (**Lev. 190a**) ve tümülüs P'den gelen bir testi üzerindeki insan başlı sphenks (**Lev. 143a**) figürü ise, kaplar üzerinde insan elementinin görüldüğü diğer örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açıklanan bu örneklerin haricinde pişmiş topraktan yapılmış bikrom bir kap parçası üzerinde ellerini havaya kaldırmış dans eden insan figürleriyle (**Lev. 199f**) karşılaşılmıştır. Parça üzerinde dans eden vücutları tam halde iki kişi görülmektedir ama sağlı sollu kırık yüzeyler dikkatli incelendiğinde bu dans ritüelini gerçekleştiren en az dört kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu eserin tarihlendirilmesi Orta-Geç Phryg⁵⁴² dönemi olarak yapılmasından kaynaklı şu an için kesin bir tarihleme getiremiyoruz. Fakat figürlerin işleniş tarzlarından yola çıkarak MÖ 7. yüzyılın sonuna veya 6. yüzyıla bir tarihleme yapabiliriz.

5.2.2.18. Damgalamayla Yapılmış Süslemeler

Damgalama tekniğiyle yapılmış desenler Gordion'da Erken Phryg repertuarından itibaren bilinmektedir. Bu desenler kap yüzeyine kare, dairesel veya serbest bir şekilde uygulanmıştır. Orta Phryg Dönem içerisinde ise yayınlanmış örnekler incelendiğinde Gordion'da pişmiş topraktan yapılmış iki adet seramik parçasıyla karşılaşmaktayız. Birinci

⁵⁴² Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 218.

örneği (**Lev. 200f**) incelediğimizde metobal bir süsleme alanı içerisinde kare şeklinde damgalama yapılarak grifon figürü kap yüzeyine uygulanmıştır. Ayrıca bu metobal alanın üst sınırında ve toplamda ise iki adet olmak üzere yatay bantlar üzerinde kazımayla yapılmış baklava dilimi sırasını anımsatan desen uygulaması görülmektedir. Diğer kırık parçaya baktığımızda (**Lev. 200g**) dairesel damgalamayla yapılmış birbirini takip eder şekilde devam eden yatay çiçek rozeti sırasıyla karşılaşılmıştır. Bu desene ek olarak yine aynı parça üzerinde dama tahtası motifinin damgalamayla yapılmış versiyonu olan bir desen daha korunan alanda iki kere tekrarlanmıştır.

5.3. Geç Phryg Seramiği (MÖ 540-330)

Geç Phryg terimi, 1990 yılında yapılan bir sempozyumda, K. DeVries tarafından tanıtılmıştır⁵⁴³. Gordion stratigrafisinde Geç Phryg/Akhaemenid Dönemi, Persler'in Anadolu'ya girdikleri MÖ 540 civarı ile Büyük İskender'in Pers hakimiyetine son verdiği yaklaşık MÖ 330 civarını kapsamaktadır. Phryg krallığının siyasi olarak MÖ 7. yüzyılın başlarında zayıfladığı bilinmekle birlikte Persler'in Anadolu'daki hakimiyeti ele geçirmesi ile onların bir krallık olarak siyasi varlığını tamamen yok etmiştir. Bu bağlamda Geç Phryg Dönemi adlandırmaları yerine Akhaemenid Dönemi adlandırmaları yapmak daha sağlıklı görünmektedir. Bu dönemde Phryg yerleşmelerinde veya başka yerleşimlerde görülen seramik buluntuları üzerinde form veya bezeme açısından Phryglere özgü görülen özelliklerden dolayı ortaya çıkan durumları daha anlaşılır hale getirmek için sadece isimsel olarak "Geç Phryg Seramiği" adlandırması kullanılmaktadır ve bu hiçbir şekilde Phryg siyasi durumunu yansıtmamaktadır. Erken Phryg Dönemi'nden itibaren karşımıza çıkan seramik işçiliğindeki hünerli el sanatlarını Orta Phryg Dönemi'nde zirveye çıkarmış ve Geç Phryg/Akhaemenid döneminde ise yine kendi seramik geleneğini yüksek oranda taşımakla birlikte karşılaşılan ithalat ürünlerinin de sayısı artmıştır.

Henrickson, Orta Phryg'in başlangıç ve Geç Phryg'in bitiş tarihlerinin YHSS (Yassihöyük Stratigrafik Sıralamasında) kazılarında oldukça iyi tanımlanmış olduğunu, ama YHSS 5'le ilişkilendirilen Orta Phryg'in ve YHSS 4'le ilişkilendirilen Geç Phryg buluntuları arasında kesin bir ayrım yapmanın zor olduğunu belirtmektedir. Gordion'da görülen YHSS 4 çanak çömleklerin çoğu (**Lev. 213a**), Orta Phryg Dönemi ile benzer kap formları ve bazı bezeme repertuarları devam ettirmekte ve gri malda yapılmış seramik geleneğini sürdürmektedir. Bazı yeni formlar çıkmasına rağmen, temel kap formları ve ağız kenar tipleri, Orta Phryg topluluğundakilere yakınlık sağlamaktadır. Bu dönemde gri malda yapılmış kap

⁵⁴³ DeVries, 1990: 371-406.

formları, büyük bir çoğunlukta olarak seramiklerin % 60'ını oluşturmaktadır. Geçiş tanımlayan başlıca seramik özelliği ise, Phryg ince gri mallarının sıklığının belirgin şekilde azalmasıdır (% 4).⁵⁴⁴ Toteva'nın doktora tezi kapsamında yaptığı çalışmada Erken Phryg seramiği ile Geç Phryg seramiğinden bazı kap formlarının karşılaştırmasını yapmıştır (**Lev. 213b**).⁵⁴⁵ Form açısından baktığımızda çok az değişimiyle birlikte geleneğin devam ettirildiği anlaşılmaktadır.

DeVries, öncekilerden çok daha fazla MÖ 5. yüzyıl Attika kap parçaları ve diğer Yunan boyalı kapları bulunduğunu belirtmektedir⁵⁴⁶. Henrickson, Gordion'da YHSS 4'e verilen tabakalarda ithalat ürünlerinin Orta Phryg'e göre daha yaygın bulunduğunu, gündelik hayatta kullanılan seramik geleneğinin ise çok az değişikliklerle devam ettiğini ve sadece ince mallar ile özel amaçlı kaplarda belirgin değişiklik görülebileceğini ifade etmektedir⁵⁴⁷.

Genel anlamda bir değerlendirme daha yapılacak olursa, Gordion'un YHSS 4 katmanında görülen çanak çömlekler, YHSS 5 (Orta Phryg) katmanı ile benzerlikler taşımaktadır. Bu bağlamda YHSS 4 katmanında karşılaşılan seramikleri YHSS 5 seramiklerinden ayırmak güç bir durum almaktadır. Bu da Gordion'da yaşayan halkın seramik geleneklerinden vazgeçmediğini; aksine Lydia, Yunan ve Pers seramiklerini de bünyesine katarak devam ettirdiğini göstermektedir.

⁵⁴⁴ Henrickson, 1994: 113.

⁵⁴⁵ Toteva, 2007: 179, (Pl.12).

⁵⁴⁶ DeVries, 1990: 399.

⁵⁴⁷ Henrickson, 1994: 113-114.

ALTINCI BÖLÜM

PHRYG SERAMİĞİNİN YAYILIM ALANI

Phryg yayılımı içerisinde karşılaştığımız seramik buluntularını, genel hatlarıyla “Doğu” ve “Batı” Phryg seramiği olarak ikiye ayıran görüşler başta V. Özkaya olmak üzere ifade edilmektedir. Batı Phryg seramiği içerisinde değerlendirilen başkent Gordion merkezli seramik buluntularının Phrygliliği konusunda ortak görüşler yapılmakla birlikte aynı şekilde Doğu Phryg seramiği kapsamında değerlendirilen ve yoğun olarak Kızılırmak kavsi içerisinde yer alan yerleşmelerde karşılaşılan, Alişar IV grubuyla tanınan seramik buluntuları için aynı şekilde görüş birliği sağlanamamıştır. Önceki bölümde bahsettiğimiz gibi ayrımın temel noktasını Gordion ve çevresinde görülen “Çizgisel Hayvan Stili” ile Kızılırmak kavsi içerisinde görülen “Silüet Hayvan Stili” oluşturmaktadır. Her iki bölgede de benzer form ve geometrik bezeme repertuarlarına sahip çanak çömlekler görülmekle birlikte Kızılırmak kavsi içinde karşılaşılan seramikte bunlara ek olarak bölgeye özgü boyalı bazı tasarımlar içermektedir. Ayrıca Doğu’da Alişar IV grubuyla özdeşleşmiş boyalı seramik buluntularını, Phryg Seramiği adlandırması yerine bu seramikleri köken aramaksızın “Orta Anadolu Demir Çağ Boyalı Seramiği” olarak tanımlayan bir görüş oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kızılırmak kavsinde yer alan yerleşmeler için ortak bir fikir birliği olmadığından bu bölge nezdinde “Phryg Seramiği” tanımlaması da kesinlik kazanamamaktadır. Bu sorunsallardan kaynaklı olarak “Doğu Phryg Seramiği” ya da “Orta Anadolu Demir Çağ Boyalı Seramiği” olarak adlandırılan seramik grupları tez kapsamına alınmayarak, en temel haliyle Gordion merkezli bir Phryg seramiği tanımlamasının oluşturulması hedeflenmiştir.

Phryg seramiğinin yayılım alanını ele aldığımız bu bölümde ise, yukarıda bahsettiğimiz durumlardan dolayı, Kızılırmak’ın batısında kalan yerleşmelerdeki Phryg tanısı konulan seramikler birincil araştırma alanımızı oluşturmaktadır. Kızılırmak Kavsi içerisinde kalan yerleşmelerde görülen seramik geleneği ise Phryg olup olmadığıyla ilgili başka derin bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda ortak payda da buluşan ve daha güvenilir literatür çalışmaları yapılmadıkça doğu platodaki seramiklerin Phrygliliğin kabul edilmesi hususu problem teşkil etmektedir.

6.1. Ankara

Batı’da Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar Phrygler’in çekirdek yaşam bölgesi olarak bilinmektedir. Bu bölgedeki Phryg seramiğinin yayılım alanına baktığımızda Ankara’da bulunan Phryglerin başkenti Gordion, Phryg seramiği için temel olarak alınan

yerleşim yeridir. Bu anlamda Gordion'da ve çevresindeki tümölüslerde bulunan seramikler, tezin dördüncü bölümünde detaylı olarak tanıtılmıştır. Bunun haricinde yüzey araştırmaları ve kazılar sonucunda Ankara İli'nde tespit edilen Phryg seramiğinin buluntu yerlerini yerleşim tipi açısından incelediğimizde höyük yerleşimlerini Gordion'la birlikte Hacituğrul⁵⁴⁸, Kadı⁵⁴⁹, Boz⁵⁵⁰, Büyük⁵⁵¹ ve Kaleboğazı Mevkii'ndeki höyük⁵⁵²; kale yerleşimlerini ise Asarkaya⁵⁵³, Asartepe⁵⁵⁴, Gavurkale⁵⁵⁵ ve Kaletepe⁵⁵⁶; düz yerleşimi Ankyra⁵⁵⁷; yamaç yerleşimi olarak da Yalincak/Koçumbeli⁵⁵⁸ oluşturmaktadır.

Hacituğrul ve Kaleboğazı Mevkii-höyük, Asarkaya, Asartepe, Kaletepe ve Gavurkalesinde yapılan araştırmalarda seramiklerin görselleri yayınlarda kullanılmadığı ya da görsellerin net olmamasından kaynaklı olarak teze eklenememiştir. Seramik görsellerinin olduğu buluntu veren merkezler aşağıda incelenmiştir.

Ankara'da yapılan yüzey araştırmalarında S. Omura, Kadı Höyük (**Lev. 214a**) ve Büyük Höyük'te⁵⁵⁹ (**Lev. 214b**) Phryg Dönemi'ne ait boyalı seramikler olduğunu, yine aynı bölgede devam ettiği araştırmalarda Boz Höyük'te⁵⁶⁰ (**Lev. 214c**) ise gri astarlı Phryg seramiğinin yoğun bulunduğunu ifade etmektedir. Bu seramikler incelendiğinde boyalı örneklerde Gordion'la bağlantılar yapılabilmekle birlikte form olarak ise birkaç örnek hariç bağlantı kurulamamaktadır.

Ankara ve yakın çevresinde 1900'lü yılların başından itibaren başlayan kazı ve araştırmalar sonucunda Tunç Çağı'nda (MÖ 3000-1200) köy kültürünün hâkim olduğu fakat kent merkezinde yapılan kazılar ile en erken yerleşimin Phrygler ile başladığı ve günümüze değin devam ettiği anlaşılmıştır. Ankara'da ilk Phryg kazısı 1926 yılında Çankırıkapı yakınındaki Demirkapı mevkiinde yapılmış ve Bizans tabakalarının altında Phryg dönemine tarihlenen çanak çömlek parçaları bulunmuştur. 1939 yılında ise Roma ve Augustus Tapınağı olarak bilinen alanda yapılan kazı çalışmalarıyla birlikte tapınağın altında daha eski bir yapının varlığı tespit edilmiş ve burada Phryg çanak çömleği bulunmuştur⁵⁶¹.

⁵⁴⁸ Tezcan, 1980: 43-45.

⁵⁴⁹ Omura, 1992: 372-373.

⁵⁵⁰ Omura, 1995: 247.

⁵⁵¹ Omura, 1992: 373.

⁵⁵² Ertem, 1991: 591.

⁵⁵³ Vardar ve Vardar, 1998a: 258. "15. AST"; Vardar ve Vardar, 1998b: 290. "16. AST"

⁵⁵⁴ Vardar ve Vardar, 1998a: 260-261.

⁵⁵⁵ Lumsden, 1994: 271-272.

⁵⁵⁶ Vardar ve Vardar, 1998a: 257. "15. AST"; Vardar ve Vardar, 1998b: 290. "16. AST"

⁵⁵⁷ Kadioğlu ve Görkay, 2007: 27, 88; Aslan vd., 2011: 346, 347, 350; Aslan vd., 2012: 214-218. Res. 8; Koşay, 1957: 134; Dolunay, 1941: 163; Metin ve Akalın, 1999: 141-162.

⁵⁵⁸ Tezcan, 1964: 3-10.

⁵⁵⁹ Omura, 1992: 372-373.

⁵⁶⁰ Omura, 1995: 247.

⁵⁶¹ Metin, 2007: 93-94.

Çankırıkapı Höyüğü'ndeki kazılarda da Phryg dönemine ait kalıntılar ve çanak çömlekler ele geçmiştir. Augustus Tapınağı ve Çankırıkapı Höyüğü'nde ele geçen çanak çömleklerin çoğunluğu batı Phrygia geleneğine uygun olarak kaba mutfak kapları olarak da bilinen siyah ve gri mallardan oluşmaktadır. Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun temel inşaatı sırasında ve Ulus Şehir Çarşısı'nın bulunduğu alanda ve de Dışkapı-Cebeci yolu yapılırken Phryg çanak çömlekleri ile karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Bunlarla birlikte istasyon yakınında yapılan inşaatların temel kazısında da Phryg dönemine özgü kremasyon kapları olarak tanımlanan buluntular ele geçmiştir⁵⁶².

Ankara Roma Hamamı'nda⁵⁶³ yapılan kazı çalışmalarında bulunan boyalı kap parçasının **(Lev. 214d)** Phryg seramiği olduğu ifade edilmektedir. Parça üzerinde görülen yatay bantlar arasına tek sıra halinde yapılan içleri taralı baklava dilimi motifi, Gordion'da Erken ve Orta Phryg Dönemlerinde yoğun olarak kullanılmış olan Tip 2 baklava dilimi sırasındır **(Lev. 112d)**. Ankara Ulus'ta yapılan kazılarda ele geçen seramikler **(Lev. 215a)** ise M. Metin ve M. Akalın⁵⁶⁴ tarafından Gordion, Alaeddin Tepe, Midas Şehri, Boğazköy, Alishar, Kültepe ve Maşathöyük gibi merkezlerde bulunan seramiklerle detaylı karşılaştırmaları yapılmış ve Phryg seramiği tanısı konularak yayımlanmıştır. Seramiklere baktığımızda siyah ve gri malda yapılmış, Phrygia'nın batısında oldukça yoğun olarak bulunan kare şeklinde damgalamayla yapılmış hayvan figürlerini görmekteyiz. Aslan figürü ağzının açık olarak işleniş ve duruşu ile Phryg aslanlarını anımsatmaktadır. Bu tarz kare ya da dairesel olarak damgalamayla yapılmış şekillere, Gordion Erken Phryg seramik repertuarında da **(Lev. 94b, 100d, 105b)** görmekteyiz. Ulus'taki kazılardan gelen krem-beyaz astarlı örneklerde yine Gordion'un Yıkım Tabakası'ndan **(Lev. 65d-66a)** itibaren bilinmektedir.

Ankara'nın önemli bir Phryg merkezi olduğunu gösteren diğer önemli bir kanıt da kent içi ve çevresinde tespit edilmiş 20 civarı tümülüstür⁵⁶⁵. Günümüzde Ankara Kalesi ve Ulus merkezinin güneybatısında, Atatürk Orman Çiftliği-Anıttepe-Bahçelievler arasında kalan bölgede MÖ 8.-6. yüzyıla tarihlenen Phryg dönemi tümülüs mezar nekropol alanı yer almaktadır⁵⁶⁶. Bu tümülüs mezarlar içerisinde önemli bir yere sahip olan, kazıcıları tarafından "ODTÜ Büyük Tümülüs" olarak isim verilen mezar yapısı Gordion'daki tümülüsler gibi ahşap kütüklerden yapılmış ve kapısı olmayan, çatısının ise yine aynı şekilde ahşap kütüklerle kapatıldığı bir mezar odasını sergilediği anlaşılmıştır. Mezar odasının güneybatı köşesinde, içerisinde fibulalar ve bezemeli çömlekler bulunan büyük bir kazan ele geçmiştir. Bu kazanın

⁵⁶² Metin, 2007: 94-95.

⁵⁶³ Aslan vd., 2012: 214.

⁵⁶⁴ Metin ve Akalın, 1999: 141-162.

⁵⁶⁵ Metin, 2007: 94.

⁵⁶⁶ Tuna, 2007: 100.

çapraz karşı köşesinde ise içerisinde bronz testiler (**Lev. 218b**) bulunan başka bir kazan ele geçmiştir. Mezar odasının kuzey duvarının ortasında da 2 adet demirden yapılmış kaidelerin birinin üzerinde yine bronz bir kazan ters çevrilmiş bir halde, diğer kazanın ise altında ve yanında pekçok bronz kap saptanmıştır. Ayrıca aynı alanda çoğunluğu iç içe geçmiş omphaloslu kaseler (**Lev. 216b-216c**) ele geçmiştir. Bronzdan yapılmış kaplar içerisinde sahanlar görülmektedir. Bunlardan birisi aslan başlı protoma ve kulplara (**Lev. 218a**) sahipken diğerinde ise sadece kulplar (**Lev. 217c**) yer almaktadır. Bronz kaselerden ortalarında fiskiye (**Lev. 217b**) olanlar ve başka bir kabartmaya sahip kase de (**Lev. 217a**) unik olarak görülen eserler arasında sayılabilir. Büyük tümülüs gerek farklı çeşitteki kaselerin (**Lev. 216a**) gerekse kazanların (**Lev. 219a**) yoğunluğu açısından Gordion'daki büyük tümülüslerden gelen malzemelere eşdeğer örnekler sunmaktadır. Metal buluntuların haricinde ise çok sayıda pişmiş topraktan yapılmış kaplar da zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Bu kapların içerisinde küçük küpler (depolama kapları?), amphoralar (**Lev. 218c**), lebes tipi kaplar (**Lev. 218d**), emzikli kaplar, düz kaideli ve ayaklı testiler görülmektedir. Buluntular arasında yuvarlak karınlı siyah astarlı ve çok iyi perdahlanmış lebes formundaki çömleklerden ikisinin ağız kısmı bronz tabakla kapatılmış olarak bulunmuştur. Bu tümülüs mezar ele geçen buluntulardan MÖ 8. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir⁵⁶⁷.

ODTÜ Tümülüs I ve II olarak isimlendirilmiş mezarlarda da Phryg kapları ile karşılaşmıştır. Buluntular arasında 4 adet yuvarlak karınlı ve kısa boyunlu çömlekler, çok sayıda omphaloslu kaseler, 6 adet çift kulplu ve 6 adette kulpsuz çanak çömlekler bulunmaktadır. Bunlarla birlikte yivli omphaloslu bir kasenin (**Lev. 219b**) ve bronz bir kepenin (**Lev. 219c**) görselleri levhalara eklenmiştir. Her iki tümülüste ele geçen buluntulardan MÖ 7. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir⁵⁶⁸.

Bunların haricinde Gençlerbirliği Spor Tesislerinin inşası için yapılan çalışmalarda iki tümülüsün tespit edilmesi sebebiyle 1986-1988 yıllarında ortak bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Beştepeler-Gençlerbirliği Tümülüsü olarak adlandırılan mezarlardan birinde -düzleştirilmiş ana toprak üzerinde tepenin orta yerinden başlayarak, doğu kenarına doğru uzayan alanda- kremasyon töreninin kanıtlarını gösteren yanık tabakasıyla karşılaşmıştır. Beştepe-Gençlerbirliği tümülüsü kremasyon alanından çok sayıda çanak çömlek (**Lev. 219d**) ele geçmiştir. Bu tümülüs mezar ele geçen fibulaların stil analizinden MÖ 7. yüzyıl sonu ile MÖ 6. yüzyıl başı arasına tarihlendirilmiştir⁵⁶⁹. Ankara'da tespit

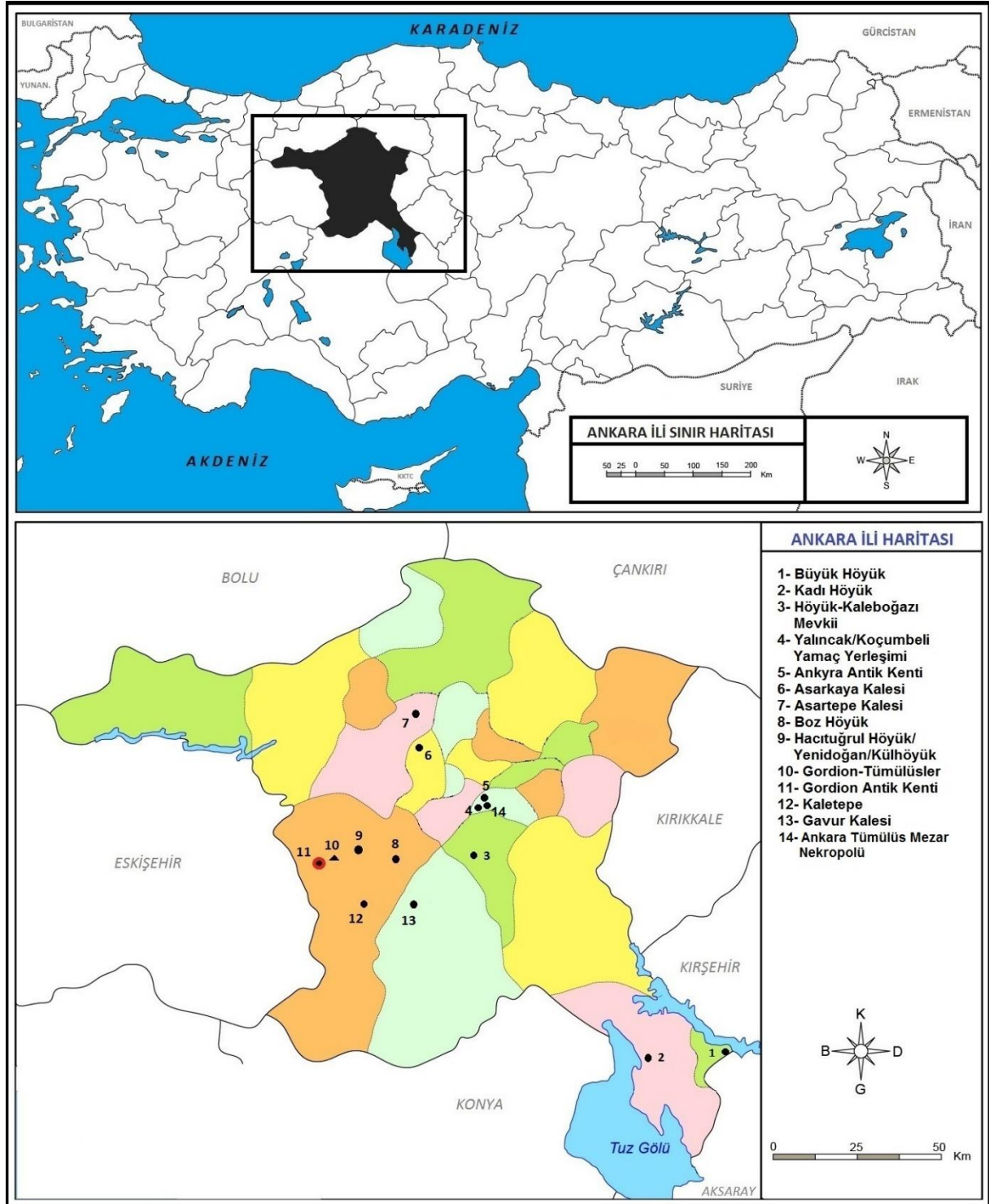
⁵⁶⁷ Tuna, 2007: 105-106.

⁵⁶⁸ Tuna, 2007: 107-109

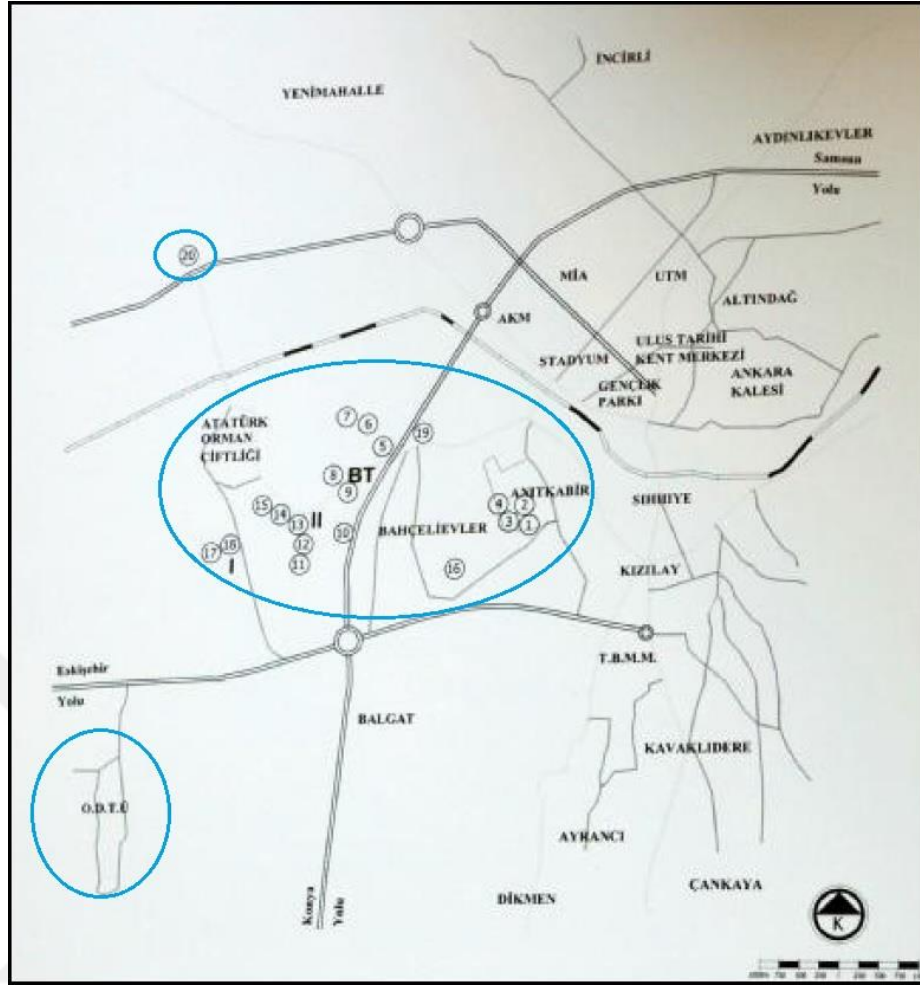
⁵⁶⁹ Tuna, 2007: 109-111.

edilmiş tümölüs mezarlardan oluşan Phryg nekropolölünün yayılım alanını gösteren kroki harita (**Harita 6.2**) düzenlenmiş şekliyle aşağıda verilmiştir.

Ankara İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri harita üzerinde (**Harita 6.1**) işaretlenmiş ve Phryg seramiğinin yayılım alanı gösterilmiştir.

Harita 6. 1. Ankara, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

Harita 6. 2. Ankara'daki Tümölüsleri Gösteren Kroki. (Tuna, 2007: 100).

6.2. Eskişehir

Yerleşim sayısına baktığımız zaman Eskişehir, Phryg seramiğinin yoğun bir yayılım gösterdiği şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskişehir sınırları içerisinde yapılmış kazı ve yüzey araştırmalarında Phryg seramiği olarak tespit edilmiş örnekler bulunmaktadır. Seramik buluntularının görüldüğü höyük yerleşimleri; alfabetik sırasıyla Ayvalı Köyü-Höyük⁵⁷⁰, Bakırcı⁵⁷¹, Çiftlik Yaması, Doyray, Dombaz, Hankaraağaç⁵⁷², Demirci⁵⁷³, Dorylaion/Şarhöyük⁵⁷⁴, İbikseydi⁵⁷⁵, Kalehöyük, (İsimsiz) Karaağaç Mevkii-Höyük⁵⁷⁶, Karapazar⁵⁷⁷, Keçiçayırı⁵⁷⁸, Kocakayaviranı⁵⁷⁹, Midaion/Karahöyük⁵⁸⁰, Tepecik⁵⁸¹,

⁵⁷⁰ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 287.

⁵⁷¹ Efe, 1994: 253-254.

⁵⁷² Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2005:165.

⁵⁷³ Seeher, 1998: 136-139.

⁵⁷⁴ Darga, 1993: 484, 486; Darga, 1994: 355-356; Darga vd., 2000: 53; Darga vd., 2001: 209, 211; Baştürk vd., 2016: 267.

⁵⁷⁵ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 291.

⁵⁷⁶ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2005: 164.

⁵⁷⁷ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 287.

⁵⁷⁸ Efe, 1996: 217.

Yaslanbayır⁵⁸² ve Yüğtepesi Höyük⁵⁸³ olmakla birlikte kale yerleşimi olarak buluntu veren merkezleride Adahisar⁵⁸⁴, Akpara, Doğanlı, Pişmiş⁵⁸⁵ ve Zey Kalesi⁵⁸⁶ oluşturmaktadır. Yamaç yerleşimlerine baktığımızda Gökçekısıık⁵⁸⁷ ve Kartaltepe⁵⁸⁸ bilinmektedir. Düz yerleşim yeri olarak ise Midas Şehri⁵⁸⁹ ve Pessinus⁵⁹⁰ Phryg seramiği tanısı konulan merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların haricinde (İsimsiz) Karasakalözü-Ağapınar Mevkii'nde⁵⁹¹, Kalebaşı Mevkii⁵⁹², (İsimsiz) Aktepe Mevkii'ndeki Phryg Yerleşmesi⁵⁹³ ve Hasırcı Çiftliği⁵⁹⁴, diğer buluntu veren merkezleri oluşturmaktadır.

Phryg seramiği, yukarıda sayılan merkezlerin çoğunluğunda yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilmiştir. Ayvalı Köyü-Höyük, Bakırcı, Çiftlik Yaması, Doyray, Dombaz, Hankaraağaç, İbikseydi, Kalehöyük, (İsimsiz) Karaağaç Mevkii-Höyük, Karapazar, Keçiayırı, Kocakayavıranı, Tepecik, Yaslanbayır, Yüğtepesi Höyük, Adahisar, Akpara, Doğanlı, Pişmiş, Gökçekısıık, Kartaltepe, Karasakalözü-Ağapınar Mevkii'nde (İsimsiz), Kalebaşı Mevkii, Aktepe Mevkii'ndeki Phryg Yerleşmesi (İsimsiz) ve Hasırcı Çiftliği yerleşmelerinde ele geçmiş seramiklerin görselleri bulunmamaktadır. Bu bağlamda Phryg seramiği tanısı konulan seramiklerin, bahsedilen yayınlarda bulunmaması ya da varolan görüntüsünde net olmaması sebebiyle Phryg olup olmadığıyla ilgili karşılaştırma yapılamamaktadır. Araştırma yapanların, yayınlarında genel olarak ifade ettikleri şey ise Phryg gri ve boyalı seramiği buldukları yönündedir. Bunların haricinde ise Demirci Höyük, Midaion/Karahöyük, Zey Kalesi, Midas Şehri ve Pessinus'ta ele geçen seramiklerin görselleri bulunmaktadır ve bu merkezler aşağıda detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Eskişehir'in yaklaşık 25 km batısında, Zemzemiye Köyü'nün güneyinde bulunan Demircihöyük'te, Seeher⁵⁹⁵ tarafından Phryg krateri (**Lev. 220a**) olarak tanımlanmış bir çanak

⁵⁷⁹ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2003: 157.

⁵⁸⁰ Bilgen, 2005: 404-405; Çakalgöz, 2011: 88-92.

⁵⁸¹ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 291.

⁵⁸² Tüfekçi-Sivas, 2002: 286; Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2005: 165.

⁵⁸³ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 290.

⁵⁸⁴ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2005: 167.

⁵⁸⁵ Polat vd., 2018: 264-265.

⁵⁸⁶ Tüfekçi-Sivas, 2002: 287.

⁵⁸⁷ Tüfekçi-Sivas, 2002: 288; Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2003: 156 ; Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 287-291.

⁵⁸⁸ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 288.

⁵⁸⁹ Pehlivaner ve Özçatal, 1995: 68; Tuna ve Çağlar, 2000: 70; Çakalgöz, 2011: Lev. 128-153; Polat vd., 2018: 266; Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2003: 156.

⁵⁹⁰ Devreker vd., 1994: 76, 78; Devreker vd., 1996: 501; Devreker vd., 1998: 369; Devreker vd., 1999: 207-208; Devreker vd., 2006: 178-179; Tsetschladze vd., 2010: 349-350; Tsetschladze, 2009: 704-706.

⁵⁹¹ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 290.

⁵⁹² Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2003: 156-157.

⁵⁹³ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2005: 164-168.

⁵⁹⁴ Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2004: 286.

⁵⁹⁵ Seeher, 1998: 137, 139.

çömlek bulunmaktadır. Bu kabı form olarak ele aldığımızda Gordion'un Yıkım Tabakası'ndan gelen (**Lev. 64b**) bir örnekle paralellikler sağlamaktadır.

Bir diğer buluntu yeri ise Eskişehir İli'nin en büyük höyüklerinden biri olan Midaion/Karahöyük'tür. Bilgen⁵⁹⁶, 2004 yılında yaptığı yüzey araştırmasında bol miktarda monokrom ve boyalı Phryg seramik örneklerini bulduklarını ifade etmektedir. Ne yazık ki bu çalışmanın görsellerini yayınlamamıştır. Bunun haricinde Çakalgöz⁵⁹⁷, Midaion'da bulunmuş seramikleri (**Lev. 220b**) doktora tez çalışması kapsamında incelediğinde, Gordion'la ve başka Phryg merkezleriyle karşılaştırmalar yaparak bunların Phryg dönemi olduğunu ifade etmektedir. Araştırmaları incelendiğinde karşılaştırmalarını dikkate değer bir şekilde yaptığı anlaşılmaktadır. Buradaki düz, kaburgalı ve kalınlaştırılmış dudaklı kaseler Gordion'da da iyi bilinen formları oluşturmakla birlikte dışa çekik kalınlaştırılmış ve geniş ağızlı kaplarda Midaion'da görülmektedir.

Sivas⁵⁹⁸, Zey'de bulunan yöre halkı tarafından kale olarak adlandırılan yüksek, kayalık bir yerleşmenin tarla olarak kullanılan kuzey ve güney eteklerinde çok sayıda çanak çömlek parçaları bulmuş ve bu parçaların içerisinde çoğunluğu Phryg gri çanak çömleklerin oluşturduğunu ifade etmiştir. Phryg olarak tanımladığı çanak çömleklerden bazılarının çizimlerini yaparak yayınlamıştır (**Lev. 221a**). Altı adet içe çekik ağızlı kaseden oluşan kaplar form olarak, Gordion'da Teras Dolgusu'nda (**Lev. 1g-1h**) ve Tümülüs K-III'ten (**Lev. 118a**) paralellikler bulmaktadır.

Eskişehir'in 70 km güneyinde Yazılıkaya Vadisi'nde bulunan Midas Şehri, daha yüksekte konumlanmış Akpara Kale, Pişmiş Kale, Gökgöz Kale ve Kocabaş Kale tarafından koruma altına alınmış önemli bir Phryg yerleşmesidir. Haspels⁵⁹⁹, kentte kazı yapılan alanlarda bol miktarda monokrom ve boyalı çanak çömlek örnekleri bulunduğunu ifade etmektedir. Bunların iyi perdahlanmış (**Lev. 223d-223e**), gri renkli kaplar olduğunu ve kazıma ya da damgalama tekniğinde geometrik motifler uygulandığını, bununla birlikte en yaygın görülen formların ise Gordion'da da olduğu gibi kaseler (**Lev. 223a-223c**), yonca ağızlı testiler, kraterler (**Lev. 223g**) ve depolama kapları (**Lev. 223f**) olduğunu belirtmektedir.

Tuna⁶⁰⁰, Kentte bulunan ve "F" olarak isimlendirilen sarnıçta ise çok miktarda Phryg monokrom seramiği ele geçtiğini ve bazı parçalarda kazıma ve damgalamayla yapılmış motifler görüldüğünü ifade etmektedir.

⁵⁹⁶ Bilgen, 2005: 404-405.

⁵⁹⁷ Çakalgöz, 2011: 88-92.

⁵⁹⁸ Tüfekçi-Sivas, 2002: 287.

⁵⁹⁹ Haspels, 1951: 42-84.

⁶⁰⁰ Tuna ve Çağlar, 2000: 70.

Pehlivaner ve Özçatal⁶⁰¹ ise ele geçen seramiklerin içinde polikrom çanak çömlek parçalarıyla karşılaştıklarını ve monokrom örneklerinde kap formları açısından kâse, tabak, pitos ve krater gibi çeşitlilik (**Lev. 221b**) gösterdiğini belirtmektedirler. Bu kapların üzerinde bazen kazıma ile yapılmış süsleme, zikzak ve baklava dilimleri motifi ile birlikte damgalama ile yapılmış kare pano içerisinde kare ya da dört köşeli yıldız şeklinde olan motifler dikkat çekmektedir. Bir Phryg kenti olarak Midas Şehri, başkent Gordion'nun seramik repartuarından birçok form ve bezek ile kesintisiz bir şekilde paralellikler bulmaktadır.

Çakalgöz⁶⁰² ise 1990 yılında Midas Şehri'nde gerçekleştirilen kazı ve onarım çalışmalarında ele geçen seramikleri (**Lev. 222a-222b, 224a**) doktora tezi kapsamına alarak detaylı bir şekilde Phryg yaşam merkezleriyle karşılaştırmalarını yapmış ve Phryg seramiğiyle ilişkilendirdiği paralellikleri ortaya koymuştur. Çakalgöz, düz formda şekillendirilmiş kâselerin her üç tipinin ve ayrıca kaburgalı kâselerinde üç tipinin, Gordion'da olduğu gibi Midas Şehri'nde de görüldüğünü ifade etmekle birlikte bunlara ek olarak yonca ağızlı testilerin, geniş ağızlı-çift kulplu kapların ve dar ağızlı-çift kulplu testilerin de her iki sitede de kullanıldığını belirtmiştir.

Bunlara ek olarak ayrıca Polat ve ekibi⁶⁰³, Midas Şehri'nde yürüttükleri yüzey araştırmasında çoğunlukla ele geçen seramiklerin MÖ 9.-6. yüzyıllar arasına tarihlenen krater, düz ağızlı ve omurgalı kaplardan oluşan Phryg seramikleri olduklarını ifade etmektedir. Mellink ise seramiklerin yerel üretimler olduğunu ve Gordion'da bulunan seramiklerle uyum sağladıklarını belirtmektedir. Ayrıca Midas şehrinde ele geçen boyalı seramik buluntularından bazılarının yerel özellikler göstermekte olduğunu ve bantlar arasında yer alan dalgalı çizgiler ile pergelle çizilmiş iç içe daire gruplarının buff buluntularından iyi bilinen desenleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu desen kombinasyonu Gordion'la benzer şekilde görülmektedir⁶⁰⁴.

Eskişehir İli sınırları içerisinde Phryg seramiğinin yoğun olarak görüldüğü bir diğer yerleşim yeri de Ballıhisar Köyü'nde bulunan Pessinus Antik Kenti'dir. Pessinus, Midas Şehri gibi kült uygulamalarının gerçekleştirildiği Phryglerin en önemli dinsel kimlikli kentlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Pessinus'ta Devreker⁶⁰⁵ ve sonrasında da Tsetskhladze⁶⁰⁶ başkanlığında yapılan kazı çalışmalarında çok sayıda monokrom ve boyalı Phryg seramikleri bulunmuştur (**Lev. 224b-224c**). Pessinus'ta ele geçen seramiklere form açısından

⁶⁰¹ Pehlivaner ve Özçatal, 1995: 68.

⁶⁰² Çakalgöz, 2011: 53-54, 57-58, 80-88.

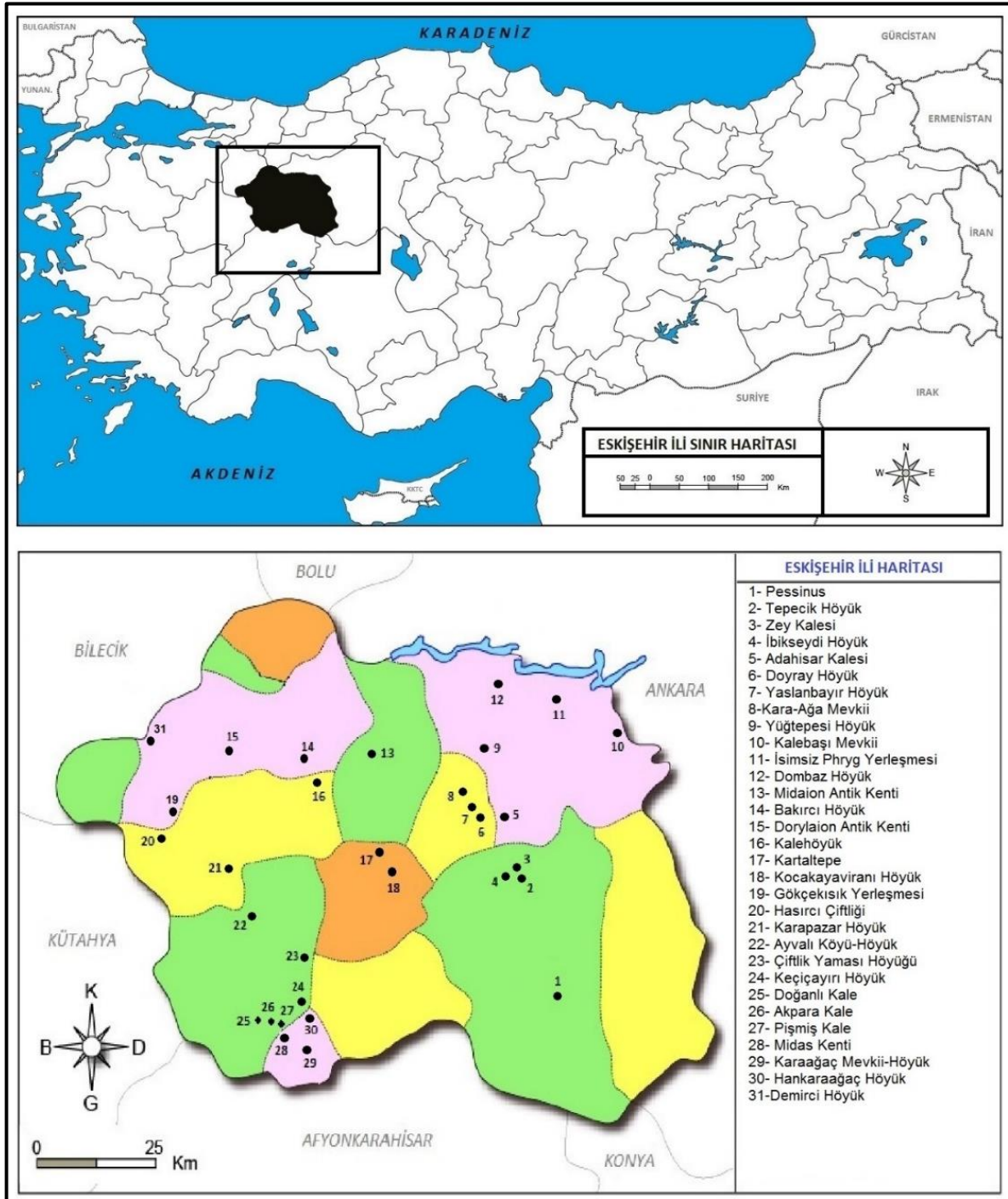
⁶⁰³ Polat vd., 2018: 266.

⁶⁰⁴ Mellink, 1954: 167-168.

⁶⁰⁵ Devreker vd., 1994: 76, 78; Devreker vd., 1996: 501; Devreker vd., 1998: 369; Devreker vd., 1999: 207-208; Devreker vd., 2006: 178-179.

⁶⁰⁶ Tsetskhladze vd., 2010: 349-350; Tsetskhladze, 2009: 704-706.

baktığımızda da Gordion, Midaion, Zey Kale ve Midas Şehri'nden gelen seramikler örnekleriyle benzerlikler göstermektedir. Yayınlanan örnekler incelendiğinde Gordion'dan da iyi bildiğimiz kâseler, yonca ağızlı testiler, tek kulplu kullanışlı kaplar ve depolama kapları yoğun olarak görülen formları oluşturmaktadır. Bunlarla birlikte ayrıca Kargın-Sivrihisar'dan bir adet de bronz bir kepçe (**Lev. 225c**) ele geçmiştir. Eskişehir İli sınırları içerisinde Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri harita üzerinde (**Harita 6.3**) gösterilmiştir.

Harita 6. 3. Eskişehir, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.3. Kütahya

Kütahya İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında üç merkezde Phryg seramiği tespit edilmiştir. Bu merkezleri başta Seyitömer Höyüğü⁶⁰⁷ olmak üzere Gökçeler Höyüğü⁶⁰⁸ ve Aizanoi⁶⁰⁹ antik kenti oluşturmaktadır.

Kütahya'daki yerleşmeler içerisinde Phryg seramiğinin tespit edildiği ve başkent Gordion'la da uyumlu bir şekilde devam ettiği anlaşılan en önemli seramik buluntu merkezi Seyitömer Höyük'tür. Höyükten çıkan seramikleri Sema Çakalgöz, detaylı açıklamalar getirilerek ve Gordion başta olmak üzere Midas Şehri ile de güvenilir karşılaştırmalar yaparak doktora tezi⁶¹⁰ olarak çalışmıştır. Çakalgöz⁶¹¹, Seyitömer'de ele geçen çanak çömleğin çoğunluğunun çarkta şekillendirildiğini ve Seyitömer'de yaygın olarak karşılaşılan monokrom seramikte görülen baskın rengin ise gri ve tonlarında olduğunu ifade etmektedir. Monokrom seramikler üzerinde çentikler, üçgen-nokta baskı, yivler, kabartma bantlar, rozet damgalamalar, grafitolar ve geometrik bezemeler (**Lev. 229a**) yoğun olarak görülmektedir. Çakalgöz'ünde⁶¹² bahsettiği gibi kap yüzeyine yapılan rozet şeklindeki damgalamalar (**Lev. 230a**) Gordion'da MÖ 9. yüzyıldan (**Lev. 88e, 91d, 93b, 100d, 104a-104b, 109d-109j**) itibaren bilinmekle birlikte Seyitömer Höyük'te ele geçen boyalı kapların benzerlerinin de Gordion'da yine MÖ 9. yüzyıldan itibaren görüldüğünü belirtmektedir. Bir diğer önemli hususta kaplar üzerinde görülen Phrygce yazılar ve grafitolardır (**Lev. 231a**). Höyükte ele geçen seramiklerin çoğunluğunu kâseler (**Lev. 226a-226b**) oluşturmaktadır. Bunun haricinde dar ve geniş boyunlu yonca ağızlı testiler (**Lev. 226b**), yuvarlak ağızlı testiler, akıtaçlı süzgeçli testiler (**Lev. 228a**), emzik ağızlı kaplar, kraterler ve tek kulplu kullanışlı mutfak kapları da (**Lev. 227a**) görülmektedir. Tek kulplu kullanışlı kaplar, Gordion'daki Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 43d-44i**) ciddi bir sayıda örnekle bilinmektedir. Çakalgöz, Seyitömer Höyük'te ele geçen seramiklerin form özellikleri, yüzey işlenişleri ve boyama stilleri bakımından MÖ 9. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar tarihlenebileceğini belirtmekle birlikte bunların Phryg Dönemi'ni yansıttığını vurgulamaktadır. Bu önemli çalışmanın haricinde Bilgen'de⁶¹³, kazıda çıkan gri malda yapılmış seramikleri, Geç Phryg Seramiği (**Lev. 232c**) olarak yayınlamıştır. Höyük'te ele geçen çanak çömlek buluntuları içerisinde geniş ağızlı boyundan

⁶⁰⁷ Çakalgöz, 2011: 96-115; Bilgen, 2011: 16.

⁶⁰⁸ Efe, 1992: 352.

⁶⁰⁹ Rheidt, 2002: 315-316.

⁶¹⁰ Bk. "Seyitömer Höyüğü Kazıları Işığında Eskişehir, Afyon, Kütahya Çevresinde Bulunan Frig Keramiği", 2011, İzmir.

⁶¹¹ Çakalgöz, 2011: 96-115; Bilgen, 2011: 16.

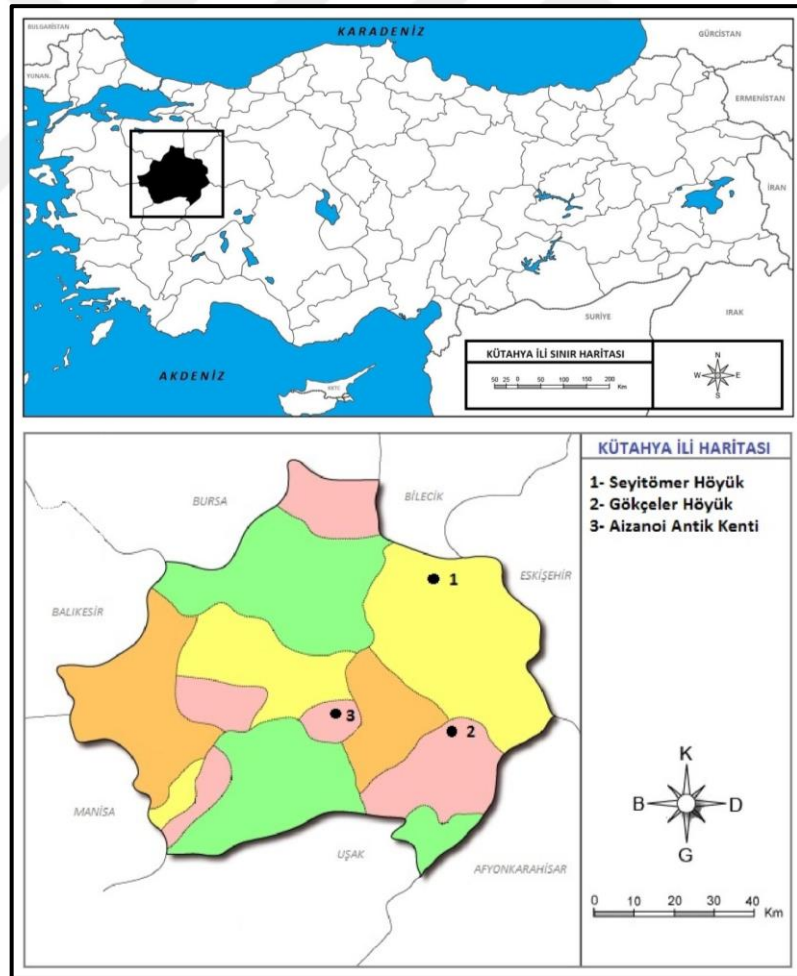
⁶¹² Çakalgöz, doktora tez çalışmasında rozet şeklinde yapılan damgalamanın Gordion'da MÖ 8. yüzyıl ortalarından itibaren görüldüğünü ifade etmektedir. Fakat bu bezeme Gordion'da MÖ 9. yüzyıldan itibaren bilinmektedir. Bk. Çakalgöz, 2011: 98.

⁶¹³ Bilgen, 2011: 16.

kulplu bir amphora (**Lev. 232a**) ve kapak parçası da (**Lev. 232b**) bilinen örnekler arasında yer almaktadır.

Efe⁶¹⁴, Gökçeler Höyüğü'nde 1991 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında ele geçen seramiklerin Phryg ve Klasik Döneme ait olduğunu belirtmektedir. Ama ne yazık ki araştırmalarını sunduğu bildiride, Gökçeler Höyüğü'nden Phryg seramiği tanısı koyduğu seramiklerin görsellerine yer vermemiştir. Bu durumdan dolayı karşılaştırma yapılamamıştır.

Aizanoi'da 2001 yılında Rheidt⁶¹⁵ başkanlığında yürütülen kazı çalışmalarında Helenistik öncesi dönemlerden Phryg seramiği bulunduğu ifade edilmektedir. Rheidt, bu seramik buluntularından da yola çıkarak Aizanoi'daki Phryg yerleşmesine ait ipuçlarının Phryg seramik parçalarıyla sınırlı kalmadığını, bununla birlikte höyüğün güney yamacında birden fazla karşılaşılan yapı evresiyle de kanıtlanmış olduğunu belirtmektedir. Rheidt'in Phryg tanısı koyduğu seramik örneklerinin görseli olmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır. Kütahya İli sınırları içerisinde Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri aşağıda harita üzerinde (**Harita 6.4**) gösterilmiştir.

Harita 6. 4. Kütahya, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

⁶¹⁴ Efe, 1992: 352.

⁶¹⁵ Rheidt, 2002: 316, 320.

6.4. Afyonkarahisar

Afyonkarahisar İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında bulunan ve Phryg seramiği tanısı konulan örnekler şu yerleşmelerden bilinmektedir: Amorium⁶¹⁶, Kırkel Höyük⁶¹⁷, Susuzosmaniye-İhsaniye, Eğret/Maltepe Höyük, Kunduzlu Köyü-Merkez İlçe, Susuz Köyü-Merkez İlçe, Çukurca Mevkii-Çobanlar İlçesi, Kurucuova-Bolvadin, Güney Mezarlıkları-Balçıkhisar ve Aşağı Ağzıaçık Köyü-Emirdağ⁶¹⁸.

Harrison⁶¹⁹, 1989 Amorium kazıları ile birlikte yürüttüğü yüzey araştırmasında kentin “Yukarı Şehir” olarak adlandırılan bölümünü inceleyip ve çanak çömlek buluntularının içerisinde diğer dönemlerle birlikte Phryg dönemi örnekleri de olduğunu belirtmiştir. Ligthfoot⁶²⁰ ise 1993 yılında yürütülen Amorium kazılarında Phryg gri seramik örneklerinin varlığından bahsetmektedir. Ama ne yazıkki Harrison gibi o da Phryg tanısı konulan seramiklerin görsellerini paylaşmamıştır.

Ligthfoot⁶²¹, Amorium’da 1994 yılında sürdürdükleri kazı çalışmalarıyla birlikte yüzey araştırmasında gerçekleştirmiştir. Çaykışla yakınında bulunan Kırkel Höyük’teki incelemelerinde bol miktarda Phryg tipi seramik ele geçirdiklerini ifade etmektedir. Ama bahsettiği seramik örnekleriyle ilgili görsel bulunmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır.

Seramiklerin bulunduğu merkezlerden Amorium ve Kırkel Höyük hariç hepsi, Sema Çakalgöz’ün doktora tezi kapsamında Afyonkarahisar Müzesi’nde bulunan ve Phryg seramiği olarak ele aldığı buluntuların (**Lev. 233b-235a**) ele geçirildiği yerleşimleri oluşturmaktadır. Bu seramikler Afyonkarahisar Müzesi’ne, Susuzosmaniye-İhsaniye, Eğret/Maltepe Höyük, Kunduzlu Köyü-Merkez İlçe, Susuz Köyü-Merkez İlçe, Çukurca Mevkii-Çobanlar İlçesi, Kurucuova-Bolvadin, Güney Mezarlıkları-Balçıkhisar ve Aşağı Ağzıaçık Köyü-Emirdağ gibi yerleşimlerden gelmektedir. Phryg seramiği olarak adlandırılan örnekler, Gordion ve Midas Şehri gibi yerleşmelerle karşılaştırmalar yapılarak Çakalgöz⁶²² tarafından incelenmiştir. Form olarak baktığımızda Gordion’da yoğun bir şekilde karşılaşılan yonca ağızlı testilerin varyasyonlarını burada da görmekteyiz. Bu form tipleri (**Lev. 234a**), Gordion’daki Yıkım Tabakası’nda (**Lev. 23c, 24g, 25h-25k, 27a-27c, 30e-30g**) ve Tümülüs H’de (**Lev. 148a**) kendine paralellikler bulmaktadır. Yonca ağızlı testilerin haricinde ise kraterler (**Lev. 235a**) ve askoslarda (**Lev. 233b**) yine Gordion’da Yıkım Tabakası’ndan (**Lev. 67a**) ve TB’den (**Lev.**

⁶¹⁶ Harrison, 1990: 251-267; Ligthfoot, 1994: 131-151.

⁶¹⁷ Ligthfoot, 1995: 361-373.

⁶¹⁸ Çakalgöz, 2011: 74-80.

⁶¹⁹ Harrison, 1990: 253.

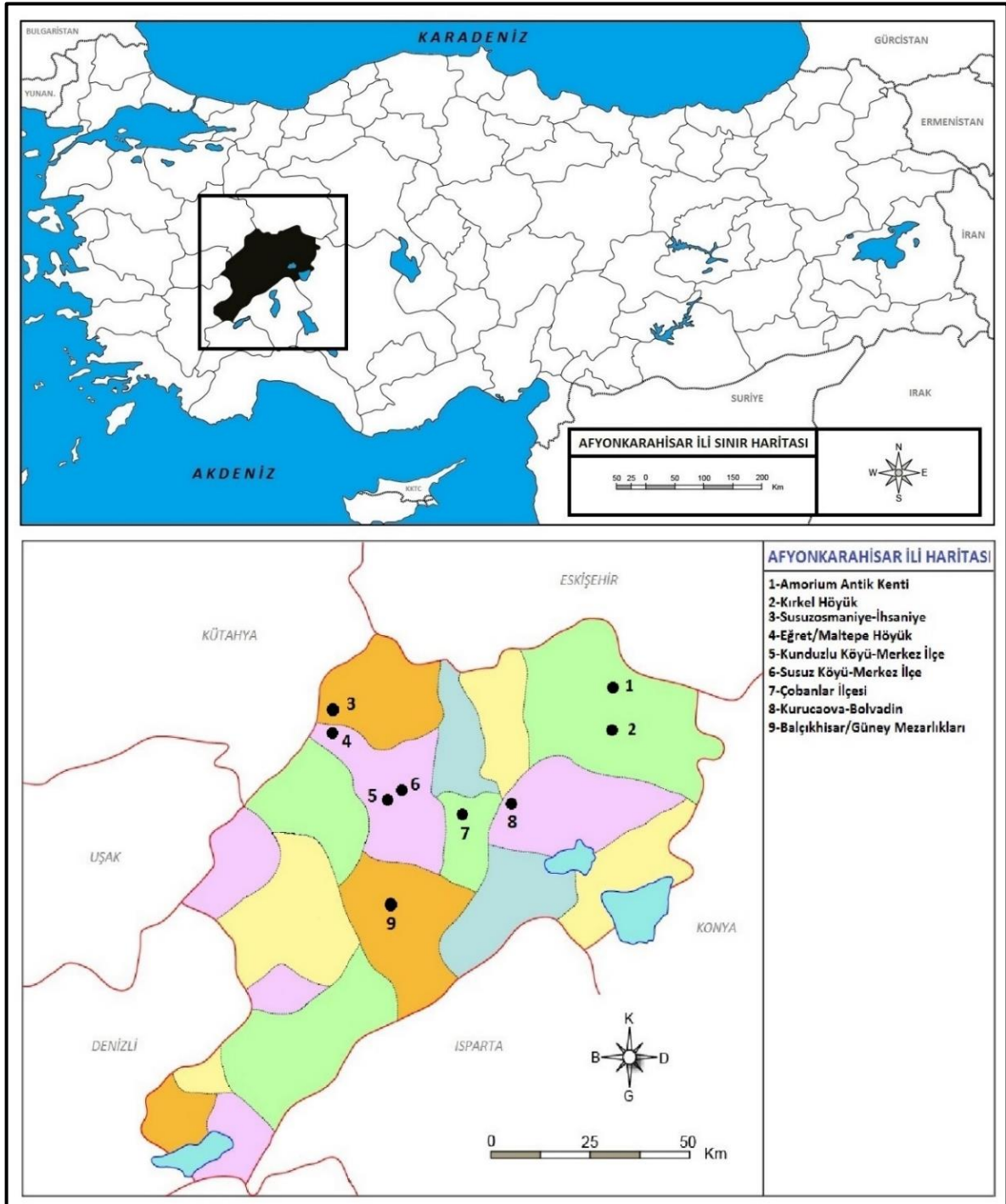
⁶²⁰ Ligthfoot, 1994:137-138, 142.

⁶²¹ Ligthfoot, 1995: 367.

⁶²² Çakalgöz, 2011: 74-80.

33a) bilinmektedir. Ayrıca Çukurca Mevkii-Çobanlar İlçesi'nde ele geçen bir urna (**Lev. 233a**) kapta bulunmaktadır.

Phryg seramiğinin Afyonkarahisar İli sınırları içerisindeki yayılımını araştırırken buluntuların ele geçtiği merkezlerin yoğunlukla Afyon'un kuzeyinde bulunduğu anlaşılmıştır. Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri ise aşağıda harita üzerinde (**Harita 6.5**) detaylı bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Harita 6. 5. Afyonkarahisar, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.5. Konya

Konya İli sınırları içerisinde yürütülmüş kazı, yüzey araştırmaları sonucunda ve koleksiyonlarda bulunan bazı kaplar Phryg seramiği olarak adlandırılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde sekiz adet merkez karşımıza çıkmaktadır. Bunları; Çevre Kale⁶²³, Yalburt⁶²⁴, Küçük Höyük⁶²⁵, Alaeddin Tepesi⁶²⁶, Kıcıkışla Höyük⁶²⁷, Karapınar Höyük⁶²⁸, Seydişehir Höyük⁶²⁹ ve Aşağı Ağzıaçık Köyü⁶³⁰ oluşturmaktadır.

Summers⁶³¹, Yaraşlı Çevre Kale’de⁶³² bulunan seramik örneklerinden bazılarının Phryg gri malda yapılmış olduğunu ifade etmekle birlikte parçaların neredeyse her zaman gri ve kum katkılı olduğunu, çoğunda ise gümüş bir parlaklık veren çok mikalı kilden bir boya veya astar görüldüğünü belirtmektedir. Çevre Kale’de karşılaşılan formlar sınırlı olmakla birlikte form olarak küçük yonca ağızlı testileri, çıkıntı kenarlı depolama kapları (**Lev. 235c**), düz ve omurgalı kâseleri (**Lev. 235b**) içermektedir. Summers, Çevre Kale’de ele geçen çanak çömlekler arasında Phryg gri mala ait örneklerin yüksek oranda bulunmasını, bu alanın Phrygia içerisinde olduğunu kesinleştiren bir kanıt olarak görmektedir. Çevre Kale’nin güneybatısında kalan Yalburt’ta yüzey araştırmaları gerçekleştiren Harmanşah ve ekibide⁶³³ yoğun bir şekilde Phryg gri seramikleriyle karşılaştıklarını ve Yalburt bölgesinin Phryg gri seramik üretim dünyasının bir parçası olduğu şeklindeki görüşlerini belirtmektedirler.

Özkan⁶³⁴, 1987 yılında Küçük Höyük’ten Konya Arkeoloji Müzesi’ne gelen tunç eserleri ve höyük yüzeyinden topladıkları seramik parçalarını yayınlamıştır. Tunç eserler içerisinde bulunan omphaloslu kâseler (**Lev. 236a**), kepçeler ve kazan, Gordion civarındaki Tümülüs W, P, MM ve J’den büyük paralellikler taşımaktadır. Özkan, bu eserlerin karşılaştırmalarını Phryg Tümülüs mezarlarında bulunan eserlerle yapmakla birlikte bu eserleri MÖ 8. yüzyılın sonu ile 7. yüzyılın ilk çeyreği arasına tarihlemiştir. Tabi bu tarihleme Gordion ve çevresinde bulunan tümülüs kronolojilerin değişmesinden önce yapılmıştır. Şu an

⁶²³ Summers, 1992: 179-206.

⁶²⁴ Harmanşah vd., 2015: 217-234.

⁶²⁵ Özkan, 1990: 583-605.

⁶²⁶ Akurgal, 1955: 46-48; Sams, 1971: 196, 222; Özkaya, 1995: 107, 111; Bahar, 1999: 21-33, 50.

⁶²⁷ Aslan, 2001: 167-189; Bahar, 1999: 21-22.

⁶²⁸ Mellink, 1967: 155-174; Tigrel, 1979: 557-568; Polat, 1993: 32-35.

⁶²⁹ Bahar, 1999: 29-33, 50.

⁶³⁰ Not: Çakalgöz, Aşağı Ağzı Açık Köyü’nü Afyonkarahisar sınırları içerisine yerleştirmiştir. Fakat günümüzde Afyon’la Konya sınırındaki Konya’ya bağlı Koçyazı Mahallesi’ne yakın bir konumda yer almaktadır. Yerleşmelerin isimlerinin değiştirilmiş olduğundan günümüz yerleşimleriyle karıştırılmaktadır. Bk. Çakalgöz, 2011: 74-80.

⁶³¹ Summers, 1992: 193, 195.

⁶³² Not: Summers, Çevre Kale’yi Ankara sınırları içerisinde tarif etmiştir. Fakat Çevre Kale, günümüzde Konya’nın Kulu İlçesi’nin Yaraşlı Köyü’nde yer almaktadır. Buna istinaden Çevre Kale, Phryg seramiği için Konya yayılım alanı içerisinde değerlendirilmiştir. Bk. Summers, 1992: 181.

⁶³³ Harmanşah vd., 2015: 228-229.

⁶³⁴ Özkan, 1990: 583-585, 590.

için ise MÖ 8. yüzyıl gibi genel bir tarihleme yapmak daha doğru görünmektedir. Özkan'nın çalışmasında bu eserlere Phryg adlandırması yapılmamakla birlikte eserlerin tarihlendirmeleri Phryg buluntuları üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda örnekleri incelediğimizde karşılaşılan paralellikler neticesinde Gordion tümülüs buluntularıyla birebir benzer olan bu eserleri, Phryg ürünleri olarak ele almakta bir sakınca görülmemektedir.

Bir diğer önemli merkez ise Konya kent merkezinde bulunan, Alaeddin Tepesi olarak isimlendirilmiş höyüktür. Köerte⁶³⁵ kardeşler, 1900'lü yılların başlarındaki Tümülüs K-III'te yürüttükleri kazı çalışmalarında Phryg çizgisel hayvan stiline farkına varmışlardır. M. Akok⁶³⁶, 1940 yılında Alaeddin Tepe'de yaptığı kazı çalışmalarında Phryg tabası tespit etmiş ve ilk yerleşimcilerin MÖ 8. yüzyılda geldiğini belirtmiştir. Köerte kardeşlerin farketdiği aynı çizgisel üslubun başka örnekleri ise Alaeddin Tepe Höyüğü'nde R. O. Arık tarafından 1941 yılında yapılan sondajlarda bulunmuştur. Burada bulunan seramik eserlerinin küçük bir grubunu 1955 yılında Ekrem Akurgal yayınlamıştır⁶³⁷. Akurgal, bu eserlerin (**Lev. 236b-237a**) teknik ve bezeme açısından Gordion'la benzerlik taşıdığını belirterek, MÖ 8. yüzyıl ile 7. yüzyıl başına tarihlemiş ve Gordion etkisinde gelişmiş yerel taklitler olduğunu ifade etmiştir. Seramiklerde karşılaşılan kartal, dağ keçisi gibi hayvan motifleri, Gordion'un Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 41a**), Yıkım Sonrası Konteksten (**Lev. 188d-189a, 190b, 192a**), Tümülüs K-III'ten (**Lev. 158a-158b, 160b**) ve P'den (**Lev. 142c, 143a**) gelen seramikler üzerinden bilinmektedir. Özkaya'da⁶³⁸, Alaeddin Tepe'deki seramikler üzerinde karşılaşılan küçük metoplar içerisinde sağa doğru yönelmiş kartal figürlerinin, Gordion'da bulunan kartal figürleriyle olan benzerliğine dikkat çekmektedir. Alaeddin Tepe Höyüğü seramiklerini detaylı bir şekilde çalışan Bahar'da⁶³⁹, Gordion boyalı kaplarında karşılaşılan hayvan figürleriyle Alaeddin Tepe seramiği arasında yakın bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Özellikle malzeme, teknik, bezeme düzeninin ve hayvan tasvirlerindeki ortak formların aynı anlayışı yansıttığını ifade etmektedir.

Tuz Gölü ve Aksaray'ın güneyinde, Niğde İli'ninde hemen batısında bulunan Kıcıkışla⁶⁴⁰ ve Karapınar⁶⁴¹ Höyük'te ele geçen bazı kaplara Phryg tanısı konulmuştur. Kıcıkışla'daki yonca ağızlı iki kap (**Lev. 237b**) dışındaki örnekler, Gordion'da çok az örnekle bilinmektedir. Kıcıkışla'da kap formlarını yüksek kulplu yonca ağızlı fincanlar (**Lev. 237c**) ve gaga şeklindeki hafif dikey akıtıcılara sahip testiler (**Lev. 238a**) oluşturmaktadır. Bu testiler

⁶³⁵ Köerte, 1904: no. 3, 6, 10, Fig. 18 ve Pls. 2-3.

⁶³⁶ Akok, 1972: 60-63.

⁶³⁷ Akurgal, 1955: 43-48.

⁶³⁸ Özkaya, 1995: 107.

⁶³⁹ Bahar, 1999: 25.

⁶⁴⁰ Aslan, 2001: 178-183; Bahar, 1999: 21-22.

⁶⁴¹ Mellink, 1967: Pl. 56, Fig. 11; Tigrel, 1979: 557-568; Polat, 1993: 32-33.

Karapınar'da da (**Lev. 238b-239a**) görülmekle birlikte Gordion'dan sadece MÖ 620 civarına tarihli tümülüs H'den (**Lev. 161b**) bir, MÖ 570 civarına tarihli Tümülüs B'den (**Lev. 161c-162a**) ise iki örnekle bilinmektedir. Her iki höyükte de kapların gövde ya da omuz kısmının bir bölümü kaplayan beyaz boyayla yapılmış şeritler üzerinde, koyu kırmızı-kahverengi veya kırmızımsı-siyah renkte boyayla yapılmış geometrik desenler (baklava dilimi sıraları, iç içe üçgenler, dalga çizgiler, içi taralı X panelleri) dikkat çekmektedir. Kıcıkışla'daki yonca ağızlı fincanlarla benzer forma sahip tek bir örnek Tümülüs H'den (**Lev. 144c**) gelmektedir. Ama H'deki örnekte de boya bezek bulunmamaktadır. Kaplardaki form ve bezeklerin işlenişinden anlaşılacağı gibi Phryg seramiği olarak adlandırılan bu örnekler Kızılırmak'ın batısından ziyade doğusunda yoğun olarak karşılaşılmaktadır. Gordion'da ise neredeyse Phryg siyasi hayatının sonlandığı bir tarih olan MÖ 7. yüzyıl sonu ile 6. yüzyılın ilk yarısından gelen birkaç örnekle bilinmektedir. Bunların haricinde Karapınar Höyük'ten⁶⁴² gelen iki askosa da Phryg seramiği tanısı konulmuştur. Her iki örnekte üç ayak üzerinde durmasıyla, geniş bir akıtıçlı ağız formuna sahip olmalarıyla (**Lev. 239b-240a**), Gordion'daki askos formlarından ayrılmaktadırlar.

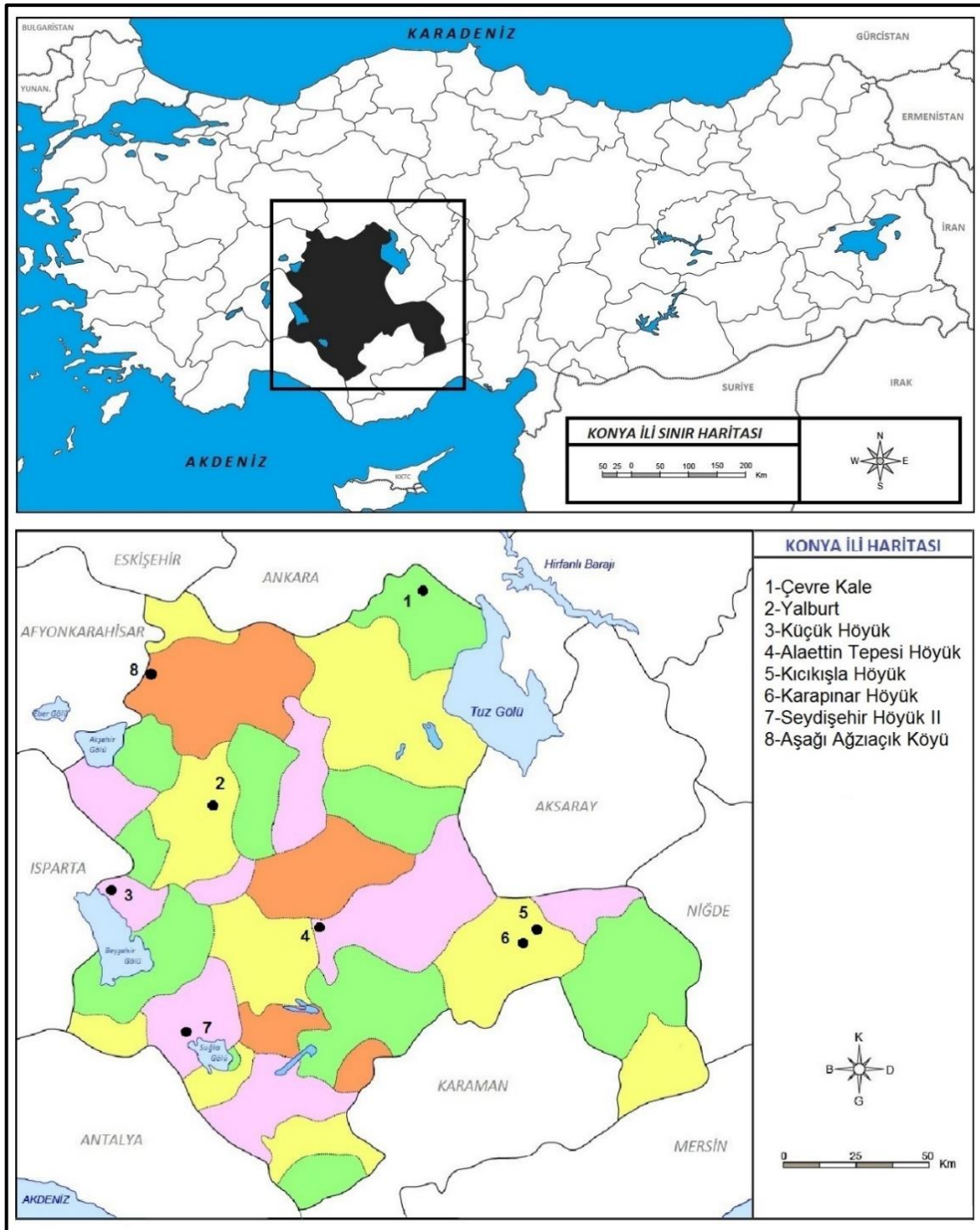
Bahar⁶⁴³, Seydişehir Höyük II'de ele geçen seramik buluntularının çoğunluğunu tabak/kâse parçalarının oluşturduğunu ve Alishar'ın dışa dönük geniş ağızlı mallarından ziyade Gordion'un düz tabak formlarını yansıttığını belirtmektedir. Höyük'teki boya bezemeli kapları dört gruba ayırmaktadır ve birinci grupta (**Lev. 240b**) görülenler ile ikincide grupta (**Lev. 241a**) görülenleri Gordion'daki "Black on Red" ve "Brown on Red" ile ilişkilendirmiştir⁶⁴⁴. Tabakların boydan boya bezenilmiş olmasını, Orta Anadolu'dan çok Gordion'la benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir. Boya bezek olarak ise dalgalı çizgiler, iç içe daireler, dama tahtası motifi, çapraz tarama, çizgisel ve noktasal bezemeler görülmektedir. Bunların haricinde ise bir parça (**Lev. 241b**) çok dikkat çekmektedir: panel içerisinde Gordion'un çizgisel hayvan stiliyle verilmiş kartal. Bahar, Seydişehir Höyük II'de ele geçen seramiklerinin karşılaştırmalarını Phryglerin başkenti Gordion'la ilişkilendirse de bu parçalara Phryg seramiği adlandırmasını yapmamıştır. Ama karşılaşılan benzerlikler gösteriyor ki bu seramiklerin Phryg başlığı altında değerlendirmesi gerekmektedir.

Konya İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri aşağıda harita üzerinde (**Harita 6.6**) işaretlenmiş ve Phryg seramiğinin yayılım alanı gösterilmiştir.

⁶⁴² Mellink, 1967: Pl. 56, Fig. 10; Tigrel, 1979: 560-562; Polat, 1993: 34-35.

⁶⁴³ Bahar, 1999: 29-33, 50.

⁶⁴⁴ Üçüncü (Black on Buff) ve dördüncü (Brown on Buff) grupları da yine Gordion'la ilişkilendirmiştir ama levhalarındaki karışıklıktan dolayı hangisi olduğu anlaşılamamaktadır. Bk. Bahar, 1999: 31.

Harita 6. 6. Konya, Phryg Seramiğinin Yayılmı.

6.6. Aksaray

Aksaray İli'nde yapılmış yüzey araştırmalarında ele geçen seramik buluntuları arasında Phryg tanısı konulan iki merkez karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Koçhasan Höyüğü⁶⁴⁵ ve ikinci olarakta Kötücük'tür.⁶⁴⁶

⁶⁴⁵ Sever vd., 1991: 523-539.

⁶⁴⁶ Erdoğan vd., 2008: 211-220.

Sever ve ekibi⁶⁴⁷, 1990 yılında Nevşehir, Niğde ve Aksaray illerinde yüzey araştırması gerçekleştirmiştir. Aksaray İli'nin Ortaköy İlçe'sine bağlı Koçhasan Höyüğü'nde yaptıkları araştırmalarda yüzeyde çok miktarda seramikle karşılaşmışlardır. Seramik buluntularından yola çıkarak buranın Phryg Dönemi'nde de iskân edildiğini ifade etmişlerdir. Ama ne yazık ki yayınları içerisinde bulunan seramik görsellerinin bulanık olmasından dolayı karşılaştırma yapılamamaktadır.

Kötücük yerleşimi, Tuz Gölü'nün güneydoğusunda Ulukışla ve Yeşiltepe köylerinin kuzeyinde bulunan yan yana dizilmiş beş tepeden oluşmaktadır. Erdoğan ve ekibi⁶⁴⁸, tüm tepelerin üzerine 20x20 m boyutlarında yerleştirilen karolajlar içerisinde buluntular toplamıştır. Toplanan seramikler içerisinde dört farklı dönem belirlemişlerdir. Bunlardan Erken Demir Çağına tarihlendirilenler içerisinde Orta ve Geç Phryg Dönemine ait boya bezemeli örneklerin önemli bir yer tuttuğunu ifade etmektedirler. Maalesef Kötücük'teki seramik buluntularının görselleri bulunmamaktadır. Ama dipnot 1'de Phryg olarak adlandırılan malzemenin Kenneth Sams, Herman Genz ve Özlem Çevik tarafından değerlendirildiği belirtilmektedir. Her ne kadar eserlerin görselleri bulunmasa da, Phryg tanısı konulmasında K. Sams'in değerlendirmelerine başvurulması, Phryg tanısının kesinlik kazanması açısından önem arz etmektedir.

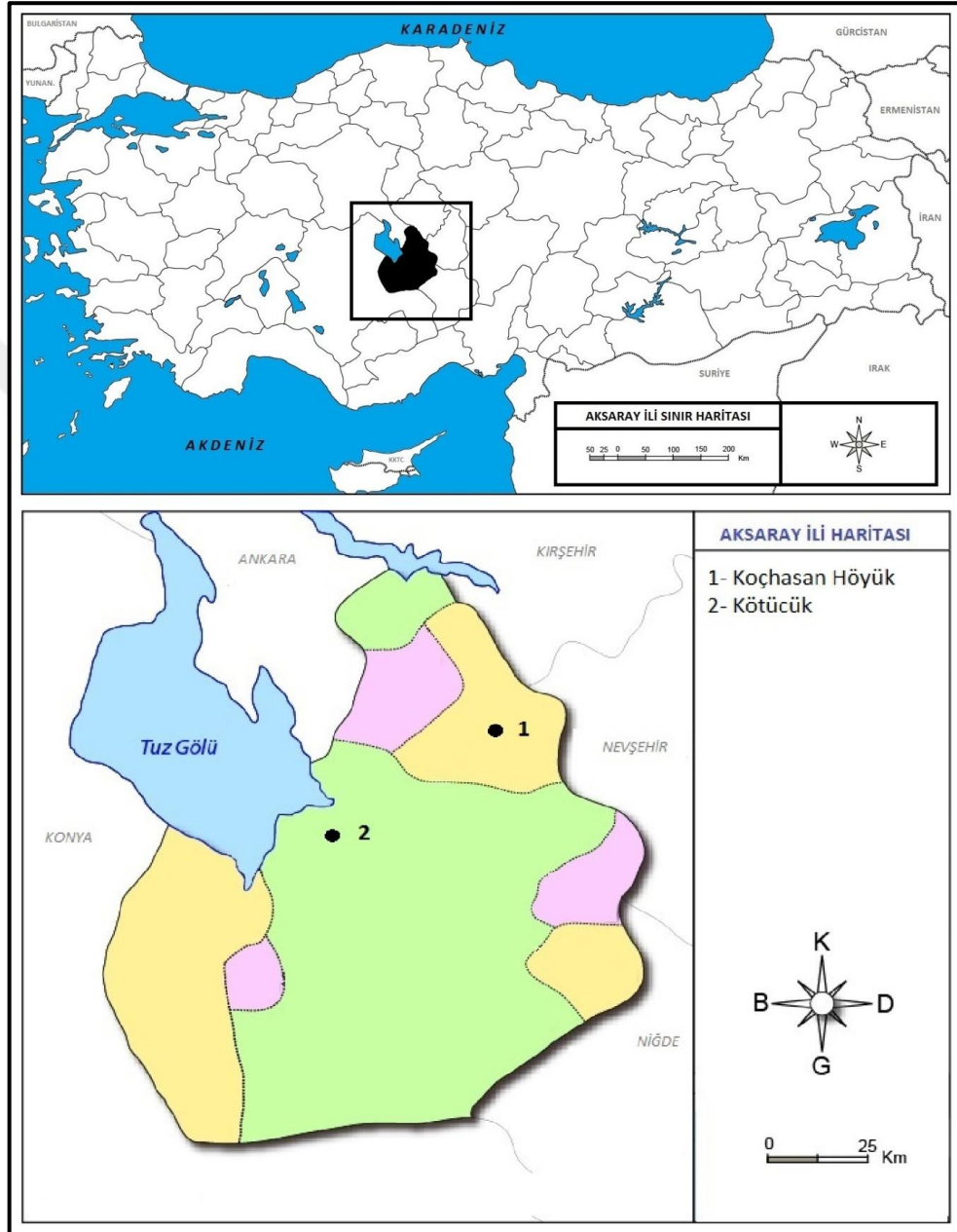
Burada Phryg siyasi yayılımıyla (**Harita 7.5**) ilgili önemli bir durum ortaya çıkmaktadır. Bunu açıklamadan önce Phryg seramiğinin Konya İli'ndeki yayılımına bir göz atmamız gerekmektedir. Konya sınırları içerisinde bulunan Kıcıkışla ve Karapınar Höyük'ten gelen ve Phryg tanısı konulan seramiklerden bahsetmiştik. Bu seramiklerin Gordion merkezli ortaya çıkan Batı Phryg seramiklerinden ziyade doğuda Kızılırmak Kavsi içerisinde kalan yerleşmelerdeki seramik gruplarıyla olan benzerliğe dikkat çekmiştik. Bu merkezlerde batı Phryg seramiği olarak adlandırılan örneklerin görülmemesini açıklayan önemli bir neden olarak durmaktadır burada. Antik dönemde günümüzdeki Aksaray İli'nin neredeyse tamamı ve Konya İli'nde Aksaray'la Karaman arasında kalan bölümü, Tabal Ülkesi'nin (**Harita 7.1**) batı yayılımını oluşturmaktaydı. Aksaray İli'ne gelecek olursak Koçhasan ve Kötücük'te, Tabal Ülkesi'nin Phrygia ile batı sınırında bulunan yerleşim merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksaray'daki bu iki yerleşim haricinde, Aksaray'ın doğusunda ya da güneyinde Phryg seramiği tanısı konulmuş bir merkez bulunmamaktadır. Bu bağlamda Konya'daki Kıcıkışla ile Karapınar Höyük'ün Phryg siyasi yayılım sınırları içerisinde bulunmaması, Aksaray'daki Koçhasan ve Kötücek'te Tabal ile Phrygia siyasi sınırları arasında kalan bir

⁶⁴⁷ Sever vd., 1991: 526, 536-Res. 18.

⁶⁴⁸ Erdoğan vd., 2008: 212, 214.

sınır yerleşmesi olması sebebiyle, bize Phryg seramiği yayılımının Phryg siyasi yayılımı ile paralel bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Aksaray İli sınırları içerisinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda Phryg tanısı konulan seramiklerin buluntu merkezleri aşağıda harita üzerinde (**Harita 6.7**) işaretlenmiş ve Phryg seramiğinin yayılım alanı gösterilmiştir.

Harita 6. 7. Aksaray, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.7. Balıkesir

Phryg seramiğinin Balıkesir İli sınırları içerisindeki buluntu veren merkezler incelendiğinde şu ana kadar ki yapılmış çalışmalarda sadece Daskyleion yerleşmesi karşımıza çıkmaktadır.

Daskyleion yerleşmesi, Balıkesir'in Bandırma İlçesi'nin 30 km güneyinde bulunan Ergili Köyü'nün 2 km doğusunda yer almaktadır. Bu bölge antik dönem yazarları tarafından Hellespontine Phrygia olarak adlandırılmaktadır. Strabon⁶⁴⁹ ise burada yaşayanların Phrygler olduğunu belirtmektedir. T. Bakır ve ekibine⁶⁵⁰ göre Daskyleion'da ele geçen Phryg dilindeki yazıtlar, Kybele kültüne ait yoğun buluntular, bezemeli ve graffitolu seramikler Phryglerin burada MÖ 8. yüzyıldan başlayarak Hellenistik Döneme kadar yaşamış olduğunu kanıtlamaktadır.

Daskyleion'da 2007 yılında yürütülen kazı çalışmalarında⁶⁵¹ Phryg kültürünü destekleyen yeni buluntular ele geçmiştir. Gri monokrom içe çekik ağızlı bir kâse üzerinde **(Lev. 242c)** ve Attika'dan ithal edilmiş bir kylixin ayağı altında **(Lev. 242a)** Phrygce graffitoya görülmektedir. Bu buluntularla beraber bronz kâseye ait bir makara kulp **(Lev. 241c)** görülmektedir. MÖ 4. yüzyıla tarihlenmiş bir Attika siyah firnisli kantharosun ağız kısmında bulunan Phrygce graffitodan **(Lev. 242b)** ise Phryg kültür varlığının MÖ 4. yüzyılda da devam ettirildiği anlaşılmaktadır⁶⁵².

Bakır, Pateli seramikleri benzeri üzerinde polikrom eşkenar dörtgenlerden oluşan bir bezemenin bulunduğu örneğin **(Lev. 243b)** MÖ 8. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen bir tabakadan gelmesinin burada Phryglerin yaşadığına dair en erken kanıt olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ipek/krem astar üzerine kahverengi firnis ile geometrik motiflerin işlendiği büyük açık bir kap **(Lev. 243a)** MÖ 7. yüzyıl ortasına tarihlendirilmekle birlikte yine bu örnekte Bakır'a göre Erken Phryg Dönemi boyalı çanak çömleklerinin Daskyleion'da kullanıldığını kanıtlamaktadır. Daskyleion'da, Gordion'dan iyi bilinen ve Phryglere özgü siyah renkli, iyi perdahlanmış, parlak yüzeye sahip oinochoe **(Lev. 243c)** gibi seramiklerin boyalı türlere oranla daha fazla ele geçtiğini ifade etmiştir⁶⁵³. Daskyleion'da MÖ 8. yüzyıldan 4. yüzyıla kadar gerek seramikler üzerinde karşılaşılan Phryg dilindeki grafitto yazıtlardan gerekse de monokrom ya da boya bezek kaplardan burada Phryg kültür ögesinin uzun yıllar boyunca devam ettiğini anlamaktayız.

Balıkesir İli'ndeki Phryg seramiğinin yayılımı aşağıda harita üzerinde **(Harita 6.8)** verilmiştir.

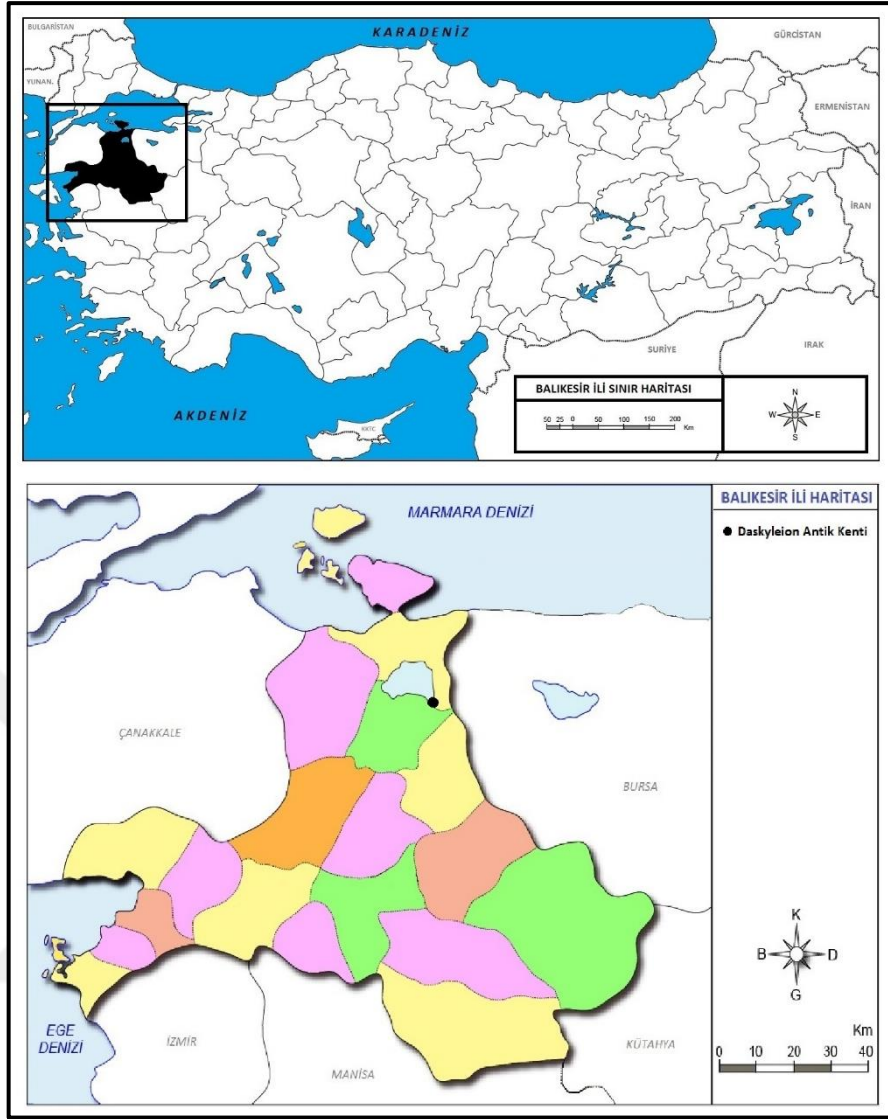
⁶⁴⁹ Strabon, XII. 4. 1 "Phrygia Hellespontiake=Phrygia Epiktetos"; XII. 4. 3, "Klein Phrygia-Hellespontine Phrygia-Phrygia Epikteteos"; XII. 4. 10: "Hellespontine Phrigia".

⁶⁵⁰ Bakır vd., 2003: 313.

⁶⁵¹ Bakır vd., 2008: 15, 27.

⁶⁵² Bakır, 2004: 58; Bakır-Gusmani, 1993: 137; Polat, 2002: 44-45.

⁶⁵³ Bakır, 2004: 60.

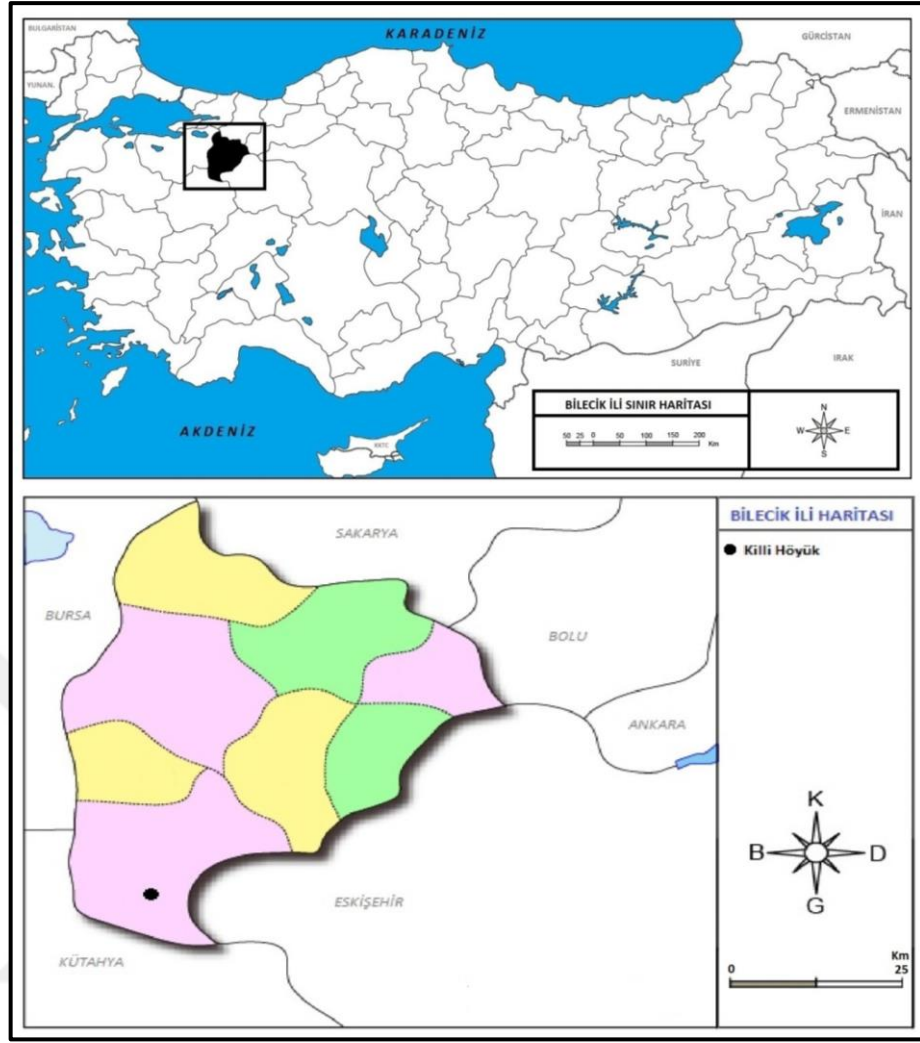

Harita 6. 8. Balıkesir, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.8. Bilecik

Bilecik’te yürütülen kazı ve yüzey araştırmalarında, sadece Killi Höyük’ten ele geçen seramikler arasından bazı örnekler için Phryg tanısı konulmuştur. Killi Höyük, Bozüyük İlçesi’nin Yeni Dodurga Köyü’nde bulunmaktadır. Killi Höyük’te 2016 yılında yüzey araştırması gerçekleştiren D. Sarı⁶⁵⁴, höyük yüzeyinde yoğun olarak İlk Tunç Çağ 2-3 ve Phryg Dönemlerine ait seramik parçaları ile karşılaşıldığını ifade etmektedir. Phryg seramiği tanısı konulan seramik parçalarının görsellerine ilgili yayında ulaşılamamıştır. Bu sebepten karşılaştırma yapılamamakla birlikte höyük yerleşiminde ve çevresindeki Phryg seramiğiyle ilgili daha sonraki süreçlerde yapılacak araştırmalar veya yayınlarla daha anlaşılabilir duruma gelecektir. Aşağıda harita üzerinde (**Harita 6.9**) höyüğün bulunduğu konum verilmiştir.

⁶⁵⁴ Sarı, 2017: 338.

Harita 6. 9. Bilecik, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.9. Çankırı

Çankırı İli'nde yapılan yüzey araştırmalarında ele geçen seramikler arasında Phryg tanısı konulan iki yerleşme bulunmaktadır. Bunlar Çankırı ilinin Ilgaz ilçesindeki Cendere köyünde bulunan Salman Höyük⁶⁵⁵ ile Orta ilçesinin Salur Köyü'nde bulunan Salur Höyük'tür⁶⁵⁶. Matthews⁶⁵⁷, Salman Höyük'te Phryglere özgün çanak çömlek parçaları ve çatı kremitlerini ele geçirdiğini ifade etmektedir. Yine Matthews'in⁶⁵⁸ Salur Höyük'te yaptığı yüzey araştırmasında ise Phryglerin gri malda yapılmış çanak çömleğinin güçlü bir temsiliyle karşılaşıldığını belirtmekle birlikte buradaki yerleşimin Demir Çağı'na kadar devam ettiğini belirtmektedir. Ama ne yazık ki ilgili yayınlarda seramiklerin görselleri bulunmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır. Bunların dışında ise Çankırı'da bulunan ama şu an Eskişehir Müzesi'nde sergilenen bir adet bronz kepçe (**Lev. 243d**) bulunmaktadır. Çankırı İli'nde ele

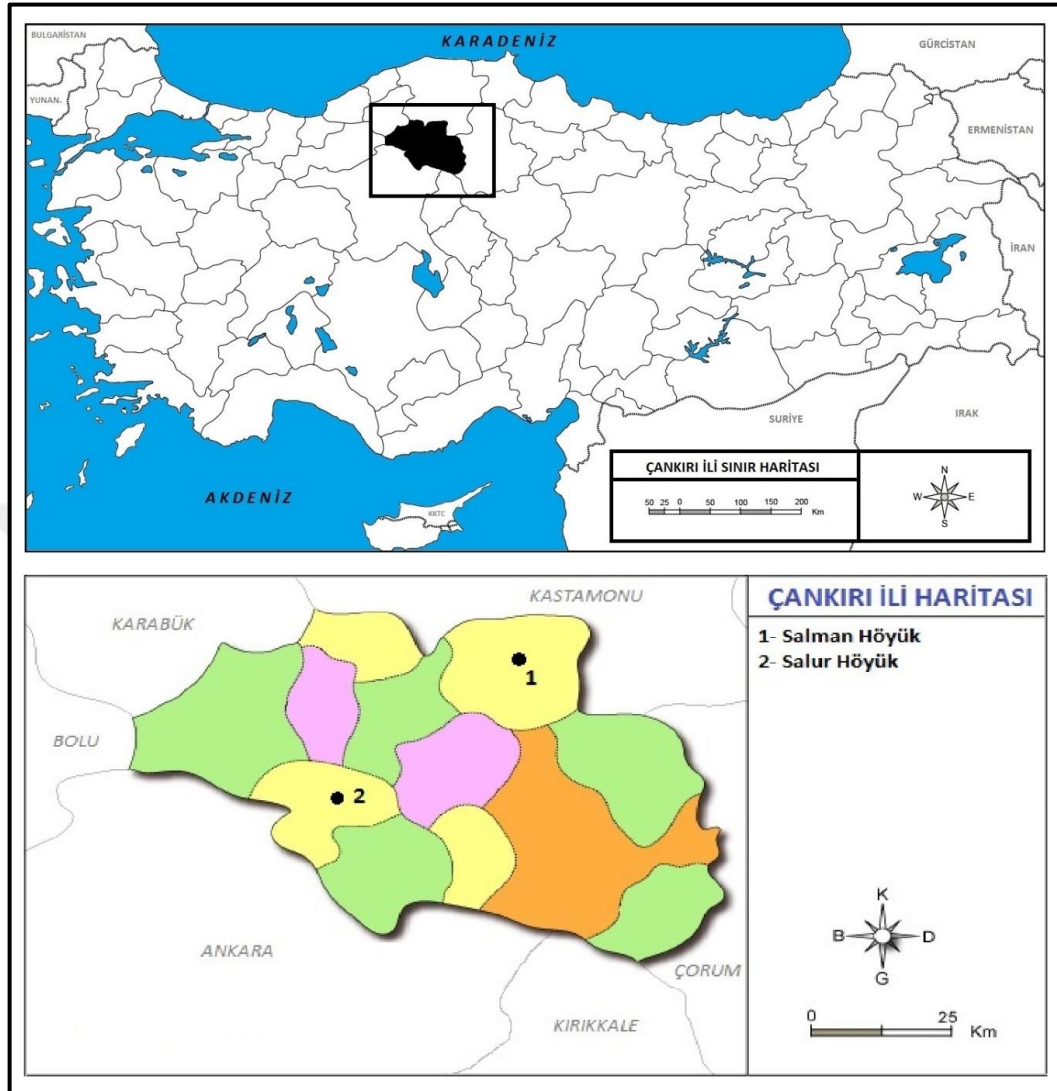
⁶⁵⁵ Matthews, 1998: 245-254. 247.

⁶⁵⁶ Matthews, 2000: 249-256. 250.

⁶⁵⁷ Matthews, 1998: 247.

⁶⁵⁸ Matthews, 2000: 250.

geçen seramik örneklerinden Phryg tanısı konulan kapların bulunduğu merkezler aşağıda harita (**Harita 6.10**) üzerinde verilmiştir.

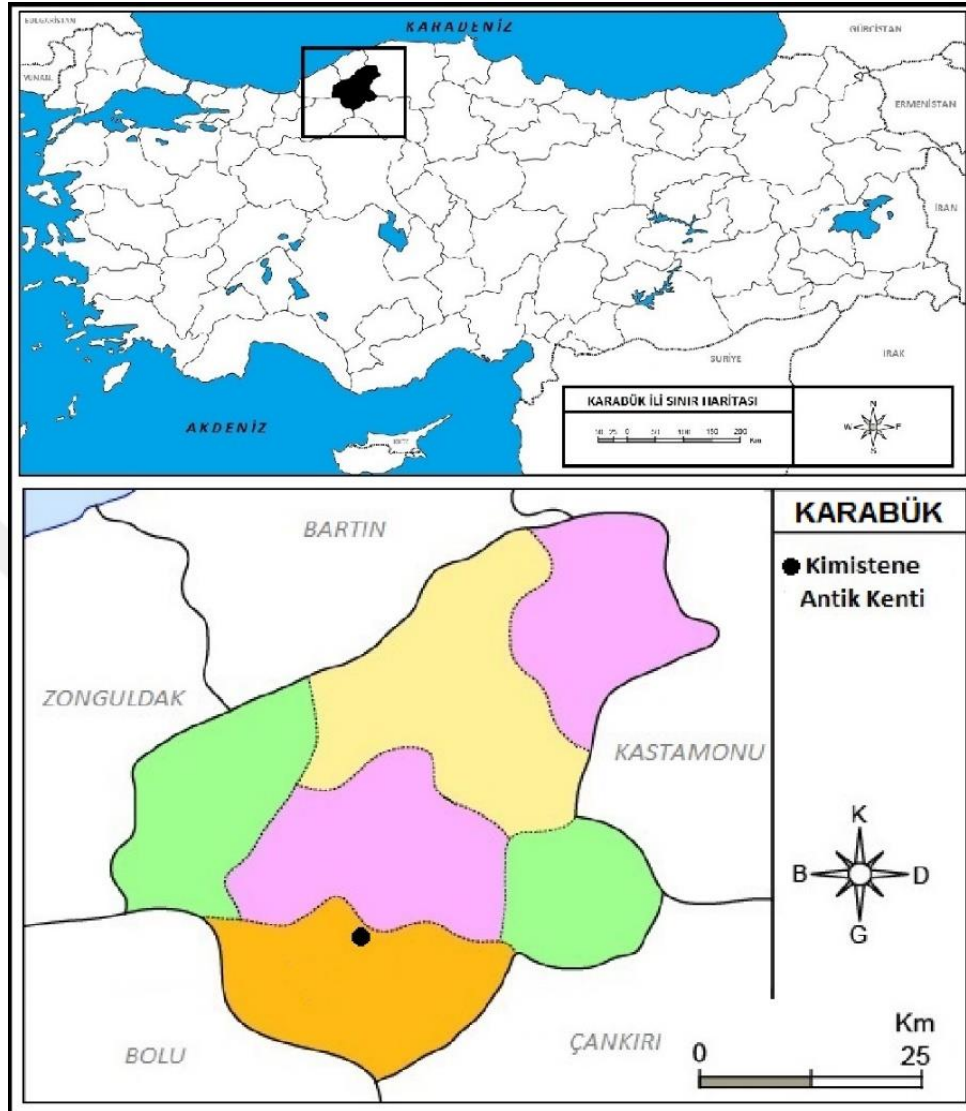
Harita 6. 10. Çankırı, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.10. Karabük

Karabük İli sınırları içerisinde sadece Kimistene ören yerinde Phryg tanısı konulan seramiklerle karşılaşmıştır. Kimistene, Hadrianopolis antik kentinin 11 km kuzeydoğusunda, Deresemail Köyü, Değirmenbaşı Mahallesi'nin doğusunda yer alan “Asar Tepe” dağ silsilesinin üzerinde bulunan dört yükselti üzerindeki bir yerleşimdir. Kimistene’de yapılan çalışmalarda Phryg gri ve boyalı çanak çömlek parçalarının ele geçtiği belirtilmektedir. Seramik parçaları üzerinde yapılan incelemelerde seramiklerin törensel kaplar olduğu tespit edilmiş ve seramiklerin genelde gri renkli ve de açık formda olması özelliklerinden dolayı Phryg seramikleriyle olan benzerliklerine dikkat çekilmiştir.⁶⁵⁹ Ne yazık ki yayınla ilgili

⁶⁵⁹ Laflı, 2006: 47; Laflı, 2008: 404; Laflı ve Christof, 2009: 298, 306.

görseller olmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır. Kimistene ören yerinin konumu aşağıda harita (**Harita 6.11**) üzerinde verilmiştir.

Harita 6. 11. Karabük, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.11. Kastamonu

Kastamonu İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında, Kaletepesi, Yüklütepe⁶⁶⁰, Delibeyoğlu Sırtı Ören Yeri-Kınık⁶⁶¹, Kayabaşı Mevkii tümülüsü-Gödel⁶⁶² ve Daday'da bir höyükte⁶⁶³ ele geçen seramik buluntularının bazılarına Phryg tanısı konulmuştur. Bu merkezler aşağıda sırayla verilmektedir.

Summerer⁶⁶⁴, 2009 yılında Pompeipolis ve çevresinde yaptığı yüzey araştırmalarında Yüklütepe (Samanlıören Köyü) ve Kaletepesi (Olukbaşı Köyü) yerleşimlerinde çok sayıda

⁶⁶⁰ Summerer, 2010: 69-80.

⁶⁶¹ Çınaroğlu ve Genç, 2003: 355-366; Çınaroğlu ve Genç, 2004: 277-290; Çınaroğlu ve Çelik, 2005: 7-18.

⁶⁶² Özdoğan vd., 1996: 303-330.

⁶⁶³ Özdoğan vd., 1998: 219-244.

⁶⁶⁴ Summerer, 2010: 73-74.

Phryg gri seramik parçaları bulunduğunu belirtmektedir. Ele geçen bu seramiklerin görselleri ilgili yayındağı olmadığı için seramikler incelenememiştir.

Delibeyoğlu Sırtı'nda ise, 1990 yılında baraj inşaatının hazırlıkları sırasında bir grup Hitit madeni kabı bulunmasıyla kazı yapılması gerekliliğı ortaya çıkmıştır. Kınık'taki kazılara başlayan A. Çınaroğlu⁶⁶⁵, Delibeyoğlu Sırtı yerleşiminde ele geçen Demir Çağı seramiğini, boyalı ve monokrom (**Lev. 244a**) olarak iki gruba ayırmakla birlikte monokrom kapların griden siyaha kadar değişen tonlarda olduğunu belirtmektedir. Belli başlı kap formları ise keskin omuzlu çanak, tek kulplu kullanışlı kap, kapak, yonca ağızlı testidir (**Lev. 244b**). Çınaroğlu, buradaki kap formlarının, boya bezekteki teknik özelliklerin Erken Phryg Dönemi çanak çömleklerde görülen form ve boya bezekle büyük benzerlikler gösterdiğini ifade etmektedir.

Kastamonu'nun güneybatısındaki Gödel köyünün Kayabaşı Mevkii'nde büyük bir Tümülüs bulunmaktadır. Kaçak kazılar sonucunda oluşan 5-6 m yüksekliğindeki kesitte tümülüs dolgu katmanları görülebilmektedir. Burada yüzey araştırması yapan Özdoğan ve ekibi⁶⁶⁶, çevrede ve de kesitte çok sayıda kaliteli Phryg gri çanak çömlek parçaları (**Lev. 245a**) tespit ettiklerini belirtmektedirler. Seramik buluntuları form olarak, Gordion'da Teras Dolgusu'ndan gelen bir kâse (**Lev. 2f**) ve EPB V (**Lev. 74a-3.**) ile Tümülüs Z'den (**Lev. 178b-3.**) bir dinos formuyla paralellikler taşımaktadır. Açık ağızlı kapların benzerleri ise Tümülüs P'den gelen amphora ve kraterlerde (**Lev. 172a, 172e**) görülmektedir.

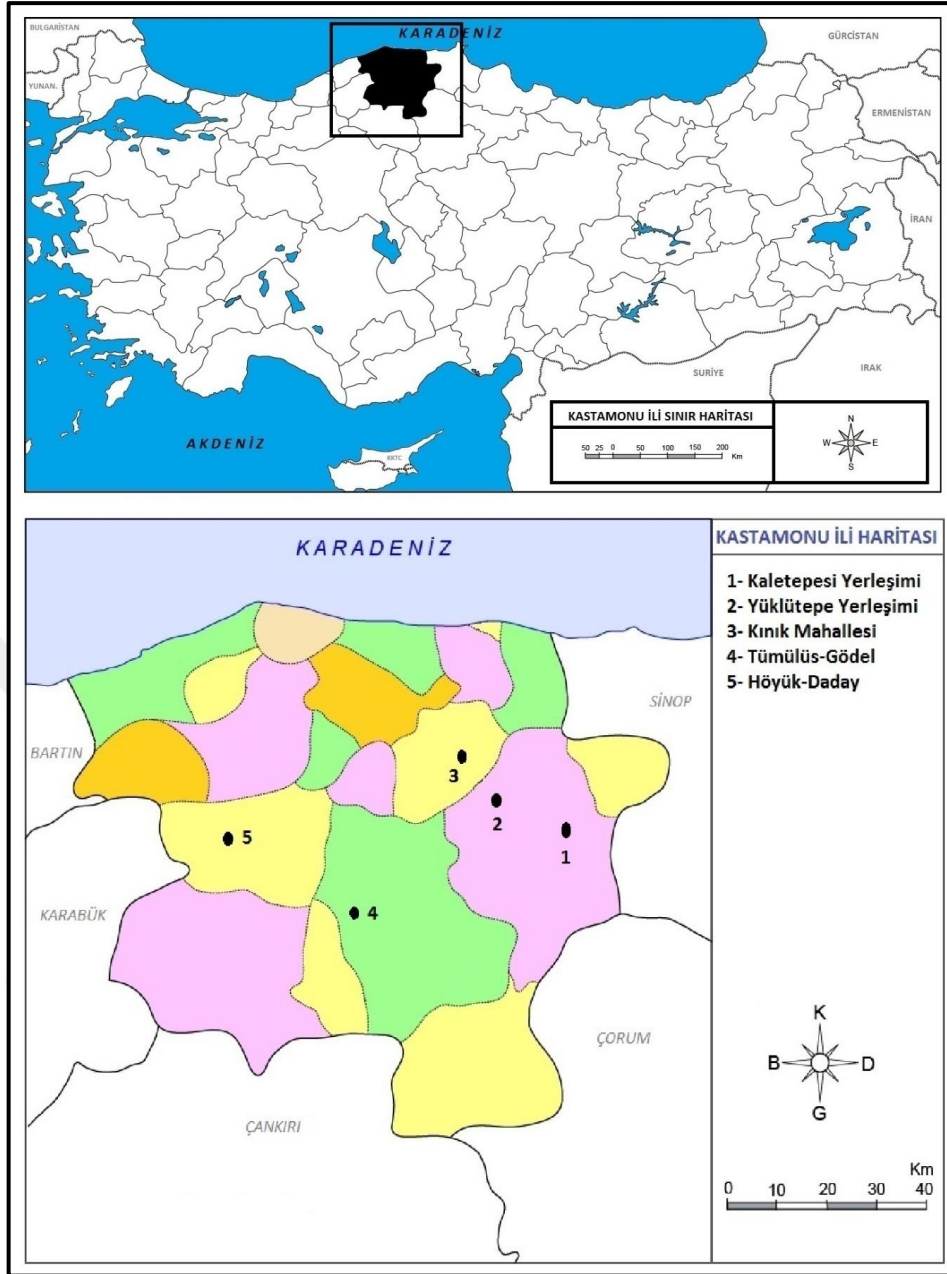
Daday'a bağlı Yazıcımeydanı Köyü/Meydanköy'de yapılan yüzey araştırmalarında karşılaşılan höyük yerleşimi (Gavurevleri) doğal bir kayalığın üzerinde konumlandırılmıştır. Höyüğün terasında ele geçen seramiklerin daha çok Phryg Dönemi'ne ait gri mallar (**Lev. 246a-247a**) olduğu belirtilmekle birlikte az sayıda da Klasik ve Hellenistik Dönem çanak çömlek parçaları bulunduğu ifade edilmektedir.⁶⁶⁷ İsmi Gavurevleri olarakta bilinen bu yerleşmedeki seramik buluntularının form olarak benzerleri, Gordion Kale'de (**Lev. 2f, 60a**), Tümülüs P (**Lev. 172e**), MM (**Lev. 169e**) ve S-1'de (**Lev. 120c**) görülmektedir.

Kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda Kastamonu İli sınırları içerisinde Phryg tanısı konan çanak çömleklerin bulunduğu merkezler aşağıda harita (**Harita 6.12**) üzerinde verilmiştir.

⁶⁶⁵ Çınaroğlu ve Genç, 2003: 358; Çınaroğlu ve Genç, 2004: 280; Çınaroğlu ve Çelik, 2005: 9.

⁶⁶⁶ Özdoğan vd., 1996: 309-310.

⁶⁶⁷ Özdoğan, vd., 1998: 222-223.

Harita 6. 12. Kastamonu, Phryg Seramiğinin Yayılımı.

6.12. Antalya

Antalya, Elmalı ilçesi, Bayındır köyü, Çağıltemeller Mevkiinde 16 adet olduğu belirlenen yığma taş tepeciklerle karşılaşmıştır. K. Dörtlük, bunlardan beş tanesini A'dan E'ye kadar isimlendirerek bu alanda kazı çalışmalarını yürütmüştür. Bunlardan C Tümülüs'ünde 1986 yılında yapılan kazı çalışması sırasında Phryglere ait olduğu düşünülen büyük bir bronz kazana ait grifon protomları (**Lev. 253a**), omphaloslu kâse parçaları ve halka kulplu bir kâse (**Lev. 253b**) ele geçmiştir. C Tümülüs'ünden elde edilen bu zengin buluntular sebebiyle 1987 yılında hemen yanında bulunan D Tümülüs'ünde kazı çalışmaları yapılmıştır. Burada ise bir gümüş (**Lev. 252a**) bir de bronz kepçe (**Lev. 252b**), 5 adet omphaloslu gümüş

kâse (**Lev. 248a-250a**), biri gümüşten ve Phrygce grafitili (**Lev. 250b**) biri ise boğa başı eklentili bronzdan (**Lev. 251a**) yapılmış iki küçük kazan ele geçmiştir⁶⁶⁸.

K. Dörtlük, Bayındır D Tümülüsü'nün Gordion'daki tümülüs mezarlar gibi dikdörtgen ahşap bir odadan oluştuğunu ve çatının da benzer şekilde ahşap kütüklerle kapatıldığını belirtmektedir. Mezarı hem mimari hem de ele geçen buluntular bakımından değerlendiren Dörtlük, eldeki verilerden yola çıkarak Phryg kültürünün yayılım alanının Lykia'ya kadar uzandığını düşünmüştür⁶⁶⁹.

Mellink'e göre Kuzey Lykia'da bulunan Bayındır tümülüslerinde ele geçen buluntuların Phryg özelliklerini ve varlığını göstererek büyük bir refah ve zenginliğin yayılımına işaret etmektedir⁶⁷⁰. Bir başka görüşe göre ise Lykia'da bir kadının mezar tümülüsünde çok sayıda Phryg malzemesinin ve Phrygce graffitonun bulunması Phrygialı ve Lykialı yönetici aileler arasında ki bir evlilik ittifakının sonucu da olabilir⁶⁷¹.

Işık ise Lykia'nın kuzeyinde Phrygia ile en yakın ilişkinin Bayındır D Tümülüsü'nün mezar odasıyla kurulduğunu ifade etmektedir. Mezar odasına giriş yolunun olmamasının yanında karşılaşılan gümüş ve bronzdan yapılmış zengin ve nitelikli kaplara Phrygce yazıtlarında eklenmesiyle birlikte Phryglerle olan bağlantısını daha da güçlendirdiğini belirtmiştir ve Bayındır D Tümülüsü'nde ele geçen değerli Phryg mallarının o çevreyi yöneten bey ailesi tarafından satın alınarak Milyas'a getirilmiş olduğunu savunmuştur⁶⁷².

Özgenler'de, Lykia'da Bayındır C ve D tümülüslerinin keşfedilmesiyle birlikte Phryglerle yakın benzerlikleri olan buluntuların açığa çıkarıldığını ifade etmektedir. Her iki tümülüs mezarda da gümüş ve bronzdan yapılmış halka kulplu küçük kazanların, T şeklindeki eklentilere tutturulmuş boğa ve grifon başlı protomlar bulundurduğunu ve de ele geçen bronz ile gümüş kepeçlerin de Phryg kazanlarının ayrılmaz unsurları olduğunu belirtmektedirler⁶⁷³.

Başka bir görüşe göre ise soylulara ait tümülüs mezarların sadece Gordion'un çevresindeki bölgeyle sınırlı kalmadığı, Lykia'daki Bayındır sit alanında yaklaşık 100 tümülüsün bulunduğu ve bunlardan iki tanesinin (C ve D) MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru, Midas'ın hala Phryg tahtında oturduğu bir dönemde, dikkat çeken bir şekilde Phryg stilinde inşa edildiği belirtilmektedir. Ayrıca Bayındır mezarlarının tamamıyla Phryg mezarları olduğu ve Orta Lykia nüfusunda Phryg unsurların bulunduğuna işaret ettiği ifade edilmektedir⁶⁷⁴.

⁶⁶⁸ Dörtlük, 1988: 171-174.

⁶⁶⁹ Dörtlük, 1995: 98-100; Dörtlük, 1988: 171-174.

⁶⁷⁰ Mellink, 1998: 11.

⁶⁷¹ Roller, 2011: 563.

⁶⁷² Işık, 2015: 199.

⁶⁷³ Özgen ve Özgen, 1988: 32-33.

⁶⁷⁴ Rose ve Darbyshire, 2016: 11-12.

Bunların haricinde ise “Karaburun III” olarak adlandırılan mezarda krater-dinos benzeri forma sahip bikrom bir kap (**Lev. 253c**) ele geçmiştir. Kapın kulpları arasında kalan alanda yatay düz bantlar arasında dalgalı çizgiler görülmektedir. Mellink, Elmalı Ovası’nın çeşitli yerleşim yerlerinde buna benzer yapıda parçalar bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Lykia bölgesinin bu boyalı buluntularının MÖ 8. ve 7. yy’ların Phryg boyalı malları ile ilgili olduğunu belirtmiştir⁶⁷⁵. Fakat Gordion’da ve batı Phrygia’da ele geçen kap formlarını göz önüne aldığımızda bu kap Phryglerle dalgalı çizgi haricinde bir paralellik sağlamamaktadır. Phrygia’da dinos formları depolama kapları olarak yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Lakin Karaburun’dan gelen kap dinos formlarına yakınlık sağlamaktayken omuzda beliren yatay kulplarla farklılaşmaktadır. Ayrıca Ü. Muşkara, yüksek lisans tez çalışması kapsamında Karaburun III’ten gelen krater-dinos’ta dâhil olmak üzere bu kaba benzer Korkuteli (**Lev. 254a**) ve Uylupınar’da ele geçen iki örneği daha incelemiştir. Muşkara, bu eserlerin buluntu yerlerini ve boyama özelliklerini göz önünde bulundurarak Güney batı Anadolu seramik sanatındaki *Black on Red* bezeme geleneğinin kapsamına girdiğini ifade etmektedir⁶⁷⁶. Sonuç olarak Karaburun III’ten, Korkuteli’nden ve Uylupınar’dan gelen aynı formlara ve bezeme tekniğine sahip bu kapların şu an için Phrygia ile kurulabilecek bağlantı için kesin bir kanıtın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

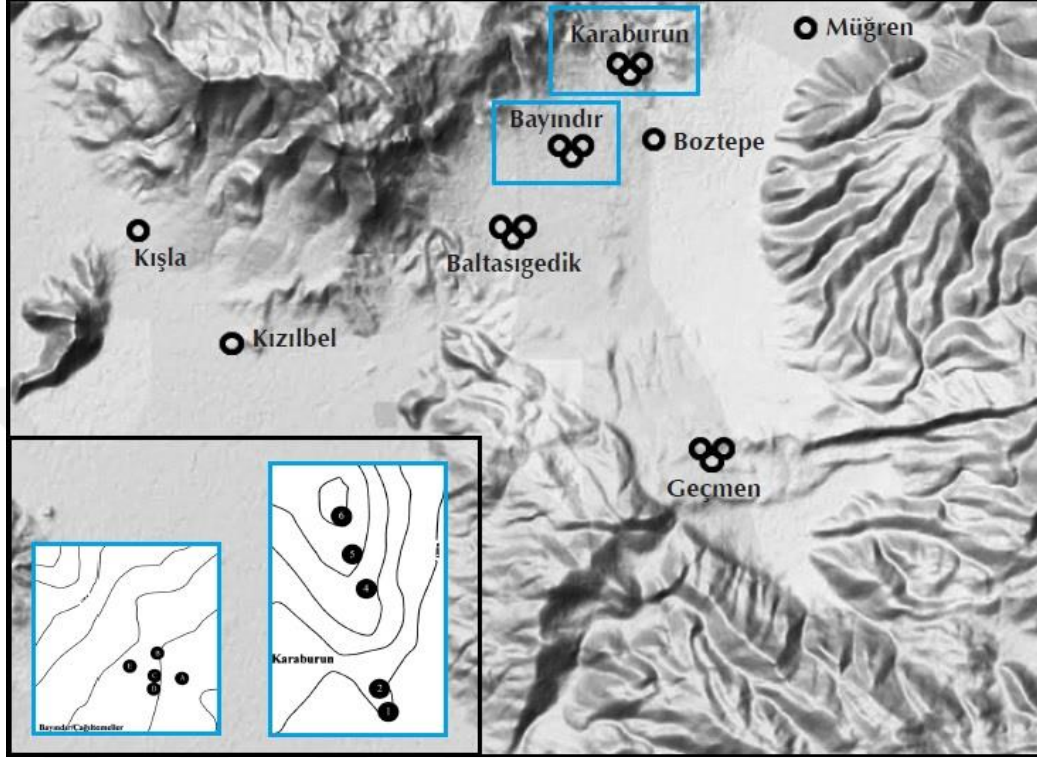
Bayındır D Tümülüsü’nün mezar sahibi inhümasyon olarak, B ve C Tümülüsü’ndeki bireyler ise kremasyon olarak gömülmüşlerdir⁶⁷⁷. İnümasyon gömü tarzı Gordion çevresindeki tümülüslerde MÖ 9. ve 8. yüzyıllarda yaygın olarak görülmekle birlikte kremasyon tarzındaki gömütler ise MÖ 7. yüzyılda görülmeye başlamakta ve MÖ 6. yüzyıla gelindiğinde bir gelenek halini almaktadır. Ayrıca Bayındır C ve D tümülüsünden gelen eserler Gordion’daki MÖ 740 civarına tarihlenen Tümülüs MM’de ele geçen küçük kazan, kepe ve kâse buluntularıyla birebir paralellik göstermektedir. Bayındır C ve D tümülüslerinden gelen buluntuların Gordion’daki Tümülüs MM ile olan bu yakın benzerliği mezar sahibinin daha önce Gordion’da yaşamış bir Phrygli olma olasılığını da güçlendirmektedir. Ayrıca gümüş kepe (**Lev. 252a**) ile gümüş küçük kazan (**Lev. 250b**) üzerinde Phrygce yazıtlar görülmesi, bu mezar sahibinin Phrygli kimliğiyle ilgili kurulabilecek bağlantılar olarak önümüzde durmaktadır. Sonuç olarak şu ana kadar ele geçen verilerden Lykia’da sadece Bayındır C ve D tümülüslerinde Phryg materyal kültürünün kalıntılarına ulaşıldığı anlaşılmıştır. Bunun haricinde ise yerleşim yerlerinden herhangi bir veri gelmemektedir. Phryglerin Güney sınırının Lykia’ya kadar uzandığını söylemek için

⁶⁷⁵ Mellink, 1972: 262.

⁶⁷⁶ Muşkara, 2000.

⁶⁷⁷ Işık, 2015: 207.

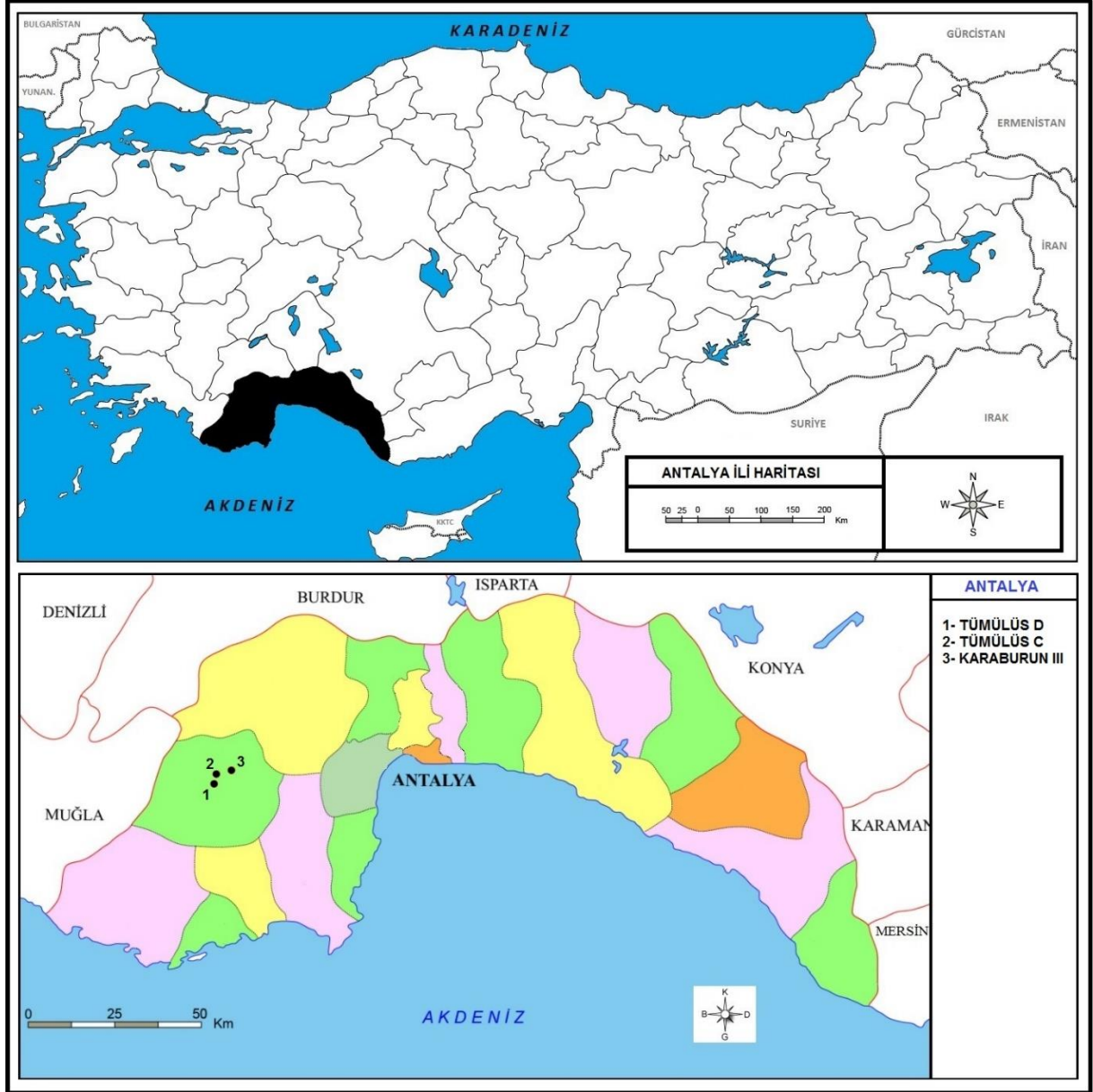
elimizde bulunan veriler şu an için yetersizdir. Bunun yerleşim arkeolojisiyle de desteklenmesi gerekmektedir. Antalya İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve araştırma sonuçları neticesinde Phryg tanısı konulan kapların bulunduğu merkezler harita (**Harita 6.14**) üzerinde işaretlenmiştir.

Harita 6. 13. Lykia Bölgesi. Tümülüsler. (Tiryaki, 2016: 67, 69, 70; Res. 2, 6, 10).

Demir Çağ Milyas mezarlıklarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapan G. Tiryaki ise Milyas bölgesinde bugüne kadar kazısı yapılmış 39 tümülüs bulunduğunu ve bu bölgenin Gordion ve Sardes’den sonra Demir Çağ Anadolu’sunun tümülüs tarzı mezarlıklara sahip en geniş nekropollerinden biri olduğunu belirtmektedir. Milyas’daki yerleşim yerlerinden elde edilen verilerin eksik kaldığı noktalarda kültürel açıdan, kimlik ve statü gibi kavramların aydınlatılması için tümülüslerin şimdilik eldeki en önemli arkeolojik verileri temsil ettiğini ifade etmektedir. Bu bölgedeki çoğu tümülüs mezarın, genel değerlendirmelerini içeren ayrıntılı bilgi ve belgelerle bilim dünyasına sunulmadığı için Milyas’ın tarihsel coğrafyası ile kültürel ortamı hakkında kapsayıcı ve bağlayıcı sonuçlara ulaşılmasının şu an için mümkün olmadığına değinmektedir. Tiryaki, tümülüs mezarlardan gelen verilen Milyas’taki yerleşim arkeolojisinden temin edilen verilerle desteklenmediği sürece Milyas ve Phrygia arasındaki ilişki bağlamında doğrudan bir değerlendirmede bulunmanın güç olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Milyas bölgesinde bu tümülüs mezarları inşa ettiren mezar sahipleri üzerinde Phryg, Lydia ya da Lykia’nın siyasal ve kültürel bir üstünlük sağladıklarını gösteren arkeolojik

verilerin bulunmadığına da dikkat çekmiştir⁶⁷⁸. Ayrıca Tiryaki'nın hazırlamış olduğu Lykia'nın MÖ 1. bin tümölüs mezarlarının yayılımını gösteren harita (**Harita 6.13**) düzenlenmiş şekliyle yukarıda verilmiştir.

Harita 6. 14. Antalya. Phryg Seramiğinin Yayılımı.

⁶⁷⁸ Tiryaki, 2016: 59-61.

DEĞERLENDİRME

MÖ 2. binyılın sonlarında Anadolu’da köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. “Deniz Kavimleri” ya da “Ege Göçleri” olarak bilinen göç hareketinden sonra, MÖ 12. yüzyılda, Anadolu’nun batısına, çekirdek bölge olarak ise Sangarios (Sakarya) Nehri ve çevresine yerleşen Phrygler, Gordion kazılarında ortaya çıkan verilerden de anlaşılacağı gibi MÖ 10. yüzyıl gibi erken bir tarihte siyasi otoritesini sağlamış ve Hitit Devleti’nin yıkılmasıyla oluşan siyasi boşluğu, egemen güç olarak doldurmaya başlamıştır.

Gordion’da Tunç Çağı’nı takip eden süreçteki yerleşime ait evlere ve bu evlerde de Erken Demir Çağı’na ait el yapımı seramiklere rastlanmıştır. Bu bağlamda Phryglerin ya da Phrygce konuşan kimselerin bu bölgede yerleşmeye başlama tarihlerinin MÖ 11. yüzyıldan daha sonrasının olamayacağı kanısına varılmıştır. Gordion’da Burnt Reed House (Yanık Saz Evi) olarak adlandırılan yapıda çarkta yapılmış ve Phrygia’nın çömlekçilik geleneğinin başlangıcını oluşturan seramikler bulunmuştur. Burada yapılan radyokarbon analizleri, yapının MÖ 10. yüzyılın sonlarında yıkıldığını göstermektedir. Gordion’da anıtsal yapılarda bulunan kabartma heykeller ise, MÖ 10. yüzyılın sonları ve 9. yüzyılın başlarında Phryglerin, Hititlerin devamı olarak nitelendirilen Geç Hitit ile yakın ilişkiler içerisinde olduğunu göstermiştir. 8 m kalınlığında bir sur duvarı bulunan Gordion’daki Erken Phryg Kalesi’nin ilk sur kapısı MÖ 900’leri gösteren bir tarihte inşa edilmiştir. MÖ 9. yüzyıl Gordion için bir dizi önemli inşaat faaliyetleriyle geçmiştir. Erken Phryg Kapısı, Megaron yapıları ve diğer birimlerden de anlaşılacağı gibi bir kent kavramı ve idari yönetim mekanizması Gordion’da 9. yüzyıl öncesinden oluşmuş bulunmaktadır. Eski çalışmalarda Phryglerin siyasi birliğini, MÖ 8. yüzyıldan önce oluşturamadığı şeklinde görüşler hâkimdi. Bunların üzerine yapılan yeni araştırmalar sayesinde Phryglerin siyasal birliğini ve otoritesini MÖ 10. yüzyıl gibi erken bir tarihte sağladığı anlaşılmaktadır.

Phryglerin başkenti olarak bilinen Gordion’da yürütülen kazı çalışmalarında önemli veriler elde edilmiştir. Gordion’da 1950’li yıllarda R. Young başkanlığında yürütülen kazılarda bir yangın/tahrip tabakasına rastlanılmıştır. Araştırmalar, Young ve ekibi tarafından bu alan üzerine yoğunlaşmış ve çeşitli önermeler ortaya konulmuştur. Gordion için yapılan eski kronolojik önermede (**Tablo 3.1-3.2**) bu tahrip tabakasının MÖ 7. yüzyılın başlarına tarihlenmesi yapılmakta ve Yıkım Tabakası’nın oluşmasına sebep olarak da Kimmer istilalarının bir sonucu olduğu düşünülmekteydi. Gordion’da son yapılan radyokarbon ve dendrokronoloji analizleriyle birlikte arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklardan da elde edilen bilgiler beraber incelenerek yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Yeni kronoloji ile birlikte

Gordion'daki Yıkım Tabakası'nın Kimmer istilası ile ilgili olmadığı ve bunun kalede gerçekleşen bir yangınla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Çünkü MÖ 9. yüzyılın sonlarına doğru höyüğün görünümünde büyük bir değişiklik yapıldığı ve höyüğün en azından doğu kısmında Erken Phryg Dönemi'ne göre 4-5 m daha yükseltilmiş olduğu tespit edilmiştir. Yanık tabakasının üzeri 5 m'yi bulan bir dolguyla doldurulmuş ve Orta Phryg Kalesi de bu dolgunun üzerine inşa edilmiştir. Yıkım Tabakası'ndan çıkan binlerce buluntu içerisindeki birçok seramik tipi ve süsleme stilleri, bronz ve demirden yapılmış birçok buluntu bize MÖ 9. yüzyılın sonlarındaki Phryg maddi kültürü hakkında önemli bilgiler sunmakla birlikte Phryg ekonomisinin MÖ 800 yılında dahi gelişkin olduğunun bir göstergesi olmuştur. Yıkımının sebebi ne olursa olsun, Phrygialıların bu olayın arkasından hemen yeniden inşa programını başlattıkları görülmüştür.

Gordion'un yeni kronolojisi ile birlikte Yıkım Tabakası'nın tarihi 100 yıl kadar geriye çekilerek MÖ 800 civarına tarihlenmiştir. Yeni kronoloji ile gelen değişiklikler Yıkım Tabakası'yla kalmamış, bununla birlikte Orta Phryg Kalesi MÖ 7. yy'dan 8. yy'a ve Güney Kiler'de MÖ 400 civarından MÖ 700 civarına tarihlenmiştir. Yeni kronoloji Gordion'un haricinde ise Gordion çevresindeki tümülüsler içinde yeniden değerlendirme yapılmasını gerektirmiştir; Tümülüs W MÖ 750'den 850 civarına, Tümülüs K-III 730'dan 780 civarına, Tümülüs P 720'den 770 civarına ve Tümülüs MM'de 700'den 740 civarına tarihlendirilmiştir. Gordion çevresindeki diğer tümülüslere de çeşitli tarihlendirmeler getirilmiştir (eski kronoloji için **Tablo 3.2** ve yeni kronoloji için **Tablo 3.5**).

Gordion'un göz ardı edilemeyecek şekilde Demir Çağı Anadolu'su için önem taşıdığı anlaşılmakla birlikte Phryg maddi kültür kalıntılarının güvenilir katmanlar sayesinde bizlere ulaşması hem Phryglerin hem de çevre kültürlerin gelişim süreçlerine daha iyi anlamamızı da beraberinde getirmiştir.

Bu tez çalışmasının ana bölümlerini Phryg seramiği ve yayılım alanları oluşturmaktadır. Phryg seramiklerinin bir arada olduğu bütüncül bir çalışma bulunmaması, bu seramiklerin gelişim sürecini anlamamız açısından zor bir durum almaktaydı. Bu tez çalışmasıyla oluşturulan Phryg seramiği bölümü Phryg seramiğinin erken ve orta dönemlerde form, bezek, yerel ve yabancı etkiler açısından nasıl şekillendiğini anlamamız ve bütüncül olarak bakabilmemiz bakımından önemli sonuçlar doğurmuştur. Phryg seramiği, Gordion merkezli oluşturulmuştur: Gordion ve çevresindeki tümülüslerde neredeyse 120 yıl öncesinden başlayan kazı çalışmalarıyla birlikte yapılan araştırma sonuçları neticesinde, Phryg mimarisini, sanatını, sosyal ve siyasal yapısını bir bütün olarak bir arada bulabilmemiz

ve diğer Phryg yerleşmeleri arasında da Gordion'un güvenilir bir stratigrafi vermesi bakımından Phryglerin seramik kronolojisi için daha sağlıklı sonuçlar vereceği görülmüştür.

Bir diğer sorun teşkil eden husus da Erken Demir Çağı'nda Orta Anadolu'da görülen seramik geleneğinin kimliğiyle ilgiliydi. Bu dönem seramiğiyle ilgili Batı Phryg, Doğu Phryg, Alishar IVc ya da hiçbir kimlik verilmeksizin Orta Anadolu Demir Çağı Seramiği şeklinde adlandırmalar yapılmaktadır ama ortak bir fikir birliği sağlanamamıştır. Yapılan bu tez çalışmasında, Anadolu'nun batı platosunda (Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar) Gordion merkezli görülen seramik repertuvarının Phryg seramiği için temel alınabilecek en önemli ayırım olduğu kanısına varılmıştır. Kızılırmak Kavsi içerisinde yer alan ve Tabal Ülkesi'nde de geniş kullanımı olduğu anlaşılan, her ne kadar batı platoya benzer form ve bezemeleri kullanmış olsalar da işleniş şekli olarak farklılıklar gösteren ve Doğu Phryg, Alishar IVc veya Orta Anadolu Demir Çağı Seramiği şeklinde adlandırmalar getirilen seramik geleneğinin, yapılan tez çalışması sonucunda da batı platodan ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır ve bu farklılıkların ise doğru tespitler olduğu görülmüştür.

Phryglerin siyasi olarak yayılım alanına baktığımızda çekirdek bölge olarak Anadolu'nun batı platosu karşımıza çıkmaktadır. Daha sonraki süreçte Phryglerin kontrol alanlarını Kızılırmak'ın doğusuna kadar genişlettikleri görülmüştür. Kızılırmak Kavsi içerisindeki yerleşim yerlerinde Phryg katmanlarıyla, metal ya da pişmiş toprak buluntularıyla karşılaşılmaktadır. Bunların Phrygliliği hususunda ortak bir görüş bulunsa da, seramiklerin kimliği konusunda uzlaşamamaktadır. Araştırmalarımız sonucunda da ulaştığımız gibi bunun temel nedenini bezeklerin işleniş şekli oluşturmuştur. Batı Phryg platosunda hayvan figürleri kap yüzeyine çizgisel olarak işlenirken doğu Phryg olarak adlandırılan bölgede ise silüet şeklinde işlenmiştir. İncelenen yayınlarda silüet hayvan stilinin, Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde yoğun olarak bilindiği, Gordion ve batı platodaki diğer yerleşmelerde ise az sayıda örnekle temsil edildiği görülmüş ve bu az sayıda örneğinde ancak ithal olarak gelebileceği kanısına ulaşılmıştır. Bu stil Boğazköy, Maşat Höyük, Alishar, Kültepe gibi sitelerde yoğun olarak görülmekle birlikte Aslantepe ve Kargamış'ta bulunan Yunus mezarlığından da tanınmaktadır.

Çizgisel sitilin ise daha çok Anadolu'nun batı platosunun bir ürünü olduğu görülmüştür. Çizgisel stille ilgili ilk örnekler Gordion'daki Tümülüs K-III'den ve daha sonrasında Konya Alaeddin Tepe Höyüğü'nden gelmektedir. Çizgisel sitilin aktarıldığı örneklerle baktığımızda genellikle kapların yüzey renginin açık, bezemede kullanılan renklerin ise kahverengi tonlarında olduğu gözlemlenmiştir. Erken ve Orta Phryg Dönemlerinde, Gordion'da uygulanan çizgisel hayvan stilinin bulunduğu çanak çömleklerin çoğunluğunun,

Brown on Buff işçiliğinde yapılmış olduğu görülmüştür. Kap formu olarak ise yoğun bir şekilde yuvarlak ağızlı testiler, akıtaçlı süzgeçli testiler, kraterler ve birkaç kâse üzerinde uygulandığı anlaşılmaktadır. Az sayıda örnekle olsa da diğer kap formları üzerinden de bilinmektedir. Hayvan figürleri, kapların üst gövdesinde ve boyun kısmında yatay yüzeylere yerleştirilmiş paneller içerisinde verilmektedir. Kap yüzeyinde, bir alanı diğerinden ayıran dar şeritler ve bir hayvanı diğerinden ayıran ince paneller görülmektedir. Paneller kabın büyüklüğüne bağlı olarak büyüyüp küçülebilmekte ve bir panelde birden fazla hayvanın görüldüğü kaplar genelde büyük kaplar olmaktadır. Gordion'daki seramikler üzerinde görülen hayvanlar daha çok aslan, keçi ve şahin olmakla birlikte geyik, boğa gibi hayvanlar daha az sıklıkta görülmektedir, tavşan, kertenkele, at, çakal, balık gibi figürlerle ise en az sıklıkta karşılaşmıştır. Ayrıca Gordion'daki boyalı kapların büyük çoğunluğunda geometrik stile gönderme yapan çizgisel tasarımlar gözlemlenmiştir.

Gordion'da gri ve siyah monokrom kaplar yaygın bulunmakla birlikte Phryg monokrom seramiğini Phryg kültür evrelerinin tamamında görebilmekteyiz. Neredeyse monokrom kapların her birinde ışıltılı mika parçacıklarının kullanıldığı anlaşılmaktadır. Gordion'da, Erken Phryg seramik repertuarı içerisinde incelenen monokrom seramik örneklerinde desen olarak desenli kazıma, çentikleme ve damgalamayla yapılmış motifler dikkat çekmektedir. Desenli kazıma ve damgalama, boyalı seramiklerde nadir olarak uygulanmıştır. Monokrom kaplarda genellikle düzgün konturlar ve çeşitli keskin işlenmiş özellikler görülmektedir. Bu tekniklerin diğer dönemlere oranla daha yoğun kullanımının Erken Phryg Dönemi'nde olduğu görülmektedir. Şu ana kadar yapılan çalışmalar incelendiğinde ise Orta Phryg Dönemi'nde en azından Gordion nezdinde çok fazla bilinmemektedir. Midas Şehri ve Seyitömer Höyük gibi yerleşmelerde, özellikle damgalamayla yapılmış desenler Orta Phryg Dönemi'nde de yoğun olarak görülebilmektedir.

Hazırlamış olduğum tezimde asıl odaklandığım konu tezinde başlığı olan Phryg seramiği ve yayılım alanları olmuştur. Bu konuyu iyi anlayıp yazabilmek için öncelikle Phrygleri, siyasi tarihini, sosyo-ekonomik durumunu, ilişkilerini, sanatını ve dinini anlamak gerektiğini düşünerek bu konular hakkında derlenen bilgiler tezde ayrı bölümler halinde ele alınmıştır.

Erken Phryg seramiğine Gordion'un yeni kronolojisi ile MÖ 9. yüzyıla tarihlendirilen tümölüslerden gelen metal ve pişmiş topraktan yapılmış örneklerde eklenmiş ve Sams'in Erken Phryg'e dâhil ettiği *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış seramikler ise Orta Phryg seramiği içerisinde değerlendirilmiştir. Erken Phryg seramiğinde çarkta yapılmış seramik formları, minyatür boyutlardan 1 m'ye kadar ulaşan devasa boyutlardaki örneklerle, zengin ve

çeşitli bir repertuar ortaya koymaktadır. Yoğun kullanımına baktığımız zaman ise kâse, testi, amphora ve depolama kap formları çoğunluğu oluşturmaktadır. Tek kulplu kullanışlı kap, askos, krater, dinos ve kazan formları da daha az sıklıkla Erken Phryg seramik repertuarı içerisinde görülebilmektedir. Erken Phryg repertuarında kâseler önemli bir yer tutmaktadır. Gordion ve çevresindeki tümülüslerden gelen pişmiş toprak ve metal örnekleri incelediğimizde form olarak düz, karineli ve omphaloslu kâseler ön plana çıkmaktadır. Pişmiş toprak örneklerin yoğun olarak kalede, metal örneklerin ise tümülüslerde ele geçtiği tespit edilmiştir.

Testiler, form ve boyut bakımından Erken Phryg repertuarında 7 kategori oluşturmuştur: yuvarlak ağızlı, dar boyunlu yonca ağızlı, küçük yonca ağızlı, geniş yonca ağızlı, akıtaçlı, akıtaçlı süzgeçli ve belirsiz testiler. Kaleden gelen sayısız çeşitlilikteki örnekleriyle testi formları, hem saray hem de çalışma ortamlarında formun popülerliğine işaret etmekle birlikte Phryg çömlekçilerinin form tasarımı uygulamalarında çok çeşitli örnekler sunduğunu ve Phrygler için günlük hayatın önemli bir unsuru olarak kullanım alanı bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca büyük yuvarlak ağızlı testilerin Gordion, Midas Şehri gibi yerleşimlerde yoğun görülmesine karşın Phryglerin doğu platosunda belirgin bir şekilde bulunmaması da Phryg tipi olma olasılığını güçlendirmektedir. Bu tez çalışmasında incelenen seramik örnekleriyle geniş ağızlı yonca testilerin de, büyük yuvarlak ağızlı testiler gibi Anadolu'nun batı platosunda yoğun olarak karşılaşıldığı anlaşılmıştır. Testi formlarının en dikkat çekici örneklerini ise akıtaçlı süzgeçli testiler oluşturmaktadır. Bu formun Gordion'da önemli sayıda temsilleri olmakla birlikte Phryg seramiğinin yayılım alanı çalışılırken bu formun Orta Phryg Dönemi'yle birlikte Phryglerin siyasi varlığını sürdürdüğü sınırları içerisinde bir lüks unsuru olarak tanınırlığı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Amphoralar ise Erken Phryg repertuarında, küçük amphora, kantharos krater, büyük dar boyunlu ve kraterleri de içeren büyük açık ağızlı amphoralar olmak üzere dört kategori görülmektedir. Phryg amphoralarında özgün form uygulamaları ile karşılaşılmıştır. Bazı küçük amphoraların kulpları üzerinde görülen dekoratif amaçlı makara formunda eklentiler ve yine kulp bölümünden sarkan dairesel halkalar, tasarım farklılığıyla özgün bir form ortaya çıkarmıştır. Kantharos kraterlere ise incelenen yayınlar içerisinde formun başka bir örneğine Gordion haricinde rastlanılmamıştır ve hem form anlamında hem de zengin geometrik bezeme repertuarlarıyla Phryglere özgü bir form sergilemektedir.

Büyük amphoralar Gordion'da dar boyunlu ya da açık ağızlı olarak iki kategori altında görülmektedir. Dar boyunlu amphoralar, temelde kulp ayarından kaynaklı olarak boyundan kulplu ve omuzdan kulplu tiplerde ele geçmiştir. Boyunlar, kalede ve tümülüslerde, genişlik

ve yükseklik açısından önemli ölçüde değişmekle birlikte genişçe dışa doğru yayılan ağız ise ortak bir özellik olarak karşımıza çıkmıştır. Açık ağızlı amphoralar ise yıkım öncesi kontekslerden iyi tanınmakla birlikte Yıkım Tabakası'ndaki dar boyunlu amphoralardan daha fazla miktarda ve çeşitli formlarla yer almaktadır. Yıkım Tabakası'ndan oldukça fazla sayıda örneğin açık renkli, birkaçının ise gri renkte olduğu görülmüştür. Açık ağızlı amphoralar içerisinde boyalı kap oranı yüksek olmakla birlikte desenli kazıma ve damgalama tarzında yapılan bezemelerde kap yüzeyinde görülebilmektedir. Gordion'da krater formunu, geniş boyunlu amphoralardan ayıran özellik ise karakterlerin daha geniş boyunlara ve ağızlara sahip olması oluşturmaktadır. Kraterler, Alishar IV döneminin merkezlerinde de yaygın bir kap formu olarak kullanılmıştır. Çoğunluğu, genellikle Gordion'daki örneklerle benzemekte ve birçoğu da Phryg tiplerine paralel olarak göze çarpan, dışa eğik, çıkıntılı ağız profillerini taşımaktadır.

Gordion'da ele geçen depolama kapları minyatür boyutlardan neredeyse 1 m'yi bulan boyutlarda görülebilmektedir. Kapaklı ve kulbu olmayan bir form tasarımı sergileyen depolama kapları genellikle düz tabanlı ve geniş gövdeli olmakla birlikte oval ya da elipsoidal formlar genellikle tabana doğru belirgin bir koniklik göstermektedir. Depolama kaplarındaki önemli bir özellik ise kabın üst gövdesinde ikili veya dörtlü olacak şekilde plastik makaraya benzer eklentilerin bulunmasıdır. Makara şeklindeki desteklerin, Gordion'daki başka formlar üzerinde de sıklıkla tekrarlandığını birçok örnekten anlayabiliyoruz. Bu çalışma ile birlikte metal ya da pişmiş toprak malzemeden yapılmış makara desteklerin geniş bir alana yayıldığı görülmüştür. Gordion ve tümölüslerden ele geçen dinoslar ise genel olarak ayaklıdır ve çoğu durumda doğrudan omuza dayanan dışa eğik ağız taşımaktadırlar, bununla birlikte geniş ve tamamen yuvarlak elipsoid veya küre formu içermektedirler. Genel olarak dinoslar ve ilgili depolama kapları, Gordion'da olduğu gibi yaygın olmasa da Anadolu'nun çeşitli Demir Çağı yerleşmelerinde de bilinmektedir.

Metal kazanları ise Gordion Höyüğü'ndeki tahrip etkenlerinin daha fazla olmasından kaynaklı olarak sağlam ele geçirmek zor bir durum almaktadır. Erken Phryg repertuarında metalden yapılmış kazanlarla Tümölüs W'da karşılaşılmış ve kazanların kulp yerlerinde boğa başlı ve kuş figürlü eklentiler dikkat çekmiştir. Bu tez çalışmasıyla birlikte kazan örneklerinin MÖ 8. yüzyıla tarihlenen tümölüslerde yoğun bir şekilde görüldüğü, MÖ 7. yüzyıla tarihli tümölüs mezarlarda ise belirgin bir şekilde azaldığı tespit edilmiştir.

Gordion'da Erken Phryg seramik repertuarında ele geçen çanak çömlekler, boyalı ve boyasız olarak iki ana kategori altında toplanmakta ve kendi içlerinde de alt gruplara ayrılmaktadır. Gordion'da kaplar üzerinde görülen boyasız dekorasyonun, kazımayla yapılmış

örneklerden, ayrıntılı damgalama programlarına kadar çok çeşitli teknikler içerdiği anlaşılmaktadır. Bu tekniklerin arasında desenli kazıma, bombelenme, bantlama, seyrek örgü, şekillendirilmiş kabartma ve plastik süsleme bulunmakla birlikte bu örneklerin çoğunluğu monokrom çanak çömlek üzerinde görülmektedir. Genelde bir kap üzerinde sadece tek bir çeşit basit boyasız bezemeyle karşılaşılmıştır.

Sams⁶⁷⁹, desenli kazımanın Orta Anadolu’da, bir Phryg özelliği olarak karşımıza çıktığını belirtmektedir. Phryg desenli kazıma tekniği, vazo boyamasından esinlenmiş ve bu tekniğin kullanılması ve uygulanmasında karşılaşılan özellikler, tekniğin tamamen popüler dekoratif ortamları taklit ettiğini, fakat yine de kendi içerisinde ayrı bir gelenek olarak durduğunu ortaya çıkarmıştır. Desenli kazıma, basit formların sınırlı olarak kullanıldığı bir repertuarı sunmaktadır ve ressamlar genellikle omuz ile boyun bölgelerinin dekoratif doldurulmasını tercih etmişlerdir. Desenli kazıma tekniği, Gordion’un haricinde, Midas Şehri’nde görülmektedir ve bazı motiflerin ise Gordion’dakilere paralel olarak ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Ancak Phrylerin doğu platosundaki Alişar IV merkezlerinde böyle bir dekorasyon uygulamasıyla karşılaşılmaması sebebiyle desenli kazımanın Phryglerin batı platosunda yaygın görülen bir süsleme olduğu ortaya çıkmaktadır. Desenli kazıma tekniği Gordion’da, genel olarak büyük kaplarda görülmekte ve en sık kullanımını büyük amphoralar üzerinde görmekteyiz. Desenli kazıma kullanılan motifleri ise, dalgalı çizgiler, balıksırtı, zikzaklar, iç içe “V” biçimli şeritler (chevrons), üçgenler ve birkaç ünik desen oluşturmaktadır.

Burada vurgulanması gereken bir diğer konu da kazıma çizgilerin özellikle kâselerin dip ya da kaide altlarında karakteristik olarak çok fazla görülmesiyle ilgilidir. Bazıları karalama şeklinde düzensiz, bazılarında ise zikzaklar ya da belli bir simgeyi belirtme isteği ile yapılmış kazımlar dikkat çekmektedir. Ayrıca bunların içerisinde Phrygce harflerin kullanıldığı örneklerle de değinmek gerekir. Kapların kaide altlarında bulunan tüm bu örneklerin bir ressama ya da atölyeye veya kabı satın alan kişiye atıfta bulunma olasılığı vardır. Ama şu an için bu durumu anlayabilecek veriler elimizde bulunmamaktadır. Açıklanan kazıma çizgilerle yapılmış örneklerin Phryglerin önemli yerleşmelerinde MÖ 4. yüzyıla kadar uygulanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Gordion’daki ele geçen malzemelerden Erken Phryg ressamlığında kaplar üzerinde en çok dalgalı çizgi süslemesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yaygın uygulamalardan birini ise kap yüzeyinde çıkıntı yapan (ridging) süsleme oluşturmaktadır. Çoklu yiv açma ve diğer bazı boyasız bezeme türleri gibi, bu tip çıkıntılar neredeyse monokrom seramiklerin bir

⁶⁷⁹ Sams, 1994: 114, 116.

özelliği gibi durmakla birlikte çeşitli formlarda (yuvarlak ağızlı ve dar boyunlu yonca ağızlı testiler, büyük amphoralar ve depolama kapları) sıklıkla görülmektedir.

Plastik ek uygulamalar ise kaplar üzerinde daha çok kulplar ile bağlantılı olarak destek ve makara şeklinde tercih edildiği anlaşılmaktadır. Kâselerde (**Lev. 2g, 3e**) ve depolama kaplarında yarım destekleyici ekler tercih edilmiştir. Oyma şeklindeki süslemeler daha yoğun bir şekilde büyük kraterlerin (**Lev. 64a-64b**) kulplarında ve omuzlarında kullanılırken, boyunlu bir amphora da (**Lev. 56e**) tüm kulp eklerini kuşatan, küçük hafif konik, kabarıya benzer şekilde kullanımı görülmüştür. Kabara bir çeşit iri başlı çivi demek. Bu tür kullanımlar metal ya da mobilya işçiliğinde görülen çivi kullanımlarının seramiğe yansımış halleri olabilir.

Seramik damgalama tekniğinin Gordion'daki kaplar üzerinde özenle uygulandığı anlaşılmaktadır. Damgalama tekniğinde yapılmış desenler, kapların genellikle gövde ve omuz kısmında bulunan yükseltilmiş bantlarda sıklıkla uygulanmıştır. Basit üçgenler ve dairelerden, düz çizgili veya eğrisel tasarımın daha ayrıntılı formlarına kadar, yaklaşık otuz ayrı damgalama tipi (**Lev. 100d-108e, 109a-111f**) tespit edilmiştir. Gordion'da damgalama tekniğiyle yapılmış desenleri; “çember”, “iç içe çember”, “üçgen zikzak”, “azalan üçgenler”, “iç içe V biçimli üçgenler”, “baklava dilimi”, “azalan baklava dilimli”, “S-spirali”, “S-kıvrımı”, “S-sarmalı”, “spiral fans”, “gözlük sarmalı”, “iç içe at nalları”, “iç içe V biçimli şerit/tek sıra balıksırtı” ve “X paneli” oluşturmaktadır. Phrygia'da Gordion'un haricinde Phryglerin damgalama tekniği uygulamalarını Midas Şehri'nde de bilmekteyiz ve başkentte ki örneklerle birçok ortak özelliği paylaştığı görülmüştür. Sams'a⁶⁸⁰ göre çok çeşitli dekoratif tiplerde seramik kaplar üzerinde görülen damgalama tekniğinde yapılmış desenler, Demir Çağı Anadolu'sunda bir Phryg özelliği olarak bulunmakta ve Gordion'un etkileyici dekorasyon repertuarının başlıca emsalleri Balkanlarda, özellikle de Trakya Ovası'nda görülmektedir.

Erken Phryg repertuarında boyasız süslemeler kadar boyama ile yapılmış süslemelerin de önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Gordion'da boyalı süslemeler depolama ve kullanışlı kaplar haricinde neredeyse diğer bütün formlar üzerinde uygulanmıştır. Erken Phryg ressamlığında karşımıza çıkan birçok boyamayla yapılmış geometrik desen, Grek vazo boyamacılığıyla paralellikler taşımaktadır. Kompozisyon açısından baktığımızda ise gerek Gordion'da görülen boya desenlerin işleniş şekli gerekse süslemenin uygulandığı kap formları farklılıklar göstermektedir. Greklerde bahsedilen boya bezek uygulamaları MÖ 8. yüzyılda yoğun bir şekilde kullanım alanı bulurken Gordion'da ise MÖ 9. yüzyılda iki form hariç tüm

⁶⁸⁰ Sams, 1994: 124-125.

kap formları üzerinde çok iyi bilinen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Geometrik desenlerin, geometrik geleneğin ana tasarımları olduğu unutulmaması gerekir. Çünkü sadece geometrik desen şekillerine bakarak çeşitli etnik kimlikler verilmesinin çok sağlıklı bir ilerleme olmadığını düşünmekteyim. Bu geometrik desenler tüm insanlığın ortak bir düşünce olgusunu taşımaktadır. Örneğin Gordion’da yoğun bir şekilde kap yüzeyine uygulanan dama tahtası motifi Avrupa, Anadolu ve Mezopotamya’daki birçok yerleşim yerinde ele geçmiştir. Sürekli olarak bir köken aramak yerine burada dikkat etmemiz gereken husus; bu desenlerin kap yüzeyine işleniş şeklinin Phrygler ya da başka halklar tarafından nasıl uygulandığı konusudur.

Tez çalışmasında Phryg boya ile yapılmış geometrik desenleri incelerken kompozisyonel yaklaşım ve tasarımların kullanımında temel farklılıklar olduğu anlaşılmıştır. Söz konusu formların boya dekorasyonunda, ressamalar hem kompozisyon hem de motif seçimine önem vererek tasarladıkları dekoratif şemaları, özellikle kapların omuz ve boyun kısımlarına (kapların alt bölümleri nadiren boyanmaktadır) sıra veya panel tasarımı şeklinde yatay alanlarda uygulamışlardır. Gordion’daki kaplar üzerinde görülen basit desenler, dalgalı çizgiler, baklava dilimleri ve düz zikzaklar gibi yardımcı desenler, kap yüzeyindeki dar alanları ve genellikle de daha büyük alanları ayırmakta veya sınırlandırmaktadır. Çapraz çizgili üçgen desenleri Gordion’da görülen ana motiflerin en yaygın olanı olmakla birlikte alt gruplarında karşılaşılan bazı tipler Gordion dışında nadir olarak bilinmektedir. Phrygli ressamaların deseni bu denli çeşitli varyasyonlar içerisinde temel olarak kullanmasını bir Phryg önceliği olarak yorumlayabiliriz.

Erken Phryg ressamalarının en popüler motiflerini “üçgenler”, “baklava dilimleri”, “zikzaklar”, “X’ler”, “kafesler”, “dama tahtası”, “çapraz tarama” oluşturmaktadır. “Meanderler”, “tekli elemanlar”, “doldurma motifleri”, “ayırıcılar” ve “sıralı iç içe çemberler” de ikincil dekarosyon ile boyama repertuarında yerini almaktadır. Genellikle karmaşık olan motiflerin sadece bir veya iki kez kaplar üzerinde uygulandığı görülmüştür. Popüler motiflerden olan dama tahtası ve çapraz taramanın, panel veya sürekli alansal desen olarak genellikle panellerde daha sık tercih edildiği anlaşılmaktadır. Gordion’da Erken Phryg boyama repertuarında meanderler ve meander formlu tasarımlar (**Lev. 62a, 96g**) sınırlı sayıda olmak üzere birkaç tipte görülmektedir; tek çizgili kanca şekliyle, vurgunun meander yerine kancalara veya L’lere verilmesiyle (**Lev. 27c, 36a, 54a, 66a, 113d**), çapraz taranmış bir meander kanca şeklinde ve ayırık bir ortodoks meanderine benzeyen (**Lev. 3e, 113e**) haliyle. Kaplar üzerinde karşılaşılan “dalgalı çizgi” stili ve *Brown on Buff* sınıfı, ayrıntılı çanak çömlek damgalamasıyla birlikte Phryg materyal kültürünün en belirgin ve karakteristik

özellikleri arasında yerini almıştır. Bununla birlikte çoğu boyayla yapılmış stil ve aynı zamanda çok sayıdaki tekil oluşumlarda, sadece Gordion’da uygulanmıştır. Akıtaçlı süzgeçli testiler genel olarak kaliteli *Brown on Buff* ürünlerindeki süslü sınıfı yansıtmaktadır. Neredeyse tüm boyalı amphoralar, kantharos kraterleri de dâhil olmak üzere açık ağızlı formlardır (**Lev. 59d-59e, 61c-62a, 64d-71b**).

Işın motifi ise Phryglerin doğu platosunda çokça kullanılan ve Alişar IV stiliyle bağlantılı olarak sıkça görülen bir desen olmakla birlikte Gordion’da çok yaygın bir şekilde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Gordion’da genellikle bir alanda kesintisiz, tekrarlayan bir tasarım olarak ortaya çıkan ışınlar, üçgen tabanıyla genellikle dik açılı ve genellikle tepeden yükselen iğne benzeri bir antenle standart bir form göstermektedir. Neredeyse her zaman kesintisiz bir dizi oluşturan doğu platoda görülen ışınlarının aksine, Gordion’dakiler düşük alanlarda gruplar halinde ve panelli bir parça (**Lev. 98c**) dışındaki tüm parçalarda, aralıklı iç içe çemberler veya Malta haçları ile kullanılmıştır (**Lev. 41a, 65d**).

Neredeyse bir düzine farklı çeşitte karşılaşılan baklava dilimi panelleri, Erken Phryg ressamlığında en büyük ve en çeşitli motif ailesini oluşturmaktadır. Ayrıca ressamlar, “çoklu baklava dilimi” (**Lev. 114c**) şemasını ve “tarama ve baklava dilimi” (**Lev. 37a, 58c, 73d**) olarak adlandırılan çok daha yaygın bir şemayı kullanmışlardır. Gordion’da “tarama ve baklava dilimi paneli” 7 ayrı tipte karşımıza çıkmaktadır ve ana şemayı panelin içine yerleştiren bir X motifi ve içi taralı baklava dilimi parçaları oluşturmaktadır (**Lev. 113f-114b**). Eğik dama tahtası motifi (**Lev. 17e, 28g, 81h, 98c, 115a**) ise kap yüzeyine işleniş şekli olarak çoklu baklava dilimi desenlerini hatırlatmaktadır. Sams⁶⁸¹, Eğik dama tahtası motifinin iki tipinin de Balkanların Kuzeybatı Geometrik çanak çömleğinde yaygın olarak kullanıldığını ve Phryglerin doğu platosunda ise nadir görüldüğünü ifade etmektedir. Ayrıca “Tip 2” çapraz tarama deseni (**Lev. 115c**) ve “Tip 1C” dama tahtası motifi (**Lev. 16h**) gibi bazı desenlerin Gordion haricinde başka yerleşimlerde az sayıda olmaları, bu motiflerin büyük ölçüde bir Phryg özelliği olması ile açıklanabilir.

X panel motiflerinin çoğu ise Gordion’da karşılaşılan çeşitli panel örnekleride bir veya iki kereden fazla görülmemektedir (**Lev. 15i, 92d**). X panelleri Gordion dışında temsil edilen çeşitleri, Alişar IV çevresinde farklı varyasyonlarda uygulandığı anlaşılmaktadır. Kızılırmak Kavsi içerisinde yaygın bir gelenek olarak karşımıza çıkan kelebek paneller ise Gordion’da çok az sayıda örnekle (**Lev. 58c, 65d, 69a**) bilinmektedir. İç içe çizilmiş ya da tekli olarak kap yüzeylerine uygulanmış yarım daire panel motifleri de (**Lev. 22c, 37h, 54a, 67a, 96j, 116a**) Gordion’da az sayıda görülen boyama şekillerinden birini oluşturmaktadır. Erken Phryg

⁶⁸¹ Sams, 1994: 150.

repertuarında tekli ve iç içe ikili çemberler ile yoğun bir şekilde, çemberler dışındaki rozet veya rozeti andıran dairesel motiflerle ise nadir karşılaşılmıştır (**Lev. 28g, 100b**). Tekerlek şeklindeki desenlere baktığımızda Gordion'da sadece damgalamayla (**Lev. 93b, 109f**) yapılmış örnekleri bilinirken Kızılırmak Kavsi'nde ise yaygın bir desen olarak sitelerden ele geçmektedir.

Tezin değerlendirme bölümünün buraya kadar olan sayfalarında Gordion'da Erken Phryg Döneminde karşılaşılan form ve bezek repertuarını anlamaya, Phryg özellikleri ve başka yerleşim yerleriyle olan ilişkilerin bağlamını irdelemeye ve de Demir Çağı'nda Phryg seramik geleneğinin sahip olduğu yeri değerlendirmeye çalışılmıştır. Bundan sonraki satırlarda ise Erken Phryg Dönemi'nden Orta Phryg Dönemi'ne geçişin nasıl olduğu; bu geçişin seramik geleneğini etkileyip etkilemediği; bu yeni dönemde karşılaşılan benzerlikler ya da farklılıklar neler olduğu gibi sorularla Orta Phryg Seramiğinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Daha önce Orta Phryg Seramiği hakkında bir çalışma oluşturulmamıştır. Gordion'da çok az miktarda örnek bu döneme tarihlendirilerek yayınlanmış, çoğunluğu ise incelenmeyi beklemektedir. Orta Phryg Seramiğini oluşturmaya çalıştığım veriler Gordion'dan ve çevresindeki kronolojik olarak tarihlendirilmesi yapılmış olan yaklaşık 15 tümülüsdeki (K-III, KY, P, K-IV, MM, N, Z, S-1, S-2, H, J, K-I, B, K-II ve C) yayınlanmış pişmiş toprak ile metal örneklerden gelmektedir. Bu örnekler incelenmiş ve belirli form başlıkları altında toplanarak kaplar üzerinde görülen boya bezekler, karşılaştırmalar yapılarak değerlendirilmiştir. Yukarı da açıklanan sorunlara gelecek olursak bunları Orta Phryg seramiğini anlamak için attığımız ilk adım olarak düşünebiliriz. Bu sorulara açıklık getirecek olursak, Orta Phryg Dönemi, MÖ 800 civarına tarihlenen Yıkım Tabakası katmanından hemen sonra başlamakta ve Perslerin Anadolu'yu egemenlik altına aldıkları MÖ 540 yıllarına kadar devam etmektedir. MÖ 800-540 yılları arasına tarihlenen Phryg seramik grupları da Orta Phryg Seramiği başlığı altında değerlendirilmektedir. Phryg seramiğinde birbirine takip eden dönemler içerisinde yüksek oranda aralarında paralellikler ve daha düşük oranda ise farklılıklar/yenilikler ile karşılaşılmıştır. Bu tez çalışmasında Erken Phryg seramik geleneğinde karşılaşılan form ve bezek uygulamalarının Orta Phryg'de birkaç değişiklik ile devam ettiği anlaşılmıştır. Siyah perdahlanmış seramikler Erken Phryg Kalesi'nde nadir görülmektedir. Yeni kronoloji ile birlikte sırasıyla MÖ 780 ve 770 yıllarına tarihlenen K-III ve P tümülüslerinde ise bol miktarda bulunmaktadır. Bu tekniğe her iki tümülüs mezardaki değişik tiplerde ve Erken Phryg Kalesi'nde bulunmayan kabartmalar eşlik etmektedir. Ayrıca Gordion'da yayınlanmış ve daha yayınlanmamış çok fazla sayıda siyah perdahlanmış seramik

örnekleri mevcuttur. Bu tez çalışması kabartmasız veya kabartma süslü kaliteli siyah perdahlanmış seramik buluntularının en yoğun şekilde MÖ 8. yüzyıl ile birlikte görüldüğünü göstermiştir.

Brown on Buff buluntularına, Yıkım Tabakası'nda ve Erken Phryg repertuarında az olarak rastlanmaktadır. Tez çalışmasıyla en çok örneğin Yıkım Tabakası sonrası kontekslerden Orta Phryg Kalesi'nde karşılaşıldığı anlaşılmıştır. K. Sams, Gordion'da yıkım sonrası konteksten gelen bahsi geçen seramik grubu buluntularını Erken Phryg Seramiği içerisinde değerlendirmiştir. Bu buluntuların yıkım sonrası konteksten gelmesi ve de yıkım sonrasındaki süreçte Orta Phryg Kalesi'nin yeniden inşa programına başlaması, bu örneklerin Erken Phryg yerine Orta Phryg Seramik repertuarı içerisinde değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda yıkım sonrası konteksten gelen *Brown on Buff* buluntuları Orta Phryg Seramiği içerisinde incelenmiştir. Gordion'da bulunan MÖ 780 civarını tarihli Tümülüs K-III ve MÖ 770 civarına tarihli Tümülüs P'den gelen yoğun örneklerden de anlaşılacağı gibi, *Brown on Buff* buluntuları MÖ 8. yüzyılın ilk yarısında popüler bir şekilde tercih edilmiştir. Kaplar üzerinde hayvan figürleri içeren küçük ve büyük panolar gözlemlenmiş olsa da bu seramik grubuyla ilgili örneklerin çoğunda figüratif panolar görülmemektedir. Yıkım sonrası kontekstlerde bazı büyük ve kaba kapların, *Brown on Buff* işçiliğindeki kaplara benzer özenli bir şekilde, kapların omuzlarında görülen geniş figüratif sahnelerle ve kapların boyunlarında görülen tek hayvanlı panolarla dekore edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. MÖ 8. yüzyılın ikinci yarısına ve MÖ 7. yüzyıla tarihlendirilen Gordion'daki diğer tümülüslerde ise neredeyse yok denecek kadar az sayıda örnek olduğu anlaşılmıştır. Bu tez çalışması Gordion ve çevresindeki tümülüslerde kaliteli örneklerle temsil edilen *Brown on Buff* buluntularının, MÖ yaklaşık 850'den MÖ yaklaşık 750 civarına kadar yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermiştir.

Tez çalışmasıyla kâse formlarının Orta Phryg Dönemi'nde de yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiş ve karşılaşılan kâse formları bazı farklılardan kaynaklı olarak ana kategorilere ve bazı ana kategorilerde alt kategorilere ayrılmıştır. Ana kategorileri; düz, ayaklı, omphalos, kulplu, emzikli, akıtaçlı ve belirsiz kâseler oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde metalden yapılmış omphaloslu kâseler; düz omphalos, yivli/oluklu omphalos ve taç yaprağı desenli omphaloslu kâse olarak alt kategorilerde toplanmıştır. Pişmiş toprak kâseler, Gordion'da yoğun bir şekilde görülmekle birlikte Orta Phryg Dönemi'ne tarihlendirilen tümülüs mezarlarda ise daha az sayıda örnekle karşılaşılmıştır. Tümülüslerde genellikle metal kâse örneklerinin görülmesi sosyal ve ekonomik olarak elit bir sınıfın varlığıyla açıklanabilir. Ayrıca omphaloslu kâseler de Phryglerin sosyal yapısını anlatması açısından da önem

taşımaktadır. Orta Phryg tümülüslerinden MM'de, büyük miktarda bronz kâseler görülmektedir ve benzer tarzda öncülleri ise Erken Phryg Dönemi'nde Tümülüs W'dan bilinmektedir. Tümülüslerde boyalı kâseler ile nadir karşılaşılmakta ve genellikle düz bir yüzeye sahip ya da kabartmalı şekildeki örnekler daha fazladır. Tümülüs K-III'teki kazandan ve birçok servis kâsesinden anlaşılacağı gibi, muhtemelen büyük kâseleri geniş bir kullanımı olan servis ve yemek kapları olarak kullanmışlardır. Ayaklı kâseler ise çok sıklıkla olmasa da Orta Phryg Dönemde Tümülüs K-III (**Lev. 119f-119h**) ve P'den (**Lev. 120a**) gelen örneklerle bilinmektedir. Erken Phryg kâselerinden herhangi bir örnekle paralellik sağlanamadığı için ayaklı kâselerin Orta Phryg'e özdeşleşen bir tip olduğu ya da yabancı etkilerden kaynaklı olarak ortaya çıktığı kanısına varılmıştır.

Omphaloslu kâseler, Orta Phryg tümülüs mezarlarından ele geçen kâse formları arasında en sık karşılaşılan form tipini oluşturmaktadır ve en fazla örneğin ise Tümülüs MM'den geldiği görülmektedir. Omphaloslu kâselerin alt kategorilerinden olan düz omphaloslu kâseler, Tümülüs K-III (**Lev. 120d-120e**), P (**Lev. 120f-121d**) ve MM'de (**Lev. 122a-123f**) tespit edilmiştir. MM'den gelen düz omphalos kâseler, ilk olarak Tümülüs W'den bildiğimiz ve devamında K-III ile P'de de karşılaştığımız kâselerin iç kısmındaki bombelenmenin etrafında toplanan çıkıntıları devam ettirmiştir. Yiv/oluk desenli omphaloslu kâseler ise Orta Phryg tümülüslerinde sırasıyla Tümülüs P (**Lev. 125a**), MM (**Lev. 125b-126e**) ve J'de (**Lev. 127a**) tespit edilmiştir. Bu metal örneklerin haricinde Tümülüs J'den (**Lev. 127b**) gelen pişmiş topraktan yapılmış yivli ve boyalı sadece bir örnek bilinmektedir. Orta Phryg tümülüslerinde ele geçen omphaloslu kâseler içerisinde en önemli grubu taç yaprağı desenliler oluşturmaktadır. İlk örnekleriyle, Gordion'un tümülüs mezarlarından W'de karşılaşılmış ve Orta Phryg'de ise ilk defa Tümülüs P'den bilinmektedir (**Lev. 127c**). Yine Tümülüs P'de bulunan (**Lev. 128a**) ve yapıldığı malzeme açısından ayrı bir önem taşıyan kabartmalı cam kâseyi ayrıca değerlendirmek istiyorum. İncelenen çalışmalar içerisinde ne Erken Phryg mezarlarında ne de Erken Phryg Kalesi'nde camdan yapılmış kaplarla karşılaşılmamıştır. Orta Phryg Dönemine tarihlendirilen Tümülüs P ile ilk defa Phryg mezarlarında şeffaf/renksiz camdan yapılmış bir kâse örneği görmekteyiz. Araştırmacılar⁶⁸² bu kâse için, Assur'da gelişen cam endüstrisi ile paralellikler sağladığını ve muhtemelen oradan bir ithalat olduğunu düşünmektedir. Bu camdan yapılmış omphaloslu kâse sadece mezarın tarihlenmesiyle ilgili değil, MÖ 8. yüzyıldaki Phryg politikaları hakkında da önemli bir buluntu olarak karşımızda durmaktadır. Tümülüs MM'de (**Lev. 129a-132e**) 27 civarı, Tümülüs J'den (**Lev. 133a**) ise bir adet taç yaprağı desenli omphalos kâse bilinmektedir. Neredeyse tamamını metalden

⁶⁸² Young vd., 1981: 14, 32, 131-141.

yapılmış örneklerin oluşturduğu omphaloslu kâse tiplerinin MÖ 8. yüzyılda tümülüsler de bu kadar yoğun bir şekilde görülürken MÖ 7. yüzyıla tarihli mezarlarda ise çok az sayıda ele geçmesi, Phryglerle ilgili sosyal, ekonomik veya siyasi olarak bazı değişikliklerin görüldüğüne işaret etmektedir. Orta Phryg Dönemi'nde kullanılan diğer kâse formlarını ise kulplu (**Lev. 134a-135a**) ve ya makara benzeri desteklerle kâseler (**Lev. 135c-138d**), emzikli kâseler (**Lev. 138f, 139a**) ve akıtaçlı kâselerin (**Lev. 139b-140b**) oluşturduğu görülmüştür. Kâseler, akıtaç ağız ve tek kulp açısından benzer özellikler gösteren öncüllerini ise Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 3e-4a, 6e**) üç kap üzerinde bulmuştur.

Orta Phryg Dönemi'nde Gordion'dan ve tümülüslerden ele geçen yuvarlak ağızlı (**Lev. 141b-143b**) ve akıtaçlı (**Lev. 152a-162b**) testiler üzerinde aslan, boğa, dağ keçisi, şahin ve geyiklerin bulunduğu hayvan panelleri Phryg çizgisel hayvan stilin uygulandığı göz alıcı örnekler olmaları ile önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu tez çalışmasıyla bahsedilen hayvanlarla ve Phryg motiflerini karakterize eden geometrik süslemelerle (dama tahtası, tarama, iç içe daireler, baklava dilimi desenleri, sarkık üçgenler ve kafesleme) *Brown on Buff* buluntu gruplarında yoğun olarak karşılaşıldığı anlaşılmıştır. Diğer bir testi formu Erken Phryg repertuarında da yoğun olarak karşılaşılan ve kendi içerisinde alt gruplar oluşturan yonca ağızlı testilerdir. Genel olarak geniş ağızlı (**Lev. 144b**) ve geniş boyunlu ya da dar boyunlu (**Lev. 145b-145c**) olarak iki ana formun içerisinde birkaç çeşitlilik görülmektedir. Kâse formlarında olduğu gibi Tümülüs MM (**Lev. 149a-151e**), metalden yapılmış 19 küçük yonca ağızlı testiler ile de büyük bir zenginlik sergilemektedir. Hem yuvarlak ağızlı hem de yonca ağızlı testiler de Phryg tipi olarak adlandırılmış kulplar dikkat çekmektedir.

Gordion'da görülen bir diğer formu ise askoslar oluşturmaktadır. İncelenen örnekler içerisinde ilk örnekler Yıkım Tabakası'nda (**Lev. 32b, 33b-33c**) görülmekle birlikte Orta Phryg'de ise sadece Tümülüs P'de karşılaşılmıştır. Bu örnekler kaz formu (**Lev. 163d, 164a**) ve *Brown on Buff* (**Lev. 164b-165a**) buluntusu ve de "Black on Red" (**Lev. 165b**) olarak yer almaktadır. Orta Phryg repertuarında, Erken Phryg'in form ve bezeklerinin süreklilik gösteren örnekleriyle genellikle karşılaşıldığı anlaşılmaktadır.

Pişmiş toprak veya metalden yapılmış hayvan formu kaplar, Anadolu coğrafyası için yabancı olmamakla birlikte boyalı olan örnekler ise Koloni Çağı'nda Orta Anadolu'da yaygın bir şekilde görülmektedir. A. Özfirat⁶⁸³, bu kapların Doğu Anadolu yüksek yaylasında, Güney Kafkasya ve İran Azerbaycan'ında, Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak özel bir yer aldığını belirtmektedir. Bu tez çalışmasında Gordion'da ele geçen örnekleri değerlendirirken en erken rhyton formunun Yıkım Tabakası'ndan (**Lev. 45a**) gelen bir örnekte görmekteyiz. MÖ 8.

⁶⁸³ Özfirat, 2006: 585.

yüzyıla gelindiğinde ise sadece Tümülüs P'den boynuz (**Lev. 165d**), koç (**Lev. 166a**), keçi (**Lev. 166b**) ve geyik/boğa (**Lev. 167a**) formlu rhytonlar ele geçmiştir. Bu örnekler Gordion ekibi⁶⁸⁴ tarafından testi olarak yorumlanmış olsa da bu tez çalışmasıyla incelenen başka yerleşimlerde ki ele geçen örnekler de göz önünde bulundurularak bu formu taşıyan kapların genellikle rhyton olarak kabul edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca P'deki rhyton örnekleri Phryglere özgü bir tasarım sergilese de genel olarak hayvan formlu rhytonların MÖ 2. binden itibaren bilinen bir uygulama olduğunun unutulmaması gerekir.

Orta Phryg Seramiği içerisinde incelenen tümülüslerden gelen amphora örnekleri de yine Erken Phryg seramiği için temel alınan şema doğrultusunda gruplandırılmıştır. Tümülüslerdeki örnekleri incelediğimizde küçük (**Lev. 169b-169d, 169f-169i**), dar boyunlu (**Lev. 169a, 170a-170c, 171a-172a**) ve açık ağızlı amphoraların (**Lev. 172b-173b**) yoğunlukta olduğu görülmüştür. Küçük amphoraların çoğunluğu Tümülüs MM'den gelmekte ve diğer örnekler ise S-1 ile B'de ele geçmiştir. Dar boyunlu amphoralar Tümülüs K-III, KY, P ve K-II'de; açık ağızlı amphoralar ise Tümülüs P, S-I ve H'de görülmektedir. Orta Phryg Dönemi tümülüslerden gelen amphora örneklerinin yüksekliklerine baktığımızda ise genel olarak Erken Phryg'deki örneklerle benzer şekilde devam etmiştir. Tümülüslerdeki amphoralarda ortak bir özellik olarak karşımıza çıkan durum, Erken Phryg'de olduğu gibi genişçe dışa doğru yayılan veya ters dönmüş ağız kısmının formudur. Kulp tasarımı olarak kısa ve dayanıklı kemer kulplarla birlikte yuvarlak çift kulplarda görülmektedir. Damgalamayla yapılmış desenlerin öncülleriyle Erken Phryg'de yoğun olarak karşılaşmaktayız. Bu tarz desenlerin Tümülüs KY'de de görülmesi, bu teknikle yapılmış kap üzeri süslemelerin Orta Phryg'de de devam ettiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bir amphoranın her iki kulpunda da Erken Phryg kaplarından bildiğimiz kabarıya benzer eklemeler ile karşılaşılmıştır. Ele geçen örneklerden yola çıkarak açık ağızlı amphora ve kraterlerin tümülüslerde az örnekle bilinmesin bu formların kalede olduğu kadar tümülüslerde tercih edilmemesinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

Orta Phryg repertuarında görülen bir diğer formu depolama kapları oluşturmaktadır ve bunların genel olarak kapaklı, kulbu olmayan ve kendi başına ayakta durabilen bir form sergilediği anlaşılmaktadır. Bu örnekler arasında boyut olarak yarım metreyi aşan büyük depolama kapları olduğu gibi günümüzdeki kavanozların işlevinde de düşünebileceğimiz taşınabilir küçük depolama kapları da bulunmaktadır (**Lev. 173c-176d**). Tip olarak geniş ağızlı ve dar boyunlu depolama kapları görülmektedir. Dinos formlu depolama kapları ise boyut ve çeşitliliğe göre farklılık göstermektedir. Dinoslar az sayıda olmakla birlikte

⁶⁸⁴ Young vd., 1981: 36, 38.

tümülüslerden P (**Lev. 177a-177c**) ve MM'den (**Lev. 177d-177ı**) çok sayıda örnekle bilinmektedir. Kapların çoğunluğu ise kaliteli siyah boya ile perdahlanmıştır. Tümülüs MM'de pişmiş topraktan yapılmış dinoslardan üçünde Phryg graffitosu bulunmasıyla diğer örneklerden ayrılmaktadır: birincisi Phryg alfabetik yazıtı (**Lev. 206b**), ikincisi balıksırtı ya da çam ağacı deseni (**Lev. 178a**) ve üçüncüsü ise kaide altında kazımayla yapılmış bir X (**Lev. 177e**) taşımaktadır. Diğer dinos örnekleri ise Tümülüs Z (**Lev. 178b-178c**), S-2 (**Lev. 179a-179b**) ve J'den (**Lev. 179c**) ele geçmiştir. Tümülüs J'den gelen bikrom, plastik süslemelere sahip olan dinos bezeme şeması ile ünik bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabin omuz kısmında kabartma olarak yapılmış üç adet kertenkele figürü görülmektedir ve bunların yüzeyleri geometrik desenlerle boyanmıştır. Paneller içerisinde boyama olarak ise krem siyah yüzey kaplamasının üzerine geometrik motifler, lir, insan ve kaz figürleri işlenmiştir. Bu kapta işlenen insan figürleri Gordion ve çevresindeki tümülüslerde ele geçmiş insana ilişkin tasvirlerinin en ayrıntılısı olmasıyla önem taşımaktadır.

Gordion'da tümülüslerden ele geçen kazanlar, bizlere Phryglerin ölü gömme ritüelleri ile ilgili farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Tümülüs W, K-III, P ve MM'den gelen kazanlar ilk bulunduğunda daha küçük kapların, kazanların içine istiflenmiş olduğu görülmüştür. Bu durum olasılıkla ölen kişinin defin edilmesinden önceki yapılan bir ritüelle alakalı gözükmemektedir. Tümülüslerde genellikle metalden (**Lev. 180a-187d**) yapılmış kazanlarla karşılaşmış olsa da istisnai olarak da pişmiş topraktan (**Lev. 179d-179e**) yapılmış kazanlar görülebilmektedir. Gordion'da ele geçen kazanlar, taşınmalarında kolaylıklar sağlayan kulplar açısından çeşitlilik göstermektedir. Ağız altına yapılmış eklentilerin içerisinde geçen kulplar yoğun olmakla birlikte bunlar ikili ya da dörtlü tutamaklar şeklinde görülmektedir. Küçük kazanlarda diğerlerinden farklı olarak ise, yarım daire şeklinde bir metal çubuğun bir kulptan diğer kulpa bağlantı yapılarak tek kulp gibi kullanılmasıdır (bakraç tipi). Bazı kazanların ağız kenarlarının boğa başı, siren veya insan başlı protomlarıyla süslendiği ve bu eklentilerinde kazanın ağız kenarlarına perçinlerle monte edildiği görülmektedir. Gordion'da, Erken Phryg tümülüslerinden itibaren başlayan ve Orta Phryg Dönemi tümülüslerinde de görülen kazanların ağız kenarlarına eklenti olarak yapılmış hayvan protomları, Phryglerin çağdaşları olan Urartu ve Assur gibi krallıklarda sunu, ritüel kabı olarak yoğun bir şekilde kullanımı genel olarak bilinmektedir. Bu bağlamda Phryglerin de kazanların içerisine koydukları daha küçük kapları göz önünde bulundurarak onların da ritüel kabı şeklinde kullandıklarını düşünebiliriz. Ayrıca ele geçen örnekleri Urartu ve Assur merkezleriyle karşılaştırdığımızda başkent Gordion'da şu ana kadar tespit edilen kazanların çok mütevazı bir sayıda (yaklaşık 40-50 civarı) olduğunu söyleyebiliriz. Bu kazanların ele geçtiği tümülüsleri ise K-III, P, K-IV

ve MM oluşturmaktadır. Kazanlar için ilk etapta boyutlarına göre büyük ya da küçük ayrımı yapılabiliyorken burada ki örneklerde kulp şekillerine ve eklentilere (boğa, siren, iblis) göre de bir ayırım yapılabilmektedir.

Orta Phryg Dönemi içerisinde ele aldığımız çeşitli kap formları yukarıda detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu dönem seramiği için diğer önemli konuyu ise süslemeler oluşturmaktadır. Bu tez çalışmasıyla Orta Phryg Dönemi'nde tümülüs mezarlarda görülen kap formları içerisinde boyamayla yapılmış süslemelere en yoğun şekilde yuvarlak ağızlı testi ve akıtaçlı testi üzerinde; daha az sıklıkta ise krater ve dinos üzerinde; birkaç örnekle de askos ve rhyton formları üzerinde görüldüğü anlaşılmıştır. Boyamayla yapılmış geometrik desenlerin kap yüzeylerine panel uygulaması ya da yoğun olarak serbest şekilde uygulandığı tespit edilmiştir. Phrygli ressamalar, motifleri paneller içerisinde vererek, kendilerine özgü bir şekilde yansıtmaktadırlar. MÖ 8. yüzyılın başlarına gelindiğinde panel içerisinde görülen geometrik desenlerin yanında hayvan figürlü panellerinde yoğun bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ele geçen kaplar üzerine işlenen hayvan figürlü panellerin sayısının uygulandığı kabın formuna göre arttığı ya da azaldığı görülmüştür. Ressamlar, bir panel içerisine tek bir hayvan figürü yerleştirebildiği gibi mücadele halinde veya serbest halde ikili üçlü hayvan gruplarını da tercih etmişlerdir. Kap yüzeyine yapılan geometrik süslemeler ise paneller halinde ya da serbest formda karşımıza çıkmaktadır. Bu tez çalışmasında Orta Phryg boyama repertuarında karşılaşılan üçgen⁶⁸⁵, zikzak⁶⁸⁶, baklava dilimi sırası⁶⁸⁷, baklava dilimi paneli⁶⁸⁸, meander⁶⁸⁹, çapraz tarama⁶⁹⁰, dama tahtası⁶⁹¹, eğik dama tahtası⁶⁹², kafes panel⁶⁹³, iç içe daireler⁶⁹⁴, X panel⁶⁹⁵, balıksırtı⁶⁹⁶ ve ışın motifi⁶⁹⁷ gibi desenlerin süreklilik göstererek devam ettiği anlaşılmaktadır. En kaliteli örnekler ise genellikle *Brown on Buff* buluntularında karşımıza çıkmıştır.

Erken Phryg ressamlığının popüler motiflerinden biri olan çapraz tarama, Orta Phryg vazı boyamacılığında da yoğun olarak tercih edilen motiflerden biri olarak karşımıza

⁶⁸⁵ Lev. 112b-112c, 141b, 156b-156e, 163d-164a, 157c, 158b, 176c, 194e, 195e, 199c.

⁶⁸⁶ Lev. 117a, 143b, 198d, 198e-199a.

⁶⁸⁷ Lev. 112d-112e, 141b, 158b, 195g, 198f, 190b, 192a, 193c.

⁶⁸⁸ Lev. 113f-114c, 117a, 142c, 157b, 158a, 178d, 189a, 190c, 194a, 194e-195a, 200b.

⁶⁸⁹ Lev. 113c, 152b, 200d.

⁶⁹⁰ Lev. 115c, 117a, 141b, 142c-143b, 148a, 157a-157c, 178d, 193b-193d, 199b, 200a.

⁶⁹¹ Lev. 114d, 117a, 142c, 143b, 156b-156c, 157a-158b, 160b, 164b, 165a-165b, 176c, 179c, 188e, 192c-192d, 193f, 195b-195c, 197a, 198a, 198c, 199d.

⁶⁹² Lev. 193g.

⁶⁹³ Lev. 142c, 143a, 166a, 190c.

⁶⁹⁴ ikili (Lev. 141b, 142c, 143a-143b, 157a, 160b, 188e-189a, 191a-191c, 192a, 193g-193h, 194a-194c, 195g, 195i, 195k, 197d); üçlü (Lev. 190a-190c, 194d-194e, 195d); dördlü (Lev. 192a).

⁶⁹⁵ Lev. 116c, 158a, 196b, 199b, 200c, 200e.

⁶⁹⁶ Lev. 163d-164a, 195b.

⁶⁹⁷ Lev. 189a, 194c, 194e, 195b, 196b.

çıkılmaktadır. Motif, genel olarak diğer motiflere yardımcı bir eleman gibi kullanılmış olsa da ana desen olarak kullanımı da örnekler üzerinden bilinmektedir. “Tip 2” noktalı çapraz tarama motifi ise Erken Phryg ressamlığında çok sık şekilde bilinen bir desen olmasa da Orta Phryg Dönemi içerisinde yaklaşık 25 örnek üzerinde yer alması motifin bu dönemde popülerliğine işaret etmektedir. “Tip 1” düz çapraz tarama motifinin Erken Phryg Dönemi içerisinde ve “Tip 2” noktalı çapraz tarama motifinin ise Orta Phryg Döneminde yoğun olarak karşılaşılmaması dönem sanatının popülerliği açısından da değerlendirilebilir. Birkaç örnek haricinde kalede ve tümülüslerde tespit edilen noktalı çapraz tarama motifleri, *Brown on Buff* buluntularına uygulandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kalede tespit edilen noktalı çapraz tarama motiflerinin hepsi ise yıkım sonrası konteksten kaplar üzerinde bulunmaktadır.

Gordion ve tümülüslerde karşılaşılan dama tahtası motifi ise evrensel bir geometrik desen olarak “Tip 1” çapraz tarama motifi gibi geniş bir kullanım alanına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Orta Phryg Dönemi’nde gerek kalede gerekse tümülüslerde yoğun olarak dama tahtası motifinin işlendiği buluntu gruplarıyla karşılaşılmıştır. Orta Phryg seramiği içerisinde incelenen örnekler arasında “Tip 1B” (**Lev. 160b**) ve “Tip 2” (**Lev. 176c**) dama tahtası motifi yalnızca birer kere görülmektedir. Orta Phryg repertuarında Gordion’da en yaygın görülen tip ise, Erken Phryg repertuarında olduğu gibi “Tip 1A” (**Lev. 157a-158a**) dama tahtası motifidir. “Tip 1C” dama tahtası motifi ile karşılaşılan örneklerin yarısından fazlası tümülüslerden gelmektedir. Gordion kent merkezinde karşılaşılan örneklerin hepsi ise yıkım sonrası konteksten bilinmektedir.

Az örnekle bilinen ise basit şekliyle dama tahtası motifini örnek alan bir tasarıma sahip olan kafes panelinin birinci tipi, Gordion’da yapılan çalışmalardan anlaşılabileceği üzere sadece Erken Phryg repertuarında karşımıza çıkmaktadır. “Tip 2” kafes panel ise Orta Phryg seramiği içerisinde sadece bir örnekle Tümülüs P’den koç başlı bir rhyton üzerinde ana motif olarak kullanılmıştır. “Tip 3” kafes motifi de yine Tümülüs P’den *Brown on Buff* buluntusu bir testi üzerinde yardımcı motif olarak tasarlanmıştır.

Phryg ressamları tarafından yoğun olarak kap yüzeyine uygulanan iç içe dairelerin sadece Phrygia ile sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Bu motifin en erken örneklerini ise Anadolu’da Neolitik dönemde taş levhaların üzerinde görebilmekteyiz ve Phryg dönemine ginceye kadar da birçok objenin üzerinde kullanılmaya devam etmiştir. İç içe dairelerin Gordion’da ana desen olarak işlendiği örnekler olduğu gibi genellikle yardımcı veya doldurma motifi olarak kap yüzeylerine uygulanmıştır. Erken Phryg repertuarıyla benzer olarak Orta Phryg Dönemde de genel olarak ikili ve üçlü iç içe daireler karşımıza çıkmaktadır. Motifin Gordion’da dörtlü şekilde görüldüğü tek örnek ise yıkım sonrası konteksten (**Lev.**

195h) bilinmektedir. Erken Phryg repertuarında her ikisinin tek bir kapta beraber verildiği örnekler bilinmemektedir. Sadece yıkım sonrası konteksten (**Lev. 192a**) gelen bir kap üzerinde hem ikili hem de üçlü iç içe daireler tespit edilmiştir. Ayrıca üçlü iç içe daireler grubunun, yalnızca yıkım sonrası kontekstlerde ortaya çıktığı ve genel olarak aynı boyutta kap yüzeyine uygulandığı görülmüştür.

Işın motifi, Phryglerin doğu platosunda çokça kullanılan ve Alişar IV stiliyle bağlantılı olarak sık sık görülen bir desendir. Genel olarak Gordion'da ele geçen ışın motiflerini değerlendirecek olursak tümölüslerde karşılaşılmayan bir motif olarak sadece Gordion kent merkezinde çok az sayıda örnekle görülmekte ve bulunan örneklerin neredeyse yarısı da Kızılırmak Kavsi içerisindeki stil çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Erken Phryg repertuarında kap yüzeyine damgalama tekniği (**Lev. 109h-109j**) ile yapılmış örneklerle de sahip X-Paneli motifi, Orta Phryg'de ise sadece boyama şeklinde görülmüştür. Motif genel itibarıyla panel içerisinde kalın tek bir çizgi olarak ya da araları boyayla doldurulmuş çift çizgi olarak uygulanmıştır. Kap yüzeyinde yatay ya da dikey şeritler halinde verilebildiği gibi şeritsiz düzenlemeler halinde de görülen balıksırtı deseni ise, Tümölüs P ve yıkım sonrası konteksten gelen örneklerle bilinmektedir. Gordion ve çevresindeki tümölüslerde Orta Phryg Dönemi'nde kelebek paneli (**Lev. 148a, 157b**), Malta haçı (**Lev. 190b, 192a, 194e, 195b, 197a**), hayat ağacı (**Lev. 195h, 195j, 198g**) ve rozet (**Lev. 189a, 191b, 196c**) gibi motifler ise diğer desenlere oranla daha az sıklıkta kap yüzeylerine uygulanmışlardır.

Bu tez çalışmasında Phryg ressamlarının kap yüzeylerine genellikle geometrik boya bezeklerini ve daha az sayıda da boyamayla yapılmış hayvan figürlerini kullandıkları görülmüştür. Erken Phryg repertuarında boyamayla yapılmış hayvan figürlerini sadece dört kap (**Lev. 41a, 59a, 69a, 70a**) üzerinden bilmekteyiz. Orta Phryg Dönem'e gelindiğinde ise hayvan figürleri kap yüzeylerinde yaygın olarak uygulanan bir süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Kap yüzeylerinde görülen hayvan betimlemelerinin başında şahin⁶⁹⁸ figürü yer alırken onu aslan⁶⁹⁹, geyik⁷⁰⁰, yaban keçisi⁷⁰¹, boğa⁷⁰², tavşan⁷⁰³, at ve çakal⁷⁰⁴, kertenkele ve kaz⁷⁰⁵ ve balık⁷⁰⁶ gibi hayvan figürleri takip etmiştir. Gordion'da Erken Phryg Dönem'de ele geçen yayınlanmış seramik örneklerinde insan figürü ile karşılaşılmanmıştır. Phryg seramik repertuarında geometrik desenler ve hayvan figürleri yüksek bir kalitede görülmelerine

⁶⁹⁸ **Lev. 158a, 158b, 160b, 188d, 191b, 192a, 193g-193h, 197a.**

⁶⁹⁹ **Lev. 142c, 188e, 189a, 190a, 190c.**

⁷⁰⁰ Phryg stinde (**Lev. 142c, 143a, 191b**); Alişar stinde (**Lev. 195f, 195i**).

⁷⁰¹ **Lev. 142c, 143a, 158a, 189a.**

⁷⁰² **Lev. 142c, 143b, 190c.**

⁷⁰³ **Lev. 158b, 161c.**

⁷⁰⁴ **Lev. 161c, 162a.**

⁷⁰⁵ **Lev. 179c.**

⁷⁰⁶ **Lev. 188d.**

rağmen Phryg ressamlarının vazo süslemelerinde insan betimlemelerine yer vermemesi ilginç bir durumdur. İnsan figürleri sadece MÖ 600 civarına tarihli Tümüls J'den (**Lev. 179c**) gelen bikrom bir dinos kap üzerinde ve Gordion'dan gelen bikrom bir kap parçası (**Lev. 199f**) üzerinde görülmektedir.

Gordion'daki seramik buluntularında karşımıza çıkan form ya da boyalı-boyasız süslemelerin Erken Phryg Dönemi'nin takipçisi olarak Orta Phrygde'de uygulanmaya devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu tez çalışmasıyla Phryglerin, Erken Phryg Dönemi'nden itibaren karşımıza çıkan seramik işçiliğindeki hünerli el sanatlarını Orta Phryg Dönemi'nde gerek metal gerekse pişmiş toprak buluntularıyla zirveye çıkardıkları ve Geç Phryg/Achaemenid döneminde ise yine Phryglere özgü seramik geleneğini yüksek oranda taşıdıkları anlaşılmıştır. Gordion'da görülen YHSS 4 ile ilişkilendirilen Geç Phryg/Achaemenid dönemindeki çanak çömleklerin çoğu (**Lev. 201a**), Orta Phryg Dönemi ile benzer kap formları ve bazı bezeme repertuarları devam ettirmekte ve gri malda yapılmış seramik geleneğini sürdürmektedir. Bazı yeni formlar çıkmasına rağmen temel kap formları ve ağız kenar tipleri, Orta Phryg repertuarındaki örneklerle yakınlık göstermektedir. Ayrıca Gordion'da MÖ 7. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlanan ithal seramiklerin sayıları YHSS 4'de daha da artmıştır.

Bu tez çalışması içerisine alınan metal, ahşap, cam ve pişmiş toprak malzemeden yapılmış kap örnekleri, Gordion ve tümölüsler için getirilen “yeni kronoloji” temel alınarak dönemsel yerleştirme ve tarihlendirmeleri yapılmıştır.

Phryg seramiğinin yayılım alanını ele aldığımız altıncı bölümde ise Kızılırmak'ın batısında kalan yerleşmelerdeki Phryg tanısı konulan seramikler birincil araştırma alanımızı oluşturmuştur. Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde görülen Alişar'ın IV. tabakasıyla özdeşleşmiş seramik geleneği ise Phryg olup olmadığıyla ilgili başka derin bir araştırma konusunu oluşturduğu için ve de bu konuyla ilgili ortak payda da buluşan daha güvenilir literatür çalışmaları bulunmadığından bu seramiklere Phryg kimliğinin yüklenmesi şu an için kabul edilebilir bir durum olarak görülmemektedir. Kızılırmak Kavsi içerisinde yer alan Alişar, Alacahöyük, Boğazköy gibi önemli yerleşim yerlerinde yapılan kazılarda Phryg kültür katmanlarıyla ve Phryg buluntu konteksleriyle karşılaşılmaktadır. Bu buluntular içerisinde seramik haricindeki diğer buluntu grupları Gordion'la paralellik göstermekle birlikte seramiğin ise farklı bir gelenekte (Alişar IV) olması şaşırtıcı bir durum oluşturmaktadır. Yine Kızılırmak Kavsi içerisinde Phryglerin kurduğu Kerkenes Dağ (Pteria?) ve Pazarlı gibi yerleşimler de bulunmaktadır. Kerkenes Dağı, Yozgat'ın Sorgun ilçesinde Alişar yerleşimine de çok yakın bir konumda yer almaktadır. Kerkenes kale yerleşiminin yedi

kapısı olan 7 km uzunluğunda bir sur duvarı bulunmakla birlikte yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda bu kentin MÖ 7. yüzyılın ikinci yarısında Phrygler tarafından kurulduğu anlaşılmıştır. MÖ 7. yüzyılın ilk yarısında batı platoda siyasal gücü azalmaya başlayan Phryg devletinin politik olarak çıkarlarını doğu platoya yönlendirdiği ve bu bağlamda Kerkenes gibi büyük ve önemli bir kale yerleşiminin ortaya çıktığını görmekteyiz. Toparlayacak olursak Kızılırmak Kavsi içerisinde MÖ 8. yüzyılda başlayan Phryg aktiviteleri, MÖ 7. yüzyılda ise daha da yoğunlaşarak karşımıza çıkmıştır. Bu bölgede Phryg kültür malzemelerini başkent Gordion'da olduğu gibi benzer bir şekilde takip edebilmekteyiz. Fakat söz konusu seramik geleneği olduğunda Phryg siyasi sınırları içerisinde iki gelenekle karşılaşırız. Gordion merkezli seramik geleneğinin Phryg olduğundan şüphe olmamakla birlikte Alişar merkezli seramik geleneğinin ise Phryg olup olmadığı hususunda ortak fikir birliği sağlayamıyoruz. Bu sebeple Alişar geleneğinde yapılmış seramikler tez kapsamına alınmamıştır. Ama yine de Phryg tanısı konulduğu için Alişar IV geleneği başlığı altında, yayılım alanlarını daha iyi kavramak için harita üzerinde verilmiştir.

Tez kapsamında Phryg seramiğinin yayılım alanını tespit edebilmek için Phryg seramiği tanısı konulan yaklaşık 120 merkez incelenmiştir. Phryg tanısı konulan bu merkezlerde iki farklı seramik geleneği görüldüğü anlaşılmıştır. Birinci gelenekteki seramikler Gordion merkezli, ikinci gelenekteki örnekler de Alişar merkezli karşımıza çıkmaktadır. Gordion merkezli karşılaşılan örneklerin Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Konya, Aksaray, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Karabük ve Kastamonu çevresinde yayılım gösterdiği tespit edilmiştir ve bu şehirlerde Phryg seramiği örnekleri veren toplamda 75 tane merkez olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Batı ve Orta Phrygia'da yoğunlaşan bu merkezler bir arada olarak harita üzerinde **(Harita 7.2)** işaretlenmiştir. Alişar merkezli karşılaşılan örnekler ise yukarıda ve tez içerisinde de bahsedilen kimlik sorunları nedeniyle Phryg seramiği kapsamına alınmamıştır. Fakat araştırmacılar tarafından Phryg seramiği tanısı konulduğu için tez içeriğinden eksik kalmaması amacıyla Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde görülen Alişar IV seramikleri, tespit edilen 44 merkez ile harita üzerine **(Harita 7.3)** noktalarla işaretlenerek verilmiştir. Ayrıca açıklanan bu iki merkezin seramik geleneğinde buluntu veren merkezler başka bir harita üzerinde **(Harita 7.4)** farklı renklerde verilmiştir: Gordion merkezli seramik geleneğinde (Phryg Seramiği) buluntu veren merkezler turuncu renkte, Alişar merkezli seramik geleneğinde (Alişar IV/Orta Anadolu Demir Çağ Seramiği/Phryg Seramiği) buluntu veren merkezler ise kırmızı renkte sınırlandırılmıştır. Bu harita üzerinde açık bir değerlendirme yapacak olursak Gordion merkezli seramik geleneğinin Kızılırmak'ın batısında yoğunlaştığı görülmekle birlikte Alişar merkezli seramik geleneğinin

ise Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ulaşılan sonuçlardan birisi de, Gordion kazı ekibinin hazırladığı Phryglerin siyasi/kontrol sınırlarını belirten haritaya (**Harita 7.5**) baktığımızda, tez kapsamında Phryg seramiğinin yayılım alanını tespit ettiğimiz haritadaki (**Harita 7.2**) sınırlar ile çok küçük farklılıklar dışında neredeyse benzer olmasıdır. Siyasal yayılımdan farklı olarak ise seramiğin yayılım alanı kuzeyde Karabük'ün bir kısmını, Kastamonu'nun ise neredeyse tamamını alacak şekilde ve de Konya'nın güney ucuna doğru genişlemiştir. Phryg seramiğinin yayılım alanının tespit edildiği merkezler aşağı verilmiştir.

Ankara İli sınırları içerisinde bugüne kadar yapılmış araştırma ve kazılar incelendiğinde gerek yerleşim yerlerinde gerekse tümülüs mezarlarda bol miktarda Phryg seramiği ele geçtiği tespit edilmiştir. Ankara İli'ndeki yerleşimleri Gordion, Hacituğrul, Kadı, Boz, Büyük, Kaleboğazı Mevkii'ndeki höyük, Asarkaya, Asartepe, Gavurkale, Kaletpe, Ankyra, Yalınca/Koçumbeli oluşturmaktadır. Bu buluntu yerleri harita üzerinde (**Harita 6.1**) noktalarla işaretlenerek Phryg seramiğinin Ankara'daki yayılım alanı tespit edilmiştir.

Phryg seramiğinin en yoğun görüldüğü ikinci yer olarak ise Eskişehir ili karşımıza çıkmaktadır. Burada Phryg seramiğinin yayılım gösterdiği alanlara baktığımızda toplamda 31 buluntu merkezi ile karşılaşmıştır. Seramik buluntularının görüldüğü yerleşimleri; Ayvalı Köyü-Höyük, Bakırcı, Çiftlik Yaması, Doyray, Dombaz, Hankaraağaç, Demirci, Dorylaion/Şarhöyük, İbikseydi, Kalehöyük, (İsimsiz) Karaağaç Mevkii-Höyük, Karapazar, Keçiçayırı, Kocakayavıranı, Midaion/Karahöyük, Tepecik, Yaslanbayır, Yüğtepesi Höyük, Adahisar, Akpara, Doğanlı, Pişmiş, Zey Kalesi, Gökçekısık, Kartaltepe, Karasakalözü-Ağapınar Mevkii, Kalebaşı Mevkii, Aktepe Mevkii'ndeki Phryg Yerleşmesi, Hasırcı Çiftliği, Midas Şehri ve Pessinus oluşturmaktadır. Bu buluntu yerleri harita üzerinde (**Harita 6.3**) noktalarla işaretlenerek Phryg seramiğinin Eskişehir'deki yayılım alanı tespit edilmiştir.

Kütahya İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında ise sadece üç merkezde Phryg seramiği tespit edilmiştir. Bu merkezleri başta Seyitömer Höyüğü olmak üzere Gökçeler Höyüğü ve Aizanoi oluşturmaktadır. Kütahya'daki yerleşmeler içerisinde Seyitömer Höyük, Phryg seramiğinin tespit edildiği ve başkent Gordion'la da paralel bir şekilde devam eden önemli bir seramik buluntu merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Afyonkarahisar İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında bulunan ve Phryg seramiği tanısı konulan merkezleri: Amorium, Kırkel Höyük, Susuzosmaniye-İhsaniye, Eğret/Maltepe Höyük, Kunduzlu Köyü-Merkez İlçe, Susuz Köyü-Merkez İlçe, Çukurca Mevkii-Çobanlar İlçesi, Kurucuova-Bolvadin, Güney Mezarlıkları-Balçıkhisar ve Aşağı Ağzıaçık Köyü-Emirdağ oluşturmaktadır. Bu buluntu yerleri haritalar üzerinde noktalarla

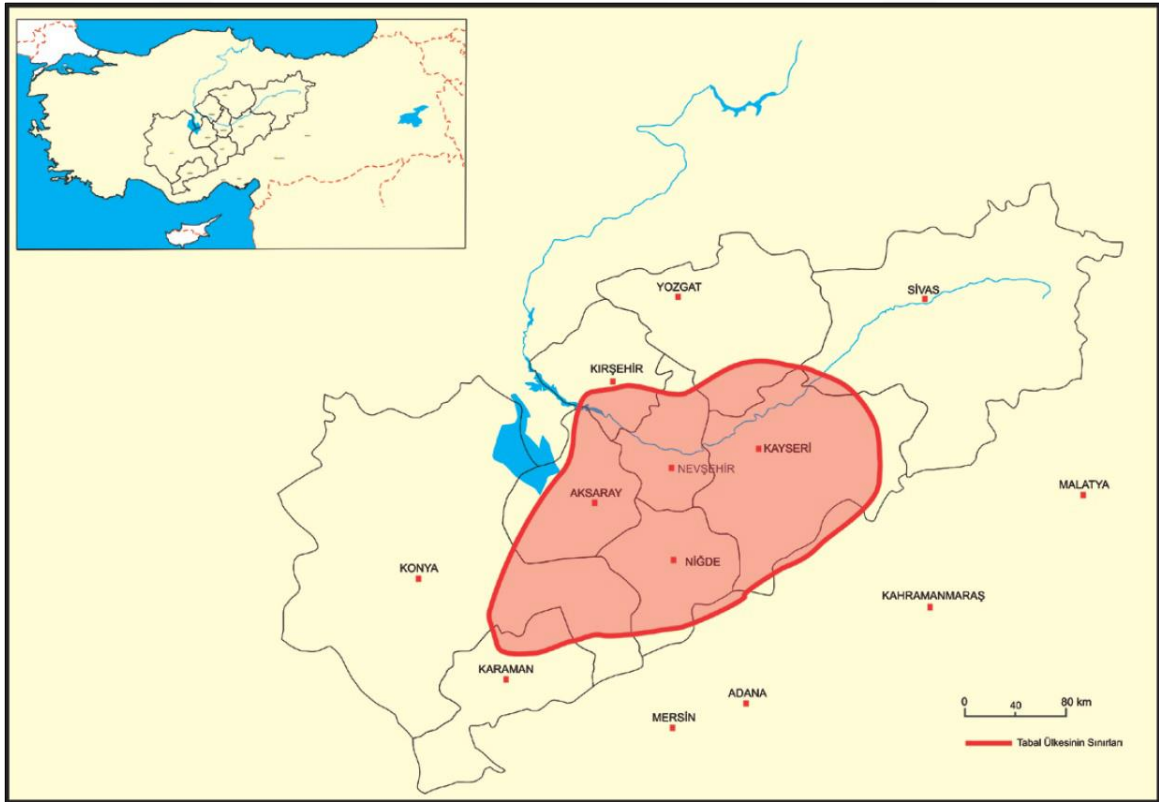
işaretlenerek Phryg seramiğinin Kütahya (**Harita 6.4**) ve Afyonkarahisar'daki (**Harita 6.5**) yayılım alanları tespit edilmiştir.

Konya İli sınırları içerisinde yürütülmüş kazı, yüzey araştırmaları sonucunda ve koleksiyonlarda bulunan bazı kaplar Phryg seramiği olarak adlandırılmıştır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Phryg seramiğinin yayılım alanı (**Harita 6.6**) için burada 8 merkez karşımıza çıkmaktadır. Bunları; Çevre Kale, Yalburt, Küçük Höyük, Alaeddin Tepesi, Kıcıkışla Höyük, Karapınar Höyük, Seydişehir Höyük ve Aşağı Ağzıaçık Köyü oluşturmaktadır. Karapınar ve Kıcıkışla'dan gelen seramik örnekleri, birkaç kap hariç hepsinin Alişar IV geleneğinde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu iki merkez Tabal Ülkesi'nin siyasi sınırları içerisinde (**Harita 7.1**) kalmakla birlikte doğu platonun özelliklerini sergilemektedir. Bu sebeple Alişar IV seramiğinin yayılım alanı içerisinde verilmiştir.

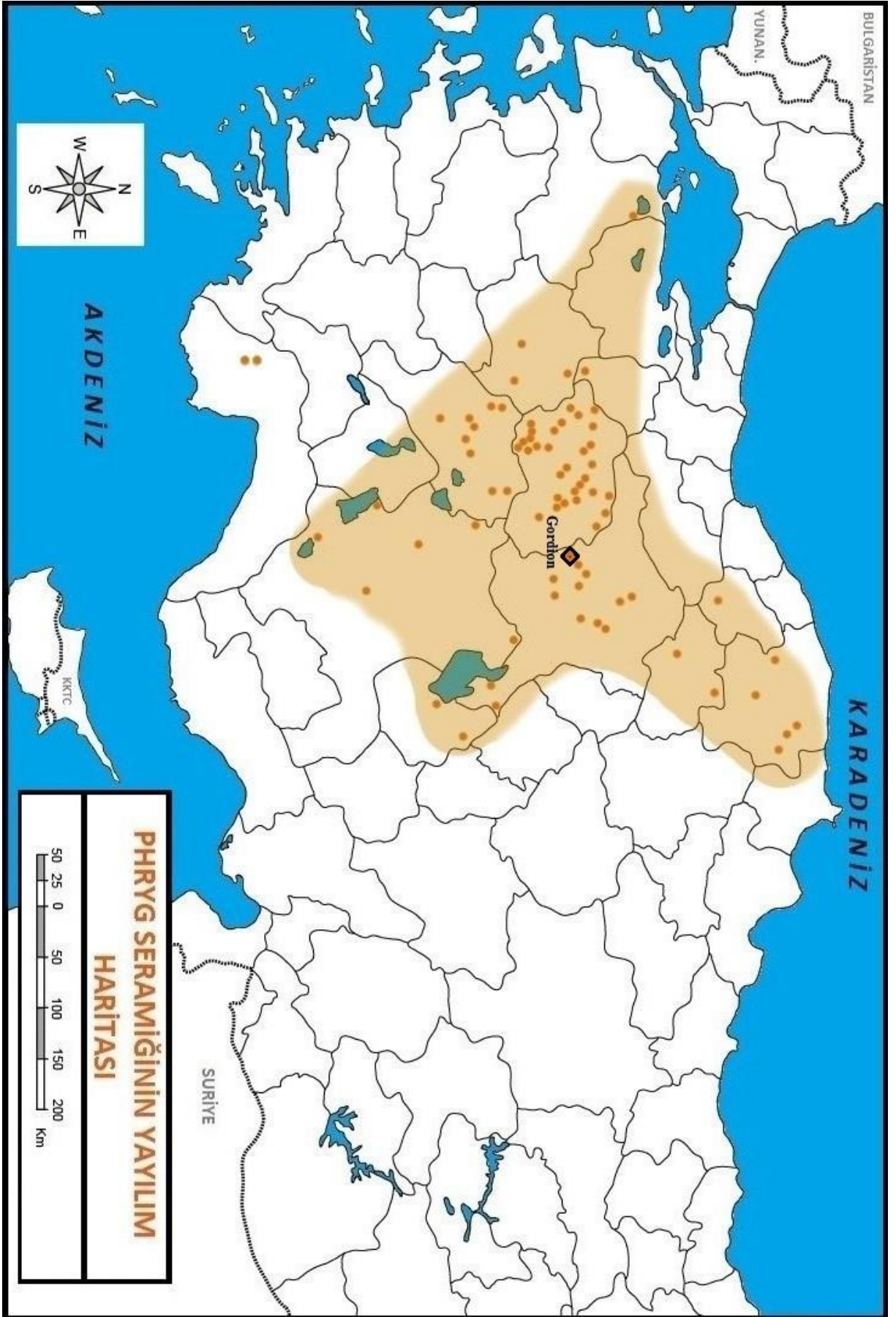
Aksaray İli'nde iki merkezde Phryg seramiği (**Harita 6.7**) tespit edilmiştir: Koçhasan Höyüğü ve Kötücük. Tuz Gölü'nün güneydoğusunda bulunan Kötücük yerleşiminde ele geçen seramikler Kenneth Sams, Herman Genz ve Özlem Çevik tarafından değerlendirilerek Phryg tanısı konulmuştu. Her ne kadar eserlerin görselleri bulunmasa da, Phryg tanısı konulmasında K. Sams'in değerlendirmesine başvurulması, Phryg tanısının kesinlik kazanması açısından önem arz etmektedir. Burada Phryg siyasi yayılımıyla (**Harita 7.5**) ilgili önemli bir durum ortaya çıkmaktadır. Bunu açıklamadan önce Phryg seramiğinin Konya İli'ndeki yayılımına bir göz atmamız gerekmektedir. Konya sınırları içerisinde bulunan Kıcıkışla ve Karapınar Höyük'ten gelen ve Phryg tanısı konulan seramiklerden bahsetmiştik. Bu seramiklerin Gordion merkezli ortaya çıkan Batı Phryg seramiklerinden ziyade doğuda Kızılırmak Kavsi içerisinde kalan yerleşmelerdeki seramik gruplarıyla olan benzerliğe dikkat çekmiştik. Bu merkezlerde batı Phryg seramiği olarak adlandırılan örneklerin görülmemesini açıklayan önemli bir neden olarak durmaktadır burada. Antik dönemde günümüzdeki Aksaray İli'nin neredeyse tamamı ve Konya İli'nde Aksaray'la Karaman arasında kalan bölümü, Tabal Ülkesi'nin (**Harita 7.1**) batı yayılımını oluşturmaktaydı. Aksaray İli'ne gelecek olursak Koçhasan ve Kötücük'te, Tabal Ülkesi'nin Phrygia ile batı sınırında bulunan yerleşim merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aksaray'daki bu iki yerleşim haricinde, Aksaray'ın doğusunda ya da güneyinde Phryg seramiği tanısı konulmuş bir merkez bulunmamaktadır. Bu bağlamda Konya'daki Kıcıkışla ile Karapınar Höyük'ün Phryg siyasi yayılım sınırları içerisinde bulunmaması, Aksaray'daki Koçhasan ve Kötücek'te Tabal ile Phrygia siyasi sınırları arasında kalan bir sınır yerleşmesi olması sebebiyle, bize Phryg seramiği yayılımının Phryg siyasi yayılımı ile paralel bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Phryg seramiğinin ele geçtiği diğer merkezleri ise Daskyleion (Balıkesir) (**Harita 6.8**), Killi Höyük (Bilecik) (**Harita 6.9**), Salman Höyük (Çankırı), Salur Höyük (Çankırı) (**Harita 6.10**), Kimistene (Karabük) (**Harita 6.11**), Kaletepesi (Kastamonu), Yüklütepe (Kastamonu), Delibeyoğlu Sırtı Ören Yeri-Kınık (Kastamonu), Kayabaşı Mevkii tümülüsü-Gödel (Kastamonu) ve Daday'da bulunan bir höyük (Kastamonu) (**Harita 6.12**) oluşturmaktadır.

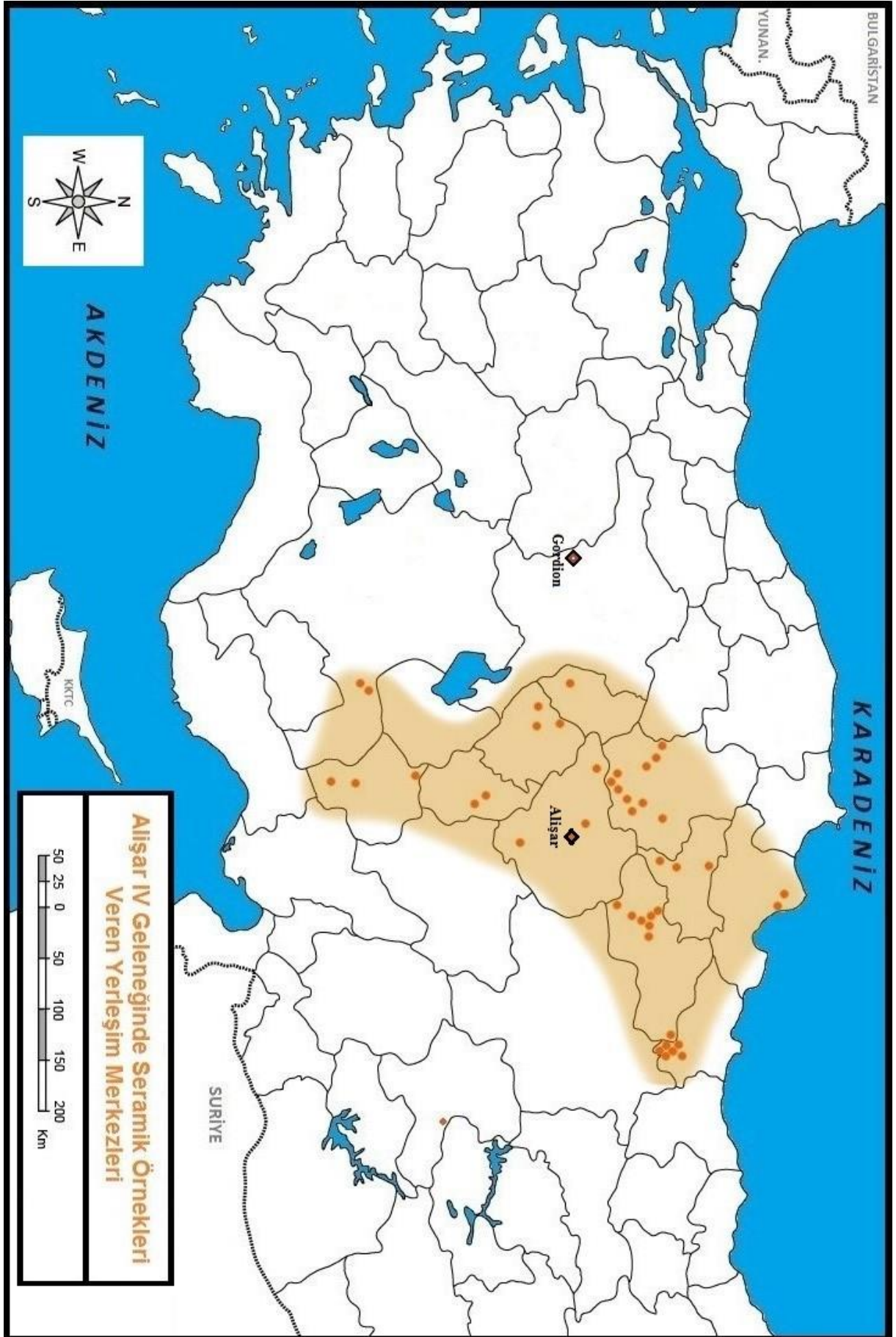
Son olarak ise Antalya İli sınırları içerisinde yapılan kazı ve araştırma sonuçları neticesinde şu ana kadar ele geçen verilerden Lykia'da sadece Bayındır C ve D tümülüslerinde (**Harita 6.14**) Phryg materyal kültürünün kalıntılarına ulaşıldığı anlaşılmıştır. Bunun haricinde ise yerleşim yerlerinden herhangi bir veri gelmemektedir. Phryglerin Güney sınırının Lykia'ya kadar uzandığını söylemek için elimizde bulunan veriler şu an için yetersizdir. Bunun yerleşim arkeolojisiyle de desteklenmesi gerekmektedir.

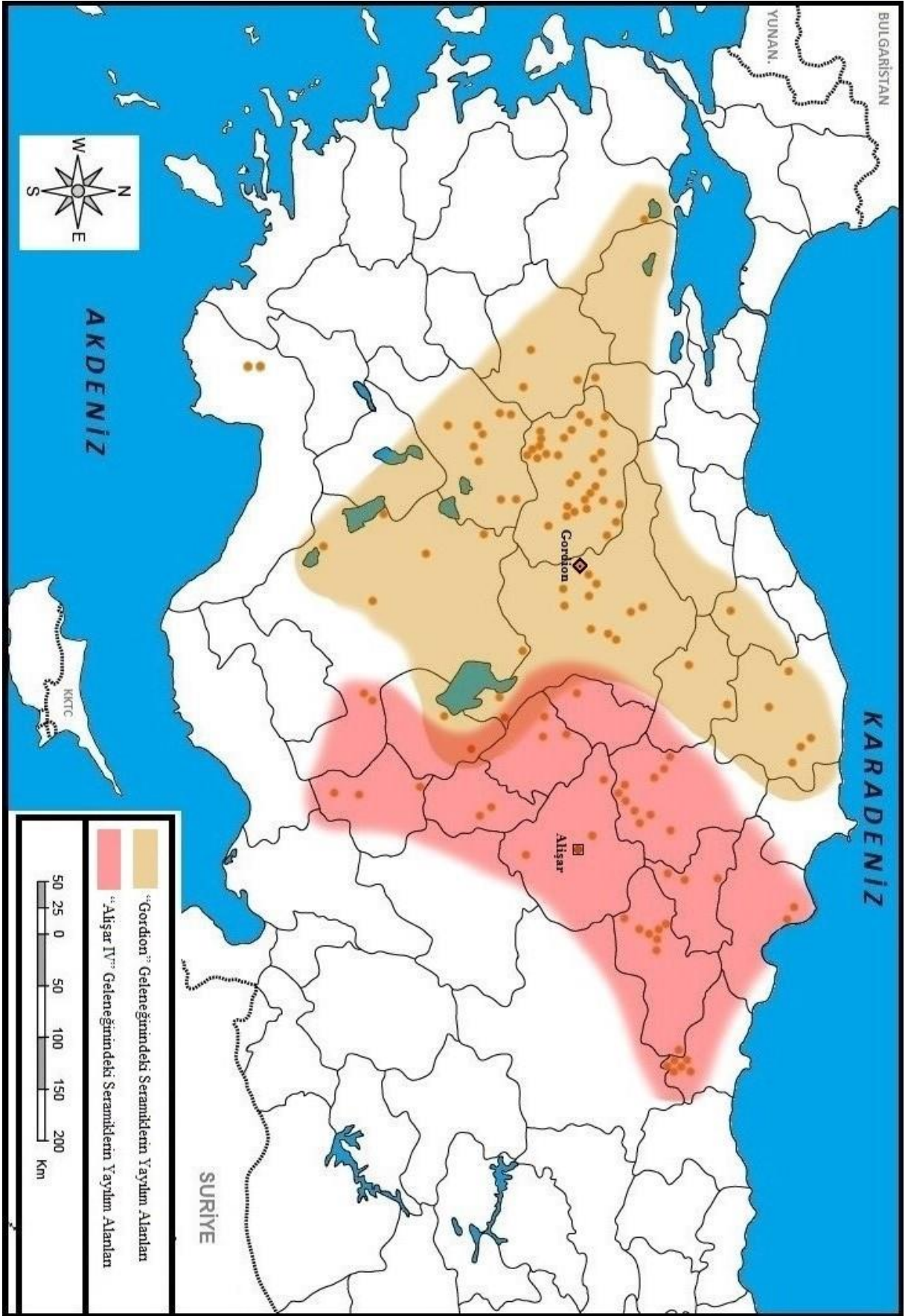
Harita 7. 1. Tabal Ülkesi'nin Siyasi Sınırları. (Akçay, 2011: Har. 1).

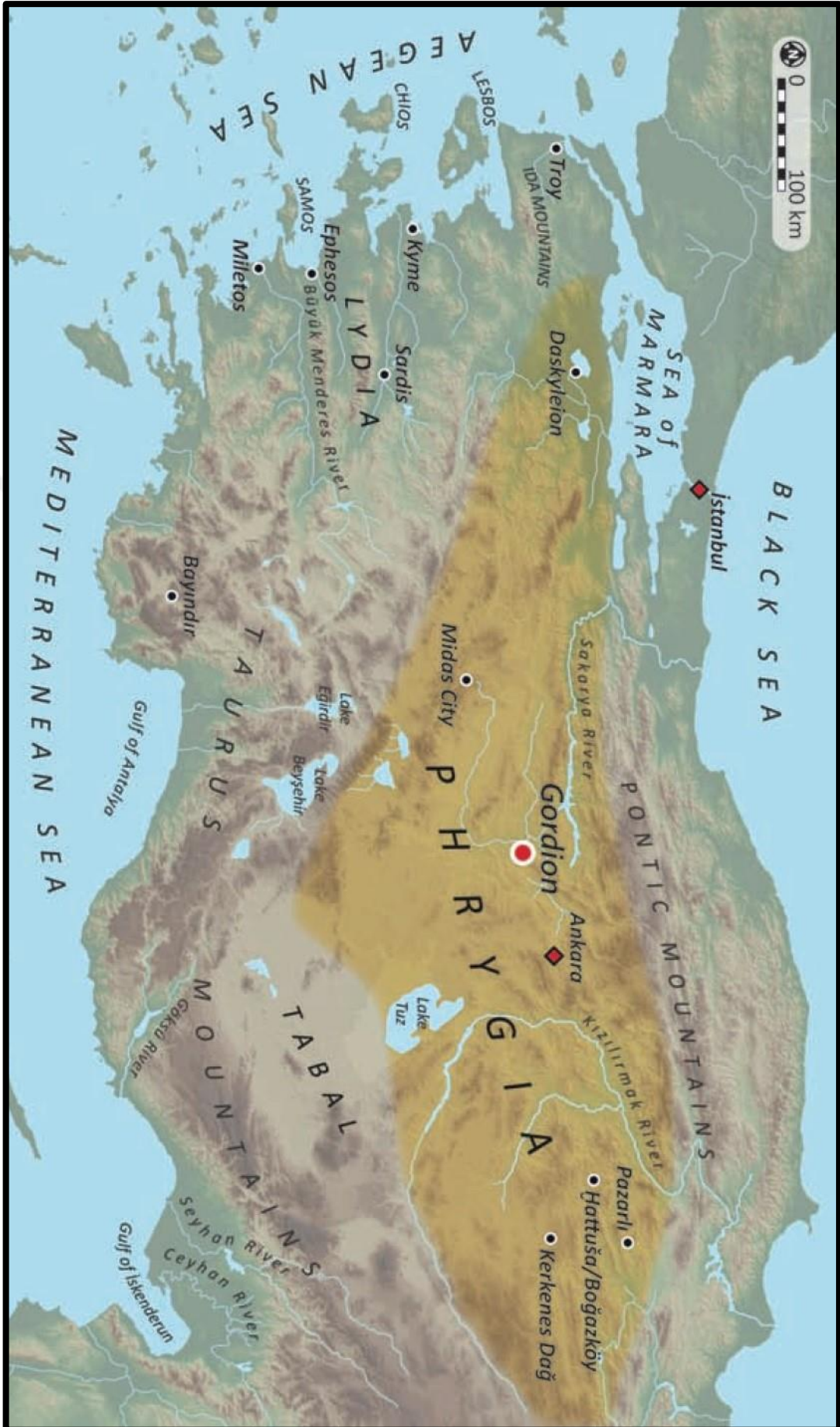
Harita 7. 2. Gordion ve Batı Plato Merkezli Phryg Seramiğinin Yayılım Alanları.

Harita 7. 3. Alışar IV Geleneğinde Yapılmış Seramik Örneklerinin Yayılım Alanları.

Harita 7. 4. Gordion ve Alişar IV Geleneğindeki Seramiklerin Yayılım Alanları.

Harita 7. 5. Phryglerin Siyasi Sınırları. (Rose ve Darbyshire, 2016: 4).

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Gordion'un göz ardı edilemeyecek şekilde Demir Çağı Anadolu'su için önem taşıdığı anlaşılmakla birlikte Phryg maddi kültür kalıntılarının güvenilir katmanlar sayesinde bizlere ulaşması hem Phryglerin hem de çevre kültürlerin gelişim süreçlerini daha iyi anlamamızı sağlamıştır.

Phryg seramiği hakkında yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, Kızılırmak Kavsi içerisinde yer alan ve Tabal Ülkesi'nde de geniş kullanımı olduğu anlaşılan, her ne kadar batı platoya benzer form ve bezemeleri kullanmış olsalar da işleniş şekli olarak farklılıklar gösteren ve "Doğu Phryg", "Alişar IVc" veya "Orta Anadolu Demir Çağı Seramiği" şeklinde adlandırmalar getirilen seramik geleneğinin, batı platodan ayrıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu tez çalışmasında da bu farklılıkların doğru tespitler olduğu konusunda hemfikir olunmuştur. İncelenen yayınlarda Alişar'ın ünlü silüet hayvan stiline, Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde yoğun olarak bilindiği, Gordion ve batı platodaki diğer yerleşmelerde ise az sayıda örnekle temsil edildiği görülmüş ve bu az sayıda örneğin de ancak ithal olarak gelebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Çizgisel stiline ise daha çok Anadolu'nun batı platosunun bir ürünü olduğu görülmüştür. Çizgisel stiline ilgili ilk örnekler Gordion'daki Tümülüs K-III'den ve daha sonrasında Konya Alaeddin Tepe Höyüğü'nden gelmektedir. Ayrıca Erken ve Orta Phryg Dönemlerinde, Gordion'da uygulanan çizgisel hayvan stiline bulunduğu çanak çömleklerin çoğunluğunun, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu tez çalışması Gordion ve çevresindeki tümülüslerde kaliteli örneklerle temsil edilen *Brown on Buff* buluntularının, MÖ yaklaşık 850'den MÖ yaklaşık 750 civarına kadar yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermiştir.

Yapılan bu tez çalışmasında, Anadolu'nun batı platosunda (Ankara, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar) Gordion merkezli görülen seramik repertuvarının Phryg seramiği için temel alınabilecek en önemli ayırım olduğu kanısına varılmıştır. Gordion'da yapılan kazı çalışmaları ve araştırma sonuçları neticesinde Phryg mimarisini, sanatını, sosyal ve siyasal yapısını bir bütün olarak bir arada bulabilmemiz ve diğer Phryg yerleşmeleri arasında da Gordion'un güvenilir bir stratigrafi vermesi sebebiyle Phryglerin seramik kronolojisi bu merkezden gelen örneklerle oluşturulmuştur. Bu tez çalışması içerisine alınan metal, ahşap, cam ve pişmiş toprak malzemeden yapılmış kap örnekleri, Gordion ve tümülüsler için getirilen "yeni kronoloji" temel alınarak dönemsel yerleştirme ve tarihlendirmeleri yapılmıştır.

Phryg Seramiği bölümünde, Gordion ve tümölüslerde ele geçen seramik buluntuları temel alınarak Phryg seramiğinin erken ve orta dönemlerde form, bezek, yerel ve yabancı etkiler açısından nasıl şekillendiği incelenmiştir. Bu tez çalışmasıyla birlikte Phryglerin siyasi olarak varlıklarını sürdürdükleri erken ve orta dönemlerindeki seramik gelenekleri bir arada değerlendirilerek bütüncül bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. MÖ 800 ila MÖ 540 yılları arasına tarihlendirilen seramik örnekleri, Orta Phryg Seramiği içerisinde incelenmiştir. Orta Phryg Seramiği oluşturulurken Gordion kent merkezinde yayınlanmış seramik buluntuları az sayıda olduğu için ağırlıklı olarak Gordion’da tespit edilen ve sağlam tarihleme kriterlerine sahip 15 tümölüsten (K-III, KY, P, K-IV, MM, N, Z, S-1, S-2, H, J, K-I, B, K-II ve C) faydalanılmıştır. K. Sams, “yıkım sonrası konteksten” (kil sonrası kontekste denmektedir) gelen seramik örneklerine Erken Phryg seramiği içerisinde yer vermiştir. Gordionlu Phrygler, Yıkım Tabakası’nı 4-5 m kil dolguyla doldurmalarıyla birlikte aslında Orta Phryg Kalesi’nde yeniden inşaa projesini başlatmış bulunuyorlar. Bahsi geçen buluntularda bu kil dolgusunun yerleştirilmesinden sonraki aşamada ele geçmektedir. Bu sebeplerden dolayı bu tez çalışmasında, “yıkım sonrası konteksten” gelen seramik buluntularına Orta Phryg seramiği içerisinde yer verilmiş ve bütün değerlendirmeleri bu doğrultuda yapılmıştır.

Orta Phryg Dönemi içerisinde ele aldığımız çeşitli kap formlarının boyamayla yapılmış süslemelerinde en yoğun şekilde yuvarlak ağızlı testi ve akıtaçlı testi üzerinde; daha az sıklıkta ise krater ve dinos üzerinde; birkaç örnekle de askos ve rhyton formları üzerinde görüldüğü anlaşılmıştır. Phryg seramiğinde birbirini takip eden dönemler içerisinde yüksek oranda aralarında paralellikler ve daha düşük oranda ise farklılıklar/yenilikler ile karşılaşmıştır. Bu tez çalışmasında Erken Phryg seramik geleneğinde karşılaşılan form ve bezek uygulamalarının Orta Phryg’de birkaç değişiklik ile devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca siyah perdahlanmış seramiklerin Erken Phryg Kalesi’nde nadir bulunduğu, Orta Phryg Kalesi ve tümölüslerinde ise kabartmasız veya kabartma süslü olarak kaliteli siyah perdahlanmış seramiklerin yoğun bir şekilde ele geçtiği görülmüştür.

Phrygia’nın güney sınırının nereye kadar ulaştığı, daha doğrusu Lykia’ya gelip gelmediği bizim için merak konusuydu. Sonuç olarak şu ana kadar yapılmış kazı ve araştırma sonuçlarında ele geçen veriler değerlendirilmiş ve Lykia’da sadece Bayındır C ve D tümölüslerinde Phryg materyal kültürünün kalıntılarına ulaşıldığı anlaşılmıştır (**Harita 6.14**). Bunun haricinde ise yerleşim yerlerinden herhangi bir veri gelmemektedir. Phryglerin Güney sınırının Lykia’ya kadar uzandığını söylemek için elimizde bulunan veriler şu an için yetersiz kalmakla birlikte bunun yerleşim arkeolojisinden gelecek verilerle de desteklenmesi gerektiği önemli bir sonuç olarak karşımızda durmaktadır.

Tez kapsamında Phryg seramiğinin yayılım alanını tespit edebilmek için Phryg seramiği tanısı konulan yaklaşık 120 merkez incelenmiştir. Phryg tanısı konulan bu merkezlerde iki farklı seramik geleneği görüldüğü anlaşılmıştır. Birinci gelenekteki seramikler Gordion merkezli, ikinci gelenekteki örnekler de Alişar merkezli karşımıza çıkmaktadır. Gordion merkezli karşılaşılan örneklerin Ankara, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Konya, Aksaray, Balıkesir, Bilecik, Çankırı, Karabük ve Kastamonu çevresinde yayılım gösterdiği tespit edilmiştir ve bu şehirlerde Phryg seramiği örnekleri veren toplamda 75 tane merkez olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Batı ve Orta Phrygia'da yoğunlaşan bu merkezler harita üzerinde **(Harita 7.2)** işaretlenmiştir. Alişar merkezli karşılaşılan örnekler ise Phryg seramiği kapsamına alınmamıştır. Fakat araştırmacılar tarafından Phryg seramiği tanısı konulduğu için tez içeriğinden eksik kalmaması amacıyla Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde görülen Alişar IV seramikleri, tespit edilen 44 merkez harita üzerine **(Harita 7.3)** noktalarla işaretlenerek verilmiştir. Ayrıca açıklanan bu iki merkezin seramik geleneğinde buluntu veren merkezler başka bir harita üzerinde **(Harita 7.4)** birlikte verilmiştir. Bu harita üzerinden de anlaşılabacağı gibi Gordion merkezli seramik geleneğinin Kızılırmak'ın batısında yoğunlaştığı, Alişar merkezli seramik geleneğinin ise Kızılırmak Kavsi içerisinde ve Tabal Ülkesi'nde yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ulaşılan sonuçlardan birisi de, Gordion kazı ekibinin hazırladığı Phryglerin siyasi/kontrol sınırlarını belirten haritaya **(Harita 7.5)** baktığımızda, tez kapsamında Phryg seramiğinin yayılım alanını tespit ettiğimiz haritadaki **(Harita 7.2)** sınırlar ile çok küçük farklılıklar dışında neredeyse benzer olmasıdır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Appianos. (1899). *The Roman History of Appian of Alexandria*. Translated From the Greek by Horace White, M.A, L.L.D, with Maps and Illustrations, vol.I, Macmillan.
- Burckhardt, L. A. (1892). *De Hieroclis Synecdemi Codicibus Commentatio*. Typis B.G. Teubneri, Lipsiae.
- Herodotos. (1993). *Tarih*. (Çev. M. Ökmen), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Nymphis Herakleota. (1868). (C. Müller) Parisiis.
- Homeros. (2016). *İlyada*. (Çev. Azra Erhat ve A. Kadir), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ksenophon. (1962). *Anabasis*. (Çev. Hayrullah Örs) 2. Baskı, MEB yayınları, İstanbul.
- Ksenophon. (1960). *Kyrou Paideia*. (Çev. W. Miller) London.
- Ovidius. (1994). *Dönüşümler*. (Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu) Payel Yayınevi, İstanbul.
- Plinius. (1947). *Naturalis Historia*. (Çev. H. Rackham) Ed. T.E. Page, E. Capps, L.A. Post, W.H.D. Rouse Warmington, The Loeb Classical Library, William Heinemann Ltd., London.
- Ptolemaios. (1988). *Claudii Ptolemaei Geographia*. (Ed. C. F. A. Nobbe), Hildesheim.
- Stephanos Byzantios. (1958). *Stephani Byzantii Ethnorum*. (İngilizce Çev. A. Meineke), Graz.
- Strabon. (1987). *Coğrafya: Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*. (Çev. A. Pekman), İstanbul.
- Titus Livius. (1955). *Aburbe Condita*. (çev. Frank Gardner Moore), Ed.: T.E. Page, E. Capps, W.H.D. Rouse, L.A. Post, E.H. Warmington, Londra, The Loeb Classical Librar William Heinemann Ltd., The History of Rome.
- Xanthos. (1958). (Ed. F. Jacoby), 765. Geschichte von staedten und Voelkern, Dritter Teil, Leiden.

Modern Kaynaklar

- Akok, M. (25-29 Eylül 1970). “Türk Tarih Kurumu Adına Konya Alaaddin Tepesi’nde 1941 Yılında Yapılmış Olan Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimari Buluntular”. *VII. Türk Tarih Kongresi I*, 60-63. Ankara, (1972).
- Akurgal, E. (1955). *Phrygische Kunst*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Akurgal, E. (1988). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Trustik Yayınlar, İstanbul.

- Anderson, J. G. C. (1897). "A Summer in Phrygia: I". *The Journal of Hellenic Studies*, 17: 396-424.
- Anderson, J. G. C. (1898). "A Summer in Phrygia: II". *The Journal of Hellenic Studies*, 18: 81-128+340-344.
- Anderson, J. G. C. (1899). "Exploration in Galatia cis Halym II". *JHS XIX, The 145 Society for the Promotion of Hellenic Studies*, 280-318.
- Aslan, M., Akalın, M., Talaakar, A., (2011). "Roma Hamamı 2009 Yılı Kazı Çalışmaları". 19. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 341-362.
- Aslan, M., Akalın, M., Talaakar, A., (2012). "Roma Hamamı Sütunlu Cadde 2010 Yılı Kazı Çalışmaları". 20. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 209-232.
- Aslan, N. (2001). "Die Funde des Kıcıkışla Köyü". *Istanbul Mitteilungen*. 51: 167-189.
- Bahar, H. (1999). *Demirçagında Konya ve Çevresi*. Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya.
- Bahar, H. ve Koçak, Ö. (2004). *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2*. Kömen Yayınları, Konya.
- Bakır, T. (2004). "Daskyleion'da Phrygler". T. Korkut (Ed.), 60. *Yaşında Fahri Işık'a Armağan: Anadolu'da Doğdu*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Bakır, T., vd. (2003). "Daskyleion 2002 Yılı Kazı Çalışmaları". 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 311-318.
- Bakır, T., vd. (2008). "Daskyleion 2007 Yılı Kazıları". 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 13-32.
- Barth, H. (1860). *Dr. H. Barth's Reise von Trapezunt Durch die Nördliche Hälfte Klein-Asiens Nach Scutari im Herbst 1858*. Gotha, J. Perthes, Germany.
- Baştürk, M. B., vd. (2016). "Dünden Bugüne Şarhöyük (Dorylaion) : 2015 Sezonu". 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3: 263-274.
- Belke, K. ve Mersich, N. (1990). *Tabula Imperii Byzantini, Phrygian und Pisidien*. Band-7, Herausgegeben von Herbert Hunger, Verlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften Wien, Wien.
- Berndt-Ersöz, S. (2012). "Frig Krallığı: Kökenleri, Tarihi ve Politik Gelişimi". Sivas, T. T. ve Sivas, H. (Eds.), *Frigler, Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde-In the Land of Midas, In the Shadow of Monuments*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 16-41.
- Bilgen, A. N. (2005). "2004 Yılı Midaion/Karahöyük Yüzey Araştırması". 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 403-408.
- Bilgen, A. N. (2011). *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*. Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

- Calder, W. M. (1956). *MAMA vol. VII. Monuments from Eastern Phrygia*, (Publications of the American Society for Archaeological Research in Küçük Asya). Manchester University Press, Manchester.
- Cox, C. W. M. ve Cameron, A. (1937). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Vol. V: Monuments from Dorylaeum and Nacolea*. Manchester University Press, Manchester.
- Cox, C. W. M., Cameron, A. ve Cullen, J. (1988). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Vol. IX: Monuments from the Aezanitis*. Society for the Promotion of Roman Studies, Gloucester.
- Cox, C. W. M., Cameron, A. ve Cullen, J. (1993). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Vol. X: Monuments from the Upper Tembris Valley, Cotiaeum, Cadi, Synaus, Ancyra, and Tiberiopolis*. Society for the Promotion of Roman Studies, London.
- Cramer, J. A. (1832). *Geographical and Historical Description of Asia Minor With a Map*, Vol. I, Oxford University Press, Oxford.
- Cramer, J. A. (1832).a *Geographical and Historical Description of Asia Minor With a Map*, Vol. II, Oxford University Press, Oxford.
- Cursach, B. O. (2018). *Lexicon of the Phrygian Inscriptions*. Doctorate Dissertation, University of Barcelona, Faculty of Philology Department of Classical, Romance and Semitic Philology, Barcelona.
- Özgen, E. ve Özgen, İ. (Eds.) (1988). *Antalya Museum*. Turkish Republic Ministry of Culture and Tourism, Ankara.
- Çakalgöz, S. (2011). *Seyitömer Höyüğü Kazıları Işığında Eskişehir, Afyon, Kütahya Çevresinde Bulunan Frig Keramiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çınaroğlu, A. ve Genç, E. (2003). “Kastamonu-Kınık 2002 Yılı Kazısı”. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 355-366.
- Çınaroğlu, A. ve Genç, E. (2004). “2003 Yılı Kastamonu-Kınık Kazısı”. 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 277-290.
- Çınaroğlu, A. ve Çelik, D. (2005). “2004 Yılı Kastamonu-Kınık Kazısı”. 27. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 7-18.
- Darga, A. M. (1993). “Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1989-1992)”. 15. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 481-502.
- Darga, A. M. (1994). “1993 Yılı Şarhöyük-Dorylaion (Eskişehir) Kazıları”. 16. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 351-368.

- Darga, A. M. ve Sivas, T. (2000). “Şarhöyük-Dorylaion 1999 Yılı Kazı Çalışmaları”. 22. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 51-62.
- Darga, A. M., Sivas, T., Sivas, H. (2001). “2000 Yılı Şarhöyük-Dorylaion Kazıları”. 23. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 207-218.
- Devreker, J. ve Vermeulen, F. (1994). “Pessinus 1993: Preliminary Report”. 16. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 75-94.
- Devreker, J. ve Vermeulen, F. (1996). “Pessinonte (Pessinus) 1995. Rapport Provoire”. 18. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 499-512.
- Devreker, J., Braeckman, K., Dutoo, D., (1998). “Pessinonte 1997 Rapport Provisoire”. 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 359-384.
- Devreker, J., vd. (1999). “Fouilles Archeologiques des Pessinonte (Turquie): La Campagne de 1998”. 21. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 205-216.
- Devreker, J., vd. (2006). “Fouilles Archeologiques de Pessinonte: La Campagne de 2005”. 28. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 165-186.
- DeVries, K. (1990). “The Gordion Excavation Seasons of 1969-1973 and Subsequent Research”. *American Journal of Archaeology*, 94: 371-406.
- DeVries, K. (2011). “The Creation of the Old Chronology”. Rose, B. ve Darbyshire, G. (Eds.), *The New Chronology of Iron Age Gordion, Gordion Special Studies VI*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia.
- Dolunay, N. (1941). “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı”. *Belleten*, V(19): 261-275.
- Dörtlük, K. (1988). “Elmalı Bayındır Tümülüsleri Kurtarma Kazısı”. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 10: 171- 174.
- Dörtlük, K. (1995). “Antalya Müzesi Kazı ve Alan Düzenleme Çalışmalarına Topluca Bir Bakış”. 1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, 97-109.
- Drew-Bear, T. (1976). “Local Cults in Graeco-Roman Phrygia”. *Greek-Roman-Byzantine Studies*, XVII.
- Drew-Bear, T. (2000). “Map 62 Phrygia”. R. J. A. Talbert (Ed.), *Atlas of the Greek and Roman World*, Princeton, 957-975.
- Drew-Bear, T. (2001). “Grek ve Roma Dönemleri’nde Afyonkarahisar”. *Afyonkarahisar Kültüğü*, 1. Cilt, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Drew-Bear, T. (2004). “Phrygia ve Pisidia’da Yeni Epigrafik Yüzey Araştırmaları”. XXII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt: 213-218.

- Efe, T. (1994). "1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları". 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 245-266.
- Efe, T. (1996). "1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları". 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 215-232.
- Erdoğan, B., Fazlıoğlu, İ., Yücel, N. (2008). "2007 Yılı Aksaray İli, Tuz Gölü Yüzey Araştırması". 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 211-220.
- Ertem, H. (1991). "1990 Yılı Yaz Aylarında Ankara Gölbaşı ve Haymana İlçe Sınırları İçinde Gerçekleştirilen Satın Araştırmaları". 9. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 585-592.
- Frei, P. (1990). "Untersuchungen zu den Orstnamen Phrygiens". X. *Türk Tarih Kurumu Kongresi*, 1: 185-195.
- Gardner, P. (1892). *New Chapters in Greek History: Historical Results of Recent Excavations in Greece and Asia Minor*. John Murray, Albemarle Street. London.
- Genz, H. (2007). "Kızılırmak Bölgesi'nde Demir Çağı". *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 127-141.
- Gürtekin-Demir, R. G. (2014). "Phrygian Aspects of Lydian Painted Pottery". *American Journal Of Archaeology*, 118: 223-239.
- Harmanşah, Ö., Johnson, P., Tanrıöver, M. D. (2015). "Kuru Göl Havzasında Yerleşim ve Çevre: Yalburt Yaylası ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2013 Sezonu". 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 217-235.
- Harrison, R. M. (1988). "Amorium 1987". AS, Vol. XXXVIII, Journal Of The British Institute Of Archaeology, Ankara, 175-184.
- Harrison, R. M. (1990). "Amorium 1989". 12. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 251-268.
- Haspels, C. H. E., (1951). *Phrygie Exploration Archeologique La Cite de Midas Ceramique et Trouvailles Diverses*. Institut Français D'archeologie De Stamboul, Paris.
- Haspels, C. H. E. (1971). *The Highlands of Phrygia: Sites and Monuments, Volume I*. Princeton University Press, New Jersey.
- Haspels, C. H. E. (1981). "Midas Şehri Kazısı". *Belleten*, XLV(2): 1-6.
- Henrickson, R. C. (1994). "Continuity and Discontinuity in the Ceramic Tradition of Gordion During The Iron Age". Çilingiroğlu A. and French D. H. (Eds.), *Anatolian Iron Ages 3-The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990*. Ankara: 95-129.
- Henrickson, R. C. (2005). "Local potter's craft at Phrygian Gordion". Kealhofer L. (Ed.), *The Archaeology of Midas and the Phrygians*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia.

- Işık, F. (2015). “Arkeolojik Bulgular Işığında Milyas”. *Anadolu*, 41: 187-237.
- İzник, E. (2006). *Roma İmparatorluğu Döneminde Frigya Epiktetos Merkezlerinde (Dorylaeum, Nacolea, Midaem, Cotiaem, Aezani) Sosyopolitik, Sosyoekonomik ve Sosyokültürel Yapı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kadioğlu, M. ve Görkay, K. (2007). “Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ: Ankyra”. *Anadolu*, 32: 25-153.
- Kohler, E. (1995). *The Gordion Excavations (1950-1973), Final Reports, Vol. II, Part 1: The Lesser Phrygian Tumuli: The Inhumations*. University Museum, Philadelphia.
- Koşay, H. (1957). *Ankara Augustus Mabedi Kazısı*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara.
- Köerte, A. (1897). “Gordion und der Zug des Manlius gegen die Galater”. *Kleinasiatische Studien II. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung* 22: 1-51, esp. 1-28.
- Köerte, G. ve Köerte, A. (1904). *Gordion: Ergebnisse Der Ausgrabung Im Jahre 1900*. Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin.
- Laborde, L. (1838). *Voyage de L'Asie Mineure*. Frères Editeurs, Paris.
- Lafli, E. (2006). “A Roman Rock-Cut Cult Niche At Paphlagonian Hadrianoupolis”, 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 43-46.
- Lafli, E. (2008). “Hadrianopolis - Eskipazar Paphlagonia Hadrianopolis’i Arkeolojik Kazıları”. 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 3: 399-410.
- Lafli, E. ve Christof, E. (2009). “Drei Neu Entdeckte Phallossteine Aus Der Chora Von Hadrianopolis”. 31. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 297-315.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of a Tour in Asia Minor: With Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of That Country*. John Murray, Albemarle-Street, London.
- Liebhart, R. F. (2013). “Phrygian Tomb Architecture: Some Observations on the 50th Anniversary of the Excavations of Tumulus MM”. Rose, C. B. (Ed.), *The Archaeology of Phrygian Gordion, Royal City of Midas*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Liebhart, R. F. vd. (2016). “A Fresh Look at the Tumuli of Gordion”. Henry, O. ve Kelp, U. (Eds.), in *Tumulus as Sema: Space, Politics, Culture and Religion in the First Millennium BC*, Berlin, Boston: De Gruyter.

- Liebhart, R. F. (2019). "Illustrations for Burial Practices at Gordion". Büyükkarakaya, A. M. ve Aksoy, E. B. (Eds.), *Memento Mori Ölüm ve Ölüm Uygulamaları*, İstanbul.
- Lightfoot, C. S. (1994). "Amorium Kazısı 1993". 16. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 131-151.
- Lightfoot, C. S. (1995). "Amorium Kazısı 1994". 17. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 361-374.
- Lightfoot, C. S. (1998). "Amorium and the Afyon Region in Byzantine Times". R. Matthews (Ed.), *Ancient Anatolia, Fifty Years Work by the British Institute of Archaeology at Ankara*, London, 301-314.
- Lumsden, S. (1994). "Gavurkalesi 1993". 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 267-280.
- Matthews, R. (1998). "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı Province, 1997". 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 245-254.
- Matthews, R. (2000). "Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces, 1999". 18. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 249-256.
- Mellart, J. (1955). "Iron Age Pottery from Southern Anatolia". *Belleten* XIX: 115-136.
- Mellink, M. J. (1954). "Exploration archéologique de la Phrygie. Vol. III, La Cité de Midas. Céramique et trouvailles diverses by C. H. Emilie Haspels". *American Journal Of Archaeology*, 58: 167-169.
- Mellink, M. J. (1967). "Archaeology In Asia Minor". *American Journal Of Archaeology*, 71: 155-174.
- Mellink, M. J. (1972). "Excavations at Karataş-Semayük and Elmalı, Lycia, 1971". *American Journal of Archaeology*, 76:3, 257-269.
- Mellink, M. J. (1998). "Opening Speech on Behalf of Scientific Institutions". N. Tuna, Z. Aktüre ve M. Lynch (Eds.), *Thracians and Phrygians: Problems of Parallelism, Proceedings of an International Symposium on the Archaeology, History and Ancient Languages of Thrace and Phrygia*, 3-4 June 1995, Ankara, 7-12.
- Metin, M. ve Akalın M. (1999). "Ankara-Ulus Kazısı Frig Seramiği". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı*, 141-162.
- Metin, M. (2007). "Ankara (Ankyra) ve Frigler". *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 93-99.
- Mitchell, S. ve Waelkens, M. (1988). *Pisidian Antioch, The Site And Its Monuments*, Gerald Duckworth with the Classical Press of Wales, London, s.19-24.
- Mitchell, S. ve Waelkens, M. (1999). *Pisidian Antioch, The Site And Its Monuments*, with contrubitions by Jean Burdy, Maurice Byrne, Jean Öztürk and Mehmet Taşlıalan Duckworth with The Classical Press of Wales.

- Muşkara, Ü. (2000). *Güneybatı Anadolu'dan "Black on Red" Tekniğinde Üç Arkaik Krater-Dinos*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Mutlu, G. (2015). *Antik Dönem'de Phrygia Paroreia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Omura, S. (1992). "1991 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları". 10. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 365-386.
- Omura, S. (1995). "1994 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları". 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 243-272.
- Osten, H. H. (1937). "The Alishar Hüyük Seasons of 1930-1932". *OIP XXVIII-XXX*.
- Özdoğan, A., Marro, C., Tibet, A. (1996). "1995 Yılı Kastamonu Yüzey Araştırması". 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 303-330.
- Özdoğan, A., Marro, C., Tibet, A. (1998). "Kastamonu Yüzey Araştırması 1997 Yılı Çalışmaları". 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 219-244.
- Özgüç, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları Ve Çevresindeki Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkan, S. (1990). "Beyşehir Civarında Bulunmuş Eserler". *Bellethen (LIV 210)*: 584-608.
- Özkaya, V. (1992). *İÖ Erken Birinci Binde Frig Boyalı Seramiği: Doğu-Batı Siyasal ve Kültürel İlişkileri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi, Erzurum.
- Pehlivaner, M. ve Özçatal, F. (25-28 Nisan 1994). "Yazılıkaya ve Han'da Kazı ve Temizlik Çalışmaları". *V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. Didim, 67-91.
- Perrot, G., Guillaume, E. ve Delbet, J. (1862). *Exploration Archéologique de la Galatie et de la Bithynie, d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont*. Firmin Didot frères, Paris.
- Polat, G. (1993). *İstanbul Arkeoloji Müzelerinden Bir Grup Frig Keramiği*. Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Polat, Y. (2002). *Daskyleion'da MÖ 8.-5. Yüzyıllar Arasında Gri Seramik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Polat, R. T., vd. (2018). "Eskişehir İli Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması 2017", 36. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 261-278.
- Ramsay, W. M. (1882). "Inscriptions from Nacoleia". *Journal of Hellenic Studies*, III-1: 119-127.

- Ramsay, W. M. (1887).a “The Cities and Bishoprics of Phrygia”. *The Journal of Hellenic Studies*, 8: 461-519.
- Ramsay, W. M. (1887).b “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands I”. *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 3: 344-368.
- Ramsay, W. M. (1888).a “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands II”. *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 4(1): 6-21.
- Ramsay, W. M. (1888).b “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands III”. *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, 4(3): 263-283.
- Ramsay, W. M. (1924). “Studies in the Roman Province Galatia. VI. Some Inscriptions of Colonia Caesareia Antiocheia”. *JRS XIV*, s. 172-205.
- Ramsay, W. M. (1931). “Phrygian Orthodox and Heretics 400-800 AD”. *Byzantion*, VI-1: 1-35.
- Ramsay, W. M. (1932). “Tyraion”. *The Classical Review*, Vol XLVI, No 4, Cambridge University Press, 154-155.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (Çev. M. Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Ramsay, W. M. (1975). *The Cities and Bishoprics of Phrygia, I-II*. Arno Press, New York.
- Rheidt, K. (2002). “Die Ausgrabungen in Aizanoi 2001”. *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2: 315-326.
- Robinson, D. M. (1927). “The Discovery of a Prehistoric Site at Sızma”. *American Journal Archaeology*, Vol. XXXI, No-1: 26-50.
- Roller, L. E. (2007). “Frig Dini ve Kült Uygulamaları”. *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 141-149.
- Roller, L. E. (2011). “Phrygian and the Phrygians”. Steadman, S. R. ve McMahon, G. (Eds.), *Ancient Anatolia: 10.000-323 B.C.E.*. Oxford University Press, 560-578.
- Rose, B. ve Darbyshire, G. (Eds.). (2011). *The New Chronology of Iron Age Gordion, Gordion Special Studies VI*. University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia.
- Rose, B. ve Darbyshire, G. (Eds.). (2016). *The Golden Age of King Midas*. University of Pennsylvania Press.
- Sams, G. K. (1971). *The Phrygian Painted Pottery Of Early Iron Age Gordion And Its Anatolian Setting*. Doktora Tezi, Pennsylvania.
- Sams, G. K. (1974). “Phrygian Painted Animals: Anatolian Orientalizing Art”. *Anatolian Studies*, 24: 169-196.

- Sams, G. K. (1994). *The Gordion Excavations (1950-1973): Final Reports IV: The Early Phrygian Pottery*. The University Museum University Of Pennsylvania, Philadelphia.
- Sams, G. K. (2007). "Gordion ve Frigler". *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 49-59.
- Sams, G. K. (2012). "The New Chronology For Gordion And Phrygian Pottery". Rose, C. B. (Ed.), *Gordion Special Studies 7: The Archaeology Of Phrygian Gordion, Royal City Of Midas*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 57-66.
- Sams, G. K. ve Voigt, M. M. (2011). "In Conclusion". Rose, C. B. ve Darbyshire, G. (Eds.), *Gordion Special Studies VI: The New Chronology Of Iron Age Gordion*, University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology, Philadelphia, 155-169.
- Sarı, D. (2017). "Bilecik İli 2016 Yılı Yüzey Araştırması". 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 331-347.
- Seeher, J. (1998). "Die Nekropole von Demircihüyük-Sarıkent im 7. Bis 4. Jahrhundert v. Chr.". *Istanbuler Mitteilungen*, 48: 135-159.
- Sever, H., vd. (1991). "1990 Yılı Nevşehir, Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması". 9. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 523-540.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Steuart, J. R. (1842). *A Description of Some Ancient Monuments, with Inscriptions, Still Existing in Lydia and Phrygia: Several of Which are Supposed to be Tombs of The Early Kings*. James Bohn, 12 King William Street, West Strand, MDCCCXLII, London.
- Summerer, L. (2010). "2009 Yılı Pompeipolis ve Çevresinde Yapılan Yüzey Araştırmaları". 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 69-80.
- Summers, G. D. (1992). "An Aerial Survey of Çevre Kale, Yaraşlı". *Anatolian Studies*, 42: 179-206.
- Şahin, S. (1986). "Phrygia Epiktetos". IV. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 265-268.
- Talbert, R. J. A. (2000). *Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Map- By-Map Directory*, 1. Cilt, by Princeton University Press, Princeton.
- Tezcan, B. (1964). *1962-1963 Yalıncağ Köyü Çalışmaları*. Güzel İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Tezcan, B. (1980). "Yenidoğan Höyüğü (Tuğrul Höyük) Kazısı 1979". 2. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 43-45.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Cilt 2. (Çev. A. Suat), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

- Tigrel, G. (1979). "Kocabaş Koleksiyonundaki Karapınar Kaynaklı Frig Vazoları". *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Ekim 1976, Ankara, 1: 557-568.
- Tiryaki, G. (2016). "Demir Çağ Milyas Mezarlıkları ve Ölü-Gömme Gelenekleri Üzerine Bir Ön Değerlendirme". *ADALYA*, XIX: 51-74.
- Toteva, G. D. (2007). *Local Cultures of Late Achaemenid Anatolia*. Ph. D. Thesis, A Dissertation Submitted To The Faculty Of The Graduate School Of The University Of Minnesota, Minnesota.
- Tsetskhladze, G. R. (2009). "Notes On Phrygian Pessinus". H. Sağlamtimur, vd. (Eds.), *Altan Çilingiroğlu'na Armağan Yukarı Denizin Kıyısında: Urartu Krallığı'na Adanmış Bir Hayat*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 703-717.
- Tsetskhladze, G., vd. (2010). "Pessinus 2009". 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1: 341-366.
- Tuna, K. ve Çağlar, M. D. (26-28 Nisan 1999). "Yazılıkaya Frig Anıtsal Kaya Mezarı Restorasyon ve 'F' Sarnıcı Temizlik Çalışmaları". 10. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. Kuşadası, 69-78.
- Tüfekçi-Sivas, T. (2002). "Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırması". 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 285-298.
- Tüfekçi-Sivas, T. (2007). "Frigler ve Frig Uygarlığı". *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 9-14.
- Tüfekçi-Sivas, T. ve Sivas, H. (2003). "2002 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması". 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 155-166.
- Tüfekçi-Sivas, T. ve Sivas, H. (2004). "2003 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırması". 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 285-298.
- Tüfekçi-Sivas, T. ve Sivas, H. (2005). "2004 Yılı Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar İlleri Yüzey Araştırmaları". 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2: 163-174.
- Tüfekçi-Sivas, T. ve Sivas, H. (Eds.) (2007). *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Vardar, L. E. ve Vardar, N. A. (1998).a "Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması: Ankara İli 1996". 15. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 245-280.
- Vardar, L. E. ve Vardar, N. A. (1998).b "Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması: Ankara İli 1997". 16. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1: 287-296.
- Voigt, M. vd. (1997). "Fieldwork at Gordion: 1993-1995". *Anatolica*, XXIII: 1-59.
- Voigt, M. ve Young, C. (1999). "From Phrygian Capital To Achaemenid Entrepot: Middle And Late Phrygian Gordion". *Iranica Antiqua*, XXXIV: 191-241.

- Voigt, M. M. (2007). "Gordion Kazıları". *Friglerin Gizemli Uygarlığı-The Mysterious Civilization of the Phrygians*, İstanbul, 65-76.
- Voigt, M. M. (2009). "The Chronology of Phrygian Gordion". Manning, W. ve Bruce, J. (Eds.), *Tree-Rings, Kings, and Old World Archaeology and Environment*. Oxbow Books, Oxford, 219-237.
- Yağcı, R. (29-30 Nisan 1992). "Polatlı-Gordion Kıranharman Köyü Açıkırı Mevkii Kurtarma Kazısı". 2. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*. Ankara, 265-284.
- Young, R. (1950). "The Excavations At Yasshöyük: Gordion 1950". in *Archaeology*, Vol. 3.4: 197-201.
- Young, R. (1951). "Gordion-1950". *University Museum Bulletin*, Vol. 16.1: 3-20.
- Young, R. (1953). "Making History at Gordion". in *Archaeology*, Vol. 6.3: 159-166.
- Young, R. (1955). "Gordion: Preliminary Report, 1953". *American Journal of Archaeology*, 59: 1-18.
- Young, R. (1956). "The Campaign of 1955 at Gordion: Preliminary Report". *American Journal of Archaeology*, 60: 249-266.
- Young, R. (1957). "Gordion 1956: Preliminary Report". *American Journal of Archaeology*, 61: 319-331.
- Young, R. (1958). "The Gordion Campaign of 1957: Preliminary Report". *American Journal of Archaeology*, 62: 139-154.
- Young, R. (1959). "New Discoveries at Gordion". in *Archaeology*, 12: 286.
- Young, R. (1960). "The Gordion Campaign of 1959: Preliminary Report". *American Journal of Archaeology*, 64: 227-243.
- Young, R. (1962). "The 1961 Campaign at Gordion". *American Journal of Archaeology*, 66: 153-168.
- Young, R. (1964). "The 1963 Campaign at Gordion". *American Journal of Archaeology*, 68: 279-292.
- Young, R. (1966). "The Gordion Campaign of 1965". *American Journal of Archaeology*, 70: 267-278.
- Young, R. (1968). "Gordion Campaign of 1967". *American Journal of Archaeology*, 72: 231-242.
- Young, R. (1969). "Old Phrygian Inscriptions from Gordion: Toward a History of the Phrygian Alphabet". *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 38:2, 252-296.

- Young vd., (1981). *The Gordion Excavations: Final Reports Volume I: Three Great Early Tumuli*. The University Museum University Of Pennsylvania, Philadelphia.
- Wissowa, G. (1919). “Phrygia”. *Paulys Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, XX-1: 781-868.
- METU Dijital Arşiv. Ankara ODTÜ Büyük Tümülüs. <https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus> (erişim tarihi: 14.12.2020).
- METU Dijital Arşiv. Ankara ODTÜ Tümülüs I-II. <https://muze.metu.edu.tr/galeri/tumulus-i-ii> (erişim tarihi: 14.12.2020).
- METU Dijital Arşiv. Ankara Beştepeler-Gençlerbirliği Tümülüsü. <https://muze.metu.edu.tr/galeri/bestepeler-genclerbirligi-tumulusu-kremasyon-alani> (erişim tarihi: 14.12.2020).

LEVHALAR DİZİNİ

- Lev.1.a.** Tümülüs W'den bronz bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 90G.TumW 19).
- Lev.1.b.** Tümülüs W'den bronz bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 90H.TumW 20).
- Lev.1.c.** Tümülüs W'den bronz bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 90I.TumW 23).
- Lev.1.d.** Gordion. EPB III'ten pişmiş toprak bir kâse çizimi. (Sams, 1994: fig. 6.30).
- Lev.1.e.** Gordion. NCT IVb'ten pişmiş toprak bir kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 17.220).
- Lev.1.f.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak bir kâse. (Sams, 1994: pl. 15.265, fig. 10).
- Lev.1.g.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 18.285).
- Lev.1.h.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 18.286).
- Lev.1.i.** Gordion. EPB V'ten pişmiş toprak bir kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 8.90).
- Lev.1.j.** Gordion. EPB V'ten pişmiş toprak bir kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 8.91).
- Lev.2.a.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 10.261).
- Lev.2.b.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 10.262).
- Lev.2.c.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 10.264).
- Lev.2.d.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 10.263).
- Lev.2.e.** Gordion. M4 1'den pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 11.402).
- Lev.2.f.** Gordion. Teras dolgusundan pişmiş toprak kâsenin çizimi. (Sams, 1994: fig. 10.271).
- Lev.2.g.** Gordion. EPB V'ten "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 25.102).
- Lev.2.h.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 3" karinelî kâse. (Sams, 1994: pl. 20.469).
- Lev.2.i.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 3" karinelî kâse. (Sams, 1994: pl. 21.476).
- Lev.2.j.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 27.495).
- Lev.2.k.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 27.496).
- Lev.3.a.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 28.499).
- Lev.3.b.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 28.501).
- Lev.3.c.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 2" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 30.505).
- Lev.3.d.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 2" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 30.506).
- Lev.3.e.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 1" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 29.502).
- Lev.4.a.** Gordion. Yıkım Tabakası'ndan "Sınıf 2" bezemesiz kâse. (Sams, 1994: pl. 31.507).
- Lev.4.b.** GYT'den "Sınıf 1" karinelî kâse. (Sams, 1994: pl. 14.435, fig. 12).
- Lev.4.c.** GYT'den "Sınıf 1" karinelî kâse. (Sams, 1994: pl. 14.437, fig. 12).
- Lev.4.d.** GYT'den "Sınıf 1" karinelî kâse. (Sams, 1994: pl. 14.439, fig. 12).
- Lev.4.e.** Gordion. EPB III'ten "Sınıf 2" karinelî kâse. (Sams, 1994: fig. 6.33).
- Lev.4.f.** Gordion. EPB V'ten "Sınıf 2" karinelî kâse. (Sams, 1994: fig. 8.87).

- Lev.4.g.** GYT'den "Sınıf 2" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 16.442, fig. 12).
- Lev.5.a.** GYT'den "Sınıf 2" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 17.454, fig. 13).
- Lev.5.b.** GYT'den "Sınıf 2" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 18.459, fig. 13).
- Lev.5.c.** GYT'den "Sınıf 3" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 20.470, fig. 14).
- Lev.5.d.** GYT'den "Sınıf 3" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 20.473, fig. 14).
- Lev.5.e.** GYT'den "Sınıf 3" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 22.480, fig. 15).
- Lev.5.f.** GYT'den sınıf dışı kâse. (Sams, 1994: pl. 23.483).
- Lev.5.g.** Gordion. Meg. X'dan sınıf dışı kâse çizimi. (Sams, 1994: fig. 9.201).
- Lev.5.h.** GYT'den "Sınıf 3" karineli kâse. (Sams, 1994: pl. 23.482).
- Lev.6.a.** Gordion. Teras dolgusundan dışa açılan ağız kenarlı kâse. (Sams, 1994: pl. 24.281).
- Lev.6.b.** Gordion. EPB V'ten dışa açılan ağız kenarlı kâse. (Sams, 1994: pl. 24.100).
- Lev.6.c.** GYT'den dışa açılan ağız kenarlı kâse. (Sams, 1994: pl. 24.484).
- Lev.6.d.** GYT'den dışa açılan ağız kenarlı kâse. (Sams, 1994: pl. 24.485).
- Lev.6.e.** GYT'den "Sınıf 1" bezemesiz kâse çizimi. (Sams, 1994: pl. 28.500, fig. 19).
- Lev.7.a.** Tümülüs W'den derin kabartmalı bronz bir omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 123; Young vd., 1981: pl. 89F.TumW 10, fig. 121A B C D, fig. 122).
- Lev.7.b.** Tümülüs W'den derin kabartmalı bronz bir omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 122; Young vd., 1981: pl. 89E.TumW 9, fig. 119A B C D, fig. 120).
- Lev.8.a.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse.(Young vd., 1981: pl. 89G.TumW 11, fig. 123; Rose ve Darbyshire, 2016: 123).
- Lev.8.b.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90D.TumW 16).
- Lev.9.a.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90A.TumW 12).
- Lev.9.b.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90B.TumW 13).
- Lev.9.c.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90C.TumW 14).
- Lev.9.d.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90E.TumW 17).
- Lev.9.e.** Tümülüs W'den bronz bir omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 90F.TumW 18).
- Lev.10.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.597).
- Lev.10.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 57.631).
- Lev.10.c.** Tümülüs G'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 61.P 45).
- Lev.10.d.** Tümülüs G'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 61.P 49).
- Lev.11.a.** Tümülüs Y'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 61.P 3160).
- Lev.11.b.** Tümülüs W'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Young vd., 1981: pl. 88E.TumW 6).
- Lev.11.c.** Gordion. EPB V'ten yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 37.110, fig. 22).
- Lev.11.d.** Gordion. EPB VI'dan yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 38.181).

- Lev.11.e.** Gordion. Meg. V'ten yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 38.248).
- Lev.11.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.529).
- Lev.11.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.530).
- Lev.11.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.531).
- Lev.11.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.532).
- Lev.12.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.533).
- Lev.12.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 39.534, fig. 23).
- Lev.12.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 40.535).
- Lev.12.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 40.536).
- Lev.12.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 40.537).
- Lev.12.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 40.538).
- Lev.12.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 40.539).
- Lev.12.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.540).
- Lev.12.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.541).
- Lev.12.j.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.542).
- Lev.12.k.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.543).
- Lev.12.l.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.544).
- Lev.12.m.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.545).
- Lev.12.n.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 41.546).
- Lev.12.o.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.547).
- Lev.12.p.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.548).
- Lev.12.r.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.549).
- Lev.12.s.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.550).
- Lev.13.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.551).
- Lev.13.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 42.552).
- Lev.13.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 43.553, fig. 23).
- Lev.13.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 43.555).
- Lev.13.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 43.556).
- Lev.13.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 43.557).
- Lev.13.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 43.558).
- Lev.13.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 44.559).
- Lev.13.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 44.560).
- Lev.13.j.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 44.561).
- Lev.13.k.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 44.562).

- Lev.13.l.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 44.563).
- Lev.13.m.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.564).
- Lev.13.n.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.565).
- Lev.13.o.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.566).
- Lev.13.p.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.567).
- Lev.13.r.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.568).
- Lev.13.s.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 45.569).
- Lev.13.t.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 46.570)
- Lev.14.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 46.571)
- Lev.14.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 46.572)
- Lev.14.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 46.573)
- Lev.14.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 46.574)
- Lev.14.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.575)
- Lev.14.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.576)
- Lev.14.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.577)
- Lev.14.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.578)
- Lev.14.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.579)
- Lev.14.j.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.580)
- Lev.14.k.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 47.581)
- Lev.14.l.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 48.582)
- Lev.14.m.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 48.583)
- Lev.14.n.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 48.584)
- Lev.14.o.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 48.585)
- Lev.14.p.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 48.586)
- Lev.14.r.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.587)
- Lev.14.s.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.588)
- Lev.14.t.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.589)
- Lev.14.u.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.590)
- Lev.15.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.591)
- Lev.15.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.592)
- Lev.15.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.593)
- Lev.15.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.594)
- Lev.15.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.595)
- Lev.15.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 49.596)

- Lev.15.g.** Gordion. EPB VI'dan yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 38.180, fig. 22)
- Lev.15.h.** Gordion. EPB V'dan yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 37.113)
- Lev.15.i.** Gordion. EPB V'dan yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 37.114)
- Lev.15.j.** GTD'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 38.295)
- Lev.15.k.** GTD'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 38.294)
- Lev.15.l.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.598)
- Lev.15.m.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.599)
- Lev.16.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.600)
- Lev.16.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.601)
- Lev.16.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.602)
- Lev.16.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.603)
- Lev.16.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 50.604)
- Lev.16.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.605)
- Lev.16.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.606)
- Lev.16.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.607)
- Lev.16.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.608)
- Lev.16.j.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.609)
- Lev.16.k.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.610)
- Lev.17.a.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 51.P 4682)
- Lev.17.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 52.611A B)
- Lev.17.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 52.612)
- Lev.17.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 52.613)
- Lev.17.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 52.614)
- Lev.17.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 52.615)
- Lev.17.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 53.616)
- Lev.17.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 53.617, fig. 23)
- Lev.18.a.** GYT. Meg. 3'ten yuvarlak ağızlı, bikrom bir testi. (Young, 1960: pl. 58 fig. 21; Sams, 1994: pl. 53.618)
- Lev.18.b.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 53.619)
- Lev.18.c.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 53.620)
- Lev.18.d.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 54.621)
- Lev.18.e.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 54.622)
- Lev.18.f.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 54.626)
- Lev.18.g.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 56.116)

- Lev.18.h.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 56.23)
- Lev.18.i.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 56.117)
- Lev.18.j.** GYT'den yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 56.240)
- Lev.18.k.** Gordion, Teras dolgusundan büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 56.296)
- Lev.18.l.** Gordion, Teras dolgusundan büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Young, 1967: pl.76 fig. 30; Sams, 1994: pl. 56.297)
- Lev.19.a.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 57.627)
- Lev.19.b.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 57.628)
- Lev.19.c.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 57.629)
- Lev.19.d.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 57.630)
- Lev.19.e.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 58.632, fig. 24)
- Lev.19.f.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 58.633)
- Lev.19.g.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 59.635)
- Lev.19.h.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 59.636)
- Lev.20.a.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 58.634)
- Lev.20.b.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 59.638, fig. 24)
- Lev.21.a.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: fig. 24.640)
- Lev.22.a.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 60.644, fig. 25)
- Lev.22.b.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 59.637)
- Lev.22.c.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 60.641)
- Lev.22.d.** GYT'den büyük yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 60.639)
- Lev.23.a.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.653)
- Lev.23.b.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 82.761)
- Lev.23.c.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 83.775)
- Lev.23.d.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 84.776)
- Lev.23.e.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 76.723)
- Lev.23.f.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 76.724)
- Lev.23.g.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 76.725)
- Lev.23.h.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 76.726)
- Lev.23.i.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 76.727)
- Lev.23.j.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.728)
- Lev.24.a.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.729)
- Lev.24.b.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.730)

- Lev.24.c.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.731)
- Lev.24.d.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.732)
- Lev.24.e.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 77.733)
- Lev.24.f.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.734)
- Lev.24.g.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.735)
- Lev.24.h.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.736)
- Lev.24.i.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.737)
- Lev.24.j.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.739)
- Lev.24.k.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 78.738)
- Lev.24.l.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.740)
- Lev.24.m.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.741)
- Lev.24.n.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.742)
- Lev.24.o.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.743)
- Lev.24.p.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.744)
- Lev.24.r.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.745, fig. 26)
- Lev.25.a.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 79.746)
- Lev.25.b.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 80.747)
- Lev.25.c.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 80.748, pl. 103.856 on 748)
- Lev.25.d.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 80.749)
- Lev.25.e.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 80.750)
- Lev.25.f.** GYT'den büyük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 80.751)
- Lev.25.g.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.645)
- Lev.25.h.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.646)
- Lev.25.i.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.647)
- Lev.25.j.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.648)
- Lev.25.k.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.649)
- Lev.25.l.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 63.650)
- Lev.25.m.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.651)
- Lev.25.n.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.652)
- Lev.25.o.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.653)
- Lev.25.p.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.654)
- Lev.25.r.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.655)

- Lev.25.s.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.656)
- Lev.26.a.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 64.657)
- Lev.26.b.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.658)
- Lev.26.c.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.659)
- Lev.26.d.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.660)
- Lev.26.e.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.661)
- Lev.26.f.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.662)
- Lev.26.g.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.663)
- Lev.26.h.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.664)
- Lev.26.i.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 65.665)
- Lev.26.j.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 66.666)
- Lev.26.k.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 66.667)
- Lev.26.l.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 66.668)
- Lev.26.m.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 71.702)
- Lev.26.n.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.707)
- Lev.27.a.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.708)
- Lev.27.b.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 73.711)
- Lev.27.c.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Young, 1962: pl. 48 fig. 27; Sams, 1994: pl. 73.712)
- Lev.27.d.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 73.713)
- Lev.27.e.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 74.717)
- Lev.27.f.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.674)
- Lev.27.g.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.675)
- Lev.27.h.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.676)
- Lev.27.i.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.677)
- Lev.27.j.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.703)
- Lev.27.k.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.678)
- Lev.27.l.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.679)
- Lev.27.m.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.680)
- Lev.27.n.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.681)
- Lev.27.o.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.682)
- Lev.27.p.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 74.718)
- Lev.27.r.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.683)
- Lev.27.s.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.684)

- Lev.28.a.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.685)
- Lev.28.b.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.686)
- Lev.28.c.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.687)
- Lev.28.d.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.688)
- Lev.28.e.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.705)
- Lev.28.f.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.706)
- Lev.28.g.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 74.719)
- Lev.28.h.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 67.675)
- Lev.28.i.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.688)
- Lev.28.j.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 69.691)
- Lev.28.k.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 71.700)
- Lev.28.l.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 73.709)
- Lev.28.m.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 73.710)
- Lev.29.a.** GYT'den orta, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 75.722)
- Lev.29.b.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68.689)
- Lev.29.c.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 68-690)
- Lev.29.d.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 69-694)
- Lev.29.e.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 69.695)
- Lev.29.f.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 71.699)
- Lev.29.g.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 74.716)
- Lev.29.h.** GYT'den orta, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 75.720)
- Lev.29.i.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 70.696)
- Lev.29.j.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 71.701)
- Lev.29.k.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 72.704)
- Lev.30.a.** GYT'den küçük, dar boyunlu, yonca ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 70.698)
- Lev.30.b.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 81.754)
- Lev.30.c.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 81.756)
- Lev.30.d.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 82.759)
- Lev.30.e.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 82.760)
- Lev.30.f.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 82.767)
- Lev.30.g.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 83.771)
- Lev.30.h.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 85.780; Young, 1956: pl. 94, Fig. 48)
- Lev.31.a.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 81.757)

- Lev.31.b.** GYT'den geniş ağızlı yonca testi. (Sams, 1994: pl. 81.758)
- Lev.31.c.** Gordion, Teras dolgusundan çeşitli testi. (Sams, 1994: pl. 87.301)
- Lev.31.d.** GYT'den akıtaçlı testi. (Sams, 1994: pl. 9.415, fig. 5)
- Lev.31.e.** GYT'den akıtaçlı testi. (Sams, 1994: pl. 9.414)
- Lev.31.f.** GYT'den çeşitli testi. (Sams, 1994: pl. 87.787)
- Lev.32.a.** GYT'den çeşitli testi. (Sams, 1994: pl. 87.789, fig. 27)
- Lev.32.b.** GYT'den bir askos. (Sams, 1994: pl. 93.814)
- Lev.32.c.** GYT'den bir askos. (Sams, 1994: pl. 93.815, fig. 27)
- Lev.33.a.** GYT'den bir askos. (Sams, 1994: pl. 93.811)
- Lev.33.b.** GYT'den bir askos. (Sams, 1994: pl. 93.813)
- Lev.33.c.** GYT'den bir askos. (Sams, 1994: pl. 93.812)
- Lev.33.d.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.796)
- Lev.33.e.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.794)
- Lev.33.f.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.795)
- Lev.33.g.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 90.797)
- Lev.33.h.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 90.798)
- Lev.33.i.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.802)
- Lev.34.a.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.803, fig. 28)
- Lev.34.b.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.804, fig. 29)
- Lev.35.a.** GYT'den dar boyunlu, yuvarlak ağızlı bir testi. (Sams, 1994: pl. 86.785)
- Lev.35.b.** GYT'den belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 161.1024)
- Lev.35.c.** GYT'den belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 164.1028)
- Lev.35.d.** GYT'den belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 165.1029)
- Lev.36.a.** GYT'den belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 164.1027)
- Lev.36.b.** GYT'den çeşitli testi. (Sams, 1994: pl. 88.793)
- Lev.36.c.** Gordion, EPB II b'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.29)
- Lev.36.d.** Gordion, EPB V'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.127)
- Lev.37.a.** Gordion, EPB VII'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 89.184)
- Lev.37.b.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 90.799)
- Lev.37.c.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 90.801)
- Lev.37.d.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.805)
- Lev.37.e.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.806)
- Lev.37.f.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 92.810)
- Lev.37.g.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 91.807)

- Lev.37.h.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: fig. 29.808)
- Lev.38.a.** Tümüls X'ten akıtaçlı süzgeçli "Tip 1" testisi. (Sams, 1994: pl. 100.P 3136, fig. 30)
- Lev.38.b.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 1" testisi. (Sams, 1994: pl. 94.816)
- Lev.38.c.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 1" testisi. (Sams, 1994: pl. 94.817)
- Lev.38.d.** Tümüls W'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Young vd., 1981: pl. 93A B.TumW 63)
- Lev.39.a.** Tümüls W'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi (Young vd., 1981: pl. 88D.TumW 5).
- Lev.39.b.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 94.818)
- Lev.39.c.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 94.819)
- Lev.39.d.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 94.820)
- Lev.39.e.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 95.823)
- Lev.39.f.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 95.821)
- Lev.39.g.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 95.822)
- Lev.39.h.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 95.824)
- Lev.39.i.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 2" testisi. (Sams, 1994: pl. 95.825)
- Lev.40.a.** Tümüls W'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Rose ve Darbyshire, 2016: 125; Young vd., 1981: pl. 92G H I.TumW 61)
- Lev.41.a.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 97.832; Rose ve Darbyshire, 2016: 108)
- Lev.42.a.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.826)
- Lev.42.b.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.827)
- Lev.42.c.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.829)
- Lev.42.d.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.830)
- Lev.42.e.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.828)
- Lev.42.f.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 96.831)
- Lev.42.g.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 98.833)
- Lev.43.a.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 98.834)
- Lev.43.b.** GYT'den akıtaçlı süzgeçli "Tip 3" testisi. (Sams, 1994: pl. 98.835)
- Lev.43.c.** Tümüls W'den akıtaçlı süzgeçli bir testi. (Young vd., 1981: pl. 92J K.TumW 62)
- Lev.43.d.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.845)
- Lev.43.e.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.836)
- Lev.43.f.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.838)

- Lev.43.g.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.839)
- Lev.43.h.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.843)
- Lev.43.i.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.848)
- Lev.44.a.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.837)
- Lev.44.b.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.840)
- Lev.44.c.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.841)
- Lev.44.d.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 101.842)
- Lev.44.e.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.844)
- Lev.44.f.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.846)
- Lev.44.g.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.847)
- Lev.44.h.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.849)
- Lev.44.i.** GYT'den tek kulplu, kullanışlı bir kap. (Sams, 1994: pl. 102.850)
- Lev.44.j.** GYT'den orta dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Sams, 1994: pl. 74.714)
- Lev.44.k.** GYT'den orta dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Sams, 1994: pl. 74.715)
- Lev.45.a.** GYT'den dama tahtası motifi bezeli bir ryhton. (Sams, 1994: pl. 104.858, fig. 32)
- Lev.46.a.** GYT'den bir yudumlama kadehi. (Sams, 1994: pl. 104, fig. 32.859)
- Lev.47.a.** GYT'den bir yudumlama kabı. (Sams, 1994: pl.105, fig. 33.860)
- Lev.47.b.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 106.864)
- Lev.47.c.** Gordion, TB 2'den demir bir kaide. (Young vd., 1981: pl. 95F.ILS 385)
- Lev.48.a.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 106.865)
- Lev.48.b.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 106.866)
- Lev.48.c.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 107.867)
- Lev.48.d.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 107.868)
- Lev.48.e.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 107.869, fig. 31)
- Lev.49.a.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 108.870)
- Lev.49.b.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 108.871)
- Lev.49.c.** GYT'den bir kaide ve destek olduğu kap. (Sams, 1994: pl. 108.871)
- Lev.50.a.** GYT'den bir kaide. (Sams, 1994: pl. 36.528)
- Lev.50.b.** Tümülüs W'den metal kazan. (Young vd., 1981: pl. 87A B C D.TumW 1, fig. 117A)
- Lev.51.a.** Tümülüs W'den metal kazan. (Young vd., 1981: pl. 88A.TumW 2, fig. 117B C)
- Lev.51.b.** Tümülüs W'den metal kazan. (Young vd., 1981: pl. 88B C.TumW 3)
- Lev.51.c.** Tümülüs W'den metal kazan. (Young vd., 1981: fig. 118.TumW 4)
- Lev.52.a.** Gordion, Teras dolgusundan küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 8.255)

- Lev.52.b.** GYT'den küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 109.872)
- Lev.52.c.** GYT'den küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 109.873)
- Lev.52.d.** GYT'den küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 109.874)
- Lev.52.e.** GYT'den küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 109.875)
- Lev.52.f.** GYT'den küçük bir amphora. (Sams, 1994: pl. 109.876)
- Lev.53.a.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.877)
- Lev.53.b.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.878)
- Lev.53.c.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.879)
- Lev.53.d.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.880)
- Lev.53.e.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.881)
- Lev.54.a.** GYT'den bir kantharos krater. (Sams, 1994: pl. 110.882, fig. 36)
- Lev.55.a.** Tümülüs W'den dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 93D.TumW 65)
- Lev.55.b.** Tümülüs W'den dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 93F.TumW 68)
- Lev.55.c.** Tümülüs W'den dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 93E.TumW 66, fig. 127B)
- Lev.55.d.** Tümülüs W'den dar boyunlu amphora.(Young vd., 1981: pl. 93H.TumW 72, fig. 127E)
- Lev.55.e.** Tümülüs W'den dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 93G.TumW 71)
- Lev.56.a.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 111.883)
- Lev.56.b.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 111.884)
- Lev.56.c.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 111.885)
- Lev.56.d.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 111.886)
- Lev.56.e.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 111.887)
- Lev.56.f.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 112.889)
- Lev.57.a.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.890)
- Lev.57.b.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.891)
- Lev.57.c.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.892)
- Lev.57.d.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.893)
- Lev.57.e.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 114.894)
- Lev.57.f.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 114.895)
- Lev.57.g.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 114.896)
- Lev.57.h.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 114.897)
- Lev.58.a.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 115.898, fig. 37)
- Lev.58.b.** GYT'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 112.888)

- Lev.58.c.** EPB VII'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 112.185)
- Lev.59.a.** EPB VII'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.186)
- Lev.59.b.** EPB VII'den dar boyunlu amphora. (Sams, 1994: pl. 113.404)
- Lev.59.c.** EPB V'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 115.133)
- Lev.59.d.** EPB V'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 115.134)
- Lev.59.e.** EPB V'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 115.135)
- Lev.59.f.** PN 3'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl.116.241)
- Lev.59.g.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 116.305)
- Lev.59.h.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 116.308)
- Lev.60.a.** Gordion'dan amphora ağız formları. (Sams, 1994: fig. 39-40)
- Lev.60.b.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 116.306, fig. 34)
- Lev.61.a.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: fig. 34.307)
- Lev.61.b.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.314, fig. 35)
- Lev.61.c.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.317)
- Lev.61.d.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.318)
- Lev.61.e.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.319)
- Lev.61.f.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.316 B A, fig. 35)
- Lev.62.a.** Teras dolgusundan açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 117.320)
- Lev.62.b.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.899)
- Lev.62.c.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.900)
- Lev.62.d.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.901)
- Lev.62.e.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.902)
- Lev.62.f.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.903)
- Lev.62.g.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.904)
- Lev.62.h.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.905)
- Lev.62.i.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 118.906)
- Lev.62.j.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.907)
- Lev.62.k.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.908)
- Lev.63.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.909)
- Lev.63.b.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.910 A B)
- Lev.63.c.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.912 A B)
- Lev.63.d.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.911)
- Lev.63.e.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 119.913)
- Lev.63.f.** GYT'den kazımaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.914)

- Lev.63.g.** GYT'den kazımaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.915)
- Lev.63.h.** GYT'den kazımaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.917)
- Lev.63.i.** GYT'den kazımaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.916 A B)
- Lev.63.j.** GYT'den damgalamaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.918)
- Lev.63.k.** GYT'den damgalamaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 120.919)
- Lev.64.a.** GYT'den damgalamaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 121.920)
- Lev.64.b.** GYT'den damgalamaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 121.921)
- Lev.64.c.** GYT'den damgalamaya sahip açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 121.922)
- Lev.64.d.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 122.923)
- Lev.65.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 122.924)
- Lev.65.b.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 122.926)
- Lev.65.c.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 122.925)
- Lev.65.d.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 125.930)
- Lev.66.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 123.927)
- Lev.67.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 124.929, fig. 40)
- Lev.67.b.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 125.928, fig. 41)
- Lev.68.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 125.931, fig. 42)
- Lev.69.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 126.932)
- Lev.70.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl.127.933, fig. 43)
- Lev.71.a.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 127.935, fig. 44)
- Lev.71.b.** GYT'den açık ağızlı amphora. (Sams, 1994: pl. 127.934)
- Lev.72.a.** EPB III'ten belirsiz bir amphora. (Sams, 1994: pl. 134.50)
- Lev.72.b.** GYT'den belirsiz bir amphora. (Sams, 1994: pl. 134.939)
- Lev.72.c.** GYT'den belirsiz bir amphora. (Sams, 1994: pl. 134.936)
- Lev.72.d.** GYT'den belirsiz bir amphora. (Sams, 1994: pl.134.938)
- Lev.72.e.** GYT'den belirsiz bir amphora. (Sams, 1994: pl. 134.937, fig. 44)
- Lev.73.a.** EPB IV'ten bir dinos. (Sams, 1994: pl. 135.60)
- Lev.73.b.** EPB V'ten bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 135.137)
- Lev.73.c.** EPB V'ten bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 135.138)
- Lev.73.d.** Teras dolgusundan bir dinos. (Sams, 1994: pl. 135.183)
- Lev.73.e.** Teras dolgusundan bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 135.321)
- Lev.73.f.** Teras dolgusundan bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 135.322)
- Lev.73.g.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.940)
- Lev.73.h.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.941)

- Lev.73.i.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.942)
- Lev.73.j.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.943)
- Lev.73.k.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.944)
- Lev.74.a.** EPB V'ten dinos ağız formları. (Sams, 1994: fig. 48)
- Lev.74.b.** Teras dolgusundan dinos ağız formları. (Sams, 1994: fig. 48)
- Lev.74.c.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.945, fig. 48)
- Lev.75.a.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.946)
- Lev.75.b.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.947)
- Lev.75.c.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.948)
- Lev.75.d.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.949, fig. 48)
- Lev.76.a.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.950)
- Lev.76.b.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 136.951)
- Lev.76.c.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.952)
- Lev.76.d.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.953)
- Lev.76.e.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137-954-fig 49)
- Lev.76.f.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.955)
- Lev.76.g.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.956)
- Lev.76.h.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.957)
- Lev.76.i.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 137.958)
- Lev.76.j.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 138.959)
- Lev.77.a.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 138.960, fig. 49)
- Lev.77.b.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 138.961, fig. 49)
- Lev.77.c.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 138.962)
- Lev.77.d.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 138.963)
- Lev.78.a.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 139.964)
- Lev.78.b.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 139.965)
- Lev.78.c.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 139.966)
- Lev.79.a.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 139.967)
- Lev.79.b.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 140.968)
- Lev.79.c.** GYT'den bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 140.969)
- Lev.79.d.** GYT'den bir dinos parçası ve profil çizimi. (Sams, 1994: pl. 140.970, fig. 49)
- Lev.80.a.** GYT'den bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 140.971)
- Lev.80.b.** GYT'den bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 140.972)
- Lev.80.c.** GYT'den bir dinos. (Sams, 1994: pl. 141.973)

- Lev.80.d.** GYT'den bir dinos parçası. (Sams, 1994: pl. 141.974)
- Lev.81.a.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 142.975)
- Lev.81.b.** Tümülüs D'nin altından bir dinos. (Sams, 1994: pl. 141.P 32)
- Lev.81.c.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 142.976)
- Lev.81.d.** GYT'den küçük bir depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 142.977)
- Lev.81.e.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 142.980)
- Lev.81.f.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 142.981)
- Lev.81.g.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 143.982; Young, 1956: pl. 94 Fig. 49)
- Lev.81.h.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 143.983)
- Lev.82.a.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 143.984)
- Lev.82.b.** GYT'den boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 143.985)
- Lev.82.c.** GTD'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.32)
- Lev.82.d.** GYT'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.987)
- Lev.82.e.** GYT'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.988)
- Lev.82.f.** GYT'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.989)
- Lev.82.g.** GYT'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.990)
- Lev.82.h.** GYT'den dar boyunlu depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 144.991)
- Lev.83.a.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 145.993)
- Lev.83.b.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 145.994)
- Lev.83.c.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 145.995)
- Lev.83.d.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 145.996)
- Lev.83.e.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 145.997)
- Lev.84.a.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 146.998)
- Lev.84.b.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 146.999)
- Lev.84.c.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 146.1002, fig. 50)
- Lev.85.a.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 147.1000)
- Lev.85.b.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 147.1001)
- Lev.86.a.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 148.1003 A C B)
- Lev.86.b.** GYT'den geniş ağızlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 148.1004)
- Lev.86.c.** Tümülüs W'den dar boyunlu depolama kabı. (Young vd., 1981: pl. 93C.TumW 64, fig. 127A)
- Lev.87.a.** Gordion'dan dar boyunlu depolama kabı ağız formları (Sams, 1994: fig. 50)
- Lev.87.b.** Gordion'dan geniş ağızlı depolama kabı ağız formları (Sams, 1994: fig. 50)

- Lev.87.c.** GTD'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.324)
- Lev.87.d.** GTD'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.325)
- Lev.88.a.** Gordion, M4 II'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.407)
- Lev.88.b.** GYT'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.1006)
- Lev.88.c.** GYT'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.1007)
- Lev.88.d.** GYT'den desen bantlı depolama kabı. (Sams, 1994: pl. 149.992)
- Lev.88.e.** GYT'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.1008)
- Lev.88.f.** GYT'den desen bantlı depolama kabı parçası. (Sams, 1994: pl. 149.1009)
- Lev.89.a.** GTD'den kazımaya sahip açık ağızlı amphora parçası. (Sams, 1994: pl. 116.311)
- Lev.89.b.** Gordion, EPB II b'den yuvarlak ağızlı bir testi parçası. (Sams, 1994: pl. 37.22)
- Lev.89.c.** GTD'den belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 7.256)
- Lev.89.d.** GTD'den açık ağızlı amphora parçaları. (Sams, 1994: pl. 116.313 A B)
- Lev.89.e.** GTD'den geniş ağızlı yonca testi parçası. (Sams, 1994: pl. 81.300)
- Lev.89.f.** GYT'den belirsiz kâse parçası. (Sams, 1994: pl. 36.527)
- Lev.89.g.** GYT'den orta, dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Sams, 1994: pl. 75.721)
- Lev.89.h.** GYT'den belirsiz bir testi. (Sams, 1994: pl. 92.809)
- Lev.90.a.** Gordion, Meg. X-2'den monokrom , belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 151.195)
- Lev.90.b.** Gordion, Meg. X-2'den monokrom , belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 151.196)
- Lev.90.c.** GTD'den monokrom , belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 152.370)
- Lev.90.d.** Gordion, PN 3'ten kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap. (Sams, 1994: pl. 152.244)
- Lev.90.e.** GTD'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz kap parçası. (Sams, 1994: pl. 152.369)
- Lev.90.f.** GTD'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz kap parçası. (Sams, 1994: pl. 152.371)
- Lev.90.g.** Gordion, M IV 1'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 153.405)
- Lev.90.h.** GYT'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 153.1010)
- Lev.90.i.** GYT'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 153.1011)
- Lev.90.j.** GYT'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 153.1012)

- Lev.91.a.** GYT'den kazıma desenli, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 153.1022)
- Lev.91.b.** Gordion, EPB V'ten damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 154.163)
- Lev.91.c.** Gordion, EPB V'ten damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 154.164)
- Lev.91.d.** Gordion, NCT IV a'dan damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 154.236)
- Lev.91.e.** Gordion, Meg. V zemin dolgusu altından, damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 154.249)
- Lev.91.f.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 154.368)
- Lev.91.g.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl.154.372)
- Lev.92.a.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl.155.373)
- Lev.92.b.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 155.374)
- Lev.92.c.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl.155.375)
- Lev.92.d.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl.155.376)
- Lev.92.e.** GTD'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 155.383)
- Lev.93.a.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 156.1013)
- Lev.93.b.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 156.1014)
- Lev.93.c.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 156.1015)
- Lev.94.a.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 156.1016)
- Lev.94.b.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 157.1017)

- Lev.94.c.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 157.1018 B A)
- Lev.94.d.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 157.1020)
- Lev.94.e.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 157.1021)
- Lev.94.f.** GYT'den damgalama motifine sahip, monokrom , belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 157.1019)
- Lev.95.a.** Gordion, EPB V'ten "Fine-Line Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.166)
- Lev.95.b.** Gordion, EPB VI'dan "Fine-Line Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.182 B A)
- Lev.95.c.** Gordion, EPB V'ten "Fine-Line Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.165)
- Lev.95.d.** Gordion, EPB V'ten "Brown on Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.167)
- Lev.96.a.** GTD'den, "Brown on Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.385)
- Lev.96.b.** Gordion, M4 I'den "Fine-Line Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.406)
- Lev.96.c.** Gordion, M4 I'den, "Brown on Buff" malında, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 158.408)
- Lev.96.d.** Gordion, EPB V'ten, "Ladders-and-Zikzak" stilinde, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 161.168)
- Lev.96.e.** Gordion, EPB V'ten, Alişar IV stilinde boyanmış, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 161.169)
- Lev.96.f.** Gordion, EPB V'ten Alişar IV stilinde boyanmış, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 161.170)
- Lev.96.g.** Gordion, EPB V'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.174)
- Lev.96.h.** Gordion, EPB V'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.172)
- Lev.96.i.** Gordion, Meg. V zemin dolgusu altından, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.250)
- Lev.96.j.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.386)
- Lev.97.a.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.387)

- Lev.97.b.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 162.388)
- Lev.97.c.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.390)
- Lev.97.d.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.389)
- Lev.97.e.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.391)
- Lev.97.f.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.392)
- Lev.97.g.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.393)
- Lev.97.h.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 163.394)
- Lev.97.i.** Gordion, M4 III'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 164.409)
- Lev.98.a.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 164.1025)
- Lev.98.b.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 164.1026)
- Lev.98.c.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 165.1030)
- Lev.98.d.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 165.1031)
- Lev.99.a.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 165.1032)
- Lev.99.b.** Gordion, EPB V'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 166.175)
- Lev.99.c.** Gordion, EPB V'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 166.176)
- Lev.99.d.** Gordion, PN 5'ten, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 166.247)
- Lev.99.e.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 166.396)
- Lev.99.f.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 167.397)
- Lev.100.a.** GTD'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 167.398 A B)
- Lev.100.b.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 167.1034)
- Lev.100.c.** GYT'den, boyalı, belirsiz bir kap parçası. (Sams, 1994: pl. 167.1035)
- Lev.100.d.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
Birinci Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000A)
- Lev.101.a.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
İkinci Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000B)
- Lev.101.b.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
Üçüncü ve Dördüncü Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000C)
- Lev.101.c.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
Beşinci Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000D)
- Lev.102.a.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
Altıncı Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000E)
- Lev.102.b.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları.
Yedinci Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000F)

- Lev.102.c.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları. Sekizinci ve Dokuzuncu Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000G)
- Lev.103.a.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları. Dokuzuncu Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000H)
- Lev.103.b.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları. Onuncu Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000I)
- Lev.103.c.** Erken Phryg dizininde, kapların üst kısımlarındaki damgalı alanların detayları. Onbirinci Grup. (Sams, 1994: pl. 168.1000J)
- Lev.104.a.** Gordion. Damgalama Detayı: Daireler içerisinde “X” ler. (Sams, 1994: pl. 169.404)
- Lev.104.b.** Gordion. Damgalama Detayı: İçi dolu daireler. (Sams, 1994: pl. 169.1003A)
- Lev.104.c.** Gordion. Damgalama Detayı: Sarmallar. (Sams, 1994: pl. 169.313B)
- Lev.104.d.** Gordion. Damgalama Detayı: Azalan üçgenler ve balıksırtı deseni. (Sams, 1994: pl. 169.407)
- Lev.105.a.** Gordion. Damgalama Detayı: İç içe azalan baklava dilimi deseni. (Sams, 1994: pl. 169.1008)
- Lev.105.b.** Gordion. Damgalama Detayı: “X” paneller. (Sams, 1994: pl. 169.1004)
- Lev.105.c.** Gordion. Damgalama Detayı: İç içe “V” biçimli üçgenler ve iç içe daireler. (Sams, 1994: pl. 169.1005)
- Lev.105.d.** Gordion. Damgalama Detayı: Azalan üçgenler. (Sams, 1994: pl. 169.1009)
- Lev.106.a.** Gordion. Damgalama Detayı: Üçgen zikzak deseni. (Sams, 1994: pl. 169.1013)
- Lev.106.b.** Gordion. Damgalama Detayı: Sarmallar ve iç içe at nalları deseni. (Sams, 1994: pl. 169.1018B)
- Lev.106.c.** Gordion. Damgalama Detayı: Sarmal Fanlar. (Sams, 1994: pl. 170.313A)
- Lev.106.d.** Gordion. Damgalama Detayı: “S” sarmalları. (Sams, 1994: pl. 170.1001)
- Lev.107.a.** Gordion. Damgalama Detayı: İç içe “V” biçimli üçgenler ve “S” sarmalları. (Sams, 1994: pl. 170.918)
- Lev.107.b.** Gordion. Damgalama Detayı: “S” sarmalları. (Sams, 1994: pl. 170.922)
- Lev.107.c.** Gordion. Damgalama Detayı: Değişikliğe uğramış “S” sarmalları. (Sams, 1994: pl. 170.938)
- Lev.108.a.** Gordion. Damgalama Detayı: “S” kıvrımı. (Sams, 1994: pl. 170.323)
- Lev.108.b.** Gordion. Damgalama Detayı: “S” kıvrımlar ve iç içe “V” biçimli şekiller. (Sams, 1994: pl. 170.939)
- Lev.108.c.** Gordion. Damgalama Detayı: İç içe at nalı desenleri. (Sams, 1994: pl. 170.1001)

- Lev.108.d.** Gordion. Damgalama Detayı: İç içe at nalı desenleri. (Sams, 1994: pl. 170.1018)
- Lev.108.e.** Gordion. Damgalama Detayı: “S” kıvrımlar. (Sams, 1994: pl. 170.1020)
- Lev.109.a.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe azalan üçgenler. (Sams, 1994: fig. 60.1009)
- Lev.109.b.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe “V” biçimli üçgenler. (Sams, 1994: fig. 60.918)
- Lev.109.c.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe “V” biçimli üçgenler. (Sams, 1994: fig. 60.P1740)
- Lev.109.d.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Dairesel. (Sams, 1994: fig. 60.992)
- Lev.109.e.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Dairesel. (Sams, 1994: fig. 60.404)
- Lev.109.f.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Dairesel. (Sams, 1994: fig. 60.1014)
- Lev.109.g.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Dairesel. (Sams, 1994: fig. 60.1003)
- Lev.109.h.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “X” paneli. (Sams, 1994: fig. 60.1004)
- Lev.109.i.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “X” paneli. (Sams, 1994: fig. 60.1003)
- Lev.109.j.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “X” paneli. (Sams, 1994: fig. 60.1004)
- Lev.109.k.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Balıksırtı. (Sams, 1994: fig. 60.407)
- Lev.109.l.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Balıksırtı. (Sams, 1994: fig. 60.939)
- Lev.110.a.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe yarım daireler. (Sams, 1994: fig. 60.1017)
- Lev.110.b.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Baklava dilimi. (Sams, 1994: fig. 60.1000)
- Lev.110.c.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Baklava dilimi. (Sams, 1994: fig. 60.992)
- Lev.110.d.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” Sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.922)
- Lev.110.e.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” Sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.1000)
- Lev.110.f.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” Sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.918)
- Lev.110.g.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” Sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.1016)

- Lev.110.h.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” Sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.1001)
- Lev.110.i.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Gözlük sarmalı. (Sams, 1994: fig. 61.1000)
- Lev.111.a.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” kıvrımı. (Sams, 1994: fig. 61.1000)
- Lev.111.b.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: “S” kıvrımı. (Sams, 1994: fig. 61.939)
- Lev.111.c.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe atnalı. (Sams, 1994: fig. 61.1000)
- Lev.111.d.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: İç içe atnalı. (Sams, 1994: fig. 61.1001)
- Lev.111.e.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Ağaç. (Sams, 1994: fig. 61.1003)
- Lev.111.f.** Gordion. Damgalama Desenlerinin çizimleri: Keçi. (Sams, 1994: fig. 61.1000)
- Lev.112.a.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Üçgen sırası, “Tip 1”. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.112.b.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: İç içe üçgen sırası, “Tip 2”. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.112.c.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Üçgen sırası, “Tip 3”. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.112.d.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Basit baklava dilimi sırası. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.112.e.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Kompleks baklava dilimi sırası. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.113.a.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Zikzak sırası “Tip 1, 2, 3”. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.113.b.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Zikzak sırası “Tip 4”. (Sams, 1994: fig. 62)
- Lev.113.c.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Meander “Tip 1”. (Sams, 1994: fig. 63)
- Lev.113.d.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Meander “Tip 2”. (Sams, 1994: fig. 63)
- Lev.113.e.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Meander “Tip 3A, 3B”. (Sams, 1994: fig. 63)
- Lev.113.f.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Tarama ve baklava dilimi paneli “Tip 1, 2, 3”. (Sams, 1994: fig. 63)

- Lev.114.a.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Tarama ve baklava dilimi paneli “Tip 4, 5, 6”. (Sams, 1994: fig. 63)
- Lev.114.b.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Tarama ve baklava dilimi paneli “Tip 7”. (Sams, 1994: fig. 63)
- Lev.114.c.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Çoklu baklava dilimi paneli “Tip 7”. (Sams, 1994: fig. 64)
- Lev.114.d.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Dama tahtası “Tip 1A, 1B, 1C ve 2”. (Sams, 1994: fig. 64)
- Lev.115.a.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Eğik dama tahtası “Tip 1 ve 2”. (Sams, 1994: fig. 64)
- Lev.115.b.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Kafes panel “Tip 1, 2, 3”. (Sams, 1994: fig. 64)
- Lev.115.c.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Çapraz Tarama “Tip 1 ve 2”. (Sams, 1994: fig. 64)
- Lev.116.a.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Yarım daire paneli “Tip 1, 2, 3”. (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.116.b.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Balıksırtı. (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.116.c.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Kelebek paneli. (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.116.d.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Dikey merdiven ve zikzak paneli (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.116.e.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Tüy ağaç. (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.116.f.** Gordion. Boyama ile Yapılmış Desenler: Malta haçı. (Sams, 1994: fig. 65)
- Lev.117.a.** Tümülüs K-III’ten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 111)
- Lev.117.b.** Gordion. Kil sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış kâse. (Gordion Env. P 2184) (Sams, 2013: 62, Fig. 5.7; Sams, 1994: pl. 32.1036)
- Lev.118.a.** Tümülüs K-III’ten düz bir kâse. (Köerte, 1904: 66, Abb. 40.44)
- Lev.118.b.** Tümülüs P’den düz bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.29)
- Lev.118.c.** Tümülüs P’den düz bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.30)
- Lev.118.d.** Tümülüs MM’den düz ve derin bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 73 MM.168)
- Lev.118.e.** Tümülüs MM’den düz ve derin bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 73 MM.169)
- Lev.118.f.** Tümülüs N’den bir kâse ağız parçasının profil çizimi. (Kohler, 1994: fig. 36 N.1)
- Lev.118.g.** Tümülüs N’den bir kâse ağız parçasının profil çizimi. (Kohler, 1994: fig. 36 N.10)

- Lev.118.h.** Gordion. Kaliteli siyah perdahlanmış düz kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 212).
- Lev.118.i.** Gordion. Kaliteli siyah perdahlanmış düz kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 212).
- Lev.118.j.** Gordion. Kaliteli siyah perdahlanmış düz kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 212).
- Lev.119.a.** Tümülüs Z'den bir kâse ve çizimi. (Kohler, 1994: pl. 82 Z.21 ve fig. 69)
- Lev.119.b.** Tümülüs H'den bir kâse ve çizimi. (Kohler, 1994: pl. 27 H.6 ve fig. 22.6)
- Lev.119.c.** Tümülüs H'den bir kâse parçası ve çizimi. (Kohler, 1994: pl. 30 H.28 ve fig. 22.28)
- Lev.119.d.** Tümülüs C'den düz ve derin bir kâse. (Kohler, 1994: pl. 16 C.16)
- Lev.119.e.** Tümülüs C'den kaliteli siyah perdahlanmış düz bir kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 16 C.22)
- Lev.119.f.** Tümülüs K-III'ten ayaklı bir kâse. (Köerte, 1904: 66, Abb. 40.34)
- Lev.119.g.** Tümülüs K-III'ten ayaklı bir kâse. (Köerte, 1904: 66, Abb. 41.35)
- Lev.119.h.** Tümülüs K-III'ten ayaklı bir kâse. (Köerte, 1904: 66, Abb. 41.36)
- Lev.120.a.** Tümülüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış ayaklı kâse. (Young vd., 1981: pl. 17 P.60)
- Lev.120.b.** Tümülüs Z'den karineli kâselerin profil çizimi. (Kohler, 1994: fig. 69B)
- Lev.120.c.** Tümülüs S-1'den karineli kâselerin profil çizimi. (Kohler, 1994: fig. 54.l ve fig. 55A.u)
- Lev.120.d.** Tümülüs K-III'ten düz omphalos kâse. (Köerte, 1904: 73, Abb. 53.64)
- Lev.120.e.** Tümülüs K-III'ten düz omphalos kâse. (Köerte, 1904: 73, Abb. 54.72)
- Lev.120.f.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.16)
- Lev.120.g.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.21)
- Lev.121.a.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 9 P.14)
- Lev.121.b.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.20)
- Lev.121.c.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.22)
- Lev.121.d.** Tümülüs P'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 10 P.25)
- Lev.122.a.** Tümülüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.148)
- Lev.122.b.** Tümülüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.150)
- Lev.122.c.** Tümülüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: 144, pl. 72 MM.157 ve fig. 92)
- Lev.122.d.** Tümülüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.163)

- Lev.122.e.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.166)
- Lev.122.f.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; bk. Young vd., 1981: pl. 72 MM.156)
- Lev.122.g.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; bk. Young vd., 1981: pl. 72 MM.153)
- Lev.123.a.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; Young vd., 1981: 144 fig. 92, pl. 72 MM.139)
- Lev.123.b.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; bk. Young vd., 1981: MM.133)
- Lev.123.c.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 90; bk. Young vd., 1981: MM.137)
- Lev.123.d.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.145)
- Lev.123.e.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 72 MM.141)
- Lev.123.f.** Tümölüs MM'den düz omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 73 MM.167)
- Lev.124.a.** Tümölüs MM'den gelen omphalos kâselerin profil çizimleri. (Young vd., 1981: 132, fig. 86)
- Lev.125.a.** Tümölüs P'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 9 P.12)
- Lev.125.b.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; Young vd., 1981: pl. 71 MM.124)
- Lev.125.c.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; Young vd., 1981: pl. 71 MM.125)
- Lev.126.a.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; bk. Young vd., 1981: pl. 71 MM.126)
- Lev.126.b.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 87; bk. Young vd., 1981: pl. 71 MM.127)
- Lev.126.c.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 91; bk. Young vd., 1981: pl. 71 MM.128)
- Lev.126.d.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 71 MM.129)
- Lev.126.e.** Tümölüs MM'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Young vd., 1981: pl. 71 MM.130)
- Lev.127.a.** Tümölüs J'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Kohler, 1994: pl. 35 J.3 ve fig. 25)

- Lev.127.b.** Tümölüs J'den yiv ya da oluk desenli omphalos kâse. (Kohler, 1994: pl. 40 J.48)
- Lev.127.c.** Tümölüs P'den taç yaprağı desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 116; bk. Young vd., 1981: TumP.11)
- Lev.128.a.** Tümölüs P'den camdan yapılmış, kabartmalı omphalos kâse. (Liebhart, 2019: fig. 8; Young vd., 1981: 32, fig. 18 P.48)
- Lev.129.a.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 86; bk. Young vd., 1981: MM.70)
- Lev.129.b.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 89; bk. Young vd., 1981: MM.71)
- Lev.129.c.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 88; bk. Young vd., 1981: MM.72)
- Lev.129.d.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 68 MM.73)
- Lev.129.e.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.74)
- Lev.129.f.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.101)
- Lev.130.a.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.75)
- Lev.130.b.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.76)
- Lev.130.c.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.78)
- Lev.130.d.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omphalos kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 89; bk. Young vd., 1981: pl. 69 MM.80)
- Lev.130.e.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.82)
- Lev.130.f.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.83)
- Lev.130.g.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.84)
- Lev.130.h.** Tümölüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.86)

- Lev.131.a.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.87)
- Lev.131.b.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 69 MM.88)
- Lev.131.c.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.89)
- Lev.131.d.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.90)
- Lev.131.e.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.92)
- Lev.131.f.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.95)
- Lev.131.g.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.96)
- Lev.131.h.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.97)
- Lev.132.a.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.105)
- Lev.132.b.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.112)
- Lev.132.c.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.115)
- Lev.132.d.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: pl. 70 MM.122)
- Lev.132.e.** Tümü lüs MM'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Young vd., 1981: 140 fig. 90, pl. 70 MM.123)
- Lev.133.a.** Tümü lüs J'den taç yaprağı desenli omph. kâse. (Kohler, 1994: pl. 35 J.2)
- Lev.133.b.** Tümü lüs MM'den gelen omphalos kâselerin profil çizimleri. (Young vd., 1981: 142, fig. 91)
- Lev.134.a.** Tümü lüs P'den sabit çift kulplu kâse. (Young vd., 1981: pl. 8 P.10)
- Lev.134.b.** Tümü lüs MM'den sabit çift kulplu kâse. (Young vd., 1981: pl. 64 MM.52)
- Lev.134.c.** Tümü lüs MM'den sabit çift kulplu kâse. (Young vd., 1981: pl. 65 MM.53)
- Lev.134.d.** Tümü lüs MM'den sabit çift kulplu kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 92; bk. Young vd., 1981: pl. 64 MM.51)

- Lev.135.a.** TümüLüs MM'den döner halka kulplu kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 92; bk. Young vd., 1981: pl. 65 MM.54)
- Lev.135.b.** TümüLüs P'den metalden döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan ahşap bir kâse. (Young, 1957: pl. 95 fig. 33; Young vd., 1981: pl. 10K)
- Lev.135.c.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 93; bk. Young vd., 1981: pl. 65 MM.55)
- Lev.135.d.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 93; bk. Young vd., 1981: pl. 66 MM.63)
- Lev.136.a.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: 127 fig. 81, pl. 65 MM.56)
- Lev.136.b.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 65 MM.58)
- Lev.136.c.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 65 MM.57)
- Lev.136.d.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: 128 fig. 82, pl. 66 MM.59)
- Lev.136.e.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 66 MM.60)
- Lev.136.f.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 66 MM.61)
- Lev.137.a.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 67 MM.65)
- Lev.137.b.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: 130 fig. 84, pl. 67 MM.68)
- Lev.137.c.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: 130 fig. 85, pl. 67 MM.69)
- Lev.138.a.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 66 MM.64)
- Lev.138.b.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 67 MM.67)
- Lev.138.c.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: 129 fig. 83, pl. 67 MM.66)
- Lev.138.d.** TümüLüs MM'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâse. (Young vd., 1981: pl. 66 MM.62)

- Lev.138.e.** Tümölüs J'den döner halka kulplara sahip, yanlarda eklentileri bulunan metal kâsenin çizimi. (Kohler, 1994: fig. 26 J.20)
- Lev.138.f.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış emzikli bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 19 P.70)
- Lev.139.a.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, kulplu ve emzikli bir kâse. (Young vd., 1981: pl. 19 P.71)
- Lev.139.b.** Tümölüs MM'den akıtaçlı tek kulplu kâse. (Young vd., 1981: pl. 64 MM.49)
- Lev.140.a.** Tümölüs MM'den akıtaçlı, süzgeçli ve tek kulplu kâse. (Rose ve Darbyshire, 2016: 94; bk. Young vd., 1981: pl. 64 MM.50)
- Lev.140.b.** Tümölüs Z'den akıtaçlı ve süzgeçli kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 80 Z.8)
- Lev.140.c.** Tümölüs Z'den kabartmalı kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 81 Z.12)
- Lev.140.d.** Tümölüs Z'den kabartmalı kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 81 Z.13)
- Lev.140.e.** Tümölüs S-1'den kabartmalı kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 65 S1.7)
- Lev.140.f.** Tümölüs S-1'den kabartmalı kâse parçası. (Kohler, 1994: pl. 65 S1.8)
- Lev.141.a.** Tümölüs S-2'den kabartmalı kâse parçaları ve profil çizimleri. (Kohler, 1994: pl. 75 S2.3-S2.4, fig. 60)
- Lev.141.b.** Tümölüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, yuvarlak ağızlı testi. (Köerte, 1904: 59, Abb. 25.12)
- Lev.141.c.** Tümölüs K-III'ten yuvarlak ağızlı testi. (Köerte, 1904: 64, Abb. 35.23)
- Lev.141.d.** Tümölüs K-III'ten yuvarlak ağızlı testi. (Köerte, 1904: 65, Abb. 36.24)
- Lev.141.e.** Tümölüs K-III'ten geniş, yuvarlak ağızlı testi. (Köerte, 1904: 74, Abb. 57.87)
- Lev.142.a.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, geniş, yuvarlak ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 18 P.66)
- Lev.142.b.** Tümölüs P'den kırmızı üzeri siyah malda yapılmış, geniş, yuvarlak ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 16 P.54)
- Lev.142.c.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, geniş, yuvarlak ağızlı testi. Yüksekliği 30 cm. (Gordion P 1408 ya da Gordion P 1455). (Rose ve Darbyshire, 2016: 151, P 55; bk. Sams, 1974: 172, Fig. 4; bk. Sams, 2013: 59, Fig. 5.3)
- Lev.143.a.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, geniş, yuvarlak ağızlı testi. Yüksekliği 24 cm. (Gordion P 1455) (Young vd., 1981: 36 fig. 20, pl. 17 P.56)
- Lev.143.b.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, geniş, yuvarlak ağızlı testi. Yüksekliği 30 cm. (Gordion P 1456) (Young vd., 1981: pl. 17 P.57; Sams, 2013: 60, Fig. 5.4; bk. Sams, 1974: 172, Fig. 5)

- Lev.144.a.** Tümölüs Z'den yüksek ayaklı ve yuvarlak ağızlı(?) testi. (Kohler, 1994: pl. 82 Z.20)
- Lev.144.b.** Tümölüs K-III'ten geniş, yonca ağızlı testi. (Köerte, 1904: 65, Abb. 37.25)
- Lev.144.c.** Tümölüs H'den geniş, yonca ağızlı testi. (Kohler, 1994: pl. 27 H.3)
- Lev.144.d.** Tümölüs H'den geniş, yonca ağızlı testi. (Kohler, 1994: pl. 29 H.26, fig. 22)
- Lev.145.a.** Tümölüs J'den geniş, yonca ağızlı testi. (Kohler, 1994: pl. 35 J.1)
- Lev.145.b.** Tümölüs P'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 8 P.6)
- Lev.145.c.** Tümölüs P'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 8 P.7)
- Lev.145.d.** Tümölüs P'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 18 P.64)
- Lev.145.e.** Tümölüs P'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 18 P.65)
- Lev.145.f.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.16)
- Lev.145.g.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.17)
- Lev.145.h.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.18)
- Lev.145.i.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.19)
- Lev.146.a.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Rose ve Darbyshire, 2016: 97B; bk. Young vd., 1981: pl. 60 MM.20)
- Lev.146.b.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Rose ve Darbyshire, 2016: 97A; bk. Young vd., 1981: pl. 60 MM.22)
- Lev.147.a.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.23)
- Lev.147.b.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.21)
- Lev.147.c.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 60 MM.24)
- Lev.147.d.** Tümölüs MM'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: 116 fig. 74, pl. 60 MM.25)
- Lev.148.a.** Tümölüs H'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Kohler, 1994: pl. 28 H.18)
- Lev.148.b.** Tümölüs H'den dar boyunlu, yonca ağızlı testi. (Kohler, 1994: pl. 29 H.27, fig. 22)
- Lev.149.a.** Tümölüs MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.26)

- Lev.149.b.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.27)
- Lev.149.c.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.28)
- Lev.149.d.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.29)
- Lev.149.e.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: 117 fig. 75, pl. 61 MM.30)
- Lev.150.a.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.31)
- Lev.150.b.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.34)
- Lev.150.c.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: 118 fig. 76, pl. 61 MM.32)
- Lev.150.d.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: 119 fig. 77, pl. 61 MM.35)
- Lev.151.a.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.38)
- Lev.151.b.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.40)
- Lev.151.c.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.41)
- Lev.151.d.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: pl. 61 MM.42)
- Lev.151.e.** Tümüls MM'den küçük, yonca ağızlı testi. (Young vd., 1981: 120 fig. 78, pl. 62 MM.44)
- Lev.152.a.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 1. (Köerte, 1904: 63, Abb. 32.20)
- Lev.152.b.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Rose ve Darbyshire, 2016: 112; bk. Köerte, 1904: 63, Abb. 24.11)
- Lev.152.c.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Köerte, 1904: 62, Abb. 30.18)
- Lev.153.a.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Köerte, 1904: 63, Abb. 31.19)
- Lev.153.b.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Köerte, 1904: 63, Abb. 33.21)
- Lev.153.c.** Tümüls K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Köerte, 1904: 64, Abb. 34.22)
- Lev.153.d.** Tümüls P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 19 P.72)
- Lev.154.a.** Tümüls P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.73)
- Lev.154.a.** Tümüls P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.73)
- Lev.154.b.** Tümüls P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.74)
- Lev.154.c.** Tümüls P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.75)

- Lev.154.d.** Gordion. Orta Phryg Kalesi'nden gri malda yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Voigt vd., 1997: 50, fig. 22)
- Lev.154.e.** Gordion. Güney Kiler'den siyah perdahlanmış, kabartma dekorasyonlu, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 2. (Young, 1966: pl. 74 fig. 4)
- Lev.155.a.** Tümülüs P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, kabartma dekorasyonlu, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.76)
- Lev.155.b.** Tümülüs P'den siyah perdahlanmış, akıtaçlı, kabartma dekorasyonlu, süzgeçli testi. Tip 2. (Young vd., 1981: pl. 20 P.77)
- Lev.155.c.** Tümülüs P'den oluklu süslemesiyle siyah perdahlanmış, akıtaçlı süzgeçli testi. Tip 2. (Gordion Env. P 1432) (Sams, 2013: 65, Fig. 5.11; Rose ve Darbyshire, 2016: 117; bk. Young vd., 1981: pl. 20 P.78)
- Lev.156.a.** Gordion. Kale üzerindeki kil sonrası konteksten, oluklu süslemesiyle birlikte siyah perdahlanmış, akıtaçlı süzgeçli testi. Tip 3. (Gordion Env. P 1248) (Sams, 2013: 65, Fig. 5.12)
- Lev.156.b.** Gordion. Yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı süzgeçli testi parçası. Tip 3. (Sams, 1994: pl. 99.1042)
- Lev.156.c.** Gordion. Yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı süzgeçli testi parçası. Tip 3. (Sams, 1994: pl. 99.1046)
- Lev.156.d.** Tümülüs K-III'ten boya bezekli, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: 56, Abb. 19.4)
- Lev.156.e.** Tümülüs K-III'ten boya bezekli, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: 56, Abb. 20.15)
- Lev.157.a.** Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: 57, Abb. 21.7)
- Lev.157.b.** Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Rose ve Darbyshire, 2016: 112; bk. Köerte, 1904: Abb. 22.8)
- Lev.157.c.** Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Rose ve Darbyshire, 2016: 112; bk. Köerte, 1904: Abb. 23.9)
- Lev.158.a.** Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: TAFEL 2, Nr. 6)
- Lev.158.b.** Tümülüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: TAFEL 3, Nr. 10)
- Lev.159.a.** Tümülüs K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: TAFEL 4, Nr. 16)
- Lev.159.b.** Tümülüs K-III'ten akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Köerte, 1904: 62, Abb. 29.17)

- Lev.159.c.** Tümölüs MM'den akıtaçlı, süzgeçli testi. Tip 3. (Rose ve Darbyshire, 2016: 96; bk. Young vd., 1981: pl. 59 MM.14)
- Lev.160.a.** Tümölüs MM'den akıtaçlı, kapaklı, süzgeçli testi. Tip 3. (Young vd., 1981: 113 fig. 73, pl. 59 MM.15)
- Lev.160.b.** Tümölüs K-III'ten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, akıtaçlı testi. (Rose ve Darbyshire, 2016: 110; bk. Köerte, 1904: Abb. 18.3)
- Lev.161.a.** Tümölüs K-III'ten akıtaçlı testi. (Köerte, 1904: 61, Abb. 27.14)
- Lev.161.b.** Tümölüs H'den akıtaçlı testi. (Kohler, 1994: pl. 29 H.24)
- Lev.161.c.** Tümölüs B'den boya bezekli, akıtaçlı testi. (Rose ve Darbyshire, 2016: 109; bk. Kohler, 1994: pl. 10 B.15)
- Lev.162.a.** Tümölüs B'den boya bezekli, akıtaçlı testi. (Kohler, 1994: pl. 10 B.16)
- Lev.162.b.** Tümölüs S-1'den akıtaçlı testi. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.78)
- Lev.162.c.** Gordion. Güney Kiler'den siyah perdahlanmış, kabartma dekorasyonlu, belirsiz testi. (Young, 1966: pl. 74 fig. 3)
- Lev.162.d.** Tümölüs K-II'den belirsiz testi. (Köerte, 1904: 118, Abb. 97.27)
- Lev.162.e.** Tümölüs S-1'den belirsiz testi. (Kohler, 1994: pl. 70 S1.86)
- Lev.162.f.** Tümölüs S-1'den belirsiz testi. (Kohler, 1994: pl. 70 S1.88)
- Lev.163.a.** Tümölüs J'den belirsiz testi. (Kohler, 1994: pl. 39 J.37)
- Lev.163.b.** Tümölüs J'den belirsiz testi. (Kohler, 1994: pl. 39 J.38)
- Lev.163.c.** Tümölüs J'den belirsiz testi. (Kohler, 1994: pl. 39 J.39)
- Lev.163.d.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, kaz formunda askos. (Young vd., 1981: pl. 15 P.49)
- Lev.164.a.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, kaz formunda askos. (Young vd., 1981: pl. 16 P.50)
- Lev.164.b.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, hayvan formunda askos. (Young, 1957: pl. 93 fig. 26; bk. Young vd., 1981: pl. 16 P.51)
- Lev.165.a.** Tümölüs P'den *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, hayvan formunda askos. (Young, 1957: pl. 93 fig. 26; bk. Young vd., 1981: pl. 16 P.52)
- Lev.165.b.** Tümölüs P'den kırmızı üzeri siyah malda yapılmış, hayvan formunda askos. (Young vd., 1981: pl. 16 P.53)
- Lev.165.c.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, halka gövdeli, yonca ağızlı askos. (Young vd., 1981: pl. 18 P.68)
- Lev.165.d.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, boynuz formunda rhyton. (Young vd., 1981: pl. 18 P.67)

- Lev.166.a.** Tümülüs P'den boya bezekli, koç formunda rhyton. (Young, 1957: pl. 94 fig. 27; bk. Young vd., 1981: pl. 17 P.58)
- Lev.166.b.** Tümülüs P'den siyah perdahlanmış, keçi formunda rhyton. (Rose ve Darbyshire, 2016: 119; bk. Young vd., 1981: pl. 18 P.62)
- Lev.167.a.** Tümülüs P'den siyah perdahlanmış, boğa formunda rhyton. (Young vd., 1981: pl. 18 P.63)
- Lev.167.b.** Tümülüs P'den ithal testicik. (Young vd., 1981: pl. 14 P.45)
- Lev.167.c.** Tümülüs P'den ithal testicik. (Young vd., 1981: pl. 14 P.46)
- Lev.167.d.** Tümülüs P'den iki kulpa sahip tabak-kâse karışımı bir form sergileyen Mısır mavisi ithal kap. (Young vd., 1981: pl. 14 P.47)
- Lev.168.a.** Tümülüs MM'den aslan başlı ithal situla ve çizimi. (Young vd., 1981: 124-125, pl. 62 MM.45; Young, 1958: 139-140)
- Lev.168.b.** Tümülüs MM'den koç başlı ithal situla. bk. (Young vd., 1981: 124-125, pl. 63 MM.46)
- Lev.169.a.** Tümülüs K-III'ten dar boyunlu küçük amphora. (Köerte, 1904: 54, Abb. 17.2)
- Lev.169.b.** Tümülüs MM'den geniş ağızlı küçük amphora. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.372)
- Lev.169.c.** Tümülüs MM'den geniş ağızlı küçük amphora. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.373)
- Lev.169.d.** Tümülüs MM'den geniş ağızlı küçük amphora. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.374)
- Lev.169.e.** Tümülüs MM'den küçük amphoraların ağız profillerinin çizimleri. (Young vd., 1981: 175, fig. 103)
- Lev.169.f.** Tümülüs S-1'den gri malda yapılmış, geniş ağızlı küçük amphora. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.75)
- Lev.169.g.** Tümülüs S-1'den gri malda yapılmış, geniş ağızlı küçük amphora. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.84)
- Lev.169.h.** Tümülüs B'den siyah perdahlanmış, geniş ağızlı küçük amphora. (Kohler, 1994: pl. 8 B.4)
- Lev.169.i.** Tümülüs B'den siyah perdahlanmış, geniş ağızlı küçük amphora. (Kohler, 1994: pl. 8 B.5)
- Lev.170.a.** Tümülüs K-III'ten dar boyunlu büyük amphora. (Köerte, 1904: 54, Abb. 16.1)
- Lev.170.b.** Tümülüs KY'den gri malda yapılmış, dar boyunlu amphora ve ağız profili çizimi. (Kohler, 1994: pl. 46 KY.21, fig. 32)
- Lev.170.c.** Tümülüs KY'den gri malda yapılmış, dar boyunlu amphora ve ağız profili çizimi. (Kohler, 1994: pl. 46 KY.22, fig. 32)

- Lev.171.a.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 21 P.92)
- Lev.171.b.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 21 P.95)
- Lev.171.c.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 21 P.96)
- Lev.171.d.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 21 P.98)
- Lev.171.e.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu amphora. (Young vd., 1981: pl. 21 P.99)
- Lev.171.f.** Tümölüs K-II'den dar boyunlu amphora parçası. (Köerte, 1904: 118, Abb. 97.26)
- Lev.172.a.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış amphoraların ağız ve boyun profilleri çizimi. (Young vd., 1981: 43, fig. 21)
- Lev.172.b.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, açık ağızlı krater. (Young vd., 1981: pl. 21 P.88)
- Lev.172.c.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, açık ağızlı krater. (Young vd., 1981: pl. 21 P.89)
- Lev.172.d.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, açık ağızlı krater. (Young vd., 1981: pl. 21 P.90)
- Lev.172.e.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış kraterlerin ağız ve boyun profilleri. (Young vd., 1981: 43, fig. 21)
- Lev.173.a.** Tümölüs S-1'den açık ağızlı amphora kulpu ve çizimi. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.81, fig. 55)
- Lev.173.b.** Tümölüs H'den açık ağızlı amphora. (Kohler, 1994: pl. 30 H.29)
- Lev.173.c.** Tümölüs P'den siyah perdahlanmış, geniş boyunlu küçük bir depolama kabı ve ağız profili çizimi. (Young vd., 1981: 43 fig. 21, pl. 21 P.105)
- Lev.173.d.** Tümölüs N'den gri malda yapılmış, geniş boyunlu küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 50 N.8)
- Lev.173.e.** Tümölüs Z'den boyunlu, geniş ağızlı ve küçük depolama kaplarının ağız ve boyun profillerinin çizimleri. (Kohler, 1994: fig. 68F.j, fig. 69A.d-l)
- Lev.174.a.** Tümölüs S-1'den gri malda yapılmış, düşük boyunlu küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.74)
- Lev.174.b.** Tümölüs S-2'den düşük boyunlu küçük depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 75 S2.14)

- Lev.174.c.** Tümölüs H'den düşük boyunlu küçük bir depolama kabı ve profil çizimi. (Kohler, 1994: pl. 27 H.5, fig. 22)
- Lev.174.d.** Tümölüs J'den siyah perdahlanmış, dar boyunlu bir depolama kabı ve profil çizimi. (Kohler, 1994: pl. 36 J.17, fig. 26)
- Lev.175.a.** Tümölüs J'den dar boyunlu depolama kaplarının ağız ve boyun profillerinin çizimleri. (Kohler, 1994: fig. 25G)
- Lev.175.b.** Tümölüs K-I'den küçük bir depolama kabı. (Köerte, 1904: 134, Abb. 118.8)
- Lev.175.c.** Tümölüs K-I'den küçük bir depolama kabı. (Köerte, 1904: 134, Abb. 118.9)
- Lev.175.d.** Tümölüs K-I'den küçük bir depolama kabı. (Köerte, 1904: 136, Abb. 122.27)
- Lev.175.e.** Tümölüs B'den gri malda yapılmış, dar boyunlu, küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 8 B.3)
- Lev.176.a.** Tümölüs B'den gri malda yapılmış, dar boyunlu, küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 9 B.9)
- Lev.176.b.** Tümölüs B'den gri malda yapılmış, dar boyunlu, küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 9 B.10)
- Lev.176.c.** Tümölüs B'den bikrom, dar boyunlu, küçük bir depolama kabı. (Kohler, 1994: pl. 11 B.24)
- Lev.176.d.** Tümölüs K-II'den küçük bir depolama kabı. (Köerte, 1904: 122, Abb. 107.55)
- Lev.177.a.** Tümölüs P'den siyah perdahlı bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 20 P.79)
- Lev.177.b.** Tümölüs P'den siyah perdahlı bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 20 P.80)
- Lev.177.c.** Tümölüs P'den siyah perdahlı bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 20 P.81)
- Lev.177.d.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.360)
- Lev.177.e.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.361)
- Lev.177.f.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.365)
- Lev.177.g.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.366)
- Lev.177.h.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.367)
- Lev.177.i.** Tümölüs MM'den bir dinos. (Young vd., 1981: pl. 80 MM.370)
- Lev.178.a.** Tümölüs MM'den bir dinos üzerinde balıksırtı ya da çam ağacı deseni çizimi. (Young vd., 1981: 174, fig. 102 MM.370)
- Lev.178.b.** Tümölüs Z'den dinos ağız profillerinin çizimleri. (Kohler, 1994: fig. 69A.a-c, fig. 69B.d)
- Lev.178.c.** Tümölüs Z'den boya bezekli bir dinos ve profil çizimi. (Kohler, 1994: pl. 82 Z.19, fig. 68D)
- Lev.179.a.** Tümölüs S-2'den dinos ağız profil çizimleri. (Kohler, 1994: fig. 60, S2.12-13)

- Lev.179.b.** Tümölüs S-2'den bir dinos ve ağız profil çizimi. (Kohler, 1994: fig. 60E, pl. 75 S2.11)
- Lev.179.c.** Tümölüs J'den kabartma hayvanlarla süslenmiş bikrom dinos kap. (Rose ve Darbyshire, 2016: 162; bk. Kohler, 1994: TumJ 36)
- Lev.179.d.** Tümölüs K-III'ten, pişmiş topraktan yapılmış küçük bir kazan. (Köerte, 1904: 67, Abb. 43.47)
- Lev.179.e.** Tümölüs K-III'ten, pişmiş topraktan yapılmış küçük bir kazan. (Köerte, 1904: 67, Abb. 43.48)
- Lev.180.a.** Tümölüs K-III'ten kapaklı, metal büyük bir kazan. (Rose ve Darbyshire, 2016: 113; Köerte, 1904: 68, Abb. 45.49 ve Abb. 44.49)
- Lev.180.b.** Tümölüs K-III'ten metal bir kazan. (Köerte, 1904: 70, Abb. 46.50)
- Lev.180.c.** Tümölüs K-III'ten metal bir kazan. (Köerte, 1904: 70, Abb. 47.51)
- Lev.181.a.** Tümölüs K-III'ten metal bir kazan. (Köerte, 1904: 71, Abb. 48.53)
- Lev.181.b.** Tümölüs P'den metal, kulpsuz, büyük bir kazan. (Young vd., 1981: pl. 5A P.1)
- Lev.181.c.** Tümölüs P'den metal, kulpsuz, büyük bir kazan. (Young vd., 1981: pl. 7B P.2)
- Lev.181.d.** Tümölüs P'den metal, küçük bir kazan. Yükseklik 17cm. (Rose ve Darbyshire, 2016: 115; bk. Young vd., 1981: pl. 7B P.3)
- Lev.181.e.** Tümölüs P'den metal, küçük bir kazan. Yükseklik 17cm. (Rose ve Darbyshire, 2016: 114)
- Lev.181.f.** Tümölüs K-IV'ten metal bir kazan. (Köerte, 1904: 101, Abb. 73.2)
- Lev.181.g.** Tümölüs K-IV'ten metal bir kazan. (Köerte, 1904: 101, Abb. 74.3)
- Lev.182.a.** Tümölüs MM'den iki adet boğa protomu eklentisi taşıyan büyük kazan. (Rose ve Darbyshire, 2016: 83; Young vd., 1981: 102, fig. 67 MM.1)
- Lev.183.a.** Tümölüs MM'den dört adet siren protomlu eklentilere sahip büyük bir kazan. (Young vd., 1981: pl. 51-54 MM.2)
- Lev.184.a.** Tümölüs MM'den iki adet siren ve iki adette sakallı iblis protomlu eklentilere sahip büyük bir kazan. (Rose ve Darbyshire, 2016: 84-85; bk. Young vd., 1981: pl. 54-57 MM.3)
- Lev.185.a.** Tümölüs MM'den iki adet boğa protomu eklentisi taşıyan, bakraç tutamağa sahip küçük kazan ve profil çizimi. (Young vd., 1981: 112 fig. 72, pl. 59 MM.12)
- Lev.185.b.** Tümölüs MM'den iki adet boğa protomu eklentisi taşıyan, bakraç tutamağa sahip küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 59 MM.13)
- Lev.185.c.** Tümölüs MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 58 MM.5)

- Lev.186.a.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 58 MM.4)
- Lev.186.b.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan. (Rose ve Darbyshire, 2016: 82; bk. Young vd., 1981: pl. 58 MM.6)
- Lev.186.c.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan ve profil çizimi. (Young vd., 1981: 111 fig. 71, pl. 58 MM.7)
- Lev.187.a.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan. (Rose ve Darbyshire, 2016: 82; bk. Young vd., 1981: pl. 58 MM.9)
- Lev.187.b.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentiye sahip, küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 58 MM.8)
- Lev.187.c.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentili, bakraç tutamağa sahip küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 58 MM.10)
- Lev.187.d.** Tümüls MM'den T şeklinde eklentili, bakraç tutamağa sahip küçük kazan. (Young vd., 1981: pl. 58 MM.11)
- Lev.188.a.** Tümüls J'den küçük kazanın ağız parçası. (Kohler, 1994: pl. 36 J.181)
- Lev.188.b.** Tümüls J'den küçük kazan kulbu. (Kohler, 1994: pl. 36 J.19)
- Lev.188.c.** Tümüls B'den küçük lebes kazanın ağız parçası. (Kohler, 1994: pl. 10 B.12)
- Lev.188.d.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir kâsenin gövde parçası; küçük hayvan panelleri. (Gordion Env. P 3476) (Sams, 2013: 61, Fig. 5.5)
- Lev.188.e.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış bir testinin parçası; geniş hayvan panelleri. Korunmuş yüksekliği 7-8 cm. (Gordion Env. P 967) (Sams, 2013: 61, Fig. 5.6; bk. Sams, 1974: 179, Fig. 14)
- Lev.189.a.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, büyük bir kabın parçaları ve boya bezeklerinin çizimi; yürüyen bir keçi ve bir geyik(?) üzerinde aslan. (Gordion Env. P 544) (Sams, 1974: 174, Fig. 9; Sams, 2013: 63, Fig. 5.9, 5.10)
- Lev.190.a.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, büyük bir kâsenin omuz parçası; yaralı aslan. (Gordion Env. 544) (Sams, 1974: 177, Fig. 10; Sams, 2013: 63, Fig. 5.8)
- Lev.190.b.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten yuvarlak ağızlı testinin omuz parçası; şahin figürü yer almakta. (Gordion P 2853). (Sams, 1974: 179, Fig. 15)
- Lev.190.c.** Gordion. Kalede, kil sonrası konteksten boyalı büyük bir kabın parçası; aslan ve boğa. (Gordion P 544). (Sams, 1974: 177, Fig. 11)

- Lev.191.a.** Gordion. Boyalı büyük bir kabın parçası; aslan figürü. (Gordion P 3327). (Sams, 1974: 173, Fig. 7)
- Lev.191.b.** Gordion. Boyalı büyük bir kabın parçası; geyiğin arkasında bir şahin. (Gordion P 3327). (Sams, 1974: 174, Fig. 8)
- Lev.191.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı büyük bir kabın parçası. (Gordion P 3327). (Sams, 1994: pl. 32.1037; Sams, 1974: 174, Fig. 8)
- Lev.192.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçaları; omuzda şahin figürleri yer almakta. (Sams, 1994: pl. 55.1038)
- Lev.192.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın kulpu. (Sams, 1994: pl. 55.1039)
- Lev.192.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın kulp ve gövde parçaları. (Sams, 1994: pl. 92-P 967c,b)
- Lev.192.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın gövde parçası; dama tahtası motifi. (Sams, 1994: pl. 55.1040)
- Lev.193.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçaları. (Sams, 1994: pl. 99.1043)
- Lev.193.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 99.1044)
- Lev.193.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 99.1045)
- Lev.193.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 99.1047)
- Lev.193.e.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 128.1061)
- Lev.193.f.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 128.1062)
- Lev.193.g.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 128.1063)
- Lev.193.h.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 128.1064)
- Lev.194.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı iki kabın parçaları. (Sams, 1994: pl. 129.1065B-1066)
- Lev.194.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 130.1069)

- Lev.194.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 130.1073)
- Lev.194.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 131.1075)
- Lev.194.e.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçaları. (Sams, 1994: pl. 131.1077A,B,D)
- Lev.195.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 132.1078)
- Lev.195.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 132.1079)
- Lev.195.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 132.1080)
- Lev.195.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 131-P 544h)
- Lev.195.e.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 132.1081)
- Lev.195.f.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1082)
- Lev.195.g.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1083)
- Lev.195.h.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1084)
- Lev.195.i.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1085)
- Lev.195.j.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1086)
- Lev.195.k.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, bikrom , boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1088)
- Lev.196.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, bikrom , boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1087)
- Lev.196.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, Alişar IV stiline, bikrom , boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 133.1089)
- Lev.196.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabın parçası. (Sams, 1994: pl. 141.1048)

- Lev.196.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 141.1049)
- Lev.196.e.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 159.1050)
- Lev.197.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 159.1053)
- Lev.197.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1054)
- Lev.197.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1055)
- Lev.197.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1056)
- Lev.197.e.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 159.1052)
- Lev.198.a.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1057)
- Lev.198.b.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1058)
- Lev.198.c.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1059)
- Lev.198.d.** Gordion. Kalede, yıkım sonrası konteksten, *Brown on Buff* işçiliğinde yapılmış boyalı bir kabin parçası. (Sams, 1994: pl. 160.1060)
- Lev.198.e.** Tümülüs S1'den boyalı kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 69 S1.77)
- Lev.198.f.** Tümülüs H'den boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 29 H.19)
- Lev.198.g.** Tümülüs H'den boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 28 H.17)
- Lev.199.a.** Tümülüs H'den boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 29 H.22)
- Lev.199.b.** Tümülüs J'den boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 41 J.59A-C)
- Lev.199.c.** Tümülüs J'den bikrom boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 41 J.58)
- Lev.199.d.** Tümülüs B'den boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 12 B.28)
- Lev.199.e.** Gordion. Polikrom kap parçaları (Henrickson, 2007: 194).
- Lev.199.f.** Gordion. Polikrom kap parçası (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 218).
- Lev.200.a.** Tümülüs K-I'den boyalı bir kap parçası. (Köerte, 1904: 136, Abb. 121.19)
- Lev.200.b.** Tümülüs B'den bikrom boyalı bir kap parçası. (Kohler, 1994: pl. 12 B.27A-B)
- Lev.200.c.** Tümülüs K-II'den boyalı bir kap parçası. (Köerte, 1904: 119, Abb. 98.30)

- Lev.200.d.** Tümölüs K-II'den boyalı bir kap parçası. (Köerte, 1904: 119, Abb. 98.31)
- Lev.200.e.** Tümölüs K-II'den boyalı bir kap parçası. (Köerte, 1904: 120, Abb. 100.42)
- Lev.200.f.** Gordion. Damgalı bir kap parçası (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 203).
- Lev.200.g.** Gordion. Damgalı bir kap parçası (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 203).
- Lev.201.a.** Tümölüs K-III'ten bronz kepçe (Köerte, 1905: 75, Abb. 59.91).
- Lev.201.b.** Tümölüs P'den bronz kepçe (Young vd., 1981: pl. 8).
- Lev.201.c.** Tümölüs P'den gümüş kepçe (Young vd., 1981: pl. 8).
- Lev.201.d.** Tümölüs K-IV'ten bronz kepçe (Köerte, 1905: 101, Abb. 74.4).
- Lev.201.e.** Tümölüs MM'den bronz kepçe (Young vd., 1981: pl. 64).
- Lev.201.f.** Tümölüs MM'den bronz kepçe (Rose ve Darbyshire, 2016: 95).
- Lev.202.a.** Gordion. Pişmiş topraktan yapılmış armut gövdeli arı kovanı (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 219).
- Lev.202.b.** Gordion. Pişmiş topraktan yapılmış konik gövdeli arı kovanı (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 219).
- Lev.203.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Rose ve Darbyshire, 2016: 104).
- Lev.203.b.** Tümölüs MM'den bronzdan yapılmış halka kulplu kap üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 258, no. 25).
- Lev.203.c.** Tümölüs MM'den bronzdan yapılmış halka kulplu kap üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 258, no. 33).
- Lev.204.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 46).
- Lev.204.b.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 45).
- Lev.204.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 46A).
- Lev.204.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 47).
- Lev.204.e.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 55).
- Lev.205.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 53).
- Lev.205.b.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 268, no. 49).
- Lev.205.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 283, no. 51).
- Lev.205.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 75).
- Lev.205.e.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 283, no. 50).
- Lev.205.f.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 263, no. 48).
- Lev.206.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 258, no. 29).
- Lev.206.b.** Tümölüs MM'den bir dinos üzerinde Phryg alfabetik yazıtının çizimi. (Young vd., 1981: 274, fig. 134 MM.362).

- Lev.206.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 258, no. 37).
- Lev.206.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 263, no. 32).
- Lev.206.e.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 258, no. 38).
- Lev.206.f.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 263, no. 36).
- Lev.207.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 263, no. 40 pl. 67).
- Lev.207.b.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 290, no. 71 pl. 72).
- Lev.207.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 54).
- Lev.207.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 61).
- Lev.208.a.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 59).
- Lev.208.b.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 64).
- Lev.208.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 60).
- Lev.208.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 269, no. 70).
- Lev.208.e.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 56).
- Lev.208.f.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 283, no. 65).
- Lev.208.g.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 283, no. 74).
- Lev.209.a.** Pithos kap üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 268, no. 41 pl. 70).
- Lev.209.b.** Pithos kap üzerinde Phrygce yazıt Young, 1969: 268, no. 42 pl. 70).
- Lev.209.c.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 67).
- Lev.210.a.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 58 pl. 74).
- Lev.210.b.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 62 pl. 74).
- Lev.211.a.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 66 pl. 74).
- Lev.211.b.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 290, no. 72 pl. 70).
- Lev.212.a.** Seramik kulp parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 68 pl. 69).
- Lev.212.b.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 290, no. 73).
- Lev.212.c.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 290, no. 76).
- Lev.212.d.** Pişmiş toprak kap parçası üzerinde Phrygce yazıt (Young, 1969: 285, no. 57).
- Lev.213.a.** Gordion. Geç Phryg kaplarının çizimleri (Henrickson, 1994: 129, fig. 10.9).
- Lev.213.b.** Gordion. Erken ve Geç Phryg seramiği karşılaştırması (Toteva, 2007: 179, pl. 12).
- Lev.214.a.** Ankara. Kadı Höyük'ten kap parçası ve çizimi (Omura, 1992: 385, Res. 9.3).
- Lev.214.b.** Ankara. Büyük Höyük'ten kap parçası ve çizimi (Omura, 1992: 386, Res. 1.3).
- Lev.214.c.** Ankara. Boz Höyük'ten çeşitli kapların çizimleri (Omura, 1995: 263, Res. 5.1-4).

- Lev.214.d.** Ankara. Roma Hamamı'ndan boyalı bir kap parçası (Aslan, vd., 2012: 228, Res. 8).
- Lev.215.a.** Ankara. Ulus'tan boya bezekli ve damgalama tekniğiyle yapılmış çeşitli kap parçaları (Metin ve Akalın, 1999: 157-162, Lev. 2-6, 9-10, 12).
- Lev.216.a.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan düz derin kase (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.216.b.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan yivli omphalos kase (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.216.c.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan yivli omphalos kase (Tuna, 2007: 105).
- Lev.217.a.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan omphaloslu kase (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.217.b.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan fiskiyeli kase (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.217.c.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan çift kulplu sahan (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.218.a.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Bronzdan boğa protomlu ataçlara sahip çift kulplu sahan (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.218.b.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Testi (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.218.c.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Boya bezekli amphora (Tuna, 2007: 106).
- Lev.218.d.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Boya bezekli üç dinos (Tuna, 2007: 105).
- Lev.219.a.** Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs. Kazan (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/buyuk-tumulus>).
- Lev.219.b.** Ankara. ODTÜ Tümülüs I/II. Yivli omhalos kase (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/tumulus-i-ii>).
- Lev.219.c.** Ankara. ODTÜ Tümülüs I/II. Bronz kepçe (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/tumulus-i-ii>).
- Lev.219.d.** Ankara. Beştepeler-Gençlerbirliği Tümülüsü kremasyon alanından kaplar. (<https://muze.metu.edu.tr/galeri/bestepeler-genclerbirligi-tumulusu-kremasyon-alani>).
- Lev.220.a.** Eskişehir. Demircihöyük'ten bir krater (Seeher, 1998: 137, Abb. 2.3).
- Lev.220.b.** Eskişehir. Midaion'dan çeşitli kapların profil çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 154-157, 159, 161).
- Lev.221.a.** Eskişehir. Zey Kale'den kâse formları (Sivas, 2002: 297, Res. 12).

- Lev.221.b.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bezekli ve bezeksiz çeşitli kap parçalarının çizimleri (Pehlivaner ve Özçatal, 1995: 74-79, Çiz.1, 4-10, 15-19, 26-27, 32, 34-35).
- Lev.222.a.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bezekli kap gövde parçaları (Çakalgöz, 2011: Lev. 147-148).
- Lev.222.b.** Eskişehir. Midas Şehri'nden kâse ve kullanışlı kap parçalarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 128-132).
- Lev.223.a.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bir kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 213).
- Lev.223.b.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bir kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 213).
- Lev.223.c.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bir kâse (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 221).
- Lev.223.d.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bir testi (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 221).
- Lev.223.e.** Eskişehir. Midas Şehri'nden askos tipi testi? (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 213).
- Lev.223.f.** Eskişehir. Midas Şehri'nden depolama kapları (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007:223).
- Lev.223.g.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bir krater (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 220).
- Lev.224.a.** Eskişehir. Midas Şehri'nden bezekli ve bezeksiz çeşitli kap formlarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 133-135, 137-138, 146).
- Lev.224.b.** Eskişehir. Pessinus'tan kâse ve testi kap formlarının çizimleri (Devreker, vd., 1998: 378, fig. 2).
- Lev.224.c.** Eskişehir. Pessinus'tan krater, tek kulplu kullanışlı kap ve testi formlarının çizimleri (Devreker, vd., 1998: 379, fig. 3).
- Lev.225.a.** Eskişehir. Pessinus'tan kase ve açık ağızlı kap formlarının çizimleri (Devreker, vd., 1999: 214, fig. 6).
- Lev.225.b.** Eskişehir. Pessinus'tan kase, küçük depolama kabı ve testi formları (Tsetschladze, 2009: 715, fig. 6).
- Lev.225.c.** Eskişehir. Kargın-Sivrihisar'dan bronz bir kepçe (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 241).
- Lev.226.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten çeşitli kase formlarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 6-9, 14, 16).
- Lev.226.b.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten çeşitli kase ve yonca ağızlı testi formlarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 19-20, 22-23, 28-30, 35).
- Lev.227.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten krater, amphora ve tek kulplu kullanışlı kap formlarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 37-41, 47-49).
- Lev.228.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten çeşitli kap (yuvarlak ağızlı testi, akıtaçlı süzgeçli kap, emzik akıtaçlı kap, küçük depolama kabı) formlarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 57, 60-61, 64-68).

- Lev.229.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten bezekli (metop içerisinde çapraz taramalar, gövde ve boyun kısmında kabın etrafını dolanan düz-kalın çizgi sıraları, dama tahtası motifi, iç içe daireler) çeşitli kap form ve parçalarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 73-78).
- Lev.230.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten bezekli (üçgen sıraları, zikzak motifleri, damgalamayla yapılmış çeşitli desenler) çeşitli kap parçalarının çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 80-81, 83-84, 86-88, 94).
- Lev.231.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten çizimleri verilen çeşitli kap form ve parçalarının üzerinde görülen Phrygce graffitolu yazılar (Çakalgöz, 2011: Lev. 103-109).
- Lev.232.a.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten bir amphora (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 222).
- Lev.232.b.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten geniş ağızlı bir kaba ait pişmiş toprak kapak (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 222).
- Lev.232.c.** Kütahya. Seyitömer Höyük'ten çeşitli kap formları (Bilgen, 2011: fig. 40-41).
- Lev.233.a.** Afyonkarahisar. Çobanlar İlçesi Çukurca Mevkii'nden ele geçmiş bir urna (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 222).
- Lev.233.b.** Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi'nden çeşitli kap formlarının (kase, tek kulplu yuvarlak ağızlı testi, iki kulplu testi, tek kulplu kullanışlı kap, askos) çizimleri (Çakalgöz, 2011: Lev. 115, 121-125, 127).
- Lev.234.a.** Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi'nden çeşitli tiplerde yonca ağızlı testilerin çizimleri. (Çakalgöz, 2011: Lev. 116-120, 126)
- Lev.235.a.** Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi'nden krater formlarının çizimleri. (Çakalgöz, 2011: Lev. 114)
- Lev.235.b.** Konya. Çevre Kale'den düz ve omurgalı kase tiplerinin çizimleri. (Summers, 1992: fig. 9(10-11) ve fig. 10(13-16)).
- Lev.235.c.** Konya. Çevre Kale'den yonca ağızlı ve açık ağızlı kap formlarının çizimleri (Summers, 1992: fig. 9(8) ve fig. 10(17-20)).
- Lev.236.a.** Konya. Küçük Höyük'ten taç yaprağı desenli omphaloslu kase ve yivli omphaloslu kase'nin çizimi (Özkan, 1990: Çiz. 1-2).
- Lev.236.b.** Konya. Alaeddin Tepe Höyük'ten boyamayla yapılmış hayvan figürlü seramik parçaları (Akurgal, 1955: Taf. 21b, 22; Bahar, 1999: Lev. I.2, II.1-2, III).
- Lev.237.a.** Konya. Alaeddin Tepe Höyük'ten boyamayla yapılmış hayvan figürlü seramik parçaları (Akurgal, 1955: Taf. 22).
- Lev.237.b.** Konya. Kıcıkışla Höyük'ten yonca ağızlı testilerin çizimleri (Aslan, 2001: Abb. 8(28, 31)).

- Lev.237.c.** Konya. Kıcıkışla Höyük'ten Kızılırmak Kavsi içerisindeki boyama ve form geleneğinde yapılmış yonca ağzılı kaplar. (Aslan, 2001: Abb. 6 ve 7(21, 24))
- Lev.238.a.** Konya. Kıcıkışla Höyük'ten yükseltilmiş bir akıtıç ağza sahip boyalı kaplar (Aslan, 2001: Abb. 6 ve 7(25-27)).
- Lev.238.b.** Konya. Karapınar Höyük'ten yükseltilmiş bir ağza sahip boya bezekli testi (Mellink, 1967: Fig. 11; Polat, 1993: Fig. Res. 9).
- Lev.239.a.** Konya. Karapınar Höyük'ten yükseltilmiş bir ağza sahip boya bezekli testi. (Tigrel, 1979: Res. 1-2).
- Lev.239.b.** Konya. Karapınar Höyük'ten üç ayaklı, boya bezekli bir askos (Tigrel, 1979: Res. 1-2).
- Lev.240.a.** Konya. Karapınar Höyük'ten üç ayaklı, emzik akıtıçlı ve boya bezekli bir askos (Mellink, 1967: Fig. 10; Polat, 1993: Fig. Res. 10).
- Lev.240.b.** Konya. Seydişehir Höyük II'den boyalı kap parçaları (Bahar, 1999: Lev. XXXI.1).
- Lev.241.a.** Konya. Seydişehir Höyük II'den boyalı kap parçaları (Bahar, 1999: Lev. XXXI.2).
- Lev.241.b.** Konya. Seydişehir Höyük II'den boyamayla yapılmış hayvan figürlü kap parçası (Bahar, 1999: Lev. XXXII).
- Lev.241.c.** Balıkesir. Daskyleion'dan makara kulp parçası (Bakır, vd., 2008: 27, Res. 24).
- Lev.242.a.** Balıkesir. Daskyleion'dan Attika üretimi kylixin ayağında bulunan graffitto ile yazılmış Phryg yazıtı (Bakır, 2004: Res. 4).
- Lev.242.b.** Balıkesir. Daskyleion'dan Attika üretimi kantharos kap parçasının dudak kısmında graffitto ile yazılmış Phryg yazıtı (Bakır, 2004: Res. 5).
- Lev.242.c.** Balıkesir. Daskyleion'dan gri monokrom kase üzerinde bulunan Phryg yazıtı. (Bakır, 2004: Res. 3)
- Lev.243.a.** Balıkesir. Daskyleion'dan ipek/krem astarlı boyalı bir Phryg kabına ait parça. (Bakır, 2004: Res. 15)
- Lev.243.b.** Balıkesir. Daskyleion'dan Pateli seramiği örneği. (Bakır, 2004: Res. 15)
- Lev.243.c.** Balıkesir. Daskyleion'dan kaliteli siyah fırnis uygulanmış Phryg oinochoesi. (Bakır, 2004: Res. 16)
- Lev.243.d.** Çankırı. Bronz kepe (Tüfekçi-Sivas ve Sivas, 2007: 241).
- Lev.244.a.** Kastamonu. Delibeyoğlu Sırtı ören yerinde ele geçen seramik örneklerinin çizimi (Çınaroğlu ve Çelik, 2005: Çiz. 4).
- Lev.244.b.** Kastamonu. Delibeyoğlu Sırtı ören yerinde ele geçen seramik örneklerinin çizimi (Çınaroğlu ve Genç, 2003: Çiz. 7a-7c).

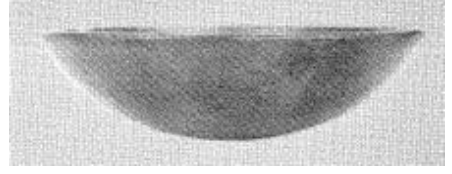
- Lev.245.a.** Kastamonu. Gödel'in Kayabaşı Mevkii'nde bulunan tümülüstten ele geçen seramik parçalarının çizimi (Özdoğan, vd., 1996: Çiz. 6).
- Lev.246.a.** Kastamonu. Daday'a bağlı Yazıcımeydanı Köyü/Meydanköy'de tespit edilen bir höyükten (Gavurevleri) ele geçen kase formlarının çizimi (Özdoğan, vd., 1998: Çiz. 4(1), 5(1-3)).
- Lev.247.a.** Kastamonu. Daday'a bağlı Yazıcımeydanı Köyü/Meydanköy'de tespit edilen bir höyükten (Gavurevleri) ele geçen açık ağızlı kap formlarının çizimi (Özdoğan, vd., 1998: Çiz. 5(5), 6(3-7)).
- Lev.248.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden gümüşten yapılmış yivli omphalos kâse (Rose ve Darbyshire, 2016: 128).
- Lev.248.b.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden bronzdan yapılmış yivli omphalos kâse (Özgen ve Özgen, 1988: 36).
- Lev.249.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden gümüşten yapılmış taç yaprağı desenli omphalos kâse (Özgen ve Özgen, 1988: 36; Rose ve Darbyshire, 2016: 128).
- Lev.250.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden bronzdan yapılmış taç yaprağı desenli omphalos kâse (Özgen ve Özgen, 1988: 36).
- Lev.250.b.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden gümüşten yapılmış kulp kısımlarında T şeklindeki eklentilere sahip küçük bir kazan (Rose ve Darbyshire, 2016: 126).
- Lev.251.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden bronzdan yapılmış boğa başı protomu eklentili küçük bir kazan (Özgen ve Özgen, 1988: 36).
- Lev.252.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden gümüş bir kepçe (Özgen ve Özgen, 1988: 35).
- Lev.252.b.** Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümülüsü'nden bronz bir kepçe (Özgen ve Özgen, 1988: 35; Rose ve Darbyshire, 2016: 127).
- Lev.253.a.** Antalya. Elmalı. Bayındır C Tümülüsü'nden bronzdan yapılmış büyük bir kazana ait grifon başları (Özgen ve Özgen, 1988: 34).
- Lev.253.b.** Antalya. Elmalı. Bayındır C Tümülüsü'nden bronzdan yapılmış halka kulplu kase (Özgen ve Özgen, 1988: 37).
- Lev.253.c.** Antalya. Karaburun III'ten bikrom bir krater-dinos (Muşkara, 2000).
- Lev.254.a.** Antalya. Korkuteli'nden bikrom bir krater-dinos (Muşkara, 2000).

Levha 1

a-Tümülüs W.

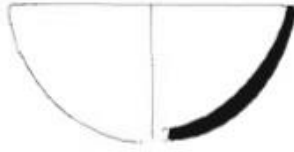
b-Tümülüs W.

c-Tümülüs W.

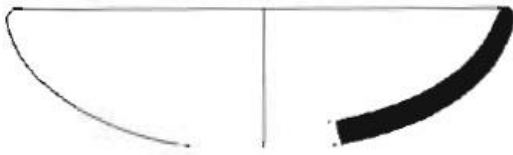
d-Gordion. EPB III.

e-Gordion. NCT IVb.

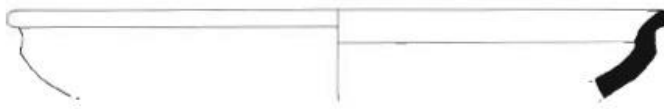
f-Gordion. Teras Dolgusu.

g-Gordion. Teras Dolgusu.

h-Gordion. Teras Dolgusu.

ı-Gordion. EPB V.

j-Gordion. EPB V.

Levha 2

a-Gordion. Teras Dolgusu.

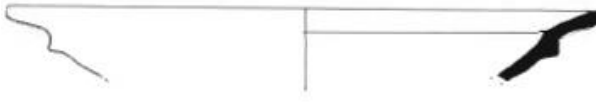
b-Gordion. Teras Dolgusu.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

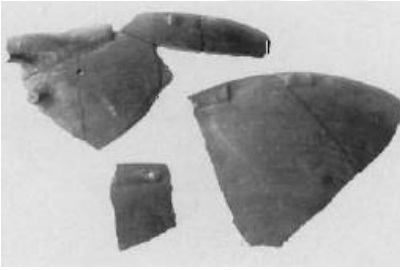
d-Gordion. Teras Dolgusu.

e-Gordion. M4 1.

f-Gordion. Teras Dolgusu.

g-Gordion. EPB V.

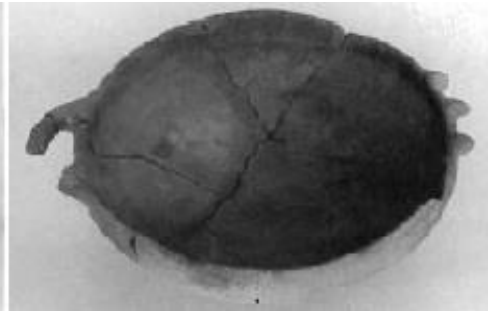
h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

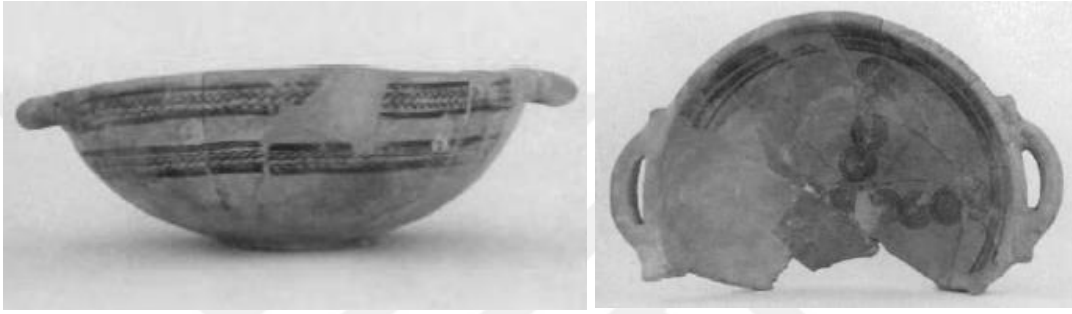

k-Yıkım Tabakası.

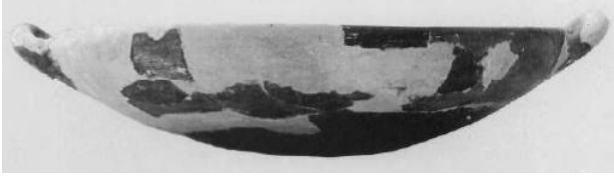
Levha 3

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

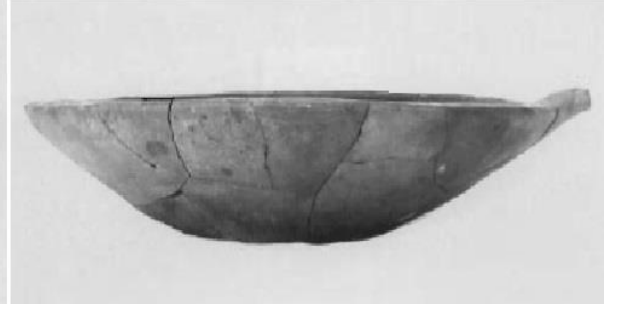
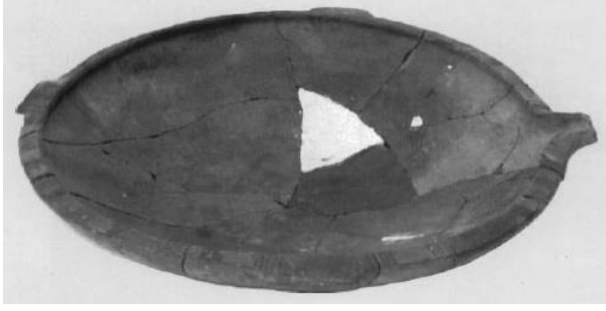

d-Yıkım Tabakası.

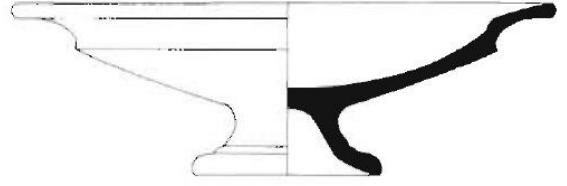

e-Yıkım Tabakası.

Levha 4

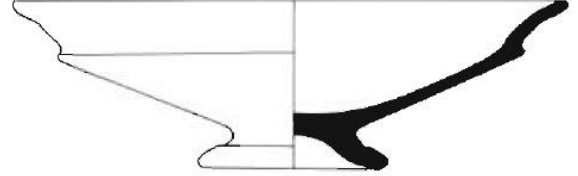
a-Yıkım Tabakası.

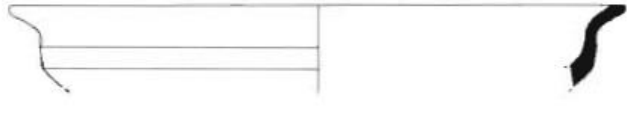
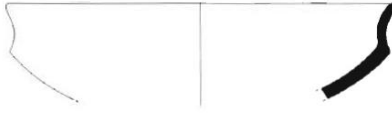
b-Yıkım Tabakası. Sınıf 1.

c-Yıkım Tabakası. Sınıf 1.

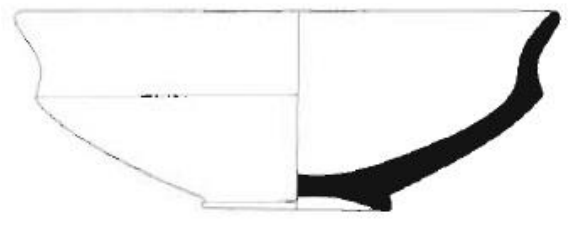

d-Yıkım Tabakası. Sınıf 1.

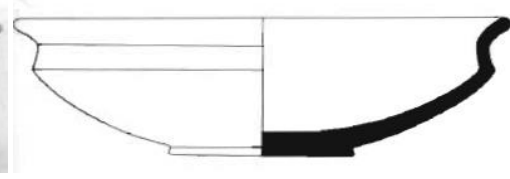
e-Gordion. EPB III. Sınıf 2.

f-Gordion. EPB V. Sınıf 2.

g-Yıkım Tabakası. Sınıf 2.

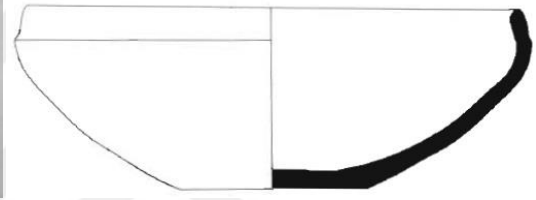
Levha 5

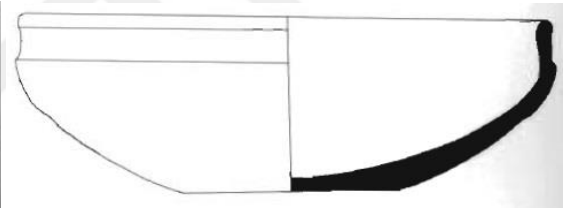
a-Yıkım Tabakası. Sınıf 2.

b-Yıkım Tabakası. Sınıf 2.

c-Yıkım Tabakası. Sınıf 3.

d-Yıkım Tabakası. Sınıf 3.

e-Yıkım Tabakası. Sınıf 3.

f-Yıkım Tabakası. Sınıf dışı.

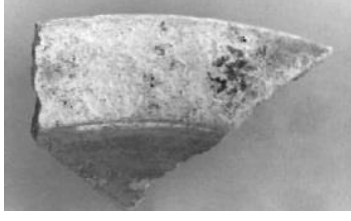

g-Gordion. Meg. X. Sınıf dışı.

h-Yıkım Tabakası.

Levha 6

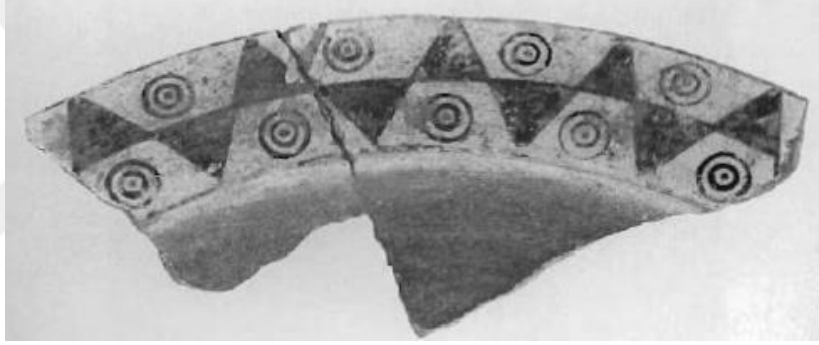
a-Gordion. Teras Dolgusu.

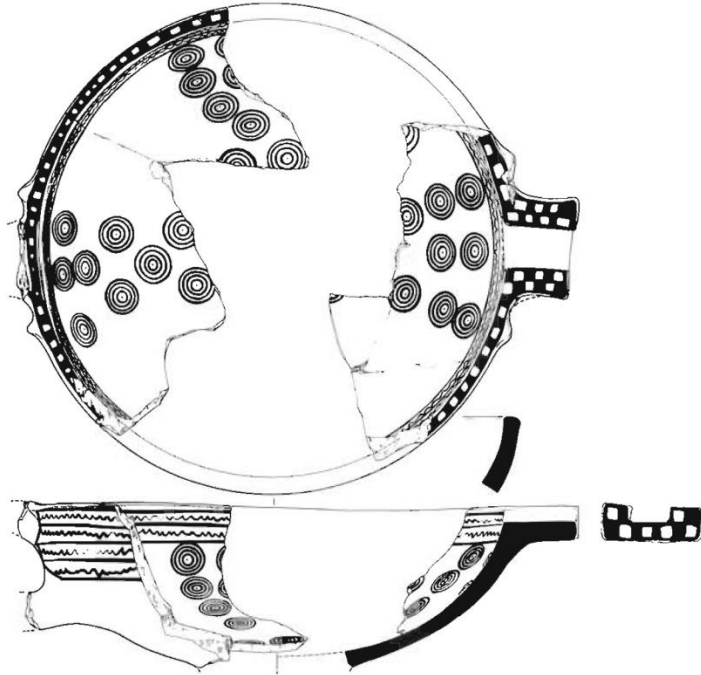
b-Gordion. EPB V.

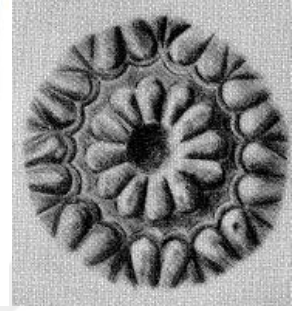
c-Yıkım Tabakası.

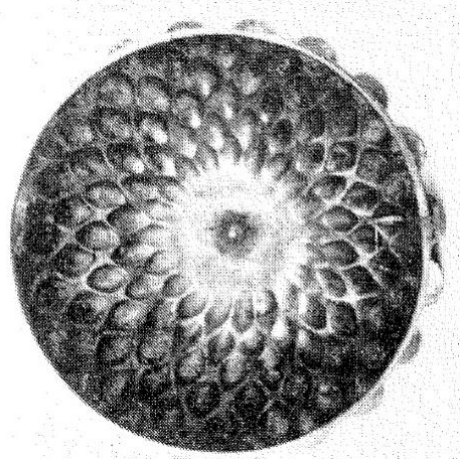
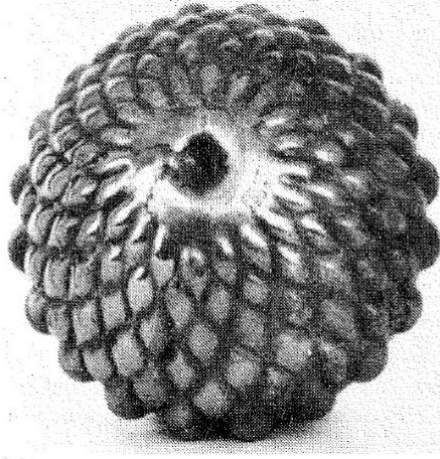
d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

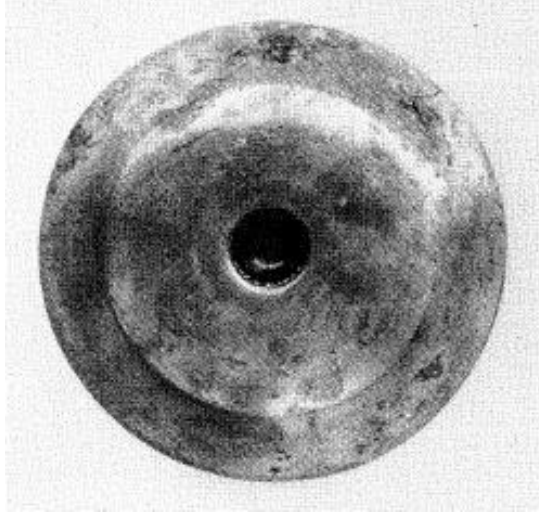

a-Tümülüs W.

b-Tümülüs W.

Levha 8

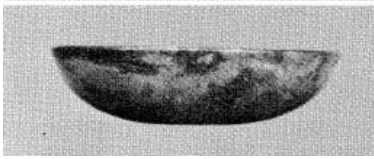
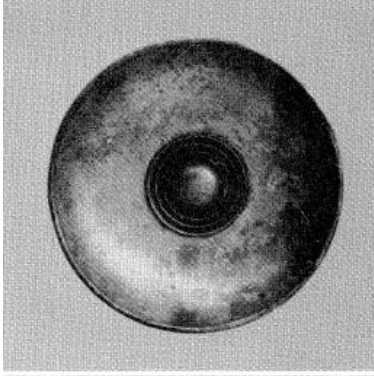

a-Tümülüs W.

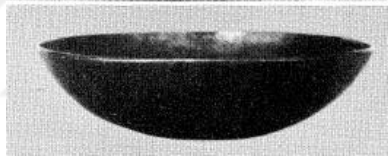
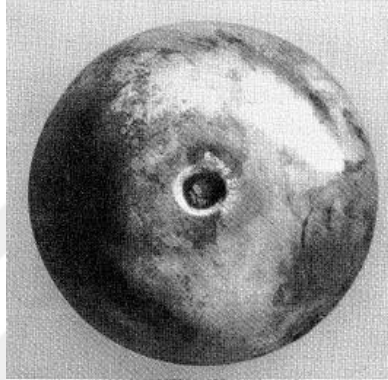
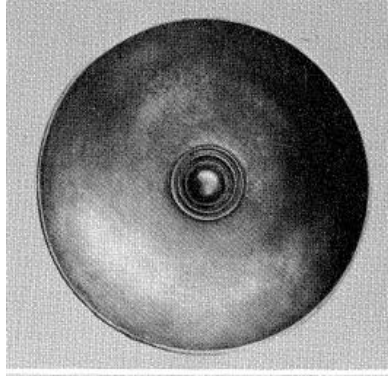

b-Tümülüs W.

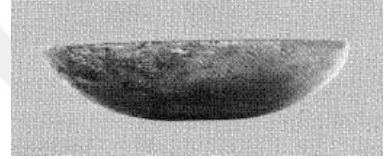
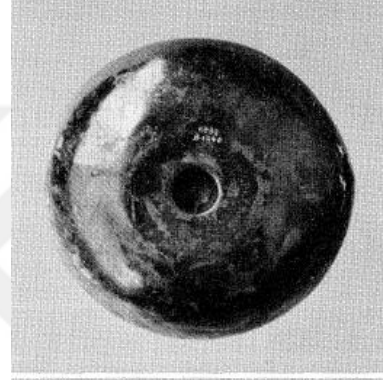
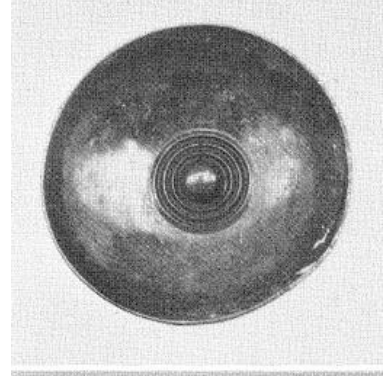
Levha 9

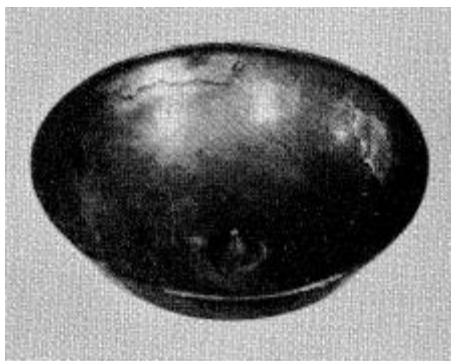
a-Tümülüs W.

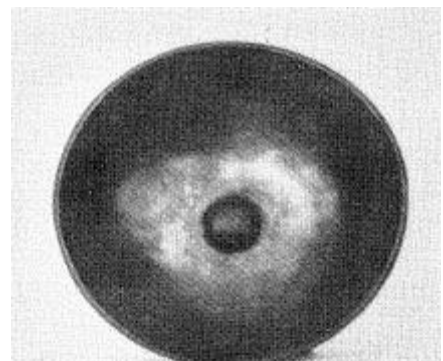
b-Tümülüs W.

c-Tümülüs W.

d-Tümülüs W.

e-Tümülüs W.

Levha 10

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Tümülüs G.

d-Tümülüs G.

Levha 11

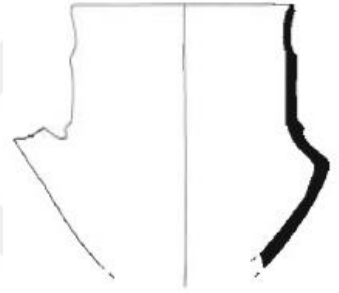
a-Tümülüs Y.

b-Tümülüs W.

c-Gordion. EPB V.

d-Gordion. EPB VI.

e-Meg. V. Zemin dolgusu.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

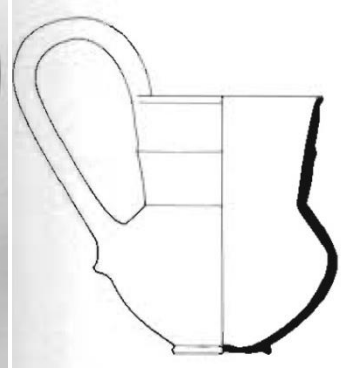
Levha 12

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

s-Yıkım Tabakası.

Levha 13

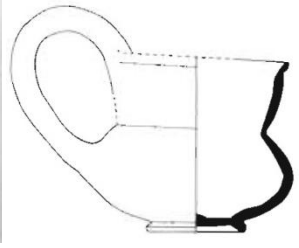
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

s-Yıkım Tabakası.

t-Yıkım Tabakası.

Levha 14

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

s-Yıkım Tabakası.

t-Yıkım Tabakası.

u-Yıkım Tabakası.

Levha 15

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

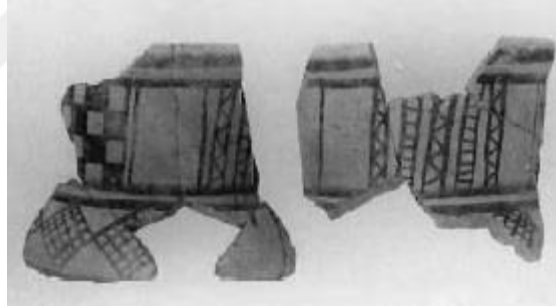
d-Yıkım Tabakası.

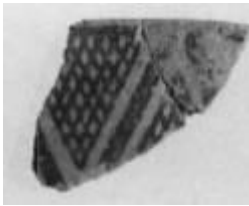
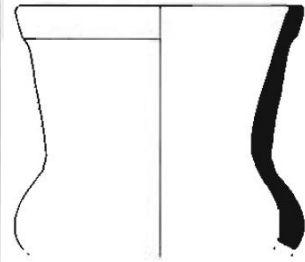
e-Yıkım Tabakası.

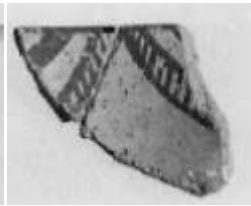
f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Gordion. EPB V

ı-Gordion. EPB V

j-G. Teras Dolgusu.

k-Gordion. Teras Dolgusu.

l-Yıkım Tabakası.

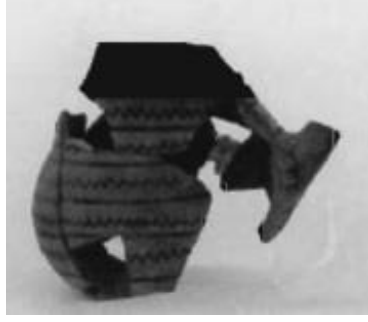

m-Yıkım Tabakası.

Levha 16

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

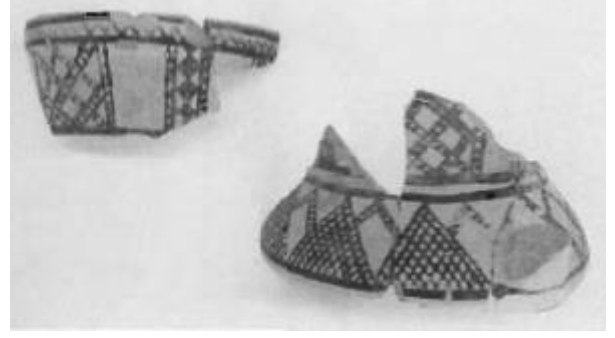

k-Yıkım Tabakası.

Levha 17

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

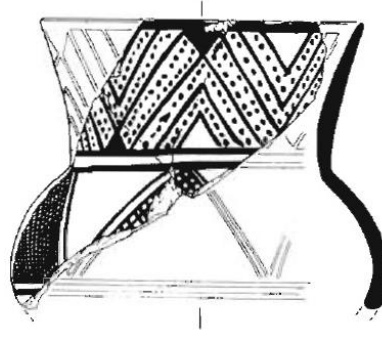
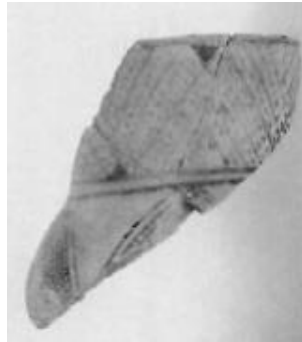
e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

Levha 18

a-Gordion. Meg. III.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

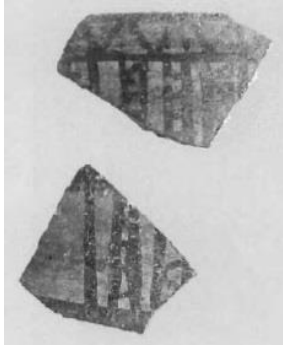
d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

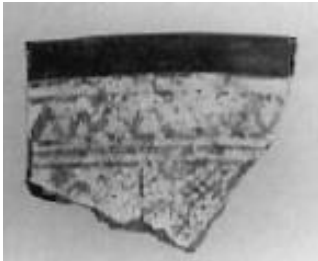
f-Yıkım Tabakası.

g-Gordion. EPB II b.

h-Gordion. EPB II b.

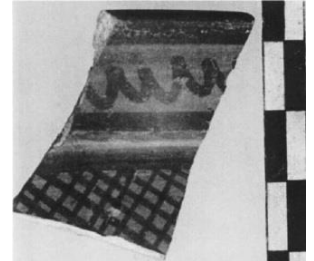
ı-Gordion. EPB II b.

j-Gordion. PN 3.

k-Teras Dolgusu.

l-Gordion.

Levha 19

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

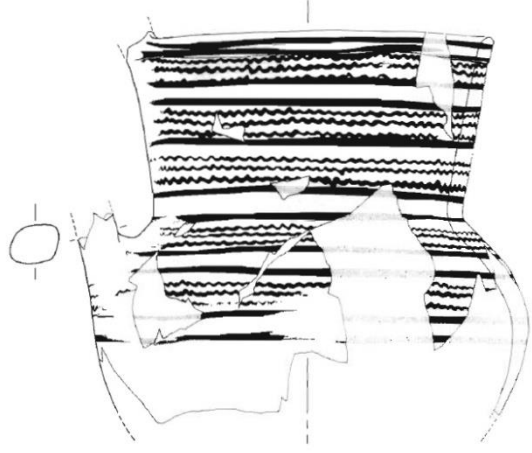
c-Yıkım Tabakası.

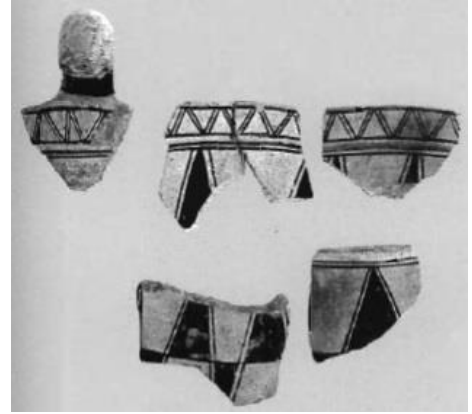
d-Yıkım Tabakası.

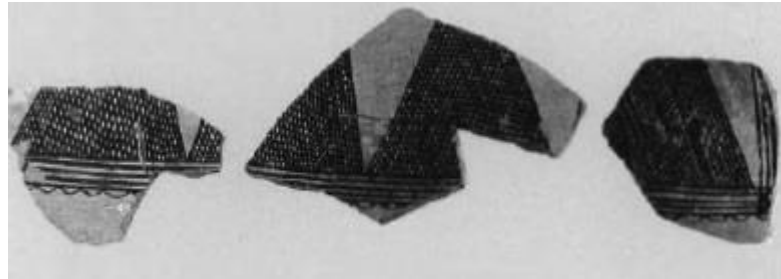
e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

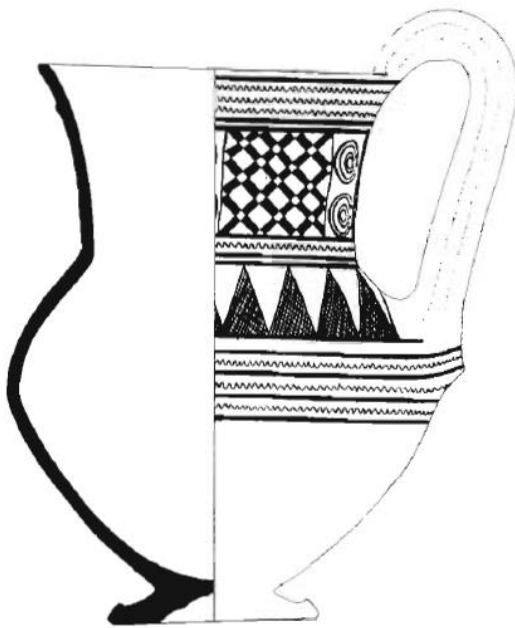

h-Yıkım Tabakası.

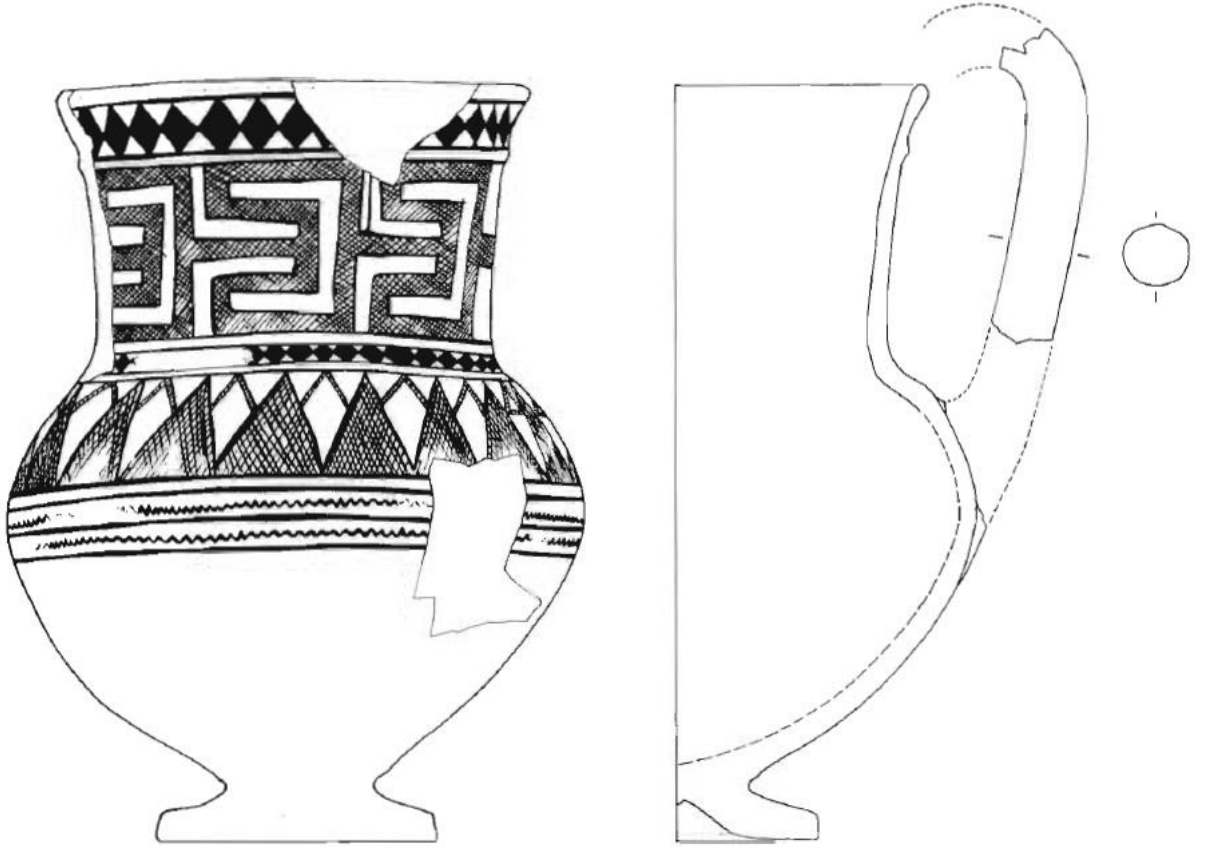
Levha 20

a-Yıkım Tabakası.

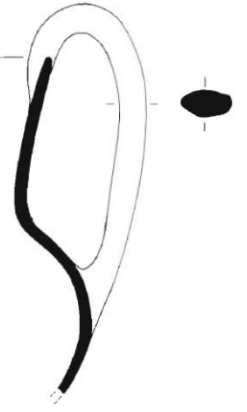
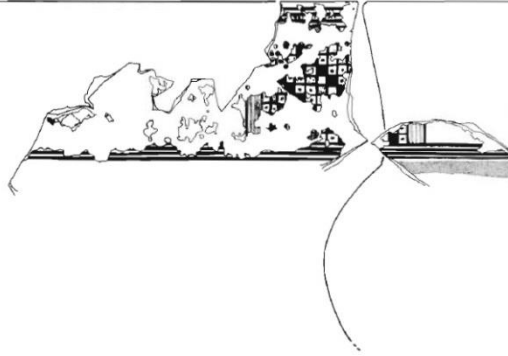
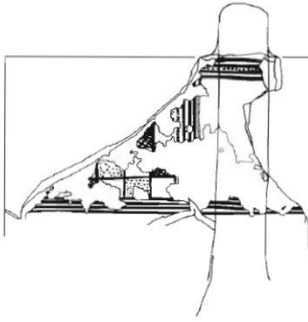
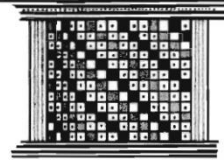
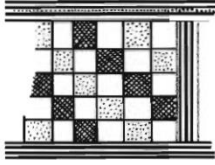

b-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

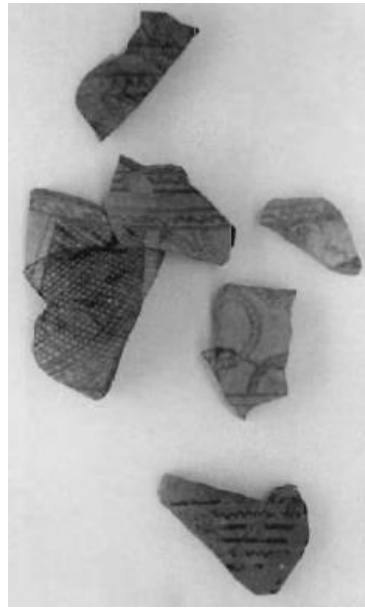
Levha 22

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

Levha 23

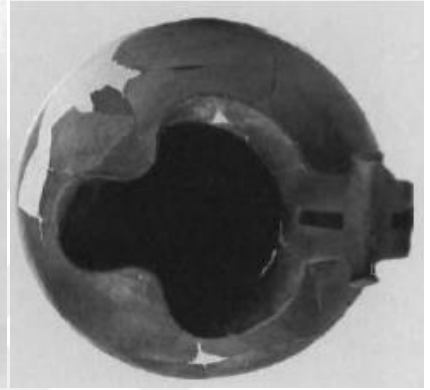
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

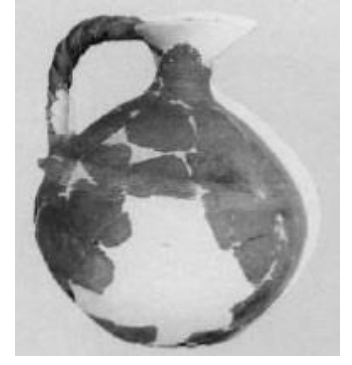
Levha 24

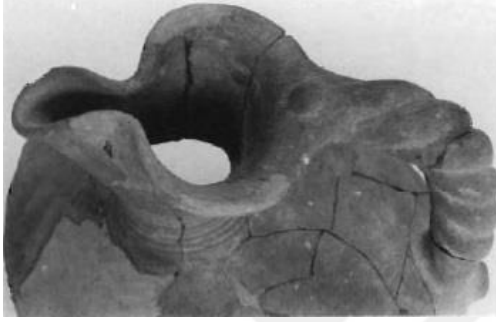
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

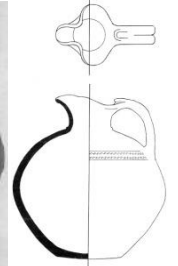
o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

Levha 25

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

s-Yıkım Tabakası.

Levha 26

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

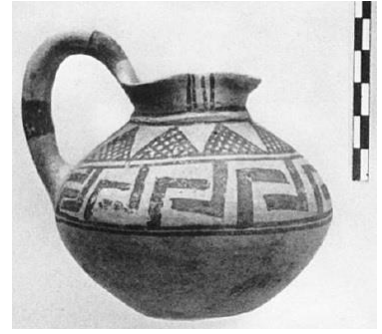
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Gordion.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

n-Yıkım Tabakası.

o-Yıkım Tabakası.

p-Yıkım Tabakası.

r-Yıkım Tabakası.

s-Yıkım Tabakası.

Levha 28

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

l-Yıkım Tabakası.

m-Yıkım Tabakası.

Levha 29

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

Levha 30

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

Levha 31

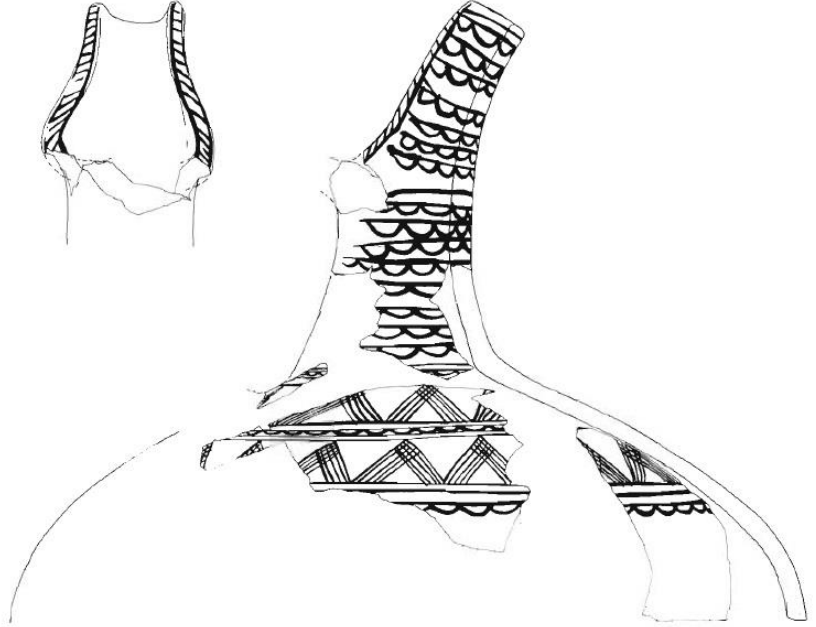
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Teras Dolgusu

d-Yıkım Tabakası.

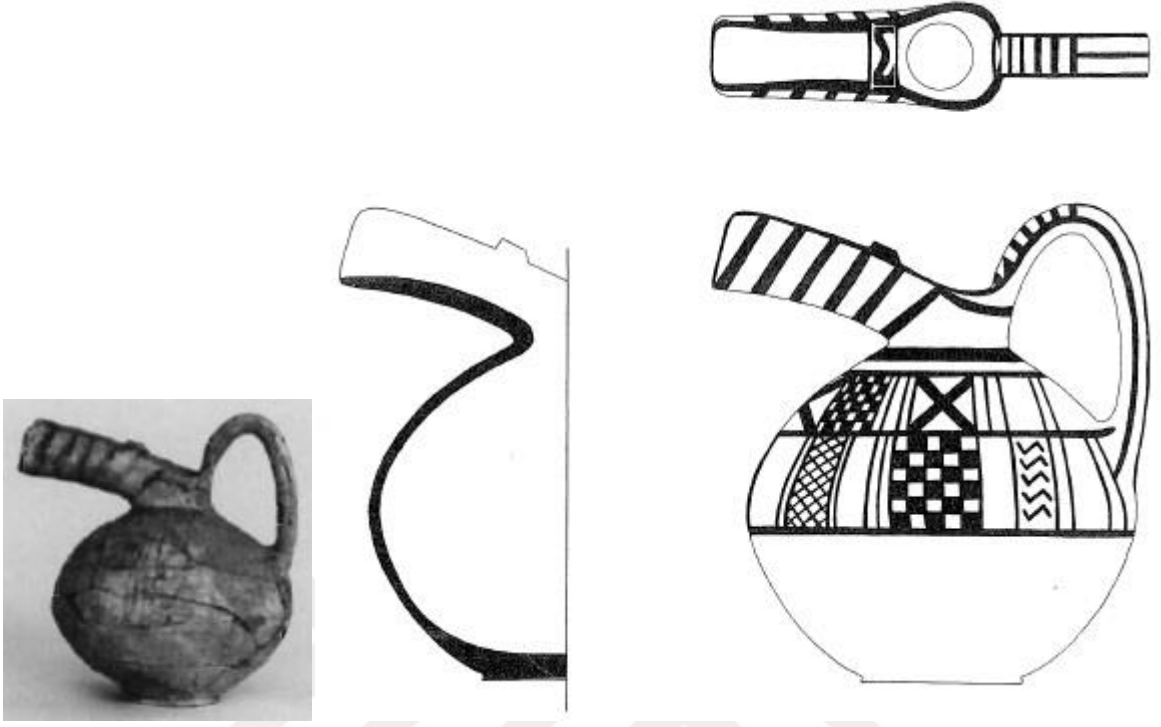

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

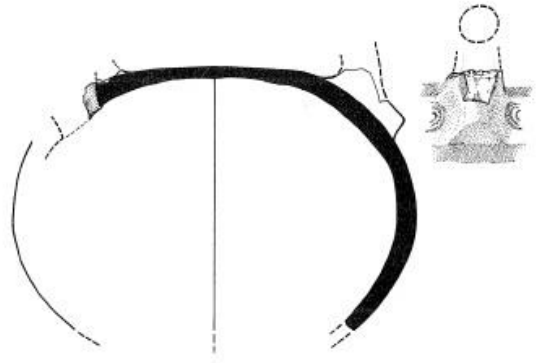
Levha 32

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

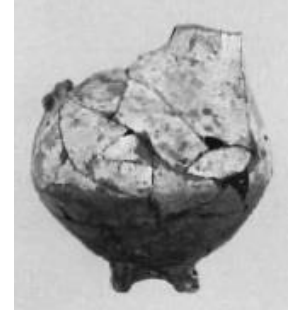

c-Yıkım Tabakası.

Levha 33

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

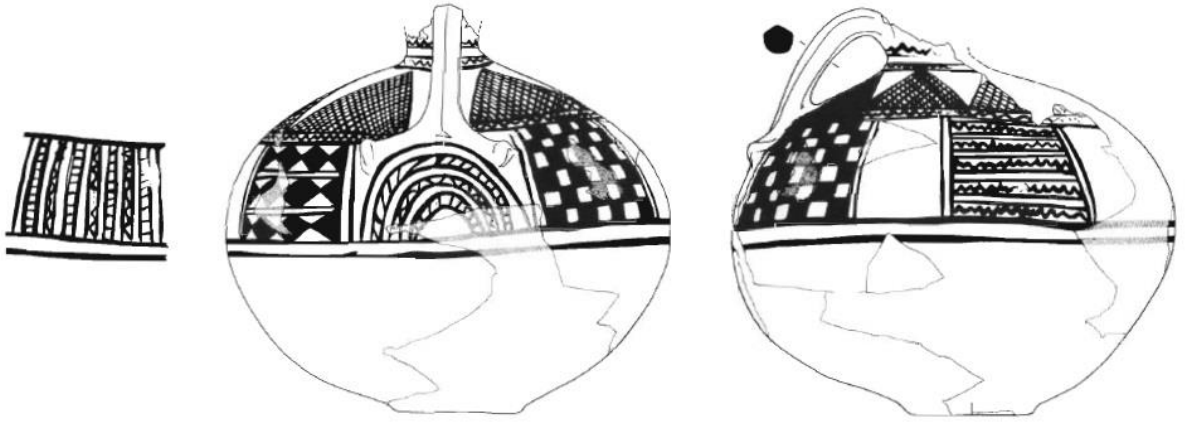
h-Yıkım Tabakası.

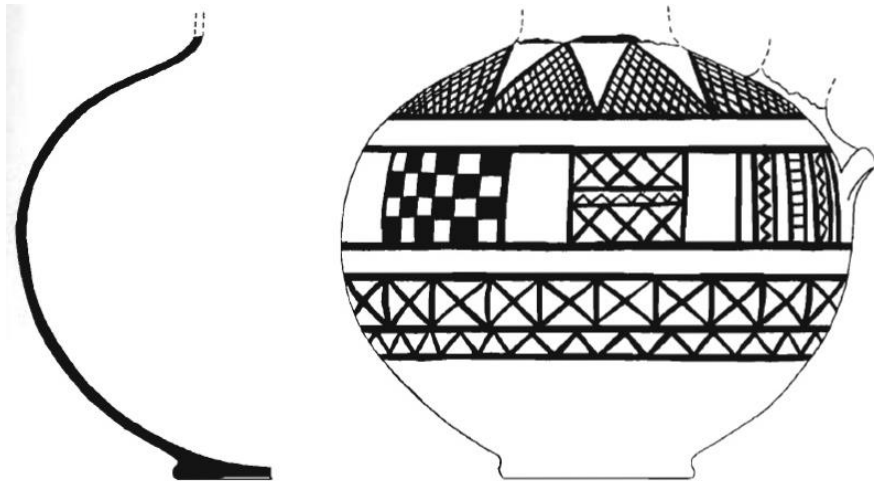
ı-Yıkım Tabakası.

Levha 34

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

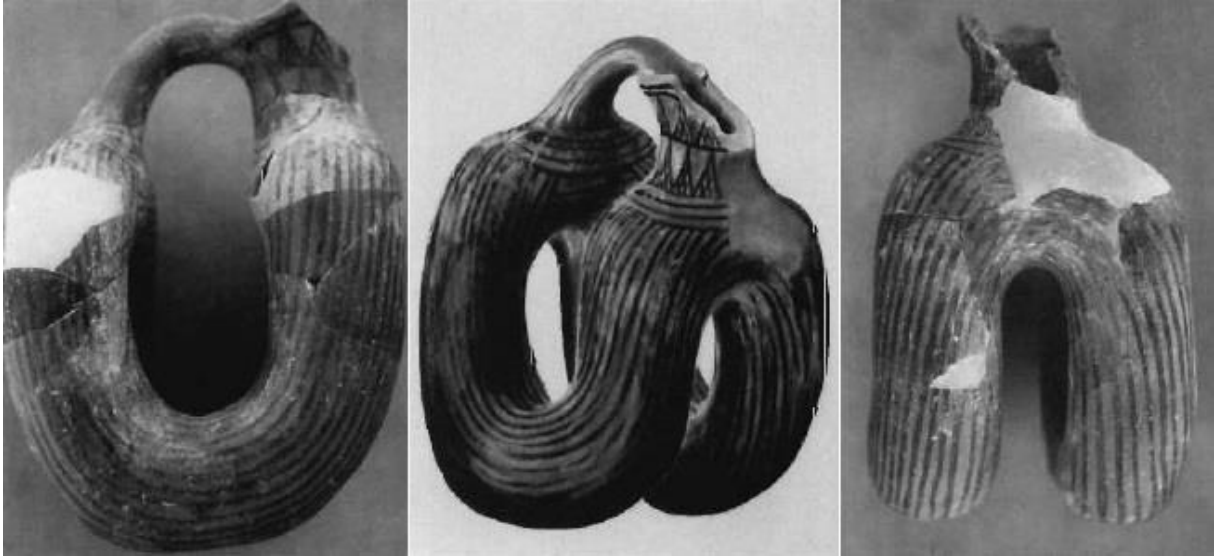
c-Yıkım Tabakası.

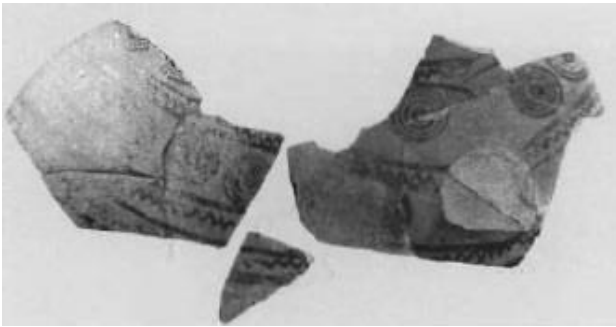
d-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

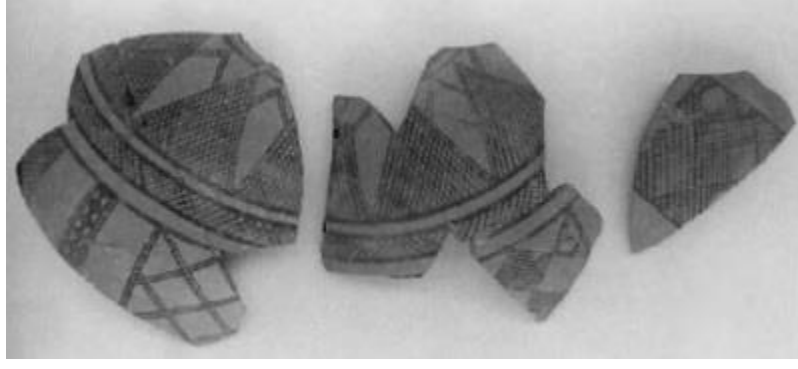

c-Gordion. EPB II b

d-Gordion. EPB V

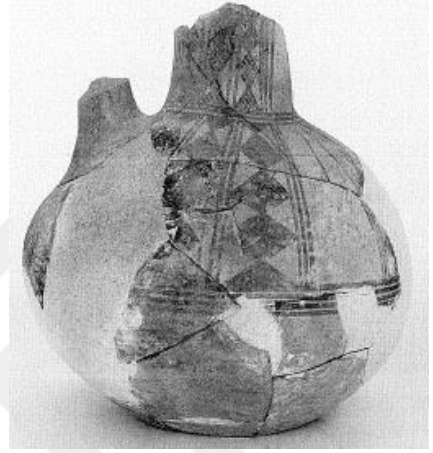
Levha 37

a-Gordion. EPB VII

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

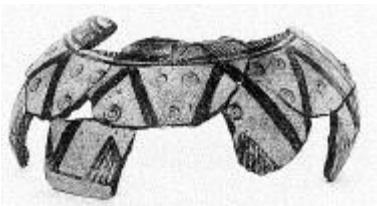
d-Yıkım Tabakası.

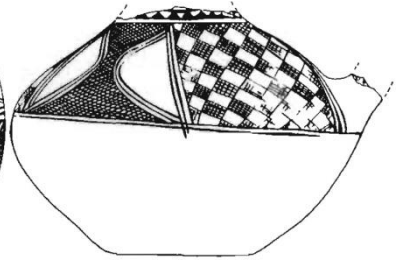
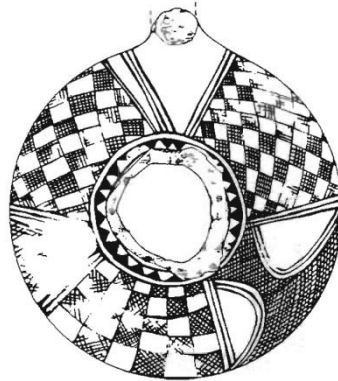
e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

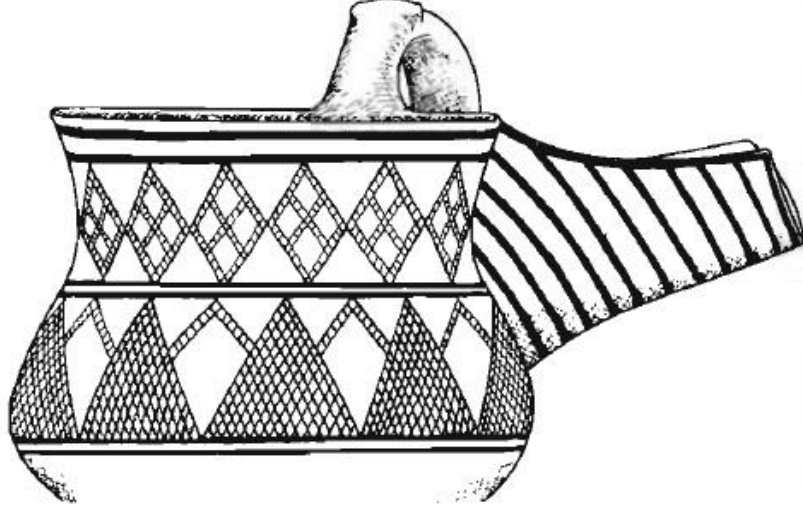

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

Levha 38

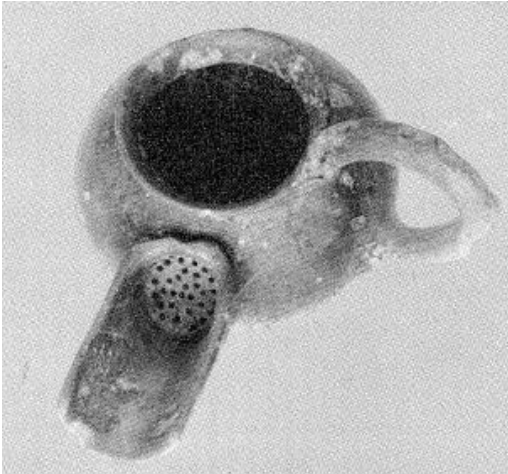

a-Tip 1. Tümüls X.

b-Tip 1. Yıkım Tabakası.

c-Tip 1. Yıkım Tabakası.

d-Tip 2. Tümüls W.

Levha 39

a-Tip 2. Tümüls W.

b-Tip 2. Yıkım Tabakası.

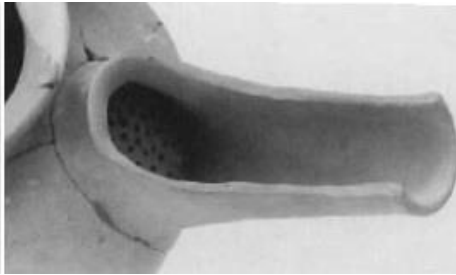
c-Tip 2. Yıkım Tabakası.

d-Tip 2. Yıkım Tabakası.

e-Tip 2. Yıkım Tabakası.

f-Tip 2. Yıkım Tabakası.

g-Tip 2. Yıkım Tabakası.

h-Tip 2. Yıkım Tabakası.

ı-Tip 2. Yıkım Tabakası.

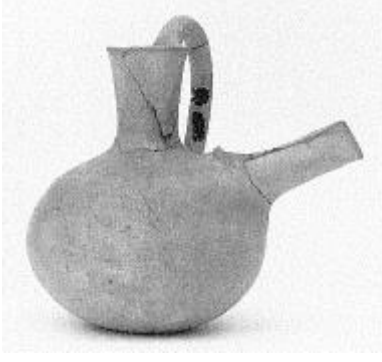

a-Tip 3. Tümüls W.

a-Tip 3. Yıkım Tabakası.

Levha 42

a-Tip 3. Yıkım Tabakası.

b-Tip 3. Yıkım Tabakası.

c-Tip 3. Yıkım Tabakası.

d-Tip 3. Yıkım Tabakası.

e-Tip 3. Yıkım Tabakası.

f-Tip 3. Yıkım Tabakası.

g-Tip 3. Yıkım Tabakası.

Levha 43

a-Tip 3. Yıkım Tabakası.

b-Tip 3. Yıkım Tabakası.

c-Tümülüs W.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

Levha 44

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

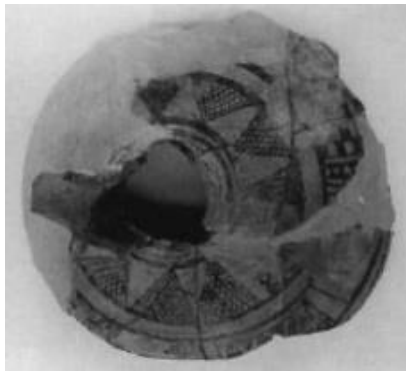
g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

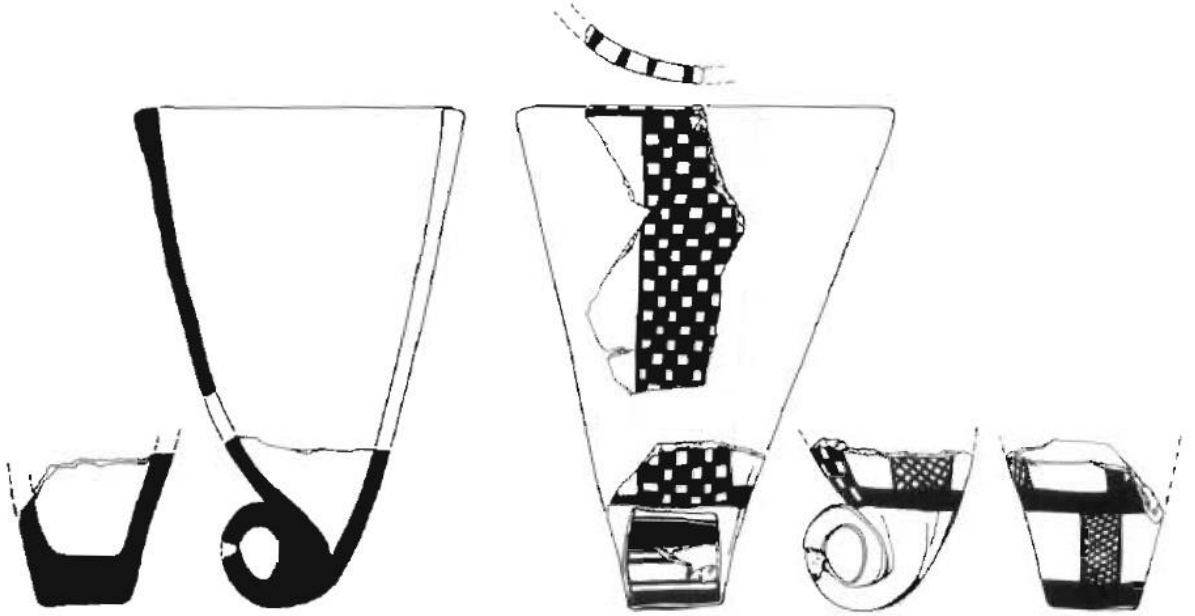
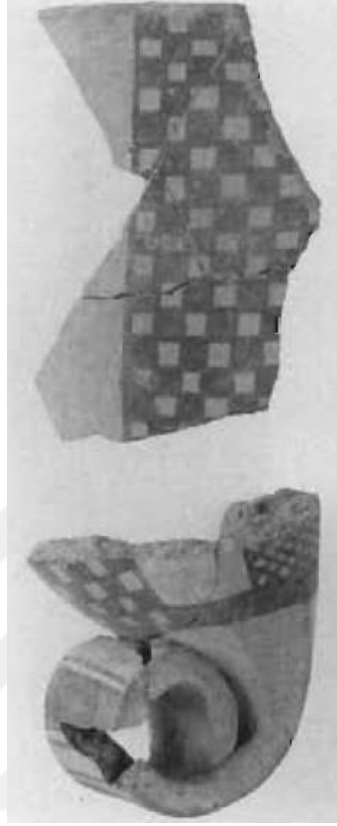
ı-Yıkım Tabakası.

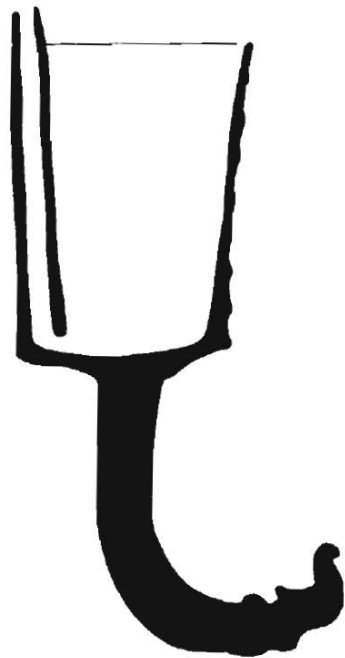
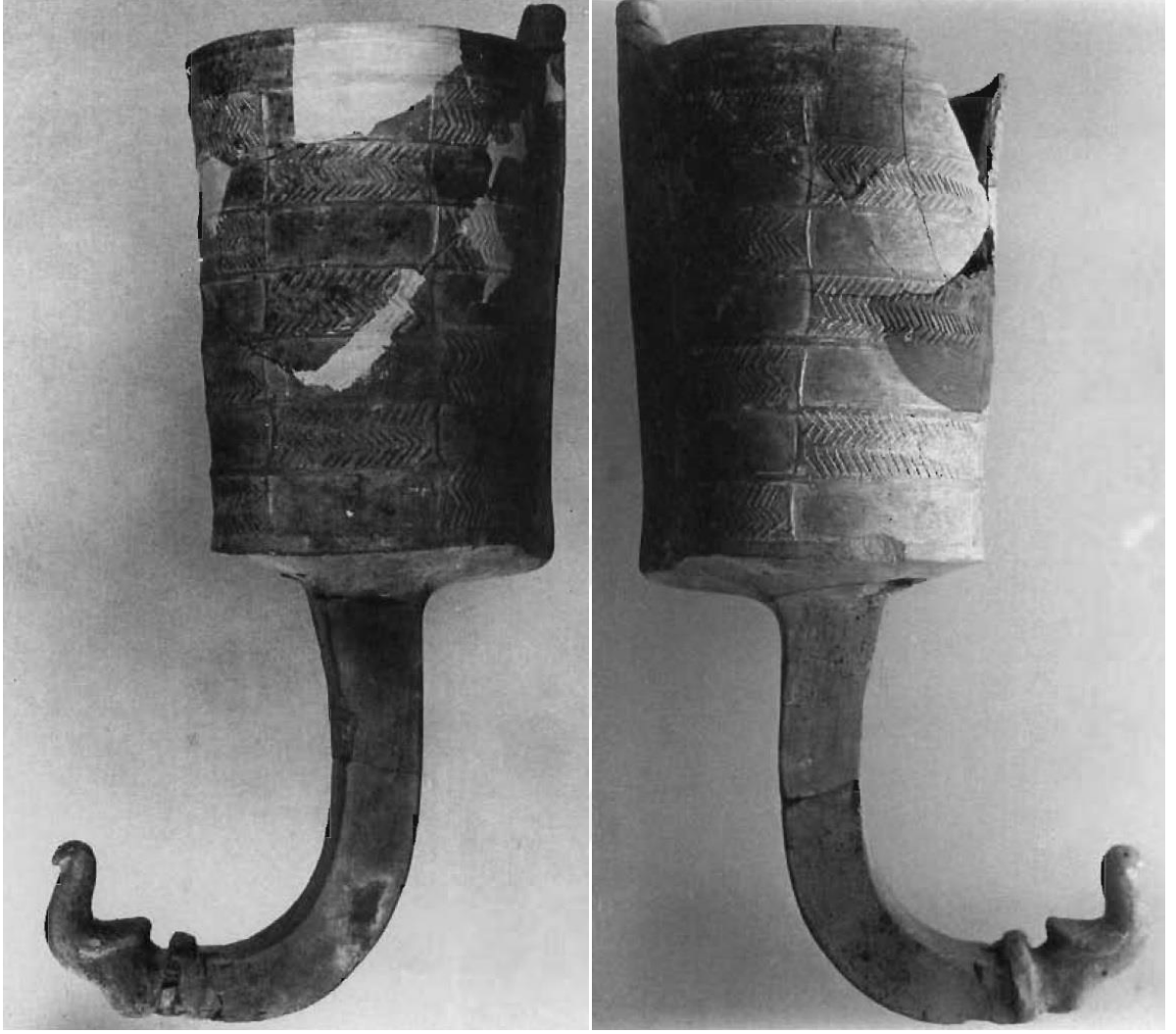
j-Yıkım Tabakası.

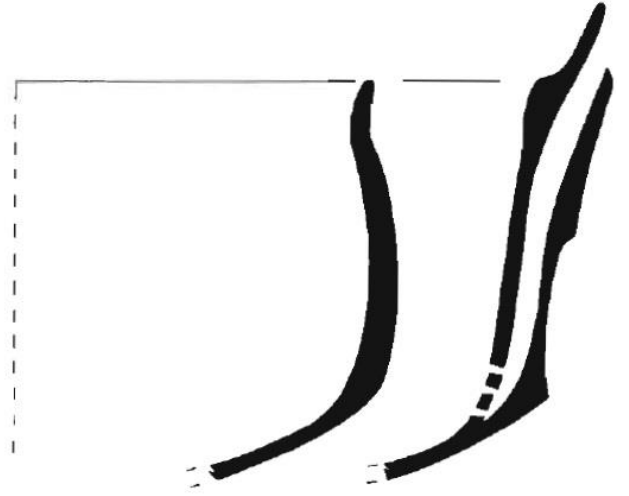
k-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

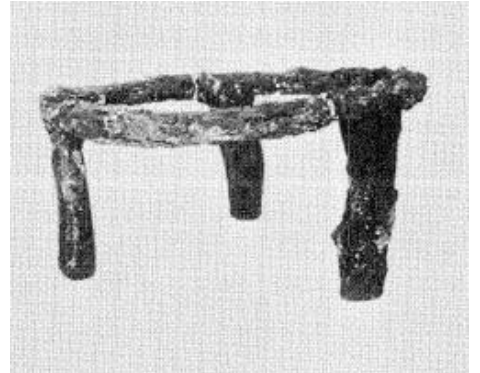
a-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Gordion. TB 2.

Levha 48

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

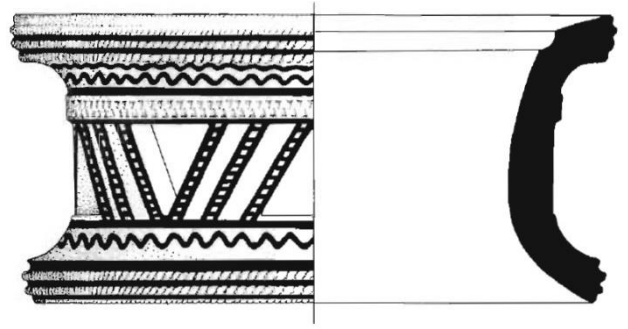
c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

Levha 49

a-Yıkım Tabakası.

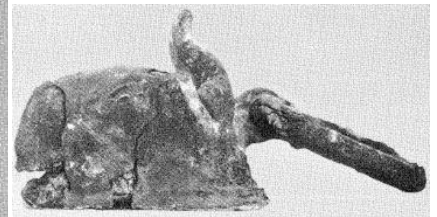
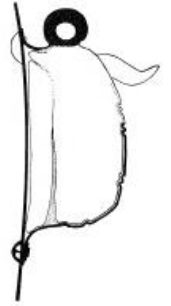
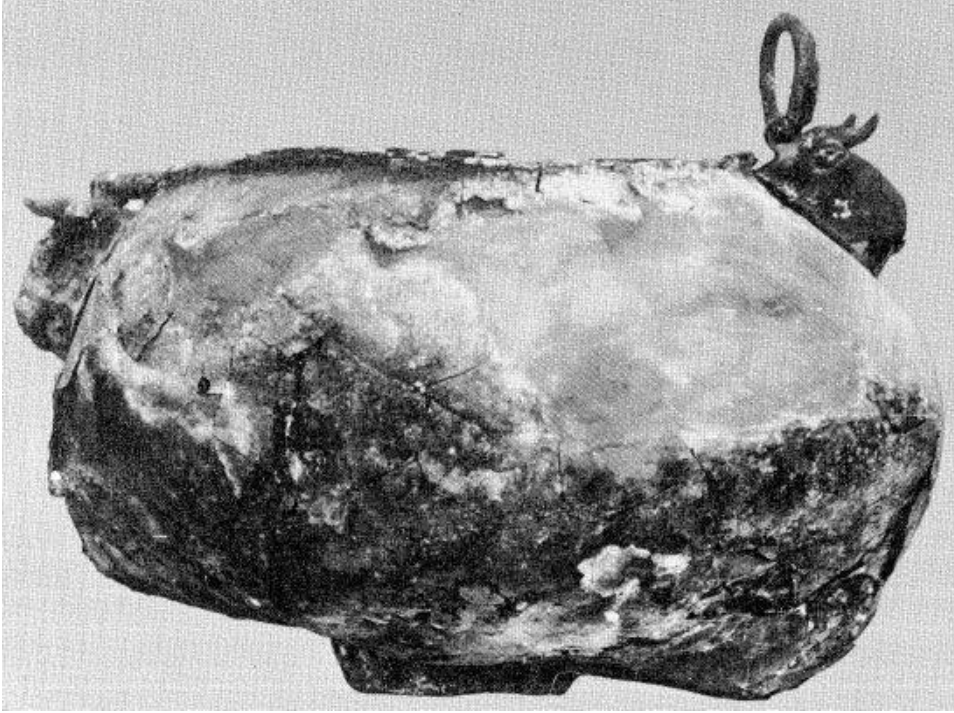
b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

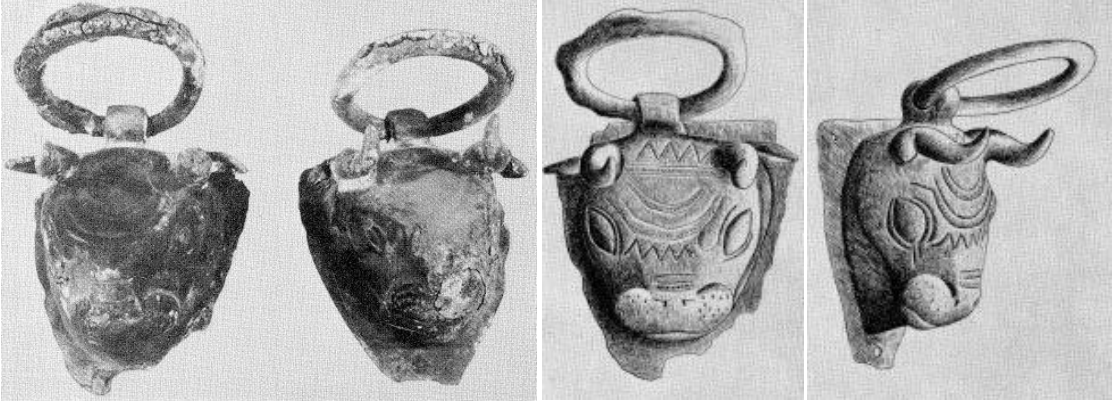

a-Yıkım Tabakası.

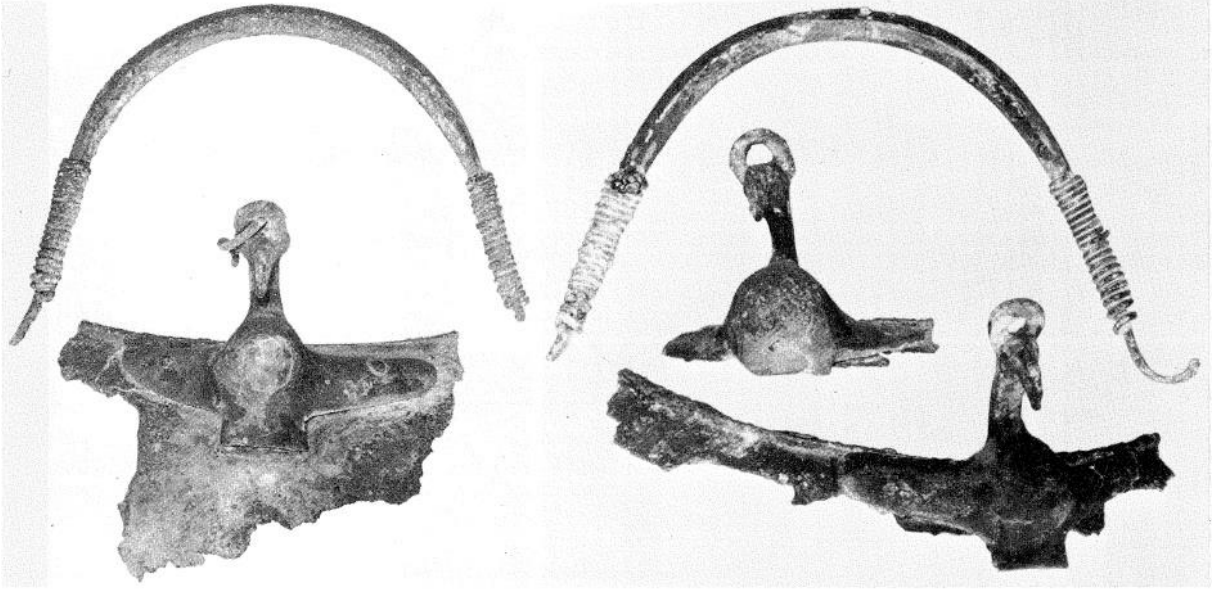

b-Tümölüs W.

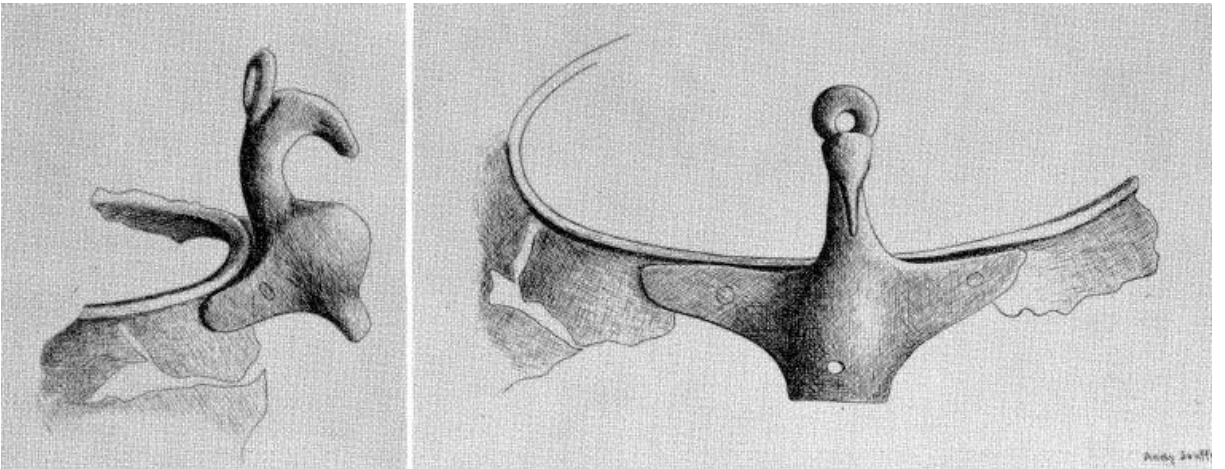
Levha 51

a-Tümülüs W.

b-Tümülüs W.

c-Tümülüs W.

Levha 52

a-Gordion. Teras Dolgusu.

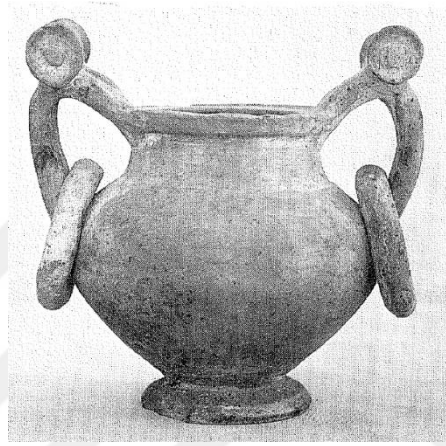
b-Yıkım Tabakası.

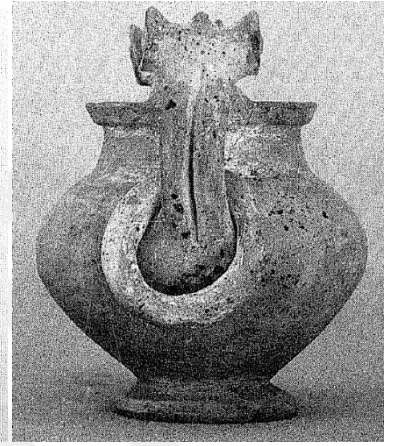
c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

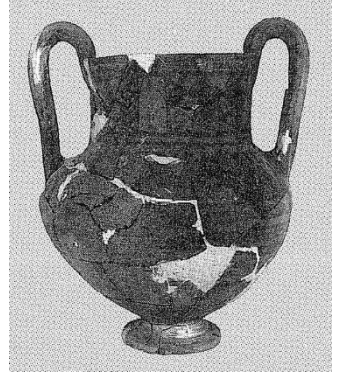
Levha 53

a-Yıkım Tabakası.

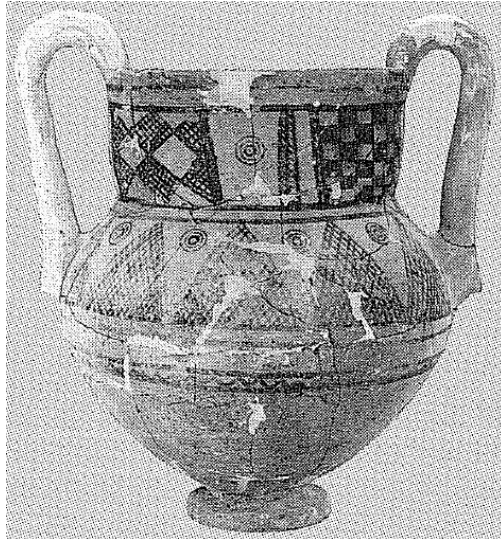
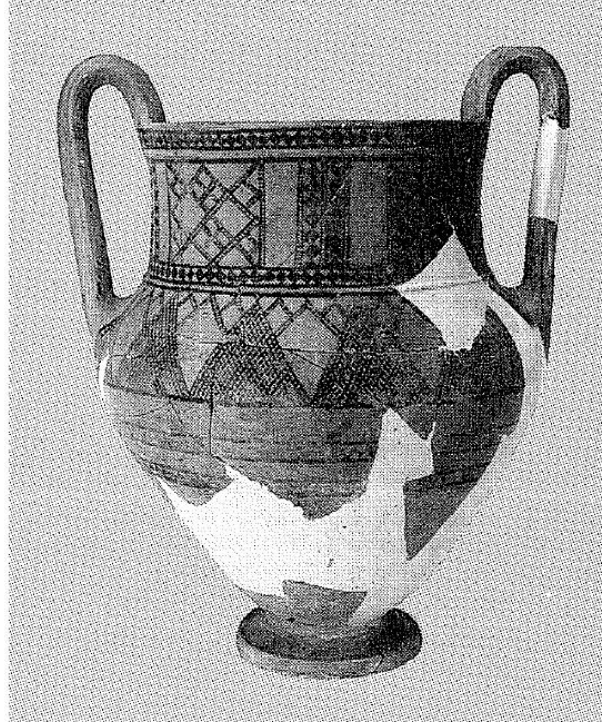
b-Yıkım Tabakası.

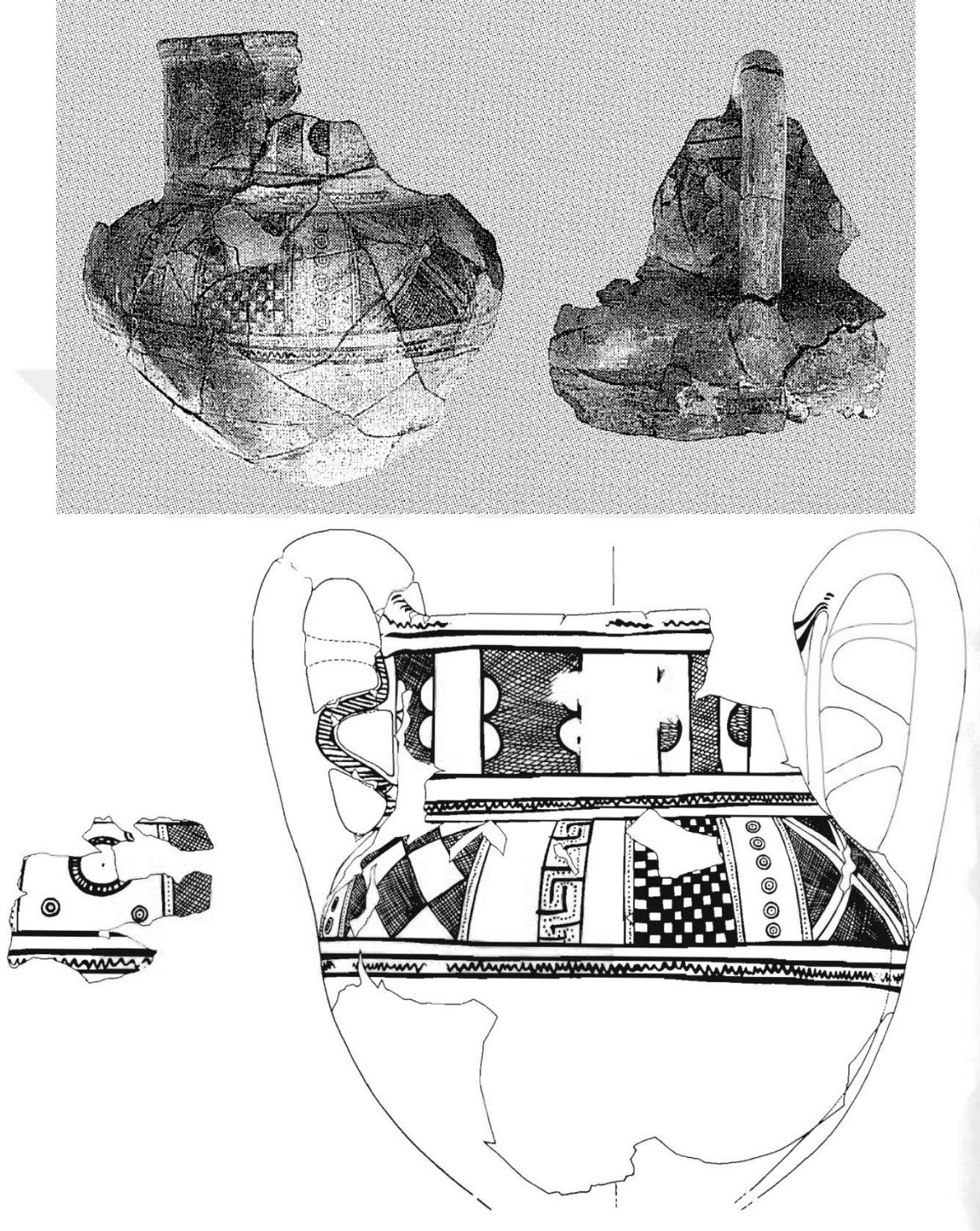
c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

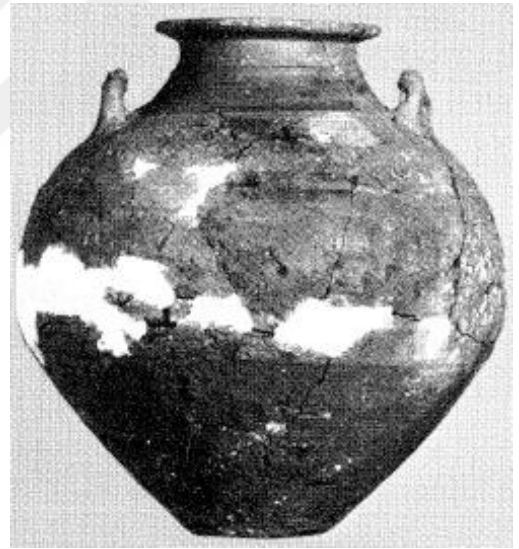
a-Tümülüs W.

b-Tümülüs W.

c-Tümülüs W.

d-Tümülüs W.

e-Tümülüs W.

Levha 56

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

Levha 57

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

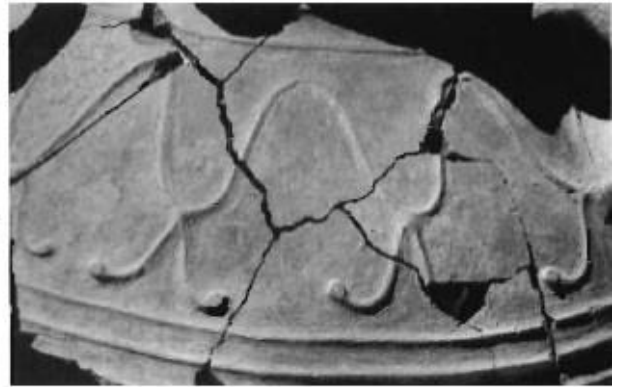
e-Yıkım Tabakası.

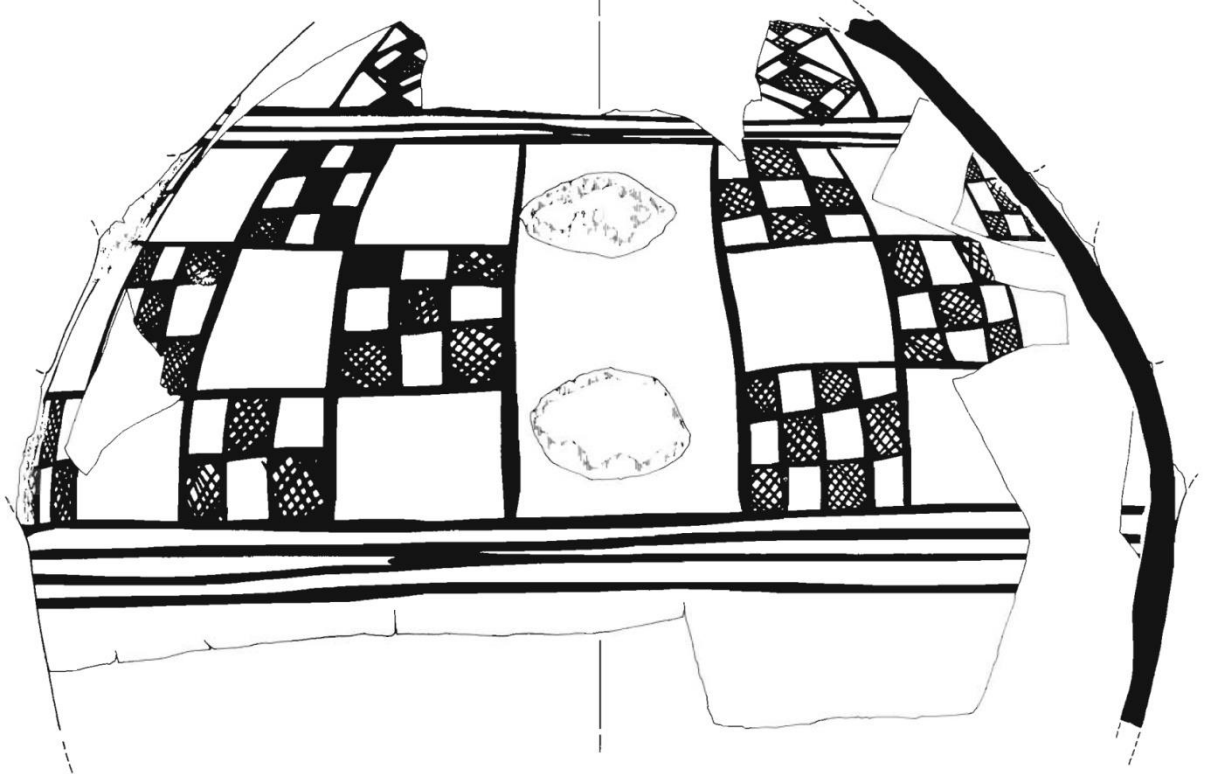
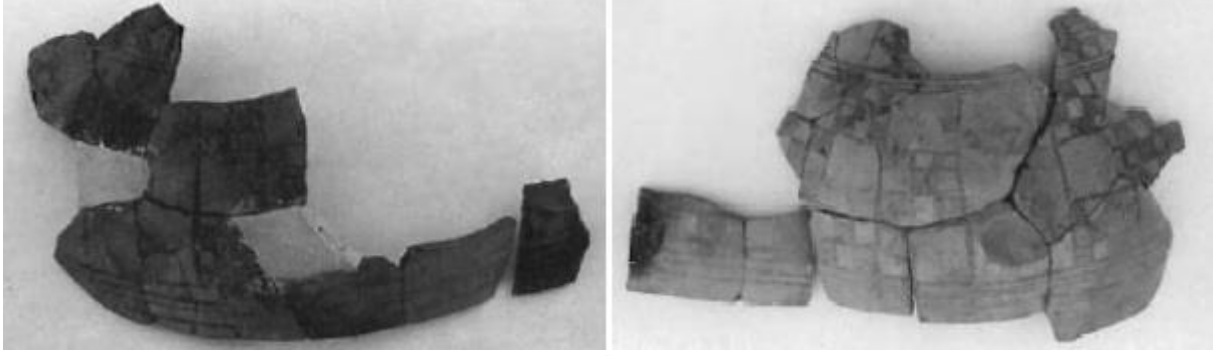
f-Yıkım Tabakası.

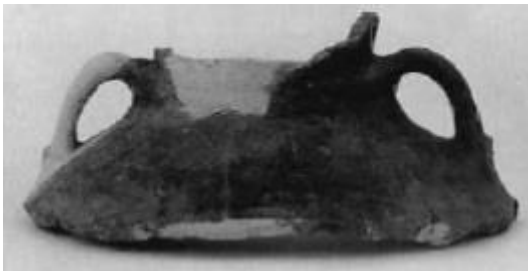
g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

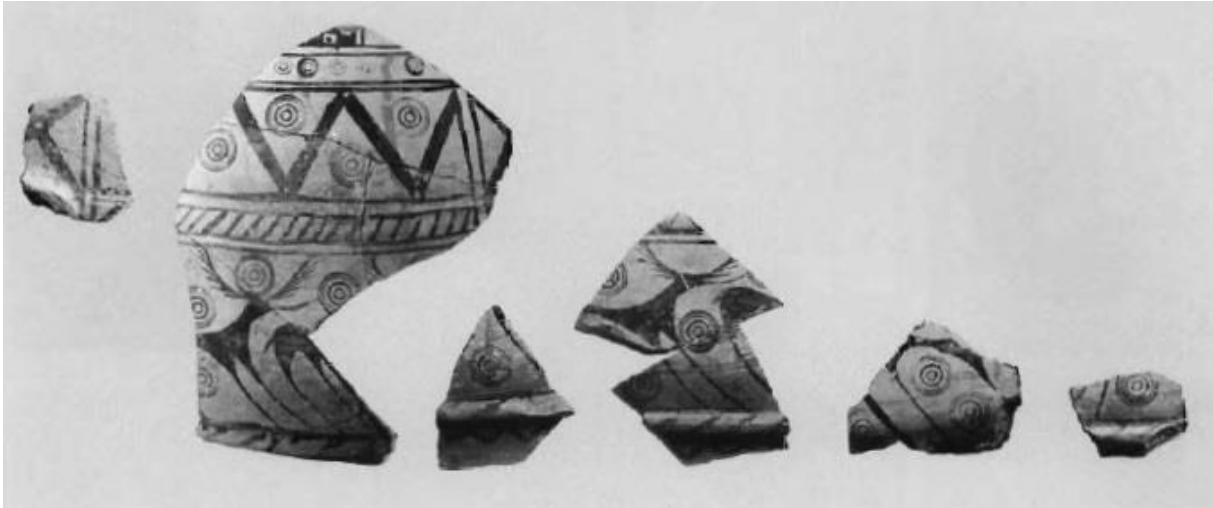

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

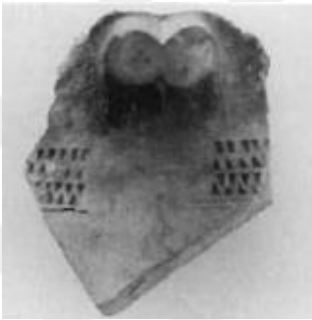
Levha 59

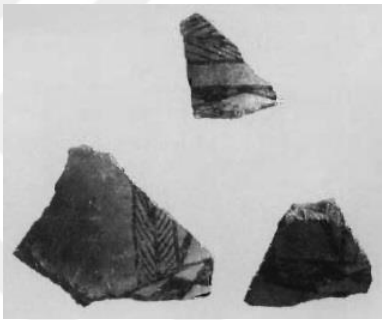
a-Gordion. EPB VII.

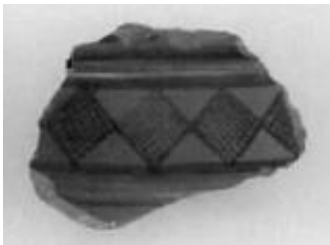
b-Gordion. EPB VII.

c-Gordion. EPB V.

d-Gordion. EPB V.

e-Gordion. EPB V.

f-Gordion. PN 3.

g-Gordion. Teras Dolgusu.

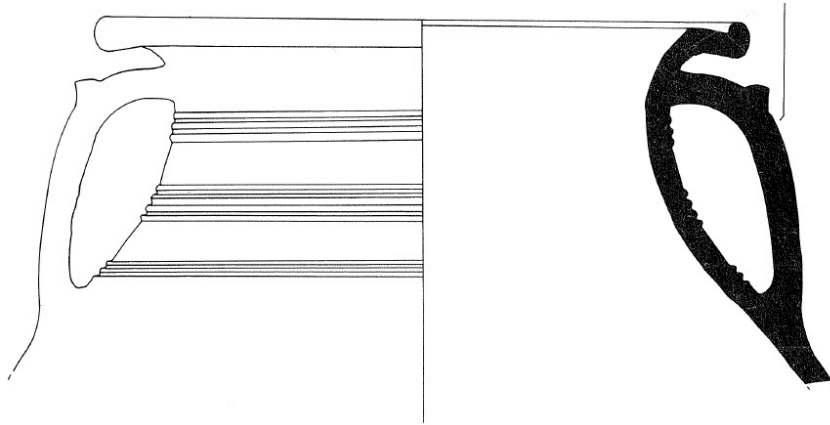

h-Gordion. Teras Dolgusu.

Levha 60

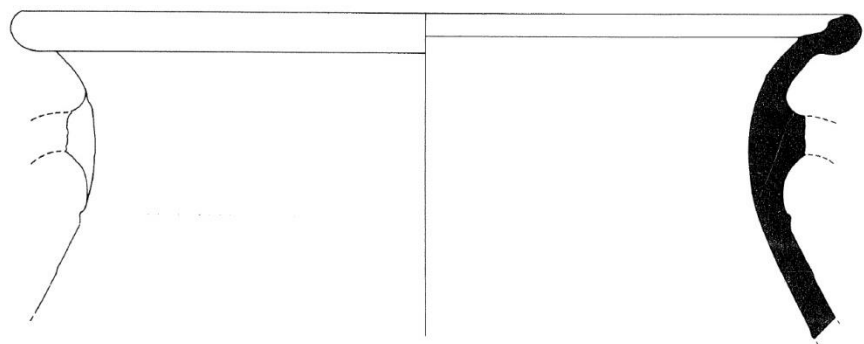

a-Gordion. Amphora ağız profilleri.

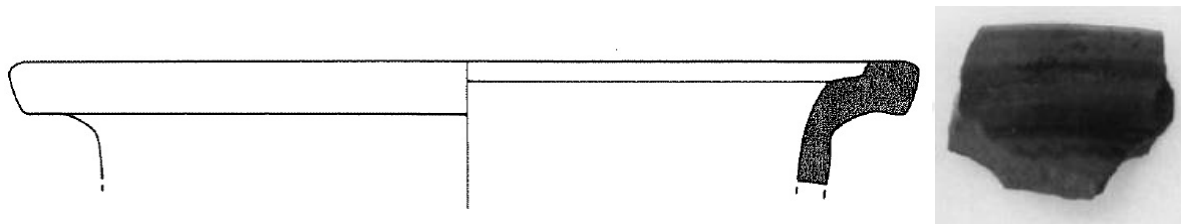

b-Gordion. Teras Dolgusu.

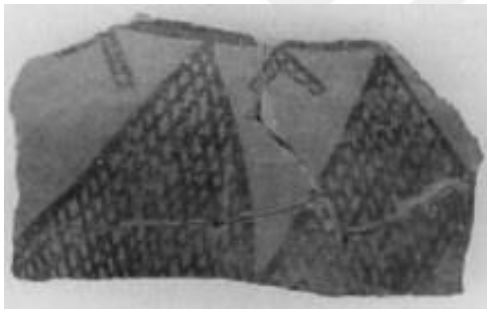
Levha 61

a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Gordion. Teras Dolgusu.

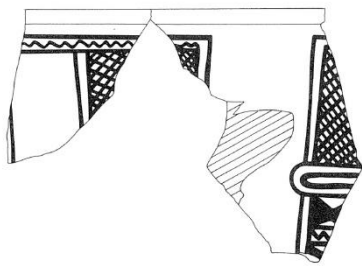
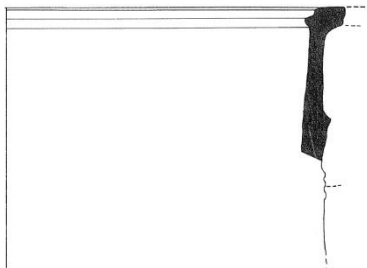
c-Gordion. Teras Dolgusu.

d- Teras Dolgusu.

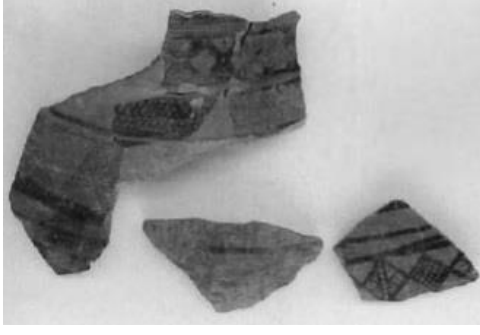

e-Teras Dolgusu.

f-Gordion. Teras Dolgusu.

Levha 62

a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

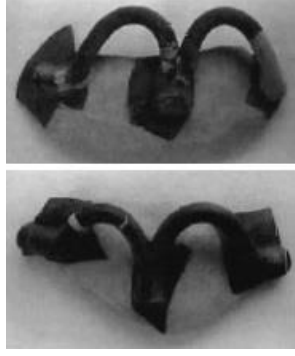

k-Yıkım Tabakası.

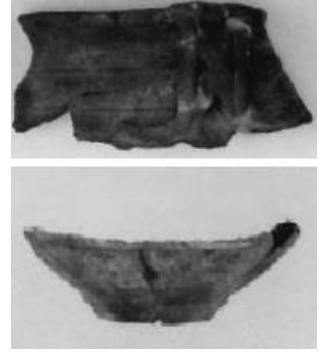
Levha 63

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

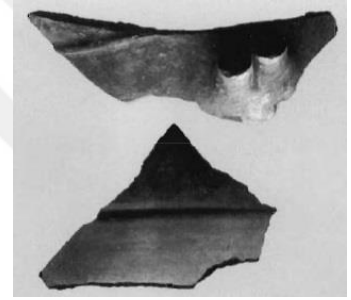
e-Yıkım Tabakası.

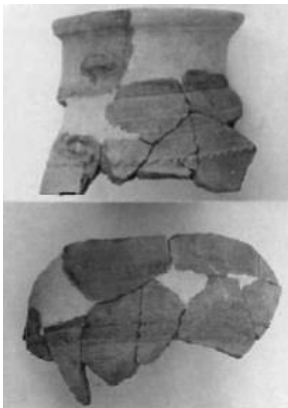
f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

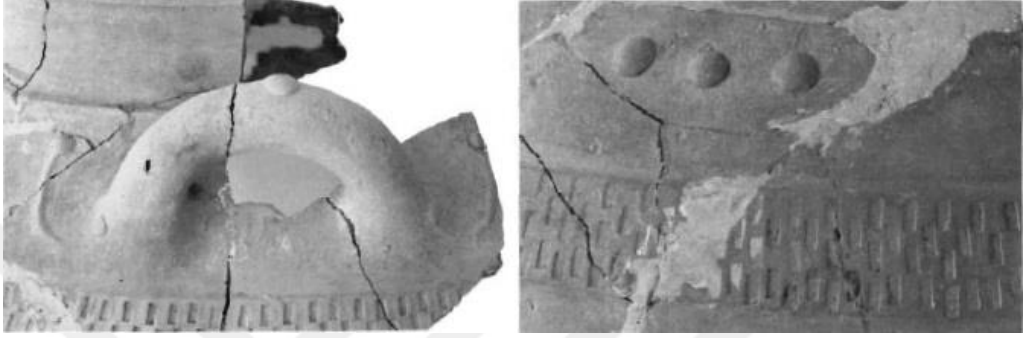

j-Yıkım Tabakası.

k-Yıkım Tabakası.

Levha 64

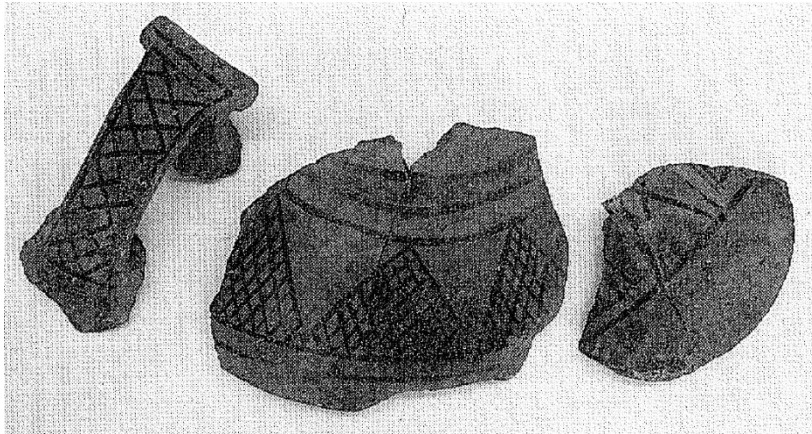
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

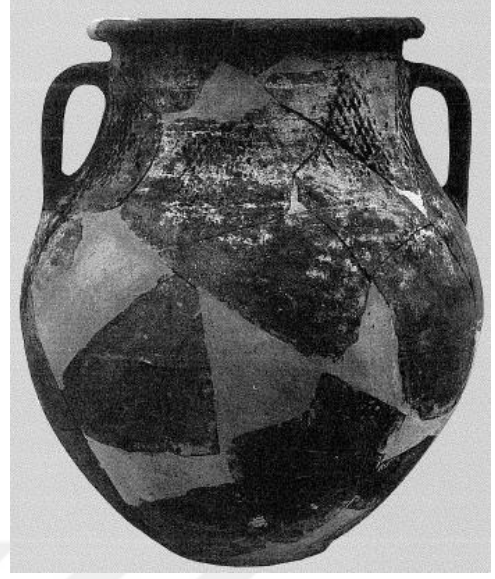

d-Yıkım Tabakası.

Levha 65

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

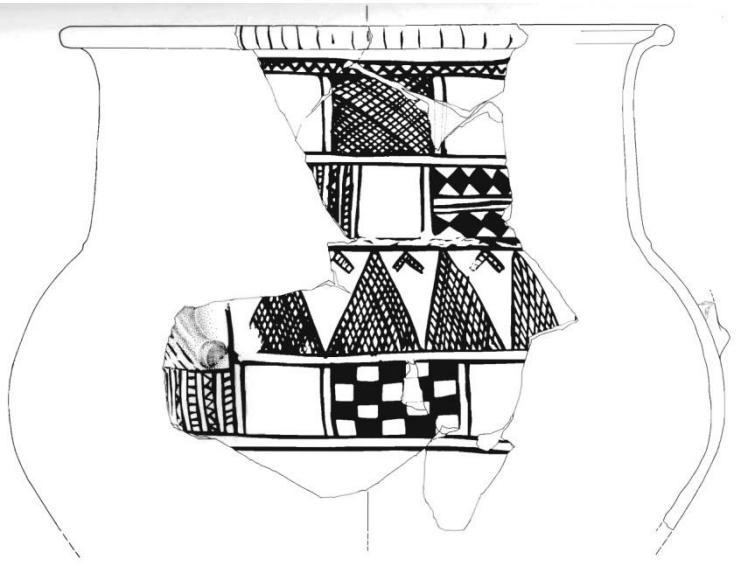
d-Yıkım Tabakası.

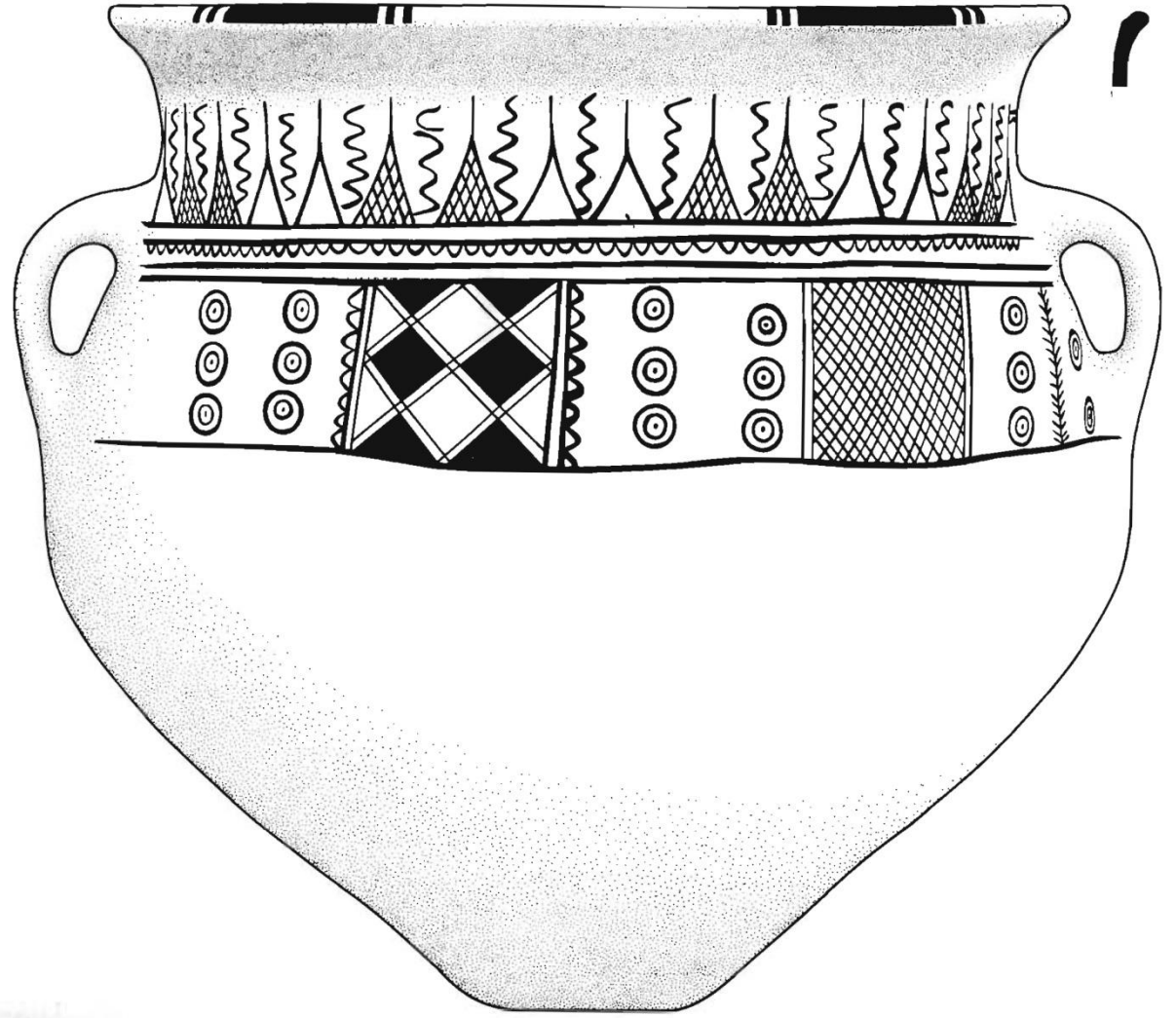
a-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

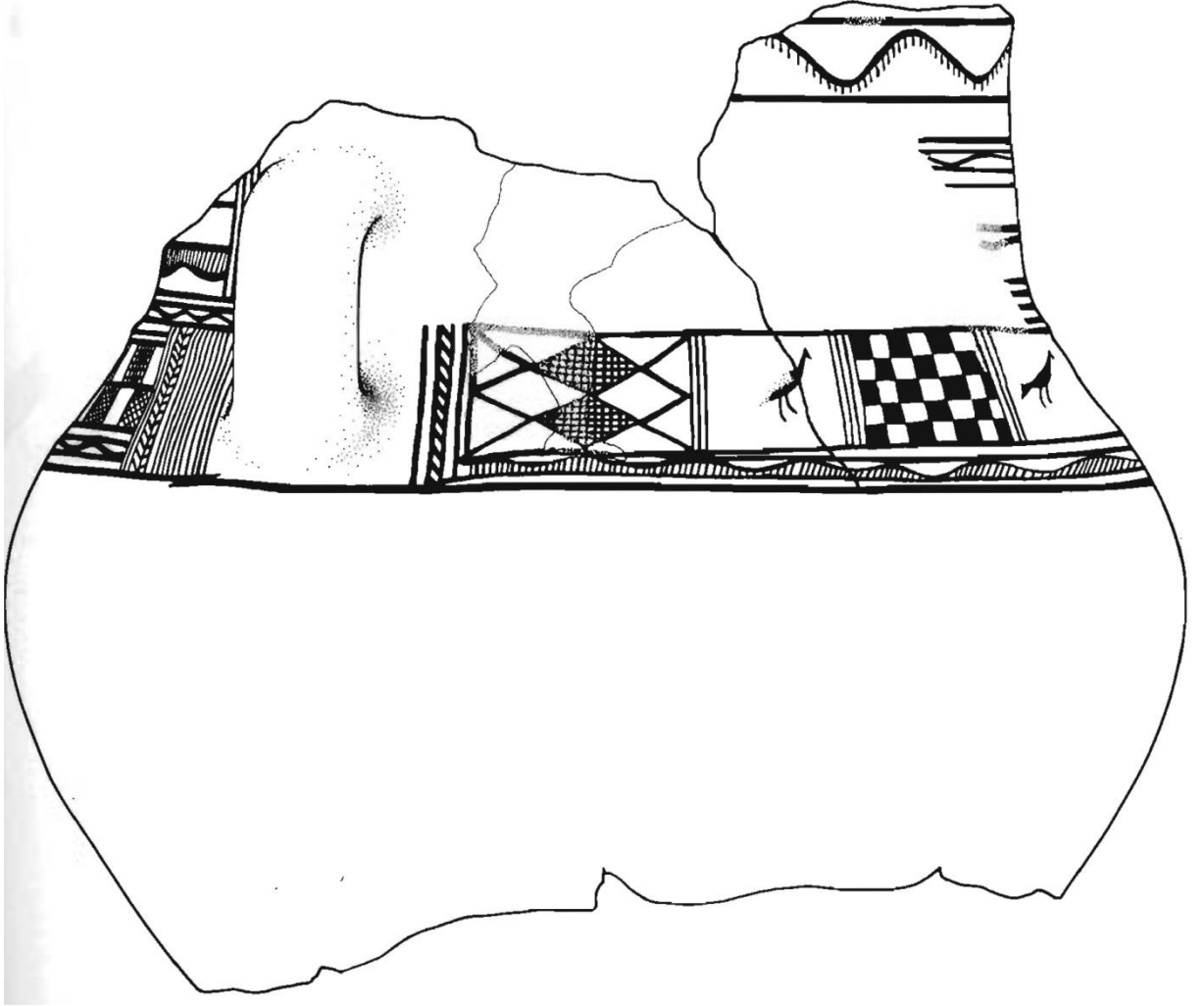
b-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

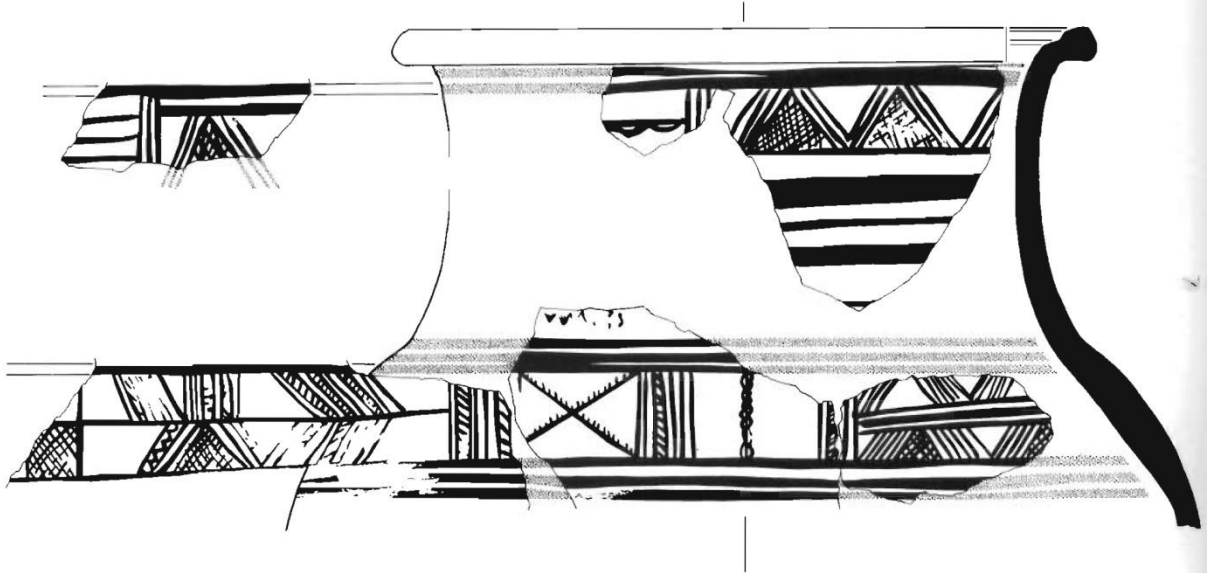
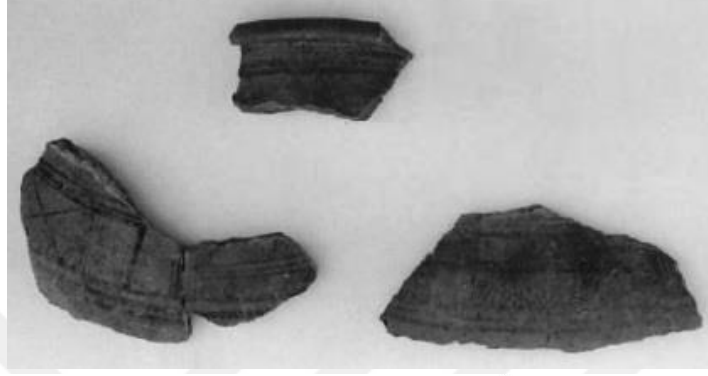

a-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

Levha 71

a-Yıkım Tabakası.

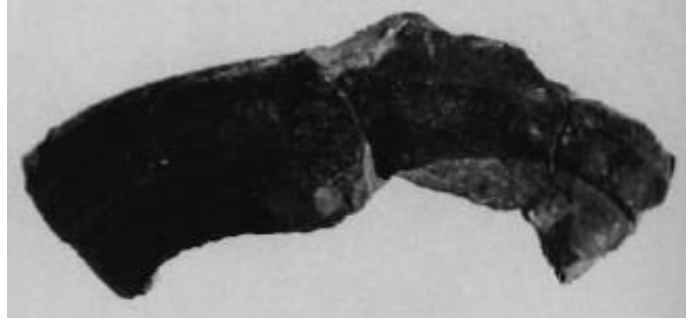

b-Yıkım Tabakası.

Levha 72

a-Gordion. EPB III.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

Levha 73

a-Gordion. EPB IV

b-Gordion. EPB V

c-Gordion. EPB V

d-Teras Dolgusu.

e-Teras Dolgusu.

f-Teras Dolgusu.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

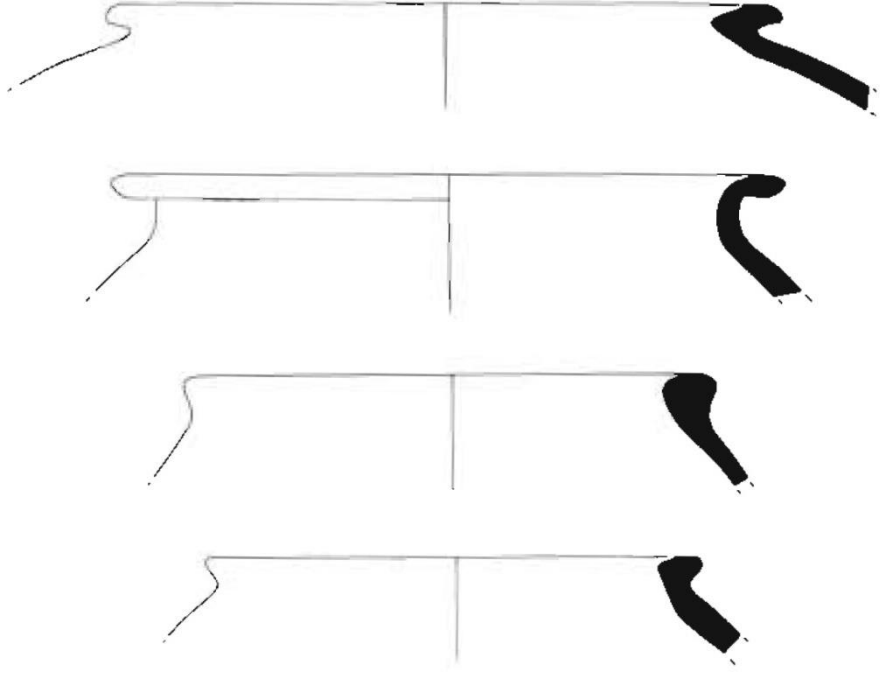
ı-Yıkım Tabakası.

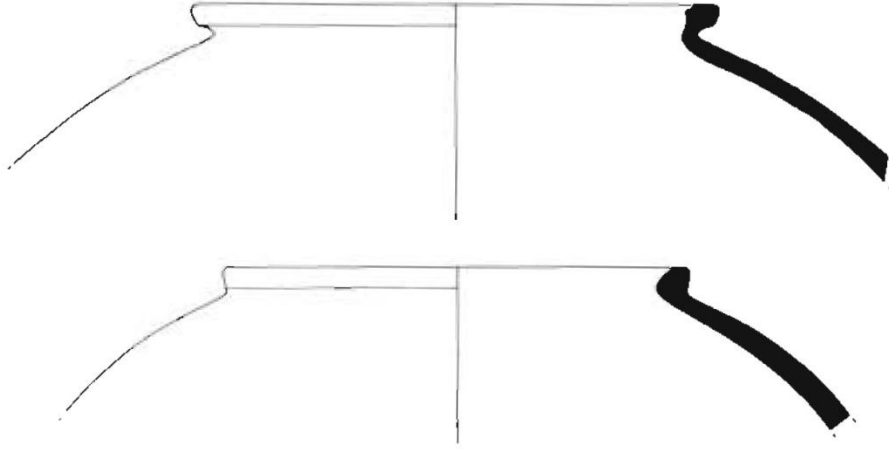
j-Yıkım Tabakası.

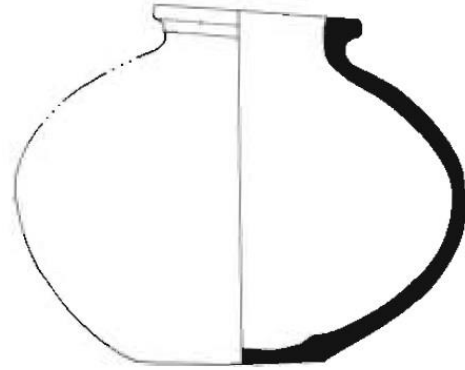
k-Yıkım Tabakası.

a-Gordion. EPB V'ten dinos ağız profilleri.

b-Gordion. Teras Dolgusu'ndan dinos ağız profilleri.

c-Yıkım Tabakası.

Levha 75

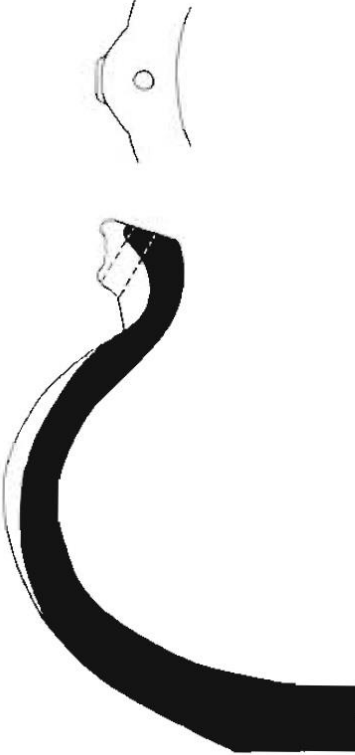
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

Levha 76

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

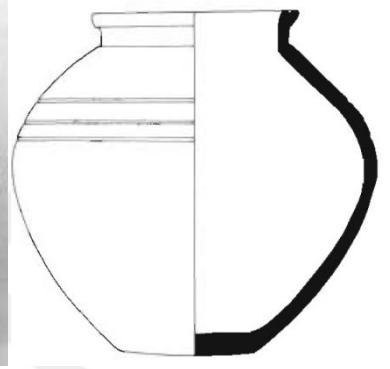
c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

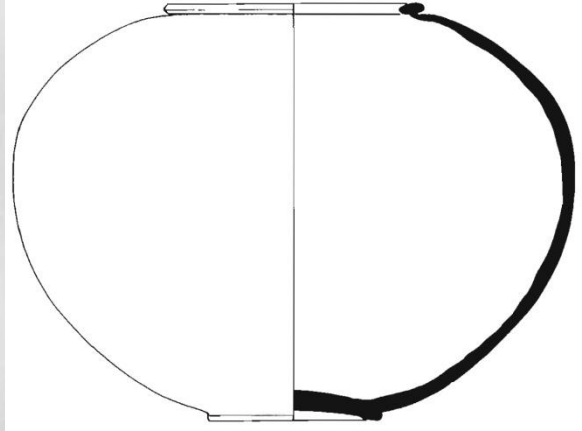

ı-Yıkım Tabakası.

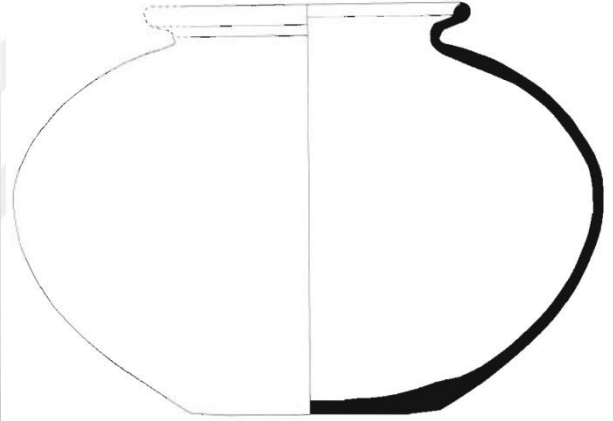

j-Yıkım Tabakası.

Levha 77

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

Levha 79

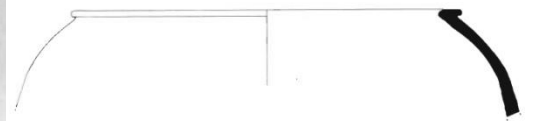
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

Levha 80

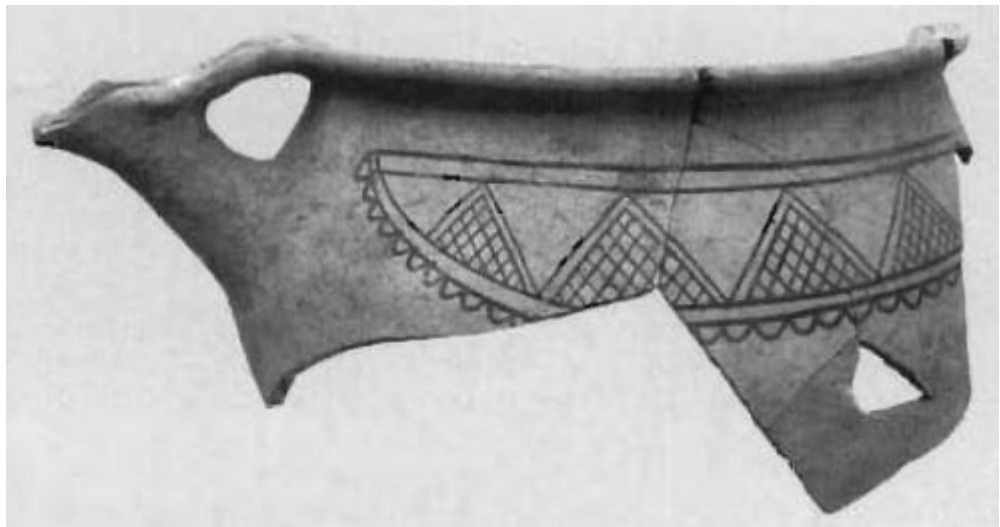
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

Levha 81

a-Yıkım Tabakası.

b-Tümölüs D zemininin altından.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f -Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

Levha 82

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

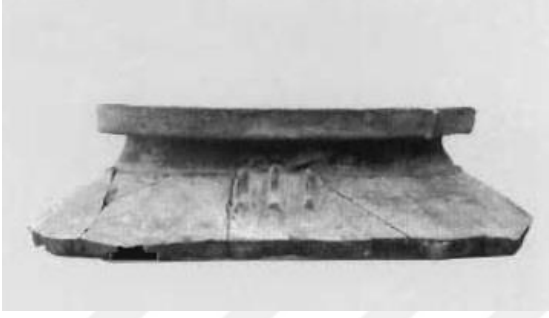
Levha 83

a-Yıkım Tabakası.

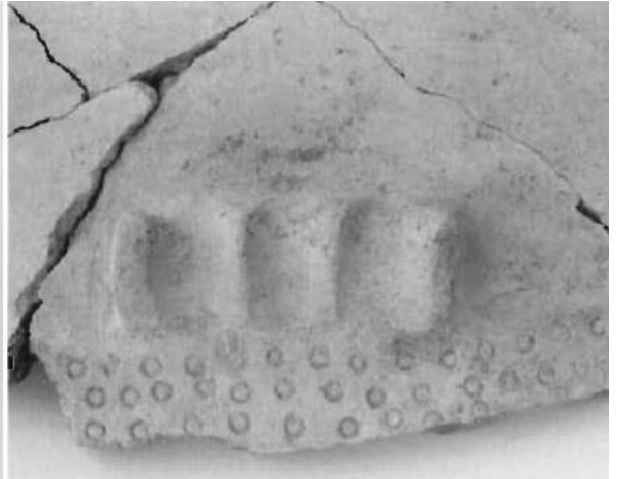
b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

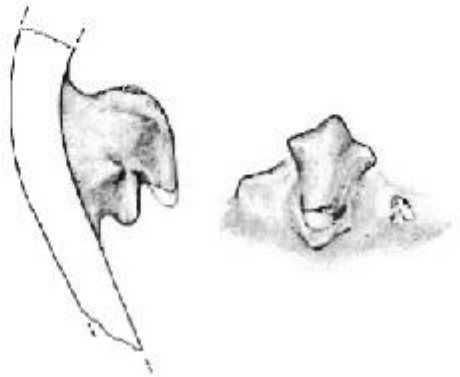
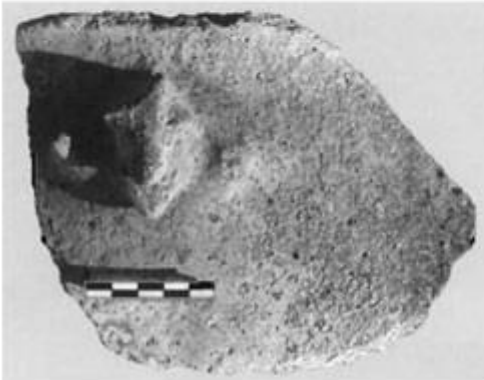
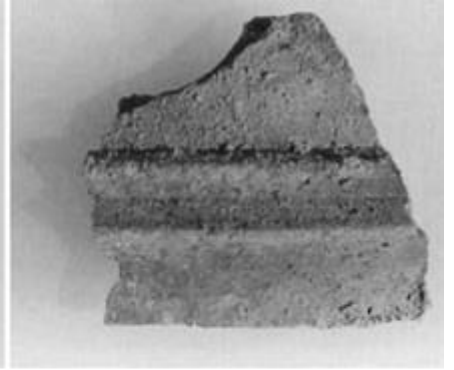
e-Yıkım Tabakası.

a-Yıkım Tabakası.

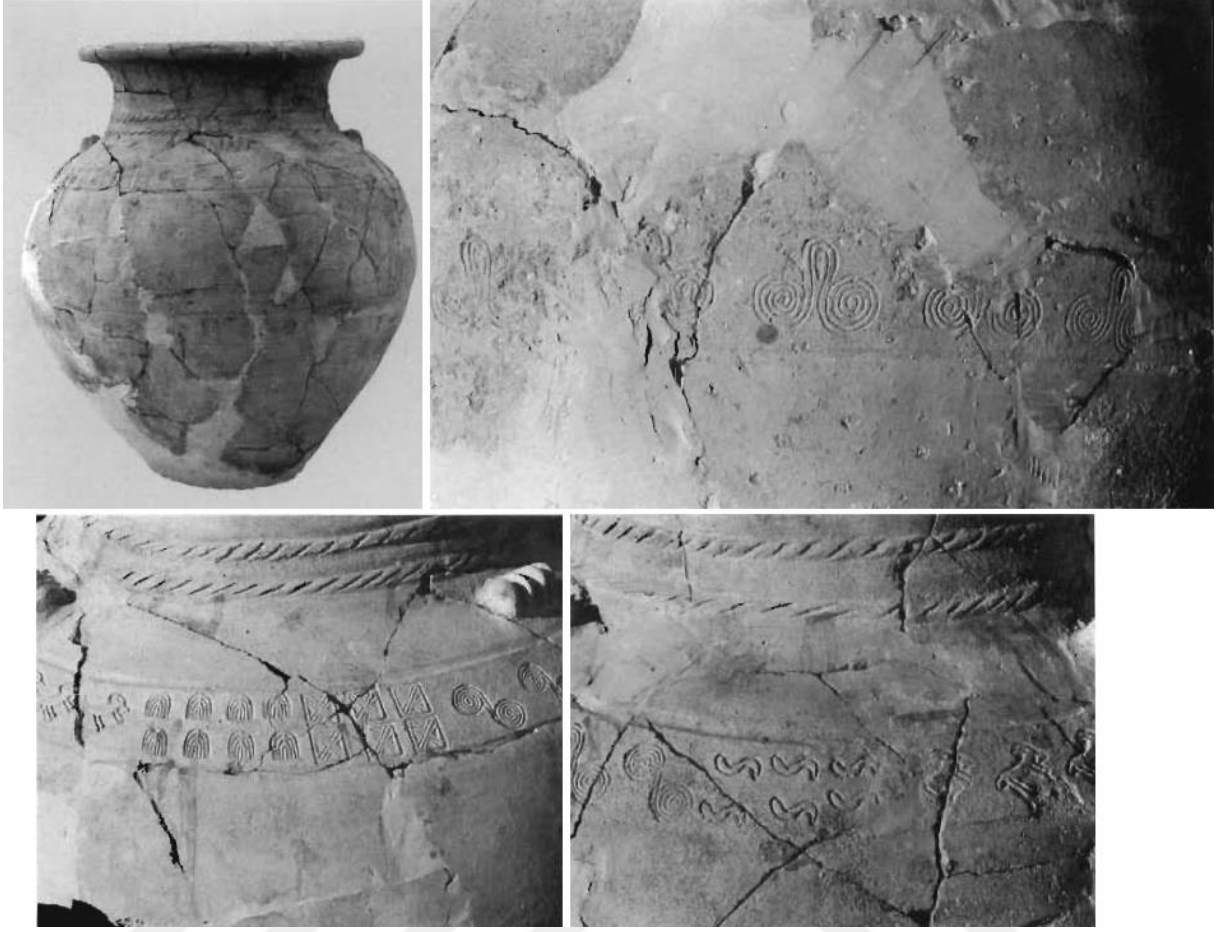

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

Levha 85

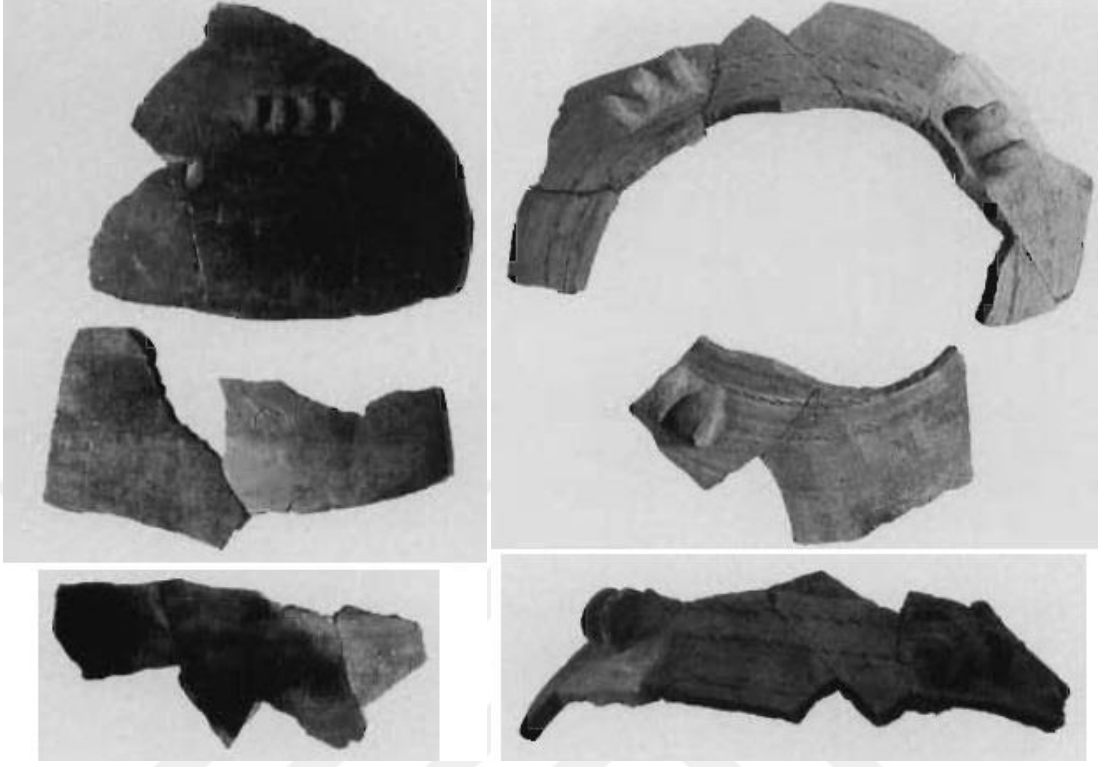

a-Yıkım Tabakası.

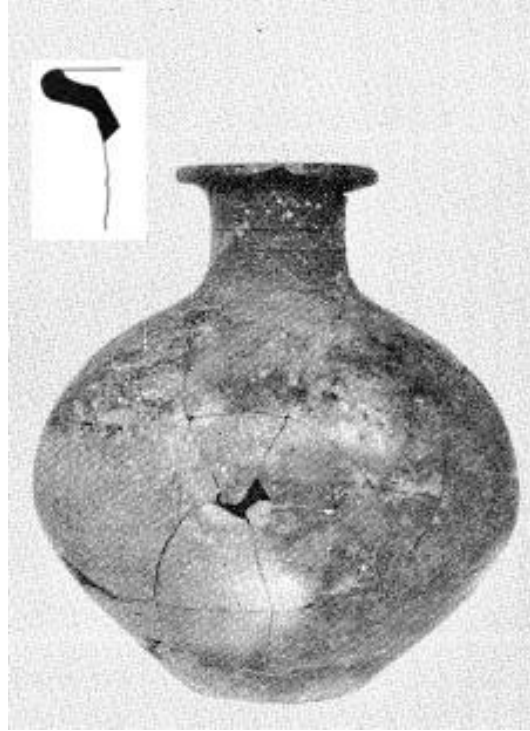
b-Yıkım Tabakası.

Levha 86

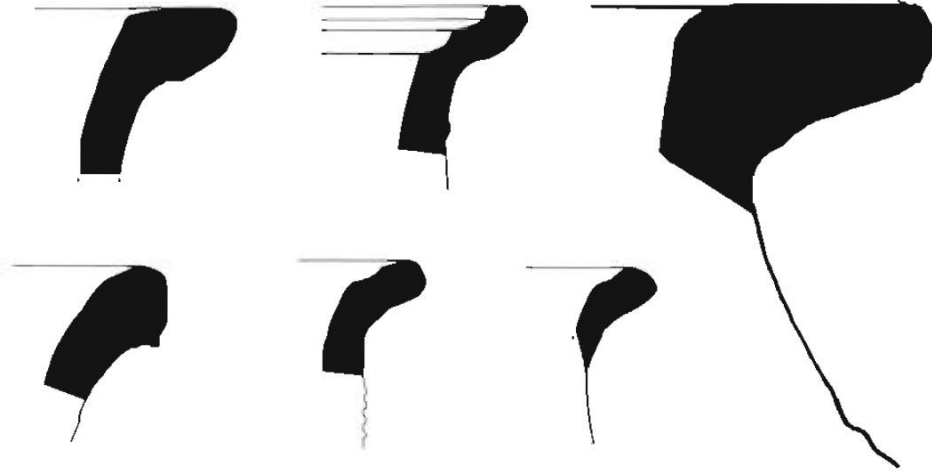
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

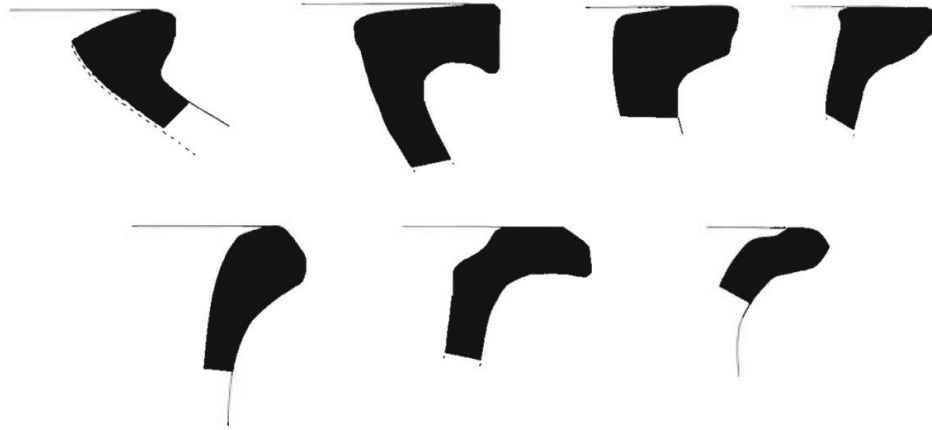

c-Tümölüs W.

Levha 87

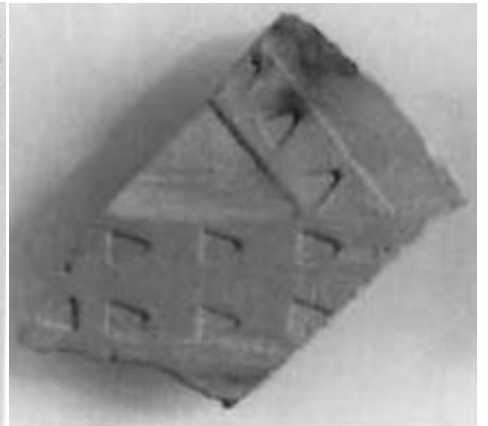
a-Gordion'dan dar boyunlu depolama kabı ağız formları.

b-Gordion'dan geniş ağızlı depolama kabı ağız formları.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Gordion. Teras Dolgusu.

Levha 88

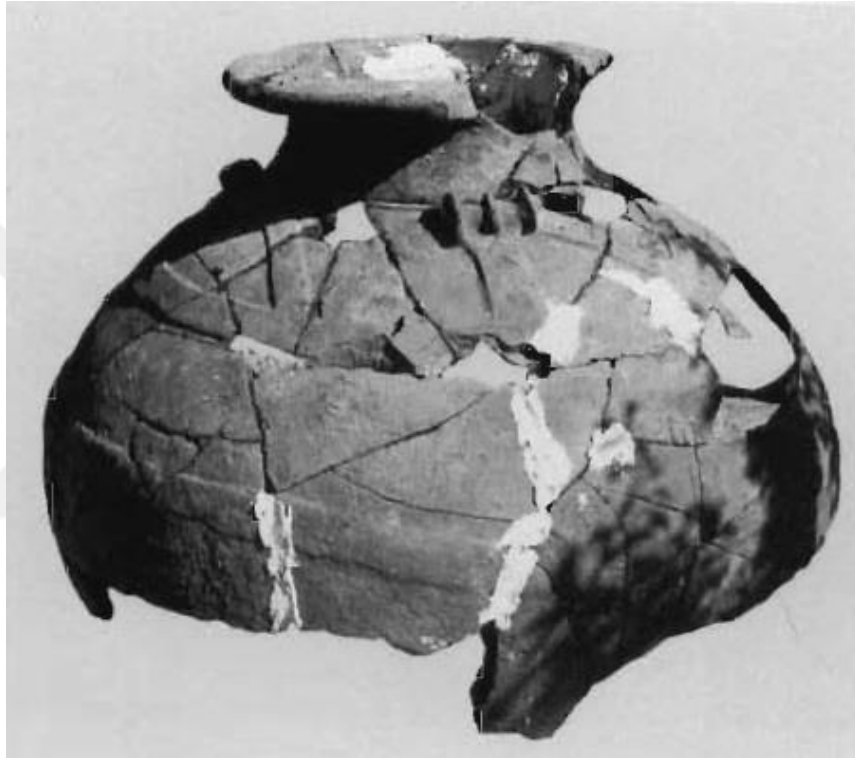
a-Gordion. M4 II.

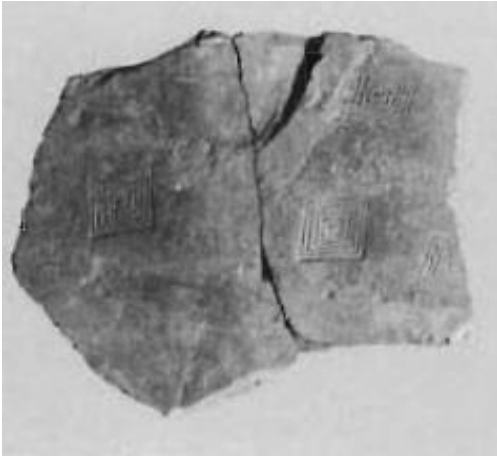
b-Yıkım Tabakası.

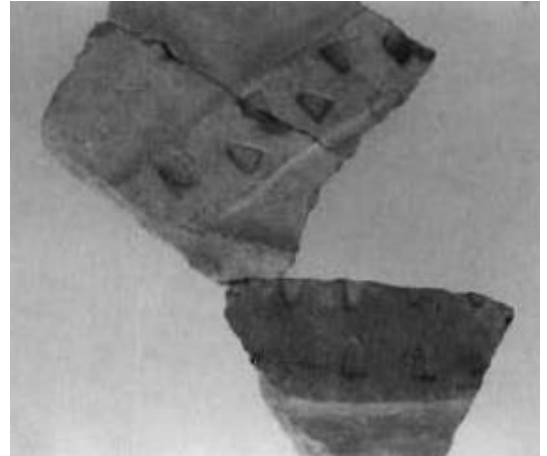
c-Yıkım Tabakası.

d-Yıkım Tabakası.

e-Yıkım Tabakası.

f-Yıkım Tabakası.

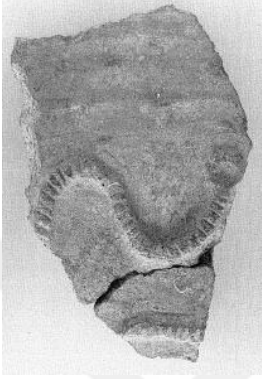
Levha 89

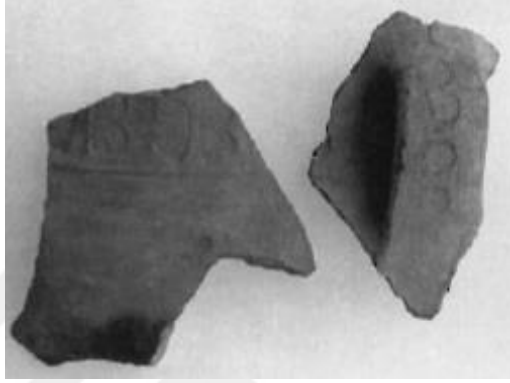
a-Gordion. Teras Dolgusu.

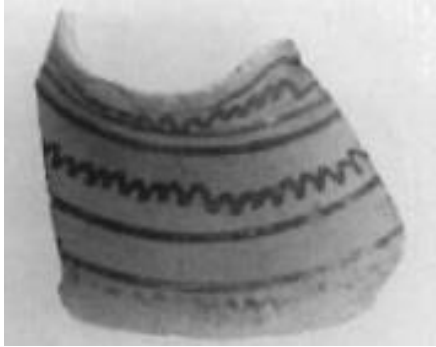
b-Gordion. EPB II b.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Gordion. Teras Dolgusu.

e-Gordion. Teras Dolgusu.

f-Yıkım Tabakası.

g-Yıkım Tabakası.

h-Yıkım Tabakası.

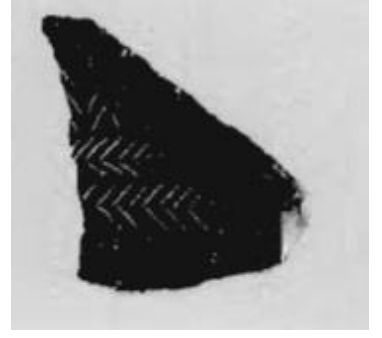
Levha 90

a-Gordion. Meg. 10-2.

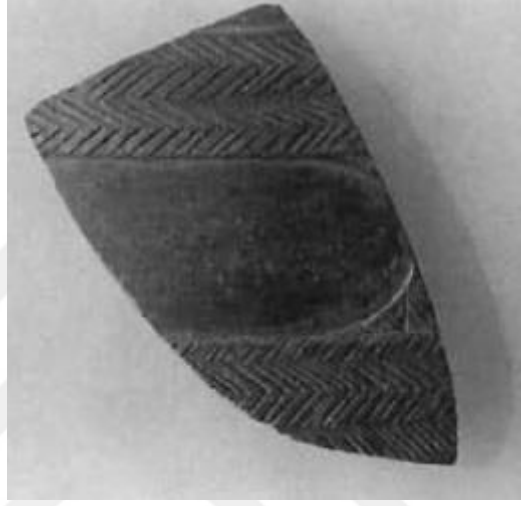
b-Gordion. Meg. 10-2.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Gordion. PN 3.

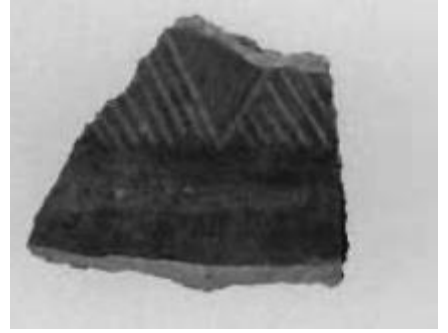
e-Gordion. Teras Dolgusu.

f-Gordion. Teras Dolgusu.

g-Gordion. M4-I.

h-Yıkım Tabakası.

ı-Yıkım Tabakası.

j-Yıkım Tabakası.

Levha 91

a-Yıkım Tabakası.

b-Gordion. EPB V.

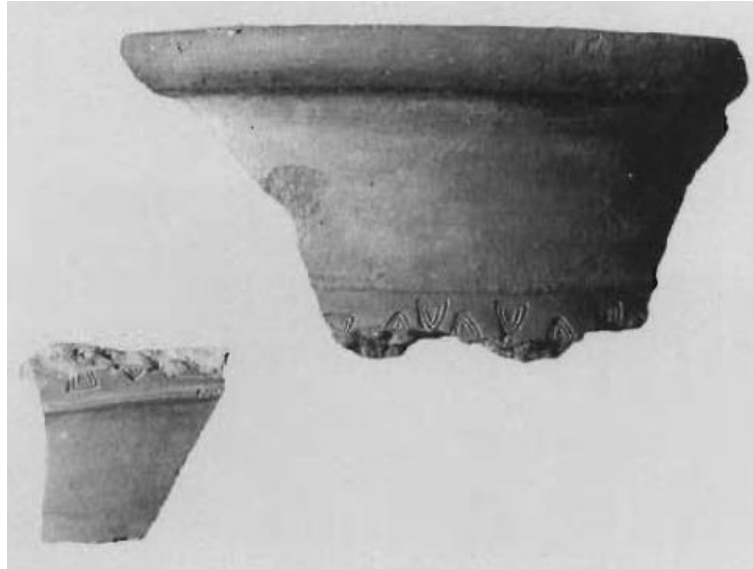
c-Gordion. EPB V.

d-Gordion. NCT IV a.

e-Gordion. Meg. V zemin dolgusunun altından.

f-Gordion. Teras Dolgusu.

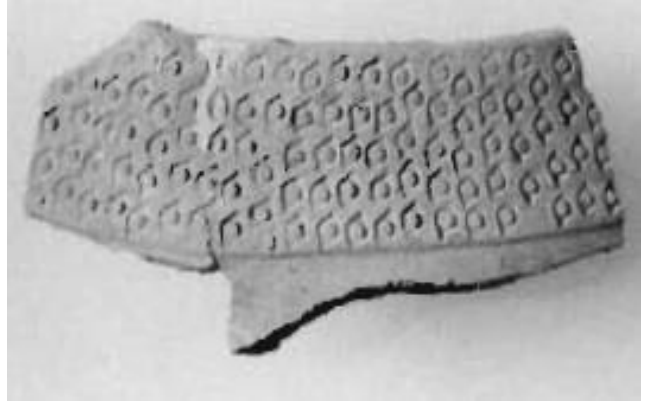

g-Gordion. Teras Dolgusu.

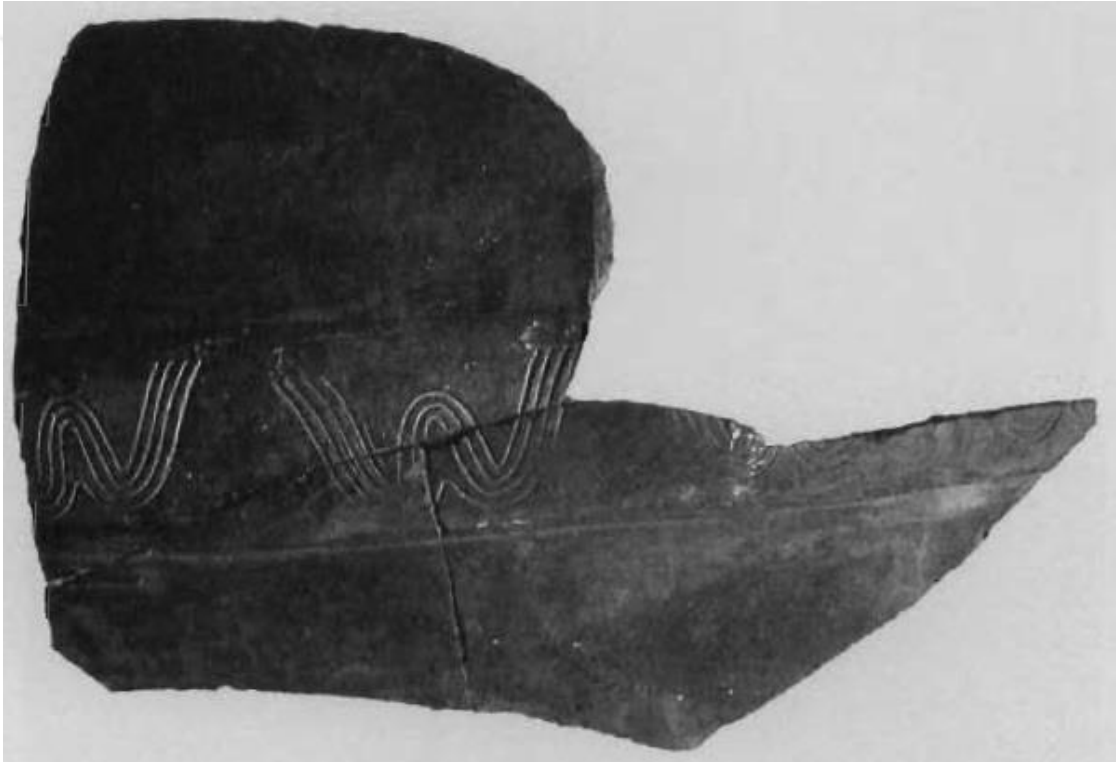
Levha 92

a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Gordion. Teras Dolgusu.

c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Gordion. Teras Dolgusu.

e-Gordion. Teras Dolgusu.

a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

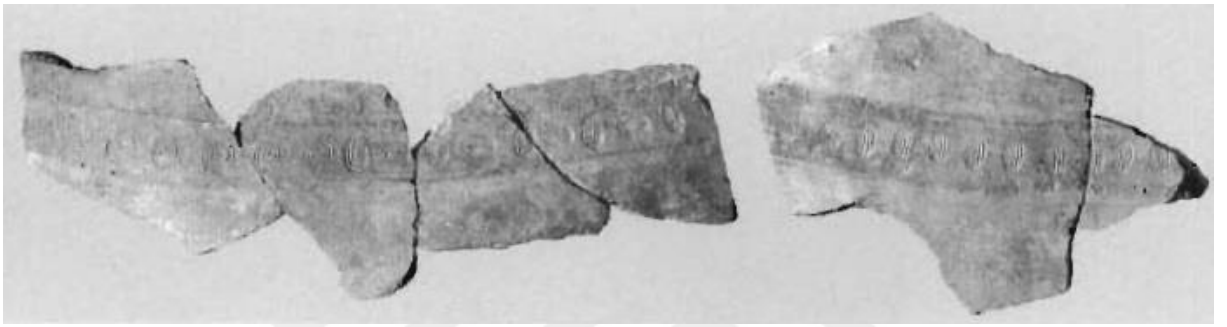
Levha 94

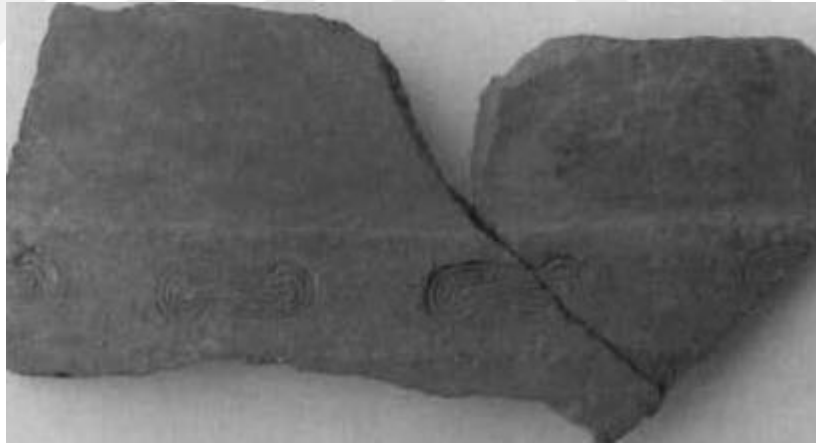
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

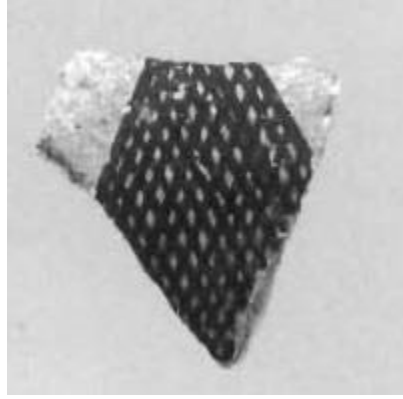
d-Yıkım Tabakası.

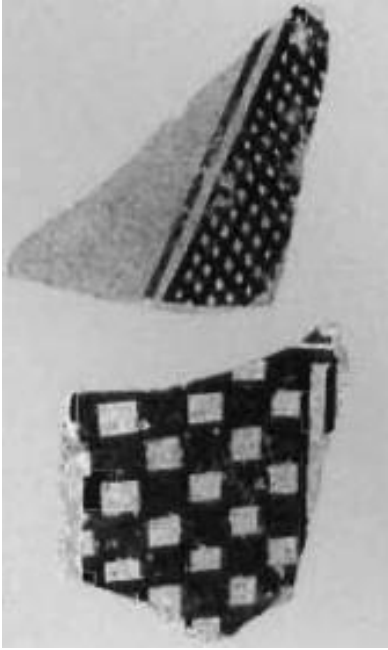
e-Yıkım Tabakası.

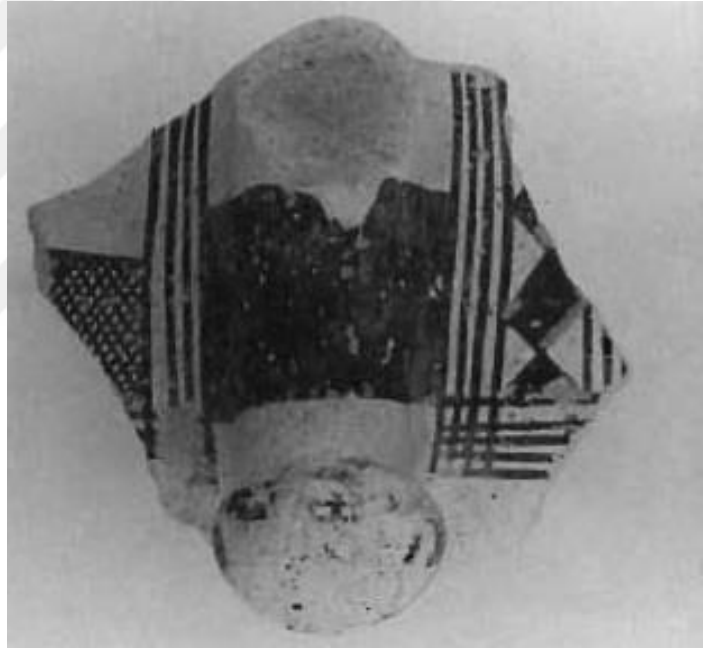
f-Yıkım Tabakası.

a-Gordion. EPB V.

b-Gordion. EPB VI.

c-Gordion. EPB V.

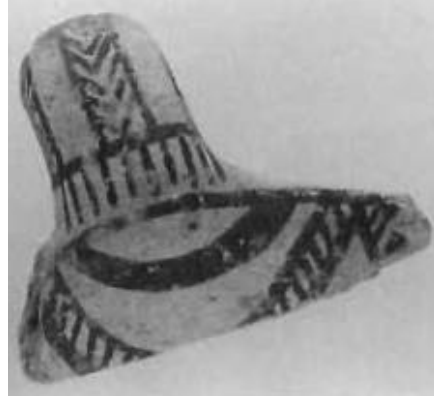

d-Gordion. EPB V.

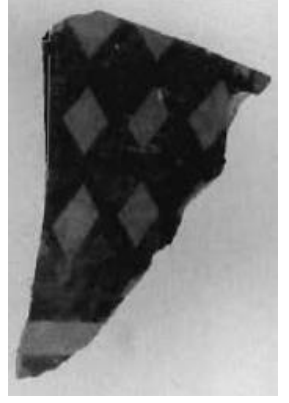
Levha 96

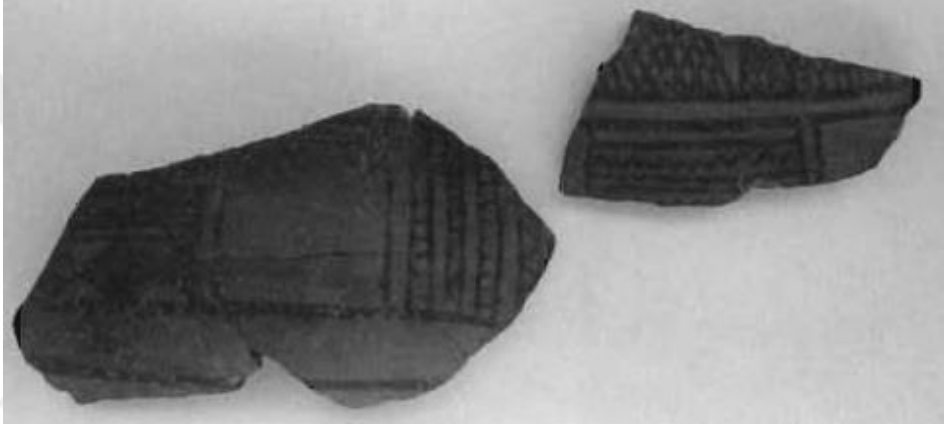
a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Gordion. M4-I.

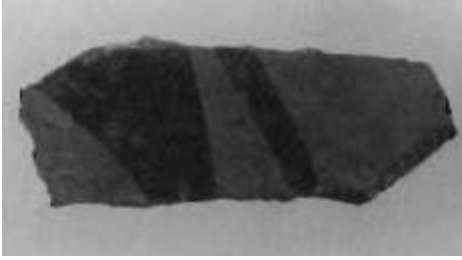
c-Gordion. M4-I.

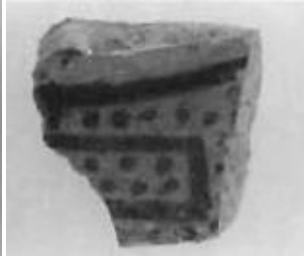
d-Gordion. EPB V.

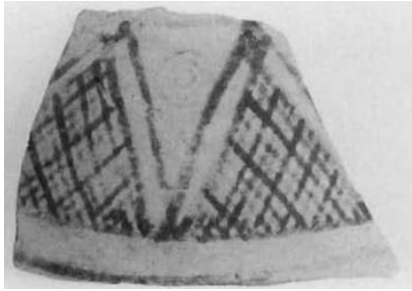
e-Gordion. EPB V.

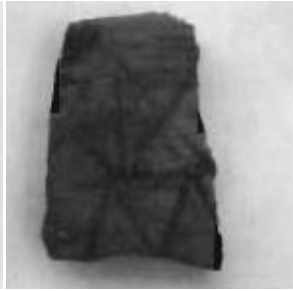
f-Gordion. EPB V.

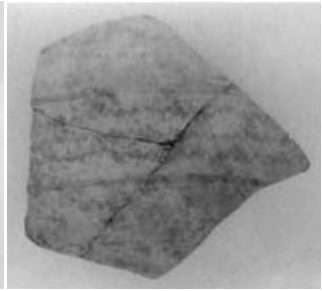
g-Gordion. EPB V.

h-EPB V.

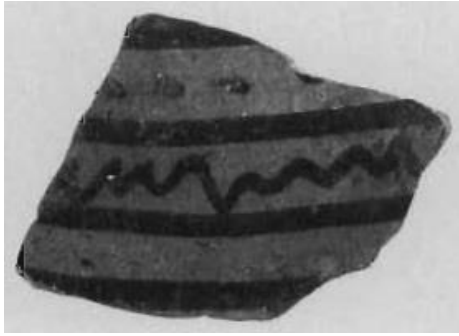

i- Meg. V'in altından.

j-Teras Dolgusu.

Levha 97

a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Gordion. Teras Dolgusu.

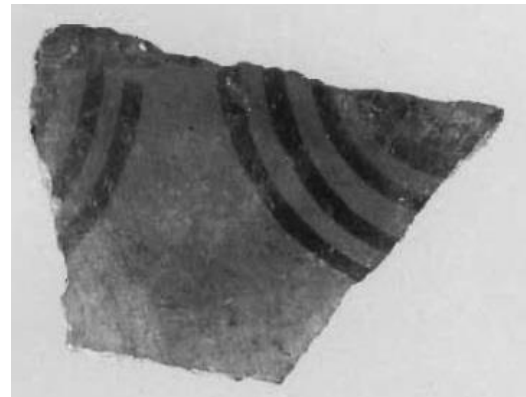
c-Gordion. Teras Dolgusu.

d-Gordion. Teras Dolgusu.

e-Gordion. Teras Dolgusu.

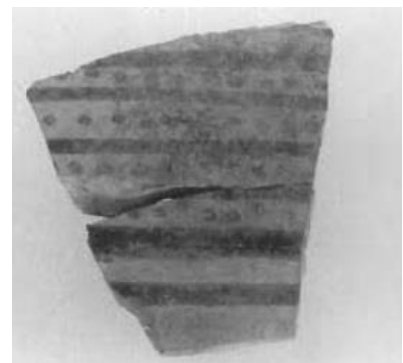
f-Gordion. Teras Dolgusu.

g-Gordion. Teras Dolgusu.

h-Gordion. Teras Dolgusu.

i-Gordion. M4-III.

Levha 98

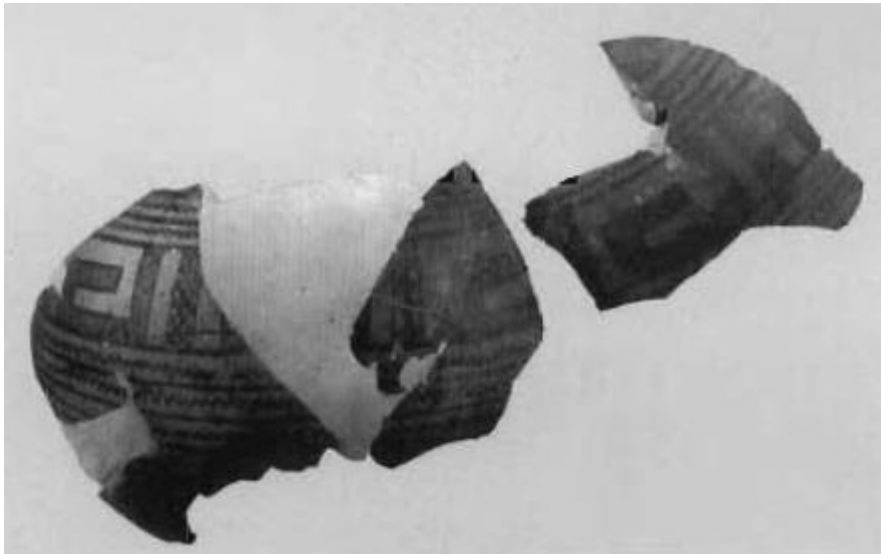
a-Yıkım Tabakası.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

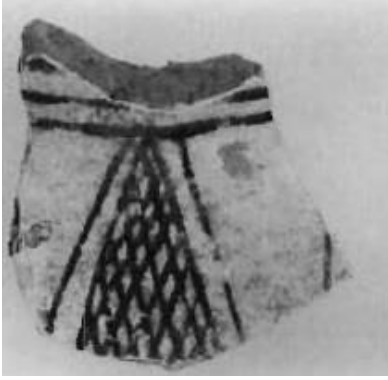

d-Yıkım Tabakası.

Levha 99

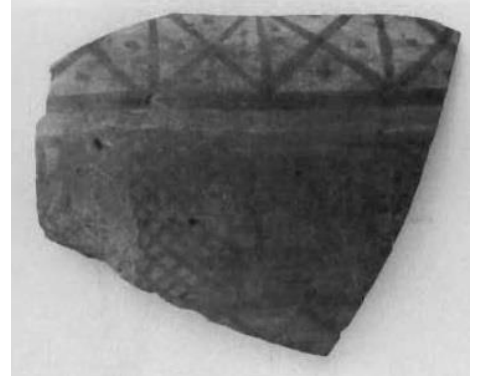
a-Yıkım Tabakası.

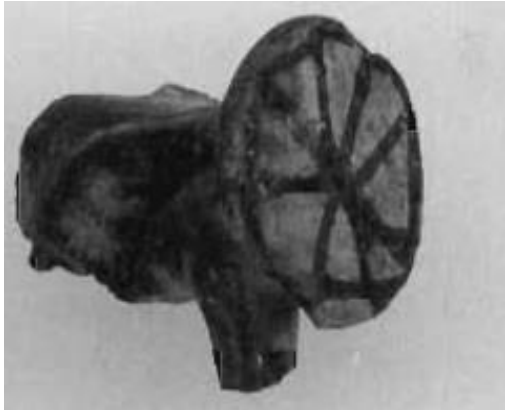
b-Gordion. EPB V.

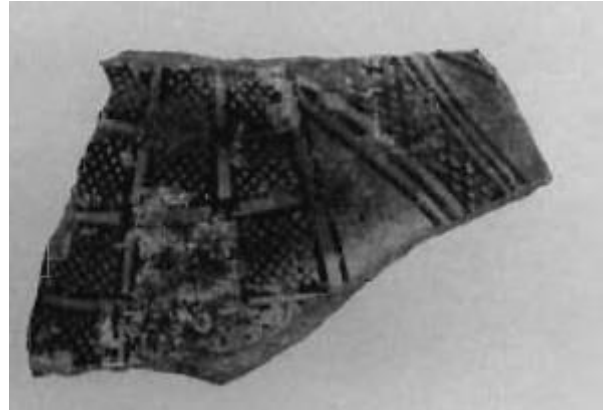
c-Gordion. EPB V.

d-Gordion. PN 5.

e-Gordion. Teras Dolgusu.

f-Gordion. Teras Dolgusu.

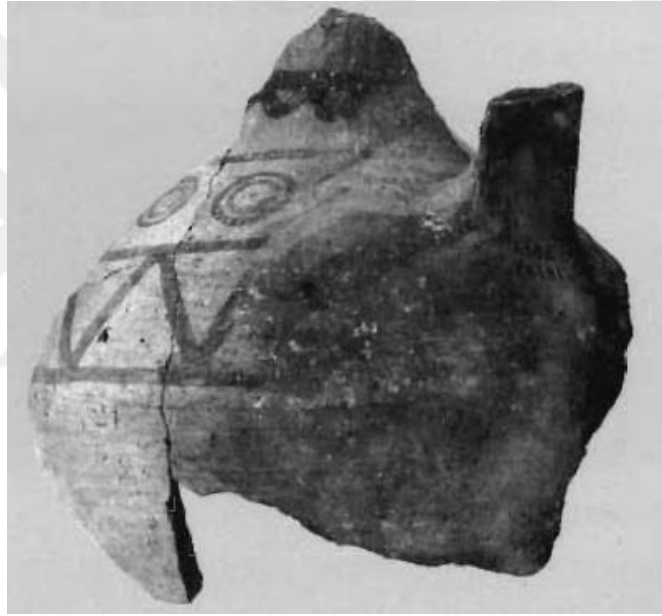
Levha 100

a-Gordion. Teras Dolgusu.

b-Yıkım Tabakası.

c-Yıkım Tabakası.

d-Gordion. Grup 1.

a-Gordion. Grup 2.

b -Gordion. Grup 3-4.

c-Gordion. Grup 5.

Levha 102

a-Gordion. Grup 6.

b-Gordion. Grup 7.

c-Gordion. Grup 8-9.

Levha 103

a-Gordion. Grup 9.

b-Gordion. Grup 10.

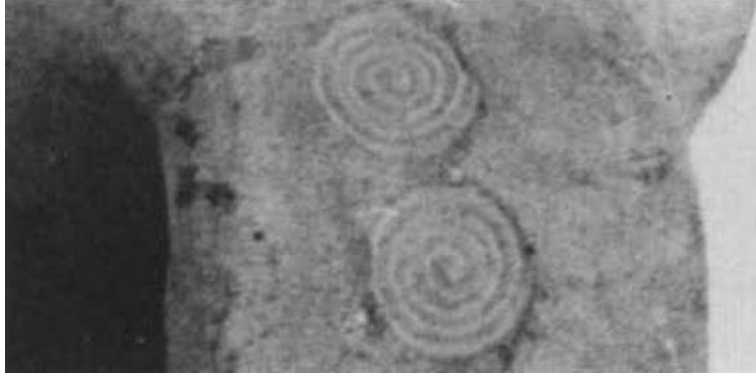
c-Gordion. Grup 11.

a-Gordion. Daire içerisinde X motifleri.

b-Gordion. Doldurulmuş daireler.

c-Gordion. Sipiraller.

d-Gordion. Azalan üçgenler ve balıksırtı motifi.

a-Gordion. Azalan baklava dilimi motifi.

b-Gordion. X panelleri.

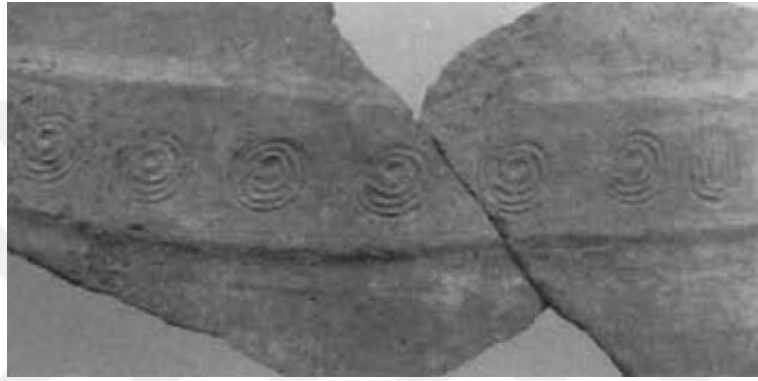
c-Gordion. İç içe V biçimli üçgenler ve konsantrik daireler.

d-Gordion. Azalan üçgenler.

a-Gordion. Üçgen zikzak motifi.

b-Gordion. Konsantrik sarmallar ve at nalı motifi.

c-Gordion. Sarmal fan motifleri.

d-Gordion. S sarmalları.

a-Gordion. İç içe V biçimli üçgenler ve S sarmalları.

b-Gordion. S sarmalları.

c-Gordion. Modifiye edilmiş S spiralleri.

a-Gordion. Dörtlü S kıvrımı.

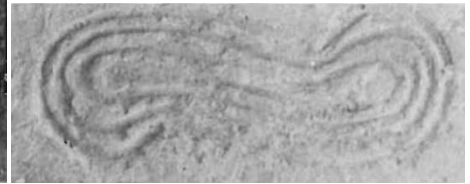
b-Gordion. İç içe V biçimli motif ve S kıvrımları.

c-Gordion. İç içe at nalı motifleri.

d-Gordion. İç içe at nalı motifleri.

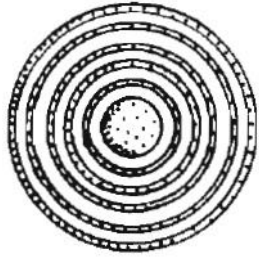
e-Gordion. S kıvrımı.

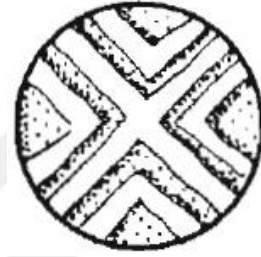
a-İç içe azalan üçgen.

b-İç içe V biçimli üçgen.

c-İç içe V biçimli üçgen.

d-Dairesel Damgalama.

e-Dairesel Damgalama.

f-Dairesel Damgalama.

g-Dairesel Damgalama.

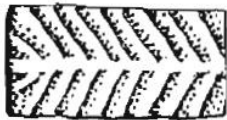
h-X Paneli.

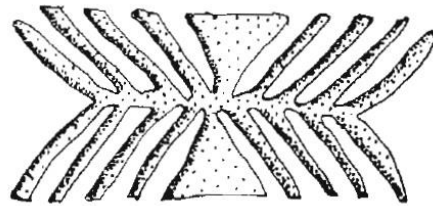
ı-X Paneli.

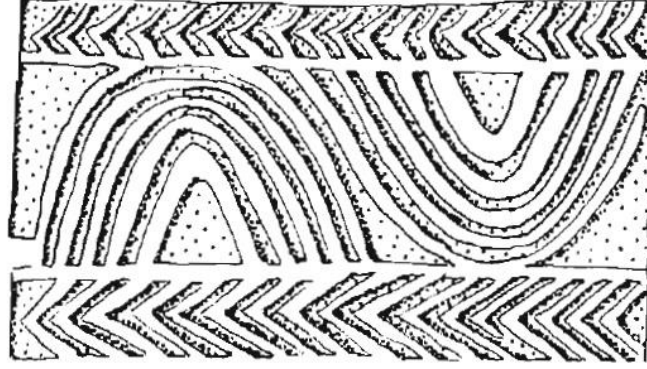
j-X Paneli.

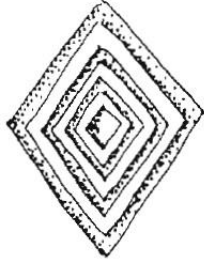
k-Balıksırtı Damgalama.

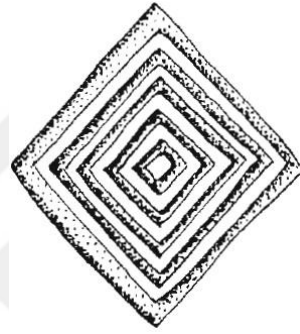
l-Balıksırtı Damgalama.

a-İç içe yarım dairelerle damgalama.

b-Baklava dilimi damgalama.

c-Baklava dilimi damgalama.

d-S Sarmalı.

e-S Sarmalı.

f-S Sarmalı.

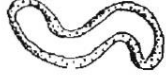
g-S Sarmalı.

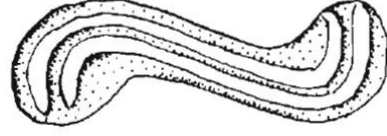
h-S Sarmalı.

ı-Gözlük Sarmal.

a-S Kıvrımı.

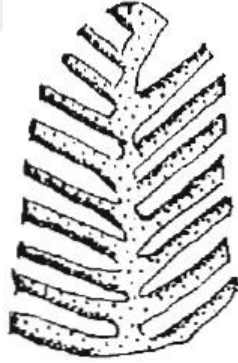
b-S Kıvrımı.

c-İç içe atnalı.

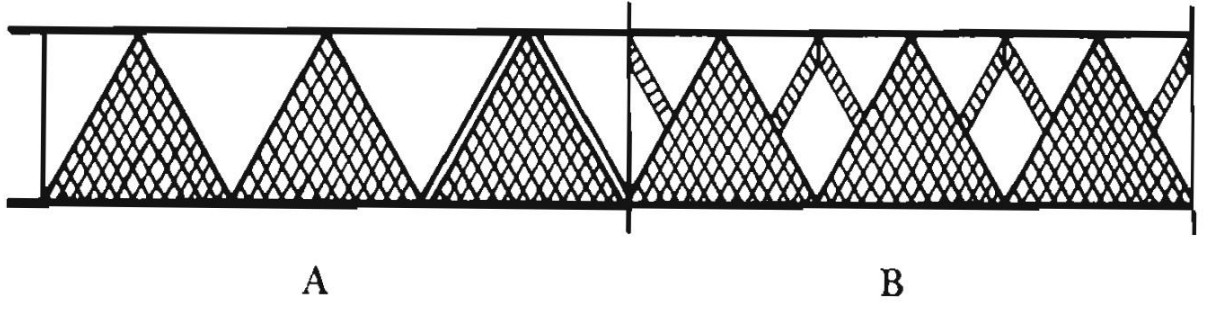
d-İç içe atnalı.

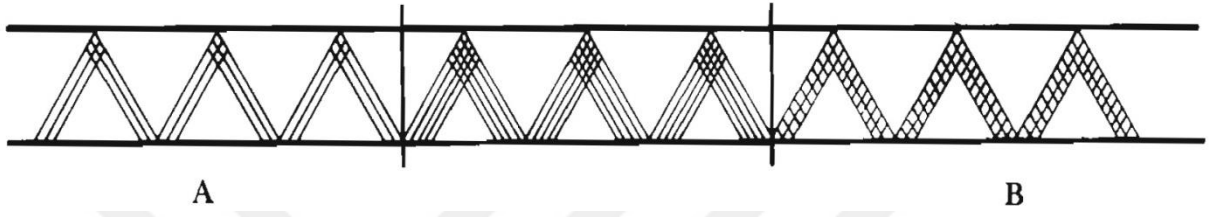
e-Ağaç ya da balıksırtı motifi.

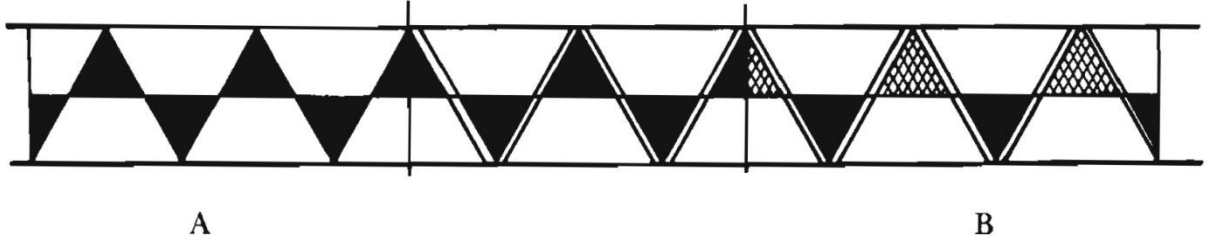
f-Keçi motifi.

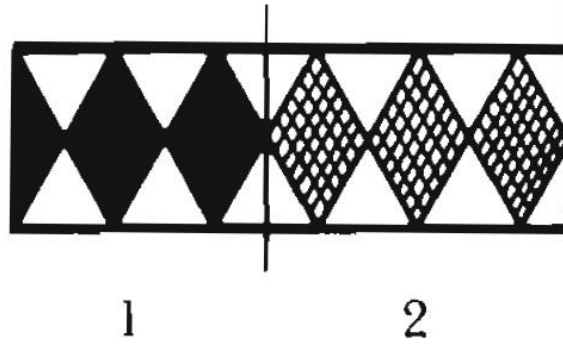
a-Üçgenler. Tip 1.

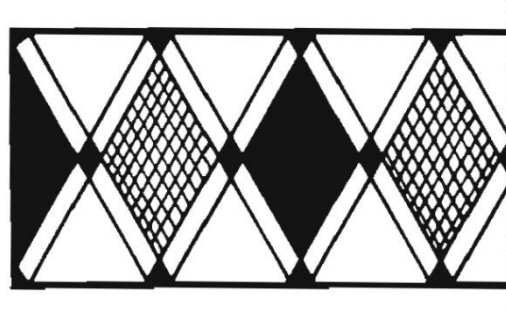
b-İç içe üçgenler. Tip 2.

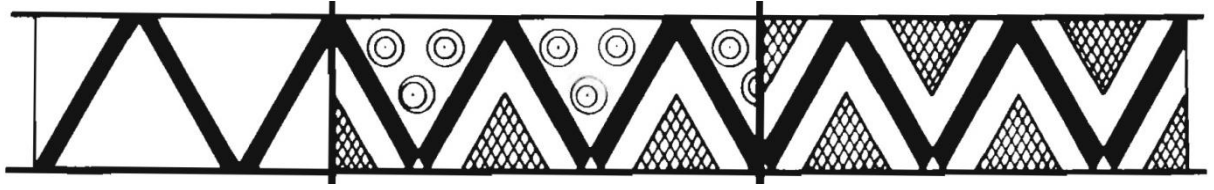
c-Üçgenler. Tip 3.

d-Baklava dilimi sırası-basit.

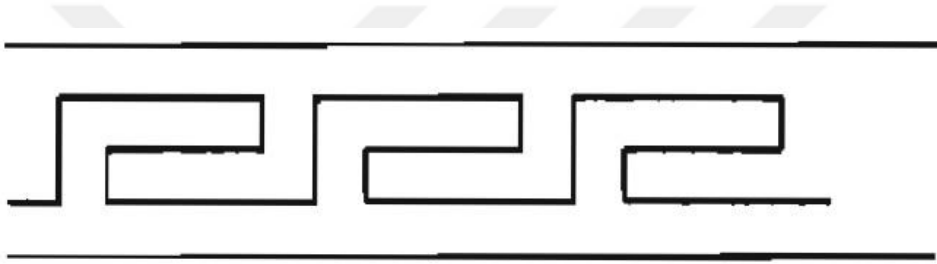
e-Baklava dilimi sırası-kompleks.

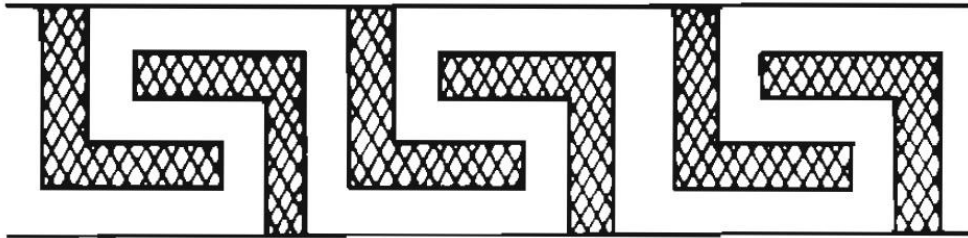
a-Zikzak sırası. Tip 1, 2 ve 3.

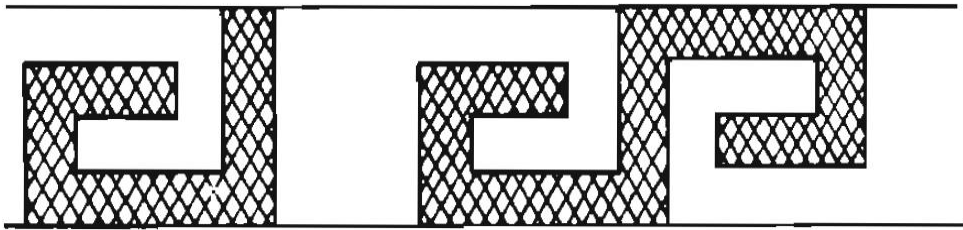
b-Zikzak sırası. Tip 4.

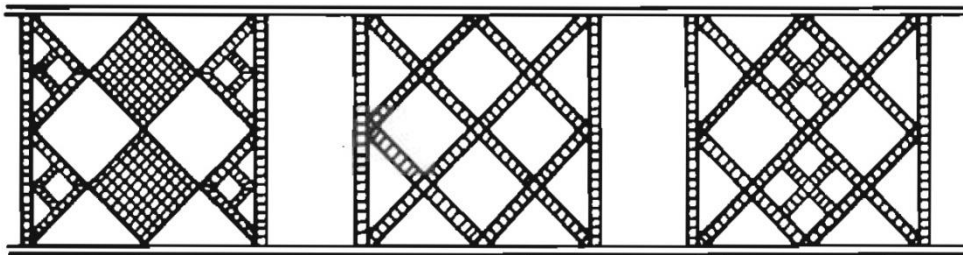
c-Meander. Tip 1.

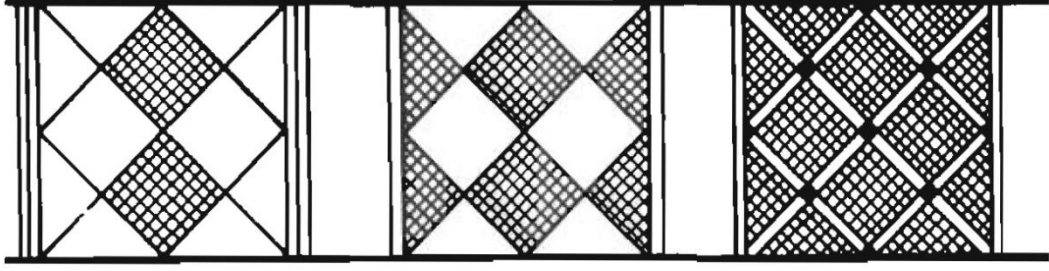
d-Meander. Tip 2.

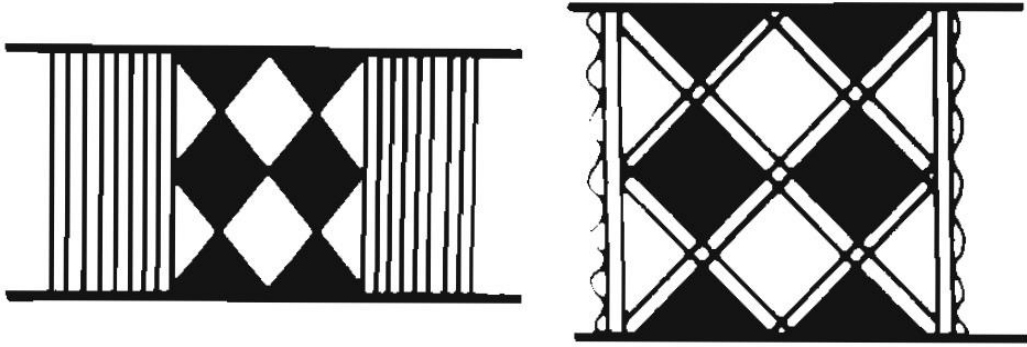
e-Meander. Tip 3A ve 3B.

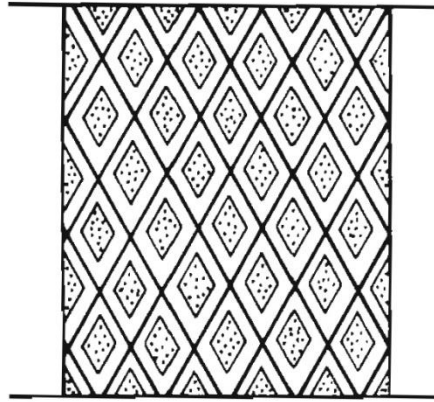
f-Tarama ve baklava dilimi paneli. Tip 1, 2 ve 3.

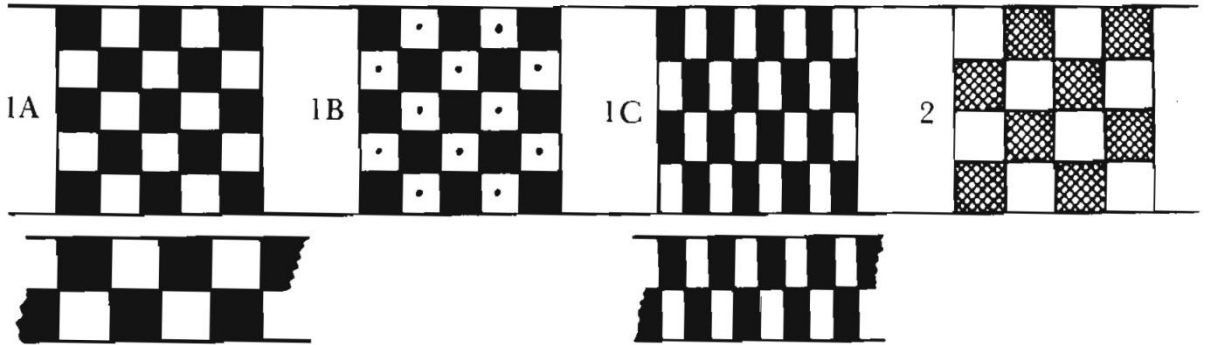
a-Tarama ve baklava dilimi paneli. Tip 4, 5 ve 6.

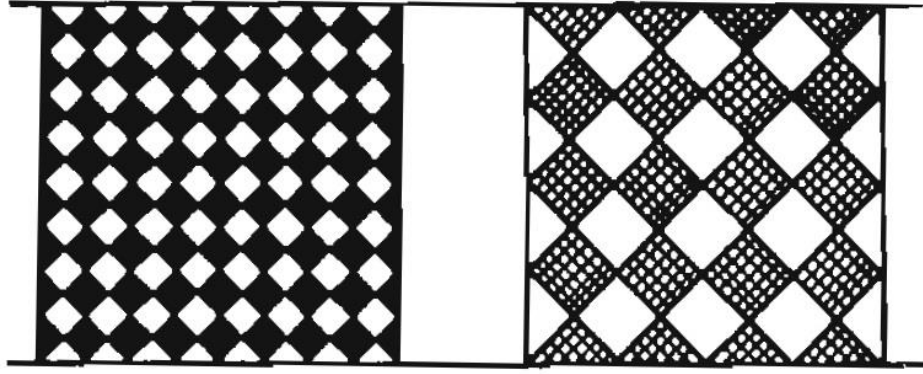
b-Tarama ve baklava dilimi paneli. Tip 7.

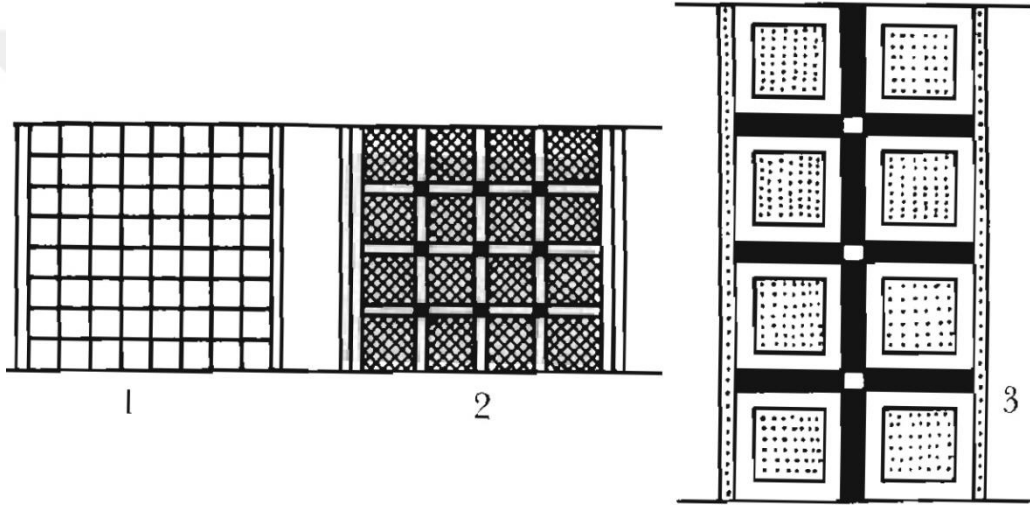
c-Çoklu baklava dilimi paneli.

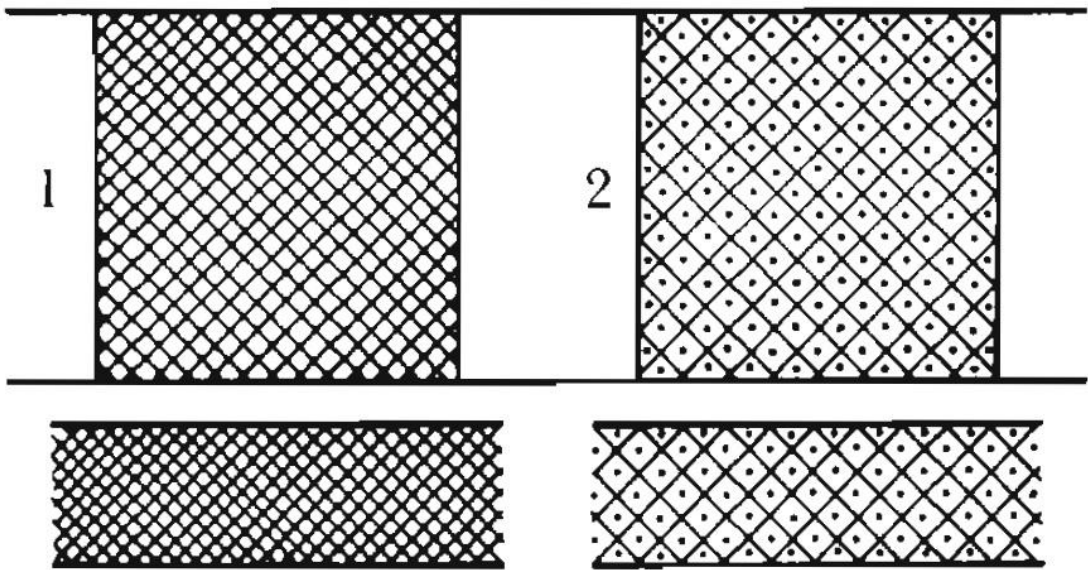
d-Dama tahtası motifi. Tip 1A, 1B, 1C ve 2.

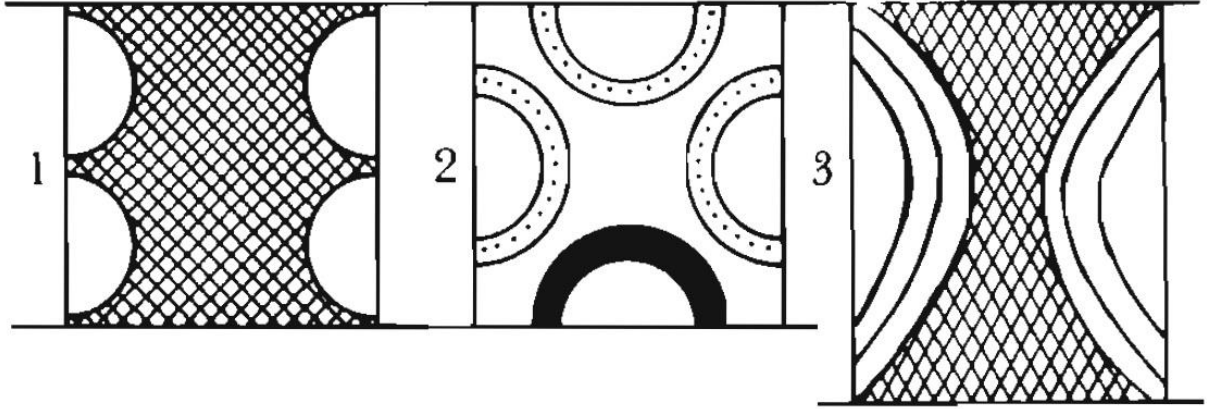
a-Eğik dama tahtası motifi. Tip 1 ve 2.

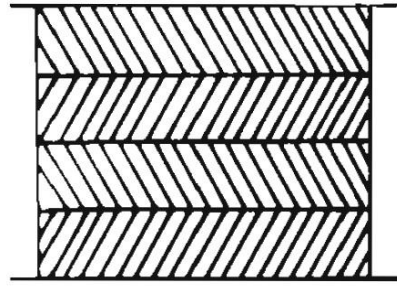
b-Kafes panel. Tip 1, 2 ve 3.

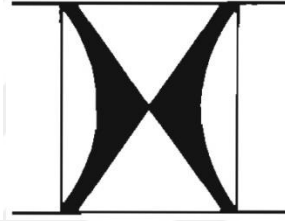
c-Çapraz tarama. Tip 1 ve 2.

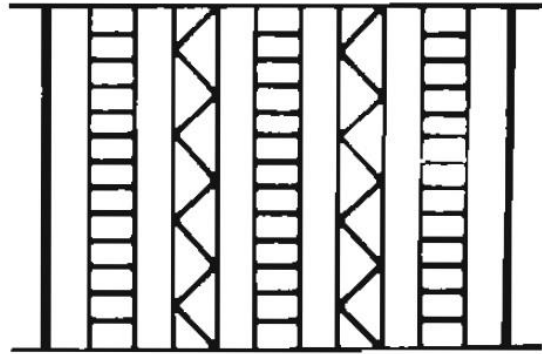
a-Yarımdaire paneli. Tip 1, 2 ve 3.

b-Balıksırtı motifi.

c-Kelebek paneli.

d-Dikey merdiven ve zikzak paneli.

e-Tüy ağaç motifi.

f-Malta Haçı.

a-Tümölüs K-III. *Brown on Buff* işçiliğinde.

b-Gordion. Kil sonrası kontekst. *Brown on Buff* işçiliğinde.

Levha 118

a-Tümülüs K-III.

b-Tümülüs P.

c-Tümülüs P.

d-Tümülüs MM.

e- Tümülüs MM..

f-Tümülüs N. g-Tümülüs N.

h-Gordion.

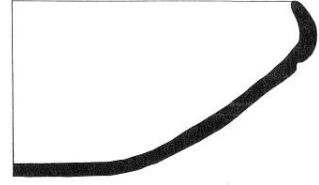
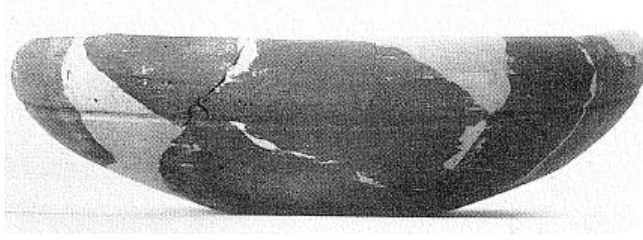

ı-Gordion.

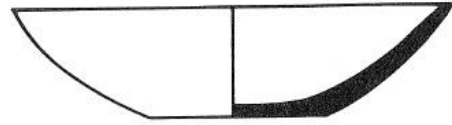

j-Gordion.

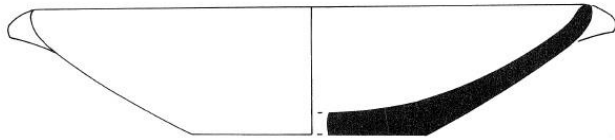
Levha 119

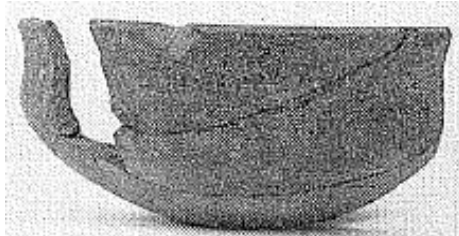
a-Tümülüs Z.

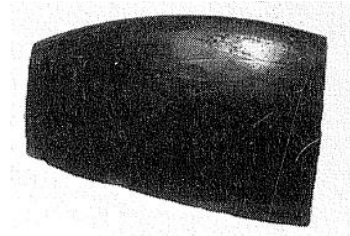
b- Tümülüs H.

c-Tümülüs H.

d-Tümülüs C.

e-Tümülüs C.

f-Tümülüs K-III.

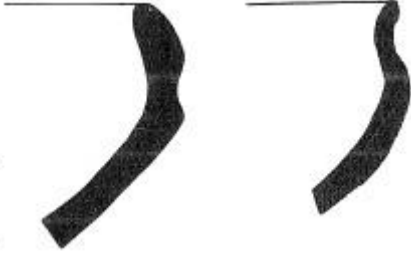
g-Tümülüs K-III.

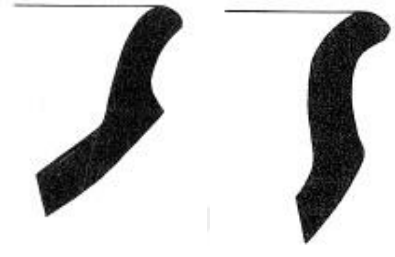
h-Tümülüs K-III.

a-Tümülüs P. *Brown on Buff* işçiliğinde.

b-Tümülüs Z.

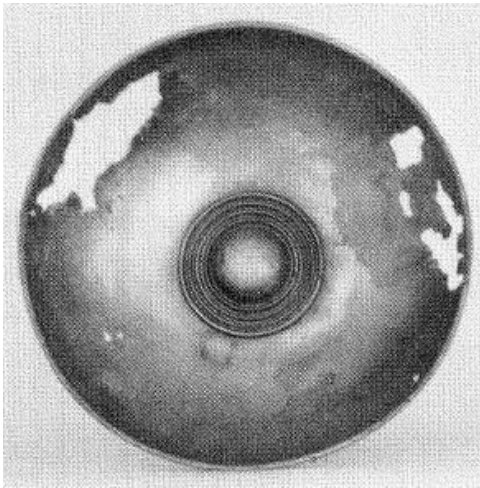
c-Tümülüs S-1.

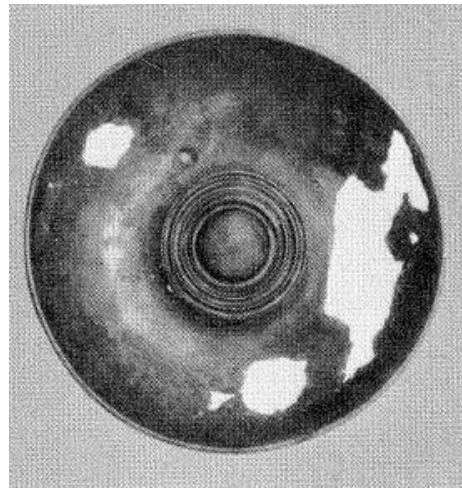
d-Tümülüs K-III.

e-Tümülüs K-III.

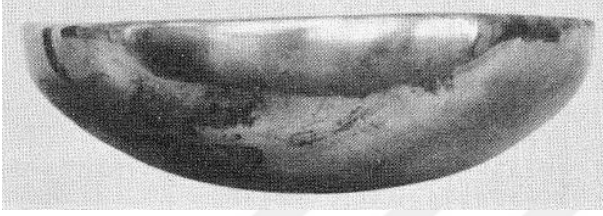
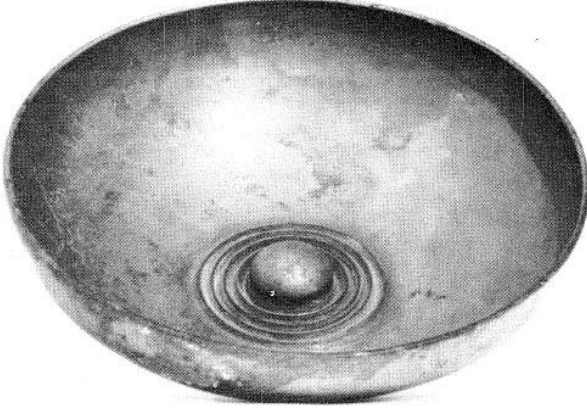

f-Tümülüs P

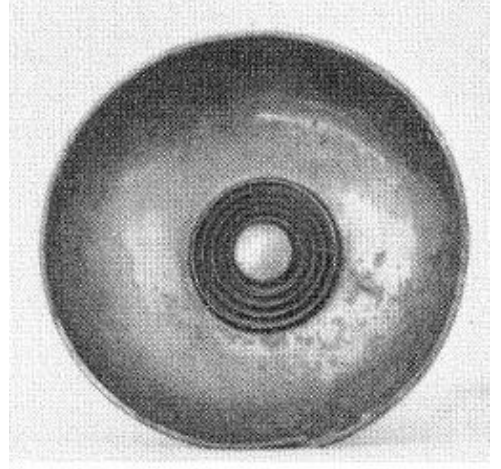

g-Tümülüs P

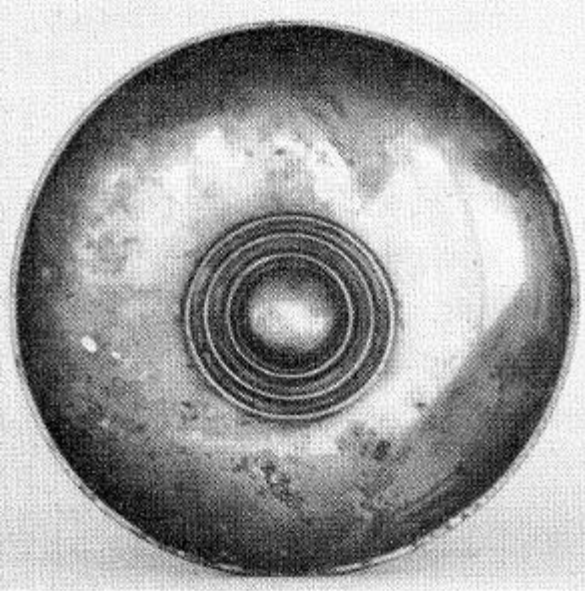
Levha 121

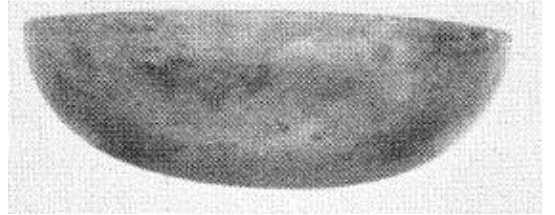
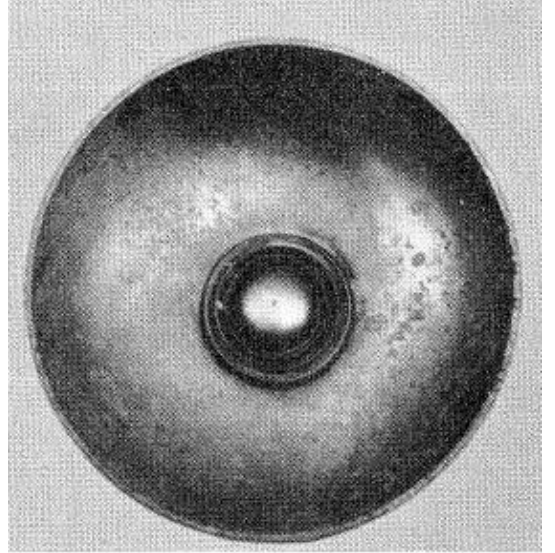
a-Tümülüs P.

b-Tümülüs P.

c-Tümülüs P.

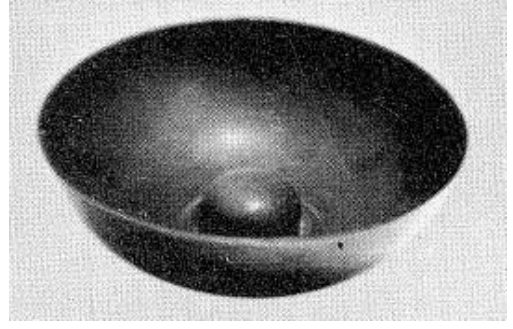

d-Tümülüs P.

Levha 122

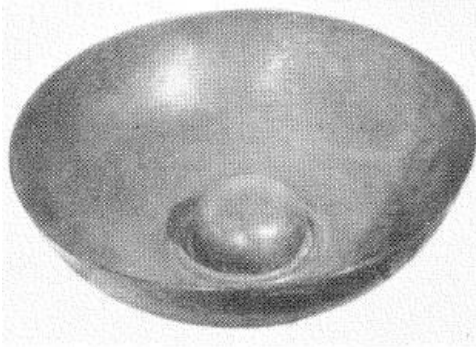
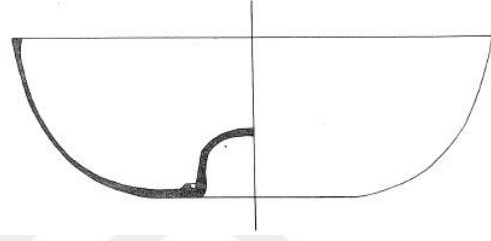
a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM.

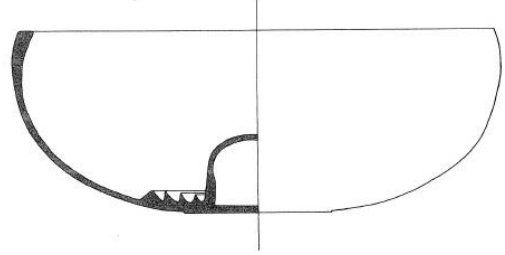
e-Tümülüs MM.

f-Tümülüs MM.

g-Tümülüs MM.

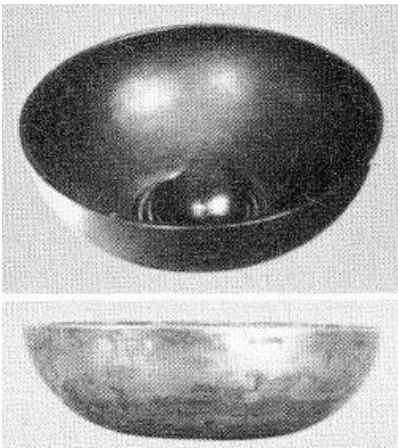
a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs MM.

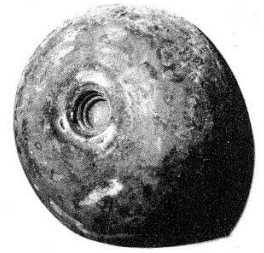
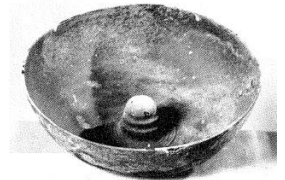
c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM

e-Tümülüs MM

f-Tümülüs MM

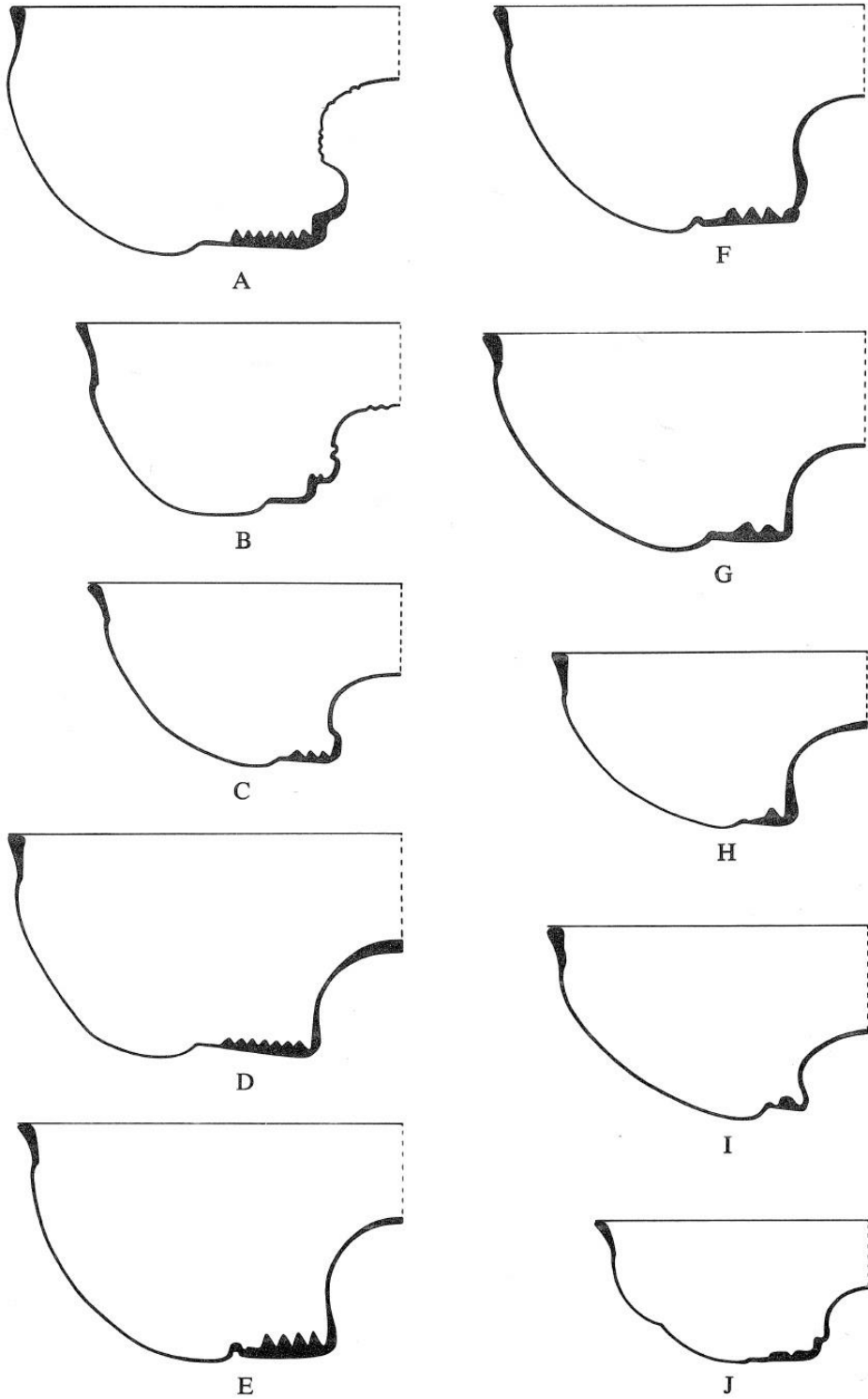
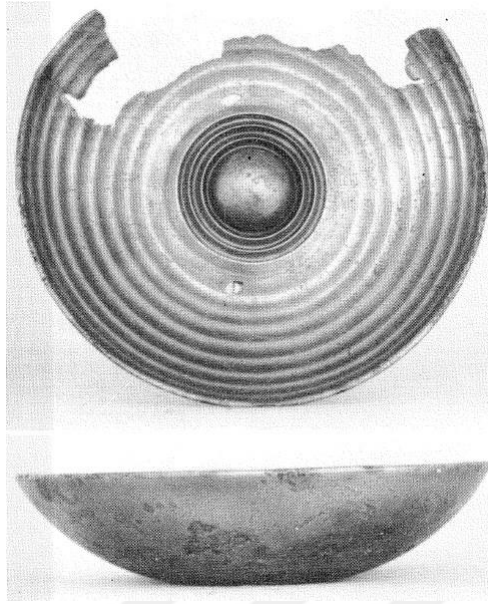

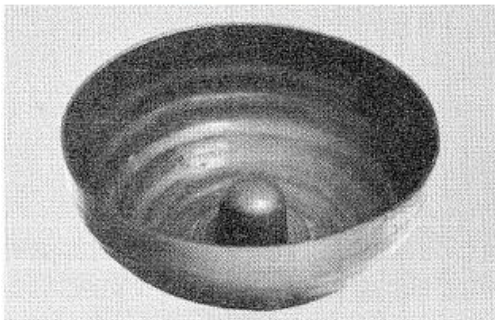
Figure 86. Profiles of omphalos bowls. A. MM 71. B. MM 72. C. MM 73. D. MM 74. E. MM 75. F. MM 84. G. MM 89. H. MM 100. I. MM 109. J. MM 123. 1:2.

a-Tümölüs MM

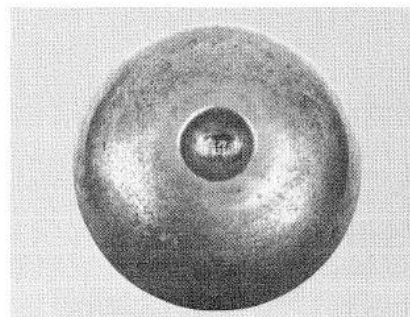
Levha 125

a-Tümülüs P.

b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

Levha 126

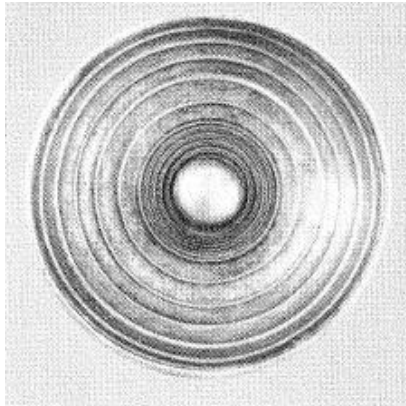
a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

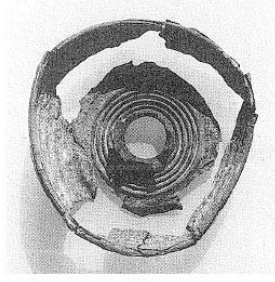
d-Tümülüs MM

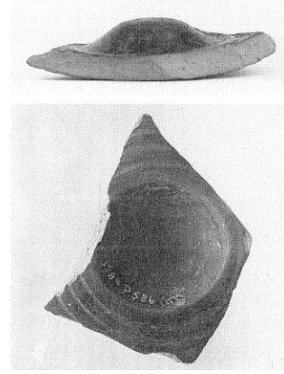
e-Tümülüs MM

Levha 127

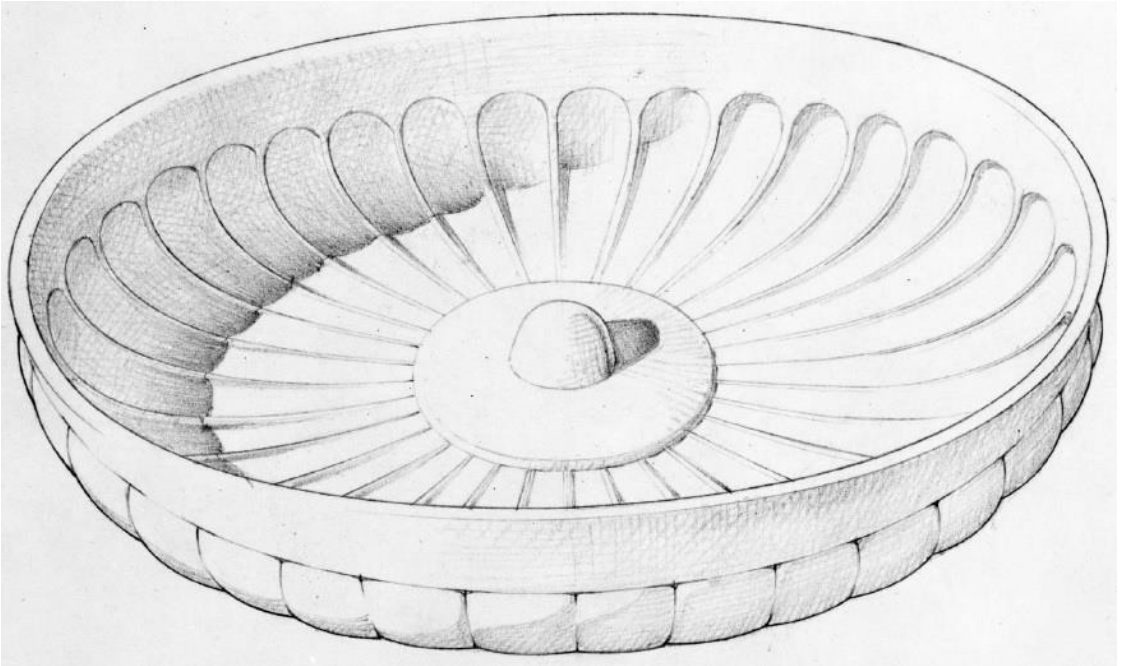
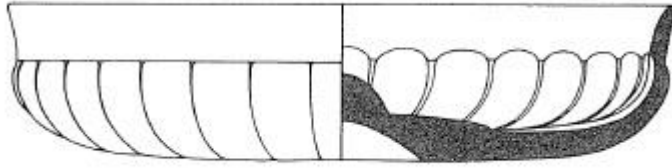
a-Tümülüs J.

b-Tümülüs J.

c-Tümülüs P.

a-Tümölüs P.

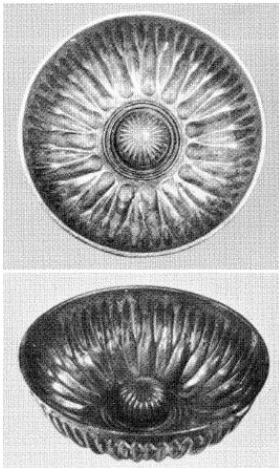
a-Tümülüs MM

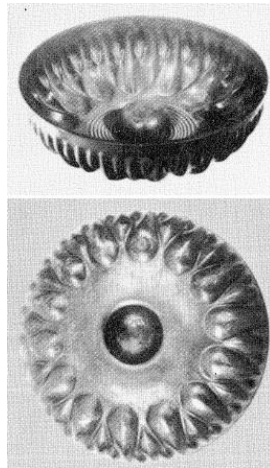
b-Tümülüs MM

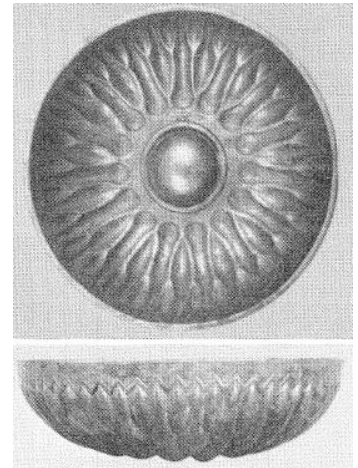
c-Tümülüs MM

d-Tümülüs MM

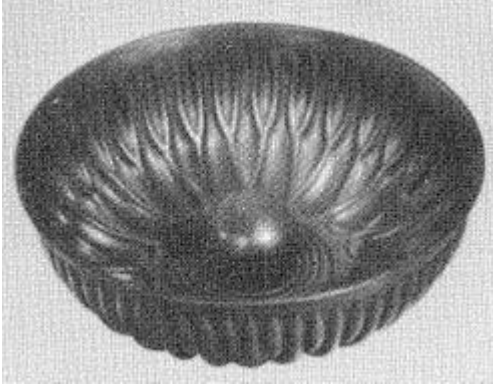

e-Tümülüs MM

f-Tümülüs MM

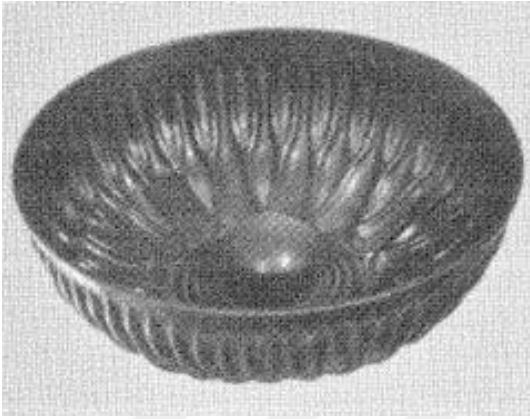
Levha 130

a-Tümülüs MM

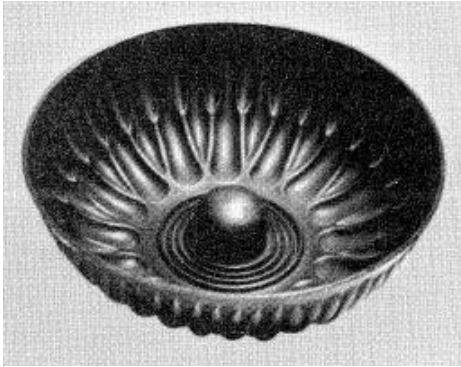
b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM

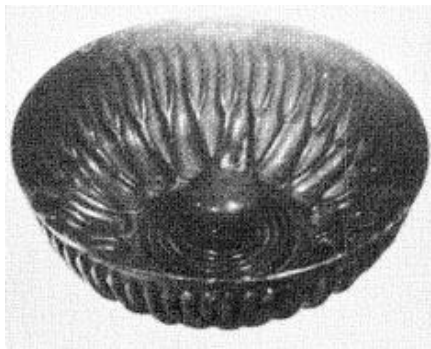
d-Tümülüs MM.

e-Tümülüs MM

f-Tümülüs MM.

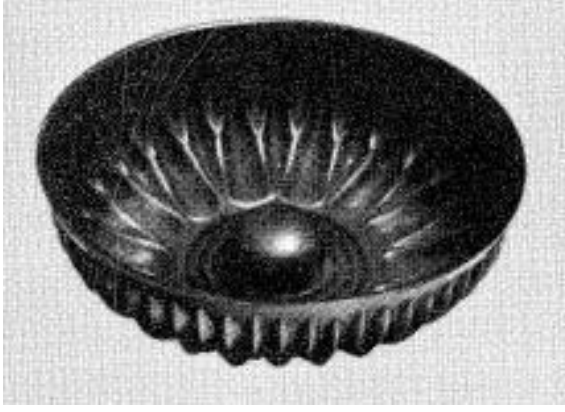

g-Tümülüs MM

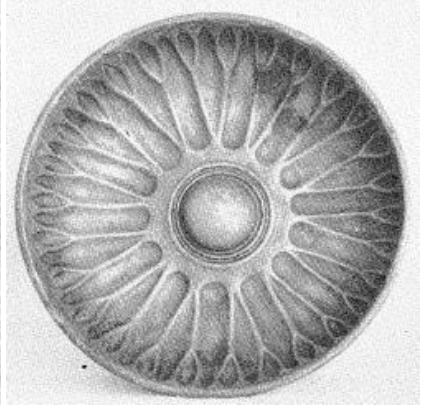

h-Tümülüs MM.

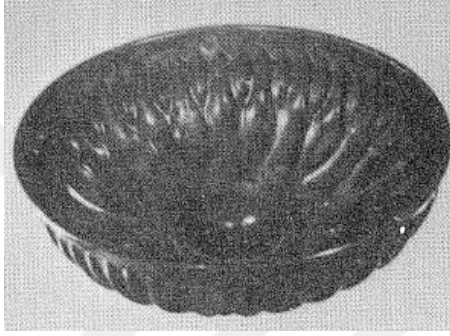
Levha 131

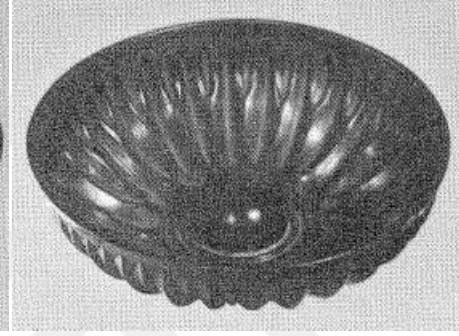
a-Tümülüs MM

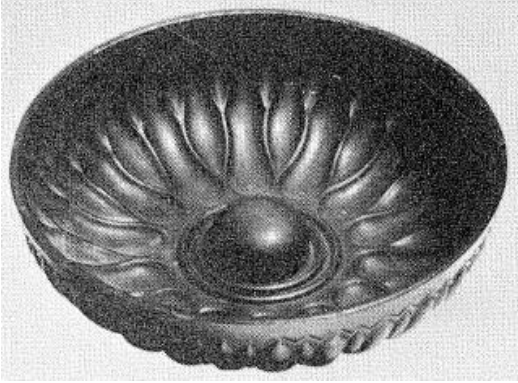
b-Tümülüs MM

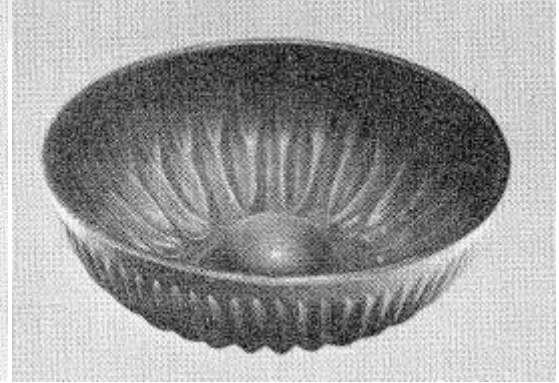
c-Tümülüs MM

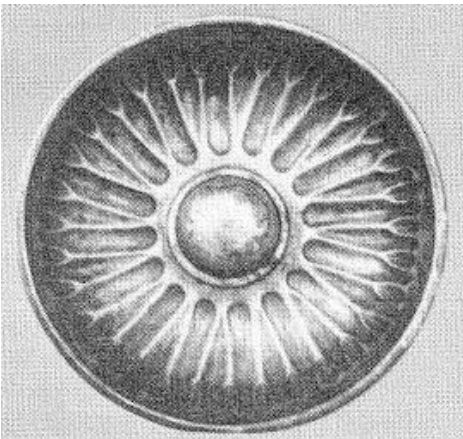
d-Tümülüs MM

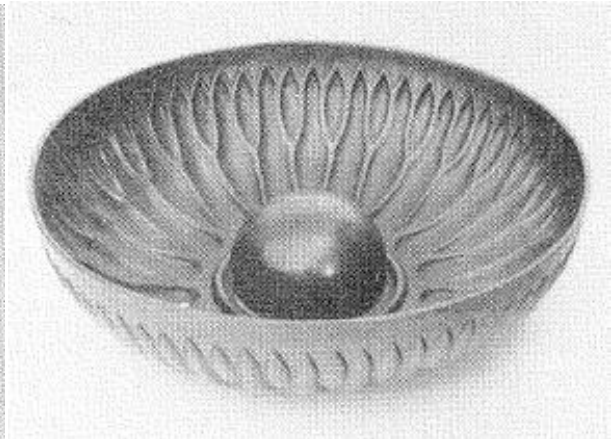
e-Tümülüs MM

f-Tümülüs MM

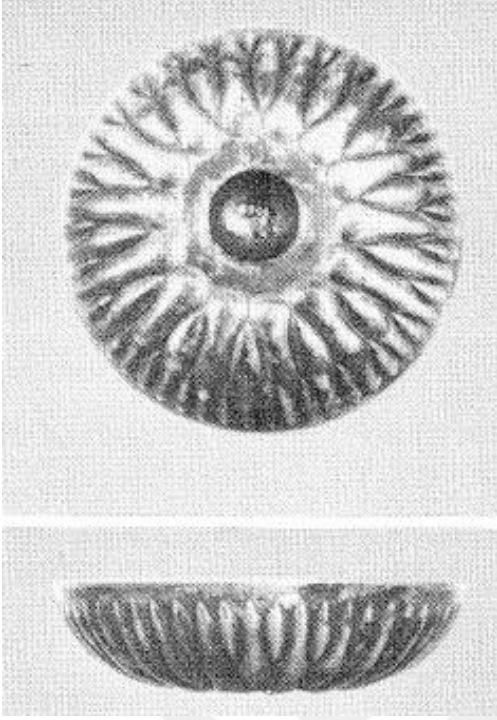

g-Tümülüs MM

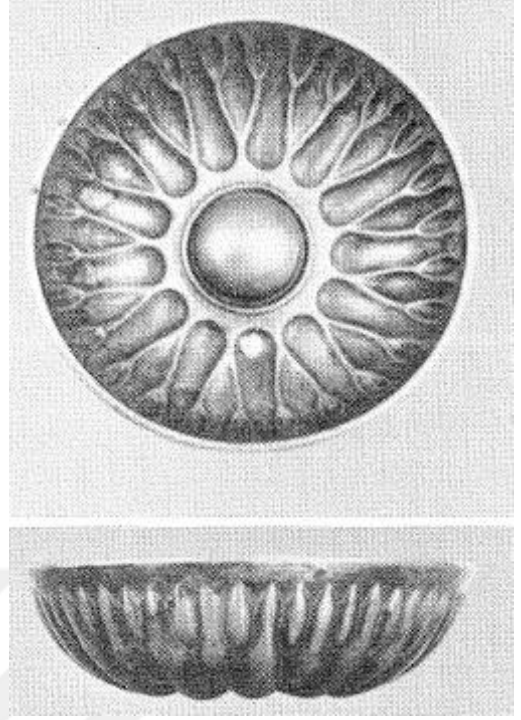

h-Tümülüs MM

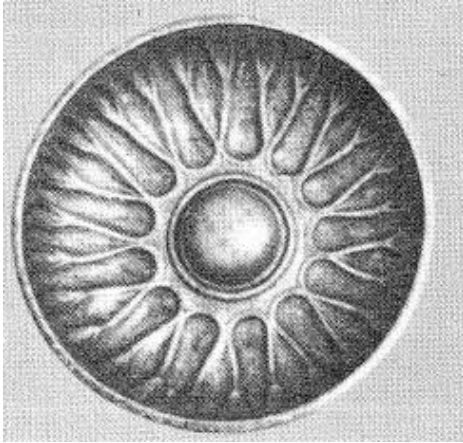
Levha 132

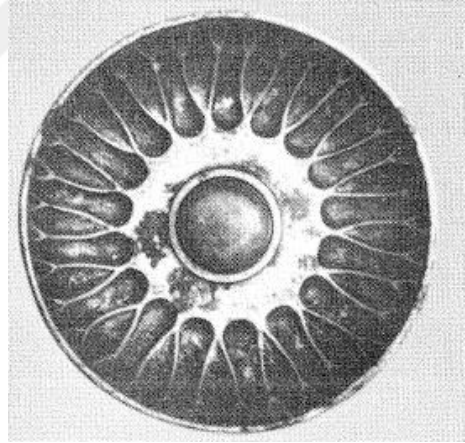
a-Tümülüs MM

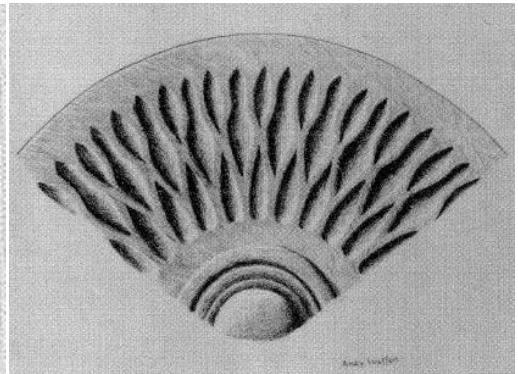
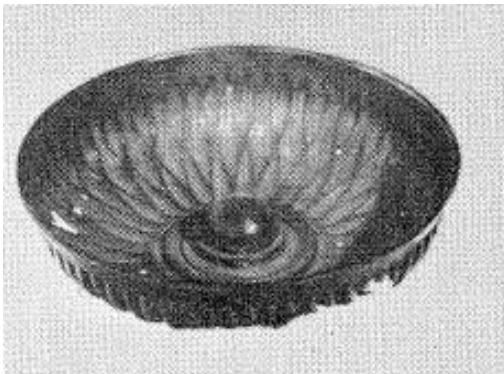
b-Tümülüs MM.

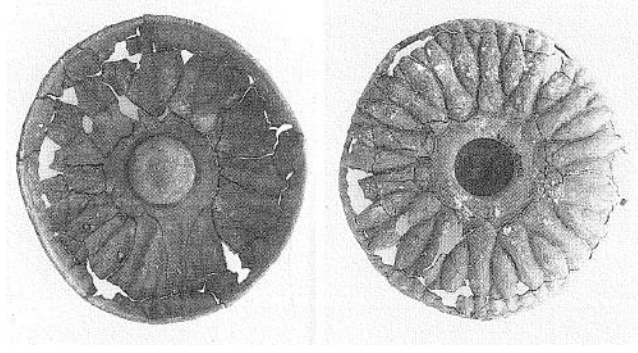
c-Tümülüs MM

d-Tümülüs MM.

e-Tümülüs MM.

a-Tümülüs J

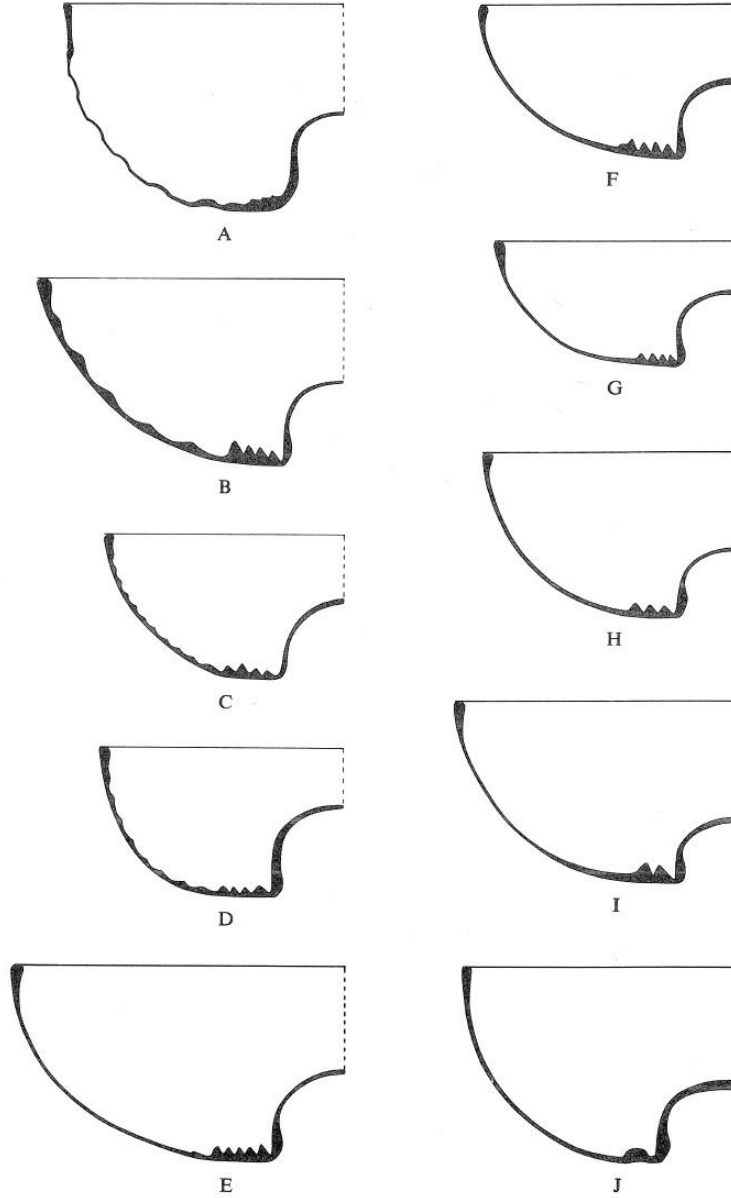

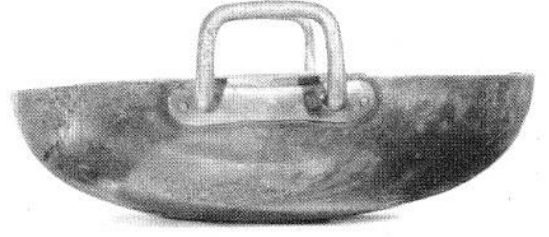
Figure 91. Profiles of omphalos bowls. A. MM 124. B. MM 127. C. MM 128. D. MM 129. E. MM 133. F. MM 138. G. MM 141. H. MM 145. I. MM 148. J. MM 156. 1:2.

b-Tümülüs MM.

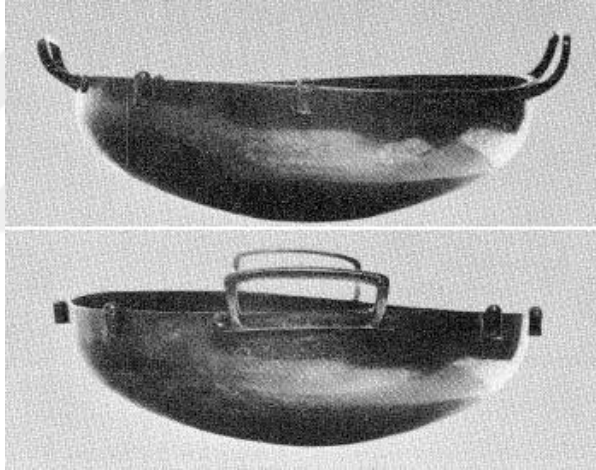
Levha 134

a-Tümülüs P.

b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

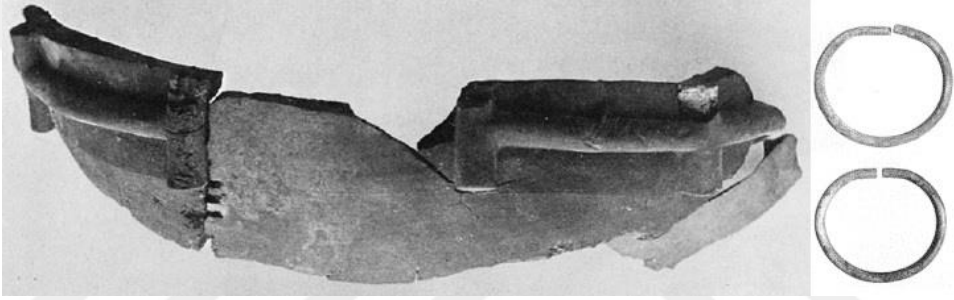

d-Tümülüs MM

Levha 135

a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs P

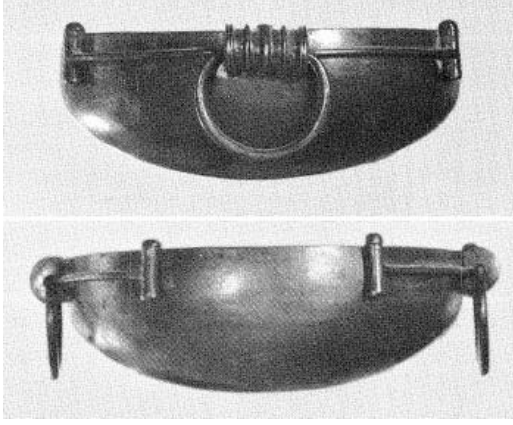

c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM

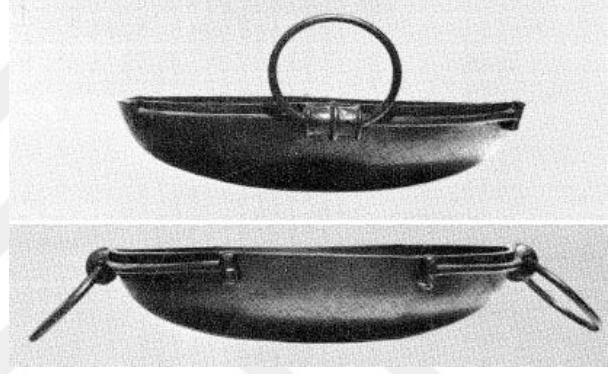
Levha 136

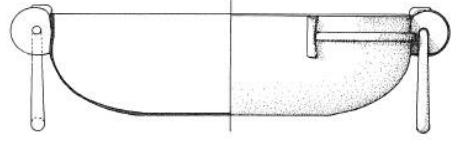
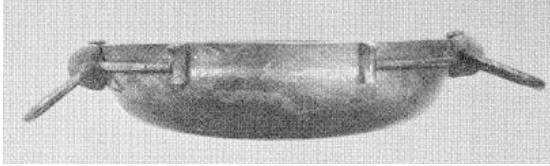
a-Tümülüs MM.

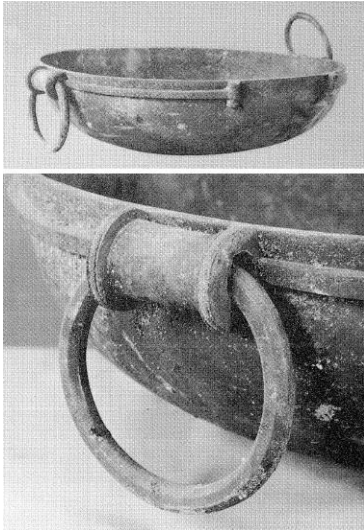
b-Tümülüs MM

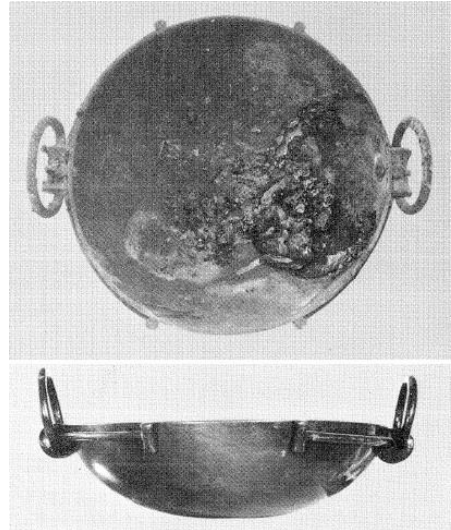
c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM.

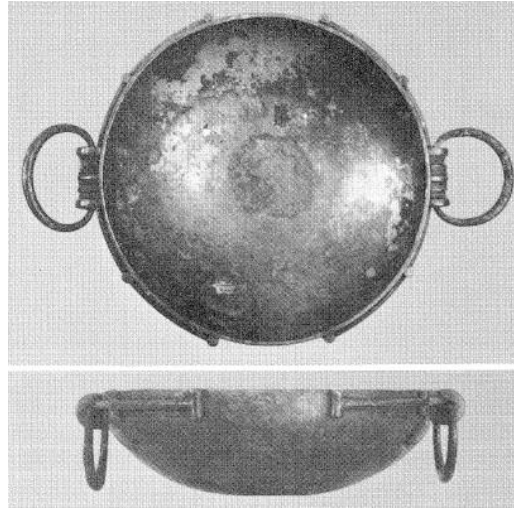

e-Tümülüs MM

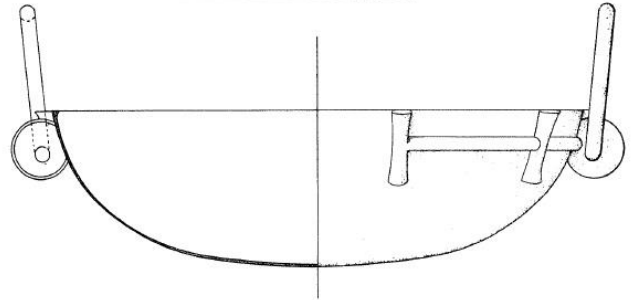
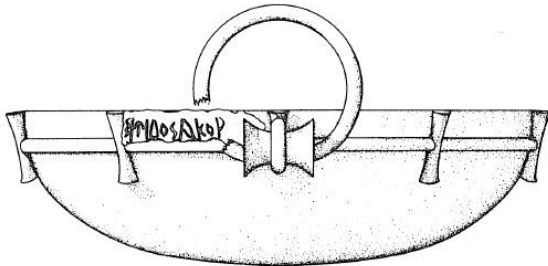
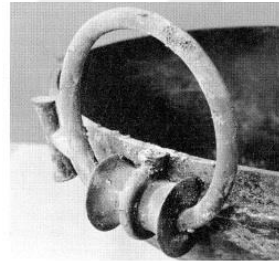
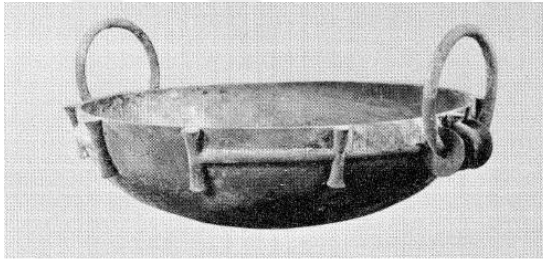

f-Tümülüs MM

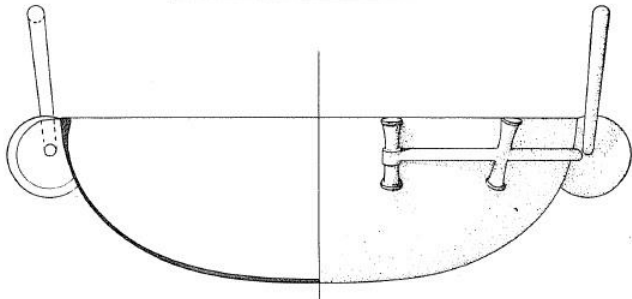
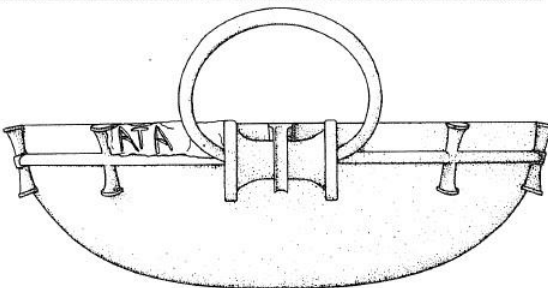
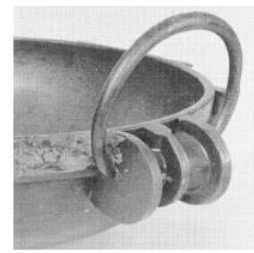
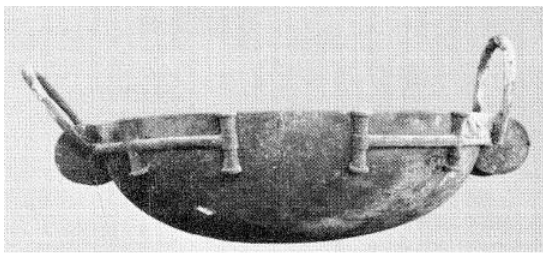
Levha 137

a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs MM.

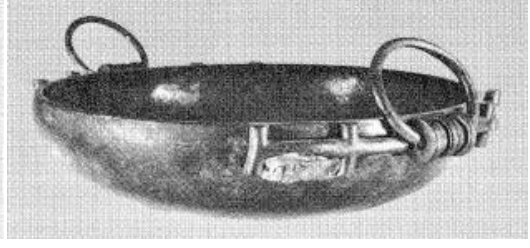

c-Tümülüs MM.

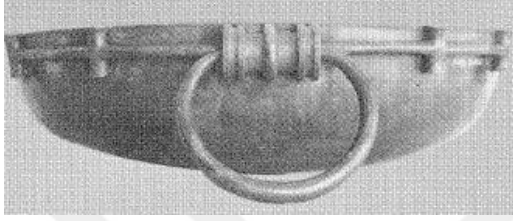
Levha 138

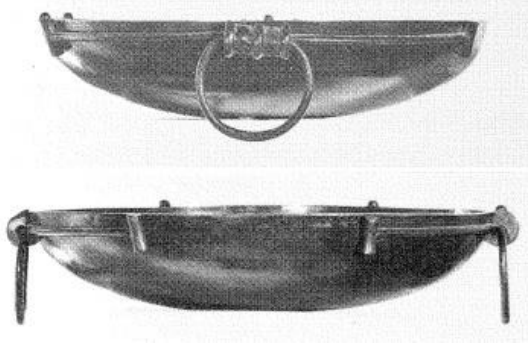
a-Tümülüs MM

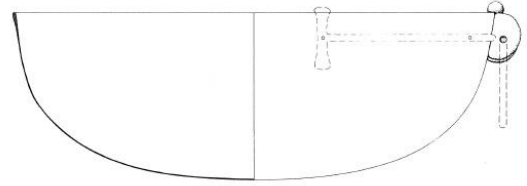
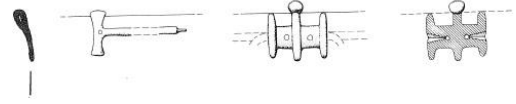
b-Tümülüs MM.

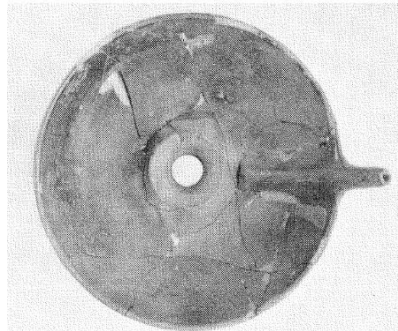
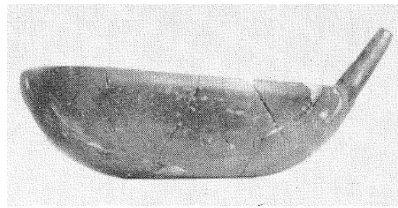
c-Tümülüs MM.

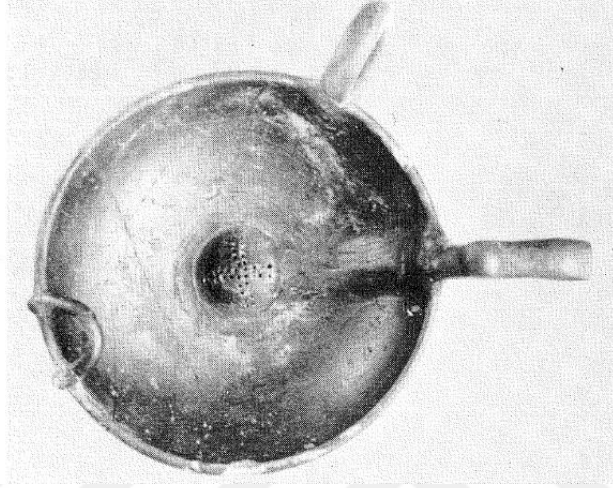
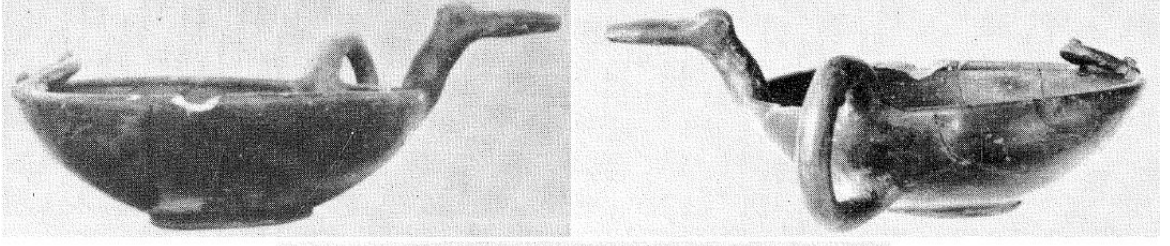
d-Tümülüs MM

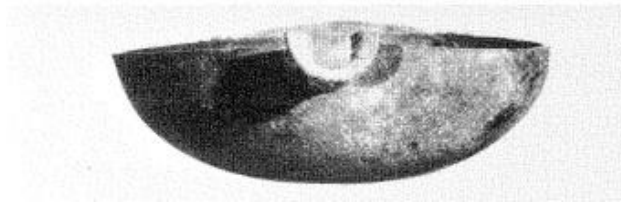
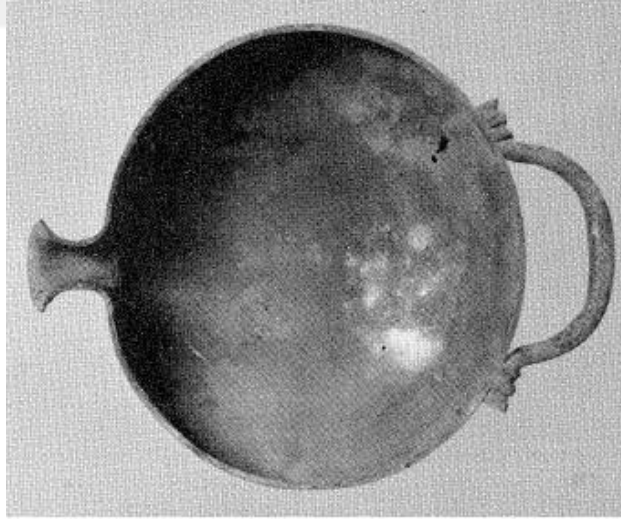
e-Tümülüs J.

f-Tümülüs P.

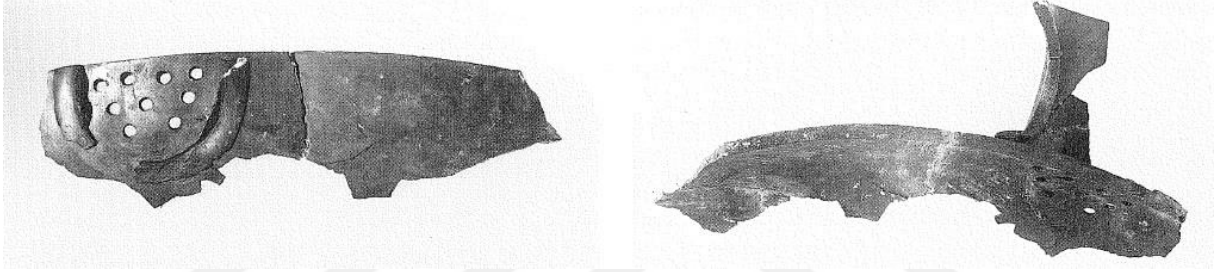
a-Tümölüs P.

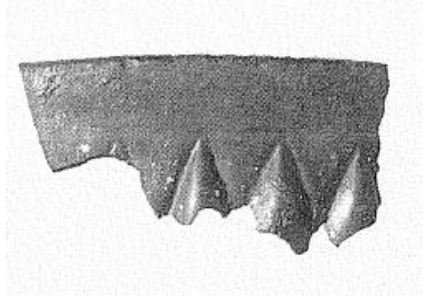
b-Tümölüs MM.

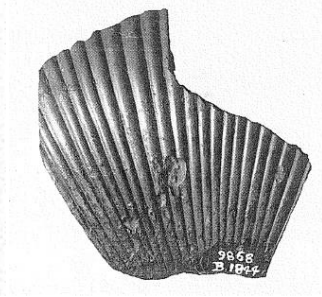
a-Tümülüs MM.

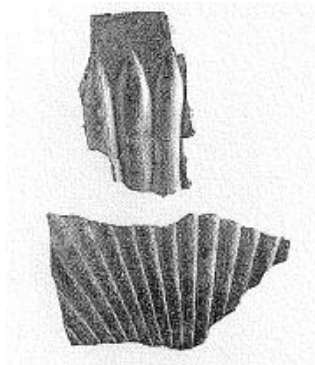
b-Tümülüs Z.

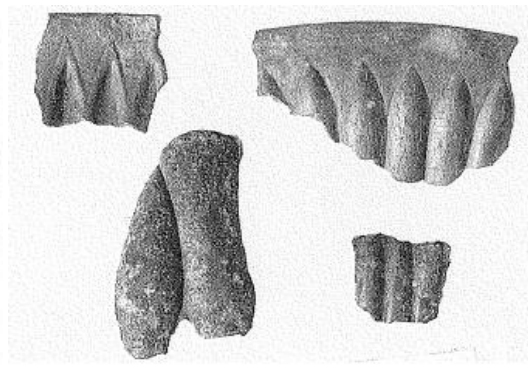
c-Tümülüs Z

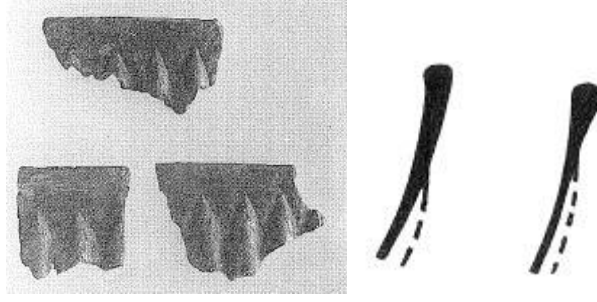
d-Tümülüs Z.

e-Tümülüs S-1

f-Tümülüs S-1

a-Tümlüs S-2.

b-Tümlüs K-III

c-Tümlüs K-III.

d-Tümlüs K-III

e-Tümlüs K-III.

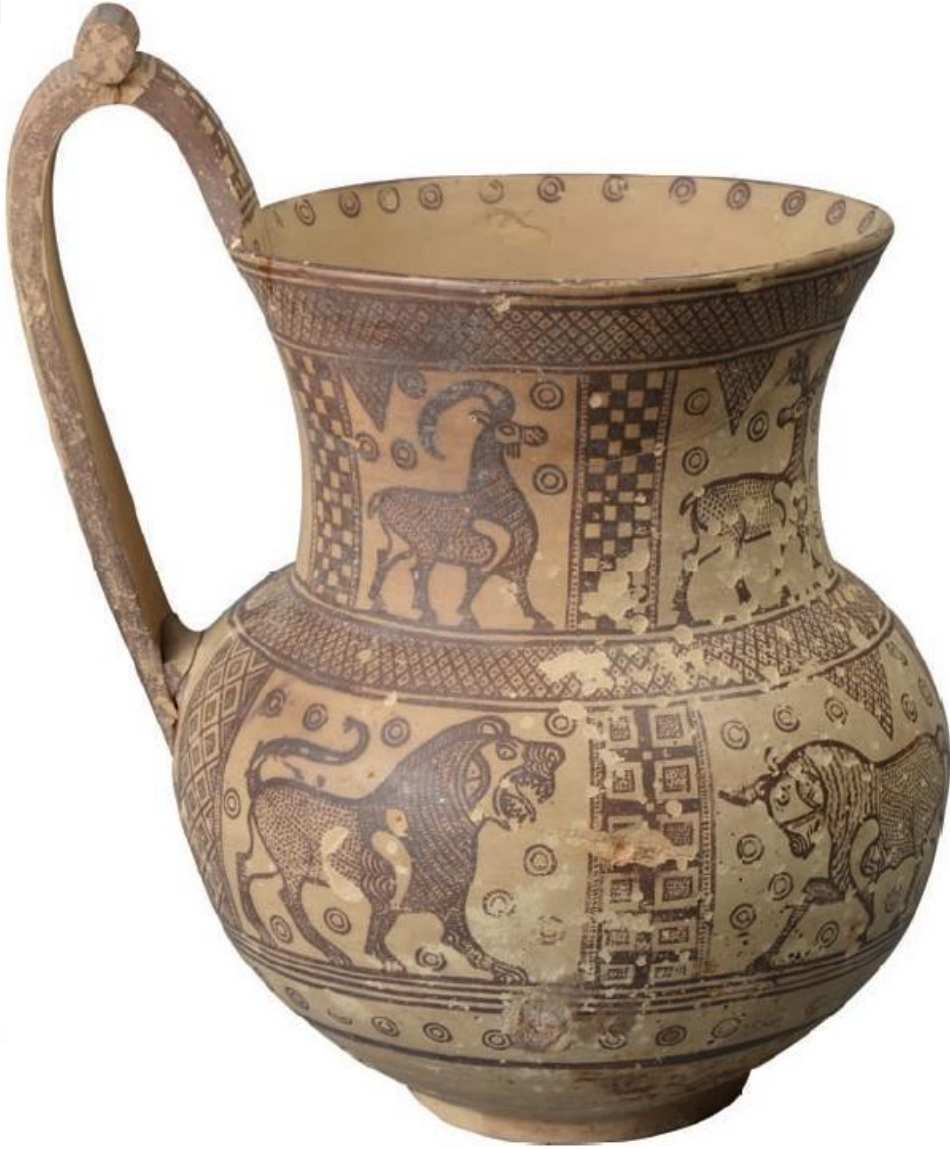
Levha 142

a-Tümülüs P

b-Tümülüs P.

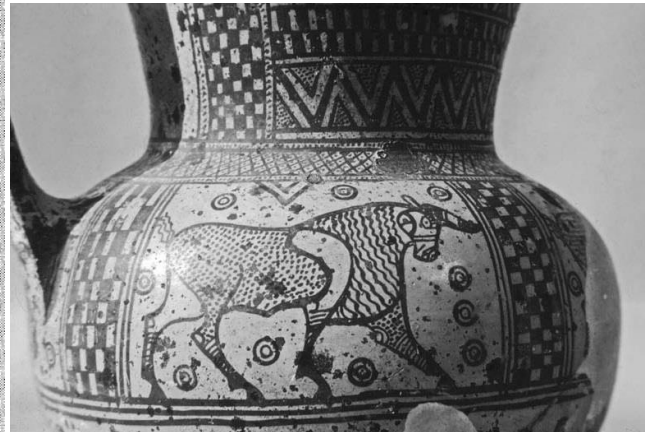

c-Tümülüs P.

Levha 143

a-Tümülüs P.

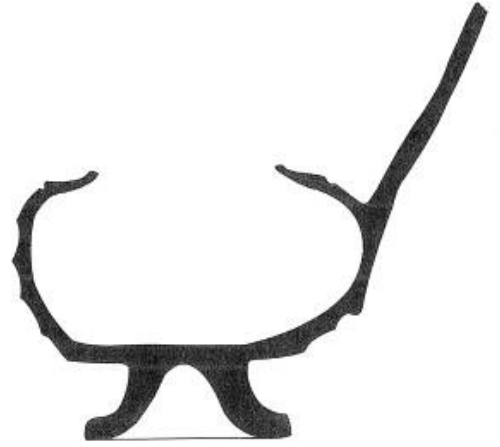

b-Tümülüs P.

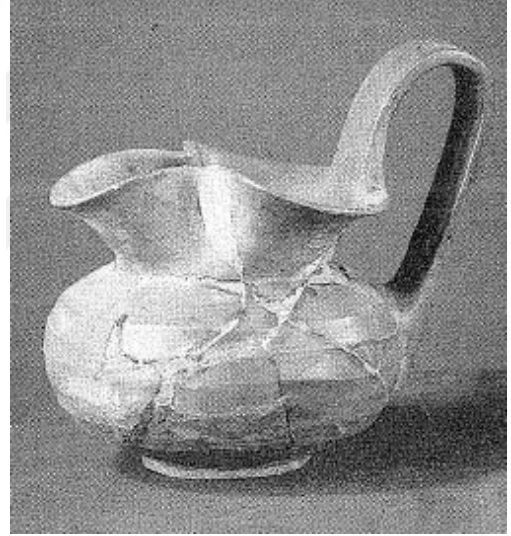
Levha 144

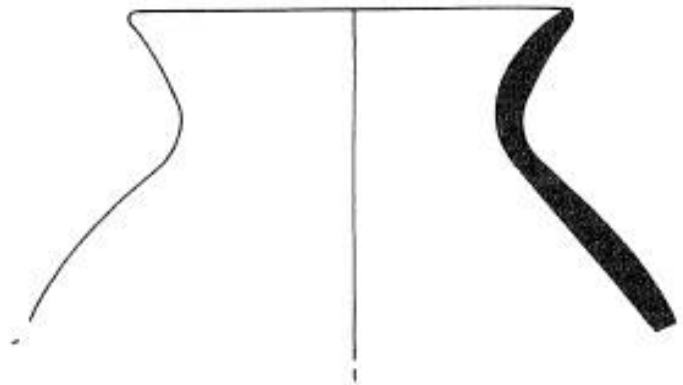
a-Tümülüs Z.

b-Tümülüs K-III

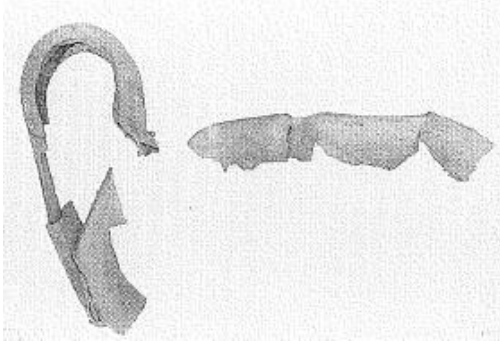

c-Tümülüs H.

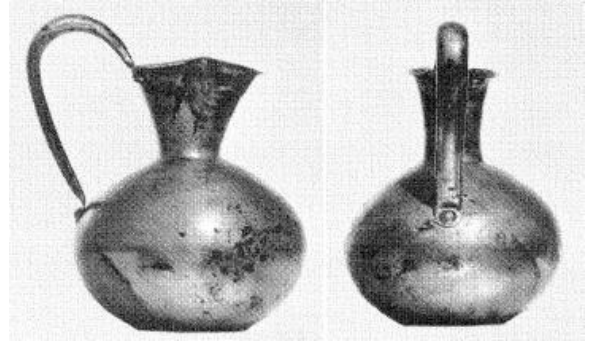

d-Tümülüs H.

Levha 145

a-Tümülüs J

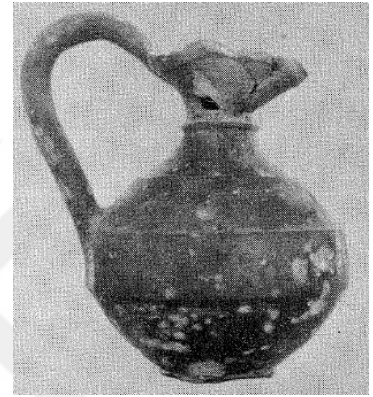
b-Tümülüs P.

c-Tümülüs P

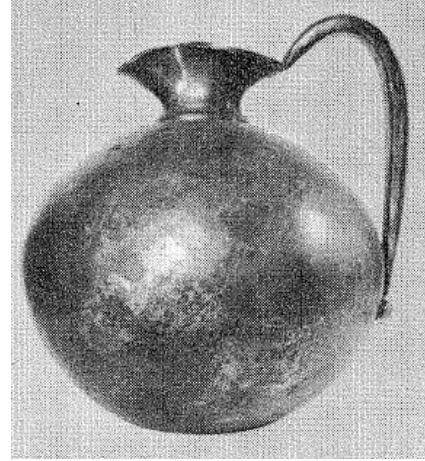
d-Tümülüs P

e-Tümülüs P.

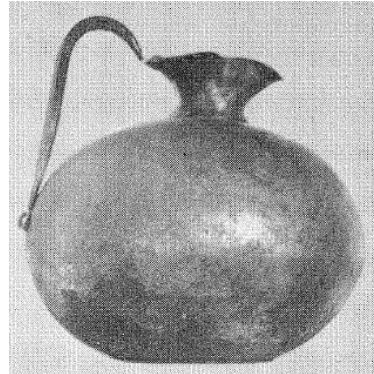
f-Tümülüs MM

g- Tümülüs MM.

h-Tümülüs MM

ı-Tümülüs MM

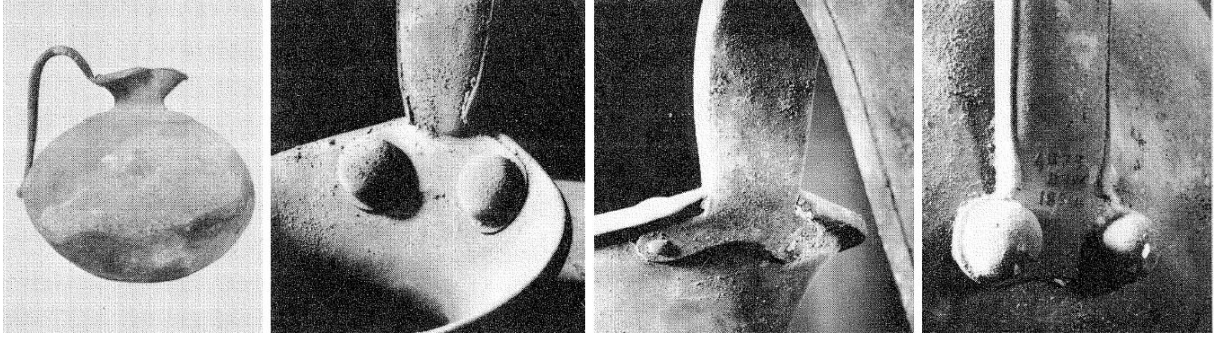

a-Tümülüs MM.

b-Tümülüs MM.

Levha 147

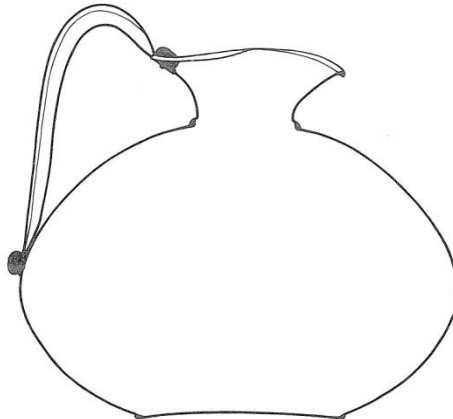
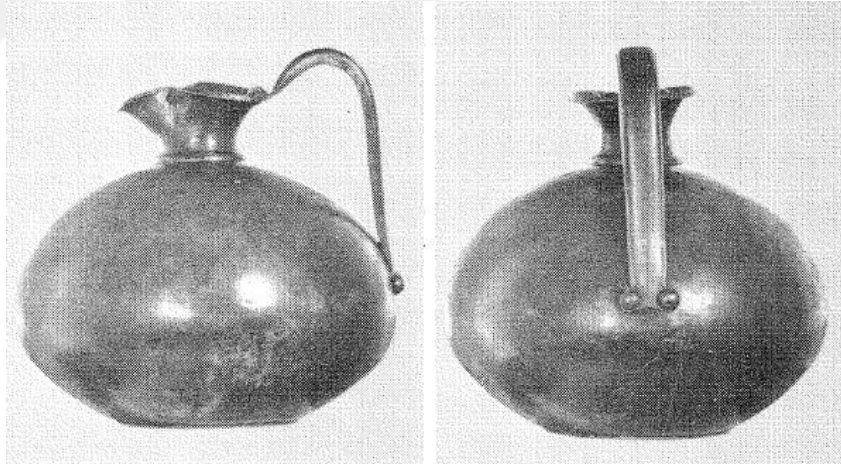

a-Tümülüs MM.

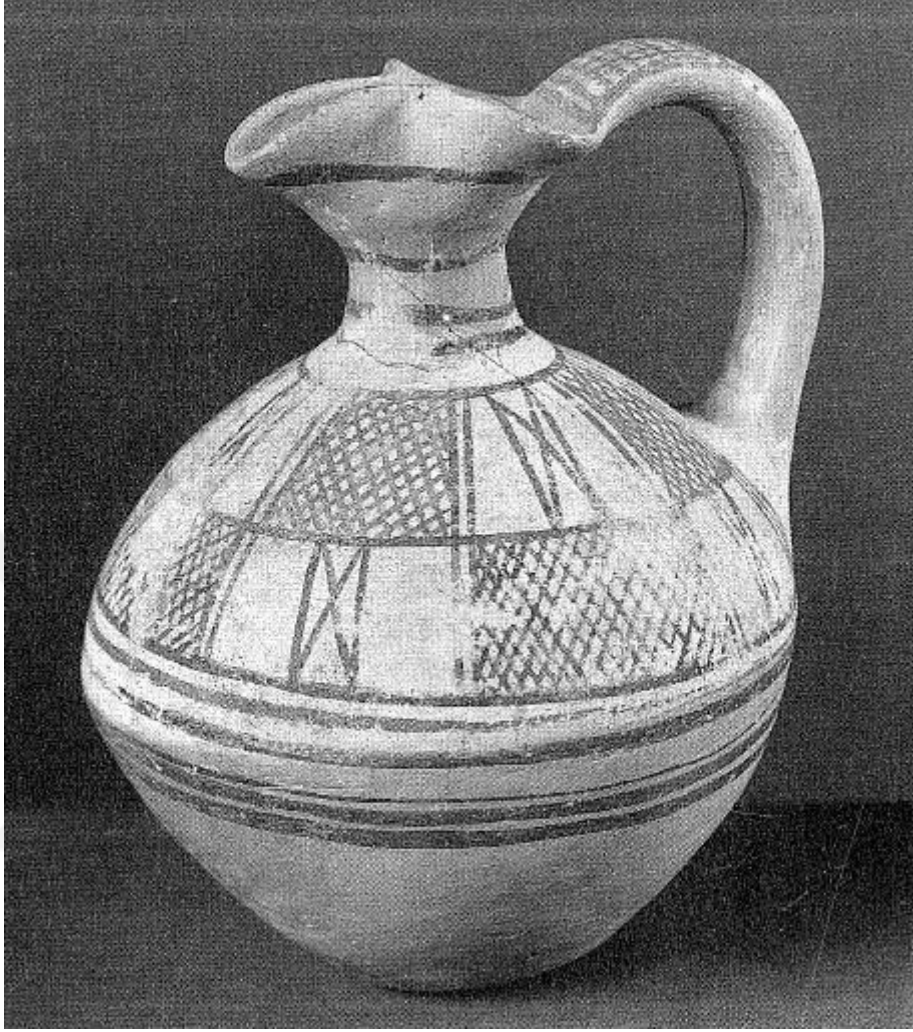

b-Tümülüs MM

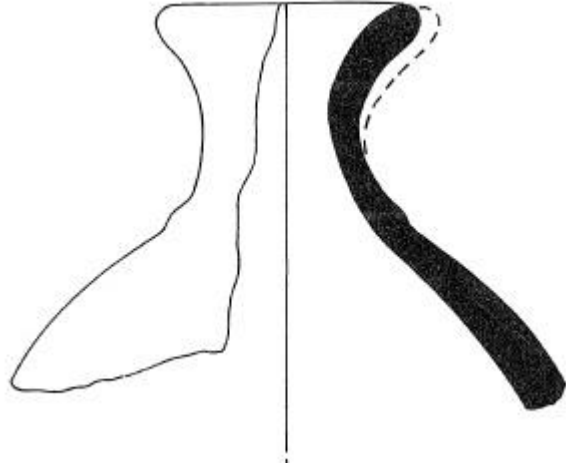
c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM.

a-Tümülüs H.

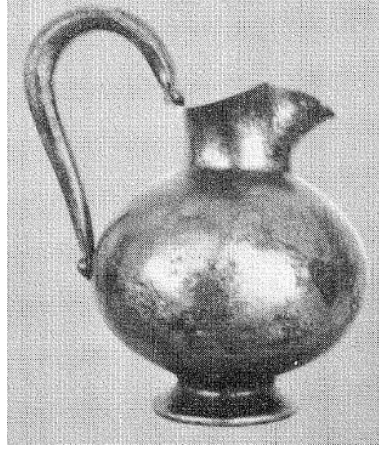

b-Tümülüs H.

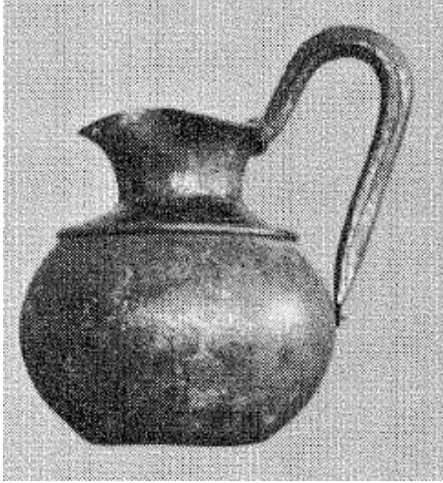
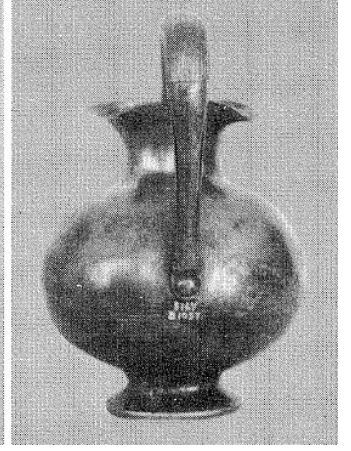
Levha 149

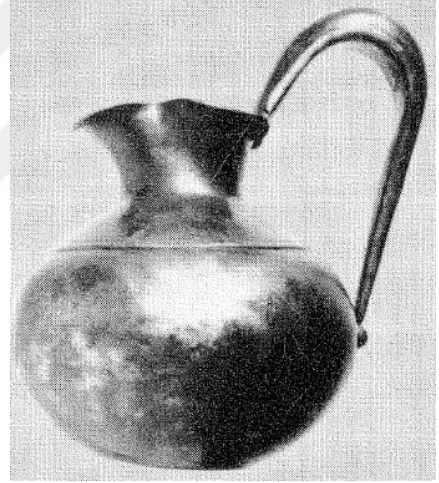
a-Tümülüs MM.

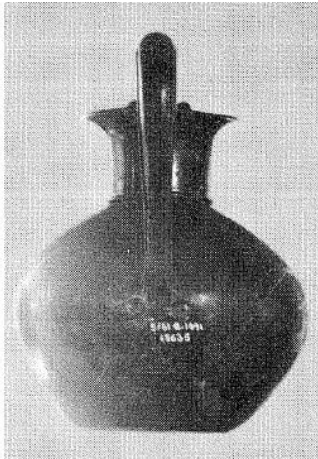
b-Tümülüs MM.

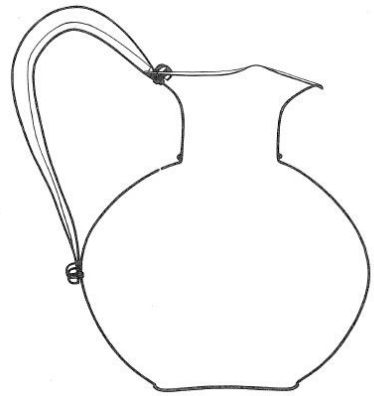
c-Tümülüs MM

d-Tümülüs MM

e-Tümülüs MM.

Levha 150

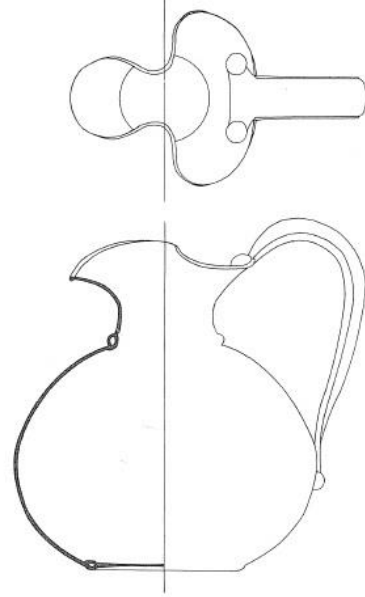
a-Tümülüs MM

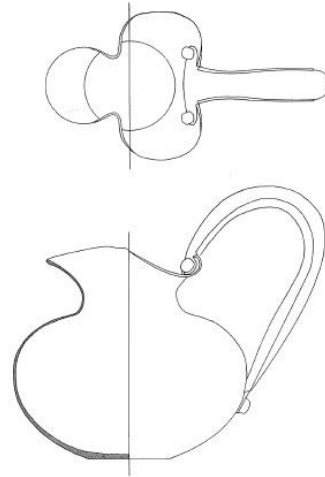
b-Tümülüs MM.

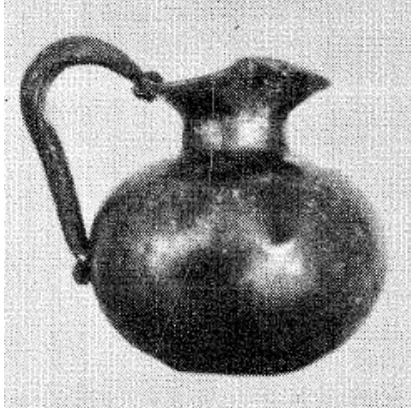
c-Tümülüs MM.

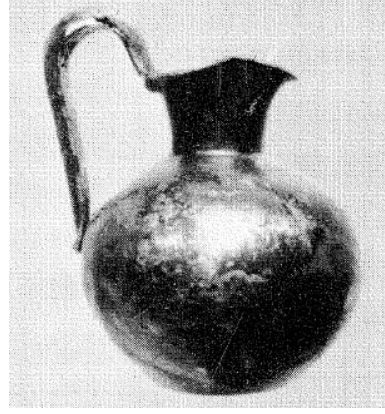
d-Tümülüs MM

Levha 151

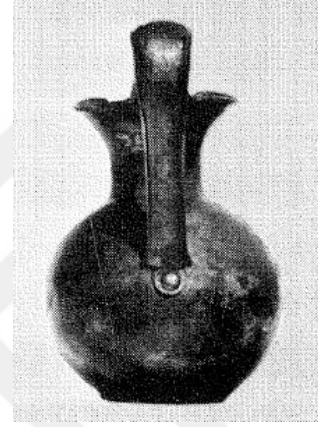
a-Tümülüs MM.

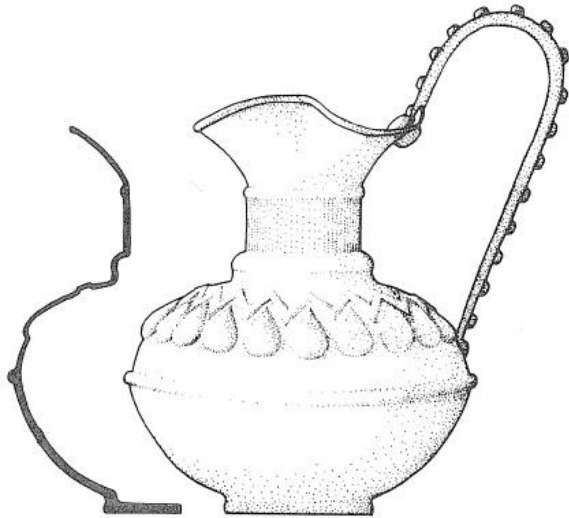
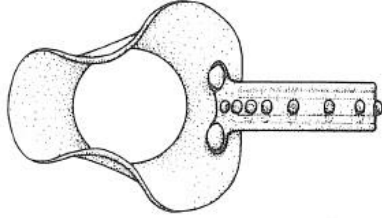
b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

d-Tümülüs MM.

e-Tümülüs MM

a-Tip 1. Tmls K-III.

b-Tip 2. Tmls K-III.

c-Tip 2. Tmls K-III.

Levha 153

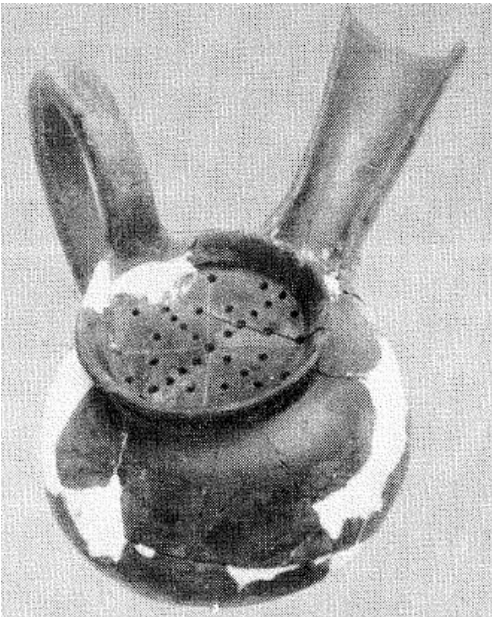
a-Tip 2. Tmls K-III.

b-Tip 2. Tmls K-III.

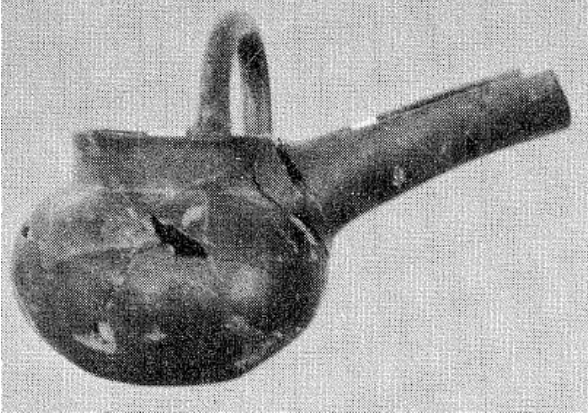

c-Tip 2. Tmls K-III.

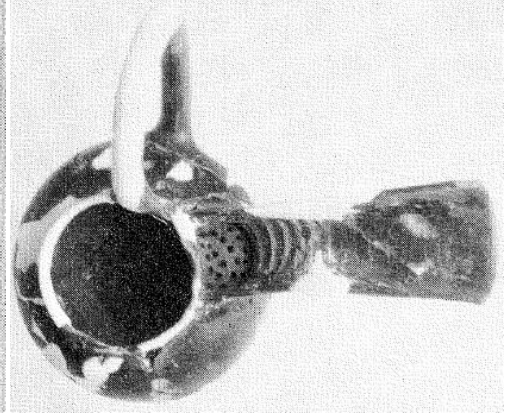

d-Tip 2. Tmls P

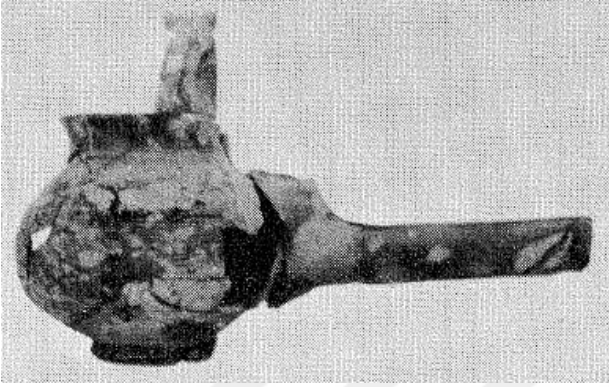
Levha 154

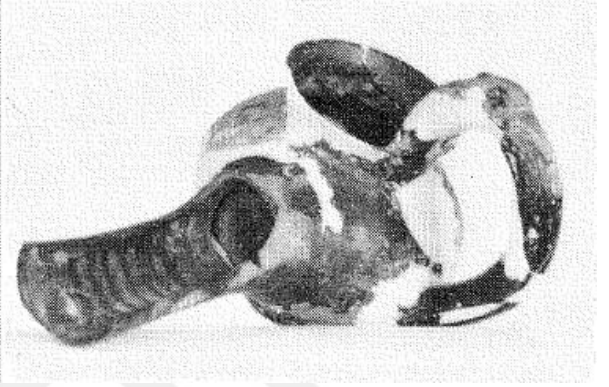
a- Tip 2. Tümüls P

b- Tip 2. Tümüls P.

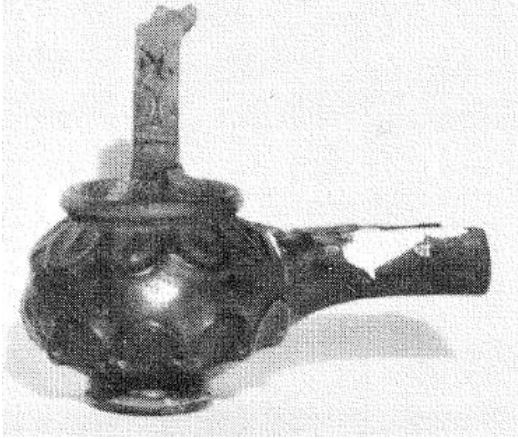
c-Tip 2. Tümüls P.

d- Tip 2. Gordion

e-Tip 2. Gordion. Güney Kiler

a-Tip 2. Tmls P

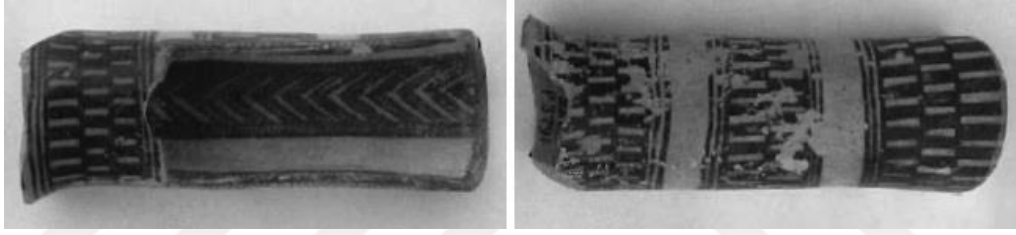
b-Tip 2. Tmls P.

c-Tip 2. Tmls P

a-Tip 3. Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Tip 3. Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Tip 3. Gordion. Yıkım sonrası kontekst

d-Tip 3. Tümlüs K-III

e-Tip 3. Tümlüs K-III

a-Tip 3. Tmls K-III.

b-Tip 3. Tmls K-III.

c-Tip 3. Tmls K-III

a-Tip 3. Tmls K-III.

b-Tip 3. Tmls K-III.

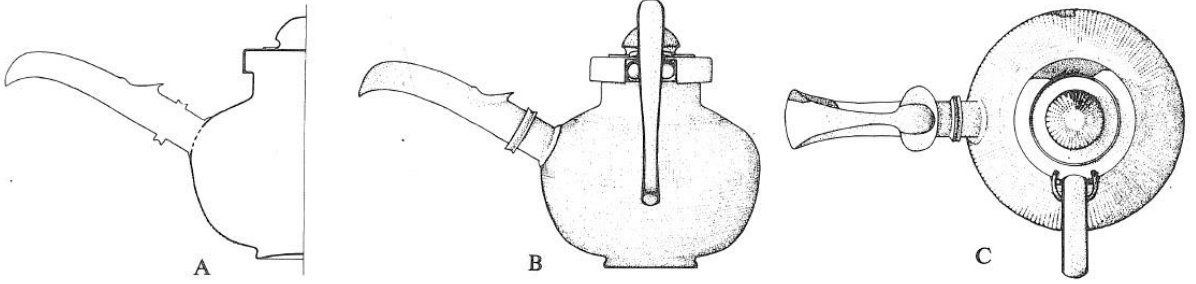
a-Tip 3. Tümölüs K-III.

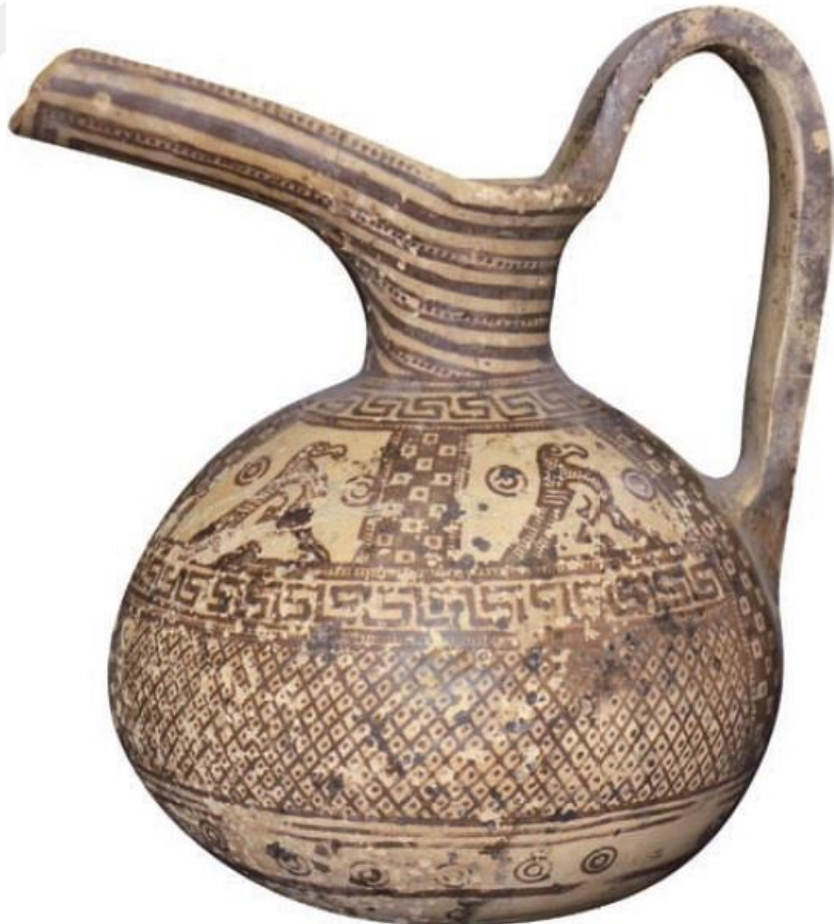
b-Tip 3. Tümölüs K-III.

c-Tip 3. Tümölüs MM

a-Tip 3. Tümüls MM.

b-Tümüls K-III.

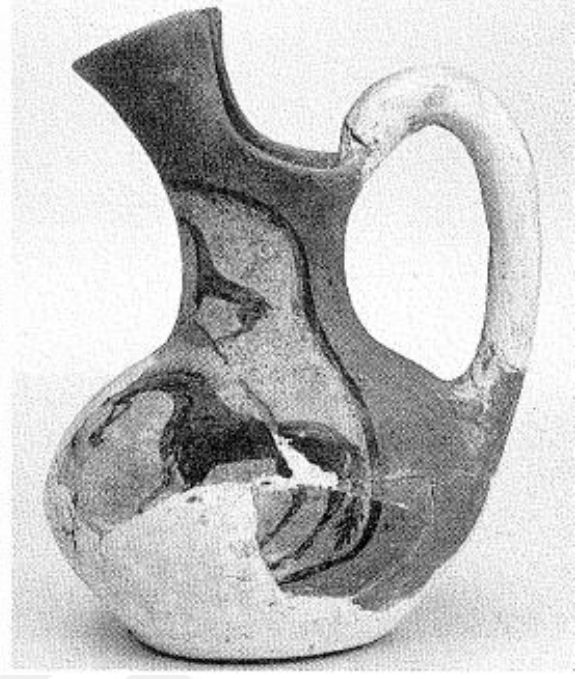
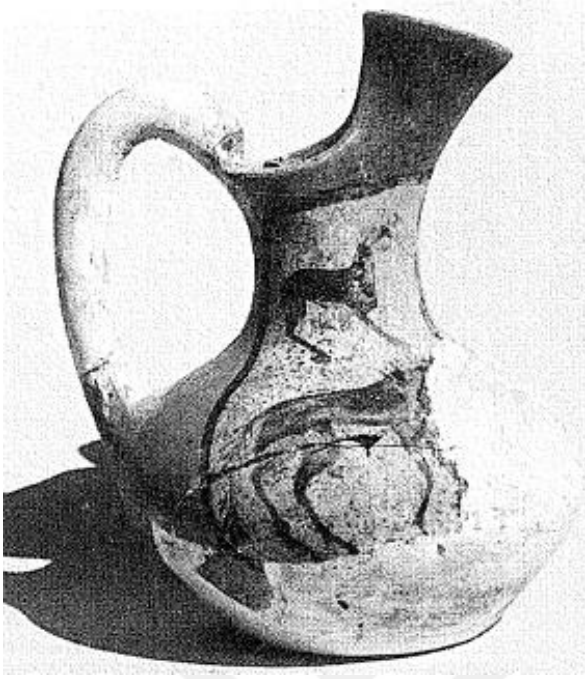
a-Tümülüs K-III

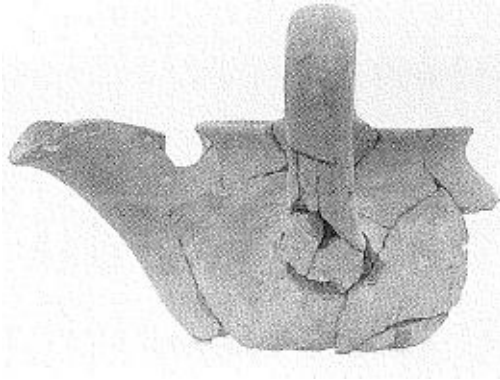
b-Tümülüs H

c-Tümülüs B

a-Tümülüs B

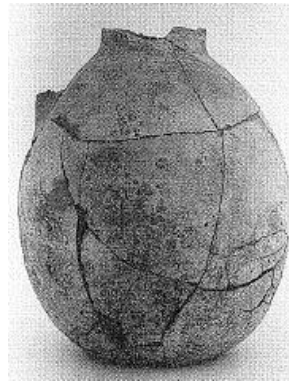
b-Tümülüs S-1

c-Gordion. Güney Kiler

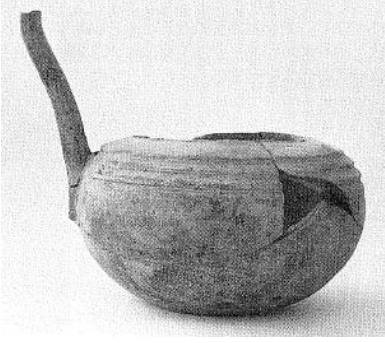
d-Tümülüs K-II

e-Tümülüs S-1

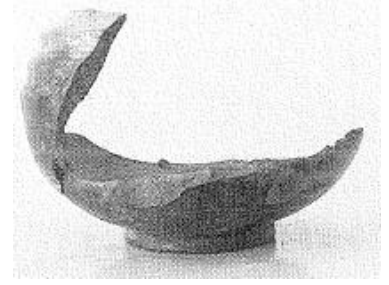
f-Tümülüs S-1

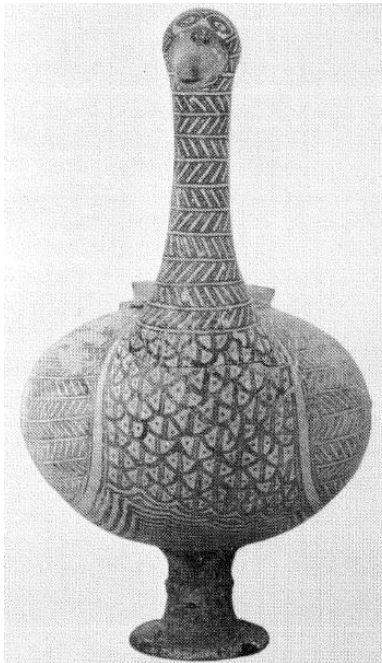
a-Tümülüs J

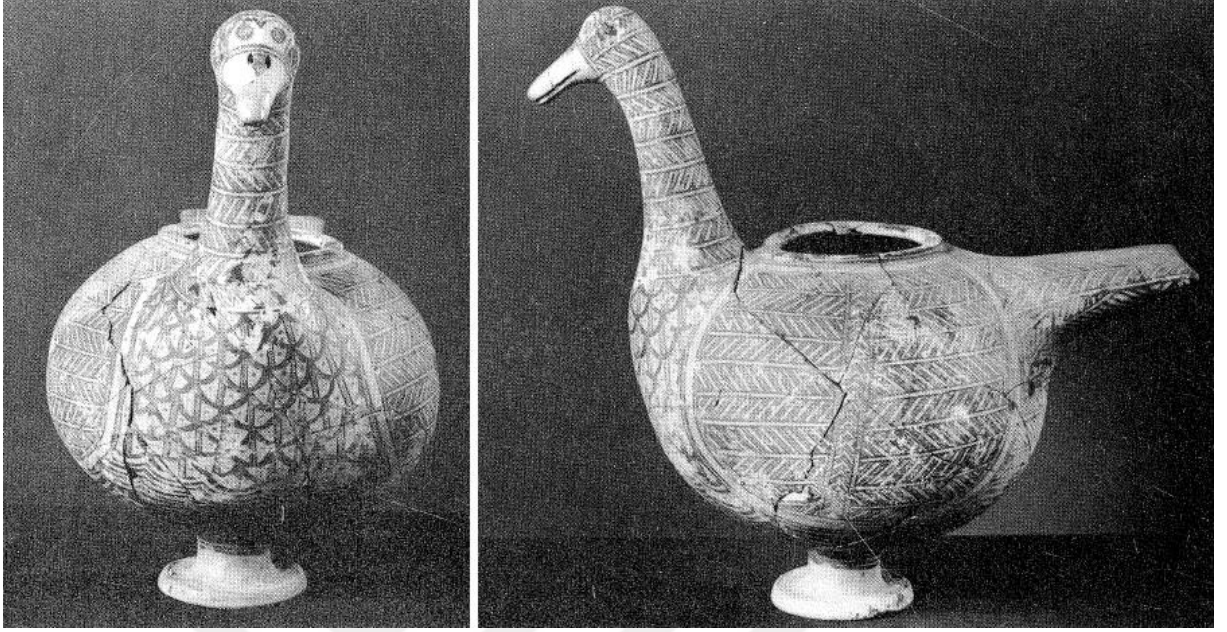
b-Tümülüs J

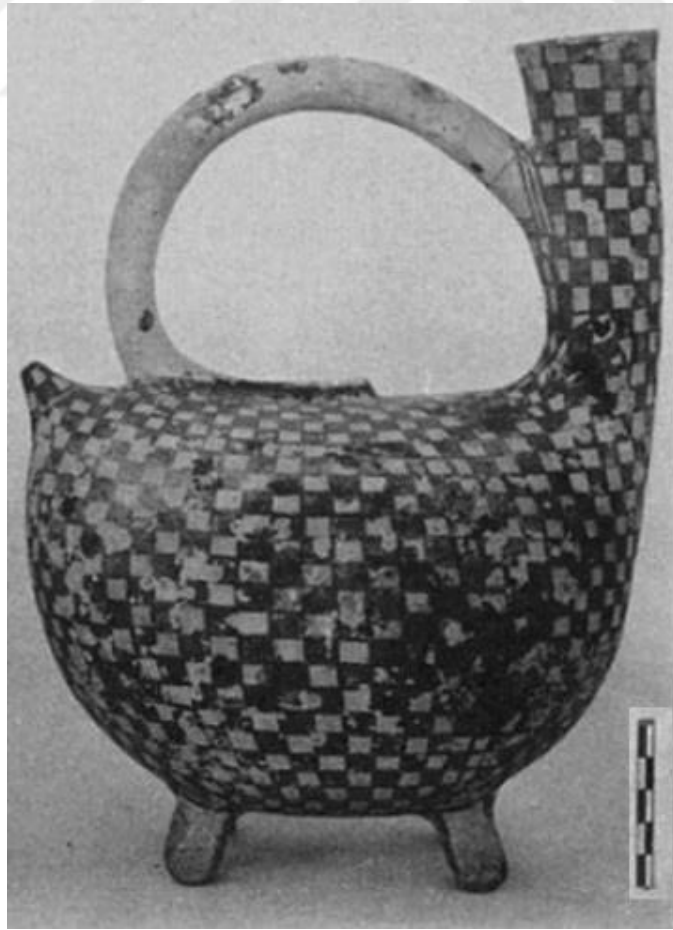
c-Tümülüs J

d-Tümülüs P

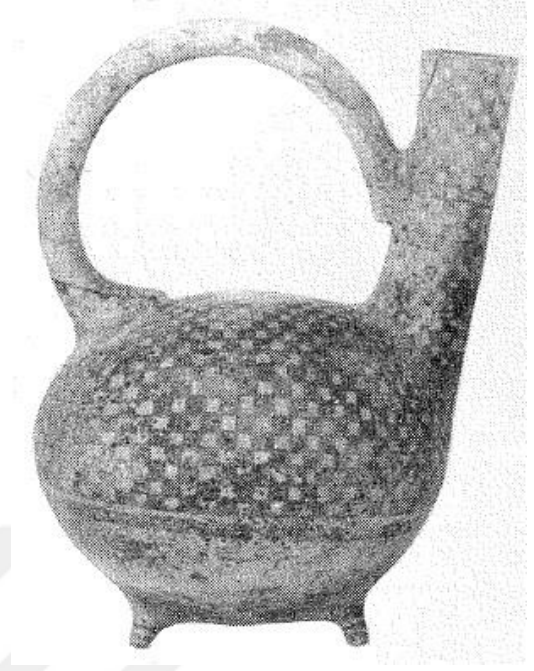
a-Tümülüs P

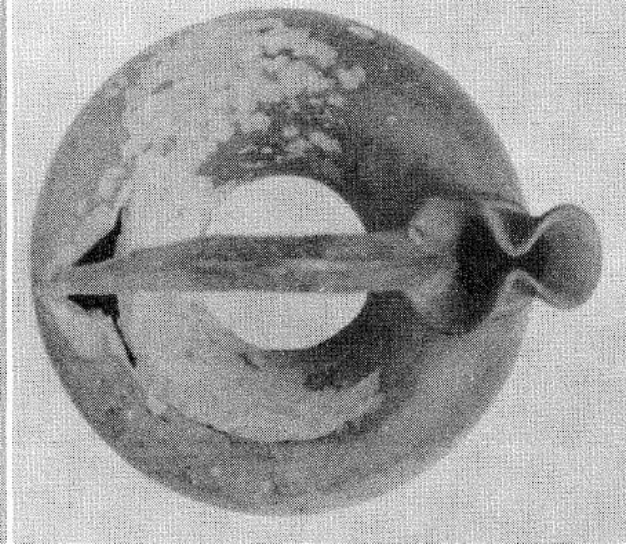
b-Tümülüs P

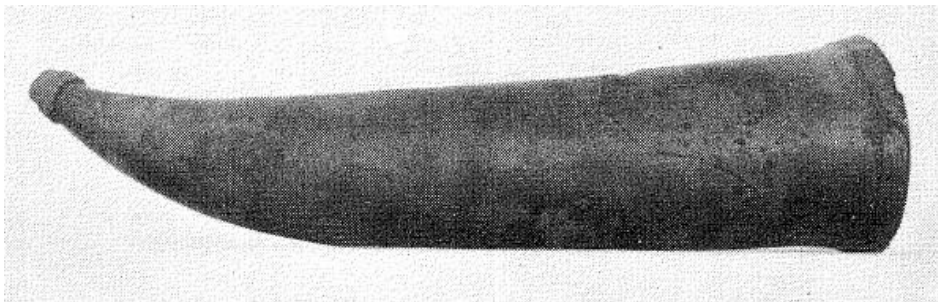
a-Tümülüs P

b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

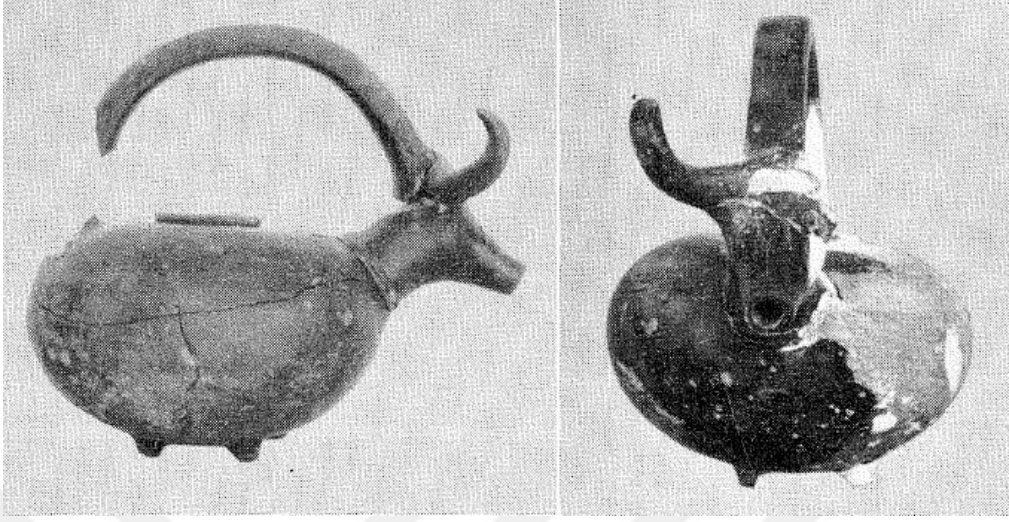
d-Tümülüs P

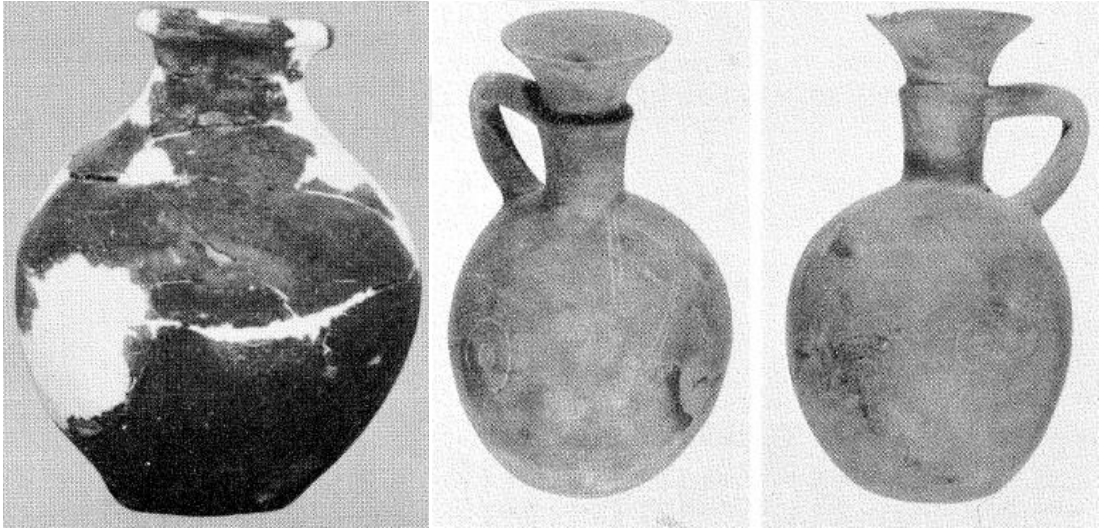
a-Tümülüs P

b-Tümülüs P

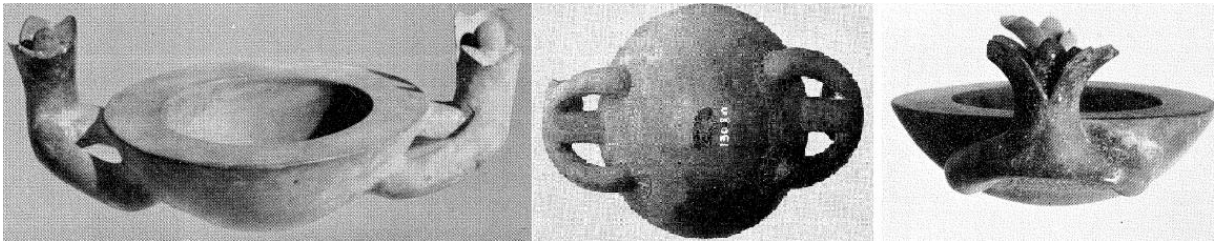

a-Tümülüs P

b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

d-Tümülüs P

Levha 168

a-Tümülüs MM

b-Tümülüs MM

a-Tümülüs K-III

b-Tümülüs MM

c-Tümülüs MM

d-Tümülüs MM

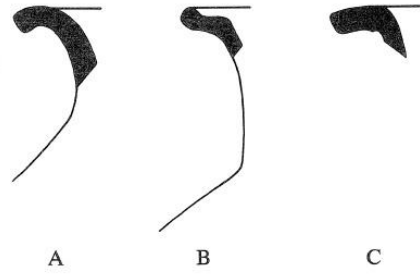

Figure 103. Rim profiles of small amphoras. A. MM 373. B. MM 374. C. MM 376. 1:2.

e-Tümülüs MM

f-Tümülüs S-1

g-Tümülüs S-1

h-Tümülüs B

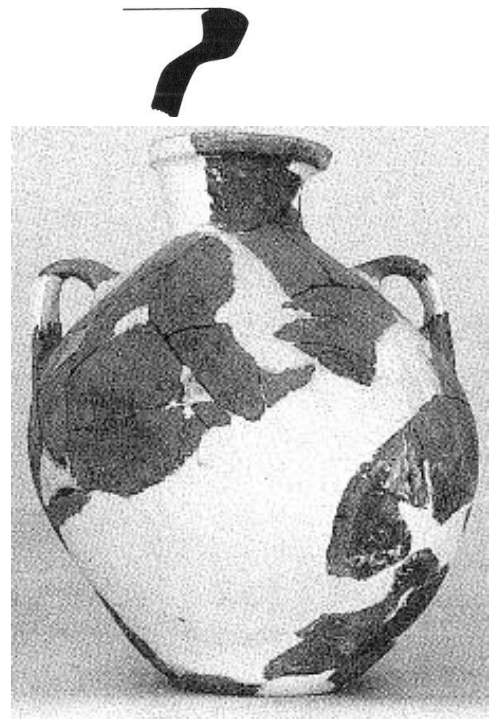
ı-Tümülüs B

a-Tümölüs K-III

b-Tümölüs KY

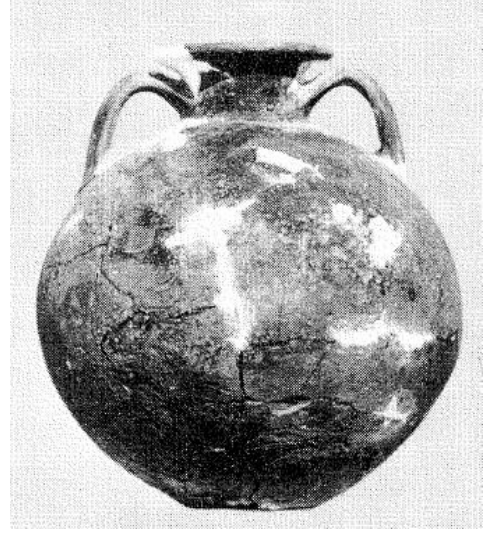

c-Tümölüs KY

Levha 171

a-Tümülüs P

b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

d-Tümülüs P

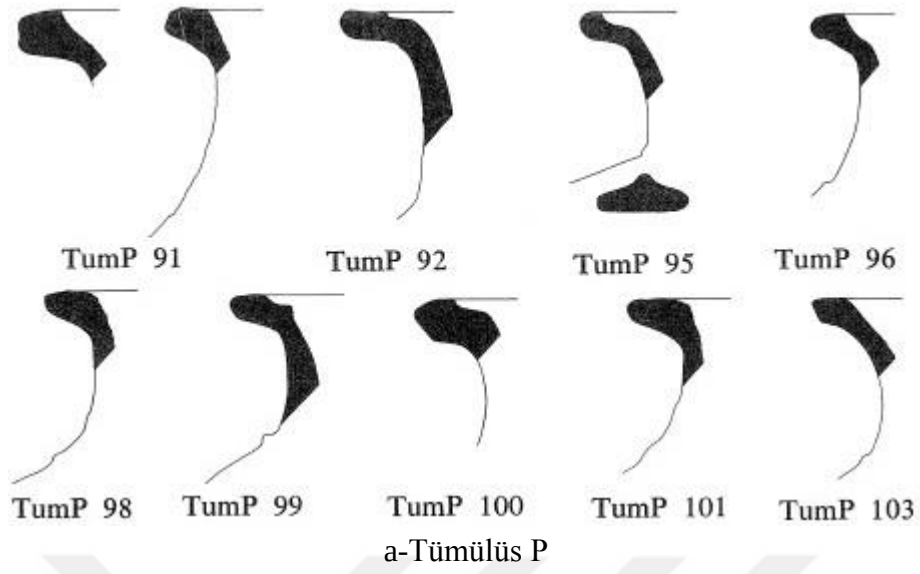

e-Tümülüs P

f-Tümülüs K-II

Levha 172

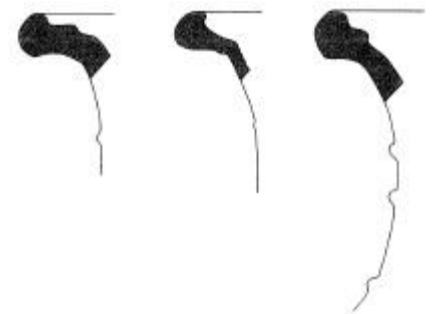
b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

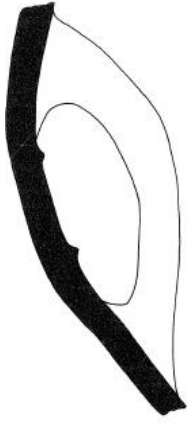

d-Tümülüs P

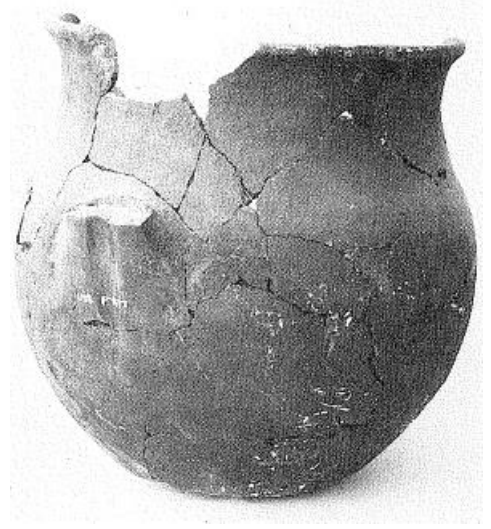

e-Tümülüs P

Levha 173

a-Tümülüs S-1

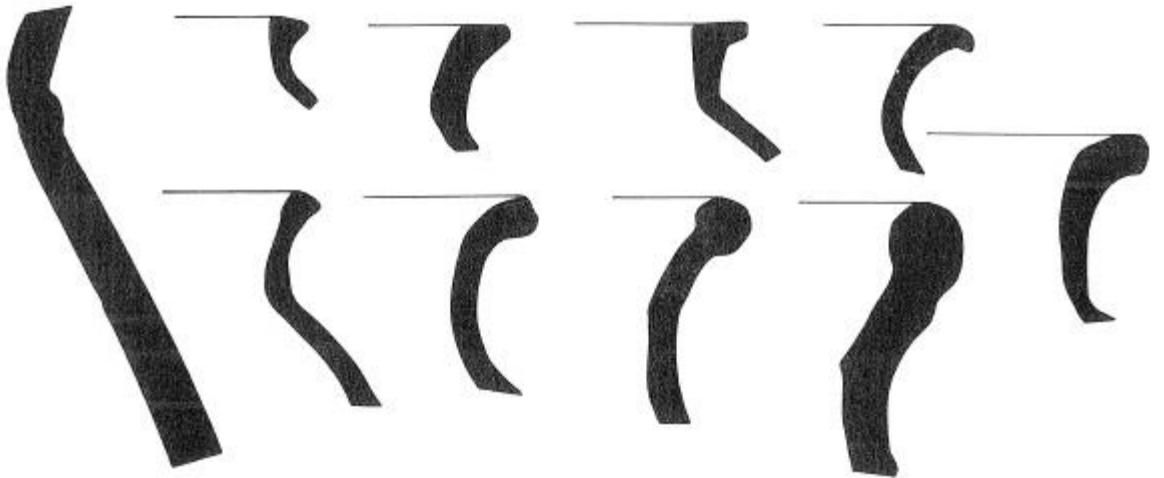
b-Tümülüs H

c-Tümülüs P

d-Tümülüs N

e-Tümülüs Z

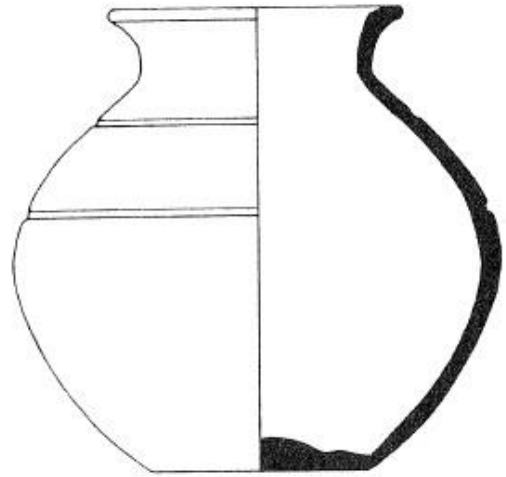
a-Tümülüs S-1

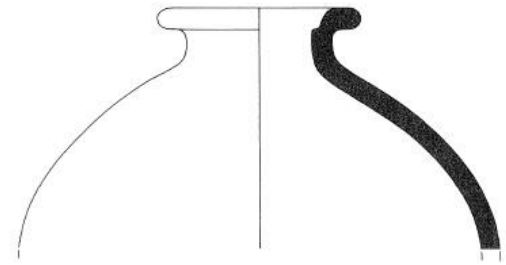
b-Tümülüs S-2

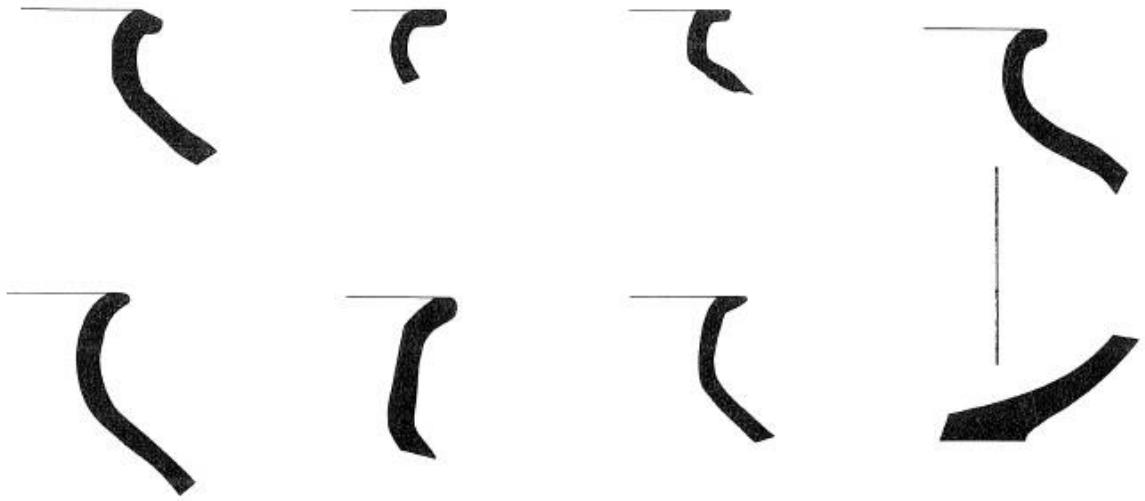
c-Tümülüs H

d-Tümülüs J

Levha 175

a-Tümülüs J

b-Tümülüs K-I

c-Tümülüs K-I

d-Tümülüs K-I

e-Tümülüs B

a-Tümölüs B

b-Tümölüs B

c-Tümölüs B

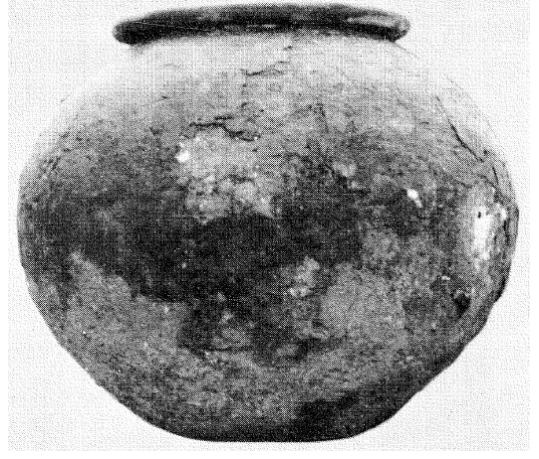

d-Tümölüs K-II

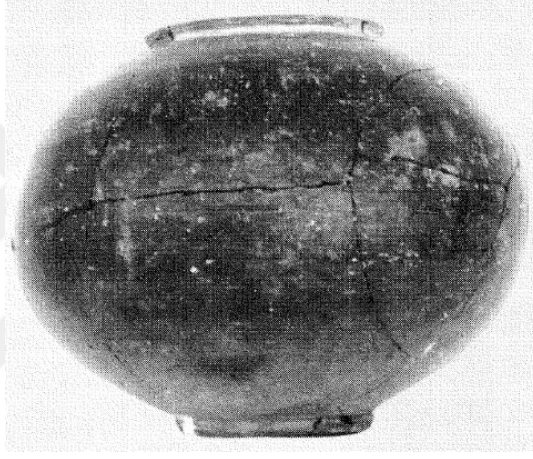
Levha 177

a-Tümülüs P

b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

d-Tümülüs MM

e-Tümülüs MM

f-Tümülüs MM

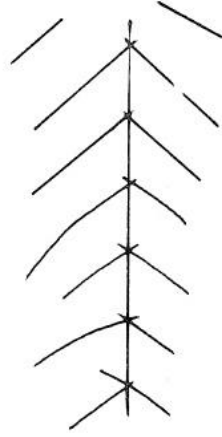
g-Tümülüs MM

h-Tümülüs MM

ı-Tümülüs MM

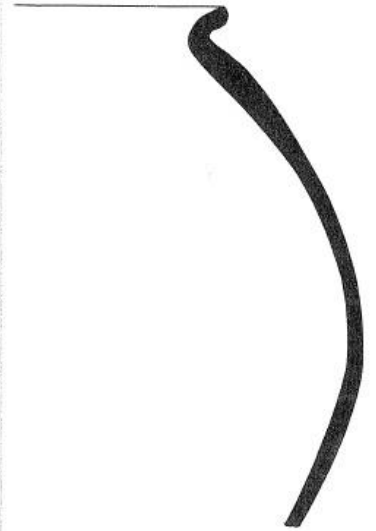
a-Tümülüs MM

c-Tümülüs Z

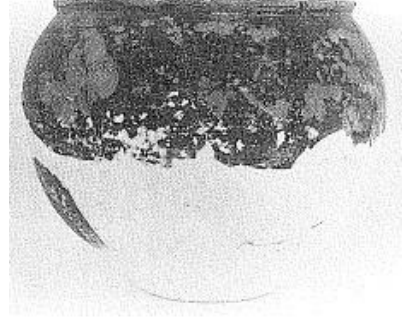

d-Tümülüs Z

a-Tümülüs S-2

b-Tümülüs S-2

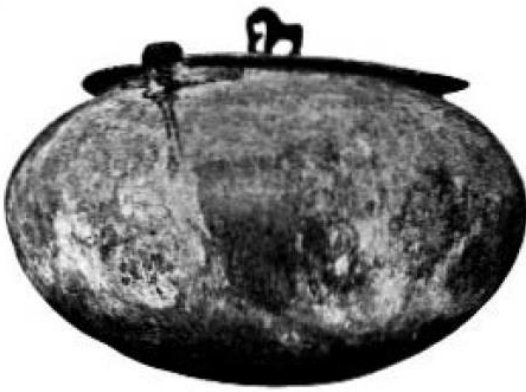
c-Tümülüs J

d-Tümülüs K-III

e-Tümülüs K-III

a-Tümülüs K-III

b-Tümülüs K-III

c-Tümülüs K-III

Levha 181

a-Tümülüs K-III

b-Tümülüs P

c-Tümülüs P

d-Tümülüs P

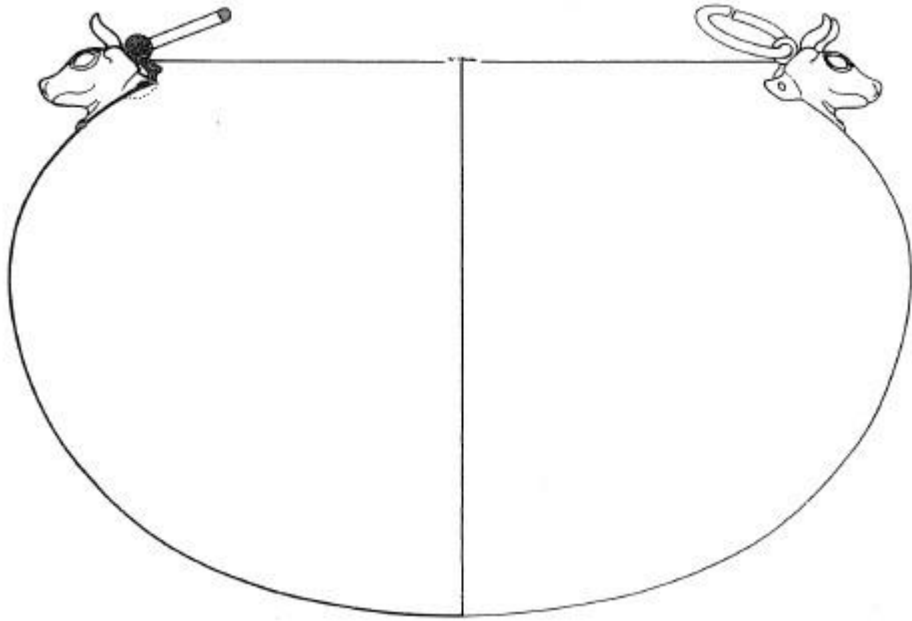
e-Tümülüs P

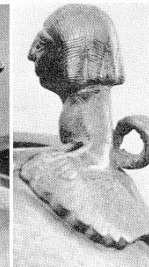
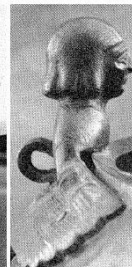
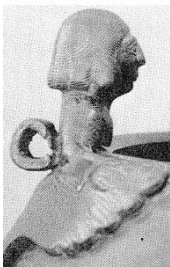
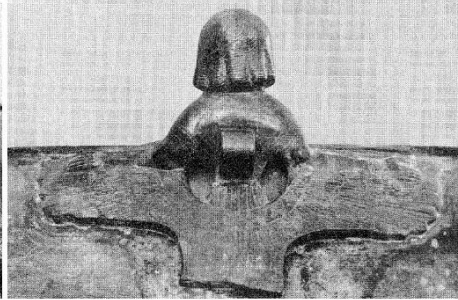
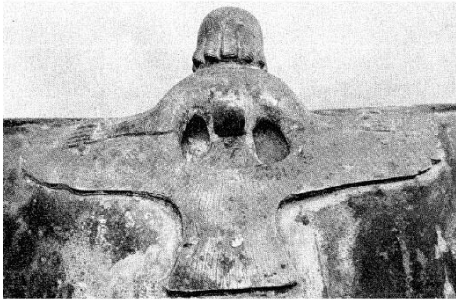
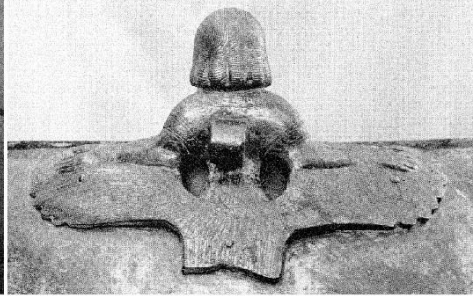
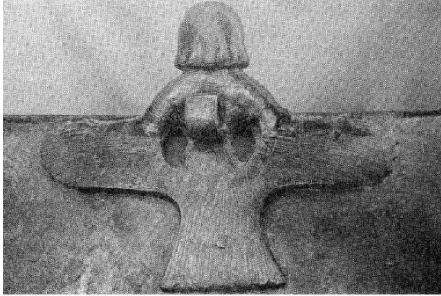
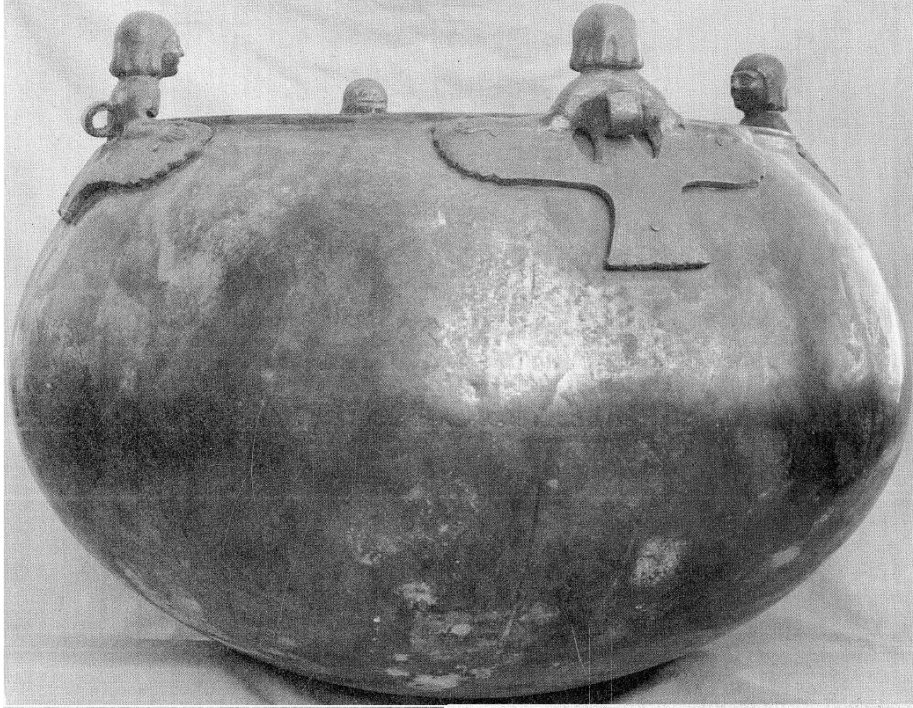
f-Tümülüs K-IV

g-Tümülüs K-IV

a-Tümölüs MM

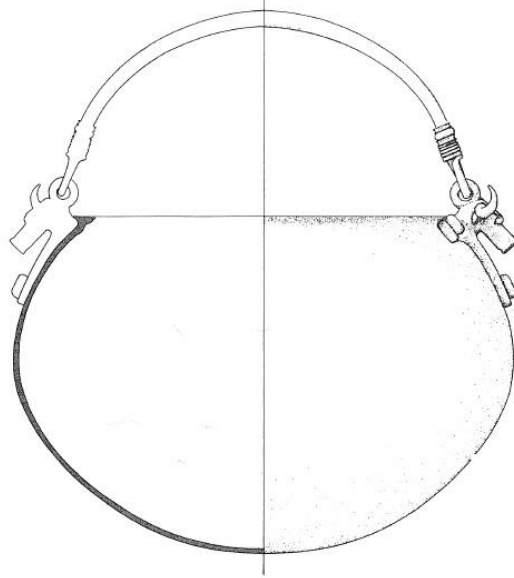
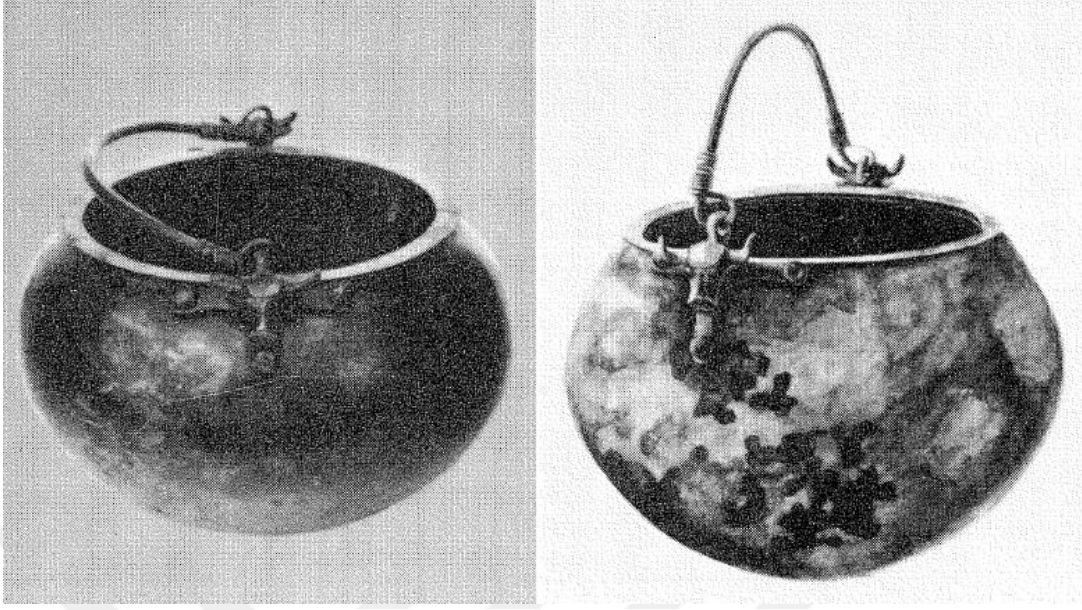

a-Tümölüs MM

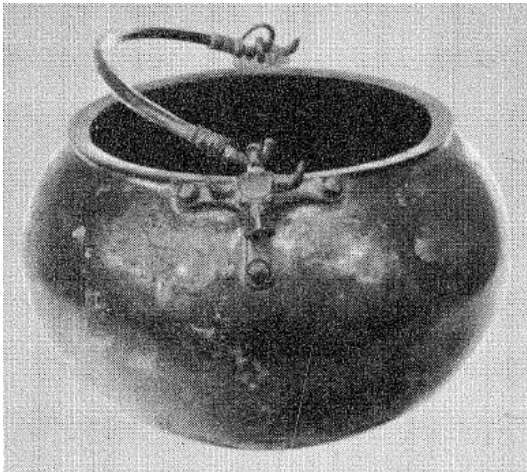

a-Tümölüs MM

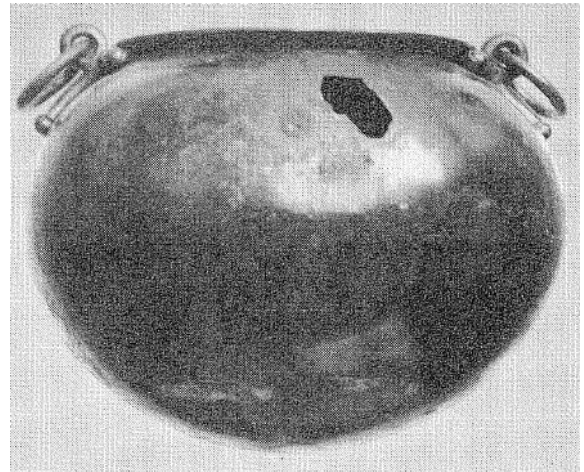
Levha 185

a-Tümülüs MM.

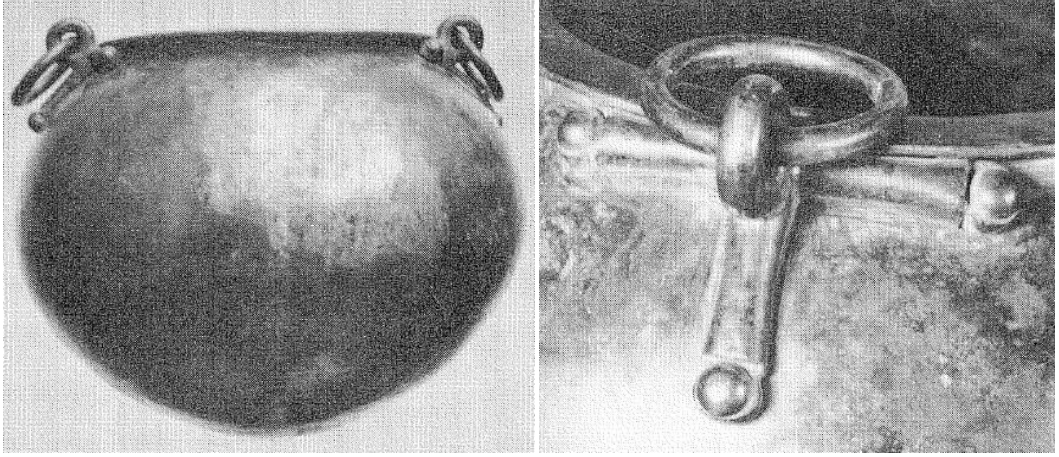

b-Tümülüs MM

c-Tümülüs MM

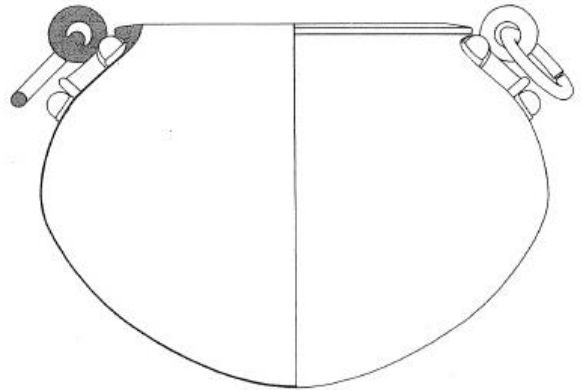
Levha 186

a-Tümölüs MM

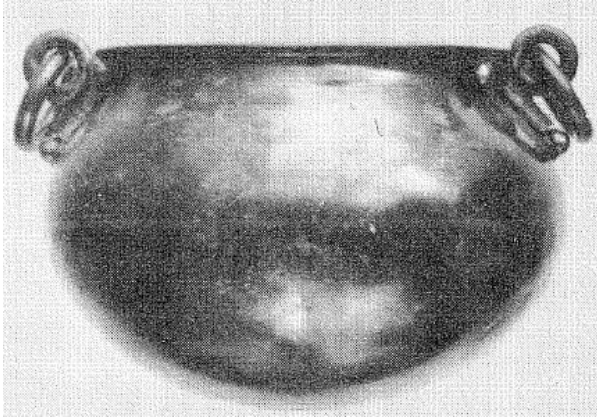
b-Tümölüs MM

c-Tümölüs MM

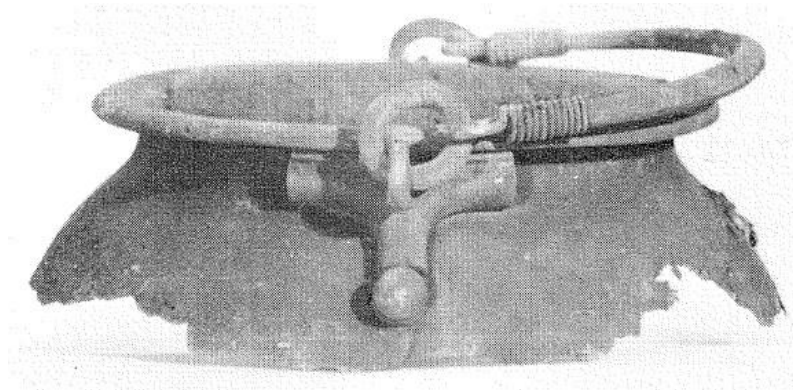
a-Tümülüs MM

b-Tümülüs MM

c-Tümülüs MM

d-Tümülüs MM

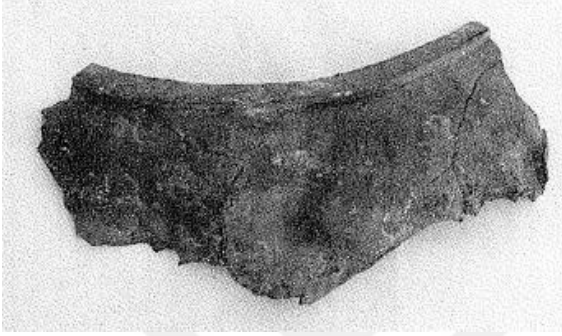
Levha 188

a-Tümlüs J

b-Tümlüs J

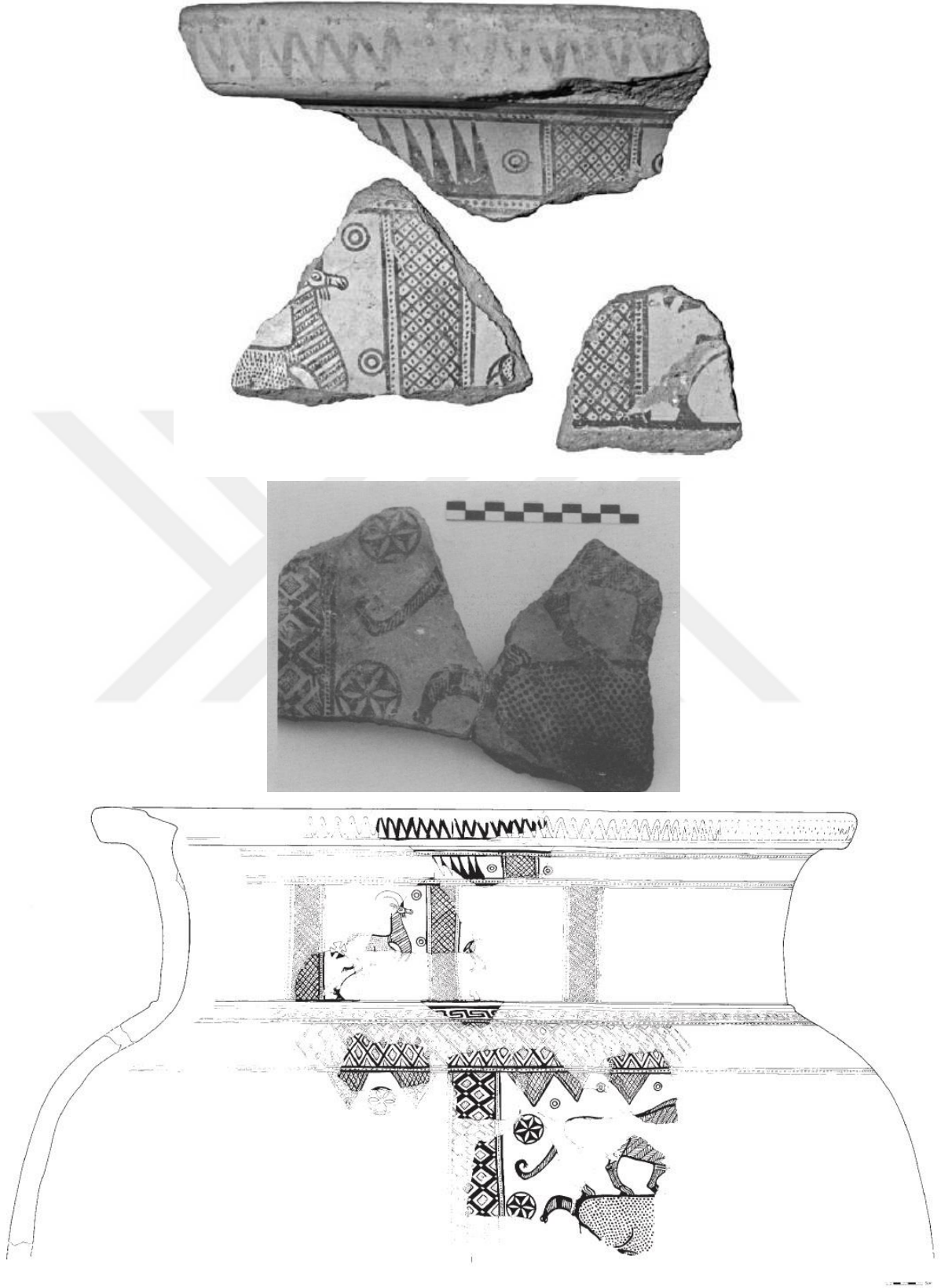
c-Tümlüs B

d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

e-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

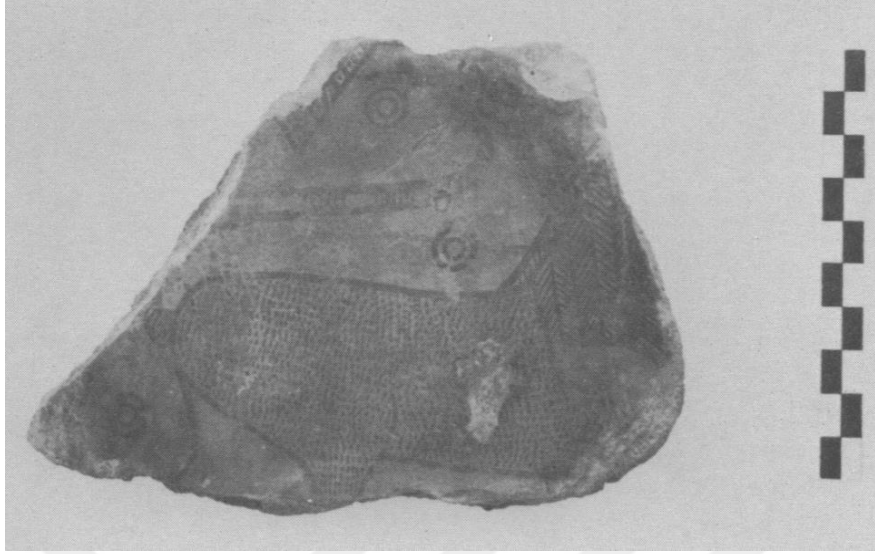
a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

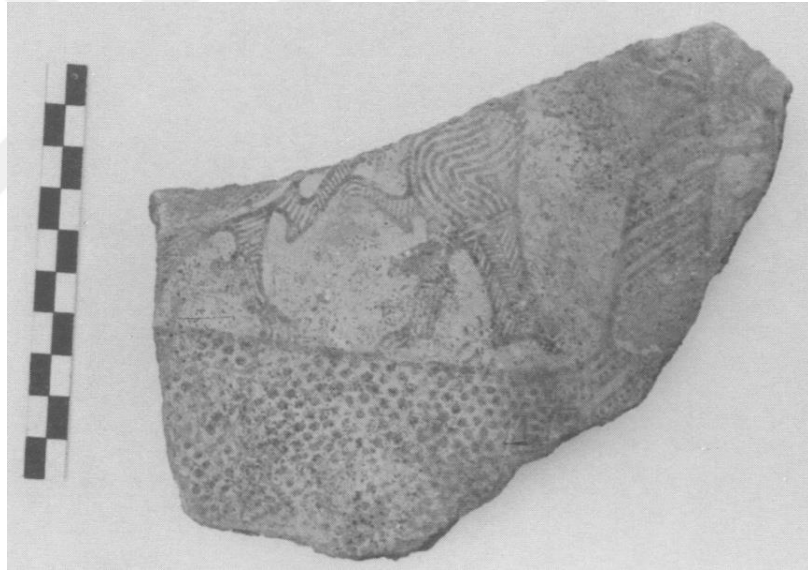
b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

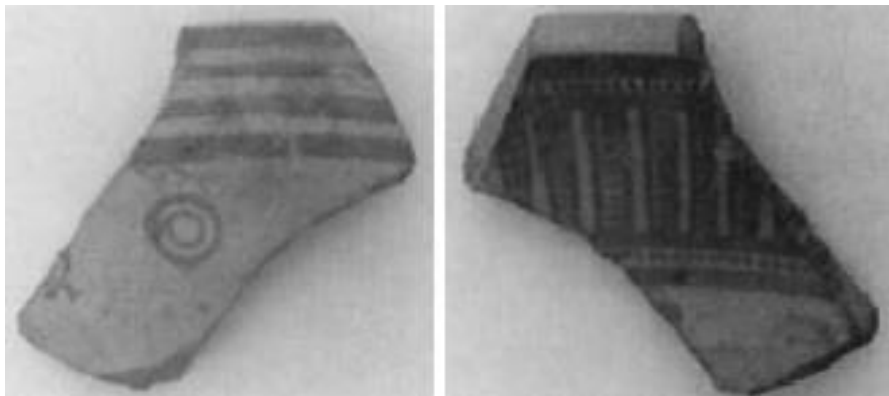
c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

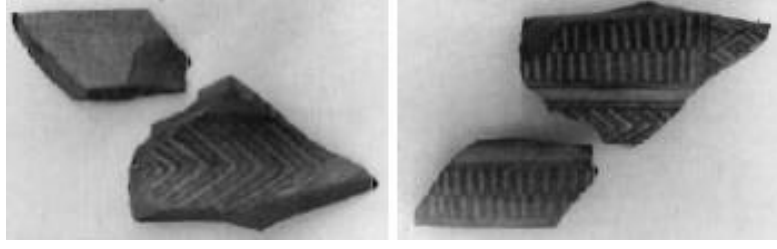

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

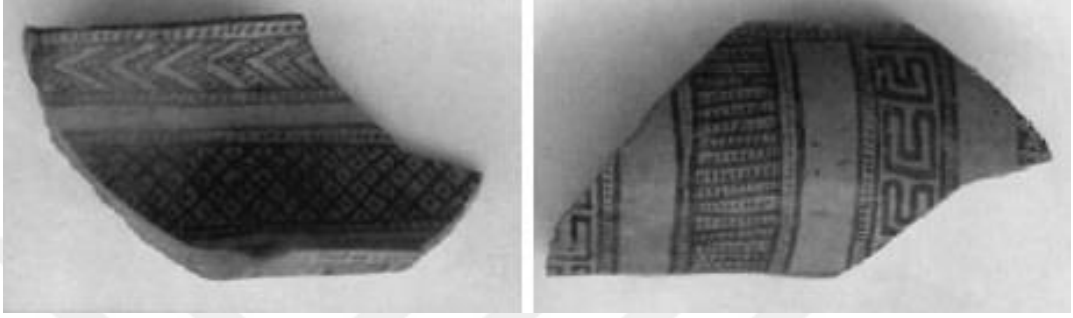
d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

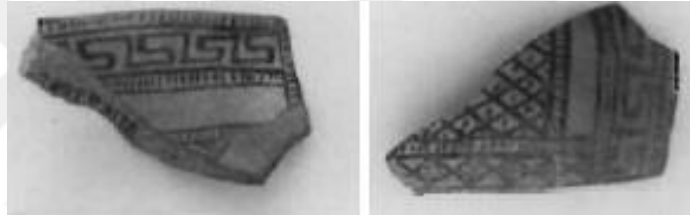
Levha 193

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

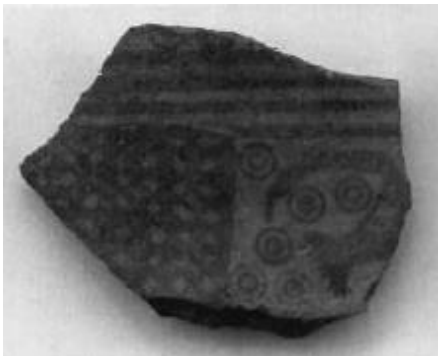
d-Gordion. YSK

e-Gordion. YSK

f-Gordion. YSK

g-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

h-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

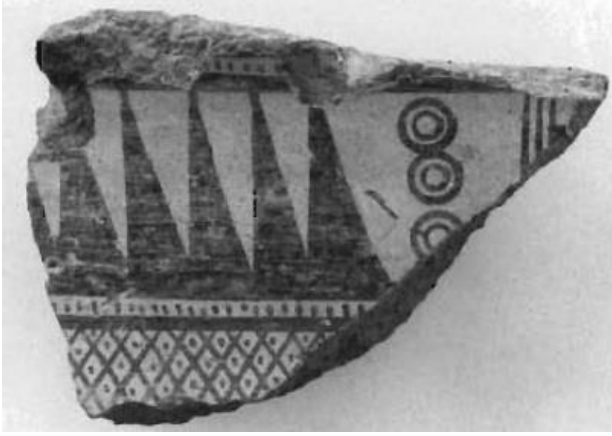
Levha 194

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

e-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

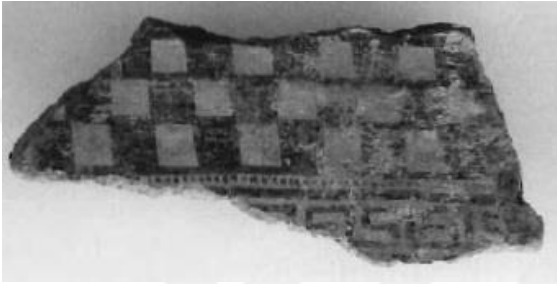
Levha 195

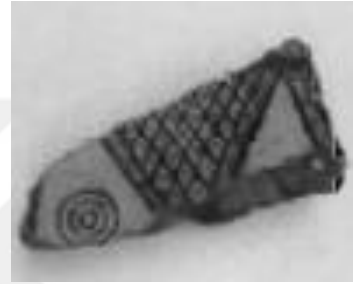
a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

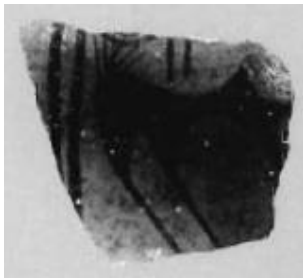
c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

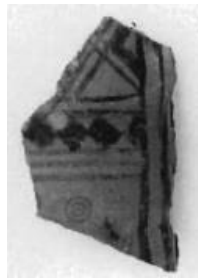
d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

e-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

f-Gordion. YSK

g-Gordion. YSK

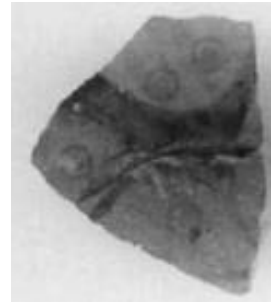
h-Gordion. YSK

i-Gordion. YSK

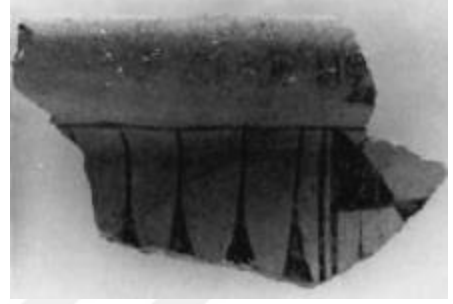
j-Gordion. YSK

k-Gordion. YSK

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

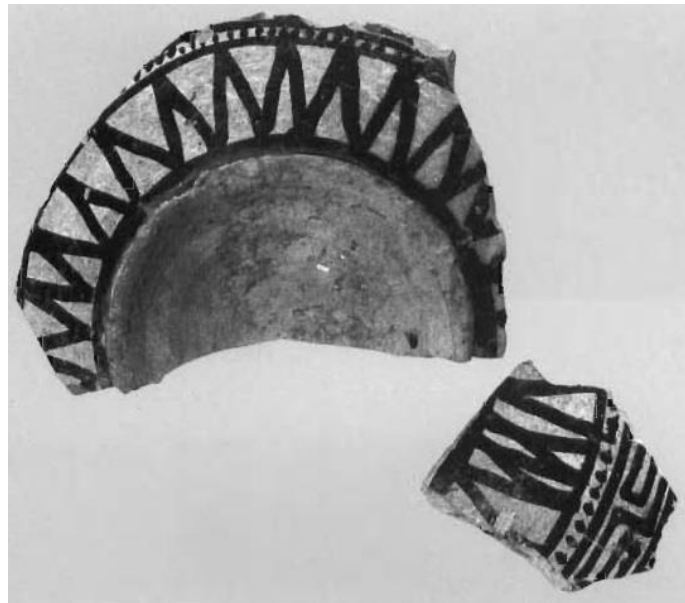
b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

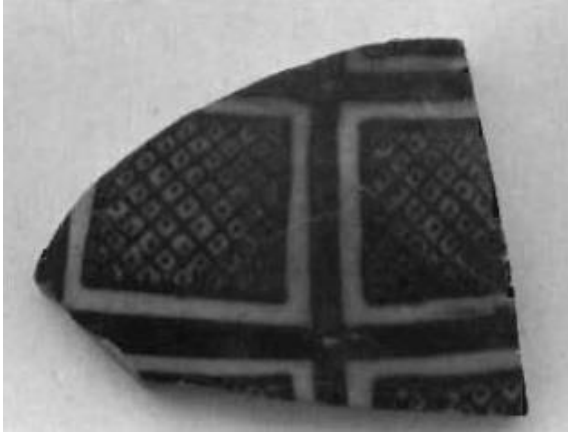
d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

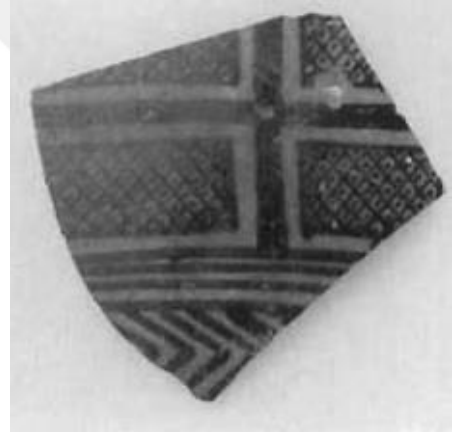
e-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

e-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

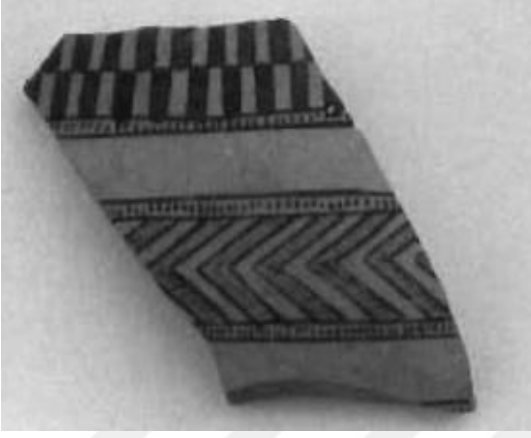
Levha 198

a-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

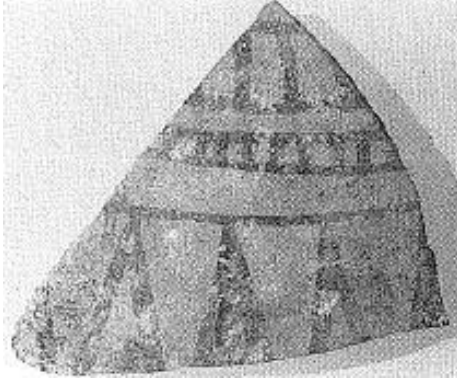
b-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

c-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

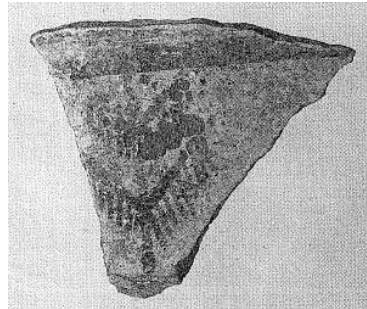
d-Gordion. Yıkım sonrası kontekst.

e-Tümülüs S1.

f-Tümülüs H.

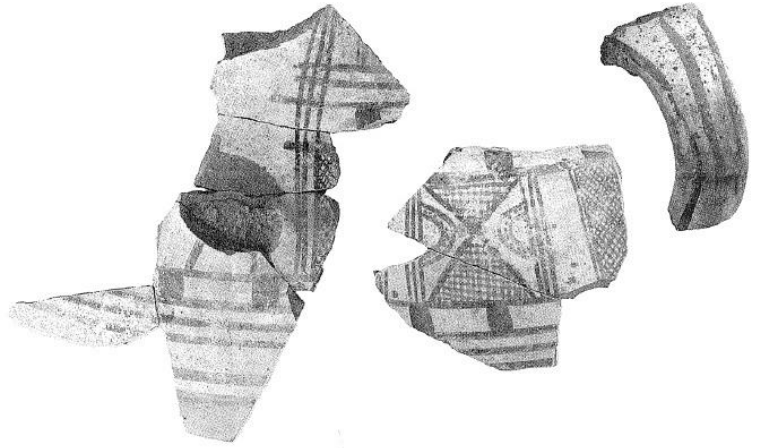

g-Tümülüs H.

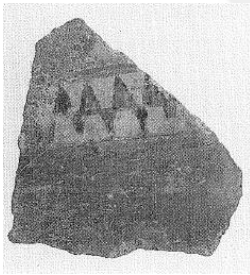
Levha 199

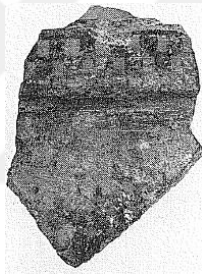
a-Tümülüs H.

b-Tümülüs J.

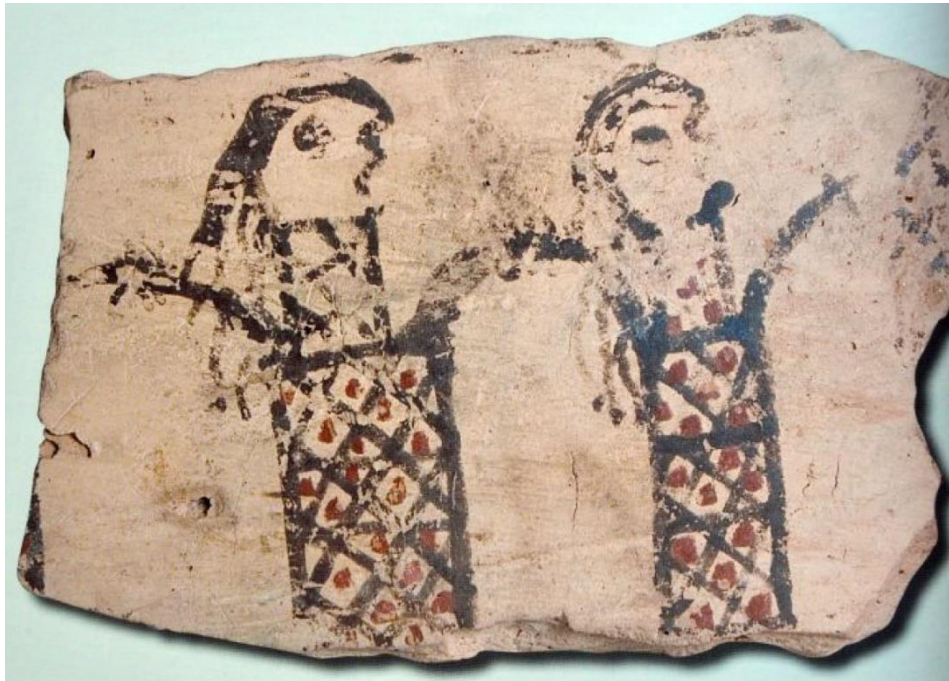
c-Tümülüs J.

d-Tümülüs B.

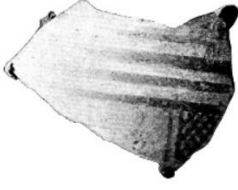

e-Gordion.

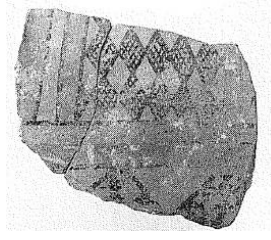

f-Gordion.

Levha 200

a-Tümülüs K-I.

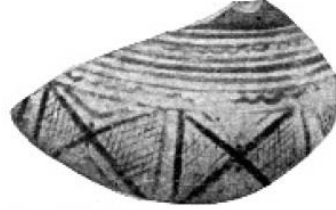
b-Tümülüs B.

c-Tümülüs K-II.

d-Tümülüs K-II.

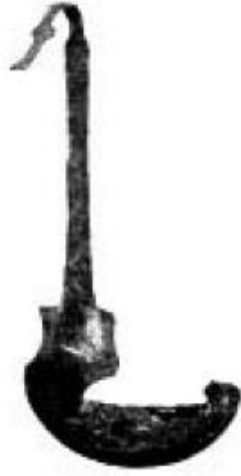
e-Tümülüs K-II.

f-Gordion.

g-Gordion.

a-Tümülüs K-III.

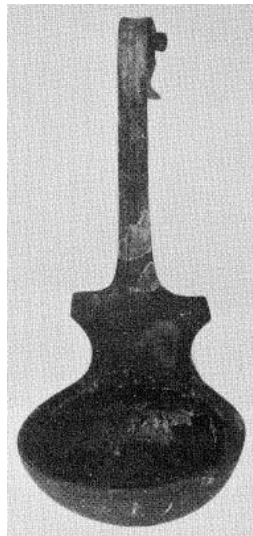
b-Tümülüs P.

c-Tümülüs P.

d-Tümülüs K-IV.

e-Tümülüs MM.

f-Tümülüs MM.

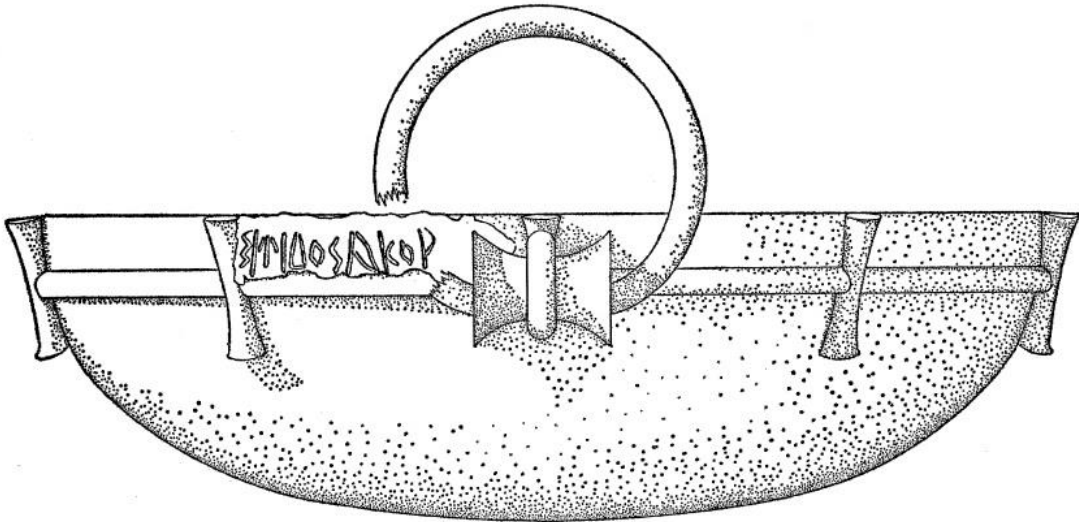
a-Gordion.

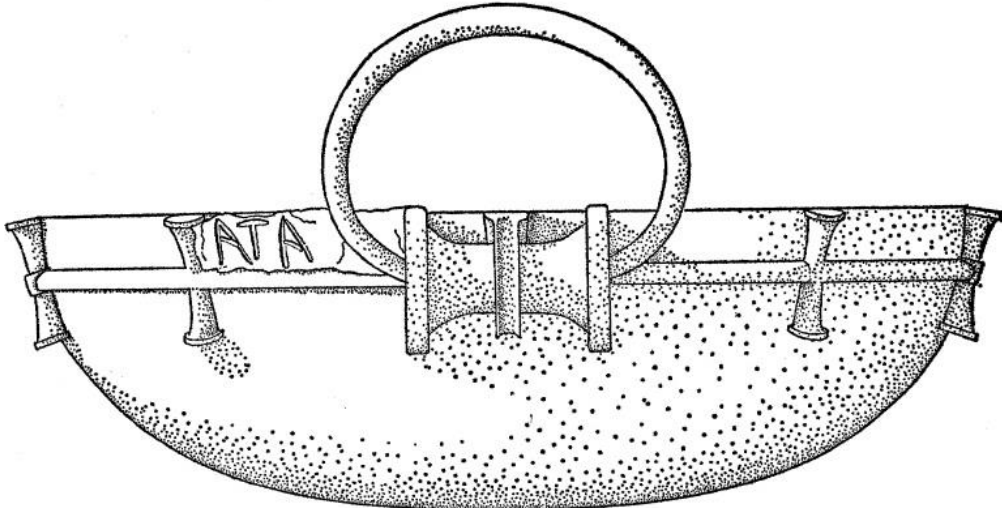
b-Gordion.

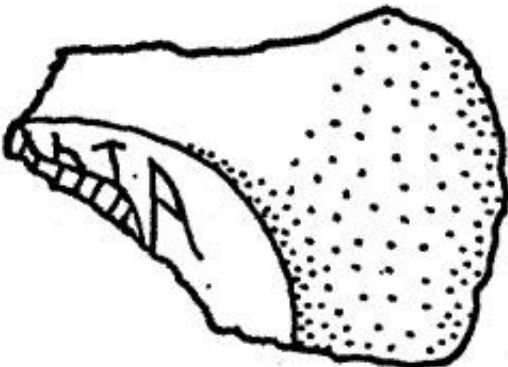
a-Gordion.

b-Tümülüs MM.

c-Tümülüs MM.

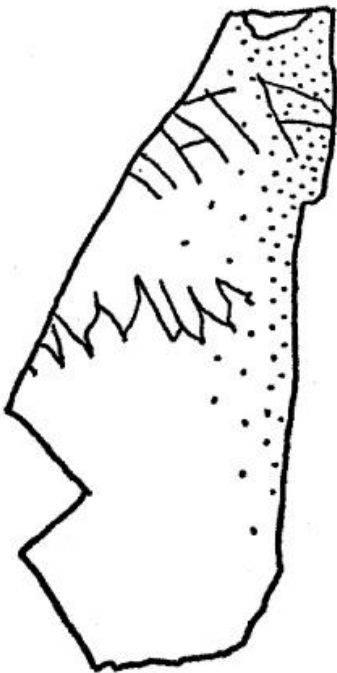
a-Gordion.

b-Gordion.

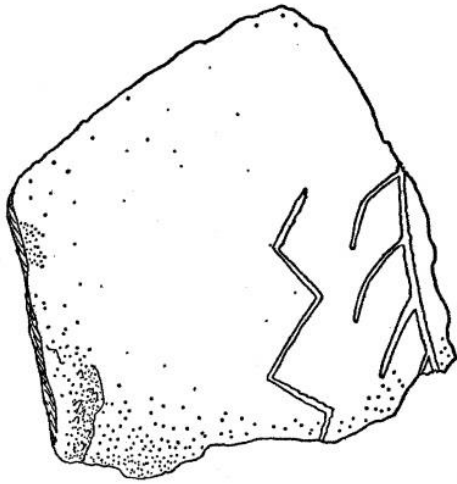
c-Gordion.

d-Gordion.

e-Gordion.

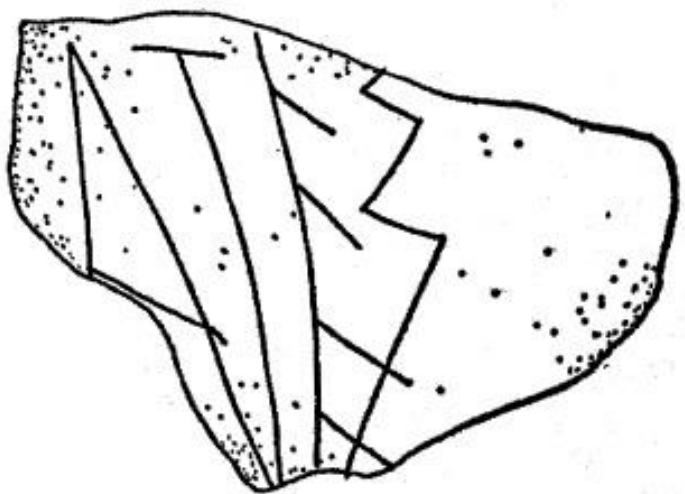
a-Gordion.

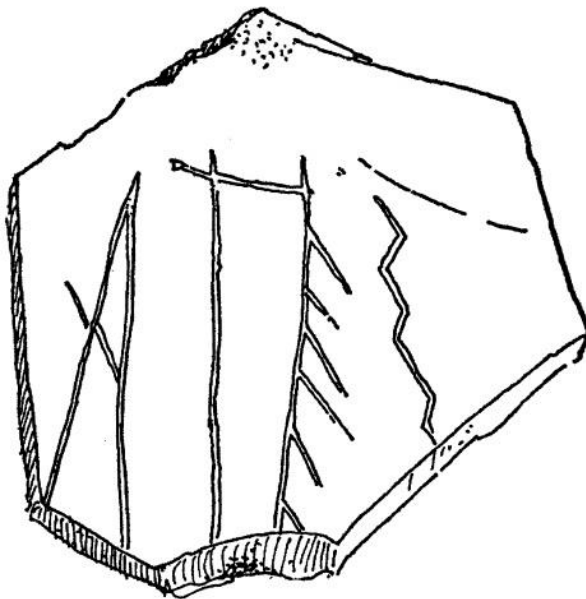
b-Gordion.

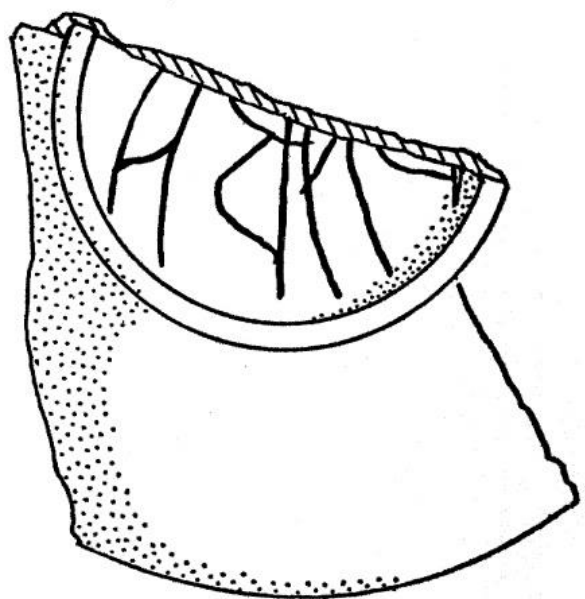
c-Gordion.

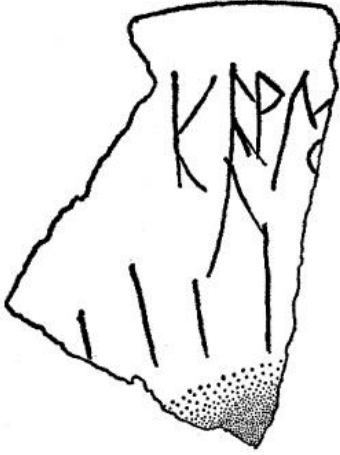
d-Gordion.

e-Gordion.

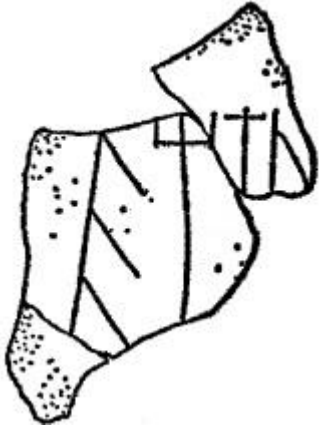
f-Gordion.

a-Gordion.

b-Tümülüs MM.

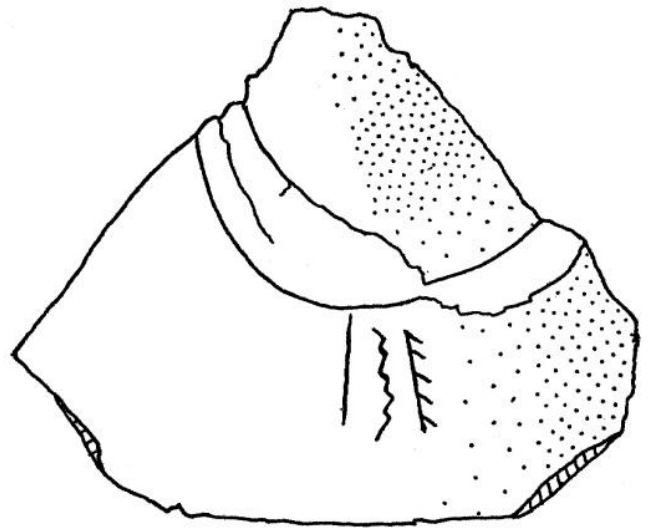
c-Gordion.

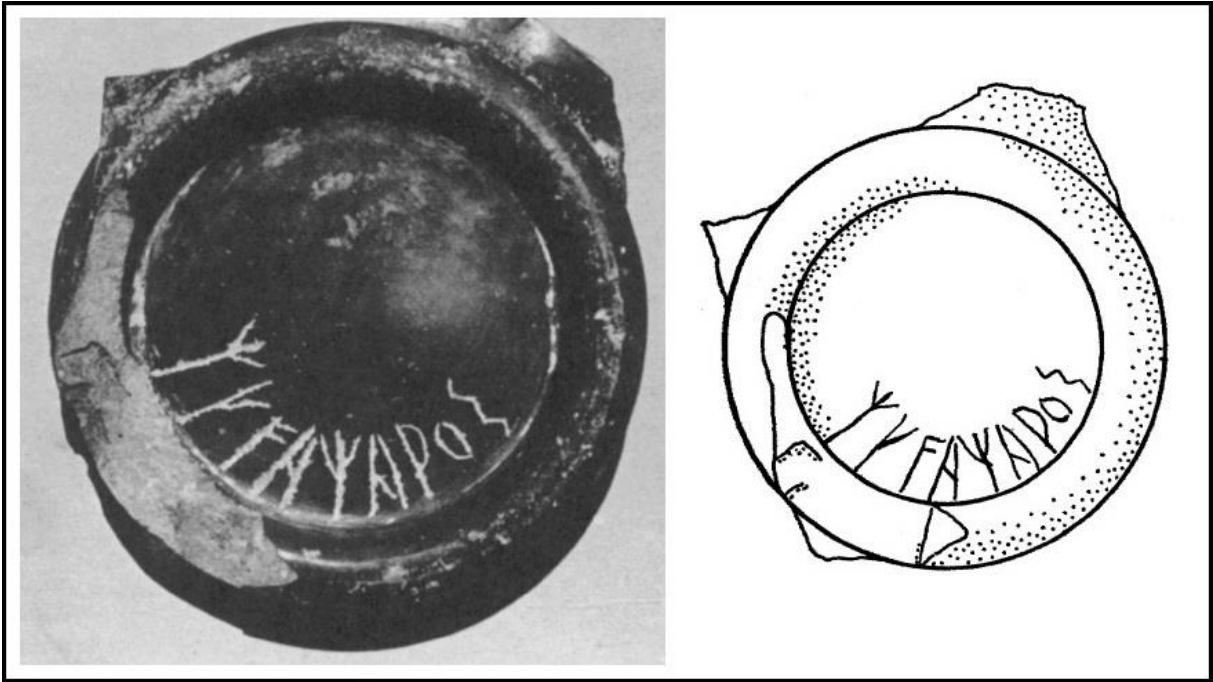
d-Gordion.

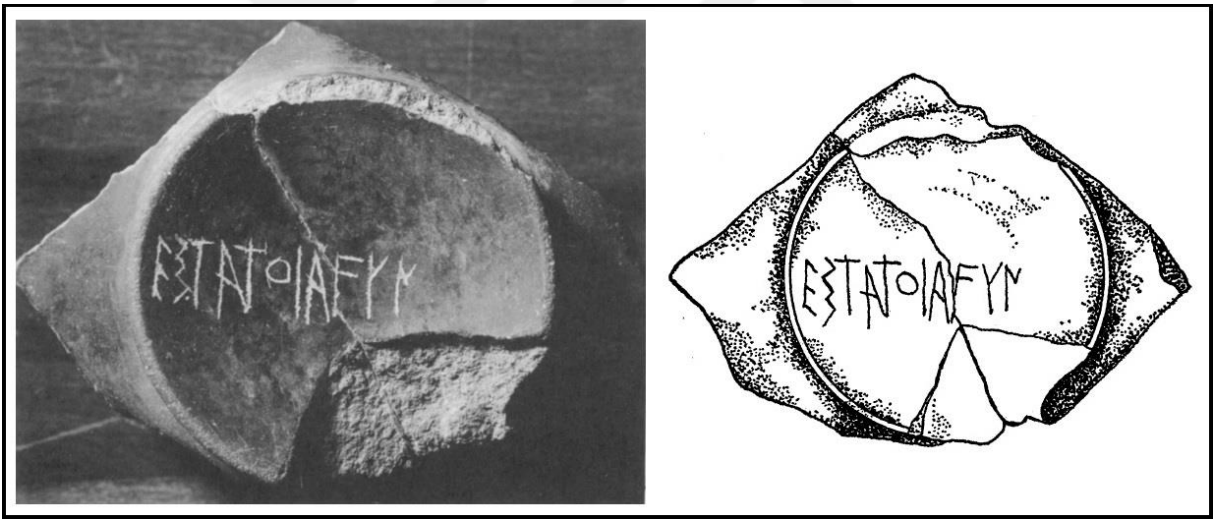
e-Gordion.

f-Gordion.

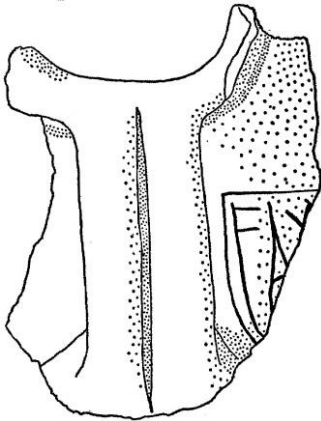
a-Gordion.

b-Gordion.

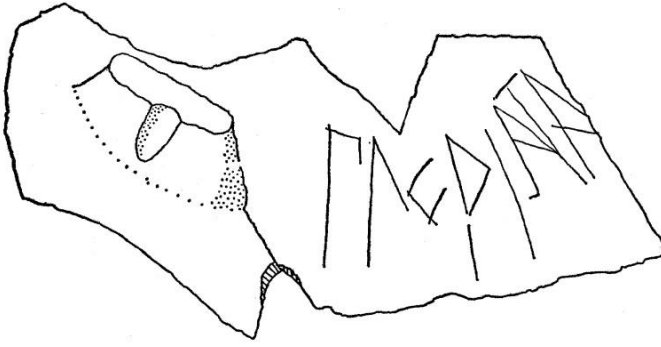

c-Gordion.

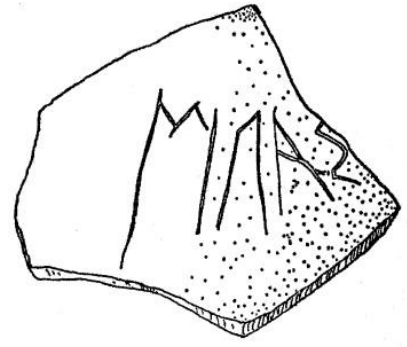

d-Gordion.

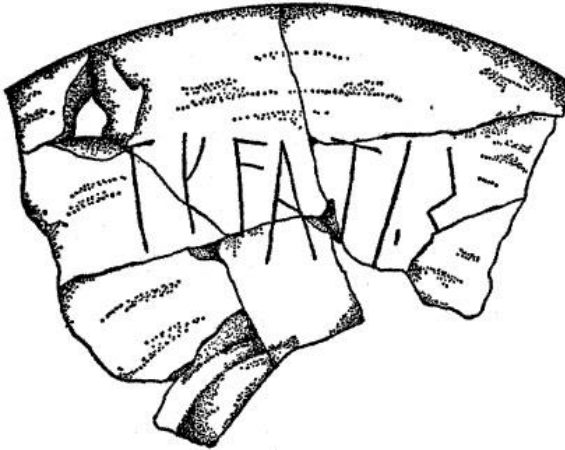
Levha 208

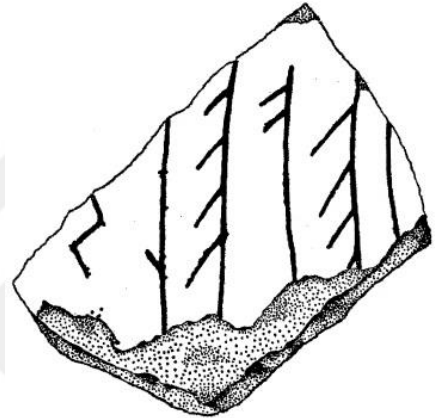
a-Gordion.

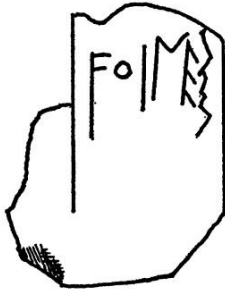
b-Gordion.

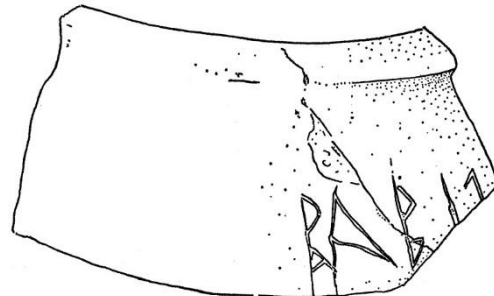
c-Gordion.

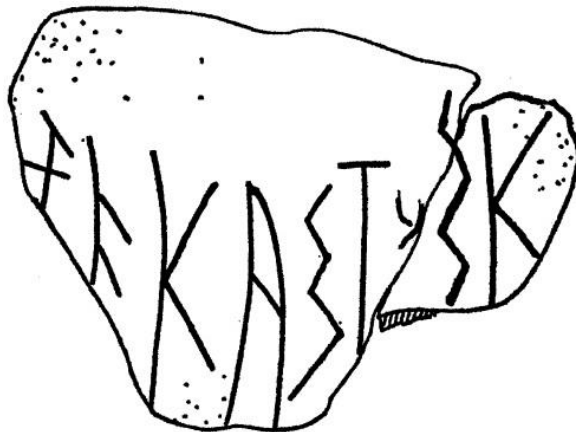
d-Gordion.

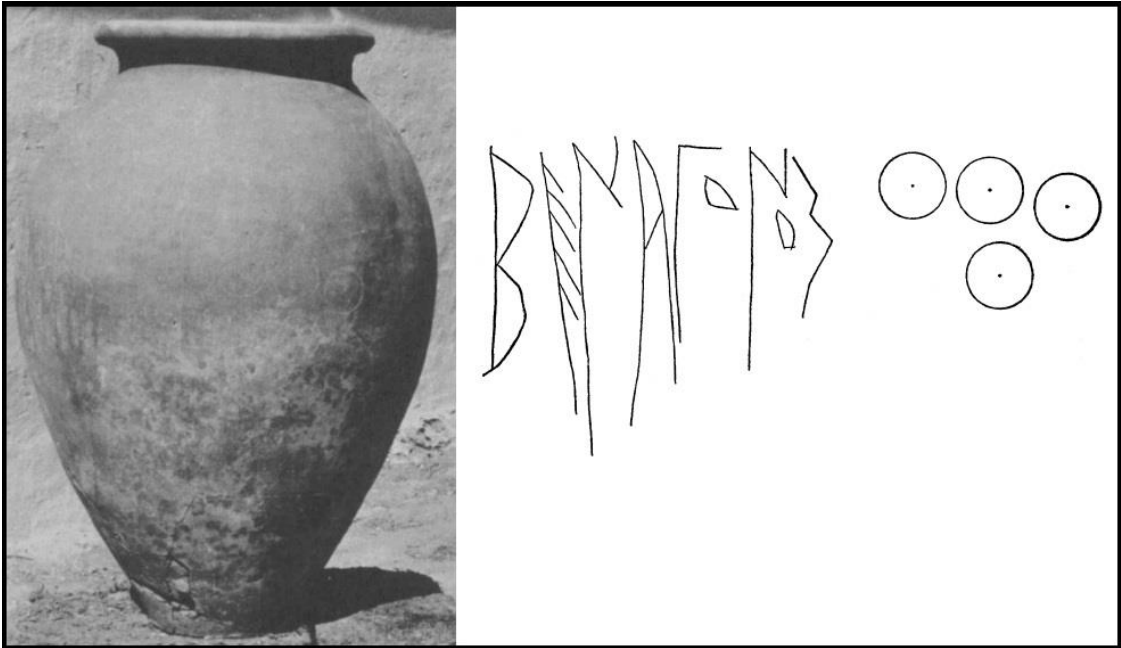
e-Gordion.

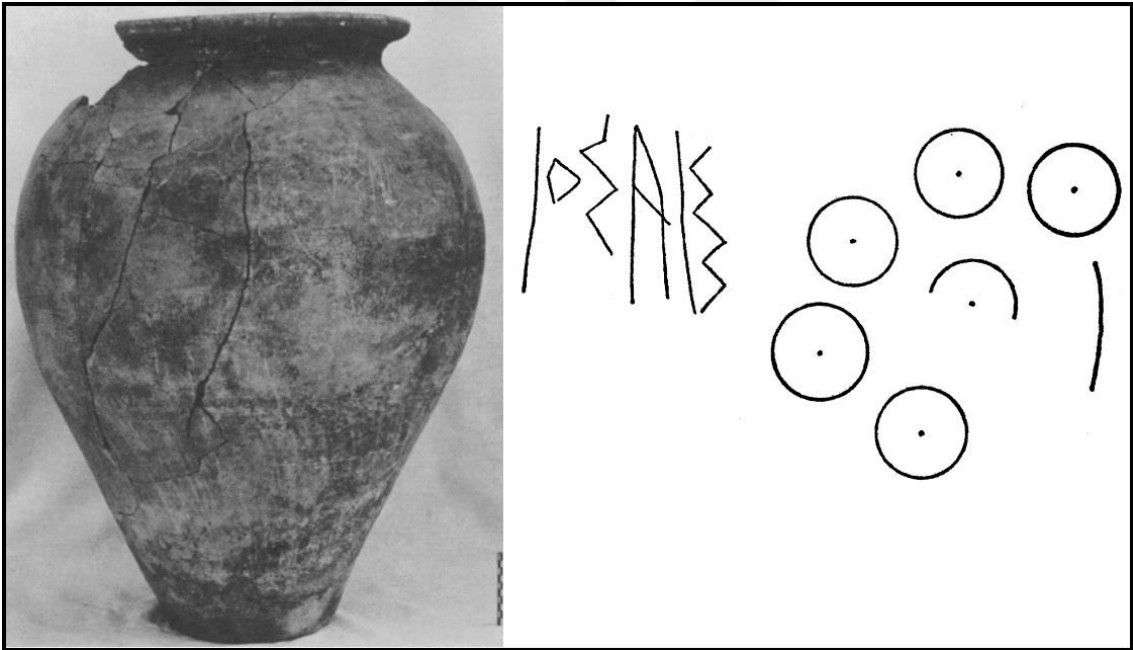
f-Gordion.

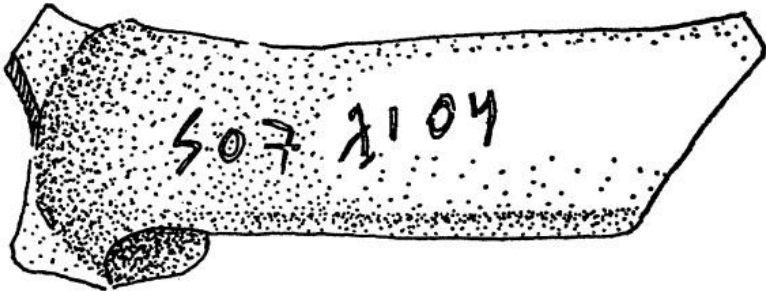
g-Gordion.

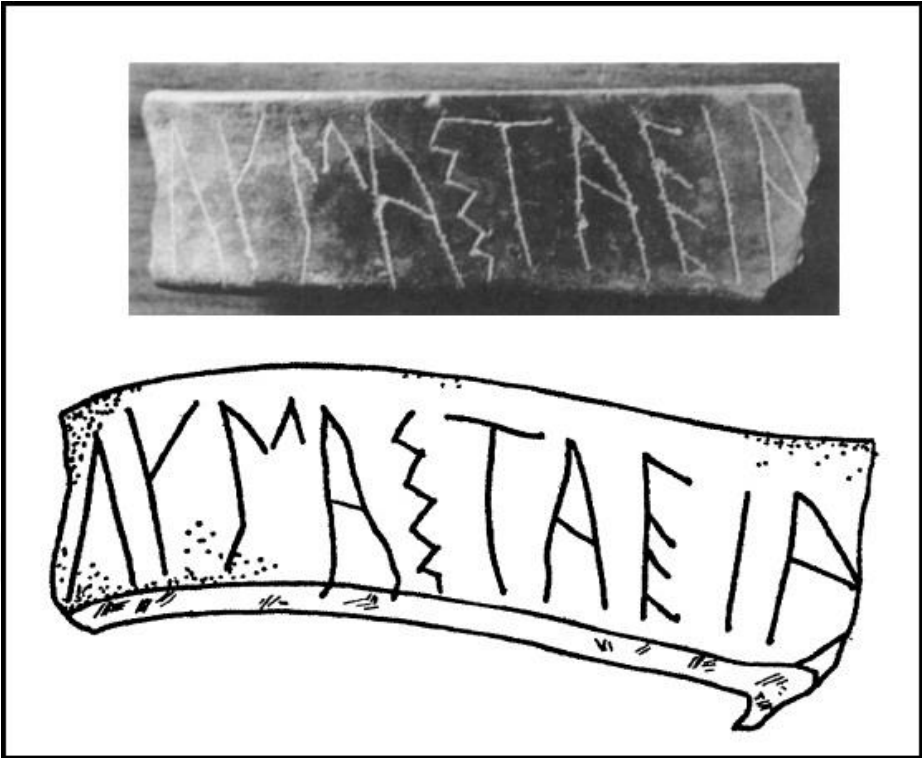
a-Gordion.

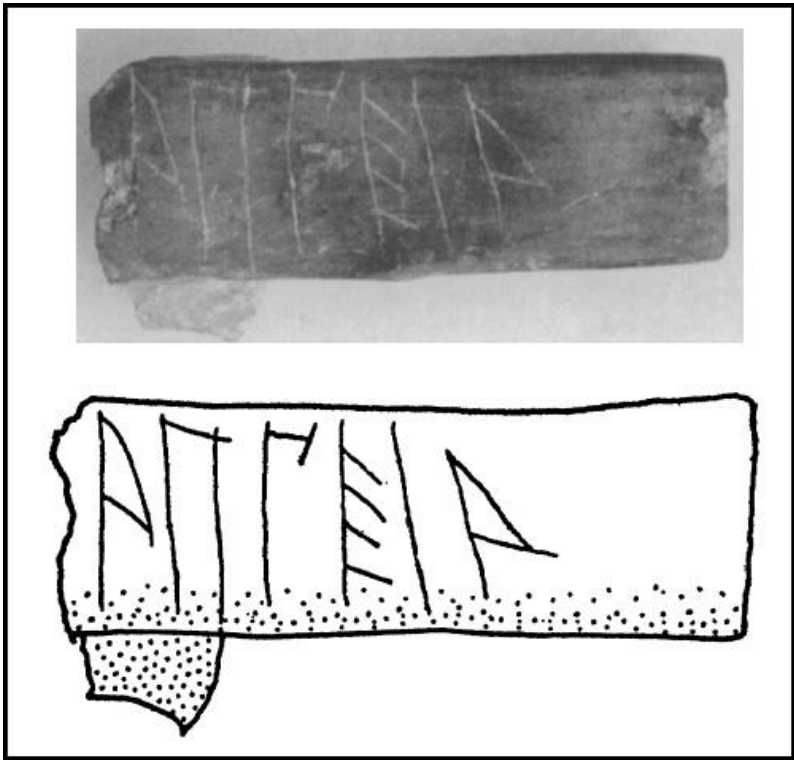
b-Gordion.

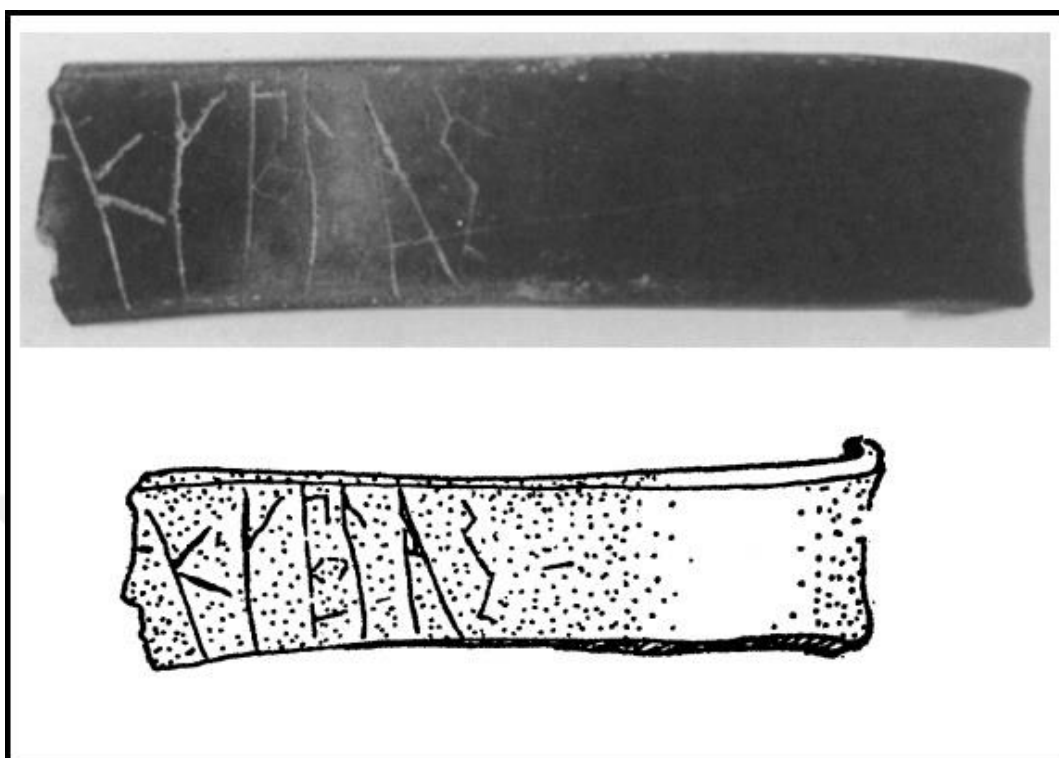
c-Gordion.

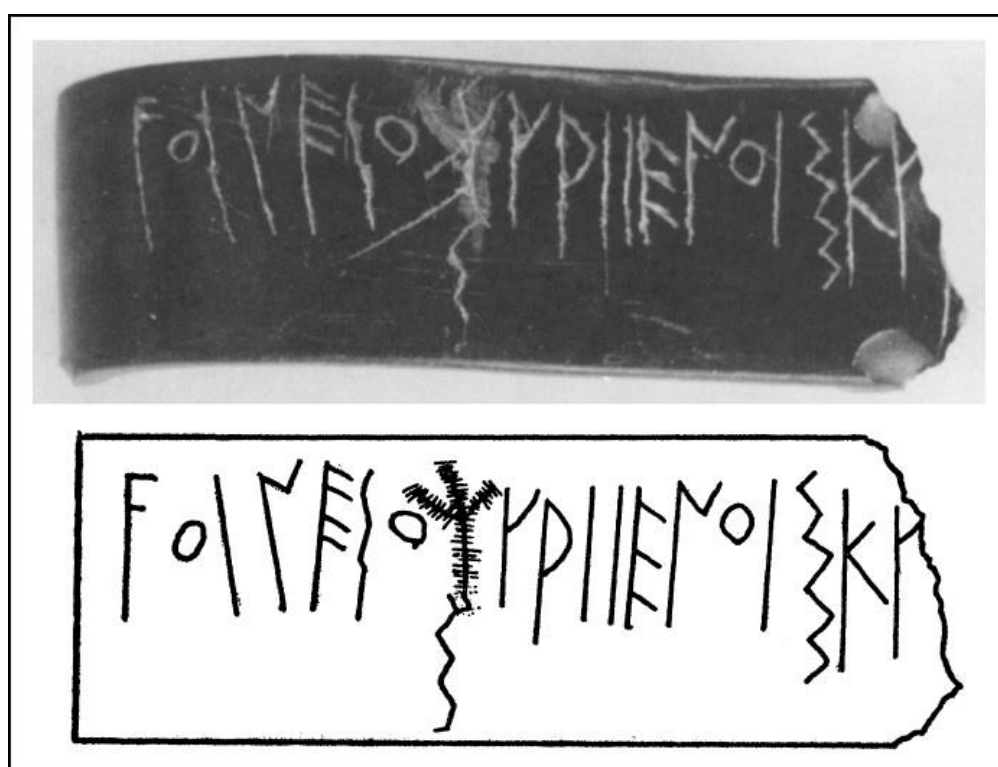
a-Gordion.

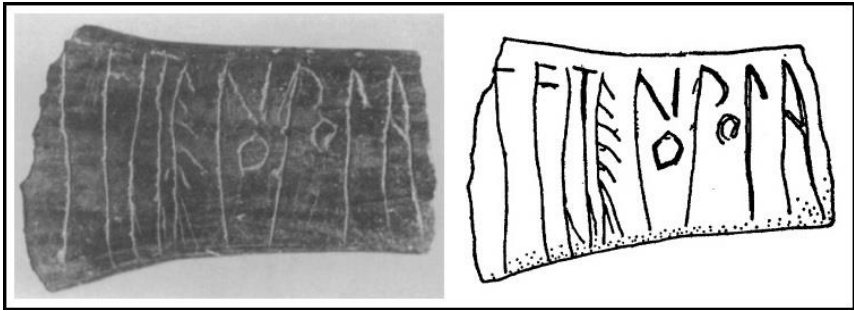
b-Gordion.

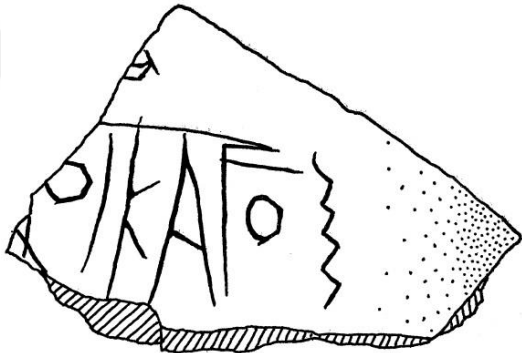
a-Gordion.

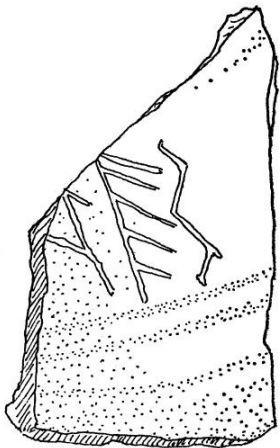
b-Gordion.

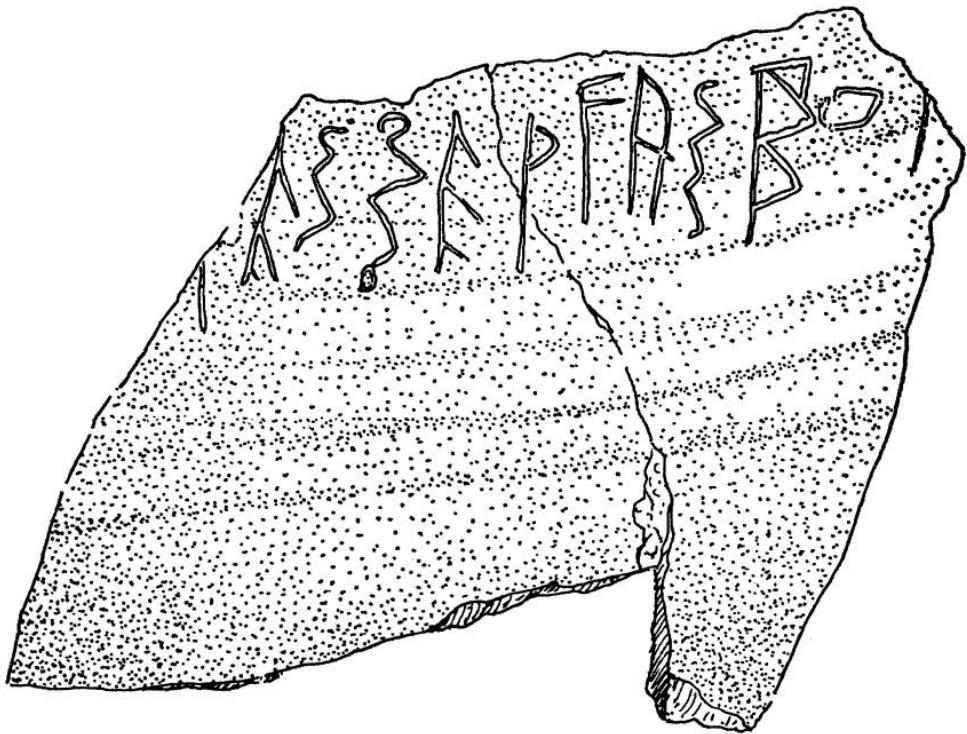
a-Gordion.

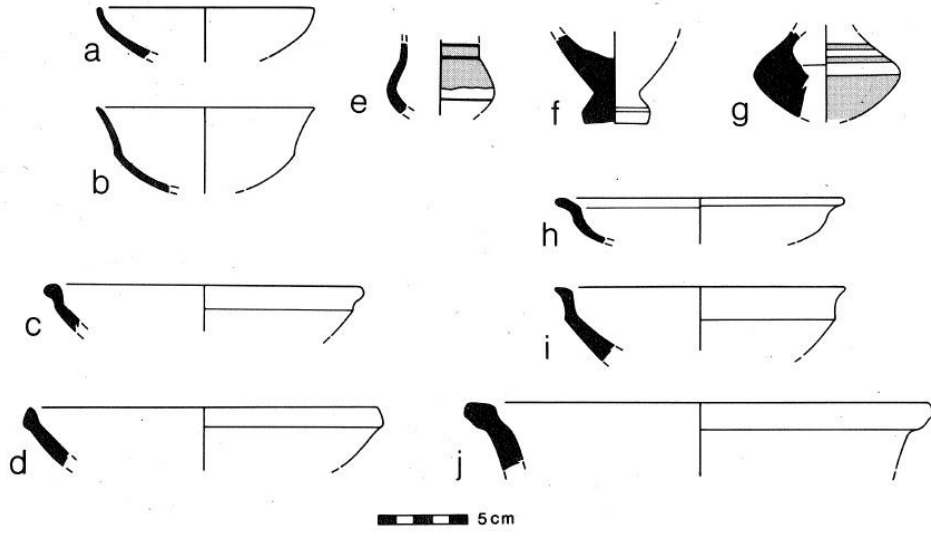
b-Gordion.

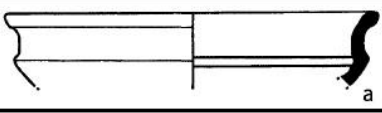
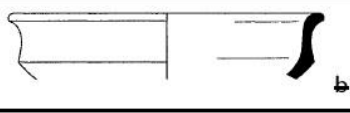
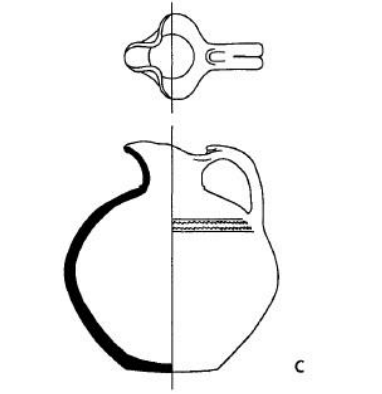
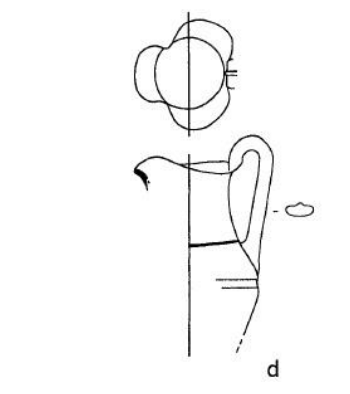
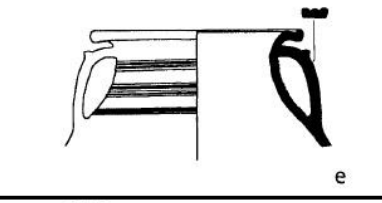
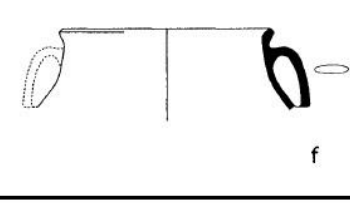
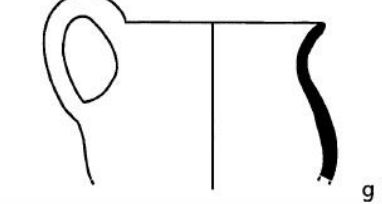
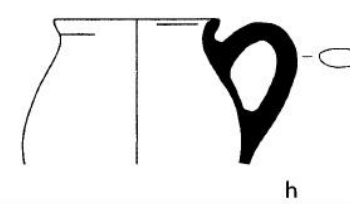
c-Gordion.

d-Gordion.

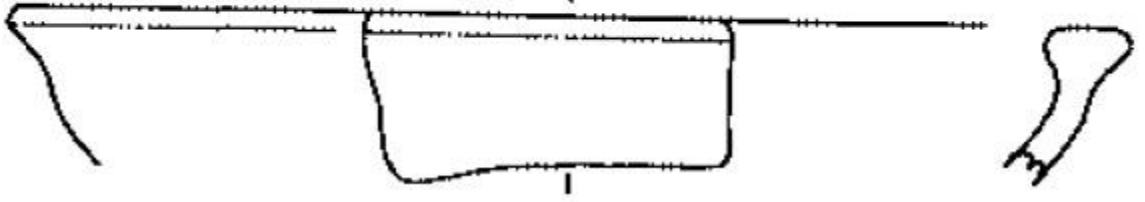
a-Gordion. Geç Phryg Seramiği.

ERKEN PHRYG	GEÇ PHRYG
	
	
	
	

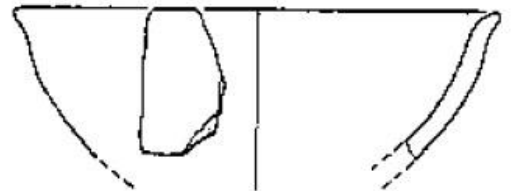
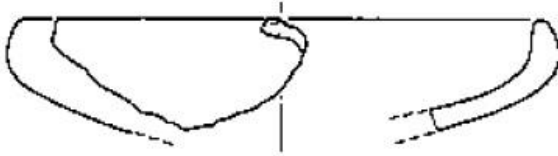
b-Gordion. Erken ve Geç Phryg Seramiği.

a-Ankara. Kadı Höyük.

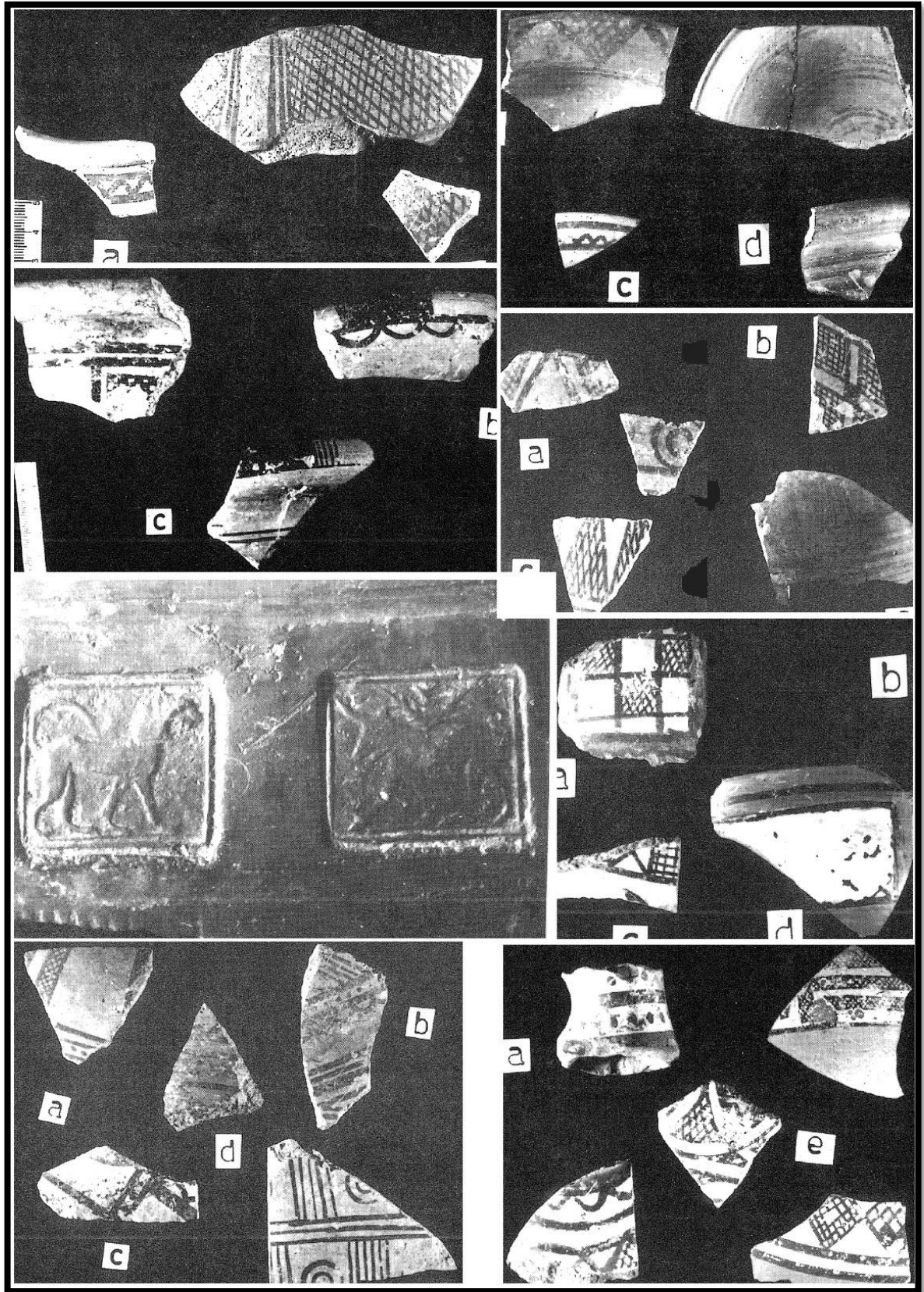
b-Ankara. Büyük Höyük.

c-Ankara. Boz Höyük.

d-Ankara. Roma Hamamı.

a-Ankara. Ulus.

a-Ankara. ODTÜ Büyük Tömülüs.

b-Ankara. ODTÜ Büyük Tömülüs.

c-Ankara. ODTÜ Büyük Tömülüs.

a-Ankara. ODTÜ Büyük Tümüüs.

b-Ankara. ODTÜ Büyük Tümüüs.

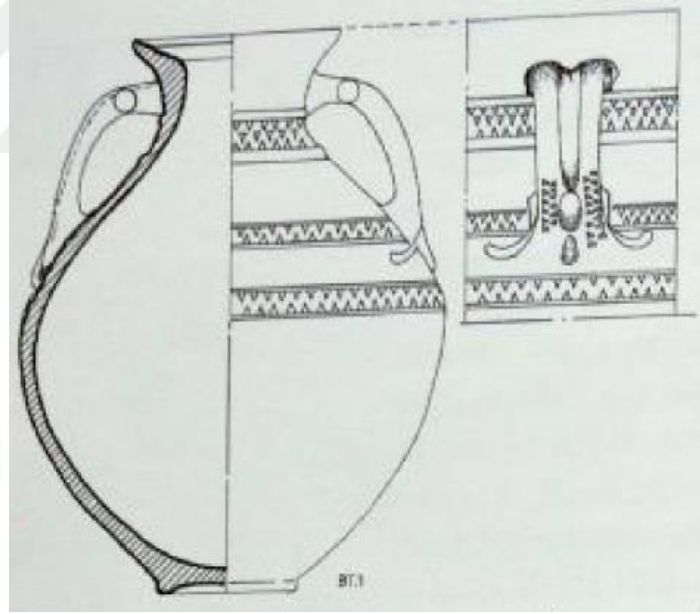
c-Ankara. ODTÜ Büyük Tümüüs.

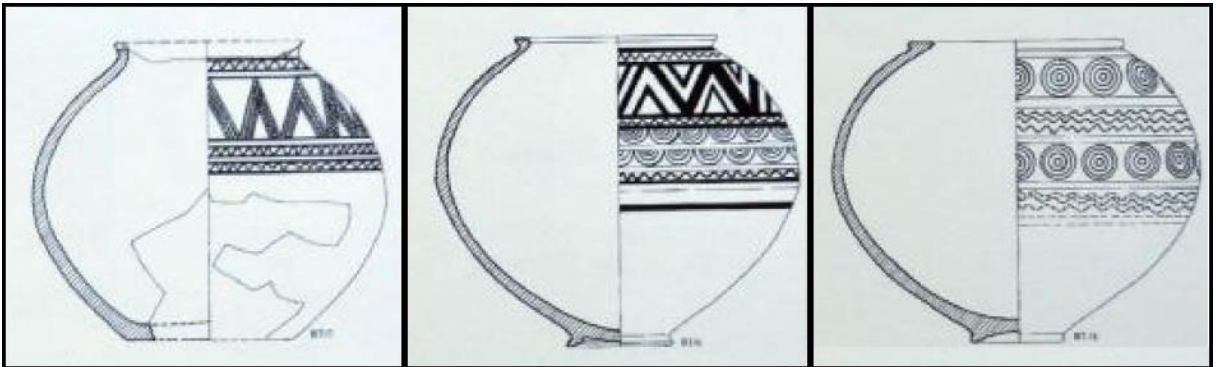
a-Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs.

b-Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs.

c-Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs.

d-Ankara. ODTÜ Büyük Tümülüs.

a-Ankara. ODTÜ Büyük Tmls.

b-Ankara. ODTÜ Tmls I/II.

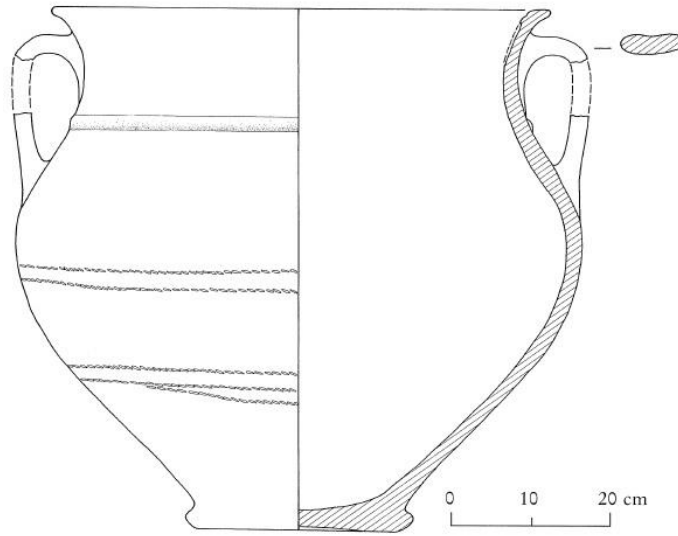

c-Ankara. ODTÜ Tmls I/II.

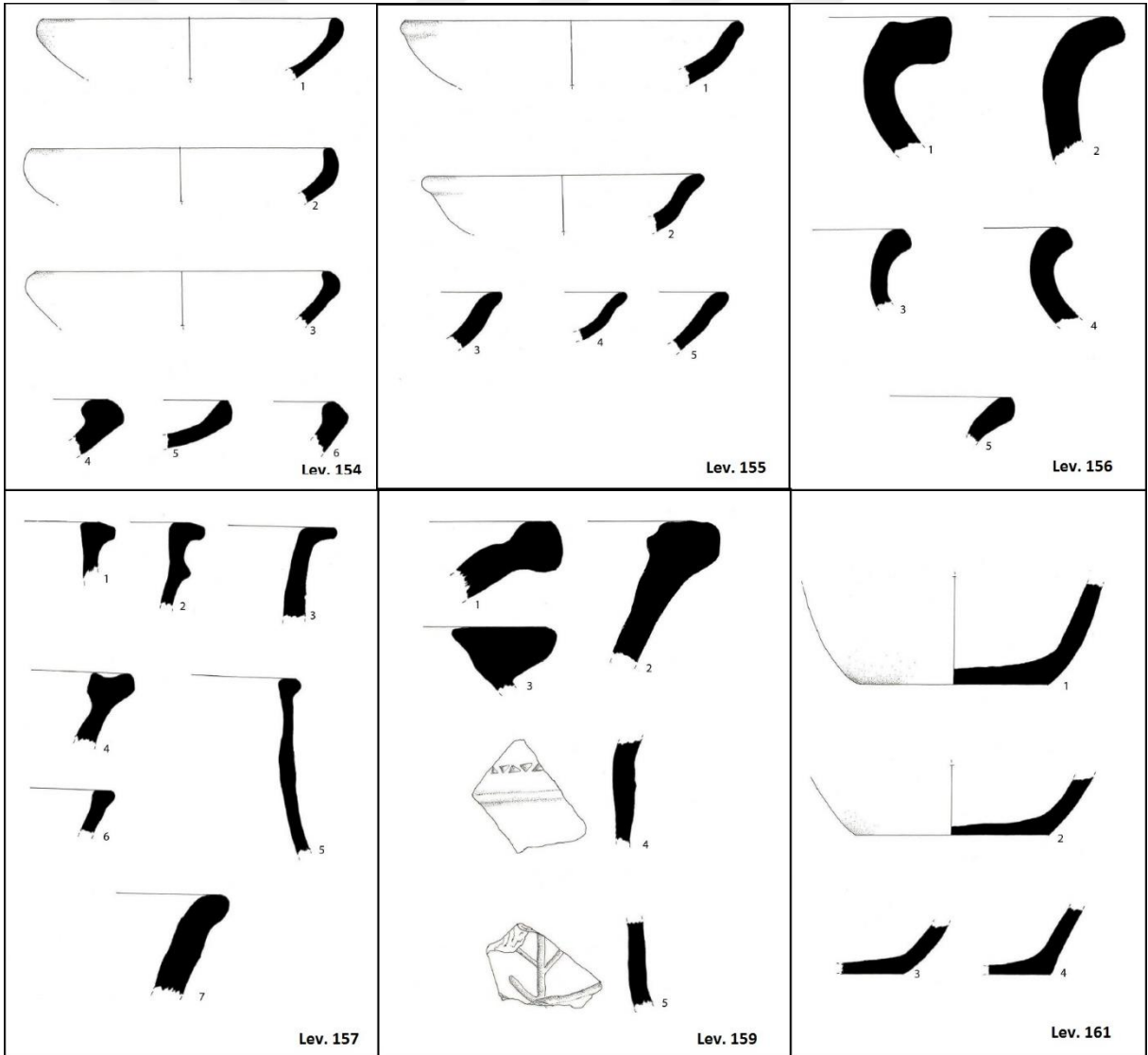

d-Ankara. Bestepeler-Genlerbirliği Tmls.

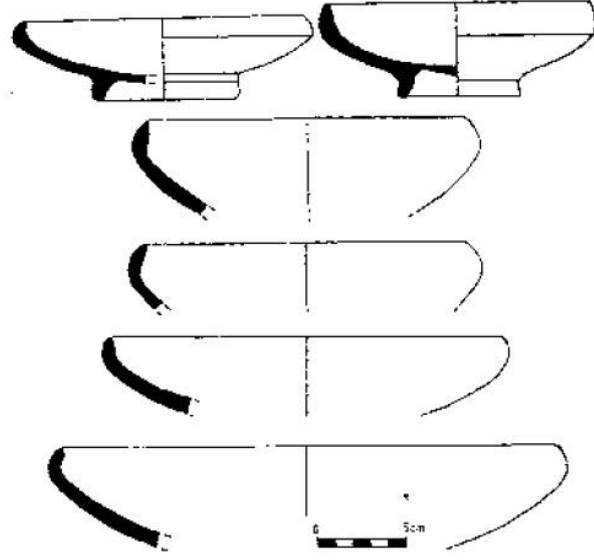
Levha 220

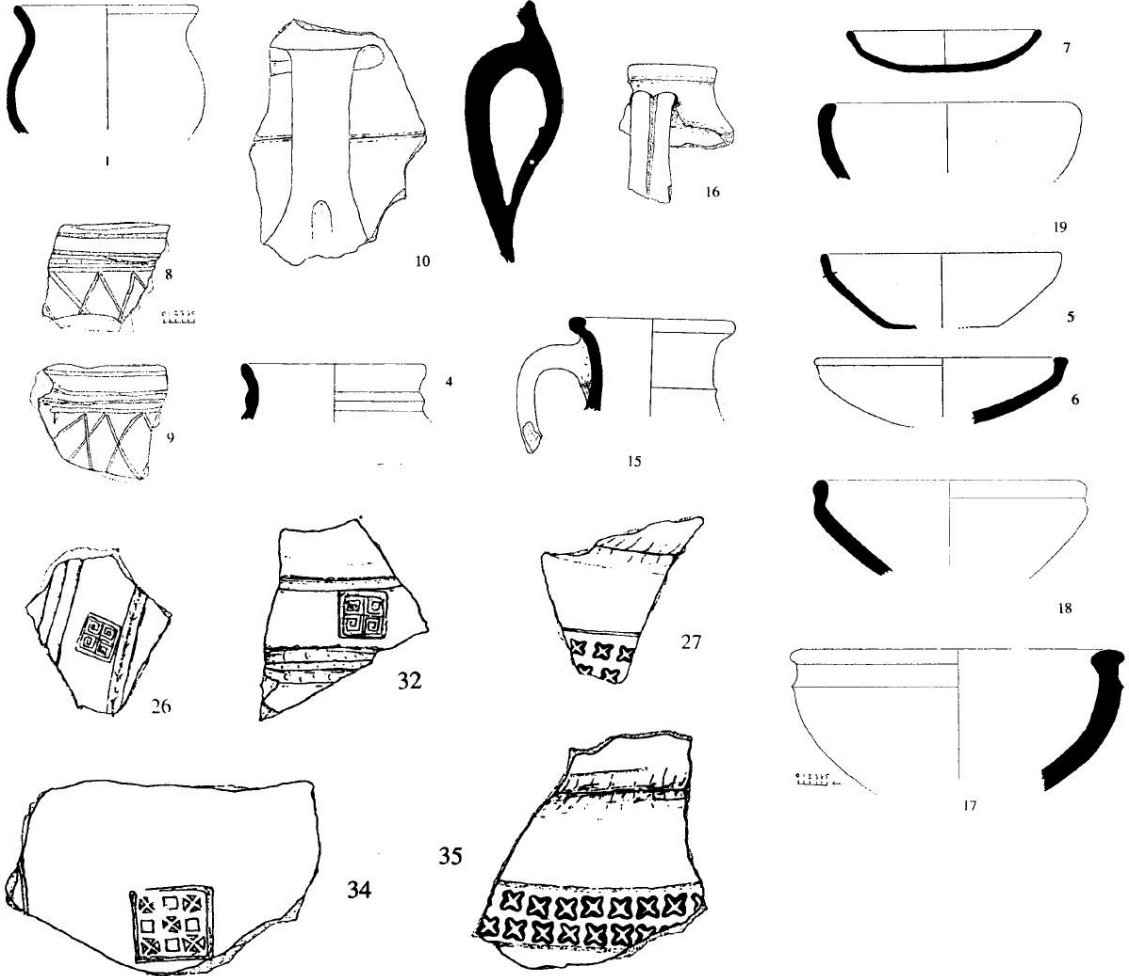
a-Eskişehir. Demircihöyük.

b-Eskişehir. Midaion.

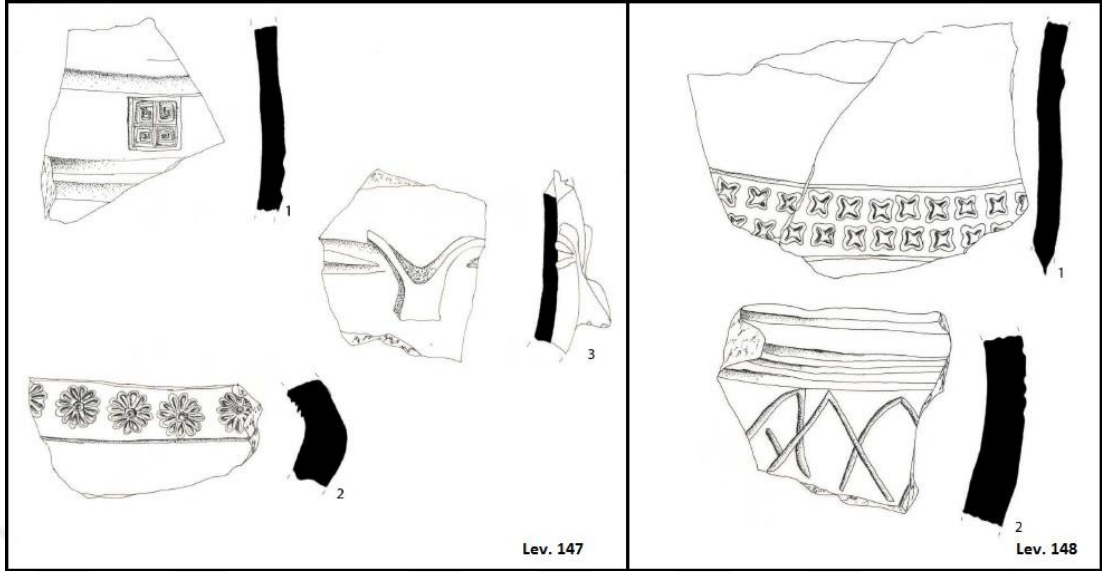

a-Eskişehir. Zey Kale.

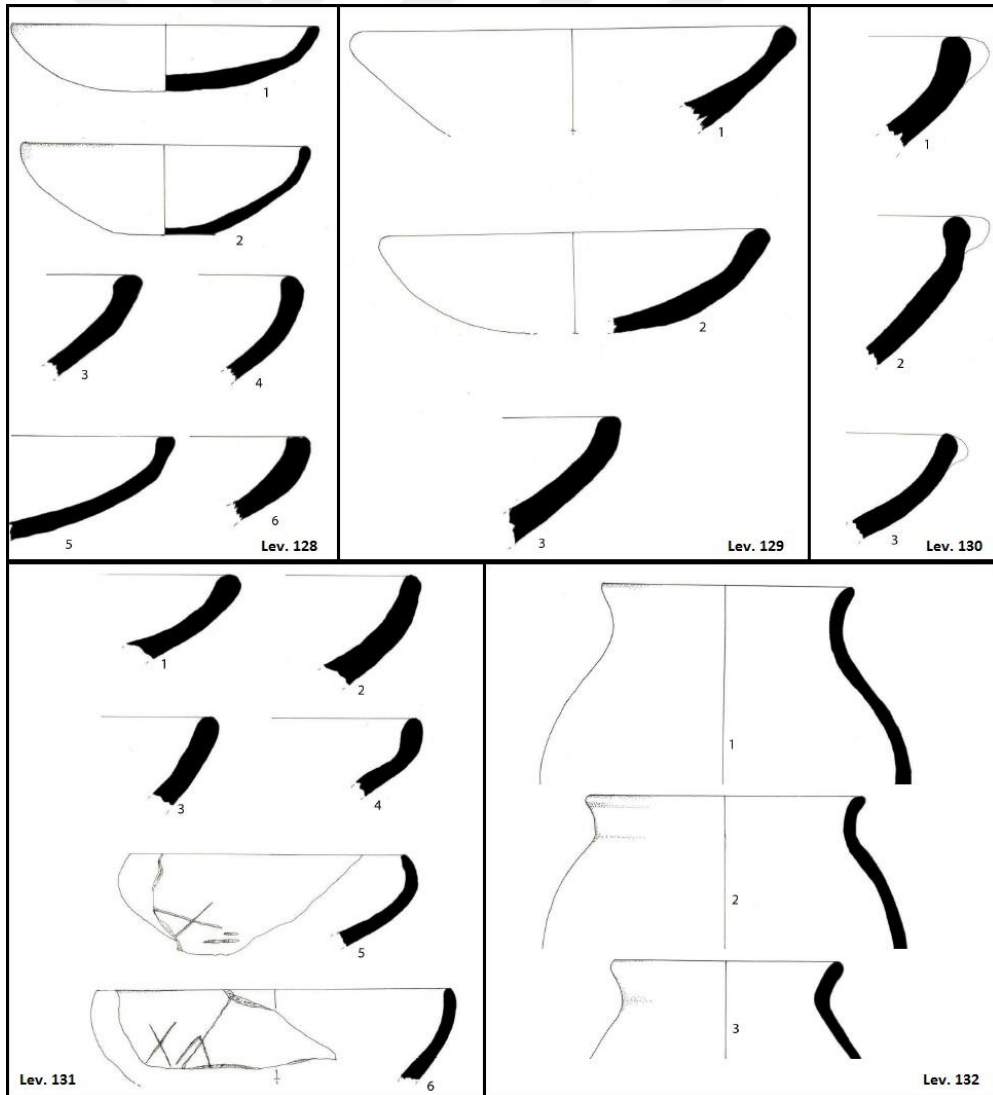

b-Eskişehir. Midas Şehri.

Levha 222

a-Eskişehir. Midas Şehri.

b-Eskişehir. Midas Şehri.

Levha 223

a-Eskişehir. Midas Şehri.

b-Eskişehir. Midas Şehri.

c-Eskişehir. Midas Şehri.

d-Eskişehir. Midas Şehri.

e-Eskişehir. Midas Şehri.

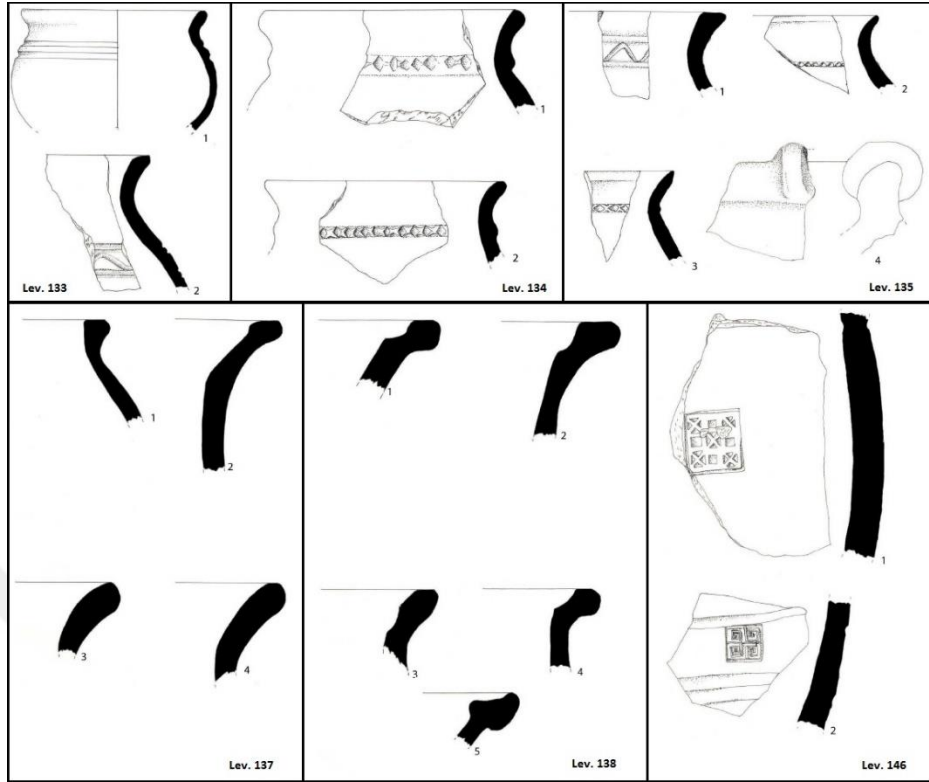

f-Eskişehir. Midas Şehri.

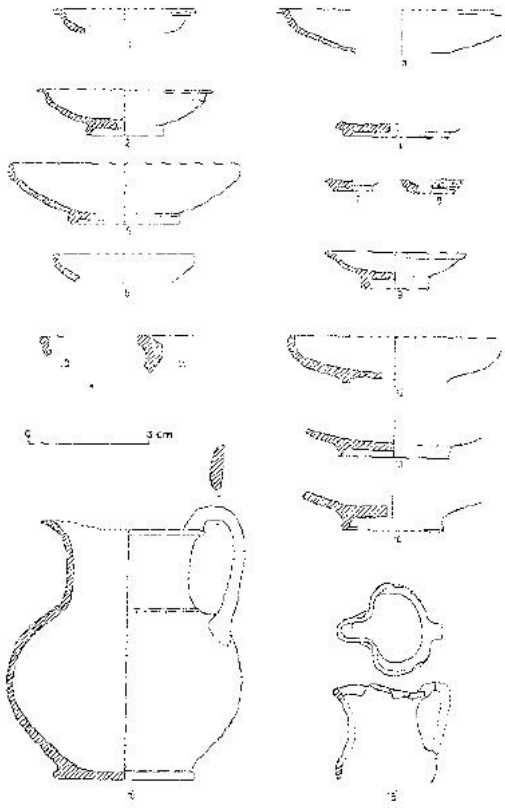

g-Eskişehir. Midas Şehri.

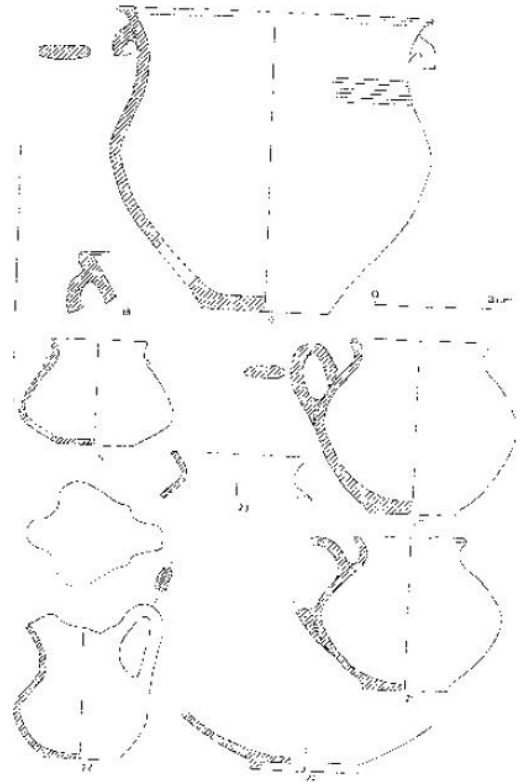
Levha 224

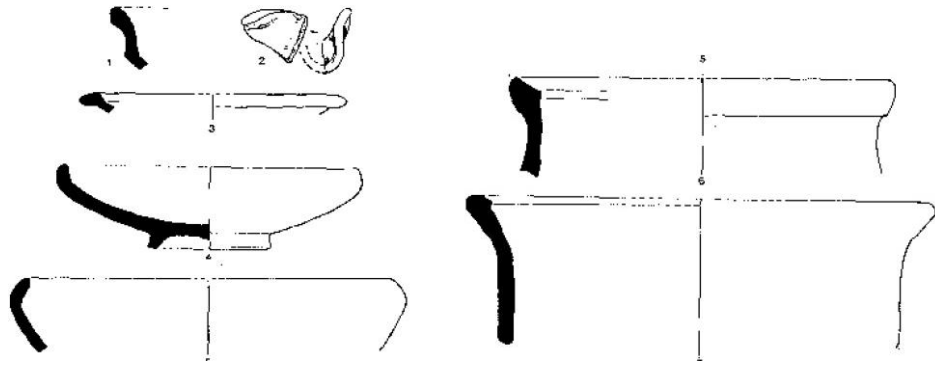
a-Eskişehir. Midas Şehri.

b-Eskişehir. Pessinus.

c-Eskişehir. Pessinus.

a-Eskişehir. Pessinus.

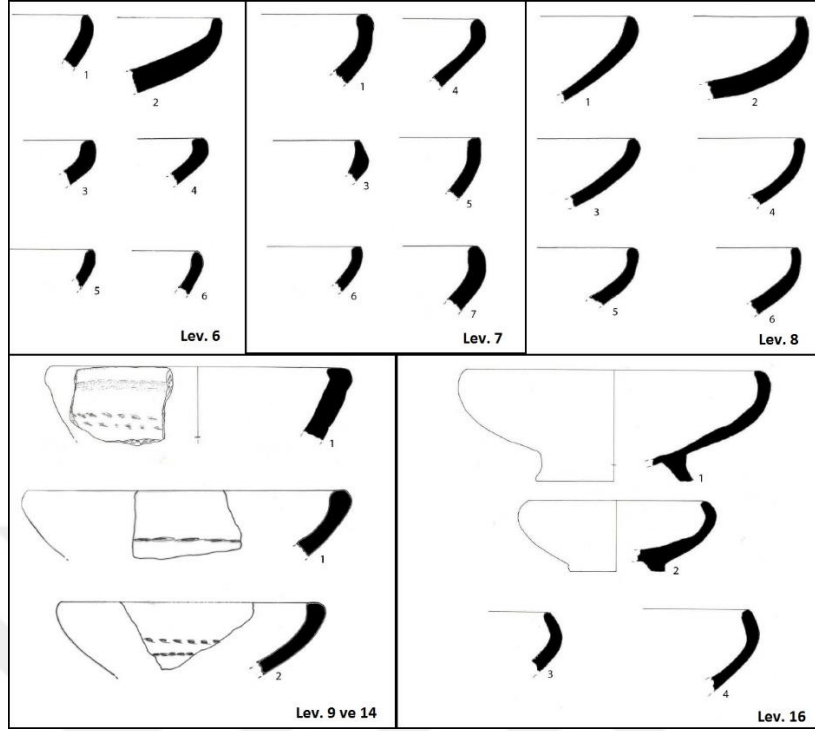

b-Eskişehir. Pessinus.

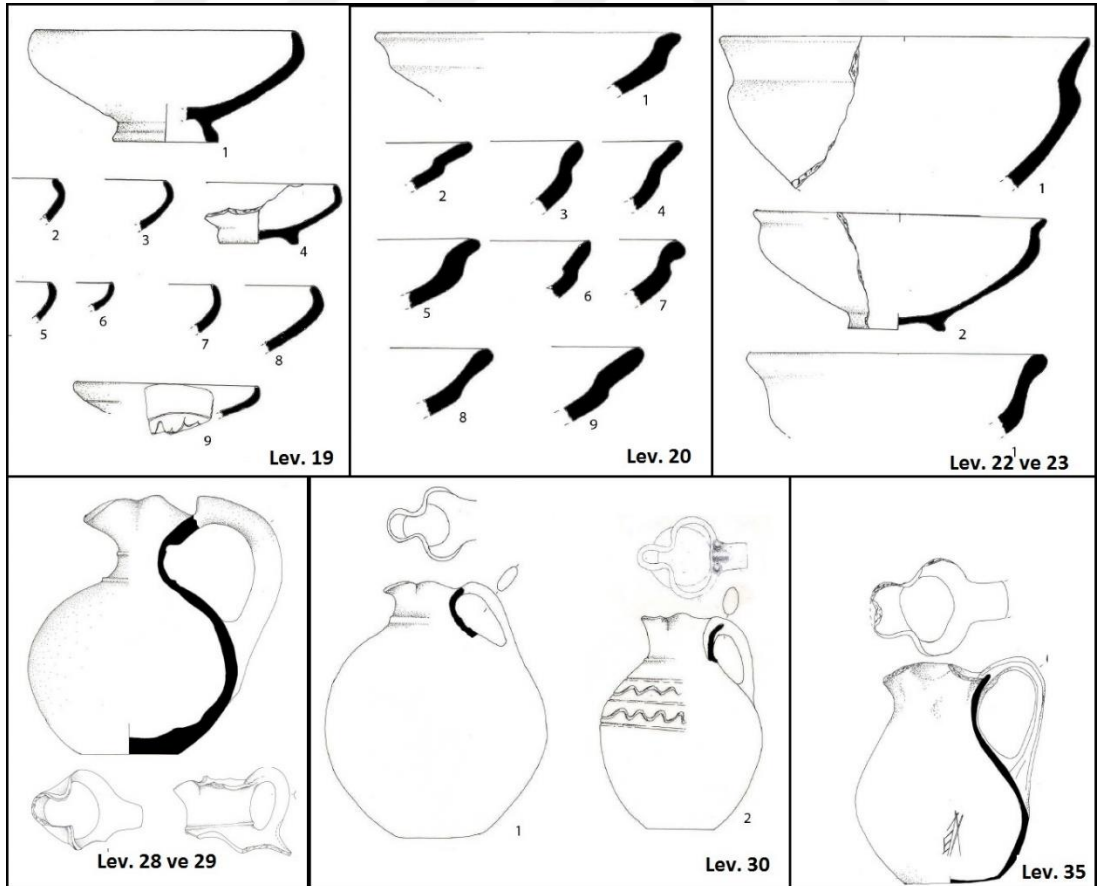

c-Eskişehir. Kargın-Sivrihisar.

Levha 226

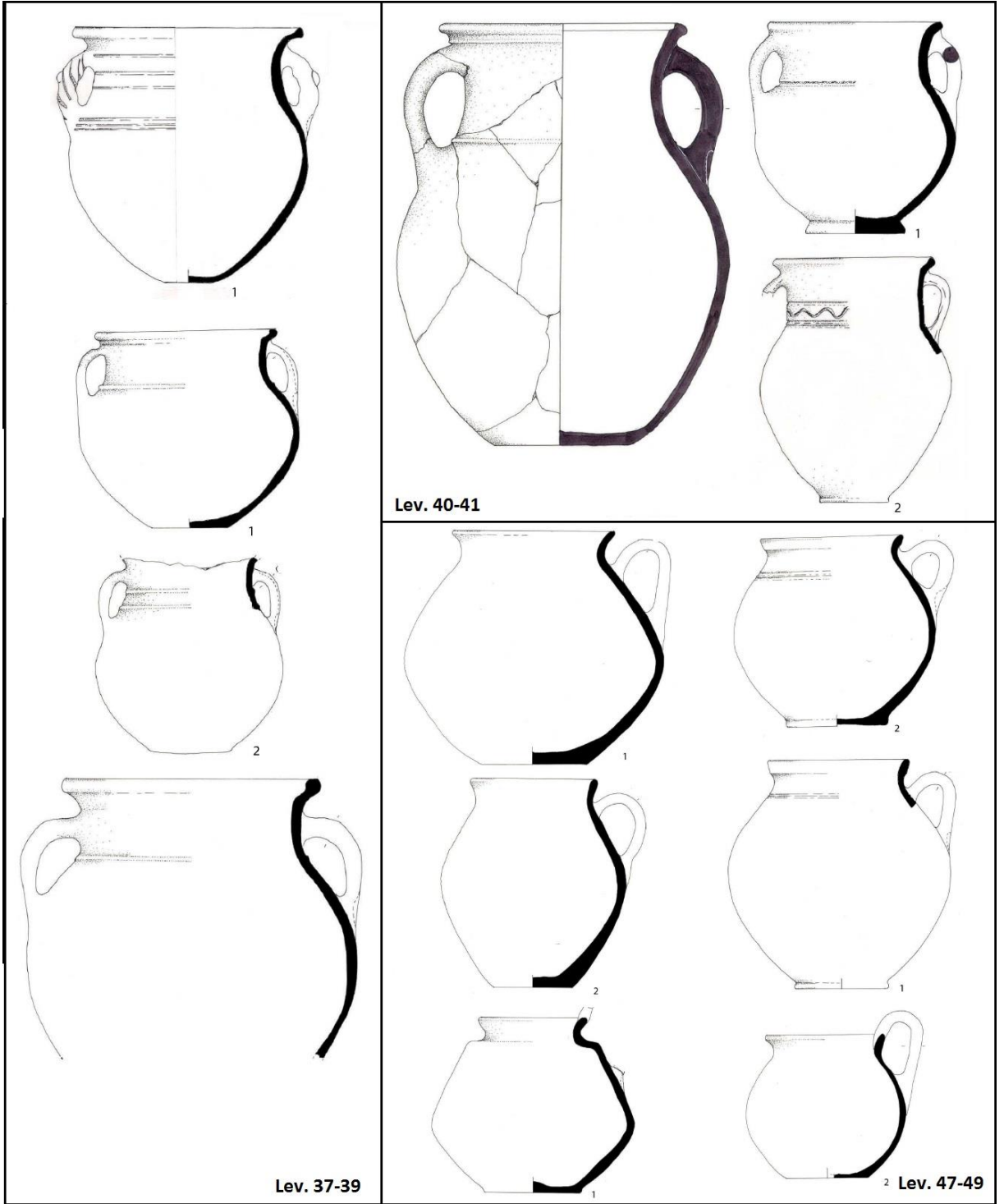

a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

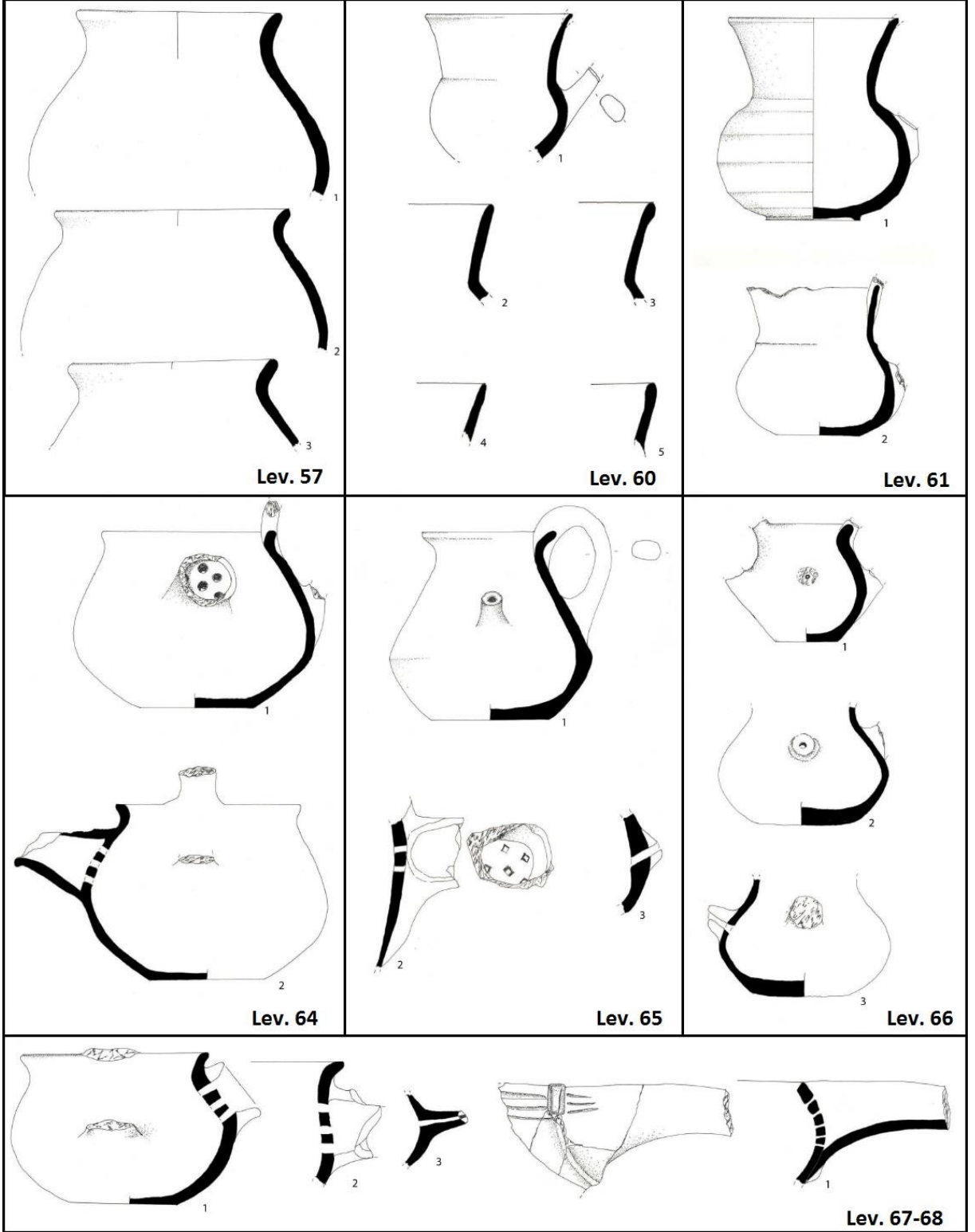

b-Kütahya. Seyitömer Höyük.

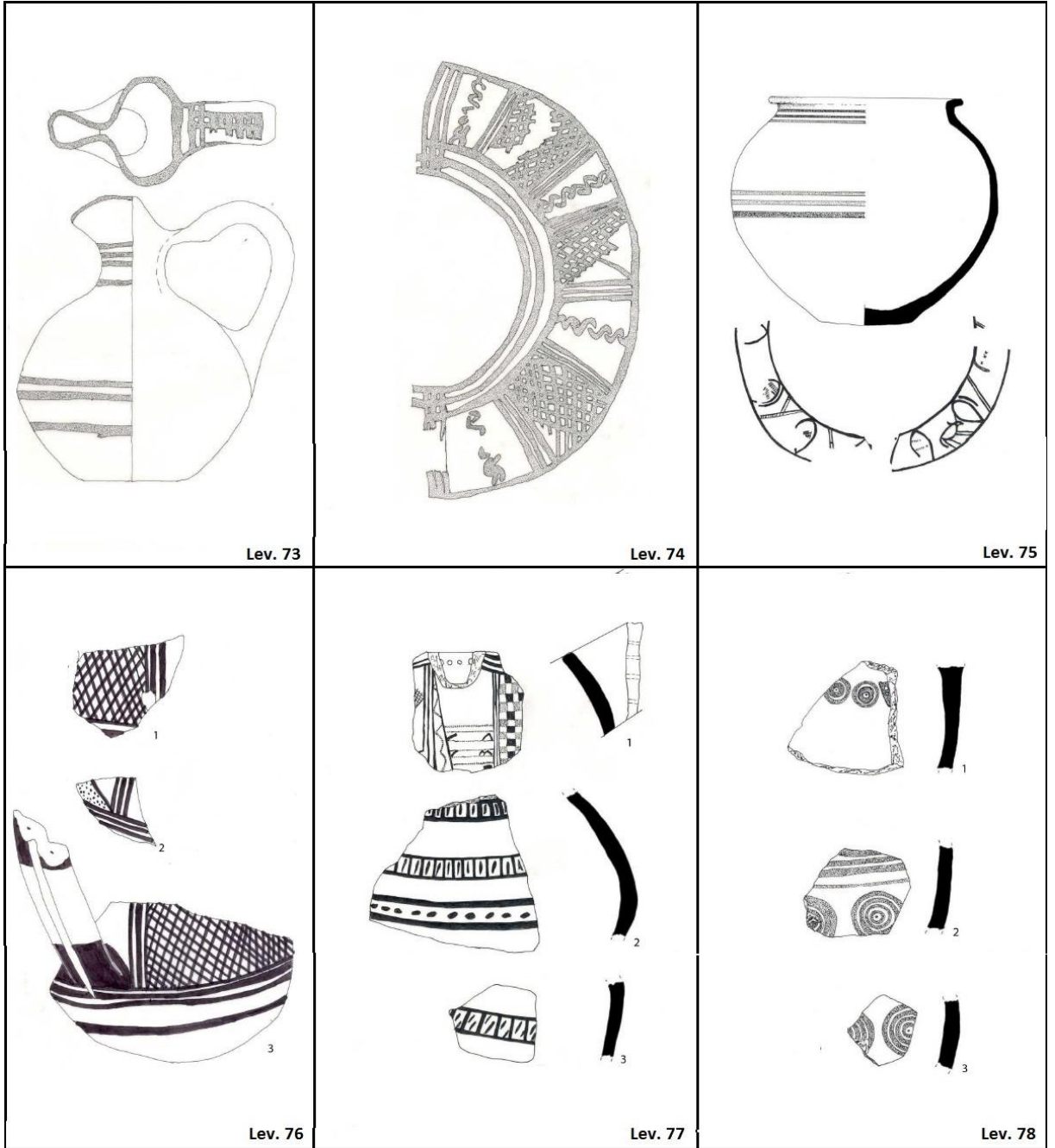
Levha 227

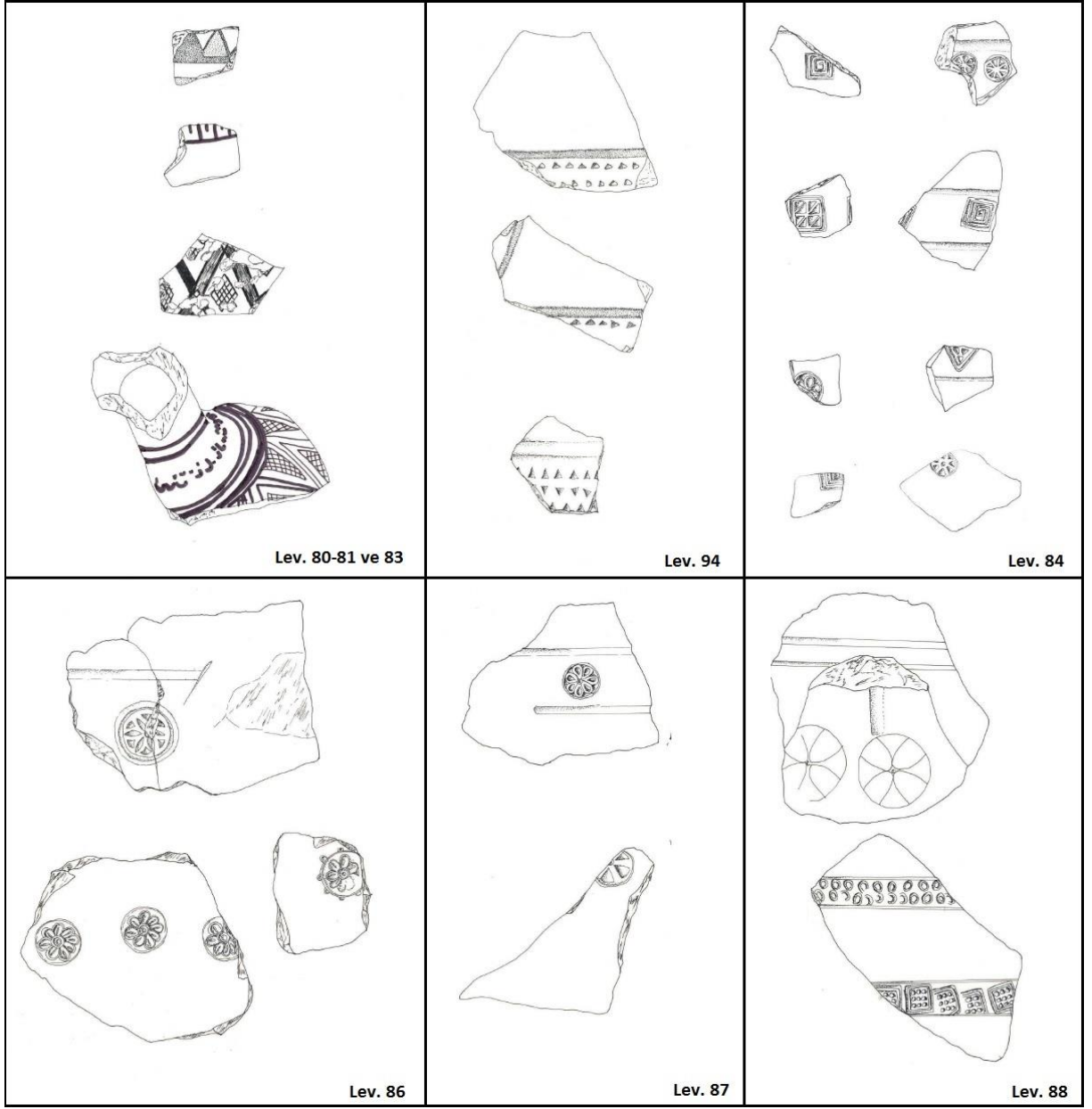
a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

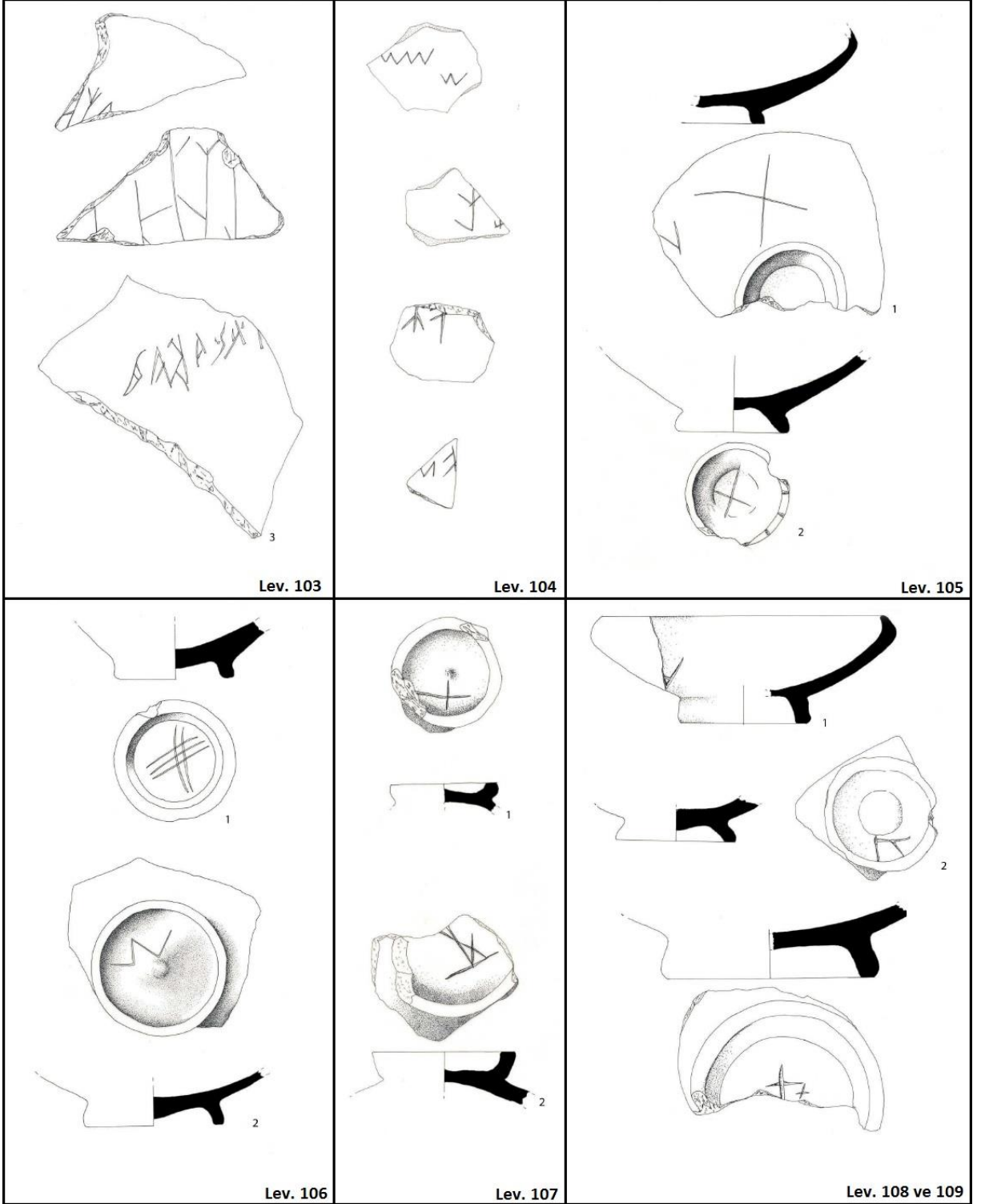
a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

a-Kütahya. Seyitömer Höyük.

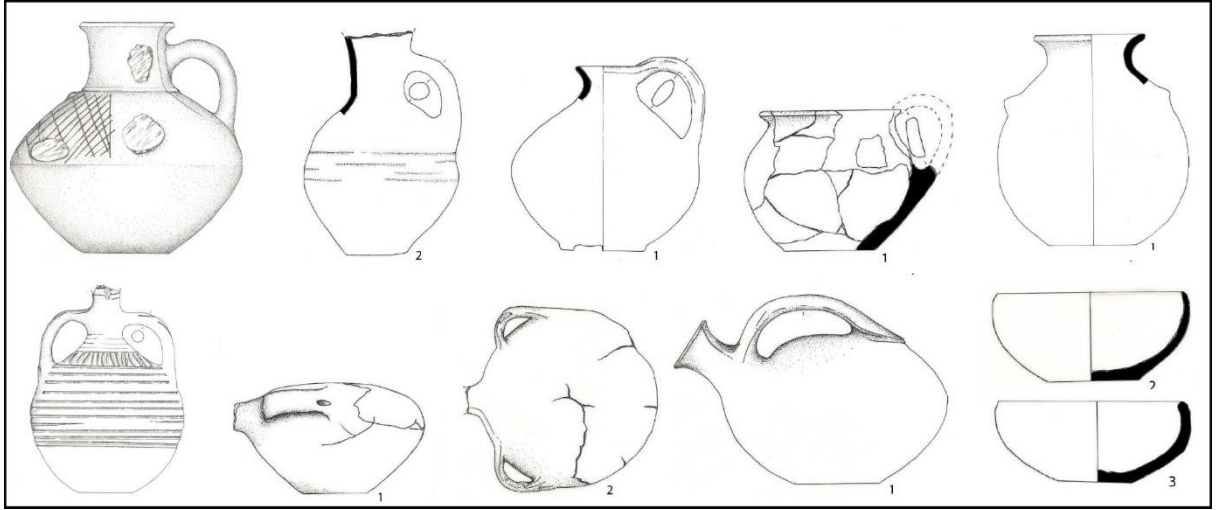
b-Kütahya. Seyitömer Höyük.

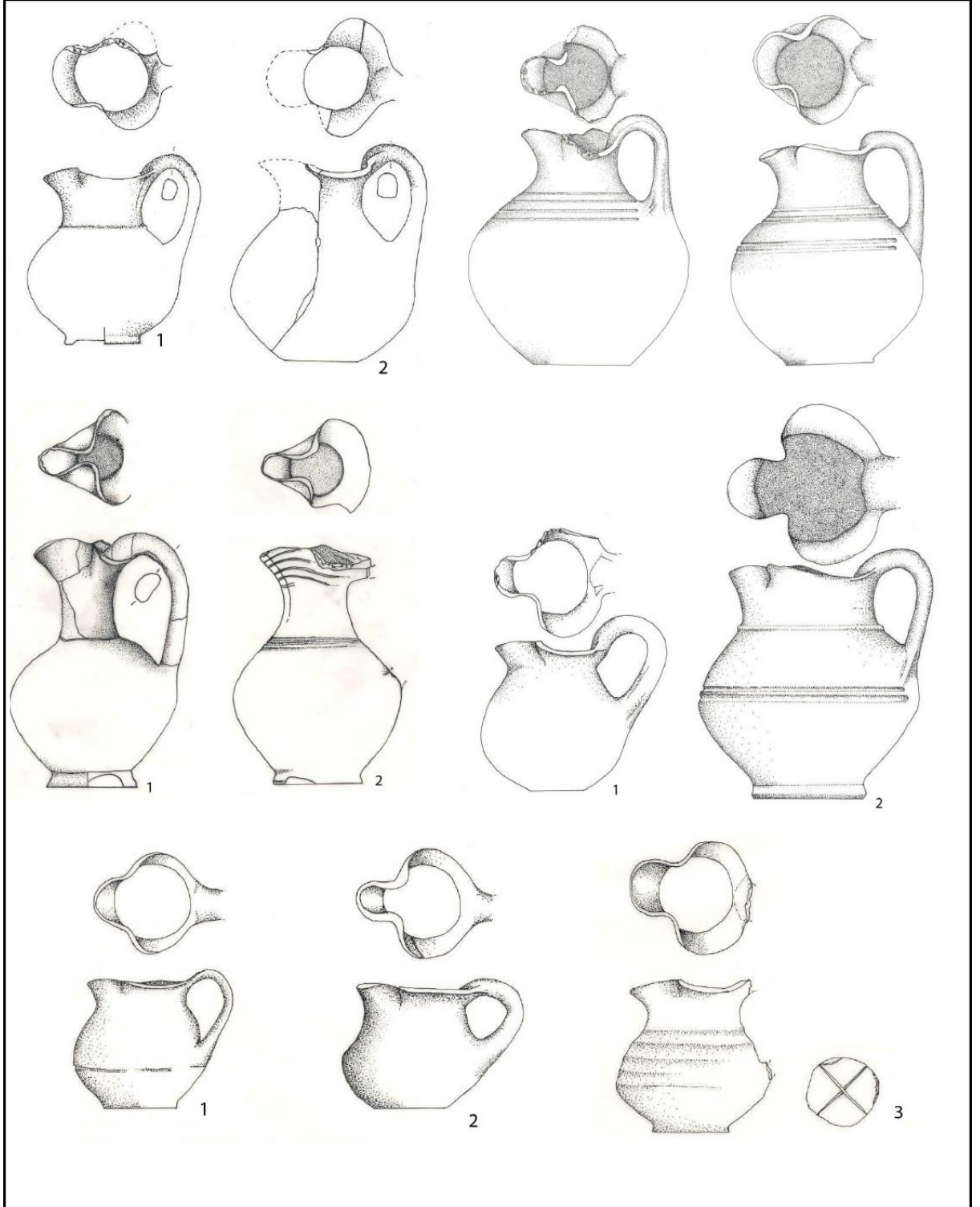
c-Kütahya. Seyitömer Höyük.

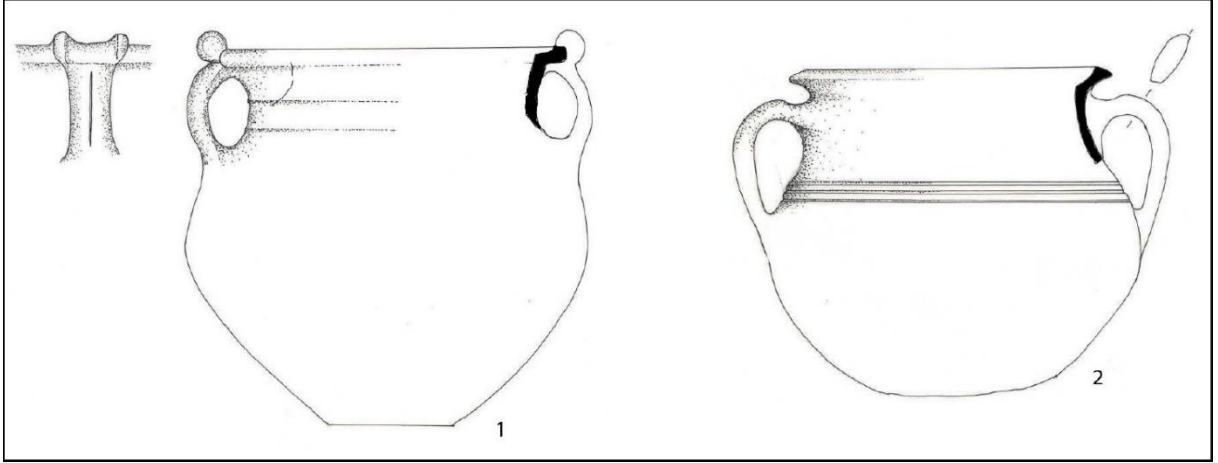
a- Afyonkarahisar. Çukurca Mevkii-Çobanlar İlçesi.

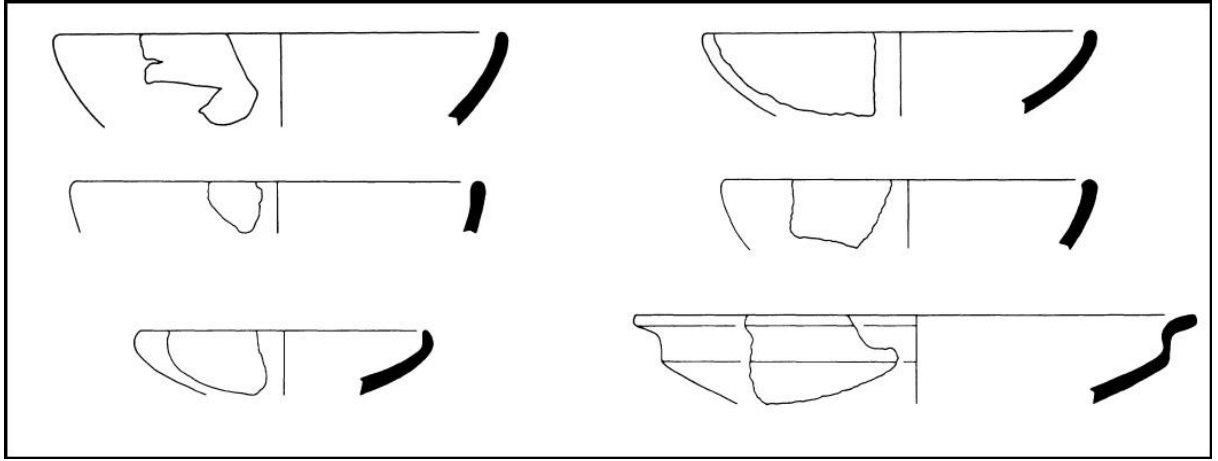
b-Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi.

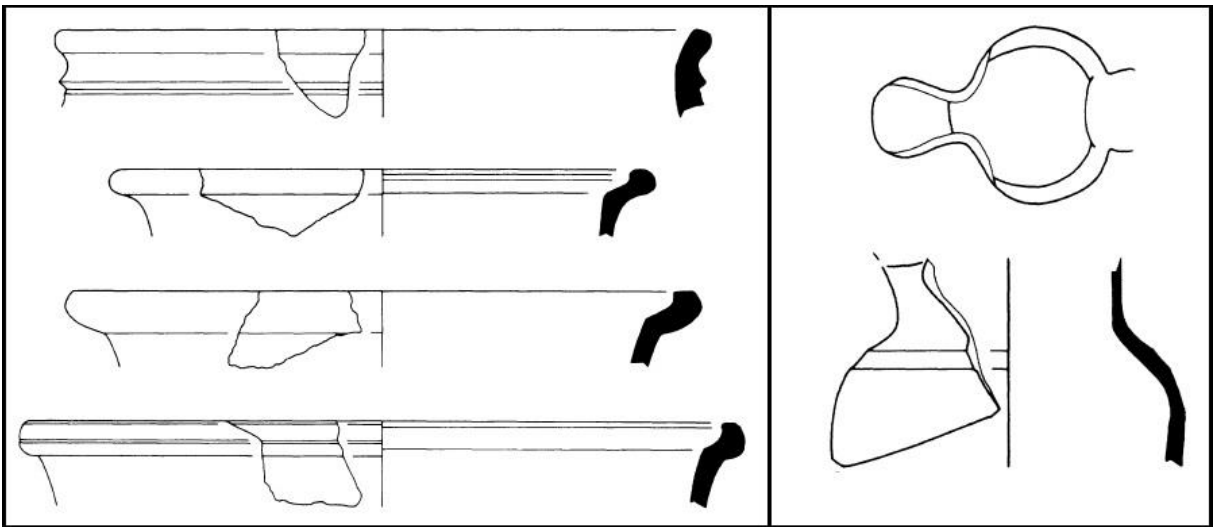
a-Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi.

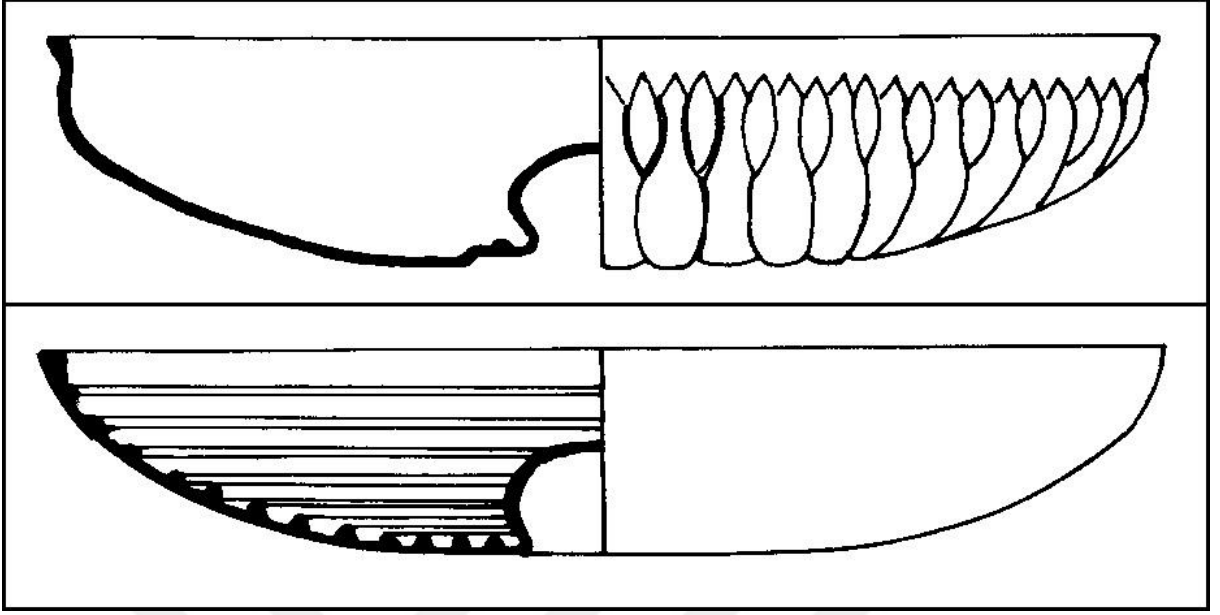
a-Afyonkarahisar. Arkeoloji Müzesi.

b-Konya. Çevre Kale.

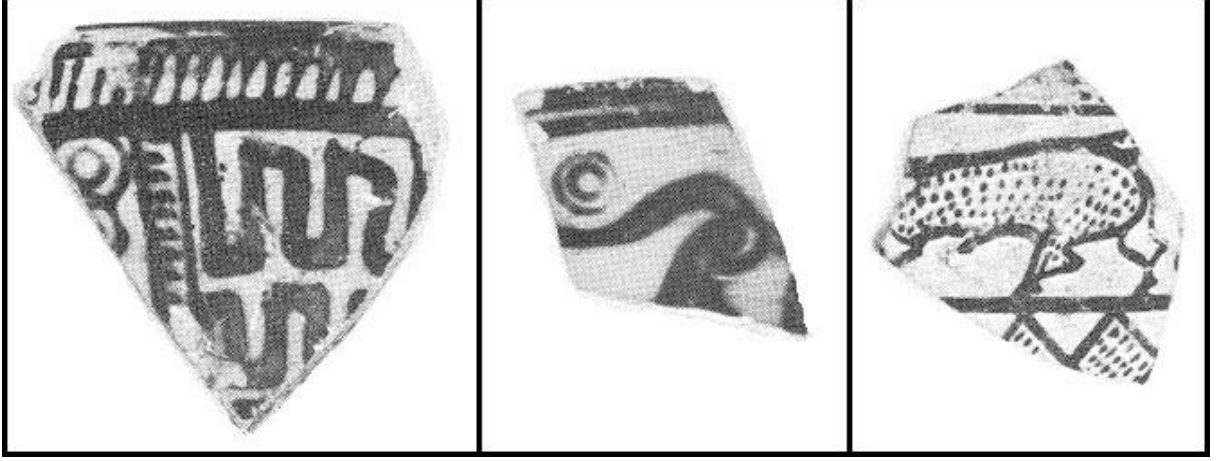
c-Konya. Çevre Kale.

a-Konya. Küçük Höyük.

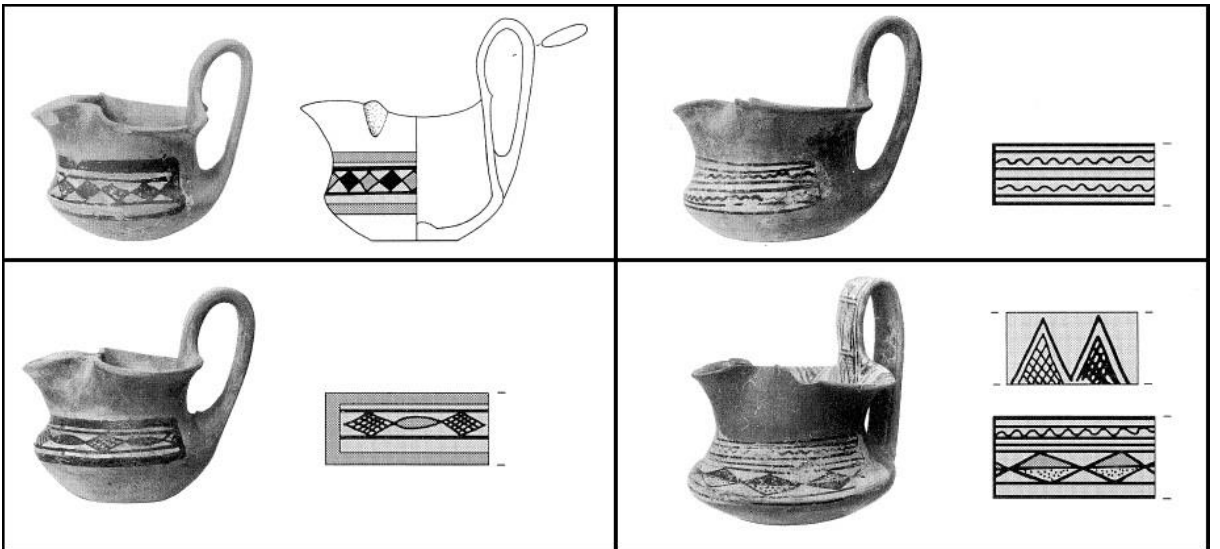
b-Konya. Alaeddin Tepe.

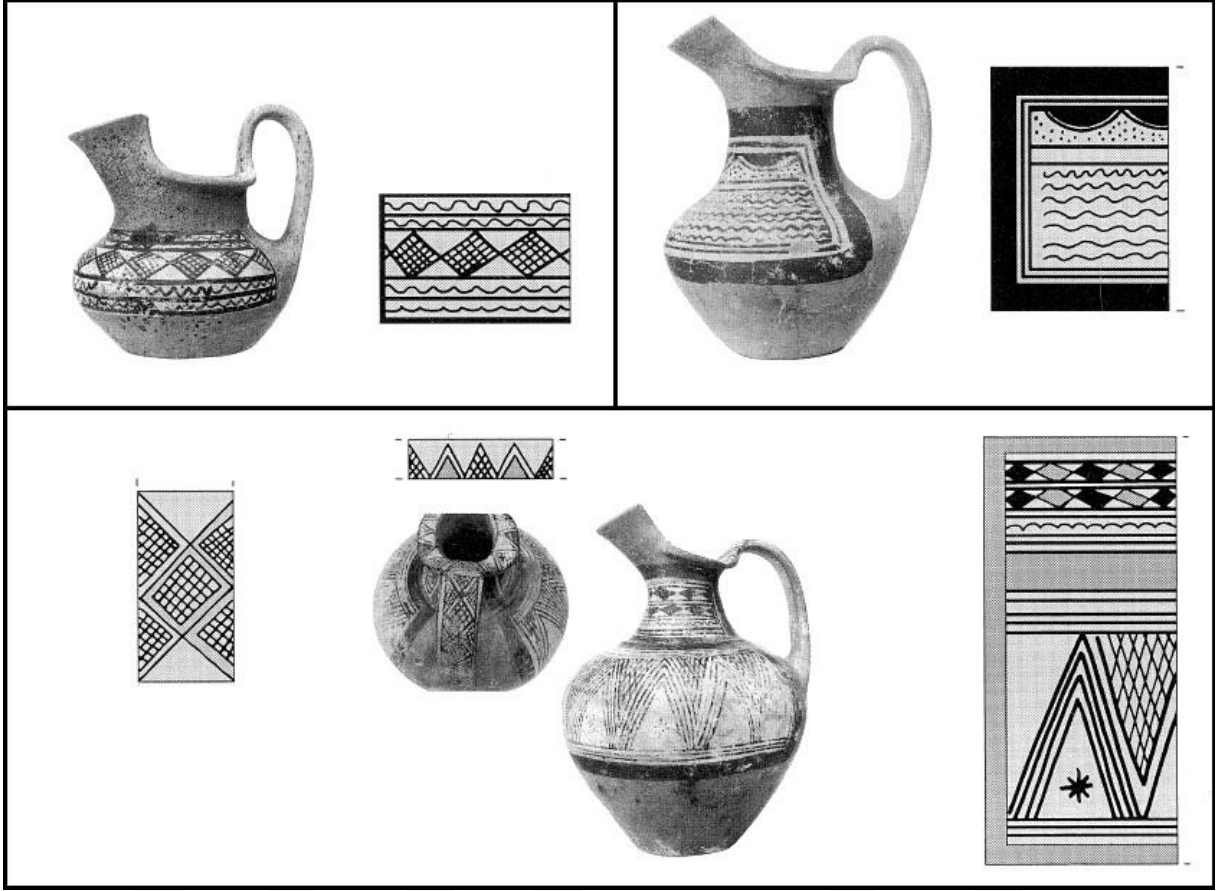
a-Konya. Alaeddin Tepe.

b-Konya. Kıcıkışla Höyük.

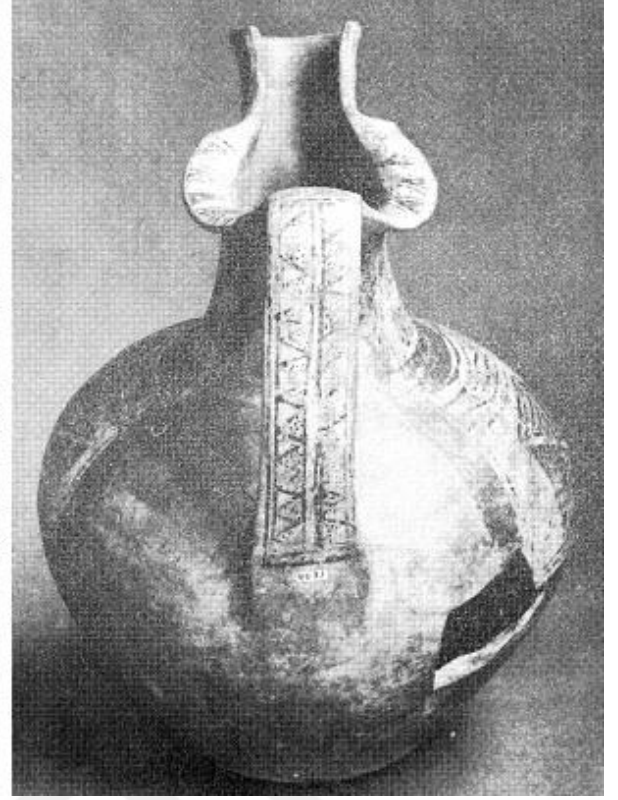
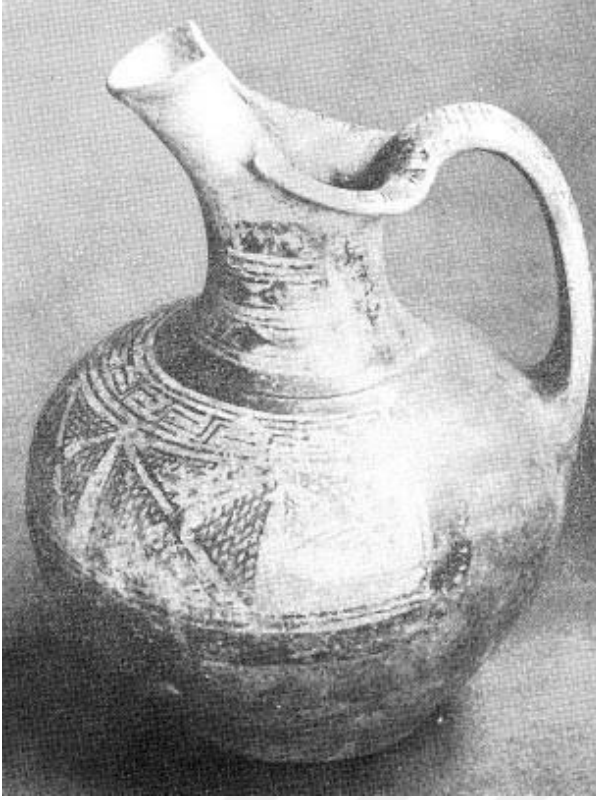
c-Konya. Kıcıkışla Höyük.

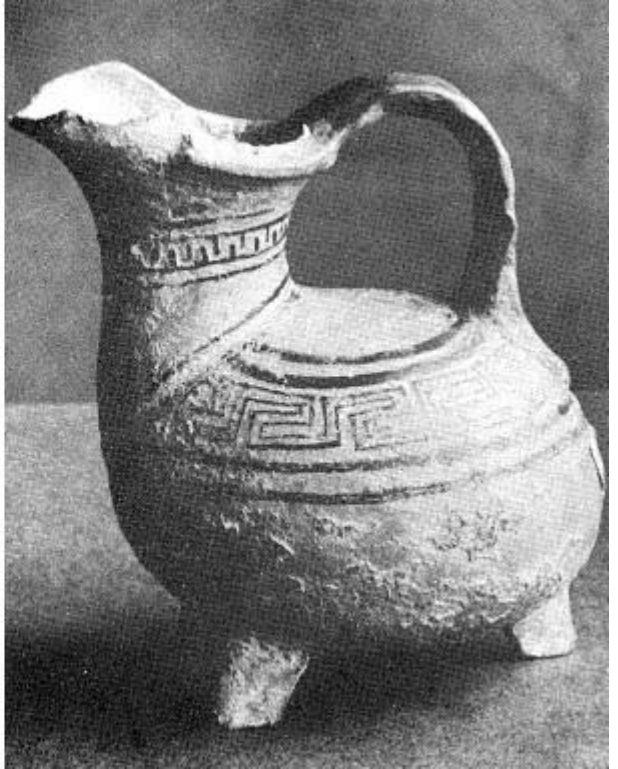
a-Konya. Kıcıkışla Höyük.

b-Konya. Karapınar Höyük.

a-Konya. Karapınar Höyük.

b-Konya. Karapınar Höyük.

a-Konya. Karapınar Höyük.

b-Konya. Seydişehir Höyük II.

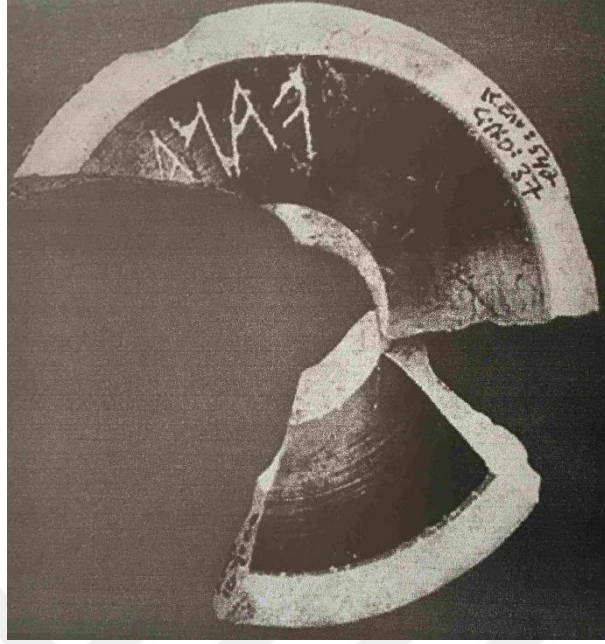
a-Konya. Seydişehir Höyük II.

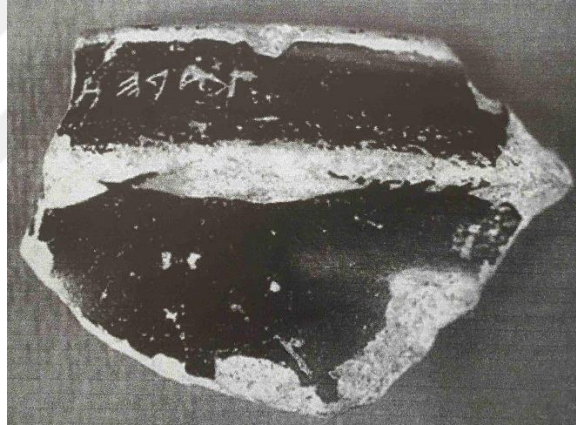
b-Konya. Seydişehir Höyük II.

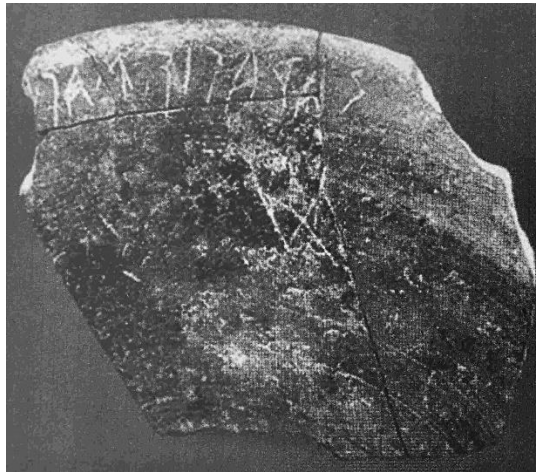
c-Balıkesir. Daskyleion.

a-Balıkesir. Daskyleion.

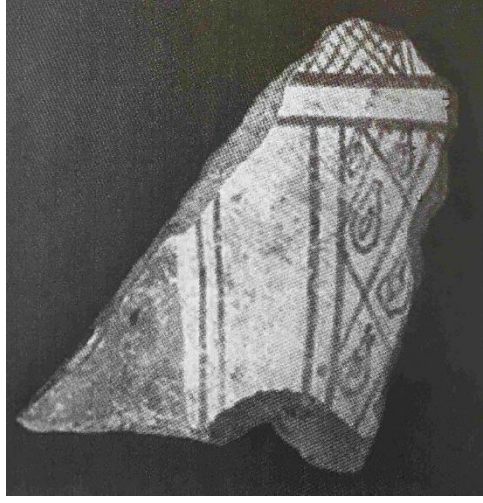

b-Balıkesir. Daskyleion.

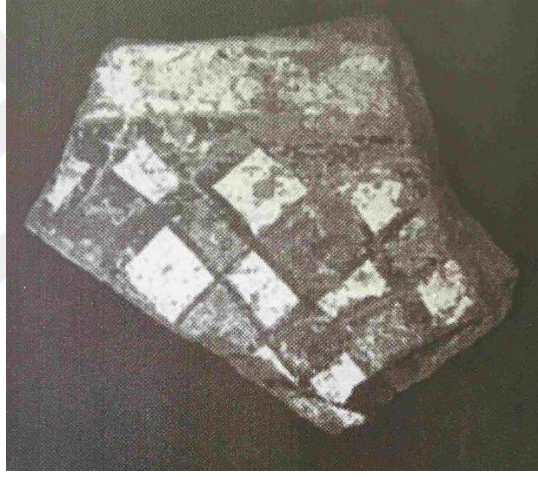

c-Balıkesir. Daskyleion.

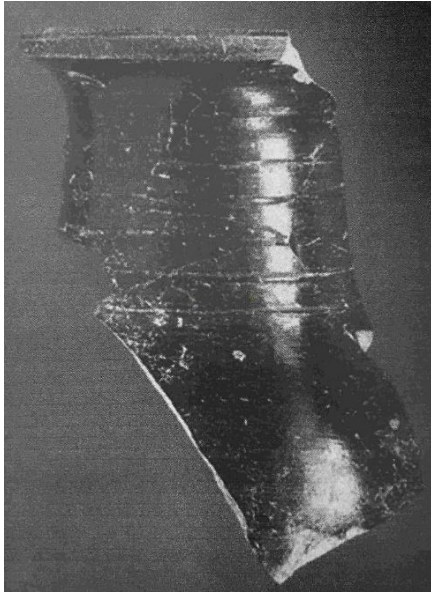
Levha 243

a-Balıkesir. Daskyleion.

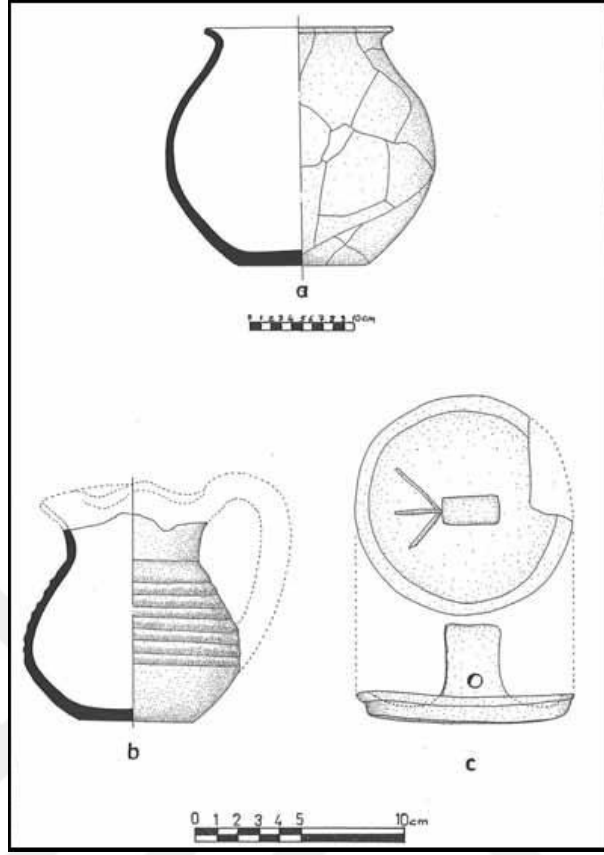
b-Balıkesir. Daskyleion.

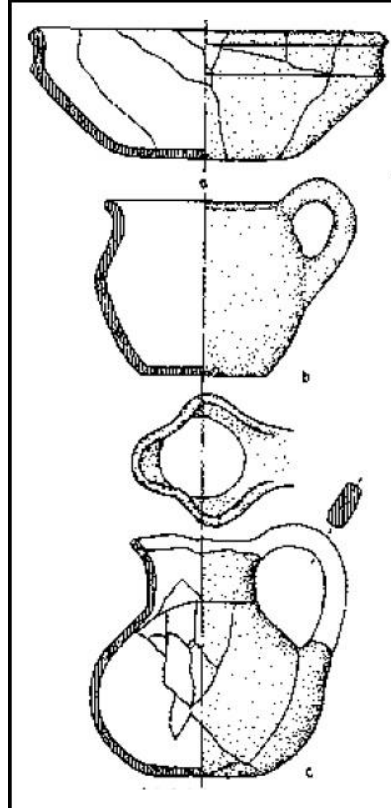
c-Balıkesir. Daskyleion.

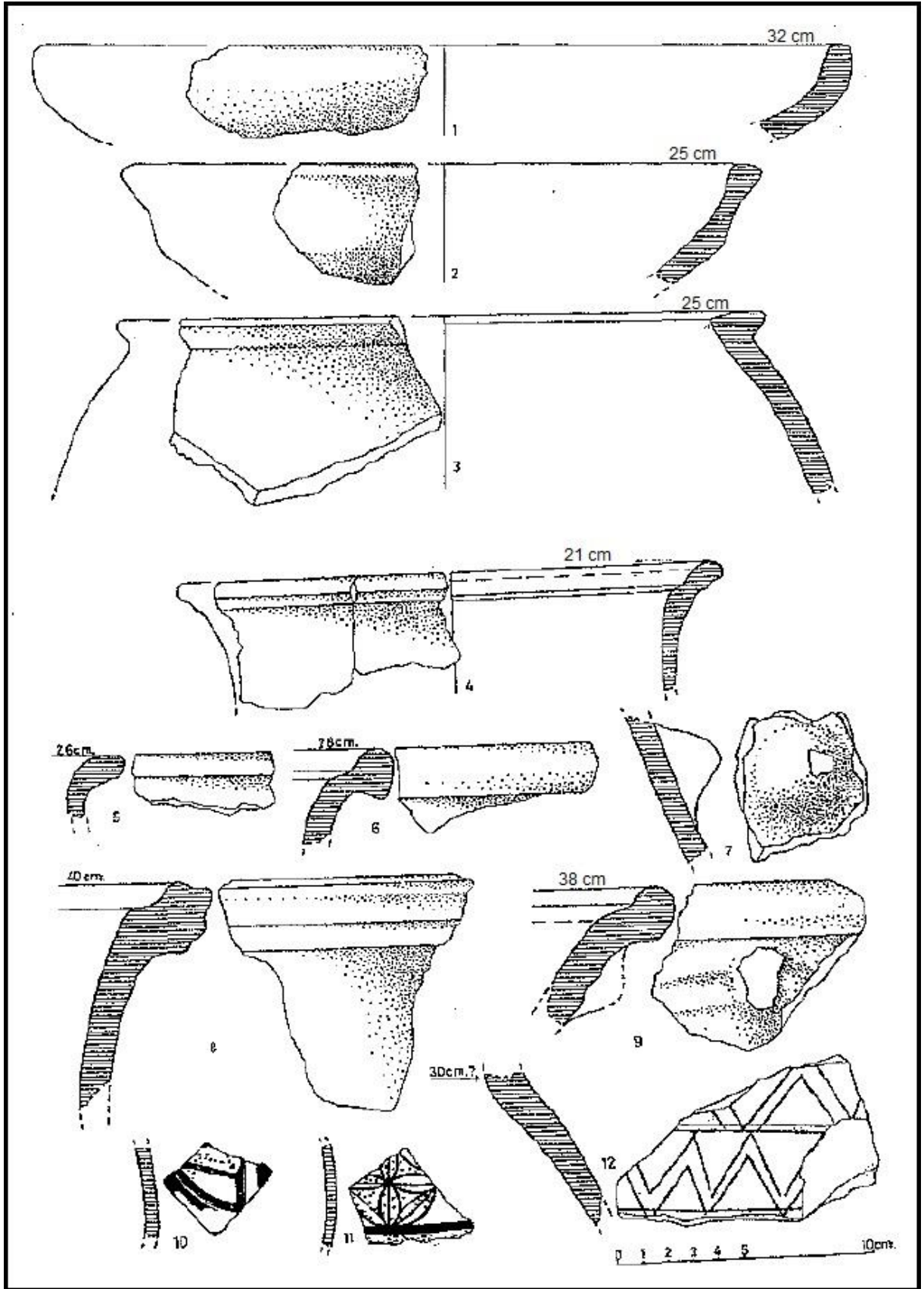
d-Çankırı.

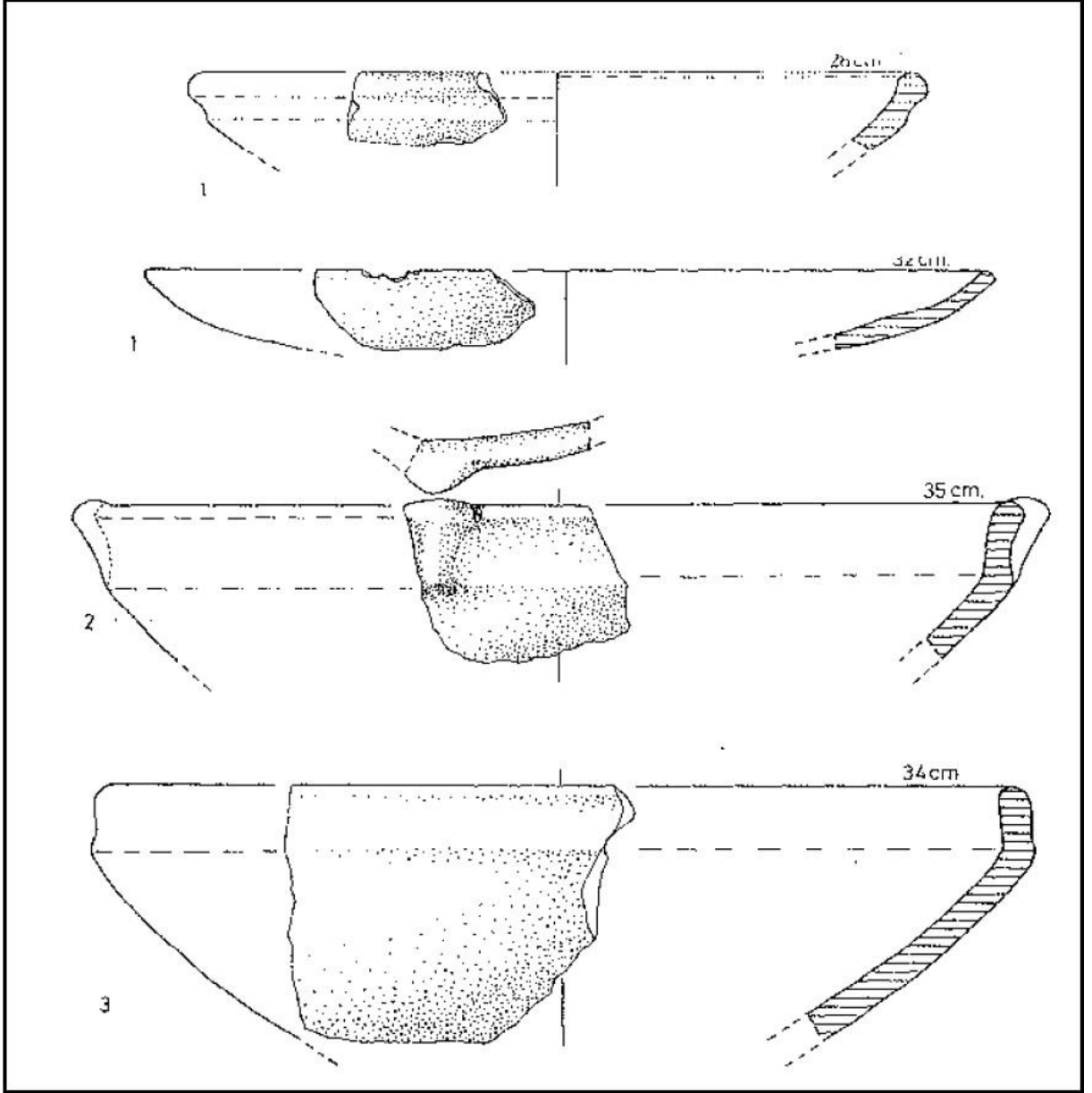
a-Kastamonu. Delibeyoğlu Sırtı Ören Yeri.

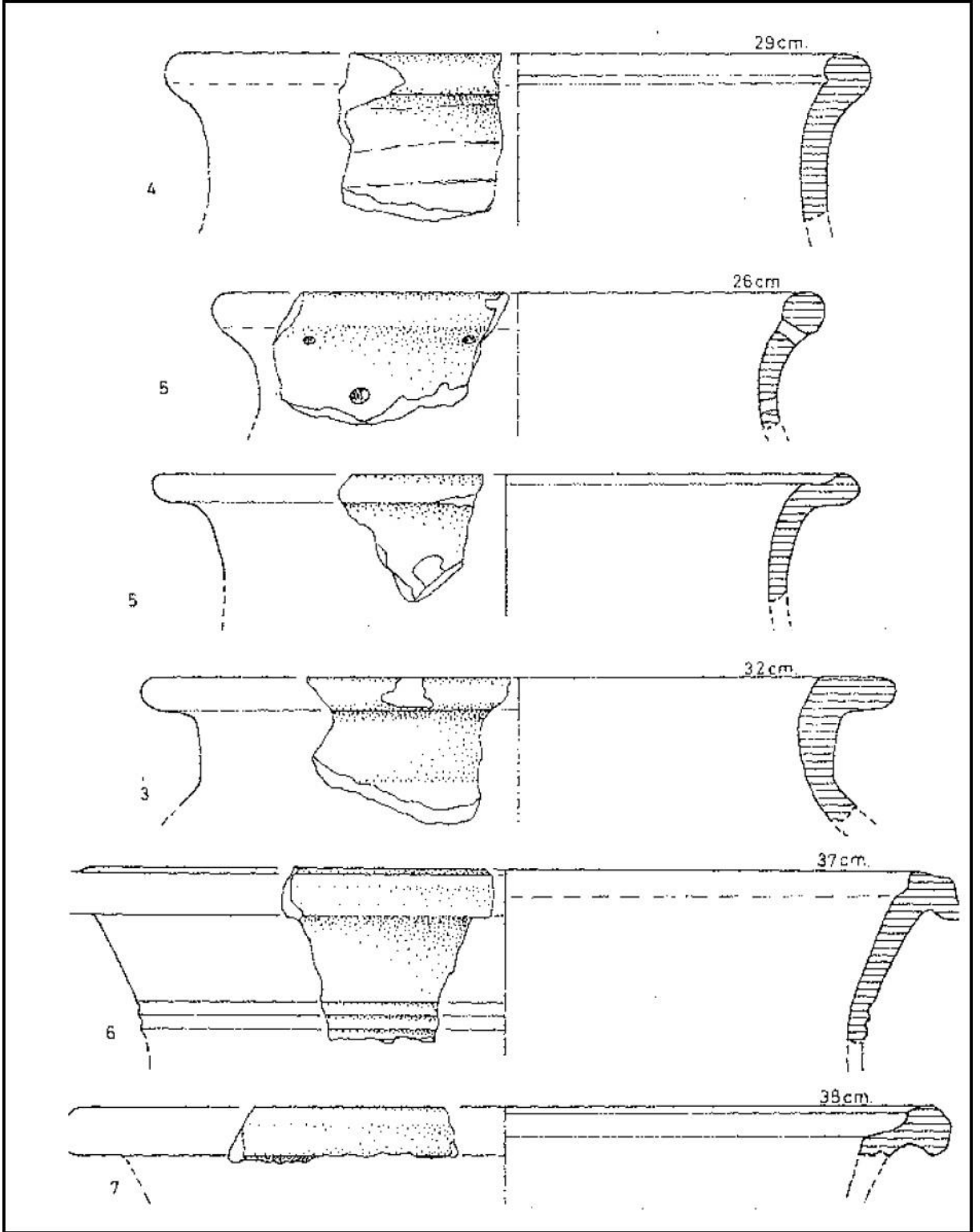
b-Kastamonu. Delibeyoğlu Sırtı Ören Yeri.

a-Kastamonu. Kayabaşı Mevkii tümülüsü-Gödel.

a-Kastamonu. Gavurevleri-Höyük.

a-Kastamonu. Gavrevleri-Höyük.

a-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tmls.

b-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tmls.

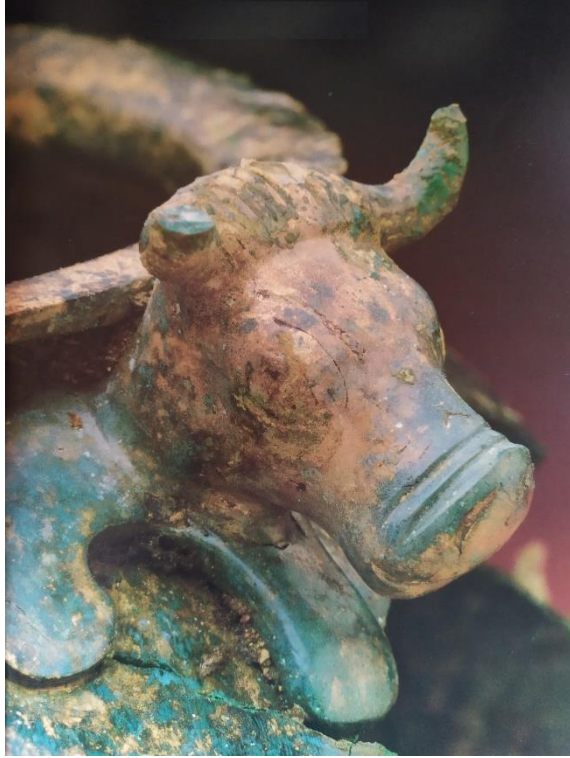
a-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümölüsü.

a-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tmls.

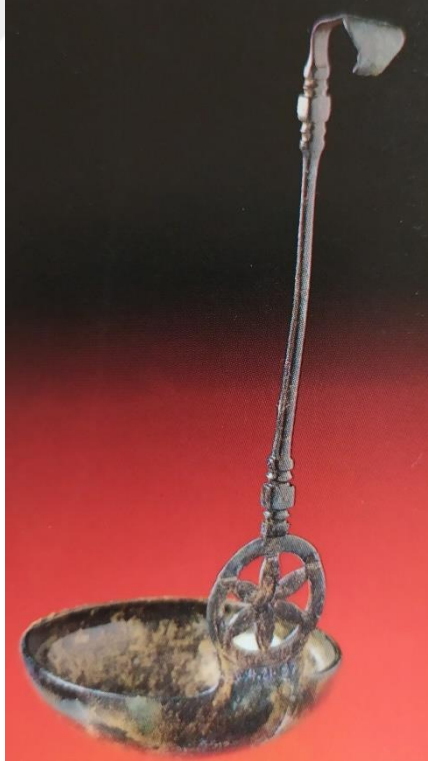
b-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tmls.

a-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tmls.

a-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümölüsü.

b-Antalya. Elmalı. Bayındır D Tümölüsü.

a-Antalya. Elmalı. Bayındır C Tmls.

b-Antalya. Elmalı. Bayındır C Tmls.

c-Antalya. Elmalı. Karaburun III.

a-Antalya. Korkuteli.

ÖZGEÇMİŞ

Adı SOYADI	Serkan PAMUK
EĞİTİM DURUMU	
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi / Arkeoloji Bölümü / 2017
Yabancı Dil	İngilizce

İş Deneyimi	Projeler	Yılı
	Patara Kazıları	2015
	Rhodiapolis Kazıları	2016
	Termessos Hellenistik Sur Duvarı Kazısı	2017
	Gordion Kazıları	2019
Alınan Burslar		Yılı
	Antalya Üniversiteleri Destekleme Vakfı	2013-2014- 2015-2016
	Koç Üniversitesi Suna ve İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi (AKMED)	2016-2017